ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
JAPON KIYAFETİNDEKİ ŞEYTAN! 71
Eroin Patlıyor 71
Cumhuriyet'in İlk Eroinmanları 73
Hijyenmental Cemiyeti ve Öjenik 78
Beton Tedavisi 84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KRİZ VE BOYKOT 87
Uluslararası Sorun 87
Alesia Vakası ve Ahlaki Karantina 88
Afyon Karteli 90
Russel Paşa ve Kahire'deki Felaket 91
Kaçakçılığın Şehri 95
Göstermelik Kapatma 98
Silah Kaçıran Gemiler 101
Del Gracio ve Yunanlı'nın İtirafları 102
Fabrikalar Bulgaristan'da 103
Narkoelitlerin Toplantısı 104
Yunus Nadi 111
Türkiye'de Suç Raporu 114
Bağımlılık Yayılıyor 115
İnönü'nün Şaşkınlığı 118
Havana Via Marsilya 119
"Gazi'nin Kutsal Savaşı" 121
Kaçakçılar Arasında Bir Bakan 123
Cumhurbaşkanı Sinirleniyor 123
Son Dakikada Yasa 126
Haşhaş Ekiminin Kısıtlanması 132

BEŞİNCİ BÖLÜM
UYUŞTURUCUDA DEVLET DAMGASI 135
T.C. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı 135
Yugoslavya ile İşbirliği 137
Cemiyeti Akvam'da Türk Temsilci 138
İkinci Dünya Savaşı'nda Eroin 140
Narkotik Dezenformasyon Savaşı 146
Köpek Deneyleri 148
Eroin Edebiyatı 150
Narkotiklere Karşı Broşürlü Savaş 153
Fransız Bağlantısı 154

İstanbul'da bir Amerikalı Müfettiş 156
Savaştan Sonra 157
Yasalar Değişiyor 158
Yaşlı Keçi ve Amerikalı Ajanlar 161
Yasakla Doğan İran Pazarı 163
Kriminolojik Bir Bakış 164

ALTINCI BÖLÜM
KAÇAKÇILIĞIN EVRİMİ 167
Kırmızı Pasaportlu Jokeyler 167
Fransız Bağlantısının Çöküşü 168
İran Vazgeçiyor 171
12 Mart: Askerlerle Gelen Yasak 172
Pulitzer Ödüllü Gazetecilik: The Heroin Trail 181
Büyük Patronlar 184
Türkiye'nin Patronları 185
Yasak Kalkıyor 189
Babalara İlk Operasyon: Mart-1 190
İtiraflar Sürüyor: Babalar Operasyonu II 192
Baz Morfinden Eroine 194
Kimyager: İzzet Gündüz Sarıyer 197
55 Numaralı Bildiri: Babalar Operasyonu III 198

YEDİNCİ BÖLÜM
İKİNCİ EROİN DALGASI VE TÜRK MAFYASI 201
Bankerin Oğlu 201
Beyaz Ölüm 208
Türk Mafyasının Yıldızları ve Kintex 209
Bakan Koltuğunda Bir Kaçakçı 211
Trento Davası 215
Kintex'in Sihirli Değneği 219
MİT Ajanı Babalar 221
Kaçakçılığa Devlet Bakışı 228
Babalar Operasyonu IV 231
Altın Tabancalı Adam 232
Polisteki Mafya 234

SEKİZİNCİ BÖLÜM
DEVLET VE MAFYA 239
Bankerlerden Hayali İhracata 239
Horzum'un Yükselişi 244

Hawala Ekonomisi ve Narkodolar 245
Hawala Bankerleri Kapışıyor 248
Pizza Connection'dan İran-Contra'ya 252
Kaçakçılar Masada 258
MİT Raporu Olayı 261

DOKUZUNCU BÖLÜM
YENİ MAFYA 267
Çatışma ve Tasfiye 267
Rapordan Sonra 269
Uğursuz Yıl 1993 276
Kısmetim-1 ve Lucky-S 278
Baybaşin Sahnede 279
MGK'nın Yeni Stratejisi 281
Ersever'in Ölümü 283
Kürtlere Operasyon... 285
Tarık Ümit ve Asit Anhidrit 293
Kelle Koparma 296
Eroinle Vatan Hizmeti! 299

ONUNCU BÖLÜM
ÜÇÜNCÜ DALGA VE GERÇEK BİLANÇO 301
Sokaklarda Genç Ölüler 301
Rakı Fiyatına Eroin 303
Overdose'ların En Ünlüsü: Kanat Güner 308
Eroinin Gerçek Bilançosu 309
Neden Overdose? 313
Eroin Ekonomisi 317

ONBİRİNCİ BÖLÜM
EROİN RİTÜELLERİ 319
Ejderha Kovalamak 319
Ölümcül Bir Tırmanış 320
Gizemli Overdose 321
Altın Vuruş ve İntihar! 323
Profesyonel Yaşamak 325
Bağımlılık Tedavisi 328
Methadon Kördüğümü 330
Alternatif Yöntemler 332
Hollanda Modeli ve Politikalar 333

ONİKİNCİ BÖLÜM
NARKODOLARLA BÜYÜMEK 335
Kriminal Cirolar ve Finans Krizi 335
Ödemeler Dengesindeki Sihirli Değnek 337
Büyük Çamaşır Makinesi 342
Topal Cinayeti 343
Kriminal Ciro 346
Mali Milat 347
First Merchant Bank'tan Vatikan'a 348

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ORGANİZE SUÇ YÜKSELİYOR 353
Çeteler Dönemi 353
Yüksekova'daki Helikopterler 355
II. Mit Raporu ve Susurluk 358
Yargıdaki Çürüme 362
Futbol ve Kaçakçılar 364
Ajan X'ler, Ödüller ve Kirli Polisler 367
Bora Barış Güler Cinayeti 369
Tankuş Depremi 371
Şüpheli Bir Ölüm: Hüseyin Uzun 372
Babalar Operasyonu V 376
Karapara, Çatlı, Kırcı 378
Kırmızı Kurdeleli Paketler 379
20 Ton Baz Morfin 385
İranlılar ve Polisler 387
Aşiret Baskını 389
Olağan İşler 391

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EROİNİN GELECEĞİ 393
Afyonla Direniş 393
Taliban'ın İntiharı 396
Kaçakçılıkta Türkiye'nin Rolü 398
Dördüncü Dalga 402

KAYNAKÇA 407

Önsöz

Eroin, 130 yıl önce bir ilaç olarak geliştirildiği laboratuvardan bütün dünyaya yayıldı. "Mucize ilaç" kısa bir sürede insan eliyle yaratılan en büyük belalardan birine dönüşürken, eroin kaçakçılığı ve bağımlılığı çevresinde hemen her şey efsanelerin ya da önyargıların arkasına gizlendi. Eroin söz konusu olduğunda spot ışıklarının altında genellikle acınacak bir iradesizlik ve trajik yaşam öyküleri yer alıyor, bağımlılık kişisel iradeye, Batı kültürüne ya da benzeri ayrıntılara indirgeniyordu. Gençliğin "kökü dışarıda bir komployla" zehirlenmesinden öteye geçmeyen yüzeysel belirlemeler hükümetlerin, gizli servislerin örtülü narkotik stratejileriyle organize suç makinesi arasında hayli büyük bir alanı karanlıkta bıraktı. Bu noktada bütün dünyada ortaklaşa bir unutkanlık ve görmezden gelme hali yüzyılın başından beri tekrarlandı...

Bu kitap bu unutkanlığın ve görmezden gelmenin Türkiye'deki serüveniyle ilgileniyor. Narkotik kaçakçılık, bağımlılık ve her iki alana ilişkin devlet politikalarını konu ediniyor. Bir gazeteci için fazlasıyla sürprizlerle dolu bir alan bu. Bu kitapta ilk kez kamuoyuna sunulan belgeler Cumhuriyet'in başından beri kaçakçılık ve bağımlılık konusunda şaşırtıcı bir hafıza kaybı olduğunu ortaya koyuyor.

1933 yılına kadar hükümetin izniyle İstanbul'un göbeğinde faaliyet gösteren ve resmi tarihin satır aralarında bile sözü edilme-

yen eroin fabrikaları, bu fabrikaların rejimin hatta hükümetin ileri gelenleri arasında bulunan patronları, bu patronların Kahire'den New York'a, ABD'deki Mafia klanlarından Japonya'daki Yakuza'ya kadar uzanan ilişkileri, bu ilişkiler yüzünden 1929 ekonomik krizinin ortasında bir de "uyuşturucu" boykotuna uğrayan genç Türkiye Cumhuriyeti, fabrikaların üretimi yüzünden 1930 yılından başlayarak İstanbul sokaklarını saran eroin bağımlılığı, narkotik kaçakçılık yapan çetelerle ilişkili bakanlar, milletvekilleri, üzerinde büyük harflerle "T.C. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı" yazan afyon sandıkları bugünü de açıklayacağını düşündüğüm bu unutulmuş geçmişin olaylarından...

Büyük bir bölümünü "resmi tarih" anlayışına borçlu olduğumuz bu sürprizler sadece kaçakçılık cephesini değil, bağımlılık cephesini de kuşatıyor. Nazilerin "ırkın ıslahı" için girişimlerine ilham veren Öjenik kavramı, Öjenik'in Türkiye'deki savunucusu olan Mazhar Osman ve onun Hijyenmental Cemiyeti'ndeki arkadaşlarının bağımlıları "toplum üzerinde bir yük" olarak gören bakış açısı, bu bakış açısıyla gelişen ünlü "beton tedavisi", hastaların üçte birinin öldüğü "Bakırköy Akıl Hastanesi", günlük dilde, yasalarda önceleri "keyif verici" madde olarak adlandırılan psikoaktiflerin birdenbire "uyuşturucu zehirlere" dönüşmesi... Bağımlılık, kaçakçılık ve politika arasında birbirleriyle etkileşimli olarak gelişen bu olgular el değmemiş bir alan oluşturuyor.

Cumhuriyet'in başlangıcından bugüne uzanan bir zaman diliminde eroin bağımlılığı ve kaçakçılığı ile her ikisini de konu edinen kamu politikalarının hayli silik kalmış kayıtları biraz daha belirginleşirse bu kitap da amacına ulaşacak. Bu kayıtlar belirginleştikçe organize suç, örtülü operasyonlar ve siyaset arasındaki ilişkileri açıklayan anahtarların artacağını düşünüyorum.

Afyon, morfin ve eroinin ana eksen oluşturduğu bu karmaşa içinde giderek kendi kurallarını dikte eden bir gerçek var. Organize suç giderek demokrasiye nüfuz ediyor. Bu gelişmeyi "büyük bir komplo" olarak algılamak yerine, toplumsal yapının derinliklerine işlemiş bir şiddet ve iktidar saikinin tetiklediği yalın ve yerel bir siyaset biçimini düşünmenin daha yararlı olacağını sanıyorum. Afyon ve eroin devletin "güç kullanma" tekelini paylaşan, giderek ona meydan okuyan bu yerel siyaset biçiminin motoru olmayı sürdürüyor. Bu yerel iktidarlar dünyanın dört bir yanında kendi dillerini konuşan partnerlerle kolaylıkla bir araya gelip akıl

alınaz bir uyumla "küresel" suç makinesinin tıkır tıkır işleyen çarklarını oluşturabiliyor. Gizli servislerin ya da düşük yoğunluklu savaşların, Makyavelist gerilla hareketlerinin, "devlet sırrı" gibi dokunulmaz kavramların ardında bu çarkları yağladığını da unutmamak gerek.

Narkotik kaçakçılık geçmişten gelen bu bağlarla MİT raporları ya da "Susurluk" başlığı altında kamuoyuna malolan devlet skandalları zincirinde başroldeydi. Bu çerçevede, birbirinden bağımsız gibi gözüken ama birbiriyle çok yakından ilintili pek çok olgu var; 1960'lı yıllardan beri bir gizli servis faaliyetine dönüşen ve her türlü yasadışılığı "devletin arka bahçesinde" gizleyebilen kaçakçılık, Kapalıçarşı'da kaçakçılığın finansmanı çevresinde bir yandan saygın Türk işadamlarına, diğer taraftan Pizza Connection ve İran-Kontra gibi büyük skandallara uzanan ilişkiler bütünü tamamlayan önemli ayrıntıları olarak kitapta yer alıyor. Yine "Altın Kaçakçılığı", "Bankerler Skandalı" ve "Hayali İhracat" ve "Bedelsiz İthalat" gibi olaylar, bu olaylara şaşırtıcı bir paralellikle 1988 yılında yeraltı dünyasında yaşanan çatışma ve bu çatışmanın 1993 yılında "Kürtlere Operasyon" olarak açıklanan cinayetler dizisine evrilmesi yine bu eksenin, narkotik kaçakçılıkla siyaset arasında gizlenen gri alanın bir ürünü...

Kitaba adını veren biraz da bu şaşkınlığın yarattığı abartıyla Cumhuriyet'in başından beri afyon, morfin ve eroinin Türkiye'deki kamu politikaları üzerindeki aşırı dozdaki gücü ve etkisi oldu.

İlk kez gün yüzü gören adli tıp araştırmalarının ortaya koyduğu kesin bir gerçek var; içinde bulunduğumuz dönemde sadece İstanbul'da, sadece aşırı dozda eroin yüzünden yılda en az yaş ortalaması otuzu bulmayan 70 kişi ölüyor. Hiçbir kuşkuya yer vermeyecek kadar kesin olan bu rakamlardan yola çıkarak bütün Türkiye'de bağımlıların sayısının onbinlerle ifade edilebileceğini söylemek bile fazlasıyla iyimser bir tutum. Bugün karşı karşıya kalınan bu tablonun geçmişe, geçmişteki irili ufaklı politik skandallara ve örtülü operasyonlara uzanan pek çok bağlantısı var. Ben bu tablo karşısında bana ait olmayan, ancak "öksüz" kaldığını düşündüğüm bir gerçeği tekrarlamadan geçemeyeceğim:

Bağımlılar, karmaşık bir neden-sonuç ilişkisinde zincirin sadece son ve en günahsız halkasını oluşturuyor. 19. yüzyıldan beri kaotik toplumların yarattığı sancılar, dünyanın her tarafında insanların hiç de küçümsenemeyecek bir bölümünü geçmişe, bu-

güne ya da geleceğe dair onarılmaz bir kırgınlıkla baş başa bırakıyor.

Savaşan, öldüren, yaralı bırakılan, göç eden, kayıplara uğrayan, alt üst olan, her şey yerli yerine oturduğunda endüstri ve endüstri sonrası toplumun o korkunç durağanlığı altında sıkışan insanlar için farklı bilinç isteği kaçınılmaz! Halen dünyanın dört bir yanında inançlar, idealler ve günlük hayat arasındaki uçurumda sıkışan insanlar için bu durumdan kurtulmanın kestirme yolu psikoaktif maddeler. Pek çok kişi tüketim toplumunun tekdüzeliğine, tütün ve alkolden başlayan uç noktalarda esrar, afyon, morfin, eroin ve ecstasy gibi maceraları barındıran bir kültürel menüyle katlanılabiliyor. Ve insan metabolizmasını geri dönülmez bir biçimde değiştiren afyon türevleri içinde eroin bu mönünün en gizemli ve ölümcül unsuru olmayı sürdürüyor. Kuşkusuz toplumsal yapılar hayal kırıklığı ürettikçe bu gizem ve ölümcüllük da kaçınılmaz biçimde sürecek.

F. CENGIZ ERDINÇ
İstanbul 2004

TEŞEKKÜR

Bu kitabı tamamlamayı pek çok kişinin desteğine borçluyum. Hepsinin ayrı bir katkısı var. Ama galiba ortak özellikleri bir yıldan daha fazla bir süredir haşhaş kellesinden şırınga boyutlarına, beyindeki reseptörlerden işgal yıllarının İstanbul'una kadar bir dizi alanda bitmez tükenmez konuşmalarımı, sorularımı ve açıklamalarımı ilgilerini eksiltmeden dinlemek, tartışmak ve eleştirmek. Daha önemlisi, bu kitabın iki buçuk yılı bulan öyküsünde ilgilerini hiç kaybetmemeleri...

Öncelikle Ankara'daki gizliliği kaldırılan Amerikan belgelerine ulaşmamı sağlayarak kitapla ilgili hayli kritik ve önemli bir katkı sağlayan, kitabı tamamlamadan önce gözden geçirerek önemli eleştirilerde bulunan Hüseyin'e, çevirilerde yardımını esirgemeyen, gazetecilik deneyimleri ile kitabın biçimlenmesini sağlayan Emrah Sekendiz ve Kanbolat Uz'a, kitabı başlangıç aşamasından itibaren okuyarak eleştirileriyle yön veren ağabeyim Ersun Erdinç'e, Ankara'da yardım ve desteklerini hiç esirgemeyen gazeteci Sezai Bayar, gazeteci Nurhan Yönezer ve avukat Taner Kaygusuz'a, her aşamada bu çalışmaya yardım eden gazeteci Ersel Ergüz'e, narkotik dünyadaki gelişmeleri dikkatle izleyen ve bu konuda kritik haberlere imza atan gazeteci Sinan Hıncal'a, kitabı bir hukuk süzgecinden geçirmeme yardım eden üniversite ve gazetecilik arkadaşım avukat Vural Ergül'e, dikkat çekici araştırmaları

ve deneyimiyle tezlerimi tartışan ve kitabın içeriğine ciddi katkılarda bulunan adli tıp uzmanı Dr. Sadık Toprak'a, Dr. Rahşan Yamanlar'a, gazeteci Zeynep Güven'e, eski-yeni pek çok kitaba hızla ulaşmamı sağlayan İbrahim Yılmaz'a ve Simurg çalışanlarına, Sayım Çınar'a, *Tempo* dergisinden Mevlude Tuncer'e, pek çok belgeyi benle paylaşan gazeteci Abdurrahman Şimşek'e, teşekkür ederim.

Bu kitabın yaklaşık iki buçuk yıla yayılan bir öyküsü var. Hep bitti bitecek derken araya birşeyler girdi ve uzadı. İletişim Yayınları'ndan Tanıl Bora, Murat Gültekingil ve Nihat Tuna'ya bu süre de gösterdikleri sabır için teşekkür borçluyum.

Yine bu kitabın serüveni boyunca dostluklarıyla beni hiç yalnız bırakmayan Semra'ya ve Gülşen'e, iki yıldan beri birlikte çalıştığım gazeteciler Balçiçek İlter, Gülay Erdemli, Tuğba Balıkçıoğlu, Figen Yanık ve *Sabah* gazetesindeki tüm ekip arkadaşlarıma destekleri için teşekkür ediyorum.

Daha ham bir fikir aşamasındayken bile bu kitabı çok seven, sahiplenen ve kitaba "Overdose Türkiye" adını koyan Yekta Kılıç'ın bu kitapta ayrı bir emeği var, teşekkür ederim. Yine kitapla ilgili hemen her aşamada ilgisini esirgemeyen, pek çok bölümü okuyarak eleştiren ve destek olan, kimi bölümlerin çevirilerini yapan gazeteci Esin Gedik'e teşekkür ederim...

Ve son olarak hayli kişisel ve çok gecikmiş bir teşekkür; bu kitabı 2002 yılının Nisan ayında başlayıp belirsiz bir tarihe kadar yayılan, şimdi hatırlamak bile istemediğim pek çok güçlükle boğuşarak tamamlayabildim. Bu kötü günlerde hep yanımda olan, sevgisiyle bana güç veren Madam Bovary olmasaydı bu kitap da olmazdı.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFYON, MORFİN, EROİN

Kriz ya da Ölüm

3 Eylül 1998 günü gazetelerini açanlar üçüncü sayfada tuhaflıkla dehşet arasında dolaşan bir fotoğrafla karşılaştılar. Bu, Feriköy'ün ara sokaklarında sabahın erken saatlerinde ölü bulunan bir gencin fotoğrafıydı. 17-18 yaşlarında görünüyordu. Gözleri kapalı, vücudu kaskatı, sırtı bir akasya ağacına dayalı, ayakta duruyordu. Gri bir tişört giymişti, üzerinde siyah bir pantolon ve ayaklarında asker postalları vardı. Saçları çok kısa kesilmişti. Fotoğrafı dayanılmaz kılan, ölü katılığı ile ağaca yaslı genç bedeninin ölüme yakıştırılamayacak kadar canlı duruşuydu. Dizleri hafif kırılmış, kolları yana sarkmıştı ama her an yürüyüp gidebilir gibiydi. Kanlı canlı bir görüntüsü vardı.

Birkaç saat önce eğri büğrü metal bir kapakta ısıttığı, sonra sigara izmaritinde filtre ederek kirli plastik bir enjektöre çektiği eroini, iğnelerden delik deşik olmuş kollarında güç bela son bir giriş yeri bularak damarlarına yollamıştı. Belli ki bu son iğnesini alelacele sokak ortasında yapmıştı, çünkü her eroinman gibi krize yakalanmaktan ölesiye korkuyordu. Günde iki-üç defa ve en fazla sekiz saat aralıklarla bu işi yapmazsa birkaç saat içinde önce o çok iyi bildiği huzursuzluk başlayacaktı. Herkese, her şeye karşı hissettiği zayıflık duygusuna esneme, titreme ve terleme eşlik

edecek, gözlerinde ve burnunda bitmez tükenmez akıntılar başladığında korkunç kriz "geldim" diyecekti. Önce kriz uykusu başlayacak, bu kas seğirmelerinin ve silkinmelerin böldüğü huzursuz uykunun ardından kişisel cehenneminin dibine, bitmez tükenmez fiziksel ve ruhsal acılara doğru bir yolculuğa çıkacaktı.

Esnemeleri giderek şiddetlenirken, çeneleri birbirinden ayrılacak gibi oluyor, burnu ve gözyaşları neredeyse vücudundaki bütün sıvıyı dışarı veriyordu. Kriz tam anlamıyla geldiğinde gözbebekleri dehşet içinde açılıyor, vücudundaki bütün tüyler diken diken ayaklanıyor, cildi yolunmuş hindi görünümünü alıyordu. Bağırsakları korkunç biçimde çalışmaya başlıyor, mide duvarlarının dev dalgalar halinde büzülüp açılmasıyla patlamayı andırır kusmalar ardı ardına geliyor, dalgalar şiddetlendiğinde kan kusmaya başlıyordu. Bağırsakları öyle şiddetle kasılıyordu ki, dışarıdan bakıldığında karın yüzeyinin altında binlerce yılan kıvrılıp duruyor gibiydi. En az yedi-sekiz saat süren bu azaptan sonra vücudunu geçmek bilmeyen korkunç bir ürperti ve üşüme duygusu sarıyordu. Aynı anda vücudu kaslarının irade dışı hareketleriyle seğirip sarsılırken bacakları istemsiz tekmeler savuruyordu. Ardı ardına gelen adale kasılmaları yüzünden uyuyamıyor, ıstırap dolu çığlıklar içinde sığındığı izbe evlerde gözyaşları, sümüğü, dışkısı ve terine batmış bir halde kıvranıp duruyordu. En az 24 saat süren kriz boyunca 4-5 kilo birden verdiği oluyordu. Bu kâbus dalgalarından kurtulmak için altı yedi gün boyunca nöbetler halinde gidip gelen bu cehennem acısına katlanması gerekiyordu. Ancak altı yedi gün sonra sakinleşebiliyor ve geriye, ruhunda nedensiz bir azap, vücudunda bitkinlik, çökkünlük kalıyordu.

İşte, defalarca yaşadığı bu berbat saatleri hiç aklından çıkaramadığı için dozu iyi ayarlayamamış, fazla tutmuştu. Damarına enjekte ettiği eroinden sonra saniyeler içinde vücuduna bir sıcaklık yayıldı. Titremeler ve huzursuzluk yerini o tanıdık gevşemeye ve belli belirsiz mutluluk hissine bıraktı. Damarlarından karaciğerine ulaşan eroin burada hızla parçalanarak morfine dönüştü ve beyninde limbik sistemi kontrol eden reseptörlere yapışarak vücuda, sindirim sistemine, kaslara uyarılar ileten komutları başlattı. Eroinin etkisi zirve noktasına çıktığında her şeyi alt üst eden, algı eşiğini, acıyı allak bullak eden korkunç bir dalga bütün vücudunu rahatlattı. Cankilerin "Tanrıyla öpüşmek" dediği o zevk hali çok gerilerde, eroinle ilk tanıştığı günlerde kalmıştı. Artık yerle

bir olan acı eşiğini biraz olsun yükseltmek, normal bir insan gibi acı çekmemek için eroin kullanıyordu. Eroin olmazsa, krize girmese bile bilekleri, dirsekleri, kasları, bütün bedeni ve ruhu acı veriyordu.

Fakat bu defa birşeyler yolunda gitmedi. Ama o bunu fark edecek durumda değildi. Her canki gibi yaşamla ölüm arasındaki kritik noktada dolaşırken sınırı geçti. Acıyı hissetmemesi canki deyimiyle "kafasının hay olması" için dozu sürekli artırması gerekiyordu. Ancak artan doz belirli bir sınırı geçtiğinde metabolizmasını allak bullak eden morfin, beynindeki karbondioksiti kontrol ederek akciğerlere solunum yapmasını emreden reseptörü de kilitledi. Farklı reseptörlerin aksine, solunumu düzenleyen bu reseptör için ölümcül doz sabitti ve o da bu sınırı geçmişti. Beyni karbondioksitle dolduğu halde metabolizması bunu algılamadığı için solunum yapmıyordu. Akciğer kasları gizemli Mü2 reseptörüyle gelen "yavaşla" emrine titizlikle uyarken biriken karbondioksit yüzünden beyin damarları genişledi, beynindeki asit-baz dengesi hızla değişti yedi-sekiz dakika içinde beyin hücreleri ölmeye başladı. Ve solunumu tamamen durdu. Gün aydınlanmaya başladığında genç bedeni çoktan ölüm katılığına uğramıştı.[1]

Gazetedeki fotoğrafı görüp onu tanıyanlar arasında annesi ve babası da vardı. Bir anne babanın yaşayabileceği en büyük kâbuslardan birini o fotoğrafı görerek yaşamışlardı. Yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. Sessizce morga gidip çocuklarının cenazesini aldılar ve gömdüler. Adı Süleyman'dı. 18 yaşındaydı. En az altı aydan beri eroin kullanıyordu. Babası önce eroinman olmasına tepki göstermişti. Ama oğlunun evi terk etmesine ancak birkaç gün dayanabilmiş, çaresiz biçimde onu Beyoğlu'nun düşkün barlarında aramaya başlamıştı. Süleyman eroinman çevresinde, arkadaş evlerinde, harabelerde, barakalarda yatıp kalkıyor, Taksim'in arka sokaklarında eroin kovalıyordu. Son gecesini geçirdiği izbe bardaki arkadaşları, tuvalette uzun süre kaldıktan sonra döndüğünde parmaklarının arasından sızan kanı ve sık sık söylediği "Ölümü bekliyorum, sığınabileceğim bir annem, babam bile yok" sözlerini hatırlıyordu. Hepsi de birbirini tanıyan bu genç grubu içinde başkaları da gazete manşetlerine yansıyan, günlerce konuşulan ama

1 Bu bölümde yoksunluk krizinin anlatımı için Dr. Robert S. De Ropp'un *Uyuşturucu ve Zihin* adlı yapıtından yararlandım. Aktaran Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, s. 82-83.

genellikle de bir tuvalette ya da sokakta sessizce geçiştirilen ölümle karşılaşmıştı.

Gazeteler her zamanki gibi "altın vuruş" başlığını atarak Süleyman'ın intihar ettiğini ima ederken aceleci davrandı. Üzerinde bulunan eroin Süleyman'ın intihar etmediğini, her canki gibi bir hata yaptığını ve dozunu ayarlayamadığı için beyninin akciğerlerini yanılttığını gösteriyordu. 18 yaşındaki bu çocuk Türkiye'de 1929 yılından beri gençleri da yalayıp götüren eroin dalgalarından birinin kurbanları arasına katılmıştı. Süleyman, bu son dalgada sadece İstanbul'da aşırı dozda eroin yüzünden ölen 597 gençten biriydi ve eroinin 130 yıllık tarihinde bu irkiltici öykü binlerce kez tekrarlandı durdu...

Bayer'den Dünyaya

Eroin 17. yüzyıldan beri bilimin hayallerinden biriydi; afyonun içinde var olduğuna inanılan o gizemli özü ayrıştırmak, tiryakilik yapmayan güçlü bir ilaç yaratmak... Hekimleri, eczacıları ve kimyacıları baştan çıkaran bu eski hayale yaklaşan ilk isim Alman eczacı çırağı Sertürner oldu. Sertürner 1845 yılında iptidai laboratuvarında gerçekleştirdiği bir dizi deneyle saf bir bileşik elde etti. Herkesin peşinde olduğu "Afyonun sırrını" bulduğunu düşünüyordu ve bunu "uyku verici ilke" olarak adlandırdı. Buluşuna da mitolojideki uyku tanrısı Morpheus'tan esinlenerek morphium (morfin) adını verdi. Morfini kendi üzerinde deneyen Sertürner, yeni ilacın mucizelerini de belalarını da ilk elden yaşayarak öğrendi.

Morfin önemli bir tıbbi buluş olarak kısa süre içinde hekimlikte yaygın olarak kullanılmaya başlandı. O günlerde sakinleştirici, ağrı kesici ve keyif verici olarak afyon kullanılıyordu. Eczanelerde reçetesiz satılan afyon sadece ilaç değildi, keyif almanın da bir parçasıydı. Keyif verici olarak afyon alışkanlığı yıkımlara yol açan toplumsal bir sorun haline gelecek kadar yayılmıştı. Sanayi devriminin ölümcül koşullarına dayanabilmek için kullanılan afyonlu şuruplar ya da hapların perakende tüketimi alkolle yarışıyordu. "Bir penilik uçuş" işçi sınıfının en yaygın eğlencesi olmuştu.[2] Savaşların yol açtığı kalıcı yaralara bağlı ağrılar ve acılar da afyon

2 Wolfgang Schivelbusch, *Cennet, Tat ve Mantık, Keyif Verici Maddelerin Tarihi*, Dost Kitabevi, Ankara, s. 207.

kullanımını körüklüyordu. Ancak afyon için uzun süre tiryakilikten söz edilmiş, bu bir sorun olarak görülmemişti.

İşte, Sertürner'in laboratuvar keşfiyle 19. yüzyılın ikinci yarısında afyon kullanımına bir de morfin eklendi. Ancak morfinin asıl yayılmasını sağlayan deri altına ve daha sonra damar içine enjeksiyonu mümkün kılan Pravaz şırıngasının geliştirilmesi oldu. Bu gelişme tiryakilik konusunda tıp dünyasının da yargılarını değiştirecekti. Önceleri, ağızdan kullanılan afyon'un yarattığı alışkanlık sadece açlık duygusuyla ilişkilendiriliyordu ve bilim adamları ağızdan alınmayan bir maddenin tiryakiliği önleyeceği kanısındaydı. Morfinin elde edilmesi ve şırınganın geliştirilmesiyle birlikte "açlık" sözcüğüyle adlandırılan bağımlılığın ortadan kalkacağı düşünüldü. İlk günlerde morfin kullanımı zararsız olarak görülüyordu ve bu düşünceyle doktorlar artık bol bol "enjeksiyon" yapıyordu. Görece pahalı olan bu madde genellikle orta ve üst sınıftaki insanlar tarafından kullanılıyor, doktorlar hastalarına nasıl enjeksiyon yapacaklarını öğretiyordu. Hastanın mülkiyetinde sayılan "reçeteler" sayesinde dileyen, dilediği kadar morfin de bulabiliyordu. Ancak bir süre sonra değişen bir şey olmadığı görüldü. Sadece şırınganın olanak sağladığı önce cilt altı ve sonra damar içi enjeksiyonla "tiryakiliğin" sindirim sistemi dışında bir yerlerde kazanıldığı da anlaşıldı ve buna morfinizm dendi. Yine de bağımlılık henüz tıbbi bir sorun olarak tanımlanmıyordu. Bu yüzden morfin alışkanlığı uzun süre tıbbi tedavinin bir kalıntısı, bertaraf edilmesi gereken pürüzü olarak değerlendirildi.

Hem afyon hem de morfin 19. yüzyılın şehirlerinde pek de küçümsenmeyecek bir bağımlılar topluluğu yaratmıştı. Morfinden sonra laboratuvarlarda aranan morfinin yerini tutacak, etkili, ancak alışkanlık yapmayacak bir ilaçtı. 1874 yılında Londra Paddington'daki St. Mary Hastanesi'nde çalışan C.R. Alder Wright bu ilacı geliştirdiğini zannetti. Daha saf bir madde bulmak için morfini asit anhidritle kaynatıp buluşuna da biraz yanılgıyla "tetra etil morfin" adını verdi. Wright, aslında nasıl bir canavar yarattığını bilmiyordu.[3]

Eroinin hikâyesi işte bu laboratuvar buluşuyla başladı. Wright'ın buluşu aradan bir çeyrek yüzyıl geçtikten sonra, Bayer

3 Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, Sabah Kitapları, İstanbul, s. 63-68.

laboratuvarları sayesinde 1898'de bütün dünyaya yayılacak bir mucize ilaca dönüşecekti.

Takvimler 1897 yılını gösterirken bir boya üreticisi olan Bayer, ilaç üretmeye de girişti ve bu amaçla Elberfeld'de kurduğu modern laboratuvarın başına parlak bir kimyacıyı getirdi. 27 yaşındaki Heinrich Dresser doktorasını Heilderberg'de yapmış, Bonn Üniversitesi'nde profesör olmuştu. Dresser filmlerde, romanlarda karikatürize edilen o tuhaf bilim adamlarındandı. Hemen hiç sosyal hayatı yoktu. Kimseyle konuşmazdı. Laboratuvarının dışına sadece konferanslara katılmak ya da köpeğini gezdirmek için çıkıyordu. İnsanlarla arası pek de iyi olmayan bu kimyacı ününü endüstriyel ölçekte üretim için, sistemli hayvan deneyleri geliştirerek yapmıştı. Bayer'le ilaçların etkililiğini ve güvenliğini deneylerle test edip, piyasaya çıkaracağı yeni ürünlerin kârından pay almak üzere bir sözleşme imzaladı.

Dresser'in hayali morfinden daha güçlü ancak alışkanlık yapmayan bir ilaçtı. Genç kimyagere bunu düşündüren 19. yüzyılda neredeyse bütün dünyaya yayılan salgınlardı. Hızla yayılan tüberküloz, zatürree gibi güçlü salgınlar, hatta daha basit, ama ölümcül sonuçlar doğuran solunum yolu hastalıkları büyük şehirleri kasıp kavuruyordu. Ayrıca afyon ve morfin tiryakiliği adı bağımlılık olarak konmasa da toplumsal bir sorun haline dönüşmüştü. Bu şartlarda afyondan da morfinden de daha güçlü, ama onun gibi alışkanlık yapmayan bir ilaç işe yarayabilirdi. Dresser aradığı ürünün Wright'ın 1874'te sentezini yaptığı "diasetil morfin" olduğunu düşünüyordu ve bu ilaç ticari olarak büyük bir potansiyel taşıyordu. Mesele sadece bu laboratuvar buluşunu verimli biçimde seri olarak üretebilmekti. Dresser, Eberfeld'deki laboratuvarda çalışan bir başka kimyacıdan, Felix Hoffmann'dan morfin ve asit anhidrit sentezinin ticari olarak kullanılabilecek seri üretime uygun etkili bir yöntemini geliştirmesini istedi.

Hoffmann ise morfinden çok salisilik asidi işlemenin ucuz ve etkili bir yolunu bularak ağrı kesici ve ateş düşürücü bu maddenin mide ve sindirim sistemine zararlı yanlarını ortadan kaldırmayı istiyordu. Bu daha sonra Aspirin ticari adıyla ün kazanacak olan asetil salisilik asitti. Ancak Dresser aspirine inanmıyor, ticari olarak diasetilmorfin sentezini geliştirmeyi daha kârlı buluyordu. Hoffmann aynı laboratuvarda önce aspirinin, iki hafta sonra da diasetil morfinin etkili ve verimli bir sentez yöntemini geliştirmeyi başardı.



Dresser, yeni maddeyi kobaylar, kurbağalar ve tavşanlar üzerinde sistemli olarak denemeye girişti. Deneylerini köpeği, kendisi ve gönüllü Bayer işçileri üzerinde de sürdürdü. İşçilerin ilaca karşı tepkisi ilginçti; neşe ve enerji veren bu ilacı aldıklarında kendilerini kahramanlar (Heroich) gibi hissettiklerini anlattılar. İsim bulunmuştu: "Heroin!" Heroin bir marka olarak 1898 Haziran'ında Bayer tarafından pek çok ülkede aynı anda tescil edildi. Üzerinde aslan ve dünya resimleri bulunan küçük kırmızı paketler aynı yılın kasım ayında piyasaya sürüldü. İnsan eliyle yaratılan bu büyük bela dünyanın dört bir yanına yayılmaya başladı.

Yeni ilaç ilk kez Alman Doğabilimciler ve Doktorlar Kongresi'nde yine Dresser tarafından bilim dünyasına sunuldu. Dresser dünya üzerindeki ilk eroin bağımlısı olduğunu bilmeden yeni ilacını gururla anlatıyordu. Heroin morfinden ve kodeinden on kat daha etkili olmasına rağmen çok daha az zararlıydı.[4] Günde 5-20 miligramlık dozlarla kullanılan bu ilaç öksürüğü hemen kesiyor, ağrıları dindiriyor, insanı yatıştırıyor, uykuları düzenliyor ve huzur veriyordu. En önemlisi de morfin alışkanlığını hemen orta-

4 Charles E. Terry, Mildred Pellens, *The Opium Problem*, The Commitee on Drug Addictions in collaboration with The Bureau of Social Hygiene, Inc. New York, 1928, s. 78.

dan kaldırıyordu. Heroin çok sayıda tıp adamı tarafından da desteklendi, klinik deneylerle morfin bağımlılığını kestiği kanıtlandı. Dresser saygın tıp dergilerinde Heroin'in mucizelerini yazmayı sürdürürken Avrupa'da ve Amerika'daki binlerce doktora da tanıtıcı broşürler ve numuneler gönderdi. Aradan iki yıl geçtiğinde Bayer'in pastil, tablet, suda çözülen tablet, öksürük şurubu gibi çeşitli formlarıyla peynir ekmek gibi sattığı Heroin'in üretimi ayda bir tona ulaşmıştı.

Afyon Meselesi

23 ülkeye birden gönderilen Heroin en çok Amerika'da tutuldu.[5] Bir ilaç olarak eczanelerde, hatta marketlerde kolayca bulunuyor ve aşırı miktarlarda tüketiliyordu. Amerika'da Heroin'e gösterilen bu ilgide iç savaştan beri giderek artan afyon ve morfin kullanımının küçümsenmeyecek bir katkısı vardı. İç savaş yıllarında askerlere savaş güçlerini artırmak, sıtma ve ishal gibi hastalıklarla baş etmelerini sağlamak için tabletler halinde afyon verildi. Ayrıca ağır savaş yaralarının tedavisinde, kalıcı sakatlıklarda morfin kullanılmıştı. Bağımlılık olarak tanımlanmayan afyon ve morfin alışkanlığından sonra baş ağrısı, titreme, bulantı, kusma gibi belirtilerle ortaya çıkan yoksunluk krizi önceleri "asker hastalığı" ya da "ordu hastalığı" adıyla anılıyordu. İç savaşın ardından, evlerine dönen askerler, madalyalarıyla birlikte afyon ve morfini de günlük hayata taşıdılar.[6] Savaşın yarattığı fiziksel hasarlar dışında, kayıplar, ölümler ve ayrılıkların yarattığı ruhi acılar afyon kullanımının siviller arasında yayılmasını kolaylaştırdı.

Amerika'da bağımlılığın yayılmasında bir başka önemli faktör büyük şehirlerin gettolarında oluşmaya başlayan Çin mahalleleriydi.[7] Demiryolları yapımı için getirilen Çinliler Batılılardan öğrendikleri afyon alışkanlığını demiryolu inşaatlarıyla birlikte

5 "How Aspirin Turned Hero" Richard Askwith, *Sunday Times*, 13 Eylül 1998.

6 Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, s. 65-66.

7 Afyon kültürünün Çinlilerle geliştiği bir gerçek. Ancak günümüzde de Çin kültürüyle afyon kültürünü bir tutan yaygın anlayış ciddi bir yanılgı. Çünkü Çin afyonu keyif verici madde olarak 18. yüzyıldan sonra Avrupalılar sayesinde yaygın olarak kullandı. Ünlü Doğu Hindistan Kumpanyası Çin'den aldığı mallar karşılığında Hindistan'dan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı afyonu dayatmıştı. Afyon savaşlarıyla sonuçlanan bu vahşi ticaret yüzyıl boyunca Çin'deki yıkıcı etkisini gösterecek, milyonlarca bağımlıyla bir toplumsal felaket yaşayacaktı.

Amerika'nın içlerine taşımışlardı. Hemen her mahallede bulunan afyon tekkeleri bağımlılığın gelişmesinde kritik bir rol oynadı. Başlangıçta sadece Çinlilerin kullandığı bu afyon tekkeleri giderek beyazlar da dahil bütün topluma yayılacak uyuşturucu kültürünün doğum yeri oldu. İngilizce'deki uyuşturucu argosunu Çince kelimeler beslerken Amerika'nın afyon ithalatı da bu yaygınlığa bağlı olarak hızla artı.[8] Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda üretilen afyonun en büyük müşterisi Amerikalıların irili ufaklı şirketleriydi. Afyon ve morfin bütün ülkeyi tehdit ediyordu ve bağımlıları arasında saygın isimler vardı. The Johns Hopkins Hastanesi'nin ilk cerrahi profesörü olan William Stevart Halsted bir morfin bağımlısıydı ve bu bağımlılığını herkesten gizleyerek yıllarca sürdürmüştü. Afyon ve morfin içeren ilaçlar kataloglardan posta yoluyla sipariş edilebiliyordu. Ve genellikle "patentli ilaç" adı altında içeriği gizleniyordu.



Bu elverişli iklimde, mucize ilaç Heroin'in keyif verici özellikleri dergilerde, gazetelerde çıkan yazıların da yardımıyla kısa sürede keşfedildi. Müşteriler hazırdı. Yeni kafa yapma biçimi afyona, morfine aşina bu alt kültürde kolaylıkla kabul gördü. Kolay bulunabilen, kolay taşınabilen, morfinden daha ucuz ve etkili olan eroin kısa sürede Amerikalı gençlerin bir numaralı keyif verici maddesi haline geldi. Sanat ve edebiyat dünyasında zihinsel yolculuklar ve yaratıcılıkla bir tutulan, çevresinde efsaneler yaratılan afyon ve morfin kültü, bu defa farklı bir bilinç sağladığı düşünülen eroinle tamamlandı. Ressamlar, yazarlar, ünlü müzisyenler yaratıcılığın uç noktalarında dolaşmak için eroine inanıyordu. Tuhaftır ki, tıp dünyasının bağımlılığı fiziksel bir sorun olarak tanımlaması, eroinin de ilaç olarak altın çağını yaşadığı ve keyif ve-

8 Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, s. 166-167.

rici yanının keşfedildiği bugünlerde gerçekleşti. Afyon ve özellikle morfin enjeksiyonun beden üzerinde yarattığı çöküntü ve ölüme uzanan tehlikeleri 1870'lerden beri tıp araştırmalarına konu oluyordu. Yine de bağımlılığın bir neden sonuç ilişkisi içinde ve oluşma mekanizmalarıyla net biçimde tanımlanması için 20. yüzyılın ilk yıllarını, eroinle birlikte bağımlılığın çığırından çıkmasını beklemek gerekecekti.

Tepkiler nedeniyle afyon ve morfinin kimi eyaletlerde yasaklanması ve bu mallara olan talebin yarattığı kârlı ticaret organize suç örgütlerinin dikkatinden kaçmamış afyon ve morfin kaçakçılığı gelişmişti. Bu narkotik kaçakçılık kanalları eroin ticareti için hazır doğal ilişkiler oluşturdu. Daha İtalyan göçmenlerinin efsanevi suç örgütleri ortada yokken afyonu da, morfini de el altından satan Yahudi mafyası kârlı olan eroini keşfetmekte gecikmedi. 1920'li yılların başında "Legs" Diamond, "Dutch" Schultz ve Meyer Lansky gibi gangsterler, afyon ve morfin için Paris'ten Beyrut'a, İstanbul'a ve Hong Kong'a uzanan hazır ilişkileriyle, eroin üretimini ve ticaretini de kontrol etmekte zorlanmadılar.

Eroin New York'tan başlayarak doğu kıyısına ve batıya, bütün Amerika'ya yayıldı. Özellikle New York, eroinin başkenti haline gelmişti ve bağımlıların yüzde 90'ı bu şehirde yaşıyordu. New Yorklu eroinmanlar, bu yakıcı ihtiyaç karşısında eroinin parasını bulabilmek için hemen her yolu deniyorlardı. Çöplerdeki hurdaları toplayarak para kazanıldığını keşfettiklerinde, çöp toplayıcılarının adını aldılar. "Junkie" deyimi New York'un çöplüklerinden bütün dünyanın uyuşturucu literatürüne bir daha çıkmamak üzere girdi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Amerika'daki afyon, morfin ve eroin bağımlılarının sayısı iyimser tahminlerle bile 200 binin üzerine çıkmıştı.

Alarm Zilleri

Eroine karşı ilk itirazlar daha 1899 yılında başladı. Münih'te yayımlanan tıp dergisinde yer alan bir makalede Dr. Harnack Heroin'in hayvanlar ve insanlar üzerindeki etkilerini anlatıp bunun çok tehlikeli bir zehir olabileceğine dikkat çekti. Ancak eleştiriler eroinden ve onun mucizevî etkilerinden daha yavaş yayıldı. Yine de 1902 yılına gelindiğinde Heroin'in hastalarda tolerans geliştirdiğinden, giderek daha fazla doz alınması gerektiğinden söz edi-



lebiliyordu. Amerika'da eroinin tehlikelerinden açık seçik söz eden ilk makale Alabama'da yayımlanan tıp dergisinde Dr. Pettey imzasıyla yayımlandı.[9] Fakat itirazlar fazlasıyla cılızdı ve Heroin Bayer'in kârının yüzde 5'ini oluşturan değerli bir üründü. Üstelik Bayer doktorlara gönderilen broşürler dışında, pek de fazla reklam yapmadan bu zafere ulaşmıştı. Mucize ilaç ününü kendisi yaratıyordu.

1904 yılında Comar ve Buvat isimli araştırmacılar morfin bağımlılığının tedavisinde eroin kullanımından söz ederken ilk kez "heroinizm" kavramını kullanarak bağımlılığa dikkat çektiler.

9 Charles E. Terry, Mildred Pellens, *The Opium Problem*, s. 79-82.

1905 yılından itibaren New York ve Philadelphia'daki hastanelerdeki eroinden kaynaklanan bağımlılık vakaları dikkat çekecek kadar arttı ve saygın tıp dergilerinin iyimser havası temkinli bir hale dönüştü. Amerikan Tıp Birliği'ne bağlı Eczacılık ve Kimya Komisyonu 1906 yıllığında "Yeni ve Resmi Olmayan İlaçlar" başlığı altında yer verdiği eroin için "Kolaylıkla alışkanlık yapmakta ve son derece olumsuz etkiler doğurabilmektedir" notunu düştü. Artık eroinin yan etkilerinden, bağımlılık potansiyelinden sıklıkla söz ediliyordu. Yaygın eroin bağımlılığının ortaya çıkardığı yüzlerce klinik, doktor ve binlerce hastadan oluşan "bağımlılık tedavisi sektörü" devasa boyutlara varmıştı ve tıp dünyası ilk günlerdeki iyimserliğinden uzaklaşıp, eroine karşı cephe alıyordu. Bayer bu olumsuz hava ve artan tepkiler karşısında 1913 yılında "mucize ilacın" üretimine son verdi. Ancak eroin üretimi dünyanın dört bir yanında başka isimler altında devam etti.

İç savaştan afyon ve morfin bağımlılığı gibi bir problemle çıkan Amerika'da keyif verici maddelere karşı dolaylı da olsa ilk yasal düzenleme 1906 yılında yürürlüğe giren Saf Gıda ve İlaç Yasası'ydı. Bu yasa her türlü içki, gıda ve yiyeceğin ambalajında içeriğinin belirtilmesini katı koşullarla zorunlu hale getiriyordu. Ve afyon içeren çok sayıda ürünü yakından ilgilendiriyordu. Bu yıllarda çok yaygın olarak satılan ve içeriğinde "kokain" bulunan Coca Cola ve benzeri sihirli meşrubatlar için önemli bir güçlüktü. Bunun dışında içeriğinde morfin ve afyon bulunan pek çok preparat başka isimler altında "mucize kürler" olarak satılıyor, hatta postayla adrese teslim ediliyordu.

Asıl önemli düzenleme ise Kongre üyesi Franchis Burton Harrison'un adıyla anılan yasa oldu. 1914'te yürürlüğe giren Harrison Yasası uyuşturucu maddelere yasak getirmekten çok, bu maddeleri tescile yönelik ayrıntılı düzenlemelerle kontrol sağlamayı amaçlıyordu. Ancak Harrison Yasası sadece afyon ve morfin kullanımını kısıtladı. Bir ilaç olan eroin yasanın dışında kalmış ve bu nedenle çok daha hızlı yayılmaya başlamıştı. ABD'deki asıl önemli gelişme Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi yargıçlarının 1919 yılında Harrison Yasası'nı yeniden yorumlaması oldu.

Yargıçların bu yorumuyla narkotik bağımlılık bir hastalık olarak değil, bir suç olarak kabul edildi. Belli başlı Amerikan şehirlerinde sadece bağımlılık tedavisi yapan koca bir endüstri oluşmuştu. Birbiri ardına açılan kliniklerde tedavide kullanılan maddeler

de afyon ve morfin içeriyordu. Bu içinden çıkılmaz bir duruma dönüşmüştü ve yaygın biçimde kötüye kullanılıyordu. Federal Yüksek Mahkeme kararıyla bağımlılık tedavisi yapmaya çalışan doktorlar hakkında, reçetelerine "uyuşturucu madde" yazdıkları için soruşturma açıldı. Bu binlerce doktor ve bağımlının ayakta tuttuğu bağımlılık sektörünün sonu demekti.

Şanghay'dan Sonra

Hem Amerika'da hem de Avrupa'da afyon, morfin ve eroin üretimine, kullanımına ve ticaretine karşı yasal düzenlemelerin yapılmasında bir dizi uluslararası konferans etkili oldu. Afyon konusunda ilk uluslararası toplantı Çin'de artık içinden çıkılmaz bir toplumsal faciaya dönüşen afyon tiryakiliğinin zorlamasıyla 1909 yılında Şanghay'da yapıldı. Konferansta Amerikalıların ağırlıklı olarak savunduğu tıbbi ihtiyaçlar dışında üretim, kullanım ve ticaretinin yasaklanması, sınırlandırılması tezi tartışıldı.

Ancak ülkelerin, özellikle de afyon ticaretinde önemli kazançları bulunan İngiltere ve Hollanda'nın örtülü ticari çıkarlarından vazgeçmemeleri yüzünden bir mesafe alınamadı. Yine de Şanghay'da afyon içiminin sınırlandırılması için tedbirler alınması, afyonu yasaklayan ülkelere ihracatın kısıtlanması, morfin üretimi ve ticaretinin kontrolü gibi başlıklar birer temenni niteliğinde kaleme alındı. Bu temenniler gelecekte yapılacak uluslararası anlaşmalar için bir eksen oluşturacaktı.

Osmanlı İmparatorluğu Şanghay Konferansı'na davet edildiği halde katılmadı. Şanghay Konferansı'nda alınan bir başka karar daha kapsamlı bir uluslararası konferansın toplanmasıydı. Nitekim yine ABD'nin ısrarlı girişimleriyle 1 Aralık 1911'de Lahey'de belli başlı afyon üreticileri ve işleyicisi olan 12 devlet bir araya geldi. Lahey'de ülkelerin belirgin biçimde çıkarlarını gözetme eğilimi, üretici ve işleyici ülkeler arasında bir gerilim yarattı. İngilizler Hindistan'la yaptıkları afyon ticareti ve üretim nedeniyle ihracatın hemen durdurulmasını istemiyorlardı. Lahey'de afyon ticaretinin düzenlenmesi, kaçakçılığın önlenmesi, morfin, eroin gibi türev ürünlerin üretim ve dağıtımının kontrolü gibi konular bir sözleşme çevresinde düzenlendi. Ancak sözleşmenin yürümesi için bütün ülkelerin özellikle Osmanlı İmparatorluğu gibi üreticilerin de sözleşmeyi kabul etmesi gerekiyordu. Lahey'de 1912 yı-

lında tamamlanan bu sözleşmenin diğer ülkeler tarafından onaylanması işi Hollanda hükümetine bırakıldı. Lahey'de delegelere kendi ülkelerine sunmak üzere anlaşma şekillendirme yetkisi verilmesi önemli bir adımdı. Ancak sözleşme yine ülke çıkarlarının gölgesinde kalmıştı. Hükümetler vergi ve benzeri gelirlerini kaybetmek istemiyordu. İngiltere Hindistan'dan afyon alıp Çin'e satabiliyordu. Fransa Çin-Hindi'ndeki faaliyetlerini dışarıda bırakarak sözleşmeyi imzalamıştı. Almanya ise sözleşmeyi imzalamadı.

Hollanda hükümetinin çağrısı üzerine 1913 yılında yapılan ikinci Lahey konferansına 24 ülke katıldı. ABD önerileriyle biçimlenen Lahey Anlaşması afyon ve türevlerinin yasadışı biçimde yayılmasını engelleyemese de, ülkelerin iç yasalarını da biçimlendiren bir şablon oluşturdu. Kaçakçıların, yasal boşluklardan yararlanıp morfin ve eroini türev maddeler ya da alternatif ilaç adı altında gümrüklerden serbestçe geçirmelerini güçleştirdi. Osmanlı İmparatorluğu bu konferansa katılmış, ancak ekonomik kayba uğrayacağı için sözleşmeyi imzalamayacağını açıklamıştı. Osmanlı İmparatorluğu imzalamayınca sözleşmenin uygulanması da zora giriyordu. Bu nedenle Hollanda Mayıs 1914'te yeni bir konferans düzenledi. ABD Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak sözleşmenin imzalatılmasını savunuyordu, ancak İngiltere'nin önerisiyle sözleşmenin bu haliyle, Osmanlı İmparatorluğu ve Sırbistan dışında uygulanmasına karar verildi.

Bütün bu gelişmelere rağmen, Birinci Dünya Savaşı patladığında her şeyi rafa kaldırmak gerecekti. Üretimin kısıtlanması bir yana, savaş nedeniyle afyon, morfin ve eroin üretimi neredeyse patladı. Osmanlı İmparatorluğu gibi savaşa giren ülkelerde çiftçilerin askere alınması nedeniyle afyon üretimi gerilese de, özellikle eroin, gönüllü elçileri olan askerler ve denizcilerle savaş boyunca keyif verici olarak yayılmayı sürdürdü. Birinci Dünya Savaşı'nın yeniliklerinden biri eroinin, tıpkı afyon gibi yıkıcı etkisinin keşfedilmesi ve savaşın cephe gerisine yönelen sinsi silahlarından biri haline gelmesiydi. Cephe gerisinde yaratılan bağımlılıkla sağlanan bu tahribatı ilk fark eden Japonlar oldu. Japonlar afyon ve türevlerini işlemek konusunda oldukça deneyimliydi; Mitsubishi, Mitsui Bussan Kaisha, Sankyo, Okura, International Commercial, Nichitsui Trading gibi Tokyo ve Osaka merkezli Japon şirketleri büyük bir bölümü Anadolu'dan olmak üzere önemli miktarda afyon satın alıyor ve işliyordu. Elbette bu üretimin büyük bir bölü-

nunu tıbbi ihtiyaçlar yerine, yasadışı piyasa için gerçekleştiriyorlar ve üretimleriyle Asya'yı, özellikle Çin'i eroine boğuyorlardı. İşgal ettikleri Çin topraklarında bir "resmi devlet politikası" olarak uyuşturucu kullanımını yaygınlaştırdı. Japonlar, Çin'i büyük bir afyon çiftliği ve eroin cenneti haline getirdi. Mançurya'yı da ele geçirdikten sonra bölgenin en büyük eroin satıcısı durumuna gelmişlerdi. Sistemli çalışıyorlar, işgal ettikleri bölgelerde haşhaş yetiştirip, yeni bağımlılar elde etmek için hemen her yolu kullanıyorlardı. Pekin'de açtıkları küçük kliniklere her başvuran önce üstünkörü muayene ediliyor, ardından kâğıt üzerinde bir teşhis konuyor ve hastanın dilediği kadar eroin veya morfin almasına izin veriliyordu.[10] Dünya savaşı arifesinde devasa bir ilaç sanayisine sahip olan Almanlar, Japonlara benzer bir stratejiyle Fransa'ya el altından eroin sevkıyatı yaptılar. Almanlar da Türkiye'de üretilen afyonun en büyük müşterilerinden biriydi ve ham afyondan morfin ve afyon türevleri üretecek devasa bir kimya sanayisine sahiptiler. Almanların eroin pazarlaması başarılı oldu. Almanların amacı Fransızların bağımlılığını artırarak cephe gerisindeki direnişi kırmaktı. Bu hamle başarılı oldu, öyle ki, Fransa'da eroin sokaklarda, eczanelerden çok daha ucuza satılır hale geldi.

Savaş ABD'de de narkotik bağımlılığın patlamasına yol açtı. Amerikan hükümeti tarafından oluşturulan bir resmi komisyonun yaptığı araştırmaya göre ülkede 1 milyon ile 4 milyon arasında bağımlı yaşıyordu. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise ilaç endüstrisiydi. Dört bin civarında üreticinin patent sahibi olduğu ilaçların 383 tanesinde afyon, 300 civarında morfin ve türevleri, 138 tanesinde eroin, 136 tanesinde kokain kullanılıyordu. Afyon içeren preparatların üretimi yılda 60 tonu geçiyordu. Ayrıca yılda 9 ton morfin içeren preparat, 800 kilo eroin içeren preparat, 12 ton da kokain içeren preparat üretiliyordu. Rapora göre kaçakçılık da bu yasal ticaretin arkasında saklanıyordu. Komisyon eczacılara ve doktorlardan aldıkları verileri nüfusa oranlayarak 1 milyon civarında bağımlı olduğu tahminine ulaşmıştı. Bunun dışında nüfusu 5 binden daha büyük şehirlerin şeriflerinden bilgi istenmiş, 760 şehirden cevap gelmişti ve bunların 372'si narkotik probleminin önemli ölçüde arttığını söylüyordu. Sadece New York Sağlık Bürosu 130 bin bağımlı olduğunu söylemişti. Bu ABD

10 Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, s. 140.

nüfusuna oranlandığında 1 milyon 300 binden fazla bağımlı anlamına geliyordu. Bir bağımlının harcaması ortalama yılda 61 dolardı ve bu yılda 61 milyon dolardan daha fazla paranın narkotik maddelere harcandığını gösteriyordu.[11]

İşgal Günleri

Mucize ilacın İstanbul'a geliş öyküsünde de savaş, askerler ve denizciler başroldeydi. İşgal günlerinde sefalet ve debdebeyi bir arada yaşayan İstanbul eroinle de bu dönemde tanıştı. Savaşlarla gelen göçmen dalgaları, cephelerden dönen yaralı, yorgun askerler, Anadolu'da başlayan direnişin savurduğu gayrimüslimler, işgal kuvvetlerini oluşturan İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri ve başkalarının bir araya gelerek yarattığı tablo, Kızılordu önünden kaçan Rus aristokrasisi ve General Vrangel'in 20 Kasım 1920'de Kırım'ı boşaltarak 126 gemiyle İstanbul'a çekilen yenik ordusuyla tamamlandı.

Sadece 1915'ten sonra gelen 100 bin yeni göçmenle şehrin nüfusu 500 binin üzerine çıkmıştı. İstanbul'a belki fetihten beri görülmemiş bir kargaşa ve düzensizlik hâkim olmuş, felaketler birbirini izlemeye başlamıştı. Büyük yangınlar mahalleleri ortadan kaldırıyor; veba, kolera, tifo, tifüs gibi salgın hastalıklar hızla yayılıyor; hırsızlık, gasp, soygun ve tecavüz şehrin her yanını sarıyordu. Özellikle fuhuş ve adi suç gözle görülür biçimde artmıştı. Her şey karaborsadaydı. Bir parça buğday, şeker ya da un bulmak için bir servet ödemek gerekiyordu. Otuz civarında yardım kuruluşunun çabası hiçbir şeye yetmiyor, açlık ve hastalık giderek yayılıyordu. Sadece Amerikan destekli bir kuruluş olan Yakındoğu Yardım Derneği günde 160 bin kişiye yemek veriyordu.[12] Sokaklarda çöp ve pislik birikiyor, ölüler bazen günlerce kaldırılamıyordu.[13]

Bu şartlarda hemen her türlü suç hızla gelişiyor, yayılıyordu. Eşkıyalık ve çetecilik alıp yürümüştü. Bunda işgal kuvvetlerinin Ermeni, Rum ve Yahudilere verdiği bir tür dokunulmazlık sağlayan "lese pase" belgelerinin payı vardı. Bunun dışında İngiliz Mu-

11 "More Than 1,00,000 Drug Users in US", *New York Times*, 13 Haziran 1919.

12 Philip Mansel, *Konstantinopolis Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, Sabah Kitapları, Birinci Baskı Kasım 1996, İstanbul, s. 370.

13 Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 118-151.

hipleri Cemiyeti'nin bir köşesinde İngiliz bayrağı, diğer köşesinde ay yıldız yer alan kırmızı renkli kimlikleri de hem Türk Osmanlı polisi, hem de işgal kuvvetleri karşısında bir ayrıcalık sağlıyordu. Bu nedenle İngiliz Muhipleri Cemiyeti, kısa sürede, genellikle yasadışı işlerle uğraşan Türklerden oluşan binlerce üyeye sahip oldu.[14] Adi suçlar için bir araya gelen Ermeni, Rum ya da Türklerden oluşan çeteler dışında, Yunanistan, Osmanlı Hükümeti ya da Kuvayı Milliye hesabına da yoğun bir yeraltı faaliyeti sürüyordu. İngilizler ve Fransızlar bu karmaşık yeraltı faaliyetini hem denetlemek hem de yönlendirmek için buldukları herkesle işbirliği yapıyor, istihbarat karşılığında hemen her türlü yasadışılığa da göz yumuyorlardı. İşgal kuvvetlerinin komutanları çevresinde devlet ihalelerine giren müteahhitlerden kadın tüccarlarına kadar geniş ve uğursuz bir halka oluşmuştu.

İşgal kuvvetlerinin örgütlediği gruplar dışında, sadece Milli Mücadele'yi el altından silah ve mühimmatla destekleyen ondan fazla grup vardı. Enver Paşa'nın "bir savaşa daha gireceğini" düşündüğü Osmanlı Ordusu'nun ağzına kadar silah ve mühimmatla dolu depolarından kaçak silah temini bu grupların faaliyetinin ana eksenini oluşturuyordu. İşgal kuvvetlerinin denetleyemediği bu depolardan silah bazen vatanseverlerin yardımıyla, ama genellikle de oluşan "kaçakçılık piyasası" sayesinde fahiş paralar ödenerek satın alınabiliyordu. Satın alınan silahların Anadolu'ya deniz yoluyla nakli de ayrı bir yeraltı örgütlenmesi doğurmuştu. Gruplar arasındaki rekabet, bazen silaha ödenen paralarda ya da taşımacılık ücretlerinde "suiistimal" iddialarına da yol açtı.[15]

Bu yoğun mücadele ve sefaletin yanında, belki dünyanın başka hiçbir şehrinde görülmeyecek kadar renkli bir eğlence yaşamı göze çarpıyordu. O günlerin savaş muhabiri Ernest Hemingway özellikle Pera ve Galata'da gördüğü çılgın eğlence hayatı için "İs-

14 Kemalettin Şükrü, *Mütareke Acıları*, Selamet Matbaası, 1930, İstanbul, s. 133-137.

15 Bu dönemde gemilerle Anadolu'ya silah kaçırılması da bu yeraltı faaliyetinin içindeydi. Anadolu'dan gönderilen kısıtlı parayla satın alınan silahların ve mevcut cephaneliklerin Anadolu'ya sevki için yirmi civarında grup faaliyet gösteriyordu. Kurtuluş Savaşı'nı izleyen yıllarda bu grupların birbirleri arasındaki rekabet özellikle paraya ilgili konularda çeşitli suçlamalara da yol açtı. Bu faaliyet ve tartışmalar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, İstanbul, 1975, s. 54-67. Samih Nafiz Tansu, *Hüsamettin Ertürk Anlatıyor: İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 492-504. Kemal Koçer, *M.M. Örgütü'nün Gizli Eylemleri*, Özne Yayıncılık, İstanbul, s. 162-167.

tanbul bir çeşit ölüm dansına dalmış" diyordu. Gerçekten de Pera'da bir karnaval havası vardı. Pera Palas Oteli'ndeki barın üç sıra Müttefik subayıyla çevrildiği anlatılıyordu. Gazeteler de bu sefahat havasını yansıtıyordu:

> "Bizim günahkârlar ki burada bol miktarda mevcuttur, hayatlarında hiçbir zaman İngilizlerin gelişinden bu yana olduğu kadar kur ve flörtün rağbet gördüğü başka bir dönem geçirmemiştir. Akşam saat altı ile sekiz arasında hepsini Pera Palas'ın flört teneffüs edilen salonlarında iş başında görmek mümkündür..."[16]

Yoklukla alabildiğine tezat oluşturan bir çeşitlilik de tabloyu tamamlıyordu. 1920 yılında şehirde kapsamlı bir inceleme yapan bir grup Amerikalı en lüks mallar da dahil "parayı verenin istediği her şeyi İstanbul'da bulabileceğini" kaydediyordu. Karaborsayla palazlanan kaçakçılar sayesinde hızla gelişen yeraltı ekonomisini besleyen sektör de fuhuştu. Amerikalılar şehirde birahane, lokanta ya da kahve gibi, içki satan 1.600 civarında mekân olduğunu tespit etmişti. Özellikle fuhuş çok yaygındı. Galata, Pera, Üsküdar ve Kadıköy'de toplam 175 "umumhane ve randevu evi" faaliyetteydi. Bu evlerde 2 bin civarında kayıtlı fahişe bulunuyordu. Sıhhiye Heyeti Müdürü'ne bakılırsa kayıtlı olmayanlarla birlikte bu rakam 4 binin üzerindeydi.[17] Çocuk fahişeliği sıradan hale gelmişti. "Açık şehirdeki" genellikle içkinin eşlik ettiği bu eğlenceye önce kokain, sonra da eroin kolaylıkla dahil oldu.

İstanbul'un yeraltı kültüründe Rus göçmenler ayrı bir çığır açtı. İstanbul halkına deniz banyolarını, plajda bronzlaşmayı öğretmekle kalmadılar. Amerikan usulü cazı, fokstrotu, kabareyi ve akla hayale gelmeyecek başka temaşa hünerleriyle eğlence biçimini ve kültürünü değiştirdiler. Birbiri ardına açtıkları Garden Bar, Moskova Lokantası, Cafe de Petrograd ve Pele-Mele gibi mekânlarda çalışan olağanüstü güzellikteki Rus kızlar herkesin aklını başından alıyordu. 40 bin civarındaki Rus sığınmacının büyük bir bölümü trajik bir sefillik yaşıyordu ama hatırlarda kalan şehvet ve eğlenceydi. Taksi şoförlüğü yapan çakı gibi subaylar, garsonluk yapan entelektüel kontesler. Bir "generale" bahşiş vermek ya da garsonları "prenses" olan bir lokantada yemek yemek İstan-

16 Philip Mansel, *Konstantinopolis Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, s. 370.

17 Charles Trowbridge Riggs, *"Yetişkinlerde Suç", İstanbul, 1920*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 279-315.

bul'un keyif düşkünleri için ayrıcalıktı. Rus kadınlar İstanbul'un hovardaları için bütün ölçülerin üzerinde güzelliğe sahipti. Osmanlı tebaası, "Haraşo" adını taktığı Rus kadınlar için deli oluyordu. Sadece Pera, Galata ve Tophane'de 58 bar bulunuyordu ve bu barlarda hizmet veren 250 civarında garson kızın büyük bir bölümü "Haraşolardan" oluşuyordu. Ayrıca Kadıköy ve Moda'daki barlarda da "Haraşolar" ağırlıktaydı. Kızlar, barlarda anlaştıkları müşterileri, aynı sokakta ya da çok yakında bulunan odalarında ücret mukabili ağırlıyorlardı. Hali vakti yerinde olan hovardalar arasında Rus kadınlardan "kapatma" tutmak revaçtaydı. Aynı günlerde yazılan ve "Rus Ateşi" ve "Fırıncı Kızı" gibi başlıklar taşıyan romanlarda kokain ve Rus kızları yüzünden perişan olan erkeklerin hikâyeleri okunuyordu.

Kaybedecek hiçbir şeyi olmayan gözü kara Ruslar çılgınlıkta ve yaratıcılıkta sınır tanımıyordu. Rusların geliştirdiği "tombala" kısa sürede bütün şehri saran bir illet haline geldi, iş çığırından çıkınca tombalacılara karşı bir mücadele derneği bile kuruldu. Bir Rus girişimci kurduğu çiftlikte "At yarışları" düzenliyordu. Bir başka Rus girişimci iflah olmaz kumarbazlar için üzerine oyuklar açılmış bir masa üzerinde, incecik tel arabaların önüne bağlanmış "hamam böceklerini" yarıştırıyordu. En alttakiler de, en üsttekiler de bu çılgınlıklara bayılıyordu. Ruslar kozmopolit İstanbul sosyetesine dansçı, çalgıcı, şair, akrobat ya da metres olarak her türlü eğlenceyi götürüyorlardı. Savaşla alt üst olan kültür her tür yeni eğlencenin kolaylıkla yayılmasına izin veriyordu.

Rus kızlar narkotiklerin yayılmasında da kritik bir rol oynadı. 1923 yılında aralarında beylerle paşaların hanımları ve dul eşleri bulunan otuz iki kadının İstanbul Valisi'ne verdikleri dilekçede Rus kadınları şikâyet ediliyordu:

> "Bugün yaşları 18 ile 30 arasında değişen gençler arasında morfin, kokain, eter ve alkol gibi öldürücü zehir alışkanlığı yüzünden perişan olmamış kimse yok gibidir. Bunun tek nedeni musibet Rus kadınlarıdır. Tünel ile Taksim arasındaki küçücük Beyoğlu'nda bile hiçbir düzenleme ve sağlık denetimi olmaksızın o korkunç ticaretin yapıldığı Rus barlarının kafe şantanları ve restoranların sayısı 25'in üzerindedir. Her biri masumiyetin daracağı olan bu yerlerde yüzlerce Türk genci her gece sağlığını, servetini ve onurunu felaketin anaforuna sürüklemektedir.

Benzer şekilde bu günahkâr kızlar solucan gibi her sosyal çevreye sokulabildiğinden kimi Türk kızları da umuma açık yerlerde bunlarla bir arada bulunmaya zorlanmıştır."[18]

Ruslar, yasadışı pazardaki talebi karşılamak için organize kaçakçılık ve uyuşturucuyla da ilgilendiler.[19] Yenik ve sürgün Rus aristokrasisinin çok sevdiği kokain bu çılgın havada İstanbul'un eğlence dünyasına giriverdi. Önceleri lüks barlarda, seçkin genelevlerde hatırlı müşterilere ikram edilen "kokain" öylesine hızlı yayıldı ki, mesirelerde kahveci çırakları tarafından satılır hale geldi. Çırpıcı Çayırı'nda ya da Göksu Deresi'nde müşterinin parmak işaretiyle kar gibi küçük beyaz Bir paket 1 altın karşılığı getiriliyor ve enfiye gibi burna çekiliyordu.[20] Merck malı, şişede satılan kaliteli kokain en pahalısıydı. 1920'li yıllarda gramı 5 liraydı.[21]

Rus Enfiyesi ve Eroin

Ruslar sayesinde sadece zenginler değil, daha alttakiler de kokaini kısa sürede öğrendi. Beyoğlu'nun bıçkın şoförleri Rus kızlarıyla birlikte kokain çekip Boğaz yolunda otomobille hız yapıyor, bu eğlenceye "Rus enfiyesi" diyorlardı.[22] Ruslar, kokaine olan bu ilgi sayesinde genelevler, randevu evleri, lokantalar ve barlara kadar uzanan bir organizasyonla bu kârlı ticareti geliştirdiler. Tıpkı eroin gibi bir ilaç olarak üretilen kokain Amerika ve Avrupa'daki fabrikalarda üretiliyor, ülkeye sokuluyordu.

İstanbul limanında gelişmiş olan uluslararası ticaret, özellikle büyük afyon tüccarlarının varlığı ve denetimsizlik narkotik ticaret için güçlü bir alt yapı oluşturuyordu. Ticarete ve taşımacılığa hâkim olan Rum, Ermeni ve Yahudi tüccarlarla, etkili Türk politikacı ve bürokratlar ile Ruslar, Amerikalılar, İngilizlerin bileşiminden oluşan "enternasyonal" organizasyonlar, işgal günlerinin getirdiği kargaşa içinde, kaçakçılığın parlak günler yaşamasını sağladı.

---

18 Philip Mansel, *Konstantinopolis Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, s. 372.

19 Paul Demont, "Beyaz Yıllar", *İstanbul 1914-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 176-195.

20 Mazhar Osman Uzman, *Heroinciler*, Kader Matbaası, İstanbul, 1951, s. 33.

21 *Afyon: Türkiye'de ve Dünyada*, İktisat Vekaleti, Uyuşturucu Maddeler İnhisarı Ankara, 1936, s. 22.

22 Hayrullah Diker, "Heroin ve Esrar", *Üniversite Konferansları 1936-37*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, XXX s. 247.

Sadece kokain değil, morfin de yaygındı. Morfin 1890'lardan itibaren Avrupa'da keyif verici yanıyla keşfedilmişti. Asiller, zenginler arasında morfin kullanımı bir modaya dönüştü, Paris, Londra, Berlin ve Viyana'nın ünlü mücevher üreticileri altından, elmaslarla süslü "Pravaz şıringaları" ürettiler.[23] Kırım Savaşı'nda İngiliz askerlerinin yaygın olarak kullandığı ve bütün Avrupa'ya yaydığı morfin, Osmanlı ordusunda da öğrenilmiş, subaylar arasında yaygın biçimde kullanılır olmuştu. Şerafettin Mağmumi tarafından 1911 yılında yayımlanan *Kamus-u Tıbbi* adlı sözlükte morfinin etkilerinden ve uzun süre kullanıldığında ortaya çıkan "morfinomaniden" söz ediliyordu. *Kamus-u Tıbbi*'de Avrupa'da morfin bağımlılığının sanatoryumlarda miktarın azaltılmasıyla tedavi edildiği de anlatılıyordu.[24]

Morfin askerler dışında, Batı'da olup biten her şey gibi seçkinlere ait bir moda olarak İstanbul'a geldi. Zenginler kokainle havalanıp, morfinle sakinleşiyordu. Morfinin tıbbi tedavinin bir uzantısı olması bir alışkanlık ya da düşkünlük gibi görülmemesine yol açıyordu. Eczanelerde, hastanelerde kolaylıkla bulunabilmesi de bağımlılığının yayılmasını kolaylaştırdı. Doktor eliyle kazanılan morfin bağımlılığı da yaygındı. Dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi İstanbul'da da doktorlar bağımlılık potansiyelini pek de bilmedikleri bu her derde deva ilacı kolaylıkla hastalarına uyguladılar. Ayrıca morfinle içli dışlı olan hekimler, eczacılar arasından da bağımlılar çıkıyordu. Araştırmalar bağımlıların yüzde 20'sinin sağlık alanında çalışanlardan oluştuğunu gösteriyordu.

Sayıları giderek artan morfinmanlar arasında hayli şaşırtıcı isimler vardı. Örneğin Milli Mücadele döneminde Sağlık Bakanlığı yapan Dr. Rıza Nur'un karısı bir morfinmandı. Ve bu alışkanlığı bir doktor ve Sağlık Bakanı olan kocasının eliyle kazanmıştı. Dr. Rıza Nur'un basit bir karın ağrısı için karısına enjekte ettiği morfin kısa süre sonra bağımlılığa yol açmış ve hayatları alt üst olmuştu. Rıza Nur, hayli tartışılan anılarında karısının morfinle olan serüvenini bütün ayrıntılarıyla anlatıyordu:

> "Bir gün sonra sancılandı. Morfin yaptık, ağrı geçti. Fakat bu sefer ağrı geçtikten sonra da morfin şıringası istedi. Türlü

23 Ali N. Babaoğlu, *Uyuşturucu ve Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 53.

24 Prof.Dr. Özcan Kôknel, *Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. basım, Mart 1983, s. 294.

huysuzluklar yaptı. Kavga ettik olmadı. Beni canımdan bıktırdı. Dedi ki: 'tek uğursuzdur, çift olsun.' Evin içinde bir gün bir gecedir devam eden alt üstten kurtulmak için ve bir de maneviyatını tatmin için bir şırınga yaptım... ...Lakin ertesi günü de 'çift uğursuzdur, hatırladım tek olsun bir daha yap' dedi. Bu sefer telaş ettim. Dedim bu kadın morfini seviyor, Morfinoman olacak. Akrabalarından Cemal Paşa'nın kızı Hadiye morfinoman imiş. Nihayet bitsin diye dediğini yapıyorum, bitiyor... Bir hafta dediğini yapmazsam evde bir hafta bela devam ediyor. Uyku da uyutmaz. Hadi bir morfin daha yaptım sustu. Arası birkaç gün geçti. 'yine ağrıyor' dedi. Baktım yuvarlanıyor, inanmak istemedim. Temaruz dedim, fakat ızdırabı öyle sahih olduğunda tereddüt edilemez. Sahi mi yalancı mı diye çok düşündüm. Tayini mümkün değil. Ağrı bir maddi muayene ile tayin edilebilir değil ki... Ağrıdan muzdarip olanın ızdırabını teskin etmemek de vicdansızlık... Yine bıraktırdık... Kadıköy'de birkaç ay sonra yine başladı. Bu sefer günde otuz santigrama kadar çıktı. Bakıyorum, hali müthiş... 'Bu kadını bundan kurtarmak galiba mümkün olmayacak' diyorum.. .. Bir gailem hanımı morfinden vazgeçirmek, bu iş çok gücüme gidiyor. Haremimin morfinoman olması pek arıma dokunuyor. Utanıyorum. Türlü çarelere başvuruyorum. Evvela tatlılıkla, nasihatle bunun müthiş bir zehir olduğunu öleceğini söyledik, olmadı. İşi sertliğe döktüm. Ne yaptıysa tahammül ettim. Uyutmadı, katlandım... Morfinleri sakladım.. Ne ise günde on santigrama kadar indirdim, fakat daha aşağı indirmek mümkün olmadı. Ben yokken morfini alıyor, benim kilitli yerlerime anahtarlar uyduruyor, olmazsa çekmeceyi kırıyor, bavulu kesiyor. Bulamazsa mahalledeki eczaneden namıma alıyor, taklid reçete yazıyor. Bütün eczahanelere vermemelerini tembih ettim. Morfini ben – kendim de yollardan alıyorum. Almasam kendi dolaşacak herkes duyacak rezil olacağım. Bir de morfinomanlar nedir bilirim. Bazen anlar olur ki, morfini bulmak için beş bin liralık bir elmasını, bir gram morfine verir. Sade bu da değil, namusunu da verir. Bunları düşündükçe yüreğim ağzıma geliyor... Yıkanmıyor, yüzünü, elini bile yıkamıyor. Kimse ile konuşmak istemiyor. Adamdan kaçıyor. Yataktan hiç çıkmıyor. Morfini yapıp, yatakta uyuşuk bir halde gözü kapalı duruyor. Gün-

düzleri uyuyor, geceleri uyanık. Sofraya inmiyor, yemeği yatakta yiyor..."[25]

Bu sadece eski bakanın başına gelen bir şey değildi. Askerler, tüccarlar, oyuncular, yazarlar, gazeteciler, hatta doktorlar arasında morfin bağımlılarına sık rastlanıyordu. Morfin bazen bir ailenin üyesinden diğerlerine de atlıyor, bütün bir aile hep birlikte morfinman oluyordu. Türk tiyatrosunun ilk kadın oyuncusu olan Afife Jale şiddetli baş ağrıları yüzünden morfin tedavisine başlamış ve bağımlı olmuştu. 1941 yılında ölen Afife Jale yaşamının son yıllarını Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde, tedavi altında geçirecekti. Morfin epeyce pahalı bir alışkanlıktı ve eczacılar için önemli bir gelir kaynağı oluşturuyordu. Ayrıca kimi doktorların para kazanmak için varlıklı hastalarını morfin bağımlısı yaptığı yazılmayan ama sık konuşulan bir dedikoduydu. Morfin yüzünden ölümlere de rastlanıyordu. Bunun en önemli nedeni eczacıların hatırlı müşterilerinin ısrarlarına dayanamayıp çok düşük oranda morfin içeren bileşimleri bağımlılara vermesiydi. Bağımlıların yanılarak, başka kaynaklardan aldıkları daha saf morfin de aynı dozda kullanıldığında aşırı dozdan ölümlere sebep oluyordu.

İlk bağımlılık tedavisi de morfin nedeniyle gelişti. Mazhar Osman Şişli'deki La Paix Hastanesi'nde morfinmanların tedavisini yapıyordu. Bu tedavi morfin yerine "pantopon" enjeksiyonuyla hastanın 15 gün, bazen 1 ay boyunca geceli gündüzlü uyutularak "demorfinize" edilmesine dayanan pahalı bir yöntemdi. Mazhar Osman morfin tedavisi gören ve "Yağlı müşteri diye onu şımartmayız" dediği bu zengin hastaları içinde çok sayıda doktor olduğunu hatırlatıyordu.[26]

Marsilya'dan Gelen Gemi

Mütareke döneminde yüzde 300'ü bulan enflasyon bütün ekonomiyi çökertmişti. Sabit gelirliler ezilirken, orta ve büyük toprak sahipleri, taşra tüccarı ve esnafı, spekülatörler zenginleşmiş ve

25 Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, IV. cilt, İstanbul, 1968, s. 1337-1347.

26 "Morfin İptilasını Tedavi", Mazhar Osman [Uzman], *İstanbul Seririyatı*, yıl XXXIII, no. 9, s. 3747-3752.

güçlenmişti. İşgalle birlikte harp zenginleri ortaya çıkmış, yoksulluk artmış ve toplumsal değerler önemli ölçüde tahrip olmuştu. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'dan çekilmesiyle, Ankara hükümetinin şehrin kontrolünü fiilen sağlaması arasında geçen birkaç aylık sürede iyice açığa çıkan yönetim boşluğu uyuşturucu satışını ve kullanımını önemli ölçüde artırmıştı. Bütün bu curcuna içinde 1923 Haziran'ında İstanbul limanına usulca demir atan Felemenk bandıralı geminin yükü çok daha belalıydı. Marsilya'dan gelen geminin depolarında yüklü miktarda eroin vardı. Gazeteci İskender Fahrettin 1933 yılında yayımlanan *Salgın Hastalıklar ve Heroin Müptelaları* isimli kitabında İstanbul'daki eroin salgınını ayrıntılarıyla anlattı:

> "İstanbul'da heroinin tahripkâr bir şekil aldığı tarih 1923 senesine müsadiftir. 1923 senesi Haziranında Marsilya'dan İstanbul'a gelen Felemenk bandıralı bir vapur, şehrimize kaçak olarak fazla miktarda Heroin ihracına muvaffak olmuştu. İstanbul'da o vakit bu işin ticaretini yapanlar, depolarındaki Heroinleri bir takım sefil eller vasitasile umumhanelere dağıtmışlar ve bu suretle ilk defa o sene Heroin kadınlar arasında en kolay istimal edilen mükeyyifat sırasına geçmiştir. Heroin erkekler arasında da fazla kullanılan bir maddedir. Bu suretle umumhanelerde ve randevu evlerinde gizli gizli satılır ve bu evlerde tedariki daha kolaydır. Randevu evine gidecek bir erkeğin Heroin isteyeceğini düşünen ev sahipleri, evlerinde Heroin bulundurmak ve müşterilerine menfi cevap verip darıltmamak mecburiyetini hissederler. Heroin, son zamanlarda bunun içindir ki süratle taammüm etmiş ve bu işin kaçakçılığını yapanlar çoğalmıştır."

İstanbul'da doktorların nadiren yazdığı reçeteleri karşılamak için eczanelerde bulundurulan eroini keyif verici yanıyla keşfedip kullananlar daha önce de olmuştu. Ama bu defa durum farklıydı. İstanbul'dan neredeyse günde bir kalkan ve dünyanın dört bir yanına afyon ya da afyon sakızı taşıyan gemilerden biri dönüşte eroin getirmişti. Marsilya'dan gelen kilolarca mal, gemiden saat gibi işleyen bir organizasyonla bütün İstanbul'a, lüks barlara, randevu evlerine, kumarhanelere ve genelevlere yayılıverdi. Özellikle genelevlerde çalışan kadınlar rahatlatan, yaptıkları ağır ve zahmetli işte huzur veren, fiziksel ve duygusal acılarını bastıran eroini çok

sevdiler.[27] Fahişeler, hatırlı müşterilerine bir ayrıcalık olarak kokainden çok daha ucuz olan eroin ikram eder oldu. Saldırganlık ve hırçınlık yaratma riski olan kokain ve alkole göre, en bıçkın erkeği bile kuzuya çeviren eroin tercih ediliyor, müşteriler için mutlaka bir parça bulunduruluyordu. Talep çığ gibi artıyor, kaçakçılık organizasyonları büyüyordu. Doktor Mazhar Osman da bu durumu gözlemişti:

> "Sade Heroin kullanan zendostlar taşkın, coşkun olmadığı için genelevlerinde gürültü çıkarmazlar, bu karhanecilerin işine gelir. İçki gibi coşturmaz, bağırtmaz, kavgacı yapmaz, böyle evler için bu da bir kârdır. Heroinle uyuşan fahişeyi fazla yoramaz, bu da ayrı bir kazançtır."[28]

Daha çok burundan çekilerek ya da sigara tütününe karıştırılarak kullanılan eroin hızla bir bağımlılar topluluğu yarattı. Ancak bu ilk başta pek fark edilemedi. İstanbul eroinle tanışmıştı ama bunun ne anlama geldiği ancak birkaç yıl sonra hastaneleri dolduran bağımlılar ve sokaklarda ölü bulunanlarla anlaşılacaktı. Daha önemlisi eroin, yeraltı dünyası tarafından öğrenilmiş, kaçakçılığın değerli mallarından biri olmuştu. İstanbul ve İzmir'den bütün dünyaya afyon satan tüccarların var olan uluslararası bağlantıları eroin kaçakçılığını da geliştirmişti.

İstanbul'daki narkotik çılgınlığı başka faktörler de besledi. 1928 Mayıs'ında uygulamaya başlanan "Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun'la" İstanbul'da eczanelerin sınırlandırılmasına gidilmiş, İstanbul'da 90 eczane kapatılmış, 18'inin de yeri değiştirilmişti. Bu örtülü bir "Millileştirme" hareketiydi. Kapatılan eczanelerin büyük bir bölümü diplomasız çalışan ya da Ermenilere, Rumlara, Yahudilere ait olan eczanelerdi.[29] Yasal faaliyetleri engellenen bu eczacıların hatırı sayılır bir bölümü el altından morfin, eroin gibi uyuşturucuların üretimine ve ticaretine yöneldi. Yasal ticaretle yasadışı ticaret birbirine karıştı. Kaçakçılık altın çağını yaşarken İstanbul uyuşturucu ticaretinde dünyanın en önemli şehirlerinden biri haline geliyordu.[30] Üstelik eroin salgını

---

27 İskender Fahrettin, *Salgın Hastalıklar ve Heroin Müptelaları*, Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul, 1933, s. 12.

28 Mazhar Osman Uzman, *Heroinciler*, s. 14.

29 Turhan Baytop, *Eczacılık Tarihi*, s. 301-302.

30 İskender Fahrettin, *Salgın Hastalıklar ve Heroin Müptelaları*, s. 14.

ne kokain kadar gelip geçici ne de morfin kadar aristokrat olacaktı...

Bin Yıllık Haşhaş

Anadolu'da Romalılardan beri bilinen ve tarımı yapılan haşhaş, Osmanlı İmparatorluğu'nda da yaygın olarak ekiliyordu. Mavi haşhaş[31] olarak bilinen Anadolu afyonu yüzde 15-17 gibi yüksek morfin oranıyla bütün dünyada ilaç fabrikaları tarafından her zaman aranan kârlı bir tarım ürünüydü. Genellikle İzmir, Aydın, Manisa, Karahisar, Kütahya, Eskişehir, Konya, Malatya, Trakya, Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ gibi illerde üretiliyordu. Değeri hiç düşmeyen ve kaybolmayan afyon, köylünün sigortasıydı. Hiç bozulmadan yıllarca saklanabilmesi sayesinde başlık parası ya da benzeri tasarruflar için kullanılıyordu. Her zaman bir kenara ayrılacak bir miktar afyon ihtiyaçlar için bir garanti oluştururdu.

Haşhaş tarımı hayli incelikli, zahmetliydi. Ekiminden hasada kadar bir dizi karışık işle, ancak deneyimli çiftçiler başa çıkabiliyordu. En bereketli mahsul sonbaharda yapılan ekimden elde ediliyordu. Martta da yazlık ürün için ekim yapılabilirdi, ancak nisan ayında havaların yağışlı gitmesi için dua etmek gerekiyordu. Haşhaş ekildikten sonra 40 ile 60 gün arasında olgunlaşıyordu. Haşhaş kellelerinin süt toplanacak kıvama geldiğini anlamak ayrı bir beceriydi. Kelleler tamamıyla sararmadan hafif gül rengi ile karışık yeşilimsi bir renk almalı, parmakla basıldığı zaman kabuğun hafifçe çökmesi gibi ayrıntılara dikkat edilmeliydi.

Usta çizicilerin kıvamına gelen haşhaş kellelerinden süt çıkarmak için havanın kurak olduğu bir geceyi beklemeleri gerekiyordu. Kozanın çizilmesiyle dışarı akacak süt havayla temas edince koyulaşıyordu. Çiziciler kellenin ortasından aşağıya doğru yarım daire şeklinde bir çizgi çekerek kabuğu çiziyorlardı. Çizim hassas bir işti ve bu özel bir bıçağı kullanmak dikkat gerektiriyordu. Kelleyi, sadece süt damarlarını açacak kadar derinlikte çizmek gerekiyordu. Daha derin kesildiğinde süt dışarı akabiliyor ya da yeteri kadar derin kesilmediğinde süt sızmıyordu. Çizilen kelleler sütünü akıtması için gece tarlada bırakılır, ertesi sabah, çiy kalk-

31 Yabancılar tarafından genellikle mavi haşhaş olarak adlandırılmakla birlikte farklı bölgelerde renklerine göre beyaz, sarı, gri, kahverengi, mavi ve lacivert haşhaş olarak adlandırılıyordu.

tıktan sonra tekrar tarlaya giren çiziciler bu defa kellelerin üzerinde biriken sütü yine bıçakla sıyırarak toplardı. Bu aşamada yağacak bir yağmur sütün yere akmasına yol açıp bütün bir yılın emeğini mahvedebilirdi. Her kelle bıçakla sıyrıldıktan sonra avuçta toplanan afyon sütü bir ceviz büyüklüğüne geldiğinde torbaya konurdu. Bir kelleden diğerine geçerken çizicilerin, bıçağı ağızlarına götürerek temizlemeleri gerekiyordu. Bu da hatırı sayılır ölçüde afyon tiryakiliğine yol açıyordu. Usta bir çizici 10 saatte yaklaşık 2000 civarında haşhaş kellesi sıyırabilirdi. Kapsüllerin birkaç defa çizilmesiyle tekrarlanan bu zahmetli çalışmanın ardından bir süre kurumaya bırakılan afyon, 500-600 gramlık topaklar haline getiriliyor ve haşhaş yapraklarına sarılıyordu. Afyon bu aşamada siyaha yakın koyu kırmızı bir renk alıyordu.

Haşhaş kellesinin ağırlığı bir gramın onda biri ile yüzde biri arasında değişiyordu. İyi işlenmiş bir dönüm topraktan ortalama 50-60 kilo arasında ürün elde ediliyor ve bu üründen 3-4 kilo afyon elde edilebiliyordu. Sütü alınan kelleler iki hafta bekledikten sonra kesilerek tohumları alınıyordu. Yine bir dönümden 20 kilo civarında tohum ve 100 kilo civarında sap elde ediliyordu. Bir kısmı tekrar ekim için ayrılan tohumların yağından da yararlanılıyordu.

Topaklar halindeki afyon, köye kadar gelen komisyonculara ya da tüccarlara verilir ya da bizzat köylü tarafından yerel pazarlara götürülerek satılırdı. Afyon temel olarak kaba ya da ince olarak sınıflandırılıyordu. Kaba afyonda kabukların sıyrıntıları bulunuyordu. İnce afyon ise dikkatli bir işçilikle toplandığı için temizdi ve iyi yoğrulmuştu. Komisyoncular genellikle tüccarlar adına mal toplardı. Deneyimli komisyoncular malı toplarken kokusundan ve görünümünden kalitesini anlayabilirdi. Afyonun üretim yeri de kalitesi açısından önem taşıyordu. Morfin derecesi yüzde 11'in üzerinde olan Afyonkarahisar, İslamköy, Akşehir, Bolvadin gibi bölgelerin kaba afyonu makbuldü. Mecitözü, Zile, Tokat gibi morfin derecesi yüzde 12'den daha yüksek olan bölgelerden gelen afyon ise ince afyon olarak rağbet görüyordu. Ayrıca Malatya afyonu da morfin derecesi yüksek olmamasına rağmen inceliği yüzünden makbuldü.

Yerel pazarlarda, aracılar tarafından toplanan afyon 60-70 okkalık kasalarla İstanbul ve İzmir'deki borsalarda satılırdı. Afyon ticaretinin yüzde 70'i İstanbul Ticaret Borsası'nda gerçekleşiyor-

du. İstanbul'daki alıcılar afyonu borsaya getirmeden önce uluslararası bir ölçü olan Harrison standartlarına göre analiz yapıyorlardı. Borsadaki alıcılar gelen siparişlere göre farklı derecelerdeki afyonu harmanlayarak yeniden hamur haline getirirler ve kalıplara dönüştürürlerdi.

Borsalardaki afyon alım satımında herkesin titizlikle uyduğu gelenekler vardı. Malın kalitesini ve yoğunluğunu kesin olarak belirleyen analizler alım satım sonrasına kaldığından bu gelenekler önem taşıyordu. Teslim edilen malda hiç morfin çıkmaması durumunda buna "Zirkalp" deniliyordu ve mal koşulsuz olarak iade ediliyordu. "Çıkıntı" denilen yağmurdan süzülmüş afyon ya da fazlasıyla haşhaş kabuğu parçaları bulunan topaklar da satıcıya iade edilebileceği gibi düşük bir bedelle alınabilirdi. Alıcı ve satıcılar arasındaki anlaşmazlıklarda borsanın hakemliğine başvuruluyordu. Çünkü pahalı bir ürün olan afyona bazen görüntüsünü bozmayacak toprak, ince kum, balkabağı, toz haline getirilmiş haşhaş tohumu gibi katkı maddeleri de ekleniyordu. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ürünün bol olduğu yıllarda afyon üretimi yılda 10 bin kasaya, yani 750 tona kadar ulaşabiliyordu. Bunun yüzde 85'i Anadolu'dan elde ediliyordu. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte afyon üretimi de önemli ölçüde azaldı. Üretim yılda ortalama 200-250 tona kadar geriledi.

Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Afyon Üretimi (Ton)

Yıl	*Üretim*	*Yıl*	*Üretim*	*Yıl*	*Üretim*
1900	8500	1911	10300	1922	3500
1901	6500	1912	6500	1923	2200
1902	11000	1913	5500	1924	3000
1903	3500	1914	4300	1925	4500
1904	7200	1915	3800	1926	4400
1905	2900	1916	4000	1927	3600
1906	5000	1917	4000	1928	4800
1907	4800	1918	4500	1929	3800
1908	10500	1919	4000	1930	6000
1909	3000	1920	3700		
1910	7000	1921	3200		

NOT: (1912 yılından sonra Makedonya'nın üretimi hesaba katılmıyor)
Kaynak: Afyon Türkiye'de ve Dünyada

Üretim miktarı fiyatları da etkiliyordu. Tohum atma dönemlerinde havalar iyi gitmezse fiyat yükselmeye başlıyordu. 1920'li

yıllar boyunca afyonun kilosu ortalama 38 lira civarında seyrediyordu.[32] Uluslararası gelişmelerin de etkisiyle afyon konusunda bir düzenleme yapma gereğini duyan Cumhuriyet hükümeti 2 Ağustos 1926'da afyonu resmi olarak İstanbul ve İzmir'de bulunan ticaret borsaları kapsamına aldı. İstanbul'da piyasayı daha çok Yahudi, Rum ve Ermeni tacirler kontrol ediyordu. İzmir'de iki yüzyıl boyunca hüküm süren Levant Company'nin dağılmasından sonra etkili olan Whittall, Giraud, Charnaud ve La Fontaine gibi Levanten ailelere ait şirketlerin sözü geçiyordu.[33]

Borsalarda kayıt altına alınan işlemlerle fiyat ve alım-satım miktarı herkes tarafından bilinir hale geldi. Fakat yine de standart eksikliği nedeniyle sorunlar çıkıyor, alıcılar afyon topaklarını bir bıçakla yarıp, gözle ve elle muayene ettikten sonra iptidai bir biçimde türlerine göre ayırıyordu. Yılda ortalama üç yüz ton civarında kaliteli Türk afyonu İstanbul ve İzmir'deki borsalarda yapılan işlemlerle dünyanın belli başlı fabrikalarına satılıyordu. Sadece Türkiye'nin sattığı afyon miktarı dünyanın tıbbi gereksiniminin üzerindeydi. En büyük alıcılar da Batılı ülkelerdeki fabrikalardı.

Uluslararası Önlemler

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1921 yılında Milletler Cemiyeti'nin bünyesinde Afyon ve Diğer Tehlikeli İlaçlarla Yürütülen Kaçakçılığa İlişkin Danışma Komitesi kuruldu. Kısaca anıldığı biçimiyle Milletler Cemiyeti Afyon Komitesi'nin çalışmaları, Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 23. maddesinde afyon ve narkotik maddeler konusundaki anlaşmaların yürürlüğünü denetleme yetkisine dayanıyordu. Komitenin ilk çalışmaları dünyada afyon kaçakçılığının hayli yaygınlaştığını ve afyon bağımlılığının tehlikeli boyutlara geldiğini belirlemişti. İngilizlerin başını çektiği vahşi ticaretin etkisiyle Çin'de sayıları milyonlara ulaşan bağımlılar bir afyon faciasına yol açmıştı. Amerika'da da iç savaştan sonra afyon ve morfin bağımlılığı hızla şehirlere yayılmıştı. Avrupa'da da durum farklı değildi. Özellikle İngiltere'de Afyon ciddi bir toplumsal mesele haline gelmişti. Mısır'da bile ciddi bir bağımlılık soru-

32 Galip Bahtiyar, *Türkiye İstihsalatı Afyon*, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Neşriyatından, İstanbul, 1933, s. 5-15.

33 Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, s. 36.

nu baş göstermişti. Bütün bu gelişmeler kârlı afyon ticaretinin patlama halinde büyümesinden kaynaklanıyordu.

Milletler Cemiyeti Afyon Komitesi kaçakçılığa ve bağımlılığa karşı etkili bir sözleşmenin hazırlanması için harekete geçti. Komitenin bir başka çalışması eroin ve diğer maddelerin uluslararası ticaretinde ihracatçıların ve ithalatçıların tıbbi gereksinimi belgelenmesini tavsiye etmekti. Ayrıca bütün devletlerin uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti hakkında yıllık bir rapor vermesi öngörülüyordu. Ancak bu amaçla düzenlenen uluslararası konferanslarda dişe dokunur bir sonuç elde edilememişti. Masanın çevresindeki herkes meseleyi kendi çıkarlarına göre çekiştirmeyi sürdürüyordu. Üretici olmayan ama afyon ticaretinden hatırı sayılır servet elde eden İngiltere gibi ülkeler afyon ekiminin kısıtlanmasını kabul ediyor, ancak ticareti sınırlamaya yanaşmıyordu. Hindistan gibi üretici ülkeler ise bu tutum karşısında üretimi kısıtlamak gibi bir adımı atmak istemiyordu.

Dünyanın en büyük üreticilerinden olan Osmanlı İmparatorluğu aynı gerekçelerle 1912 yılındaki Lahey Afyon Sözleşmesi'ni ve bu sözleşmenin 1914'te imzalanan ek protokolünü imzalamamıştı. Ancak imparatorluk, Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedenleri tarafında yer alınca Sevr anlaşmasında Lahey sözleşmesini imzalayacağını taahhüt etmek zorunda kaldı.

İmparatorluğun çöküşünün ardından 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan anlaşmasıyla Türkiye bu iki sözleşmeye taraf olmayı ve onaylamayı taahhüt etti. Fakat bu gönülsüz bir taahhüttü. Kapitülasyonların sonuçları ve Düyunu Umumiye Yönetimi henüz hafızalarda yerini koruyordu. Cumhuriyet'in herhangi bir konuda uluslararası denetim altına girmesi istenen bir durum değildi.

Ancak bütün dünyada afyonun denetim altına alınması yolundaki gelişmeler de hız kazanmıştı. Milletler Cemiyeti Afyon Komitesi Türkiye'yi Lozan'daki taahhüdü için sıkıştırmaya başladı. 1924 Kasım'ında Cenevre'de düzenlenecek uluslararası afyon konferansından birkaç ay önce Türkiye'nin hem bu taahhüdünü yerine getirerek Lahey anlaşmasını onaylamasını, hem de yeni düzenlenecek konferansa temsilci göndermesini istedi. Ancak Türkiye Cumhuriyeti bu talepler karşısında sessiz kalmayı sürdürdüğü gibi, konferansa da temsilci yollamadı. ABD'nin ve Milletler Cemiyeti'nin ısrarlı girişimleri ve baskıları sürünce, Türkiye

aralık ayında başlayan ikinci konferansa iki kişilik bir heyetle katıldı. Heyette Tarım Bakanlığı Müsteşarı Mehmet Süreyya Bey ile İstanbul Ziraat Mektebi profesörlerinden Nurettin Bey yer alıyordu. ABD'nin kabul ettirmeye çalıştığı afyon üretiminin her yıl yüzde 10 oranında azaltılması ve devletlerin yıllık ihtiyaçlarını kurulacak merkezi bir organa bildirme zorunluluğu tartışmalara yol açtı. Türkiye direncini sürdürdü ve konferansın sonunda, 19 Şubat 1925'te imzalanan Cenevre Afyon Sözleşmesi'ne katılmayacağını açıkladı.[34]

Cenevre Konferansı tuhaflıklarla doluydu. Örneğin Çin toprakları üzerindeki afyon ticareti ve kullanımının Çin temsilcisi olmadan tartışılması önerilmiş, ancak Çin'in şiddetli tepkisi üzerine bu uygulanamamıştı. ABD Milletler Cemiyeti üyesi değildi ve kurulacak merkezi denetim organının da Milletler Cemiyeti'nden bağımsız olmasını istiyordu. Yoğun tartışmalardan sonra imzalanan sözleşmede bir dizi yeni düzenleme yer aldı. Bunlardan en önemlisi afyon satışı ve imalatının her ülkede devlet tekelleri tarafından yapılmasıydı. Ayrıca afyon ve üretiminin ithalat ve ihracatının kontrolü, Hint keneviri ve reçinesinin denetlenmesi, afyon bağımlılığının azaltılması, Milletler Cemiyeti'nde daimi bir komitenin kurulması gibi kararlara yer verildi.

Bu tuhaflıklara yol açan, ülkelerin ticari çıkarlarını yasal ya da ahlaki gerekçeler arkasına gizlemesiydi. Bu dinamiklerle biçimlenen baskılara karşı Türkiye'nin politikaları ve direnci de benzer bir örtüye sahipti. Büyük bir ekonomik darboğaz yaşayan Türkiye Cumhuriyeti için afyondan vazgeçmek o kadar da kolay değildi. 62 ilde ekimi yapılan haşhaş ve afyon ihracatı önemli bir gelir kaynağı oluşturuyor, aileleriyle birlikte yüz binlerce çiftçinin geçimini sağlıyordu.[35] Bu görünür gerekçenin dışında, örtülü iç dirençler de vardı. Dönemin ekonomi politikaları göz önüne alındığında ticarete, borsalara ve ihracata hâkim olan tüccarların politik gücü, hatta bizzat afyon ticaretiyle ve ihracatıyla uğraşan milletvekili ve bürokratlar afyonla ilgili sınırlamalara karşı güçlü bir direnç odağıydı. Haşhaşın ekonomideki hacimli yeri, ticaretten

34 Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 58-59.

35 40 liralık kilo fiyatıyla sadece afyondan elde edilen ciro yılda 10 milyon liranın üzerindeydi. Haşhaş tohumu ve sapları da düşünüldüğünde, tüccarlar, komisyoncular, çiftçiler ve ailelerinden oluşan 500 bin kişiyi ilgilendiren bir ekonomi söz konusuydu.

kaçakçılığa kadar uzanan bu ilişkiler için güçlü bir perde oluşturuyor, ticari çıkarlar kolaylıkla köylülerin asgari geçim gerekleri ardına gizlenebiliyordu. Bunun dışında afyon ve türevleri için ülkelerin farklı yasal düzenlemelere sahip olması uluslararası ticarette son derece çekici fırsatlara yol açıyor, morfin, eroin gibi maddelerin keyif verici olarak tüketimine yönelik ticaret, genellikle yasal ticaretin yarattığı kayıt ve denetim boşlukları arasında rahatlıkla sürdürülebiliyordu. Özellikle 1925 yılında Cenevre'de imzalanan anlaşmadan sonra Avrupa'da üretimini aynı rahatlıkla sürdüremeyen yeraltı organizasyonlarının uzantısı üreticiler için Türkiye bir anda cazip bir seçenek haline gelmedi.

Bu şartlar altında Türkiye'nin afyon üretiminin sınırlandırılmasına karşı kayıtsız tutumu için Milletler Cemiyeti Afyon Danışma Komitesi'nin baskıları artarak sürdü. Milletler Cemiyeti'nin bu ısrarının ardında Amerikan hükümeti vardı. ABD hem Türkiye'yi diplomatik olarak tanımamıştı, hem de bu dönemde dış politikasını şekillendiren bağlantısızlığın gereği Milletler Cemiyeti'ne üye değildi. Ancak etkiliydi ve bu etkisini Afyon Danışma Komitesi üzerinden dolaylı olarak Türkiye'ye baskı yapmak için kullanmakta tereddüt etmiyordu.

Afyonun en büyük alıcıları Batı'daki ilaç fabrikalarıydı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren Lahey ve Cenevre sözleşmelerini kabul ettirmek için Türkiye'ye baskı yapan Milletler Cemiyeti'nin Daimi Uyuşturucu İzleme Komisyonu özellikle Cenevre Anlaşması'na kadar Türk afyonunun Batı'daki bu büyük alıcılarını görmezlikten geliyordu.[36] Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından Avrupa'daki üretimi baskı altına alan Komite Türkiye'ye yaptığı baskıyı da giderek örtülü bir tehdide dönüştürdü. 20 Ekim 1926 tarihinde yapılan toplantıda 1927 Mart'ına kadar Türkiye'den bir yanıt alınamaması halinde Türkiye'ye karşı yaptırımlar konusunu gündemin ilk sırasına aldı.

---

36 Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türk afyonunun en büyük alıcısı Amerikalılardı. Savaşın ardından afyon kullanımına ilişkin yasaklamalarla Amerika'nın Türkiye'den ithalatı düşerken yerini Almanlar ve Fransızlar aldı. Sadece 1928 yılında Fransa 228 ton afyon satın almıştı ve bu Türkiye'nin ihracatının üçte ikisini oluşturuyordu. Almanlar ise paylarını giderek artırdılar. 1928 yılında 20 ton afyon satın alırken 1933 yılında bu rakam 143 tona kadar yükseldi. Türkiye dünya afyon ticaretinin yüzde 32'sini karşılıyordu. Bu ticarette diğer büyük üreticiler olan Hindistan'ın payı yüzde 31, İran'ın yüzde 26, Yugoslavya'nın yüzde 6'ydı. Bu dönemde dünyada afyon işleyen 54 büyük fabrika bulunuyordu.

Porter Ruhu

Savaştan sonra ABD'de ciddi bir sorun haline gelen eroin önce orduda cerrah bir general tarafından yasaklandı. Amerikan Tıp Birliği 1923 yılına gelindiğinde artık eroinin bütün tıbbi preparatlardan çıkarılmasını, üretimi, ithalatı ve satışının yasaklanmasını istiyordu. New York ve Chicago sağlık komisyonları hastanelere bir an önce eroin kullanımının durdurulması çağrısını yaptı.[37]

Amerikan hükümetinin afyon konusunda politikalarını uzun yıllar boyunca şekillendirecek olan rapor bu dönemde hazırlandı. Senato Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı olan Porter'ın 1923 yılında Başkan Coolidge'e sunduğu Porter Raporu temel olarak, üretimin dünyadaki tıbbi gereksinimin çok üzerinde olduğu tezine dayanıyordu. Porter Raporu ABD'deki uyuşturucu sorununun Türkiye, İran gibi ülkelerdeki üretimin kısıtlanmasıyla çözülebileceğini savunuyordu. Porter Raporu bu bakış açısıyla Amerikan politikasının gelecekteki çerçevesini de önemli ölçüde belirledi; narkotik maddeler sorunu üretimin yerinde engellenmesiyle çözülmeliydi. Raporun etkisini taşıyan, 2 Mart 1923 tarihli ve 96 sayılı Porter Resolution adıyla anılan kongre kararının ayrıntılarında ABD hükümetinin Türkiye ve İran hükümetlerinden haşhaş ve afyon üretimini sınırlandırılmasını sağlaması isteniyordu.[38] Ancak ABD'nin Ankara Hükümeti'ni resmen tanımamış olması afyon politikalarında ciddi bir engel yaratıyordu. Ankara Hükümeti, 1922 Haziran'ında gönderilen diplomat Robert W. Imbrie'yi kabul etmek için Ankara Hükümeti'nin "tanınması" şartını öne sürdü, ancak bunun kabul edilmeyeceği hissedilince bu konuda fazla ısrarcı davranılmadı.

ABD, Lozan Konferansı'nda da gözlemci olarak yer aldı. Lozan'ın ardından iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalanan Lozan Dostluk ve Barış Anlaşması ile "Genel Anlaşma" adını alan, aslında suçluların iadesini düzenleyen bir anlaşmayla sağlandı. Ancak bu uzun ömürlü olmadı. Anlaşma Ermeni sorunu, ticari ayrıcalıklar gibi nedenlerle Amerikan kamuoyunda yıllarca tartışıldı. Ve 1927 yılında yapılan bir oylama sonucu Senato'da onay için gereken üçte iki oy oranını tuttu-

37 "Asks Law to Forbid Making of Heroin", *The New York Times*, 25 Aralık 1923.

38 Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*, s. 59-60.

ramadı ve şaşırtıcı bir biçimde reddedildi.[39] Bu durum Amerikan hükümetini de güç durumda bıraktı. İki ülke arasındaki ilişkiler 17 Şubat 1927'de yürürlüğe giren bir "Modus Vivendi" ile tekrar kuruldu. Diplomatik ilişkilerdeki bu inişli çıkışlı süreçte ABD haşhaş üretiminin engellenmesine yönelik girişimlerini çeşitli kanallardan sürdürüyordu. Haşhaş ekiminin engellenmesini ilk kez açık biçimde ifade eden Amerikan Başkonsolosu G.B. Randavl oldu. Randavl, Türkiye'nin ekonomik gerekçelerine karşı, haşhaş yerine böğürtlen ya da ipek böceği üretimi gibi alternatiflerle ekimin kısıtlanabileceğini düşünüyor, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hughes'e verdiği raporlarda Türklerin dönüşüm masraflarının karşılanması halinde afyon üretiminden vazgeçebileceklerini bildiriyordu.[40] Ancak Amerikan yönetimi bu fazlasıyla hayali varsayımlara dayanan girişimlerine yanıt alamadı. Türk hükümeti belirsizlikten yararlanmayı ve sessiz kalmayı tercih etmişti.

Bir başka önemli girişim bir sivilin çabaları oldu. Afyon konferanslarına Amerikan Delegesi olarak katılan ve Harrison Act'ın yasalaşmasında katkısı bulunan etkili senatör Hamilton Wrihgt'ın kızı olan Elizabeth Wasburn Wright hükümet dışında bir uyuşturucu madde karşıtı kampanya başlattı. 1923 yılında Türkiye'ye de gelen ve afyon üretimi yapılan bölgeleri inceleyen Wright izlenimlerini bir mektupla ABD Dışişleri Bakanı Hughes'e bildirdi. Wright afyon ticaretinin Yahudi ve Ermeni azınlığın elinde olduğuna dikkat çekiyor, Türk hükümetinin afyon ticaretine doğrudan karışmadığını, ancak daha kârlı bir üretime geçildiğinde afyon üretiminin etkili bir biçimde kısıtlanabileceğini bildiriyordu. 1927 yılı sonunda ABD ve Türkiye arasında yeniden kurulan diplomatik bağın ardından, ABD uyuşturucu madde kaçakçıları, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda "istihbarat" alanında işbirliği sağlamak için aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 17 ülkeye çağrı yaparak gerekli iç düzenlemelerin yapılmasını istedi. Türk hükümeti ABD'nin ısrarlı çağrılarını 1928 yılı ortalarında verdiği bir cevabi notayla yanıtladı: "İstihbarat alanında işbirliği yapılması iki ülkenin ve uluslararası toplumun yararına" olacaktı.

---

39 "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", Fahir Armaoğlu, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000 s. 281-295.

40 Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*, s. 61.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DA EROİN FABRİKALARI

Dünyada haşhaş üretiminin sınırlandırılması, afyon ticaretinin kontrolü, eroinin bağımlılığa yol açan etkileri ve kullanımının yasaklanmasına ilişkin tartışmalar Türkiye kamuoyunda etkili değildi. Cumhuriyet Hükümeti Lozan'da uluslararası anlaşmaları özellikle de Lahey Anlaşması'nı onaylayacağına dair ayaküstü verdiği taahhüdü bir türlü yerine getirmiyor, afyon, morfin, eroin kaçakçılığı ve bağımlılığındaki olumsuz gelişmelerden haberdar değilmiş gibi davranıyordu. Bu direnme ilk planda ekonomik nedenlere dayanıyordu. Ağır bir savaştan çıkan ekonomide hükümet hemen her çareyi değerlendirmek zorundaydı. Belli bir takvime bağlanan dış borçlar aksatılmadan ödeniyor, ancak bu hükümeti giderek sıkıştırıyordu. Sanayinin cılız olduğu, ticaretin yoğun ithalata dayandığı ve henüz savaşın etkisini atlatamadığı bu dönemde tarım ürünleri ihracatı dış ticarette önemli bir seçenekti. Afyon ise dönüm başına en çok gelir sağlayan tarım ürünüydü. Ayrıca Türk afyonunun aranan bir ürün olması hemen her dönemde güçlü bir dış talep sağlıyordu. Kısıtlı ihracat gelirleri içinde afyon önemli bir yere sahipti. 1926 yılında yasal düzenlemelerle afyon ticaretinin borsa kapsamına alınması da bu önemden kaynaklanmıştı. Ancak bu dirençte başka faktörler de etkiliydi.

Fabrikalar Kuruluyor

1925 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi ile Türk afyonunun alıcıları arasında olan Avrupa'daki afyon işleyen büyük fabrikaların tıbbi gereksinimin ötesinde üretimi önemli ölçüde kısıtlandı. Ancak Türkiye sözleşmeyi imzalamamıştı ve adeta bir "serbest bölge" oluşturmuştu. Dünyanın en kaliteli afyonu Türkiye'de yetişiyor ve pazarlarda serbestçe satılıyordu. Kârlı eroin üretimi için hiçbir yasal kısıtlama yoktu. Bu Batı'daki büyük kaçakçılık organizasyonları için bulunmaz bir fırsattı. 1926 yılı başında bir grup Japon girişimci Türk afyonunu işlemek için hükümete cazip bir teklifte bulundu. Japonlar, kaliteli afyonu, ham halde satmak yerine işlemeyi öneriyor, bir fabrika kurularak tıpta yaygın olarak kullanılan çeşitli afyon alkaloitleri ve sentetik ilaç hammaddesi üretildiğinde, çok daha fazla gelir elde edileceğini söylüyorlardı. Afyon işleyecek bu fabrika Türkiye'de kurulabilirdi. Hükümete tekliflerini kabul ettiren Japonlar 1926 yılında Oriental Products Company adını taşıyan bir şirket kurdular ve Taksim'de hayli harap olan Mecidiye kışlasının (bugünkü Taksim Gezisi'nin Divan Oteli, Taşkışla yönündeki bölümü) bir bölümünde üretime başladılar.

10 bin sterlin sermayeyle kurulan Oriental Products'ın iki ortağı bulunuyordu: Japon uyruklu Hite Sagan ve Türk vatandaşı Hosep Galenyan. Başlangıçta ayda 20-25 kilo morfin ve eroin üreten fabrika kapasitesini giderek artırdı. Modern araç ve gereçlerle büyüyen fabrika 1930 yılında gelindiğinde Japonlar tarafından eğitilmiş 25 kalifiye işçi çalıştırıyordu ve ayda 20-25 kasa (1560-1950 kg.) afyon işleyerek ortalama 200 kilo morfin ve eroin üretebiliyordu.[1]

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda 1927 yılında uygulamaya konan Sanayii Teşvik Kanunu yatırım yapacak şirketlere vergi indirimlerinden arsa tahsislerine ve gümrüksüz ithalata kadar bir dizi kolaylık ve avantaj sağladı. Bu kanunla teşviklerden yararlanan pek çok "hayali kuruluş" önemli yolsuzluklara sebep olsa da sanayi yatırımları gözle görülür ölçüde arttı. Bütün dünyayı saran 1929 krizinin iyiden iyiye hissedilmeye başlayan etkileriyle küçülen ekonomide yatırım her şeyden önemliy-

1 *Stricly Confidential Informaiton in Regard to Turkish Narcotics Factories*, 16 January 1931, Records Of The Department Of State, Microfilm Publication M1224, 867.114 Narcotics/137 Realating To Internal Affairs Of Turkey. 1930-1944, Roll 7, Traffic In Narcotics.

di ve yaygın kanının aksine pek çok yabancı yatırıma da bu dönemde izin verildi.

Görünüşte, Lozan Anlaşması'nın 28. maddesiyle her türlü kapitülasyon kaldırılmıştı, ancak anlaşmaya bağlı "Ticaret Sözleşmesine" göre Türkiye İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Yugoslavya'ya 1929 yılına kadar eski gümrük anlaşmasını uygulamak zorundaydı. Yani Türkiye Cumhuriyeti yeni gümrük düzenine ancak 6 Ağustos 1929 tarihinde geçebildi. Liberal gümrük rejiminin bu tarihte sona ereceğini bilen ve fiyatların yükseleceğini düşünen ithalatçılar ve tüketicilerin talebiyle ithalat anormal ölçüde arttı. Dünya krizi nedeniyle ihracat da görülmemiş biçimde gerileyince dış ticaret açığı iki katına çıktı.[2]

İşte afyon alkaloitleri üretimi için Japon girişimciler tarafından kurulan bu fabrikadan sonra afyon işleyen yeni fabrikalar da bu dönemde dış ticaret açığının baskısı altında kuruldu.

İkinci fabrika yine İstanbul'da 1929 Mayıs'ında kurulan Eczayı Tıbbiye ve Kimyeviye (Etkim) oldu. Etkim, eskiden beri afyon ticaretiyle uğraşan bir Musevi ailenin, Taranto'ların girişimiydi. 80 yaşındaki Nissim Taranto 60 yıldan beri afyon ticareti yapıyordu. Mesleği babasından devralmıştı. Oğlu Leon Taranto ise fabrikanın müdürüydü. Diğer oğlu Richard Taranto ise hissedardı. 100 bin Türk lirası[3] sermayeyle kurulan bu fabrika Eyüp, Bahariye semtinde, Haliç'e hayli yakın bir mevkide faaliyete başladı. Ayrıca Aşırefendi Caddesi'ndeki Alemciyan Han'ında ticari bağlantıların yapıldığı bir bürosu bulunuyordu. Etkim uluslararası bağlantılara da sahipti. Taranto'lar uzun yıllardan beri İzmir'in en önemli Levanten ailelerinden Whittall'ların şirketiyle çalışıyorlardı. Ayrıca Compteir Central Des Produits Chimiques and Pharmatiques of Paris adlı Fransız şirketi de Etkim'de hisse sahibiydi. 30-35 işçi çalıştıran fabrika 60 okkalık kasalardan ayda ortalama 100 kasa (7700 kg)[4] afyon işleyebiliyor ve ayda ortalama 800-1000 kilo morfin, eroin ve benzeri afyon türevlerini üretiyordu.[5]

---

2 Melih Gürsoy, *Dünyadaki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Metis Yayınları, 1989, s. 221-223.

3 Bugünkü fiyatlarla 400 milyar lira civarında.

4 Bir okka karşılığı 1282 gram. Borsa işlemlerinde birimi oluşturan bir "kasa" ortalama 60 okka ya da 77 kilo civarındaydı.

5 *Stricly Confidential Informaiton in Regard to Turkish Narcotics Factories*, 16 January 1931, 867.114 Narcotics/137 Realating To Internal Affairs Of Turkey. M1224, 1930-1944, Roll 7.

12 Aralık 1929 tarihli hükümet kararnamesiyle kurulan üçüncü fabrika ise Kuzguncuk'taki, Türk Ecza-yı Tıbbiye ve Kimyeviye Şirketi (TETKAŞ) oldu. Fransızca isminin kısaltmasıyla "Sico" olarak da anılan bu 100 bin lira sermayeli şirketin yönetiminde Türk vatandaşı İsmail Hakkı,[6] Kirkor Çürükçüyan, Kevork Çürükçüyan, Hasan Bey (Saka) dışında Belçika vatandaşı olan Paul Michelaere ve Meksika Vatandaşı Maurice Lapine ve Adrien Biliotti yer alıyordu.[7] En büyük kapasiteye de bu fabrika sahipti. Fransız teknisyenlerle birlikte 60 işçi çalışıyordu ve aylık afyon işleme kapasitesi 150 kasaydı (11.500 kg). Ayda ortalama 2 ton morfin ve eroin üretecek kapasiteye sahip fabrikanın ortalama üretimi 800-1000 kilo civarında morfin ve eroindi. Morfin ve eroin dışında kodein, papaverin gibi hammadde ve sentetik maddeler üretebiliyordu.[8]

Kârlı afyon ticareti herkesin ilgisini çekmişti. Üretim için hazırlık yapan başka girişimciler tarafından Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne çok sayıda başvuru yapıldı. İstanbul Paşabahçe'de yine afyon türevleri üretmek üzere bir fabrika kuruluşu için girişimlerde bulunulmuştu. Bir fabrikanın İzmir'de kurulması için hazırlıklar yapılıyordu ve makine siparişi verilmişti. Bu fabrikanın arkasında dönemin ileri gelen politikacı ve Levantenlerinin ortak olduğu bir ticari şirket bulunuyordu; Şark Merkez Ecza T.A.Ş. şirketi tasfiye halindeki Droguerie Centrale d'Orient Ltd.

---

6 Uluslararası bağlantıları göz önüne alındığında İsmail Hakkı'nın Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Ankara hükümetine silah satışı yapmak için teklif götüren isim olması büyük bir ihtimal. Bkz. Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt 2, İstanbul, 1975, s. 194.

7 Bu şirketin ortakları gerçekten dikkat çekiciydi; Maliye ve İçişleri Bakanlığı ve Başbakanlık yapan Trabzon Mebusu Hasan Bey (Saka) Cumhuriyet'in pek çok bürokratı gibi çok sayıda şirkete ortak olmuş ve yönetim kurulunda yer almıştı. Şirketin bir başka ortağı olan Fransız uyruklu Adrien Biliotti İstanbul'da avukatlık yapıyordu. Biliotti Sico dışında 16 şirkette kurucu, hissedar ya da yönetim kurulu üyesiydi. Özellikle Antoin Pios, Celal Bey, Yunus Nadi ve İş Bankası Grubu ile tiyatro işletmeciliğinden otel işletmeciliğine kadar pek çok ortaklığa girişmişti. Ayrıca yine pek çok şirkete ortak olan Paris Merkezli The Oriental Industrial Monopolies Ltd. Şirketi'nin işlerini yürütüyordu. A. Gündüz Ökçün *1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, no. 324, Ankara, 1971, s. 20-75.

8 *Stricly Confidential Informaiton in Regard to Turkish Narcotics Factories*, 16 January 1931, Records Of The Department Of State, Microfilm Publication M1224, 867.114 Narcotics / 137Realating To Internal Affairs Of Turkey. 1930-1944, Roll 7, Traffic In Narcotics.

adlı İngiliz şirketinin mevcut mallarını ve borçlarını satın almak üzere 1924 yılında H. Edwin Pears ve Mehmet Münir Bey tarafından kurulmuştu. 200 bin lira olan sermayesini 1929 yılında 300 bin liraya çıkaran şirket yönetiminde İzzet Melih Bey, A. Biliotti, J. Lafontaine, Mehmet Münir Bey, J. Salingard, Aziz Fikret Bey, H.E. Lafontaine, F. Savopulo, A. Dimitrelli ve Adil Bey bulunuyordu. Daha önemlisi şirketin 1930 yılındaki yönetiminde Hamdi Bey, Münir Bey, H. Bill, S. Reboul ve Ayadensi Efendi dışında dünyanın en büyük afyon kaçakçılarından biri olan Eliopulos da vardı.[9] Eliopulos adı pek çok şeyi açıklıyordu. Meyer Lansky ve Lucy Luciano'nun organizasyonunda yer alan Eliopulos kardeşler yasadışı piyasanın bir numaralı afyon ve morfin tedarikçisiydi.

İstanbul'da kurulan her üç fabrikanın da ortak özelliği Avrupalı girişimcilerle ortaklıklarıydı. Bu girişimlerin "suç organizasyonları" tarafından desteklendiği ancak birkaç yıl sonra yaşanan krizlerle anlaşılacaktı.

146 Numaralı İlaç

Afyon işleyen fabrikalar birbiri ardına faaliyete geçti, ancak bu fabrikaların ürettiği afyon türevleri olan morfin, kodein, dionin ve özellikle de eroinin yasal durumu belirsizliklerle doluydu.

Eroin bütün dünyada benzer bir seyir izlemiş, önce mucize ilaç olarak kodekslere alınmış, ancak kısa sürede yarattığı korkunç bağımlılık fark edildiği için yasaklanmıştı. Bir ilaç olarak eroini resmi kodeksine kabul eden ilk ülke 1906 yılında Avusturya oldu. ABD 1910 yılında eroini resmi kodeksine aldı, ancak artan eroin bağımlılığının yarattığı hoşnutsuzluk yüzünden 1920 yılında önce kodeksten çıkardı ve 1924'te "Heroin Act" ile üretim ve ticaretini tamamen yasakladı. Eroinin üreticisi Bayer artan itirazlar yüzünden 1913 yılında "Heroin" markasıyla yaptığı üretimi durdurdu. Anavatanı Almanya'da da 1924 yılında eroin son derece katı kurallarla reçeteye bağlandı. İngiltere, Fransa, Belçika, gibi çok sayıda ülke resmi kodekslerinde bir ilaç olarak eroine yer verdi. Çin, Meksika, Norveç, Polonya ve Venezuela gibi ülkeler ise hiçbir zaman eroine kodekslerinde yer vermedi. Eroini ilaç

9 A. Gündüz Ökçün, *1920-1930 yılları arasında kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, s. 78-79 (Ökçün'ün kitabında Eliopulos'un ismi Eli Pulos olarak geçiyor)

olarak kabul eden ülkeler de yaşanan gelişmeler üzerine eroini resmi kodeksinden çıkarttı. Yirmili yılların ortasına gelindiğinde, özellikle de 1925 Cenevre sözleşmesinden sonra eroin artık bir ilaç olmaktan çıkmıştı ve hemen hemen bütün dünyada yasadışı ticarete konu olan tehlikeli bir madde olarak kabul ediliyordu.

Türkiye'de durum farklıydı. Narkotik maddeler için yapılan ilk yasal düzenleme 1925 yılında bir kararname ile "Kokain ve sair narkotiklerin" üretiminin yasaklanması oldu. Ardından 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 403 ile 439. maddeleri ilk kez esrar, eroin, kokain gibi narkotik maddelerin üretimi, ticareti ve kullanımıyla ilgili hükümler getirdi. Uyuşturucu tanımı bu dönemde henüz yasalara ve literatüre girmemişti. Ceza kanununda "keyif verici maddelerden" söz ediliyordu. Öngörülen cezalar da caydırıcı olmaktan çok uzaktı. 403. madde keyif verici maddeleri izinsiz olarak ülkeye sokanlar, satanlar, bulunduranlar, izinsiz imal ve ihraç edenlerin bir yıldan beş yıla kadar hapis, en az iki yıl sürgün ve uyuşturucu maddenin her gramı için 1 lira para cezasına mahkûm edilmesini öngörüyordu. 404. maddede ise keyif verici maddeleri kullananlara iki aydan altı aya kadar hapis ve 500 lira para cezası verilmesini öngörüyordu. Yasalara göre bir gram satmakla, bir ton imal etmek arasında hiçbir fark yoktu. Ayrıca neyin "Keyif verici" yani narkotik olup neyin olmadığı tam da tanımlanabilmiş değildi. Üstüne üstlük iç ticareti tamamen serbest olan ham afyonun durumu da kafa karıştırıyordu. Ceza Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştı ancak fabrikaların üretimi bunun dışındaydı. Ve birkaç istisna ülke dışında, bütün dünyada eroin yasaklanırken Türkiye'de hâlâ bir ilaç olarak kabul ediliyordu. 1926 yılında aralarında Ahmet Şükrü gibi uyuşturucuya savaş açan tıp adamları, kimyacılar ve eczacıların bulunduğu 15 kişilik seçkin bir komisyon tarafından hazırlanan ve 1930 yılında basılan ilk Türk kodeksinde 146 numaralı ilaç Diasetil Morphine başlığı altında eroindi. Kodekste eroinin en az 5, en çok 15 miligram kullanılması gereken, öksürüğü kesen, ağrıları teskin eden, uyku veren bir ilaç olduğu anlatılıyordu.[10] Eroin Türk Farmakolog Birliği tarafından da ilaç olarak kabul ediliyor hatta birlik tarafından hükümete verilen resmi rakamlarda Türki-

10 *Türk Kodeksi*, 1930, s. 146 Türk Kodeksi 3 Mart 1926'da kabul edilen 737 sayılı kanunla oluşturuldu. Kanun kodeksi hazırlama görevini Sıhhıye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti tarafından oluşturulacak 15 üyeli bir komisyona veriyordu.

ye'nin yıllık tıbbi eroin ihtiyacı 4 kilo olarak bildiriyordu.[11] Eroin Türk kodeksindeki yerini uzun yıllar boyunca koruyacaktı.[12]

Ceza yasasındaki değişiklikten sonra afyon fabrikalarının üretimiyle ilgili ilk ayrıntılı yasal düzenleme ise 15 Aralık 1928'de kabul edilen "Uyuşturucu Maddeler Hakkındaki Kanun" oldu. Ancak bu kanun da büyük miktarlı eroin üretimini kısıtlamıyor, sadece kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm düzenlemeler getiriyordu. Kanun narkotik maddelerin üretimini ve ticaretini düzenlerken satış, ithal, ihraç ve üretim gibi konuları Sıhhat Vekâleti'nin denetimine bırakıyordu. Zaten ancak içeriğinde 20 miligramdan fazla "Diasetil morfin" yani eroin ve 10 miligramdan fazla kokain içeren ilaçlar kanunun kapsamındaydı. Daha küçük miktarlar yasa tarafından düzenlenmiyordu. Ayrıca ham afyonun üretimi, alımsatımı ve ihracatı serbestti. Sadece ihracat için Sıhhat Vekâleti'ne beyanname vermek gerekiyor, ancak buna da bir yaptırımı olmadığı için hiç kimse kulak asmıyordu.

Yasa ham afyon, tıbbi afyon, eroin, kokain ve esrar alım satımında eczacıları yetkili kılıyordu. Eczacılar belirsiz bir "tıbbi ihtiyaç" kavramı çerçevesinde üreticilerden ve ecza depolarından aldıkları uyuşturucuları kaydını tutarak satabiliyorlardı. Ayrıca bu maddelerin yurtiçinde üretimi için Sağlık ve Maliye Bakanlıklarından özel izin almak gerekiyordu. Uyuşturucu madde üreticileri bu maddeleri serbestçe ihraç edebiliyorlardı, ancak nereye ne kadar "mal gönderdiklerini" düzenli olarak Sağlık Bakanlığı'na bildirmeye mecburdular. Aksi halde 100 liradan 500 liraya kadar ağır para cezasına çarptırılıyor, usulsüzlük ikinci defa tekrarlandığında ise ceza kanununun "kaçakçılıkla" ilgili hükümleri uygulanıyor, üçüncü kez bildirim yapılmazsa bu defa fabrika kapatılıyordu. Fabrikalar, yurtiçinde sadece eczanelere satış yapabiliyorlardı. Yine üretim ve depolar Sağlık Bakanlığı'nın denetimine bağlıydı. Pratikte bu fabrikaların kaçakçılık da yapsalar "Ceza Kanununun" dışında kalmaları anlamına geliyordu.

Kaçakçılık için üretim yapan bir fabrikanın ceza yasalarına gö-

11 *Afyon: Türkiye'de ve Dünyada*, s. 94.

12 Eroinin tam olarak ne zaman Türk kodeksinden çıkarıldığını tespit etmek mümkün olmadı. Ancak araştırmalarımız sırasında İstanbul'da 50 yılı aşkın süreden beri çalışan kimi eczanelerin, ayrı bir deftere kaydedilen ve "tehlikeli" olarak anılan ilaçları arasında eroini "diasetil morfin" adıyla görmek şaşırtıcıydı. Hiç kullanılmayan eroin küçük kırmızı bir şişede duruyordu ve Sağlık Bakanlığı müfettişleri tarafından yapılan teftişlerde uygun görülmüştü.

re yargılanması için adeta ısrarla üç defa yakalanması gerekiyordu. Fabrikalar da bu boşluk içinde kolay yolu bulmuştu. Üretimi ve ihracatı denetlemesi gereken Sağlık Vekâleti'nin yetkililerine her ay düzenli olarak verilen 25 liralık rüşvet kontrolün kâğıt üzerinde kalmasını sağlıyordu. Ayrıca dönemin koşulları içinde eroini olduğundan düşük yoğunluklarda göstermek mümkün olduğu gibi, başka etiketlerle piyasaya sürmek hayli yaygın görülen bir uygulamaydı. Çünkü eroin yakalansa bile buna itiraz edilebiliyor, pişkince bunun eroin değil kodein ya da benzeri bir başka madde olduğu öne sürülebiliyordu. Genellikle gümrük çıkış belgelerinde eroin, morfin ya ham afyon veya kodein gibi gösteriliyor ya da başka sanayi malları olarak deklare ediliyordu. İstanbul'daki fabrikalar o kadar fütursuz davranıyorlardı ki, Avrupa ve Amerika'daki ilaç şirketlerine gönderdikleri teklif mektuplarında her türlü kaliteli morfin ve eroini temin edebileceklerini, hatta büyük miktarlı siparişleri de özel fiyatlarla gerçekleştirebileceklerini rahatça yazabiliyorlardı.

Bütün Dünyaya Eroin

Bu yasal boşluklar ve denetimsizlik yüzünden İstanbul, hepsi de yasal izinle çalışan ve ayda ortalama 3 ton morfin-eroin ve benzeri afyon türevlerini üretebilecek kapasiteye sahip tesislerle kısa sürede "eroinin başkenti" haline geldi. Bu kapasitenin sadece yarısı kullanıldığında elde edilen eroin 15 milyon "tıbbi doz" demekti. Eroin sokağa gelene kadar yapılan katkılar da düşünüldüğünde iyimser bir tahminle bu 1 milyon eroin bağımlısının bir aylık ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilecek miktara eşitti.

Eroin Batı'da keşfedilmiş bir ilaçtı, ancak bu defa yasal boşluklar sayesinde, yeraltı ticareti için Batı'ya Türkiye'den ihraç ediliyordu. Fabrikalar görünürde yasalara uygun faaliyet gösteriyordu. Ancak bu eroini yasaklayan ülkelere yönelen yasadışı üretim için kusursuz bir maskeden başka bir şey değildi. İstanbul'da hemen her miktarda afyon ve morfin temini çok kolaydı ve bir kayıt altında değildi. Fabrikalar ihtiyaçları olan ham afyonu İstanbul ve İzmir'deki borsalardan yaklaşık 20 civarında komisyoncu şirketi kullanarak satın alıyordu. 1926 yılından itibaren fabrikaların yarattığı talep ham afyonun kilosunu 15 liradan 40 liraya kadar yükseltecek kadar güçlüydü. Taksim'deki Oriental Product ve

Kuzguncuk'taki Sico genellikle borsada "açıkça" alım satım yapıyordu. Etkim'in sahibi olan Nissim Taranto ünlü ve hayli yaygın ilişkilere sahip bir afyon tüccarı da olduğu için satın aldığı afyon miktarını ölçmek ve denetlemek imkânsızdı.

Afyonun iç piyasada ticareti serbest olduğu için fabrikalar borsa dışından da hammadde satın alıp bunu kayıt dışı üretimde morfine ya da eroine çevirebiliyordu. Fabrikalar ihraç ürünlerini genellikle afyon, kodein ya da morfin biçiminde gösteriyor, eroinin yasaklandığı ülkeye yapılan ihracatın kayıtları sahte bilgilerle düzenleniyordu.

İşin parasal boyutu da baş döndürücüydü. Fabrikalar resmi piyasada morfini 240 lira, saf eroini 400 lira kilo fiyatıyla satıyorlardı. Fakat tıbbi kullanımı hemen hemen hiç olmayan eroin için yasal talep de yoktu. Oysa fabrikalar tam kapasite çalışarak üretime ve ihracata devam ediyordu. Çünkü yeraltında fiyat en iyi ihtimalle ikiye-üçe katlanıyordu. '30'lu yılların başında İstanbul'da bile yaklaşık yüzde 30-40 saflıkta eroinin gramı 75 kuruşla, 1 lira[13] arasında fiyatla satılıyordu. Amerika söz konusu olduğunda ise morfinin kilo fiyatı 4000 dolara[14] ulaşıyordu. Yasadışı piyasaya yapılan satışlarla birlikte İstanbul'daki tam kapasiteyle çalışan üç fabrikanın ayda 2 ton morfin ve eroin ihraç ettiği ve yıllık cirosunun en az 10-15 milyon lira civarında olduğu tahmin ediliyordu. Sadece Kuzguncuk'taki fabrikanın aylık geliri 500 bin liraydı.[15]

1929 yılı itibariyle Türkiye'de bulunan 27 sanayi şirketinin toplam sermayeleri 10 milyon liraydı ve bu sermayeyle yaklaşık 2 milyon lira kâr elde ediyorlardı. Bu rakamlarla karşılaştırıldığında eroin fabrikalarının ciro ve kârı müthiş boyutlara ulaşıyordu. Bu ciro Türkiye'nin 1930 yılındaki 1 milyar 580 milyon liralık Gayri Safi Milli Hâsılası'nın yüzde 1'i büyüklüğünde bir rakamdı. Ve cironun neredeyse tamamı kârdan oluşuyordu. Fabrikaları denetlemesi gereken Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nin 4 milyon lirayı biraz geçen yıllık bütçesi karşısında fabrikaların elde ettiği

13 Bugünkü fiyatlarla 6 milyon lira civarında.

14 ABD'deki tüketici fiyatları enflasyonuyla düzeltildiğinde 1930 yılındaki 1 doların 2002 yılındaki satın alma gücü 10.6 dolar. 4000 doların bugünkü karşılığı yaklaşık 43 bin dolar. ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu, *Tüketici Fiyatları Endeksi 1860=100.*

15 1930-1931 yıllarına ait olan bu rakamlar tüketici fiyatlarındaki artışlarla düzeltildiğinde 2002 yılı fiyatlarıyla üç fabrikanın yıllık cirosu 60-90 trilyon lira, sadece Kuzguncuk'taki Sico'nun aylık cirosu 2.8 trilyon liraydı.

kâr her türlü kontrolü aşabilecek bir güce dönüşmüştü. Bu güç fabrikalarla ilişkili kaçakçıların Atlantik Okyanusu'nun ötesine uzanan ilişkilerinden de besleniyordu ve Amerika'daki mafya savaşına cephane sağlıyordu.

Mafya, İtalyanlar, Yahudiler

ABD'de 16 Ocak 1920 gecesi yürürlüğe giren ve yaratıcısı Minnesota'lı senatörün adıyla, Vostead yasası olarak anılan içki yasağı 13 yıl boyunca suç organizasyonlarının olağanüstü bir sıçrama yapmasını, suç yapısının da nitelik değiştirmesini sağlayacaktı. Her şeyden önce yüksek kârlar getiren kaçak içki ticareti çetelerin olağanüstü bir sermaye birikimine ulaşmasına yol açtı. İçki kaçakçılığıyla işlenen suç artık haraç almak, adam vurmak ya da benzeri basit eylemlerin dışında, organize edilebilir bir şeydi. İçkinin bulunması, kaçak olarak taşınması, dağıtılması, satılması ve elde edilen gelirin gizlice başka alanlara yatırılması gerekiyordu. Bu yerel gruplar, aileler arasındaki işbirliğini artırdığı gibi görülmemiş kazançlar yüzünden aynı grupların birbirleriyle çatışmalarını da hızlandırdı. Birinci kuşak göçmen Mafiosilerin sahip çıktığı mafya gelenekleri çatışmaları dengede tutuyor, zaman zaman anlaşmazlıkların çözümlenmesini de sağlıyordu. İçki kaçakçılığı organizasyonlarında Yahudi gangsterler de önemli ölçüde söz sahibiydi.

Yahudi gangsterler kuşağının önde gelen figürlerinden biri olan Arnold Rothstein yirmili yıllar boyunca "Lucky" Luciano ve Jeck "Legs" Diamond tarafından Fransa-Küba arasında yürütülen uyuşturucu kaçakçılığını destekleyen finansörlerdendi. "Ducth" Schultz, Meyer Lansky, Waxey Gordon, Benjamin "Bugsy" Siegel gibi ünlü Yahudi gangsterler de bu ticarette Sicilyalılarla dirsek teması içinde çalışıyordu. Başlangıçta afyon ve morfin çevresinde şekillenen narkotik ticarete hâkim olan bu Yahudi gangsterlerdi.[16]

İçki yasağı günlerinde Sicilyalılar arasında başlayan savaşta geçici bir zafer kazanan Castellamare klanından Salvattore Maranzano oldu. Sezar'a hayran olan Maranzano, Roma İmparatoru'nun askeri yönetiminden esinlenerek yeni bir örgüt tasarladı. "Nuovo Mafia" Maranzano'nun başkanlığında Bronx'ta büyük bir salonda

16 James Morton, *Gangland International*, Warner Book, 2000, s. 32-44.



Meyer Lansky



"Lucky" Luciano.

toplanan 500 delegeyle Sicilya'nın o eski gelenekleri üzerine kuruldu. Bu örgüt aileler temeline dayanıyordu. Her ailede bir Capo yani patron olacaktı. Patronların birer Subcapo'su (alt patronu) bulunacaktı ve hiyerarşi bir dizi Caporegime'si (Teğmen) ve Regime'lerle (Er) en alta kadar uzanacaktı. Maranzano "Capo di tutti Capi" yani patronların patronu olacaktı. Bu yapı başlangıçta hoşnutsuzlukla doğdu. Maranzano'nun hatası Capo'lardan Lucky Luciano'yu ortadan kaldırmak istemesiydi. Bunu sezen Luciano, Meyer Lansky'nin de desteğini alarak önce Maranzano'yu sonra da 48 saat içinde 40 Capo'yu öldürdü.[17] İlk işi de "Capo di tutti Capi" unvanını ortadan kaldırmak oldu. Luciano'nun zaferi narkotik kaçakçılığın da zaferiydi. 18 yaşından beri uyuşturucu satan Lucky Luciano Yahudi mafyasıyla olan bağlantılarıyla eroin işini üzerine aldı. Luciano basit bir gerçeği görmüştü; eroin kârlıydı ve eroinin kaynağına sahip olan, pazara da sahip olacaktı. Meyer Lansky Luciano'nun adına büyük bir dünya seyahatine çıktı. Amaç Asya'dan Ortadoğu'ya kadar afyon, morfin ve eroin kaynaklarını kalıcı anlaşmalarla sağlama almak ve pazarın gereksinimini düzenli olarak sağlayacak organizasyonu korumaktı. Lucky Luciano'nun farkı bu devasa suç makinesini bir işadamı gibi yönetmesiydi. Danışmanlar kullanıyor, stratejisine uygun

17 Murat Çulcu, *Dünyamızı Saran Mafia*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1992, 2. cilt, s. 484-493.

olan giriyordu ve her şeyi ince bir organizasyonla halletmekten yanaydı. 1933'te içki yasağının kalkmasından sonra sudan çıkmış balığa dönecek olan mafya Luciano'nun öngörüsü ve Meyer Lansky'nin dehası sayesinde uyuşturucu ticaretine yönelecek ve olağanüstü kârlılığını sürdürebilecekti..

'30'lu yılların başında Amerikan sokaklarına hâkim olmaya başlayan İtalyanlar başlangıçta bedava mal dağıtarak piyasaya girdiler. Bağımlı sayısını geometrik olarak artıran bu strateji neredeyse bir pazarlama efsanesi yarattı. Mafya bir bağımlının eroin tüketimini sürdürmek için 8-9 kişiyi daha bağımlı yaparak satıcı olması gerektiğini daha o zaman New York sokaklarında keşfetmişti. İtalyanların bağımlılar arasındaki gençleri satıcı yapmaya yönelen bu stratejisi İtalyan tipi bağımlılık adını aldı ve yıllar sonra da çeşitli ülkelerde kaçakçılar tarafından kullanıldı. 17 yaşının altındaki gençler eroin bağımlılığını sürdürmek için herkesten çok daha kolay satıcı oluyor ve yeni müşteriler için arkadaş çevrelerini daha kolay ikna edebiliyorlardı. Bu sayede eroin herkesin sevgilisi oldu. İtalyanların bir başka etkisi piyasaya verdikleri saflık oranı düşük eroinin zorunlu olarak enjeksiyonla cilt altı ve damardan kullanımı artırmasıydı. Sigaraya karıştırmak, burundan çekmek ya da buharlaştırarak kullanmak gibi yöntemlere göre cilt altı ve damardan kullanımın daha etkili ve ekonomikti ve bunun öğrenilmesi fazla zaman almadı. Şırınga bugünkü kadar yaygın olmasa da kolay ulaşılabilir bir araçtı.

Sadece New York değil, Kahire, Paris, Hong Kong gibi şehirlerde patlayan eroin bağımlılığı dünya çevresinde narkotik ticaretle uğraşan organize suç örgütlerinin etkinliğini giderek artırdı. Bir afyon ülkesi olan Türkiye ve özellikle de afyon pazarının şekillendiği İstanbul, bu imparatorlukta toptancılığın başkenti olmuştu. Fabrikaların patronları, tedarikçileri, taşıyıcıları ve alıcıları dışa kapalı Türkiye ekonomisinde, dünyanın dört bir yanıyla ticaret yapıyordu.

Sadece taşımacılar bile çokulusluluğun hangi boyutlarda olduğunu gösteriyordu. Etkim'in mallarını Solomon Eskenazi'nin şirketi taşıyordu. Kuzguncuk'taki "Sico" adlı fabrikanın taşıyıcısı Eiup ve Elie Abusak şirketiydi. Japonların taşımacılığını ise ünlü uluslararası kaçakçılardan Paul Doucha yapıyordu. Fabrikaların ürettiği morfin, eroin, diyonin ve benzeri alkaloitlerin alıcıları da dünyanın belli başlı kaçakçılarından oluşuyordu. İtalyan vatanda-

şı Joseph Suma, David Guerievidis İstanbul'daki alıcılardı. Ayrıca halk arasında "Fransız fabrikası" olarak anılan Eyüp'teki Etkim'in büyük ortağı Paris'te yerleşik bir Fransız şirketiydi.

Bunlar dışında Paris'te yerleşik Shiffman ve Eliopulos'lar dikkat çekiyordu. Özellikle Elie ve Georges Eliopulos kardeşler dünyanın en önemli afyon tacirleriydi. İzmir'de bir fabrika kurmak için girişimlerde bulunmuşlardı. İlişkileri İtalyanlara ve Yahudi mafyasına, Bugsy Siegel, Meyer Lansky gibi isimlerle uzanıyordu. Daha önemlisi İstanbul'daki fabrikaların ilişki ağına bakılırsa, afyon, morfin ve eroin trafiğinde çok önemli bir yeri olan "Fransız Bağlantısı" bu çokuluslu tüccarlar sayesinde yirmili yılların ortasında kurulmuştu. İstanbul'daki becerikli ticaret adamlarının gözü kara girişimleri sayesinde önce ham afyon ve morfin kaynağı, ardından da bir numaralı eroin üreticisi olarak Fransız bağlantısının içinde başından beri yer aldı. İstanbul'dan ve Beyrut'tan kalkan gemilerdeki afyon Amerika'ya sokulmak üzere İtalyan ve Fransız limanları üzerinden Küba'nın Havana ve Santiago limanlarına gidiyordu. Belçika'nın Antwerp limanı bu trafikte önemli bir rol oynuyordu.[18]

Belçikalılar ve Aferistler

İstanbul'daki fabrikalar yasal boşlukların yarattığı fırsatlar ve sahip oldukları parasal güç dışında dönemin güçlü sermaye gruplarıyla birlikte hareket eden etkili politikacıların gücünü arkasına almıştı. Halk Partisi'nin ileri gelenleri, milletvekilleri, bakanlar, gazeteciler ve eroinin uluslararası ticaretine hâkim sermaye grupları iç içe çalışıyordu. Eyüp'teki Etkim'in patronu olan Nissim Taranto Mütareke yıllarında işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen kaçak silahları taşıyan isimlerden biriydi ve Ankara'da güçlü ilişkilere sahipti.

Kuzguncuk'taki Sico'nun yönetim kurulu başkanı Meclis Başkan Vekili Hasan Saka'ydı. Saka Türkiye'de pek çok şirkette ortaklık yapan, pek çok devlet tekelinin kontrolünü dönemin ileri gelen politikacılarıyla elde tutan "Belçikalılardan" Paul Michelaere ve Meksikalı P. Lapin ile ortaktı! Sico'nun perde arkasındaki "Belçikalı" sermaye grubunun en önemli isimlerinden biri İstan-

18 French Connection.

bul'da avukatlık yapan Fransız vatandaşı Adriyen Biliotti'ydi. Sico'nun yönetimindeki Biliotti aralarında devasa mali skandallarla sonuçlanan şirket girişimlerinin de bulunduğu 16 şirkete dönemin büyük kuruluşları ve Celal Bayar, Yunus Nadi, Kılıç Ali gibi isimlerle birlikte ortak ve yönetici olmuştu.[19] Benzer biçimde şirket yönetiminde yer alan Antoin Pios da aralarında Ankara Palas ve İttihadı Milli Türk Sigorta Şirketi'nin de bulunduğu pek çok şirkette hissedar ya da yönetim kurulu üyesi olarak yer alıyordu. Pios'un bir başka özelliği 1906 yılında kurulan ve 1917 yılında Büyükada Yat Kulübü Osmanlı Anonim Şirketi adını alacak olan The Principo Yacht Club Company'nin yönetim kurulu üyelerinden birisi olmasıydı. Her iki isim de rejim değişse de iktidarla yakın ilişkilerini korumayı başarabilen seçkinlerdendi.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki girişimlerde önemli pay alan bu isimler dönemin etkili politikacılarının desteğini arkalarına almışlardı ve İş Bankası sermayesiyle kurulan şirketlerin çevresinde kümelenmişlerdi. Şevket Süreyya Aydemir bu gruptan "Affairizma" başlığı altında söz ediyordu:

> "Fakat, İş Bankası'nın kuruluş sırasında Gazi'nin de takdir ve teşviklerinde yer alan iyi niyetlerin yanında, bir taraftan da memlekette, Devlete arkasını vererek, Devlet nüfuz ve imkânlarından faydalanan bir takım afferiste temayüllerin, yani işadamlığı, çeşitli yollardan iş takipçiliği, zayıf ruhlu insanların menfaatlerine göre işletilen tesis cereyanlarının da belirdiği bir gerçektir. Hemen hiçbir iş aleminden gelmeyen, hemen hepsi de eski Milli Mücadele günlerinin asker, idareci, yahut siyasetçi elemanları arasından türeyen bazı insanların yeni devrin iktisadi işlerini ve imkânlarını, az çok maskeli şekillerde, fakat daima Devletin nüfuzuna dayanarak, kendi menfaatlerine kullanmak çabaları olmuştu.... En kısa zamanda affairiste cereyanların ve tiplerin hatta İş Bankası çevresinde de kendilerine yer ve sığınak buldukları görülüyordu. Belki de bunları önlemek için Atatürk'ün yakın çevresinden birtakım kimselerin de bankanın ve teşekküllerin yüksek idare mevkilerinde vazife almalarına rağmen, usulsüzlükler önlenemiyordu. Hatta zamanla bunlardan bazılarının bizzat karışık işlere karıştıkları göze çarptı.

19 Gündüz Ökçün, *1920-1930 arasında Kurulan Türk Anonim Şirketleri'nde Yabancı Sermaye.*

Bunların önlenmesi lazım geldiği yolundaki şikâyetlerin Atatürk için bir üzüntü kaynağı olduğu da bilinen bir gerçekti."[20]

"Sadece çıkarlarını kollayan, vurguncu, dalavereci" anlamındaki aferist kavramı İş Bankası'nın Fransızca ismi "Banque d'Affaires"le çarpıcı bir çağrışım yarattığı için kullanılıyordu. Falih Rıfkı "İş Bankası'nın bir nevi politikacılar bankası olarak kurulmuş olması Cumhuriyet tarihi için pek acıklı bir aferizm salgınının başlangıcı olmuştur" diyordu. 1930 yılından sonra etkili olmaya başlayan aferizm daha çok devlet tekellerinin üstlenilmesiyle beliriyordu. Bu noktada İş Bankası sermayesi devlet nüfuzuyla riske atılıyordu. Kolay kazanç elde etmeye çalışanlar Ankara'da nüfuz tüccarlarını buluyor ve bankanın imkânlarından yararlanarak büyük vurgunlara girişiyordu. Yabancı tüccarlar ve Levantenlere bir de Ankara'da etkili politikacılar katılmıştı. Falih Rıfkı da İş Bankası çevresindeki bu grubun yolsuzluklarından söz ediyordu:

> "Fakat İttihat ve Terakki devrindeki nüfuz kazançlarına hasret çeken veya Kuvay-ı Milliyenin çetecilik günlerinde vurgun ve yağma zevkini tatmış olanlar, Gazi'nin yanında ve Mecliste idi. Birçoklarının devrim umurlarında bile olmadığını biliyorduk. Milletvekilliği de boğaz tokluğu geçime yeter yetmez maaşlı bir görevdi. İşleri yalnız idealist tarafından görenler yeni bir Batı Türkiye'sinin ve bu Türkiye içinde yeni bir topluluğun kuruluş savaşlarına katılmanın şevki yanında her şeyi unutuyorlardı. Bu heyecanı duymayanların hatırladıkları tek şey nüfuzlarını satmaktan ibaretti. Para kazanmak için tek sermayeleri de nüfuzları idi.[21]

Falih Rıfkı'nın sözünü ettiği isimlerden ikisi Cumhuriyet döneminin ilk büyük mali skandallarından birinde hapis cezasına çarptırıldı. İş Bankası'nın ilk yönetim kurulunda bulunan Cebelibereket Mebusu ve Bahriye Vekili İhsan (Eryavuz) Bey ve Dr. Ta-

20 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, 3. basım, İstanbul, 1973, cilt 1, s. 454-455. Bir dönem Tetkik Dairesi'nin Reisliği'ni de yapan Şevket Süreyya bu yolsuzluklara bizzat tanık olmuştu. "Bu inceleme işlerinde ve tayin olunduğum Tetkik Dairesi'nin Reisi olarak bu konularda teşekkül eden Devlet dosyaları üzerinde karşılaştığım bazen çok ağır ve garip aksaklıkları burada kamu efkarına açıklamak tabii bir Devlet görev ve yetkisinden yersiz faydalanmak olur. Bu sebeple ancak umumi meseleler üstünde kalmak, bunlara hatıra şeklinde değinmekle yetinmek zorundayım."

21 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Bateş Atatürk Dizisi, 1998, s. 455-460.

kiyettin Fikret (Onuralp) Bey'in dokunulmazlıkları, Yavuz zırhlısının onarımı sırasında rüşvet aldıkları gerekçesiyle 26 Ocak 1928'de kaldırıldı ve ünlü "Yavuz Havuz" davasında Yüce Divan'da yargılanarak hapis cezasına çarptırıldılar. Ancak bu çevrenin nüfuz ticareti yani "Aferizm" otuzlu yıllar boyunca hükmünü sürdürecekti.

Taksim'de Bir Yakuza

İstanbul'daki kaçakçılık sadece Batı'ya değil, Doğu'ya da uzanıyordu. Sessiz sedasız çalışan Japon girişimi Oriental Product'ın ilişkileri baş döndürücüydü. 1930 Eylül'ünde Yokohama'da Amur Maru isimli gemide yakalanan 100 kilo eroinle ilgili soruşturmada ortaya çıkan karmaşık ilişkiler İstanbul'daki bu mütevazı Japon girişimine kadar uzandı. Hollanda polisinin Japon polisine verdiği bilgiyle yakalanan eroin Hamburg, Londra, Roterdam, İstanbul, Kobe, Yokohama gibi dünya şehirlerinde faaliyet gösteren bir kaçakçılık şebekesinin malıydı. Japon polisi Amur Maru'nun yükünden T. Williams adına kayıtlı Marunaka Transport Co. isimli bir taşımacılık şirketine ulaşmıştı. Marunaka'nın bağlantısı ise Londra'da Tsunemitsu isimli bir Japon kaçakçıydı. Polis soruşturmasında şans eseri Tsunemitsu'nun belgeleri ele geçti. Japon kaçakçının ajandasında Almanya, Fransa, İsviçre, Avusturya, İngiltere ve Türkiye'ye yaptığı sık yolculukların kayıtları ve Avrupa'da eroin işiyle uğraşan çok sayıda kaçakçının ismi yer alıyordu. Ayrıca Karuizawa'da Mampei Oteli'nden postalanmış "Sagan" imzalı bir mektup dikkat çekmişti.

Araştırma ilerlediğinde önce Hidegoro Sagan'a, ardından Ren Sagan ve kocası Seizaburo Sagan'a ulaşıldı. Bu sonuncu Sagan'ın hayli renkli bir hayatı vardı. Kayıtlara göre 1917'de New York'tan Hamburg'a yerleşmişti. Ardından Paris'e geçmiş ve 1926 yılında İstanbul'a yerleşerek bir afyon işleme fabrikası kurmuştu. Karmaşık bağlantıların arasında beliren izler polisi Yakuza'nın İstanbul'un merkezinde, Taksim'deki fabrikasına kadar götürdü. 100 bin yen sermayeli bu fabrika Taksim'de eski kışlanın duvarları dibinde faaliyet gösteren Oriental Product'tan başkası değildi. Ayrıca Hojiro Sagan ve Jarerian isimli iki ortağı daha vardı. S. Ninomia şirketin yöneticisi ve baş eksperiydi. Sagan'ın karısının kardeşiyle evli olan T. Kikuchi de şirketin eksperlerinden biriydi.

Tsunemitsu 1930 Mart'ında İstanbul'a gelmiş ve Sagan ile görüşmüştü. Yine polis tarafından ele geçirilen ajandadan anlaşıldığı kadarıyla Tsunemitsu morfin ve eroin almak istemiş ancak Sagan ile fiyatta ve miktarda anlaşamamışlardı.

Oriental Product Avrupa'yla da ilişkilere sahipti. Basel'deki Boehringer, Hamburg'daki Freihafen Golden Massun Co. dışında İstanbul'daki Whittal, Taranto, Arabian, Stepanizis gibi tüccarlarla birlikte çalışıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Japon Kıyafetindeki Şeytan!

Eroin Patlıyor

İstanbul'daki fabrikalarda yapılan üretimin sokaklardaki etkisini herkesten önce fark eden bir tıp adamı oldu. Akıl Hastanesi'nin başhekimi Mazhar Osman Uzman, 1928 yılından itibaren giderek daha sık karşılaştığı bu gelişme için "Japon kıyafetindeki bir şeytan önümüze çıktı" diyecekti. Çünkü eroin yüzünden tedavi için Mazhar Osman'ın kapısını çalanların neredeyse tamamı "Japon Fabrikası" olarak adlandırılan Taksim'deki Oriental Production'da çalışan işçiler ve kalfalardan oluşuyordu. Mazhar Osman başlangıçta bunu işçilerin elinin altında bulunan eroine kolayca alışmalarıyla açıklamıştı. Ancak bir süre sonra durumun farkına vardı:

> "İlk heroinmanlar bana Japon fabrikasından geliyordu. Türk amele... Fabrikaya sapasağlam giren bu Türk amele yaparken koklamağa mecbur oldukları heroin tozu yüzünden yemeden içmeden kesiliyor, günden güne zayıflıyor, ayakta duramıyacak hale geliyor, Valeryana düşkün kediler gibi mutlak o kokuyu arıyor, uyuşuk ve tenbel bir adam oluyor, nihayet altı yedi ay sonra patron sen hastasın diye on para tazminat vermeksizin suyu alınmış limon kabuğu gibi kapı dışarı atıyordu. İlk zamanlar bu gençlerin günahına giriyordum. Mutlak şırıngasına alıştı-

nız, yahut içeriden alıyorsunuz diyordum. Bu habisin tozu havaya karışacak da keyf verecek, insanı zehirleyecek... Hatıra gelmez bir ihtimaldi. Öğrendik ki şırınga ile ağızdan alınması o kadar makbul değil... Kokain gibi bu da enfiye... İlk günleri tatlı bir uyuşukluk, bir keyf veriyor, gün geçtikçe bu keyf kalmıyor, heroin almadıkça şahıs rahat edemiyor, tabii halini bulamıyor. Artık keyfi değil eski halini arıyor. Yeniden yeniye heroin arıyor ki biraz canlansın, kuvveti gelsin, çalışabilsin, ağrıları geçsin, ayak üzerinde durabilsin!... Günden güne zayıflıyor, toprak rengini alıyor, sabahları geç kalkıyor, işine vaktinde yetişemiyor, çalışırken uyukluyor, eskisi gibi iş göremiyor, tabii kapı dışarı ediliyor. Heroin satın almak için kazancı yetmiyor. Eve musallat oluyor, öteden beriden borç para istiyor, hatta yavaş yavaş dolandırıcılığa da başlıyor. Yüzlerce heroinman gördük. 18 ile 25 yaş arasında, üst baş bitmiş, vücutları erimiş, ceplerindeki son metelikte sarf edilmiş bir takım fakir delikanlılar!..."[1]

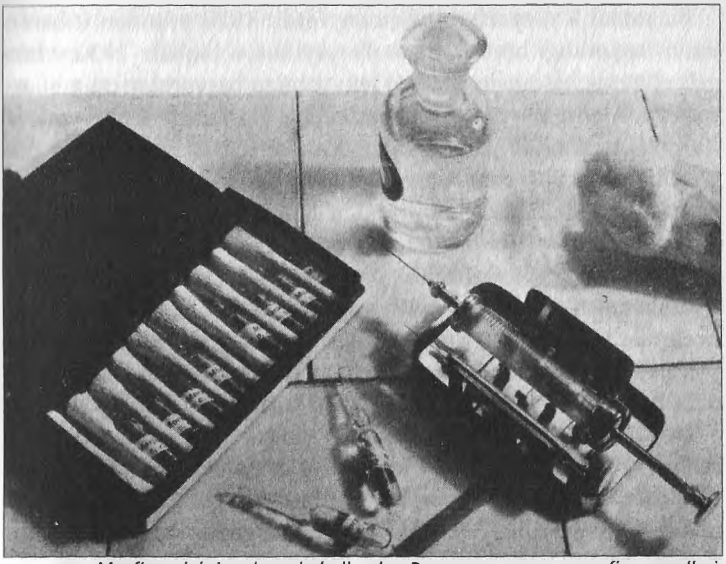
Mazhar Osman tehlikeyi fark etmiş, pek de tanımadığı bu yeni alışkanlığın nelere yol açabileceğini görmüştü. Ancak yapabileceği bir şey yoktu. Benzer biçimde Şişli Fransız Hastanesi'nde "Emraz-ı Akliye ve Asabiye" uzmanı olan Dr. Hüseyin Kenan da Japon fabrikasının yarattığı bağımlılığı gözlemişti:

"Birkaç sene evvelisi Taksim'de kurulan bir Japon fabrikası sayesinde bu zehir bugün pek çok genci mahveden, berbat eden bir iptila şeklinde memleketin genç, orta, ihtiyar hatta çocuk yaşında birçok insanlarda ve her sınıfı içtimaiye mensup zavallılarda görülmektedir. Bunlar arasında düzgün iradeli, bir işte teferrüt etmiş, hayatını bir işe hasretmiş kimse yoktur; olanlar da bu zıkkımın yüzünden az bir zamanda serseri olmaktadır."[2]

Sadece İstanbul değil büyük ticaret limanlarına sahip İzmir, Samsun gibi illerde de eroin kullananlara rastlanıyordu. Yine de İstanbul'da durum farklıydı. Fabrikaların üretimi işçilerden başlayarak kolayca piyasa yaratmış, eroin tramvay duraklarında, kahvelerde satılır hale gelmişti. Yarım gramlık paketler tütüncülerde, 25 kuruştan satılmak üzere dağıtılıyordu. Ortalama 60-70 kuruş-

1 Mazhar Osman [Uzman], *Keyf Veren Zehirler*, Kader Matbaası, İstanbul, 1934.

2 "Toksikomanı (Keyf Veren Zehirlerin Tiryakiliği)", Dr. Hüseyin Kenan, *Sıhhat Almanağı*, s. 446-452.



Morfin enjeksiyonlarında kullanılan Pravaz şırıngası ve morfin ampulleri.

luk günlük ücretlere göre bu hayli düşük bir fiyattı. İstanbul eroin cenneti haline gelmişti. Eroinmanlar, Mazhar Osman ve arkadaşlarının söylediği gibi sadece "kötü ahlak sahibi" kişiler arasından çıkmıyor, toplumun hemen tüm kesimlerine yayılıyorlardı. Bağımlılar arasında hamallar, şoförler, esnaf dışında tiyatro oyuncuları, aktrisler, hatta gazete muhabirleri vardı. Enjeksiyon bilinmiyor toz halindeki eroin sigaraya karıştırılarak ya da kokain gibi burna çekilerek kullanılıyordu. Argosu da hemen oluşmuştu. Eroine "oroin, beyaz, curu, maden, preze, mal, mek" gibi isimler veriliyordu.

Cumhuriyet'in İlk Eroinmanları

1920'li yılların sonundaki bu tablo gerçekten tuhaftı. 1915 yılından itibaren bütün dünyada ciddi bir biçimde kullanımı kısıtlanan, hatta yasaklanan eroin Türkiye'de hem büyük miktarlarda üretiliyor, hem de rahatlıkla satılıyor ve eroinin yasaklandığı ülkelere ihraç ediliyordu. Sağlık Bakanlığı'nın denetimi kâğıt üzerinde kalmıştı.

Bu rahatlık meyvelerini hemen verdi. 1928 yılından itibaren eroin bağımlılığı bütün İstanbul'a yayılmaya başladı. 1930 yılına gelindiğinde hastanelere tedavi için yapılan başvurular çığ gibi artıyordu. Alarm zilleri çalmaya başlamıştı. Hastanede tedavi edilenler polis tarafından yakalananlar dışında, tedavi için başvuranlar genellikle sıfırı tüketen bağımlılardı. Bir bölümü de çaresiz, ne olduğunu pek de bilmedikleri bu dert için hastanenin yolunu tutuyorlardı. Eroin sadece bağımlılar için değil, doktorlar için de fazlasıyla yeni bir şeydi. Bağımlılık sonuçları itibariyle dünyada henüz tanımlanmıştı. "Toksikomani" ya da "Morfinizm", "Heroinizm" gibi isimlerle adlandırılan bu yeni durum sonuçları itibariyle biliniyor, nedenler üzerinde durulmuyor ve el yordamıyla, daha çok da deneme yanılma yöntemiyle bir tedavi yürütülüyordu.

İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği şefi olan Fahrettin Kerim'in 1932-1933 yıllarında kaydettiği müşahede notları hem bu ilkel tedavinin ana hatlarını, hem de bağımlılığın toplumsal seyrini ortaya koyuyordu. Mazhar Osman'ın gözde asistanlarından olan Fahrettin Kerim notlarında, aralarında lise talebeleri de bulunan bağımlıların geçmişlerini ve tedavi süreçlerini ayrıntılarıyla anlattı:[3]

Ş.M. 17 yaşında bir mektep talebesiydi. Birkaç okul değiştirmiş düzensiz bir öğrenciydi. Ve bir yıl önce arkadaşlarının teşvikiyle başladığı eroini bırakamıyordu. İlk içtiğinde midesi bulanmış, kendisini sersem gibi hissetmiş, ardından iştahsızlıkla birlikte eroinsiz yapamaz olmuştu. Ş.M. önceleri enfiye gibi toz olarak çektiği eroini artık sigaraya katarak kullanıyordu. Günde yarım gram kullanan bir bağımlıydı ve gramını 1 liraya aldığı eroin için evdeki eşyaları çalıp satıyordu. Tedavisinde, eroin birdenbire kesilince yoksunluk krizi bütün belirtileriyle ortaya çıktı. Nabzı 60'a fırladı, gözleri sulanıyor, yerinde duramıyordu. "Beni buradan çıkarın" diye çığlıklar atmaya başlayınca Luminal enjeksiyonuyla sakinleştirilebildi.

Şoför olan M.H. ise 23 yaşındaydı. 7. sınıfta Fransızca'dan kalıp okuldan ayrılmış, tifüs, sıtma, belsoğukluğu gibi her hastalığı geçirmişti. 10 yaşından beri alkolikti. Bir buçuk yıldır eroin kullanıyordu. 21 Haziran 1932 günü 56 kiloluk sıska bir adam olarak tedaviye geldi. İlk kez Mari adlı bir arkadaşı tarafından "bunu

3 Fahrettin Kerim [Gökay], "Heroin İptilası ve Müşahadeler", *Tıp Dünyası*, (ayrıbasım), İstanbul, 1933.

çekiniz, keyflenirsiniz ve iyi uyur, alkol kullanmaya ihtiyaç hissetmezsiniz" telkiniyle koklayarak eroin almıştı. Burundan aldığı bu ilk doz bir gramın beşte biri kadardı. Beş altı dakika sonra kulaklarında bir uğultu yükselmiş, midesi bulanmış, ağzı kurumuş ve neşelenmişti. İştahı kapanınca dozu daha da artırdı. Önce bir gramın üçte biri, sonra yarısı.. Gramını 75 kuruşa aldığı eroin için evindeki yatak, yorganı bile satmak zorunda kalmıştı. M.H.'nin tedavisi de dramatik bir seyir izledi. İlk kez 21 Haziran 1932 günü rengi soluk, gözlerinin altı simsiyah bir halde "beni kurtarınız" diye yalvararak hastaneye geldi. "Cezri usul" adı verilen ve eroinin birdenbire kesilmesine dayanan tedavi karşısında üçüncü gün "Tahammül edemiyorum, Allah aşkına beni çıkarınız, sonra tekrar gelirim" diye ağlayarak kapılara saldırdı. Uyuyamıyor, gözlerinden yaş geliyor, burnu akıyor, güçlükle konuşuyor, güçlükle nefes alıyor, üşüyor, sürekli titriyordu. Tedavisi sıcak banyo, luminal, kodein ve bromürle sürdü. Üçüncü gün kendine gelebildi. Dokuz gün geçtikten sonra ailesinin de ısrarıyla çıkarıldı. Ancak çıktıktan iki gün sonra yine eroine başladı. İkinci kez 24 Eylül 1932 günü tekrar "beni kurtarın" diye hastaneye geldi. Ancak bu defa temkinliydi. Gelmeden önce eroin almış ve saçlarının arasına da yoksunluk krizinde kullanmak üzere 3 gram afyon saklamıştı. Ama dikkatli hastabakıcılara yakalandı. Tedavisinde yine eroin birdenbire kesildi. İkinci gün kriz başladığında nabzı ve ateşi yükseldi. "Öleceğim" diye bağırıyordu. Ağır bir ishal başlamıştı, gözleri yaşarıyor, güçlükle nefes alıyordu. Saçlarının arasına gizlediği eroini kaptırdığını unutmuştu. Küçük paketi yerinde bulamayınca sinir krizi geçirmeye başladı. Eroin diye kendisine verilen "karbonatı" usta hareketlerle elinin ayasına yerleştirdi ve burnuna çekerek sakinleşti. Artık gramofon dinliyor, şarkılara eşlik ediyordu. 3 Ekim günü iştahı da yerine gelmiş, nabzı düzelmiş, rengi canlanmıştı.

17 yaşındaki N.A. alkolik bir babanın çocuğuydu. Beş yaşında okula başlamıştı. Birkaç okul değiştirdikten sonra gittiği "İtalyan mektebindeki" arkadaşlarının bir teneffüs sırasında kullandığı beyaz tozu deneyerek eroine başlamıştı. İlk gün pek bir şey hissetmemiş, ikinci gün eroinin arkasından yaktığı sigaradan sonra neşe ve sersemlik hissetmişti. Bir buçuk yıldan beri kullanıyordu. Eroin kullanmadığı zaman yorgunluk ve sıkıntı duyuyordu. Eroinden kurtulmak istiyordu ama satıcılardan "Bir kere başladıktan

sonra eroin bırakılırsa beyninin kurtlanacağını" duyduğu için çok korkuyor ve bırakmayı göze alamıyordu. Parasızlık yüzünden evden eşya çalmaya başlamıştı. Son günlerde kullanmadığı için hastanede yapılacak fazla bir şey de yoktu.

N. Efendi gümrük komisyoncusuydu. 25 yaşındaydı. 15 yaşından beri alkol kullanıyordu. İki yıl önce kokaine başlamıştı. Son bir yıldır da eroin kullanıyordu. Eroinle Üsküdar'da kahveci R. sayesinde tanışmıştı. İlk kullandığında birkaç dakika sonra terleme, kaşıntı ve mide bulantısı hissetmiş, ancak eroinin etkisi 24 saat sürmüş bu sırada bütün kederlerini unutmuştu. Miktarı giderek artırmış ve günde 1 grama kadar çıkmıştı. Heroin bulamadığı zaman kabızlık çekiyor, ağzı kuruyor, üzerine bir neşesizlik çöküyordu. Uyku uyuyamıyor ve iştahsızlık çekiyordu. Bir iki defa bırakmayı denedi. Hastaneye başvurdu. Kriz ikinci gün başlamış, nabzı 80'e çıkmış, ateşi de 36,5 dereceye yükselmişti. Midesi bulanıyor, başı dönüyor, gözleri sulanıyordu. Banyo, kâfuru ve luminal yapıldı. Hiç uyumadan geçirdiği beş günden sonra ancak ağır bir ishal başladıktan sonra kendine gelebildi. Tedavisi 12 gün sürdü. Ailesinin ısrarı ve kullanmayacağına dair namus sözü vermesi üzerine taburcu edildi. Dört-beş gün kadar hiç kullanmadı, ama baş ağrısı, nezle, kulak ağrısı, kırıklık başlayınca bir arkadaşının "Bir defadan bir şey olmaz" demesi üzerine istemeye istemeye eroin kullandı ve bunu sürdürdü. Ancak tekrar hastaneye gelmekten başka çare bulamadı. Yine de son bir paket çekmeyi ihmal etmemişti. İkinci gün kriz göz sulanması, mide bulanması, solunum yetmezliğiyle başladı. Burnuna bazı kokular geliyor, halüsinasyonlar görüyordu. Ancak bir hafta sonra kendine gelebildi. Sebzeci esnafından A.Y. Efendi ise 2 yıllık bir eroinmandı. O da Üsküdar'da R.'nin kahvesinde eroinle tanışmıştı. Kendisini kandıran Şakir Efendi isimli bir başka eroinmanın aşırı dozdan ölümüne tanık olunca korkmuş, beş ay boyunca eroini bırakmayı başarmıştı. Eroini Kadıköy'deki bir dondurmacıdan gramına 1 lira ödeyerek satın alıyordu. Az kullanınca neşe, fazla kullanınca uyku, iştahsızlık ve kaşıntı veriyordu. Kaşıntıdan büyük bir keyif aldığını söylüyordu. Eroin yüzünden tam 20 kilo vermişti ve kullanmadığı zaman iştahsızlık, huzursuzluk, kabızlık, koku almakta güçlük çekiyordu.

Cumhuriyet'in ilk eroin kuşağı bir dalga halinde 1930 yılında yükselmeye başladı. Eroin bağımlılığı şikâyetiyle başvuranlar, 1930 yılından itibaren hastanelerin kapasitesini zorlayacak çılgın

bir tempoyla arttı. 1930 yılında Bakırköy Sinir ve Akıl Hastalıkları hastanesine 8 erkek, 5 kadın olmak üzere 13 eroinman tedavi için başvurdu. Bir yıl sonra 10, 1932 yılında ise 30 kişi eroin tedavisi için başvurdu. Asıl patlama 1933 yılında yaşandı. Tam 62 kişi eroin tedavisi görmek için hastaneye başvurdu.[4]

1926 yılında Toptaşı'ndan Bakırköy'deki inşaatı henüz tamamlanmamış Reşadiye Kışlası'na taşınmaya başlayan Bakırköy Akıl Hastanesi'nde bir "Toksikomani" servisi açılmıştı. Mazhar Osman'ın verdiği rakamlara göre hastane kurulduğu 1926 yılından 1934 yılına kadar 728 eroin bağımlısını kabul etmişti.[5] Bağımlıların 500'den fazlası "1930 yılından önce" hastaneye kabul edilmişti.

İstanbul'da Bakırköy Akıl Hastanesi, Şişli, Fransız La Paix Hastanesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve İstanbul Tıp Fakültesi'nin psikiyatri klinikleri ya da o zamanki adıyla "akliye seririyatı" eroinmanların tedavisiyle ilgileniyordu. Bağımlılık dalgasının zirveye ulaştığı 1933 yılında sadece Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Servisi 42 bağımlıyı tedavi etmiş, gelen çok sayıda başvuruyu da yer olmadığı için geri çevirmek zorunda kalmıştı. Eroin, afyon ya da morfin gibi tıbbi tedavinin bir uzantısı olarak görülmüyor, bu yüzden de bağımlılara iyi gözle bakılmıyordu. Bu bakış altında Bakırköy Akıl Hastanesi'nde uygulanan bağımlılık tedavisi fazlasıyla iptidai ve çok sertti. Bu hastanenin genel koşullarıyla olduğu kadar, dönemin tıp anlayışından da kaynaklanıyordu. Mazhar Osman'a bakılırsa elleriyle kurduğu hastane herkes için bir cennetti ve ileri bir tedavi uygulanıyordu. Hastalar ağaç dikmekten, tarla sürmeye, hatta marangozluğa kadar bir dizi işte çalışıyor, verimli, yeşil bir çiftliğe dönüşen binlerce dönüm arazide serbestçe dolaşıyorlardı. Mazhar Osman bu dönemden söz ederken gururunu gizlemiyordu:

> "Eskiden deliliğin şeklinden anlayan yoktu, tedavisi yoktu, akıbeti çok defa ölümdü. Şimdi öyle mi? Daha ilk günde teşhis ediyoruz. Hastalığın mahiyetini ve neden ileri geldiğini anlıyoruz. Kimi bünyevidir, şu tedavilerle düzelir, kimi intanidir, şu yeni usullerle ölümden kurtulur ve akıllanır, kimi bunayacaktır, bir sarsılma tedavisi ile düzelecektir diyoruz ve öyle oluyor..."

---

4 "Türkiye'de Uyuşturucu Zehirlere Karşı Savaş", Fahrettin Kerim Gökay, *Tıp Fakültesi Mecmuası*, yıl 1, sayı 7, İstanbul, 1939, s. 846.

5 Mazhar Osman [Uzman], *Tababeti Ruhiye*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, (Üçüncü Basılış) Fasikül I. İstanbul, 1941.

Gerçekten de Toptaşı'yla karşılaştırıldığında Bakırköy'e geçildiğinde bir hayli mesafe alınmıştı. Ancak Mazhar Osman kendini övmek için yaptıklarını abartarak anlatırken, hastanede yaşananlar bu tasvirden farklıydı.

Hijyenmental Cemiyeti ve Öjenik

Bakırköy'de olup bitenler dönemin güç koşulları içinde yoksulluk ya da ödenek yetersizliği gibi faktörlerle açıklanabilecek gibi değildi. Yaşananlar, Mazhar Osman'ın savunucusu olduğu fikirlerle yakından ilişkiliydi. Mazhar Osman, Almanya'da yaptığı staj sırasında Emil Kraepelin ile tanışmış, yöntemlerinden ve fikirlerinden fazlasıyla etkilenmişti. Yine bu dönemde Alzheimer, Spielmeyer, Spaatz, Jakob ve Carletti gibi sonradan ün kazanacak hekimlerle çalışmıştı. Doktor Kraepelin'in Alman İmparatorluk Psikiyatrisi "deskriptif-organik psikiyatri ekolü" olarak adlandırılıyordu. Psikolojik arazların fiziksel sebeplerinin bulunacağına inanılıyor, histopatoloji temel alınarak bol bol otopsi yapılıyordu.[6] Mazhar Osman'ın dönüşünden sonra bu ekolü Türkiye'ye de taşıdı. Savunulan sadece psikiyatriye ilişkin bir yaklaşım değil, ırkçılığa uzanan fikirlerdi. Mazhar Osman'ın hegemonyası altında örgütlenen psikiyatri çevresinde bu fikirler giderek daha fazla insan tarafından hararetle savunuldu. Başta Mazhar Osman, önde gelen asistanları ve hastane yöneticileri 1930 yılında Hijyenmental Cemiyeti'ni kurdular. Sihirli kavramları "öjenik"di.[7] Öjenik ırkın fiziksel ve psikolojik ıslahını öngörüyordu. Bilimsel temellere oturtmaya çalıştıkları bu yaklaşımı Nazilere dayanan örneklerle renklendiriyorlardı. Mazhar Osman dönemin iktidar partisi CHP'nin kontrolündeki Beyoğlu Halkevi'nde, üniversitenin emriyle verdiği konferansta Öjenik'ten ne anladığını bütün çıplaklığıyla ortaya koydu:

6 "50. Ölüm Yıldönümünde Mazhar Osman" Dr. Şahap Erkoç, *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmokoloji*, cilt 9, sayı 3, Eylül 2001.

7 Yunanca "iyi doğum" anlamına gelen Eugenic, ırkın fiziksel ve psikolojik hastalıklardan korunarak ıslahını öngörüyor. Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı kitabından kaynaklanan bu kavram ilk kez 1883 yılında İngiliz matematikçi Sir Francis Galton tarafından seçimli yetiştirmeyle bir ırkın ya da organizmanın geliştirilmesi anlamında kullanıldı. Eugenic çerçevesinde 1900'lerin başından itibaren Avrupa ülkelerinde ve Amerika'nın çeşitli eyaletlerinde zekâ geriliği bulunan çocukların ya da spastiklerin "kısırlaştırılması" uygulamaları yapıldı. Nazi Almanya'sında da ırkın ıslahı için "kısırlaştırma" ve hatta "uyutma" uygulamalarına ilham veren Eugenic kavramıydı.

"Sağlam eller, düzgün kafalar bir cemiyetin sermayesidir. Onunla kazanacak, vatanını müdafaa edecek, yükselecektir. Halbuki hasta kollar, çarpık kafalar, kuru kalabalıktır, ondan da fena.. Cemiyetin tufeylisi... Ferdin ve cemiyetin muavenetine muhtaç, merhametlerini istismar eden fuzuli varlıklardır. Ferd nefsinden, ailesinden mühim bir kısım ayırıp onu besler, cemiyet müdafaasından refahından onlar lehine feragat eder... Devlet bütçesinden bir işe yaramaz sakatları beslemek için büyük fedakârlıklarda bulunur. Almanya'da üç yüz bin akıl ve sinir malûlü bimarhanelerde, darülâcezelerde besleniyor. Nüfusu taşmış, beslenmek için müstemleke arayan bu ateşli hükümet iktisat buhranı esnasında memleketin ümidi normal çocuklarını yetiştirmek için değil, vatanını müdafaaya yarayacak istihkam ve silahları için de değil bir şeye yaramayan, serbest yaşamasından tehlike melhuz olan bu üçyüz bin mecnun, matuv ve aptalı beslemek için fert başına bütçesinden günde iki mark sarf etse –tabi sade bunların yiyeceği, giyeceği değil, kapatılacak binalar ve bakan memurlar ve hekimler maaşı da hesap edilir– günde altı yüz bin mark, senede yüz on milyon mark sarf etmektedir. Sırf paraya dokunan bu zarar bile düşünülecek, korkulacak şey.. Halbuki bundan daha mühimi var. Bu sakatların serbest hayatta oynadıkları roller.. Dilencilik, dolandırıcılık, hırsızlık, fuhuş, cerh ve katil, aklı zayıf, iradesiz, çarpık düşünceli adamlar arasında daha çok. Hele en mühimi bunların tenasül ve aile hayatında oynadığı rol. Bunların en masum günahları izdivaç cemiyet için en meş'umu ve tehlikelisidir. Her biri kendi gibi birkaç sakat daha yetiştirecek, bulunduğu cemiyeti neslile tereddiye sürükleyecek... O halde bunların çoğalmasına mani olmak, bilakis sağlamların üremesine yardım etmek öjenikten beklenilen vazife..

Türkiye Cumhuriyeti öjeniğin iki cebhesinden de işe sarılmağa mecburdur, nitekim izdivaç ve doğumu teşvik, evlenirken teehhüle ehliyetin raporla tevsiki gibi meselelerde pek ileri gitmiştir. Bugün her avucuna okkalarla kan akıtarak sahip olduğumuz koruduğumuz aziz vatanın müdafaası, refahı, imarı, terakkisi için çalışacak sağlam kollara ihtiyacımız var.. Birçok cebheden yapıya muhtaç vatanı da soyu bozuklarla doldurmak, darülacezeler, bimarhane ve hapisaneler için nesil yetiştirmek de hiç şayanı temenni değil.. Onun için sağlamları ço-

ğaltmaya teşvik ve mecbur etmeliyiz. Çürükleri de sen yetersin, senden nesle lüzum yok demeliyiz.."

Mazhar Osman'ın ırkın hasta ve çürüklerden arındırılması için "akla mülayim" bulduğu yöntemler arasında Hitler Almanya'sında akıl hastaları için uygulanan "sterilizasyon" yani kısırlaştırma yer alıyor, hatta ötenaziden yani o zamanki anlamıyla ıstırapsız ölümden söz ediyordu.

> "Akla mülayim gelen bu tekliflerin bir kanunla cebri, diğer kısmı ihtiyarı surette tatbik olunmağa başlamıştır. Hele 1933 senesinde Almanların resmen kabul ettiği zorla kısırlandırma usulünün etrafında dönen dedikodular malumdur. Mademki emrazı akliye nesilden nesile geçer, ömrünü bimarhanede geçirmeğe mahkûm biçareleri çoğaltmaktan ferd ve cemiyet hayır umar, biri çile çekmek için dünyaya gelir, aile ile cemiyet de yükünü taşır. Bu hastalıkları tevarüs etmemek için alınan tedbirler muhteliftir. Bir vakit ötanasya – yani ızdırapsız ölüm teklif edildiği de oldu. Lakin bu hususda ön ayak olanların teklifini kabul edenler pek azdı. Bu hastaları bir cüzamlı gibi daima tecrid etmek de hem pek insani değil, hem de hiçbir memleketin bütçesi başa çıkamaz. O zaman sterilizasyon yani kısırlandırma usulü kondu, bu da erkeklerde meni yapan güdde yani hayalar ile meni toplandığı kese arasındaki yolu kesmek... Bu usulden Almanya memnun..."

Mazhar Osman'ın bu fikirleri Cumhuriyet Halk Partisi içinde de taraftar buldu. CHP'nin yaygın olarak düzenlediği bilimsel konferanslar dizisinde Öjenik'te yer aldı. Bu konferansların metinleri broşür haline getirilerek dağıtıldı.[8] Mazhar Osman, sözünü ettiği öjenik uygulamalarıyla yakından ilgilendi. Özellikle sterilizasyon yani kısırlaştırma üzerinde durdu. Servisinde tedavi gören "kısırlaştırılmış" bir harem ağasının fotoğraflarını çekti, hatta evinde hizmet eden Habeş kökenli Lala'yı "kısırlaştırılmış" cinsel organlarının fotoğraflarını çekmeye zorladığı için küstürdü. Bir süre sonra bu konuda ayrıntılı fotoğraflara ve hayat öykülerine dayanan uzunca bir makale yazdı ve bunu *İstanbul Seririyatı* dergisinde hem Türkçe hem de Fransızca olarak yayımladı.[9]

---

8 "Öjenik", CHP Konferansları Dizisi, no. 2.

9 Mazhar Osman'ın evinde bulunan hadım Lala'yı incelemeye kalkıp küstürme

Hijyenmental Cemiyeti üyeleri özellikle hastaların "üremesiyle" yakından ilgileniyorlardı. Benzer biçimde Şişli Fransız Hastanesi'nin uzmanlarından Dr. Hüseyin Kenan da bağımlıları zayıf karakterli insanlar olarak görüyor ve "Şayanı şükrandır ki her iptila az zamanda cima kabiliyetini kaldırır; kadında ekseriya adeti keser ve bu suretle muhakkan olan fena zürriyetin önüne geçer."[10]



İstanbul'daki fabrikalarda afyon, morfin, kodein ve eroin üretiliyordu.

Mazhar Osman'ın asistanı ve Hijyenmental Cemiyeti'nin kurucularından Fahrettin Kerim de ırkın ıslahıyla ilgili benzer düşünceleri İstanbul Valiliği döneminde alkole açtığı savaşta pratiğe geçirme şansı buldu. Kısa boyuyla adını küçük rakıya veren ve halk arasında "yakaladığının belinden su almasıyla" bilinen Fahrettin Kerim'in yaptığı bu işlem (lomber ponksiyon) omurilik sıvısının analizine dayanan Wasserman testiydi. Alkolle ilişkili olarak yakalanan hemen her polisiye vakada kimi bulaşıcı hastalıkların tespiti için uygulanıyordu.

Mazhar Osman, bu saf haldeki ırkçı fikirleriyle akıl hastalarına da birer asalak gibi bakıyor, hastaları toplumun üzerinde bir yük olarak görüyor, bağımlılara da "Öjenik"in ancak belirli insan tiplerinin uyuşturucuya yönelip bağımlı olabileceği yolundaki savına yakın biçimde davranıyordu. Mazhar Osman'a göre her tür toksikoman ve eroinci aslında zayıf kişilikli insanlar arasından çıkıyordu. Eroinciler hiç de samimi değildi. Bu iptilada ı kurtulmak için değil, özellikle eroin bulamadıkları dönemleri atlatmak ve

hikâyesi Liz Behmoaras Mazhar Osman, *Kapalı Kutudaki Fırtına* adlı kitabında yeralıyor. Kitapta benzer bir iddia da uyuşturucuya karşı savaş açan ve eroinmanları cemiyet düşmanı olarak gören Mazhar Osman'ın morfin ve eroinin en büyük tüccarlarından olan Tarantolarla ailecek görüşmesi. Başhekimin hem Tarantoların hem de eroin fabrikalarının yönetim kurulundaki politikacıların ilişkilerinden haberi vardı. Ancak Behamoras'ın kitabının hayli tahrip edilmiş bilgilerle ve fahiş hatalarla dolu olduğunu hatırlatmakta yarar var. Behmoaras'ın kitabının ciddi ve ayrıntılı bir eleştirisi için bkz. *Liz Behmoaras, Mazhar Osman: Kapalı Kutudaki Fırtına*, Sahap Erkoç. 3P. cilt 9, sayı 3, Eylül 2001, s. 499-521.

10 "Toksikomani", Hüseyin Kenan, *Sıhhat Almanağı*, 1933, s. 452.

hapishanede yatmaktan kurtulmak için hastanede yatmayı tercih ediyorlardı. Hoca eroinmanların pek de lüzumlu bulmadığı tedavi masraflarının hastaneye ağır geldiğini açık seçik söylüyordu. Ceza kanununda yapılan düzenlemelerden sonra mahkemeler tarafından en az altı ay zorunlu olarak Bakırköy Akıl Hastanesi'ne yatırılan bağımlıların sayısının iki yüzden aşağı düşmediğini, hastanenin mütevazı bütçesinde yılda en az 73 bin liraya mal olduklarını anlatıyor ve bu rakama bağımlıları tedavi eden doktorların ve hemşirelerin maaşlarının dahil olmadığını hatırlatıyordu.[11]

Oysa aynı yıllarda Bakırköy Akıl Hastanesi'nin daha gerçekçi tasvirlerini yapanlar neredeyse bir cehennemden söz ediyordu. Profesör Kazım Dağyolu'nun otuzlu yıllardaki hastaneyi tasvir ederken anlattıkları hiç de iç açıcı değildi.

> "Çek çek arabalarından başka hiçbir vasıtanın işlemediği bu ülke, tel örgüler içinde mukadderatın son istasyonunda bekleşen binlerce bedbaht insanın toplandığı bir yerdi. Loş, sıvaları dökülmüş, kışla bozması koğuşlarında ve hatta bunların izbe bodrumlarında yarı çıplak, yarı donlu insanları hatırlıyorum..Bir dilim ekmeği arkadaşının elinden alabilmek için bir anda arkadaşının kulağına saldıran ve onu kanlı bir lokma gibi yere tüküren, gömleğe, kayışa çekilmiş, hatta demir kafeslerde tecrit edilmiş hastalar gözümün önünden geçiyor..."

Resmi kayıtlar da '20'li yılların sonundan başlayarak akıl hastanesinde "tüyler ürpertici şeyler" olduğunu gösteriyordu. Hastaneye o ya da bu nedenle yatan her üç kişiden biri "ölü" olarak çıkıyordu. Hastalar sert koşullarda bakımsızlığa, soğuğa ve vahşi yaşama pek fazla dayanamıyor, genellikle tüberküloz, zatüree gibi bulaşıcı hastalıklar, kalp, beyin kanaması, felç gibi kötü koşullara bağlı nedenlerle ölüyorlardı.[12] Bu "otopsiyi" neredeyse kutsayan Kraepelin ekolünün hekimleri için bol malzeme yaratıyordu. Üçte birlik ölüm

11 "Öjenik; İyi Nesil Yetiştirme", Mazhar Osman Uzman, *İstanbul Seririyatı*, no. 2, İstanbul, Şubat 1939.

12

Yıllar	*1928*	*1929*	*1930*	*1931*	*1932*	*1933*	*1934*	*1935*	*1936*	*1937*
Giren Hasta	955	851	1045	1144	1359	1656	2033	2056	2304	2109
Çıkan Hasta	866	882	884	1088	1196	1457	1829	1978	2310	1925
Ölüm	242	314	239	293	227	515	438	425	290	414
Ölüm Oranı (%)	27	35	27	26	18	35	23	21	12	21

Kaynak: *Bakırköy'de 10 Yıl*, İstanbul Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Yıllığı, 1937.



T.C. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı, afyondan üretilen morfin, kodein gibi türev ürünleri toz, ekstre gibi biçimlerde üreterek kendi etiketi altında satışa sunuyordu.

oranı o günlerde hiç tartışılmadı, ancak birkaç yıl sonra şikâyetler ayyuka çıktığında müfettişler tarafından soruşturma başlatıldı.

1950 yılında Mazhar Osman'ın *İstanbul Seririyatı*'nda yazdığı bir makaleye Akıl Hastanesi Başhekimi Fahri Celal'in yanıtıyla başlayan polemikte ölüm oranları açıkça tartışıldı. Fahri Celal "Ölüm oranı yüzde 37'yi geçmişti. Hatta gelen müfettiş ancak müruru zaman sebebiyle mesuliyetten kurtulan idarelerin mahiyetini tetkik için gelmişti. "..Eskiden yaptığınız ve o kadar methettiğiniz ve ölüm adedini yüzde otuz yediye çıkaran binalarınızın aynini mi yapmalıydım. Halbuki sizin süslü ve konforlu dediğiniz servislerimiz sayesinde ölüm bugün yüzde ona düşmüştür. Sözüm resmidir," diyordu.

Mazhar Osman ise bunu reddediyor ve ölüm oranlarının düşmesini yeni geliştirilen ve kullanılmaya başlanan ilaçların bulaşıcı hastalıklar üzerindeki etkisiyle açıklıyordu. Mazhar Osman yönetimi bu ağır sorumluluktan "zaman aşımı" sayesinde kurtulabildi. Ancak bu durum Mazhar Osman'ın görevden uzaklaştırılmasında etkili oldu.[13] Bakırköy, hastalar ve bağımlılar için cehennemi niteliğini uzun yıllar sürdürdü, ancak 1970'lere gelindiğinde ölüm oranları yüzde 9'lara düşebildi.[14]

13 "50. Ölüm Yıldönümünde Mazhar Osman Dosyası", Hazırlayan Şahap Erkoç *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji*, cilt 9, sayı 3, Eylül 2001, s. 465-479.

14 *Bakırköy'de 10 Yıl*, İstanbul Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Yıllığı, 1937.

Beton Tedavisi

Akıl hastanelerine kapatılanların hastalıklarıyla birlikte değerlendirilen cürümleri arasında "Hükümet ve büyük adamlar aleyhinde bulunmak" da vardı. Bu suç "erken bunama, hezeyan ya da cinnet" belirtisi olarak değerlendiriliyordu. İstatistiklerde basit birer rakam olarak yer tutan bu bedbaht insan topluluğunun üçte birini toksikomanlar yani bağımlılar oluşturuyordu ve mutlak rakamlara yansımasa da üçte birlik ölüm oranı mahkemeler tarafından zorunlu olarak Bakırköy'e yollanan bağımlılar için de geçerliydi. İçlerinde doktor eliyle morfinman olanlar da vardı, bilmeden eroine alışanlar da, esrar kullananlar da... Eroin bağımlılarındaki hızlı artışa rağmen bağımlılığın niteliği ve tedavisi konusunda bilinenler sınırlıydı. Ve bu sınırlı bilgi içinde bir asalak olarak görülen bağımlılara uygulanan tedavi yöntemi hayli sertti. Bağımlıların daha o günlerde "Beton tedavisi" adı verdikleri yöntem katı bir tecrit ve eroinin aniden kesilmesine dayanıyordu. Mazhar Osman kullanılan uyuşturucu dozunun yavaş yavaş azaltılarak metabolizmanın etkilerden arındırılmasına bir başka deyişle detoksifikasyona dayanan ve bütün dünyada benimsenen yöntemi "Hastaların keyfine gizlice yardım etmek" olarak görüyordu:

> "Avrupa'da hususi sanatoryumların pek çoğunda tedavinin ciddiyetinde insan tereddüt eder. Yavaş yavaş bıraktırılması ricası ile hastaneye giren hasta her sene ayni cure için beş altı ay müesseseye kapanır. Akşamüstleri gizli morfin ve heroin taşıyan hasta bakıcıların elile kadınlı erkekli karşılıklı keyif yapmakta devam ederler. Orada zehirlenmekten kurtulmak değil, morfin ve heroinle keyif yapmak sahnesi her gün tekerrür eder, radyolar ve danslar da bu keyfi tamamlar, belki de aşk da araya girer... Müesseseye giren hastaların da ihtimal ki zamirlerindeki arzu heroin keyfini şu suretle uzatmak, müessesede tenbel tenbel hekim nezareti altında korkusuz, üzüntüsüz keyif çatmaktır. Tabii bunu bir ciddi doktor yapamaz, işitmeğe bile tahammül edemez.."[15]

Fahrettin Kerim'in 1933'te Bakırköy Akıl Hastanesi bünyesinde bulunan İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'nin tedavi ettiği beş eroinmana ait müşahede kayıtlarında beton tedavisinin ayrın-

15 Mazhar Osman Uzman, *Heroinciler*, s. 77-78.

tılarını anlatıyordu.[16] Eroin birdenbire kesiliyor, ilk günden itibaren luminal ve kâfuru enjeksiyonu yapılıyor, hasta ılık banyoya sokuluyordu. Mide ve bağırsaklar için sodyum bikarbonat veriliyordu. Ama en kötüsü eroinin birdenbire kesilmesiyle yoksunluk krizinin bütün boyutlarıyla yaşanması ve tecritti. Fahrettin Kerim notlarında bazı tıp adamlarının hastayı eroinden keserken morfin ve kodein kullandıklarını anlatıyor, ancak buna taraftar olmadıklarını belirttikten sonra tecritte ısrar ediyordu:

> "Tecrit muhakkak kapalı bir müessesede yapılmalı ve asgari üç ay bırakılmalıdır. Daha evvel çıkanlarda nüks görülüyor. Hastaların musurrane ve muannidane yalvarmalarına kulak vermemek lazımdır."

Nadiren de durumu kötü olan hastalara morfin tebeşir tozu ile karıştırılarak koklatılıyor ya da suyla seyreltilerek şırınga ediliyor ve "psikolojik" olarak hastanın en kötü devreyi geçirmesi sağlanıyordu. Tedavinin en kritik yanı ise hastanın iştahının artırılmasıydı. Hasta ilk günler aç bırakılarak, birkaç gün içinde iştahının artması ve kilo alması sağlanıyordu.

Cerrahpaşa Hastanesi Emrazı Asabiye Servisi Şefi Ahmet Şükrü Bey'in yaklaşımı biraz daha farklıydı. Ahmet Şükrü Bey de sıkı güvenlik tedbirleriyle tedaviden, yani katı tecritten yanaydı. Ama eroini birdenbire kesmek yerine daha ılımlı bir yöntem öneriyordu:

> "Heroinman ile tıpkı sıtma mücadelesi gibi uğraşmak lazımdır. Bir taraftan hastayı tedavi etmek, diğer taraftan sirayet membaı olan heroin satılan yerleri imha etmek icap eder. Heroinman muhtelif vasıtalarla zehri bulacağından evinde tedavi edilemez. Bir müesseseye yatırılarak kuvvetli bir inzibat altında tedavi edilir. Tedavisi heroini kesmek olup şu tarzı tatbik ediyoruz. Hasta yatırılır, süt perhizine konur. Vakasına göre günde 3-4 zeyti kafuri, tıbbi miktarda heroin veya dionin verilir. 2'nci günden itibaren zeyti kafuri ve dionin tedricen azaltılır. Sıcak banyolar, müsekkin, münevvin ve ağrı kesici ilaçlar kullanılır. Hafif yemek verilir."

16 "Heroin İptilası ve Müşahadeler", Fahrettin Kerim Gökay, *Tıp Dünyası* (ayrıbasım), İstanbul, 1933.

Ahmet Şükrü Bey tedavide başarı için hastanın bozuk ruh halini hatırlatıyor ve eroin gizlemesine ya da gizlice elde etmesine dikkat edilmesi gerektiğini söylüyordu:

> "Tedavide muvaffakiyeti temin etmek için bazı cihetlere dikkat lazımdır. Hastanın elbisesi ve paketleri yanında bırakılmaz. Çıplak olarak kontrol edildikten sonra hastane çamaşırı giydirilir. Tedavi esnasında akraba, dost velhasıl hiçbir ziyaretçi ve bunların getirdikleri paketler kabul edilmez... Heroinmanın yanında başka hastalar yatıyorsa onların ziyaretçiler vasıtasile yine heroin tedarik ederler. Buna da tesadüf ettik. Bilhassa sigara paketi içinde heroin getirilmemesine dikkat etmelidir. Her türlü itinaya rağmen bir hastamızın çikolataların kalay varakalarına sarılmış ve dili altına saklanıp kaçırılmış heroin paketi bulduk... Tedavileri için ısrar ile rica eden hastaların müesseseye gelirken heroin getirmeleri, hastanede iken heroin tedarikine teşebbüs etmeleri bozuk haleti ruhiyelerini göstermesi itibarı ile dikkate şayandır. Zehirden kesilirken ilk günlerde nefes almaz gibi, kalbi duruyor gibi hisler, şiddetli bel ve mafsal ağrıları duyduklarından hastaneden çıkmak, kaçmak isterler. Bu esnada kalp ve teneffüse dikkat, hastanın maneviyatının yükseltilmesine gayret etmelidir. Hastaneyi terk ederken bütün hastaların bir daha heroin kullanmayacaklarına dair şifahi hatta tahriri vaatlerde bulunmasına rağmen tekrar heroine başlayıp tedaviye gelenler vardır. Bu da hastane tedavisinin kafi olmadığını gösterir."[17]

Mazhar Osman'dan kaynaklanan bu ırkçı fikirler nedeniyle bağımlıların hasta değil aşağı kişilikler olarak görülmesi Türkiye'deki psikiyatride ve bağımlılık tedavisinde neredeyse "genetik" bir tutum olarak varlığını uzun yıllar sürdürdü. Yetmişli yıllardan sonra bile bağımlılara elektrik veriliyor, krizi bir hücrede ve beton üzerinde "atlatmaları" öngörülüyordu.

17 Ahmet Şükrü, *NöroPsikiatri Bülteni*, İstanbul, 1933.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KRİZ VE BOYKOT

Uluslararası Sorun

1930 yılından itibaren pek çok faktörün etkisiyle İstanbul'daki fabrikalar uluslararası bir sorun haline geldi. Ülke içinde artan bağımlılık ve kaçakçılık vakaları dışında Avrupa ve Amerika'ya yönelen kaçakçılık giderek yükselen bir hoşnutsuzluk yaratıyordu. Hükümet, eroin fabrikalarının üretimi ve narkotik madde kaçakçılığını engellemek için düzenlemeler yapmakta geciktiğini fark etmişti. İlk önlem olarak 12 Temmuz 1930'da Uyuşturucu Maddeler Hakkında Kanun'un fabrikaların üretim bilgilerini Sıhhat Vekâleti'ne bildirimini düzenleyen 8. maddesinin değiştirilmesi oldu. Fabrikaların üretim ve ihracat için yaptığı bu bildirim aylık olmaktan çıkarıldı, miktarların günlük olarak bölgedeki en yakın sağlık ofisine bildirilmesi zorunlu hale getirildi. Ayrıca ihracat miktarı dışında malın gideceği ülke, alıcı gibi ayrıntıların zorunlu olarak bildirime eklenmesi öngörüldü. Bildirimde bulunmayanlara uygulanan para cezası da 100 liradan 200 ile 1000 liraya çıkarıldı. Ancak yasaların daha ayrıntılı olarak düzenlenmesi ve para cezalarının artırılması durumu değiştirmiyordu.

Uluslararası tepkilerin krize dönüşmesinde dönüm noktası Londra Konferansı'ndan yaşandı. Konferans, artan bağımlılık sorunuyla yüz yüze gelen Amerikan hükümetinin baskılarıyla Mil-

letler Cemiyeti tarafından 1930 yılı Ekim'inde, Londra'da düzenlenmişti. Milletler Cemiyeti'ni katılmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti artık afyon konusunda daha ılımlı bir tutum izlemeye karar vermişti. Başka nedenler de vardı. 1930 sezonunda afyon üretimi artmış, artan üretim yüzünden düşen fiyatlar Batılı alıcıların kurduğu Afyon kartelinin de işini kolaylaştırmış, İstanbul Borsası'nda afyon fiyatları görülmemiş ölçüde düşmüştü. Bu afyon üretiminin ve ihracatının kontrollü yapılması için devlet tekeline alınması eğilimini güçlendiriyordu. 27 Ekim'de başlayan görüşmelerde dünya ölçeğinde üretimin sınırlanması ve ülkelere üretimlerine göre kota ayrılması söz konusuydu. İşte ne olduysa bu noktada oldu. Görüşmelere katılan Türk heyeti, Türkiye'ye dünya afyon üretiminin yüzde 60'ı oranında kota ayrılmasını istedi. Heyet, bu büyük miktarlı talebi desteklemek için 1930 yılının ilk yarısında yapılan ihracat rakamlarını örnek gösterdi. Buna göre 1930 yılının ilk altı ayında Türkiye 2 ton morfin, 4 ton eroin ihraç etmişti. Bu rakamlar açıklanınca Londra'da kıyamet koptu. Türkiye bu yüklü ihracatı Amerika ve Avrupa'ya yaptığını ileri sürüyordu. Ancak bu konuda ne Milletler Cemiyeti'nin Afyon İzleme Komitesi'ne bir bildirimde bulunulmuştu, ne de alıcı ülkeler olan Fransa, İsviçre ve Almanya'nın kayıtlarında bu ölçüde bir ithalat görünüyordu. Altı ton narkotik madde Türkiye'deki fabrikalardan Avrupa'daki kaçakçılara satılmıştı. Türkiye uluslararası sözleşmelere taraf olmadığı için, kâğıt üzerinde morfin ya da eroini kime sattığını açıklamak gibi bir yükümlülüğü yoktu. Bu, kurallara uygun bir durumdu. Türk heyeti, bu tepkilere rağmen ancak yüzde 60'lık kotanın kabulü halinde uluslararası sözleşmelere taraf olunacağını söyledi. Fakat bu ısrarlı tutum tepkileri daha da artırdı. Türk heyetine Lozan anlaşmasında bu sözleşmeleri imzalamayı taahhüt ettiği hatırlatıldı. İş giderek dallanıp budaklanıyordu.

Alesia Vakası ve Ahlaki Karantina

Londra'da Türk heyetinin "iki ton morfin ve 4 ton eroin ihracatına" ilişkin açıklaması hafızalardan henüz silinmemişti ki New York'ta arkasında Türklerin olduğu büyük bir kaçakçılık partisi yakalandı ve bu Amerikan kamuoyunu ayaklandırmaya yetti. Sicilya mafyasının New York sokaklarında kıyasıya bir savaşa giriştiği günlerde, 4 Aralık günü İstanbul'dan New York limanına ge-

len Fabre Line şirketine ait Alesia isimli gemide hatırı sayılır miktarda narkotik madde bulundu. Gemide her birinin içinde 40 paket karton kutu bulunan 25 kasa vardı. Her bir karton kutuda da 1 onsluk[1] morfin paketlerinden 50 tane bulunuyordu. Dönemin rakamlarıyla 480 bin dolar[2] değerindeki yaklaşık 141 kiloluk bu parti İstanbul'da paketlenmişti gönderici de Kirkor Chanessian isimli bir tüccardı.[3] Bu görülmemiş bir miktardı. Alesia'dan bir hafta sonra Pier Here isimli gemide de 1 milyon dolar değerinde yarım tona yakın morfin yakalanmıştı ve bu Amerika'da o güne kadar bir partide yakalanan en büyük miktarı oluşturuyordu.[4]

Amerikan gazeteleri haberi "Türkiye problemimiz" başlığıyla verdi ve Türkiye'yi yasadışı narkotik madde üretiminin ve ticaretinin merkezine yerleştirdi. Haberlerde, Türkiye'nin Lahey ve Cenevre konvansiyonlarını imzalamamış olması da "uygar dünyanın dışında kalan bir davranış" olarak özellikle vurgulanıyordu. New York ve Chicago sokaklarında gözle görülür ölçüde artan ve bir türlü önü alınamayan eroin bağımlılığının yarattığı dehşet, bu olayı ve uyuşturucunun Türkiye bağlantısını daha da önemli hale getirirdi. Yakalanan iki kaçakçıyla birlikte "Uyuşturucunun kaynağı Türkiye" tezi Amerikan kamuoyunun hafızasına yıllar boyunca değişmeyecek bir biçimde yerleşti.

Tepkilerin zirve noktasında, uyuşturucuya açtığı savaşla tanınan New York Senatörü F.H. La Guardia, Türkiye'nin hükümet düzeyinde morfin ve eroin üretimini desteklediğini ileri sürerek Türk mallarına boykot çağrısı yaptı. La Guardia hazırladığı bir yasa tasarısıyla Türk mallarının üzerine Türkiye'nin yasadışı uyuşturucu madde trafiği içinde bulunduğunu gösteren sarı bir etiket konmasını ve Türkiye'nin uyuşturucu ticaretini engelleyene kadar bu yolla bir "ahlaki karantinaya" alınmasını öneriyordu. Aynı günlerde New York American gazetesine bir makale de yazan Senatör La Guardia bu boykotun Türkiye "uygarlık konvansiyonuna" imza atana kadar sürmesini istedi.

"Ahlaki karantina" 1929'da başlayan büyük ekonomik krizin

---

1 1 ons= 28.35 gram.

2 Doların değeri tüketici fiyatlarıyla düzeltildiğinde, bugünkü fiyatlarla yaklaşık 5 milyon dolar.

3 867.114 Narcotics/100 ABD Dışişleri Bakanlığı'nda İstanbul Konsolosluğu'na, 27 Aralık 1930.

4 "$ 1.000.000 Morphin Seized at Pier Here", *The New York Times*, 17 Aralık 1930.

tam ortasında, tarımsal fiyatların çöktüğü, dünya ticaretinin önemli ölçüde daraldığı bir dönemde Türkiye için kaldırılabilir bir durum değildi. Gazetelerin yarattığı kamuoyuyla Türkiye'ye karşı tepkiler giderek artıyordu. La Guardia'nın yasa tasarısı yürürlüğe girmedi, ancak fiili olarak Türkiye'den gelen gemilerin ve malların didik didik aranması, gümrükte günlerce bekletilmesiyle uygulanan boykot kısa sürede İngiltere, Almanya ve Fransa'da destek buldu. La Guardia'nın girişimleriyle başlayan tepkiler Türk mallarını önemli ölçüde etkileyen dünya çapında ciddi bir boykota dönüşürken kriz içinde olan ekonomi önemli ölçüde etkilendi.[5] Hem Amerika'da hem de Avrupa'da Türkiye'den gelen bütün mallar gümrüklerde çok sıkı bir biçimde denetleniyor, bazen günler süren bürokratik işlemlere tâbi tutuluyordu. Bir yandan da Avrupa ve Amerikan gazetelerinde narkotik maddeler konusunda Türkiye'yi yasal düzenlemeleri geciktirmek ve üretimine göz yummakla suçlayan haber ve yazılar giderek artıyordu.

Mazhar Osman bu gelişmeleri "Türk hükümeti bütün dünyaca iktisadi bir boykota uğradı. Başlarında İngiltere ve Almanya vardı, öteki devletler de aynı protestoya katıldı. Hükümet telaşa kapıldı" sözleriyle özetliyordu. Diplomatik girişimler de sürüyordu. Alesia vakasından sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'na çağrılan ve "bilgilendirilen" Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Ahmet Muhtar, bu görüşmeden sonra Amerikalıların narkotik maddeler konusundaki hassasiyetini Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a ifade etti.[6]

Afyon Karteli

Batı kamuoyunda yükselen bu tepkilerin arkasında yine Batı'nın dev kimya şirketlerinden oluşan Afyon Karteli'nin etkisi vardı. Eroinin mucidi Bayer şirketi 1905 yılından itibaren kimya sanayinin tek bir kartelde birleşmesini öngörmüş ve Birinci Dünya Sa-

5 Ünlü 1929 krizinin ekonomi üzerindeki etkileri biliniyor. Bu dönemde Türkiye'nin ihracatı önemli ölçüde geriledi. Ancak bu gerilemede La Guardia'nın yasa tasarısı ve gelişen boykotun etkilerini ayırt etmek olanaksız. Yine de Batılı ülkelerin kamuoylarında Türkiye'nin uyuşturucu ile ilişkilendirilmesi Türkiye'nin dış ticaretini de önemli oranda etkilediği bir gerçek. Bu ve benzer etkilerle 1930'dan itibaren Türkiye'nin giderek azalan ihracatı 1932 yılında Cumhuriyet tarihinin en düşük noktası olan 47 milyon dolar düzeyinde kaldı.

6 Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*, s. 70.

vaşı savaşında bu gerçekleşmişti. Sekiz büyük Alman şirketinin birleşiminden oluşan "Interessengemeinschst der Farbenfabrik" adını taşıyan bu devasa kartel daha sonra "IG Farben" adıyla anılacak ve Türk afyonunun en büyük müşterilerinden biri olacaktı.[7] Kartelleşme eğilimi sadece kimya sanayine özgü değildi ve bütün Avrupa'ya yayılıyordu. 1928 yılında Avrupa'nın E. Merck, Hoffmann La Roche, Knoll, C.H. Böhringer, Sandoz, Nederlandsche Cocainfabrik gibi şirketlerin bulunduğu 15 büyük alıcı bir araya gelerek Convention Internationale des Opiaces adıyla bir kartel oluşturdular. I.G. Farben, Buchler, Dr. Ing. Robert Heisler gibi büyük üreticiler kartelin dışında kaldılar ama alımlarında kartelin belirlediği fiyatlara göre hareket ettiler. Afyon kartelinin kuruluşunu izleyen ilk sezonda büyük bir farklılık olmadı. Kartel'in asıl etkisi mevsimlik faktörlerle ürünün hayli bol olduğu 1930 sezonunda ortaya çıktı. O yıl afyon üretimi yaklaşık yüzde 60 oranında artmış ve 340 tona yükselmişti. Bu oranda ürün artışı ve kartelin etkisi bir araya gelince Ocak 1930'da İstanbul borsasında kilosu 40.15 liraya satılan afyonun fiyatı haziran ayına gelindiğinde 14.15 liraya kadar geriledi. Tüccarlar mahsulün bol olacağını anlayıp panik içinde vadeli satışlara girişince fiyat 4-5 liraya kadar düştü. Bu öyle bir fiyattı ki üreticinin maliyetini bile karşılamıyordu. Afyon ticareti büyük bunalım günlerinde tam bir kumara dönüşmüştü.

Russel Paşa ve Kahire'deki Felaket

Krizin nedeni sadece Alesia vakası değildi. İstanbul'da üretilen morfin ve eroin bu fabrikalarla çalışan ünlü afyon tüccarları tarafından bütün dünyaya dağılan bir kaçakçılık ağının kaynağını oluşturuyordu. Bu örtülü ihracat faaliyeti Mısır'da gerçek bir felakete yol açmıştı.

Kahire'nin 23 yaşındaki Cambridge mezunu polis müdürü Thomas W. Russel koltuğunu oturur oturmaz şehirde çığ gibi artan eroin bağımlılığıyla yüz yüze gelmişti. Kahire'de eroin ilk kez '20'lerin başında yerel kimyacılar tarafından üretilmiş ve geleneksel afyon bağımlılarına sahip ülkede kolaylıkla tutulmuştu. Yoksul Kahire'de 1925 yılından başlayarak bağımlıların sayısı patla-

7 Ali N. Babaoğlu, *Uyuşturucu ve Tarihi*, s. 56.

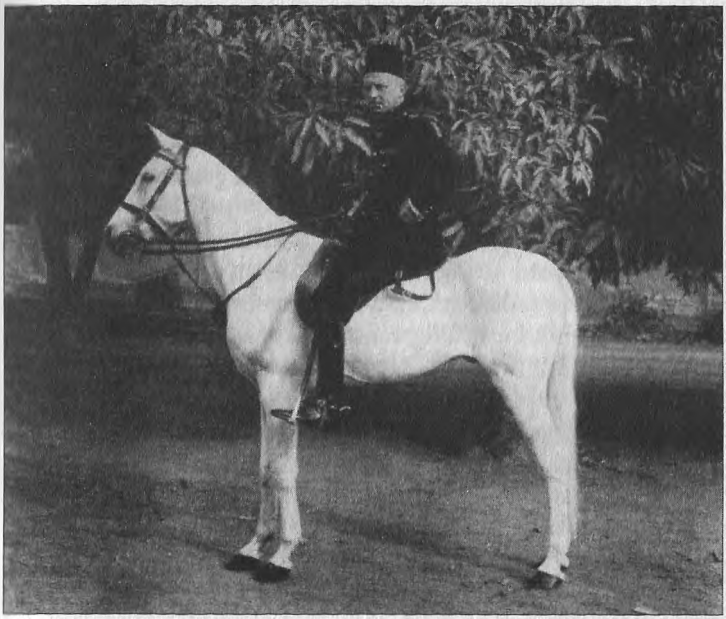
ma halinde çoğalmış, 1929 yılına gelindiğinde narkotik madde kullananların sayısı yarım milyona ulaşmıştı. İyimser hesaplarla bile bunun 50 bini eroin bağımlılarından oluşuyordu. Bu 3 milyon civarında nüfusa sahip yoksul bir ülkenin başkenti için korkunç bir rakamdı. Kahire'yi çevreleyen teneke mahallelerin sokaklarını eroinman ölüleri doldurmaya başlamıştı. Bağımlıların yaşı giderek düşüyor, eroin zengin-yoksul herkesi sarıyordu. Bu manzarayı yaratan kaçakçılık trafiğinde büyük satıcıların önemli bir bölümü Yunanlılar ve İngilizlerden oluşuyordu. Ancak kaçak afyon ve eroinin kaynağı yine İstanbul'daki fabrikalardı.

Mısır'da Adli Tıp Bürosu'nun Analizlerine Göre Uyuşturucu Kullanımı 1921-1931

Yıllar	*Yapılan Analiz*	*Temiz Çıkan*	*Esrar*	*Afyon*	*Eroin*	*Morfin*	*Kokain*
1921	247	21	201	22	-	-	3
1922	592	89	241	38	-	105	119
1923	948	101	500	83	11	105	148
1924	2531	159	1016	162	35	590	569
1925	9044	588	2465	621	1872	2500	1000
1926	7314	820	1853	407	3783	225	226
1927	11102	925	1260	669	7475	347	426
1928	12283	1275	1865	420	8150	353	220
1929	16849	2977	2935	681	10000	134	123
1930	13028	2167	2534	756	7456	115	-
1931	14073	2820	2789	1433	6947	74	10

Kaynak: "Egyptian Goverment Central Narotics Intelligence Bureau Annual Report for 1931", Cairo, 1932.

Osmanlılardan kalma bir alışkanlıkla kullanılan "Paşa" hitabını benimseyen ve ismine ekleyen Thomas Russel yasal boşluklar ve kaçakçılık yüzünden artan bağımlılığı ancak kaçakçılığı önleyerek kurutacağını düşünüyordu. Ancak sadece Mısır'daki kaçakçılarla uğraşarak bu işi çözemeyeceğini fark etti. İlk işi doğrudan hükümete bağlı olarak çalışan "Merkezi Uyuşturucu Haber alma Bürosu"nu kurmak oldu. Ve uluslararası ticareti izlemeye koyuldu. Russel Paşa kurduğu ve yönettiği istihbarat örgütüyle Milletler Cemiyeti'nin Daimi Uyuşturucu İzleme Komitesi'yle yakın bir işbirliğine girişti. Hatta bunun da ötesine geçip, Avrupa'da tuttuğu ajanlar aracılığı ile Mısır'a gelen uyuşturucunun kaynağını araştırmaya girişti. Küçük kaçakçılar üzerinde durmuyor, organizasyonun peşindekileri arıyordu.



Russell Paşa.

Kısa sürede çabalarının meyvesini aldı. İlk büyük balık Zakarian isimli bir tüccardı. Zakarian, Mısır'a yaptığı eroin sevkıyatını "halı ticareti" ardında gizliyordu. Zakarian ile birlikte baş taşıyıcısı da yakalandı. Bu ekip, İsviçre'deki bir fabrikadan Mısır'a büyük miktarlarda narkotik madde getiriyordu. Russel Paşa bu bilgiyle adamlarından birini Basel'e gönderdi. Aynı anda Viyana polisine de Zakarian'ın ifadesinden elde ettikleri bilgiyi verdi ve bir başka satıcının yakalanmasını sağladı. Viyana polisi ve İsviçre yetkililerinin araştırmaları uyuşturucunun ana kaynağının İsviçre'deki büyük bir alkaloit fabrikası olduğunu gösteriyordu. Ancak araştırmalar Russel Paşa ve ekibini Fransa'daki çok daha büyük bir fabrikaya götürdü. Russel Paşa "Böylece geniş ve hayli zengin bir uluslararası organizasyonla karşı karşıya olduğumu anladım" diyordu. İsviçre'deki fabrika ile Zakarian arasındaki ticarette 16 ve 24 bin poundluk çekler dolaşıyordu ve bu rakamlar dönemin Avrupa'sı için bir servetti. Ama daha büyük rakamlar Fransız fabrikasıyla ilgili araştırmalarda ortaya çıktı. Russel Paşa'nın ajanı

Fransa'daki fabrikanın gümrük kayıtlarına, fabrika belgelerine ulaşmayı başardı. Fransız girişimciler İstanbul Kuzguncuk'taki Sico'ya da ortaktı. Fabrikadan dört yılda 7,5 ton narkotik madde ihraç edilmişti. Bir yılda sadece eroin ihracatı 4.3 tondu. Milletler Cemiyeti Uyuşturucuyu İzleme Komitesi'nin hesabına göre bütün dünyada gereken tıbbi eroin ihtiyacı 2 tonu geçmiyordu. Bu üretimin yeraltı ticareti için yapıldığı açıktı.

Uyuşturucu trafiği Orta Avrupa'dan belli başlı Akdeniz limanlarına yöneliyordu. Kritik liman ise Marsilya'ydı. Russel Paşa derlediği bilgilerle Milletler Cemiyeti Uyuşturucu Danışma Komisyonu'na ayrıntılı bir brifing verdi ve tam bir şok yaşandı. Fabrikalarla bağlantılı isimler ve bilgiler herkes için şaşırtıcıydı! İsviçre ve Fransa hükümetleri, Russel Paşa'nın bulgularından sonra bu üretimin önünü kesmek için etkili yasal düzenlemelere giriştiler. Etkili düzenlemeler yapıldı. Ancak aradan geçen zaman içinde gelen eroinin önü alınamamıştı. Russel Paşa'nın bu başarıyla biraz daha genişleyen istihbarat örgütü, Avrupa'daki narkotik madde ticaretinin asıl merkezinin İstanbul olduğunu gösterdi. Bu merkez, bir dizi fiziksel ve yasal koşulla besleniyordu. Türkiye'de geçmişten beri iyi kalite yasal haşhaş üretimi yapılıyordu ve Türk hükümeti henüz Lahey ve Cenevre konvansiyonlarını imzalamamıştı. Cenevre Konvansiyonu afyon ve türevlerinin "yabancı ülkelere ihracatında", karşı ülke hükümetinden "ithal izni alınmasını" zorunlu kılmıştı. Ancak Türkiye bu anlaşmayı imzalamadığı için böyle bir izne de gerek duymuyordu. Ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu uzun kıyılar kaçakçılığı elverişli kılıyordu.[8] Russel Paşa'nın eroin ve afyon trafiğinde Türkiye'nin rolü konusunda dedektiflik yapmasına da pek gerek kalmamıştı. Çünkü Türk hükümeti Londra'daki konferansta kaçakçılığı istemeden de olsa ortaya koymuştu. Altı tonluk ihracat rakamlarının yarattığı depremin nedenlerinden biri de Russel Paşa'nın girişimleriydi.[9] Milletler Cemiyeti'nin kayıtlarında bulunmayan ve yasadışı nitelediği bu ticaret, anlaşmaları imzalamamış olan Türkiye için tamamıyla yasaldı.

---

8 *Annual Report For The Year 1931*, Egyptian Government, Central Narcotics Intelligence Bureau, Cairo 1932, s. IX, XII.

9 Sir Thomas Russel Pasha, *Egyptian Service 1902-1946*, Butler&Tanner Ltd. 1949, Londra, s. 237-240.

Kaçakçılığın Şehri

Londra Konferansı'ndaki altı tonluk açıklama, Alesia adlı geminin New York limanında uyuşturucuyla yakalanması, ardından Senatör La Guardia'nın yasa taslağı ve fiili boykot ile Amerika ve Avrupa'da Türkiye'ye karşı oluşan kamuoyu, hükümeti gerçekten zor duruma sokmuştu. Batı basınında ve Mısır gazetelerinde Mustafa Kemal'i uyuşturucu ticaretiyle ilişkilendiren yazı ve karikatürler rahatsızlık yaratıyordu. Anadolu Ajansı'nın 7 Ocak 1931 günü geçtiği Ankara mahreçli haberde bazı yabancı gazeteler ve Mısır gazetelerinde Türkiye'nin yasadışı narkotik madde trafiğinde yer aldığı yolundaki suçlamalar hatırlatılıyor ve bunlar reddedilirken Türk hükümetinin narkotik maddeler konusunda yeni düzenlemeler yapacağı belirtiliyordu.[10] Afyon alkaloitleri konusunda Cenevre Anlaşması'nda öngörüldüğü gibi bir devlet tekeli düşünülüyordu.

Baskılar birkaç gün sonra Milletler Cemiyeti'nin Afyon ve Diğer Tehlikeli Uyuşturucu Maddeler Üzerine Danışma Komisyonu'nun 9 Ocak 1931'de Cenevre'de başlayan 14. bileşiminde de etkisini gösterdi. Türkiye'nin uyuşturucu üretiminde ve trafiğindeki yeri, tartışmaların merkezini oluşturdu. Bu durum Türkiye'yi suçlayan ifadelerle birlikte komisyon raporunda yer aldı. Özellikle Russel Paşa'nın topladığı ayrıntılı bilgiler uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının merkezinin İstanbul'daki eroin fabrikaları olduğunu ortaya koyuyordu. Türkiye giderek köşeye sıkışıyordu.

Türk hükümeti de işin sadece afyonu işlemekle sınırlı olmadığını fark etmişti. Hükümet bu işten kurtulmanın çarelerini arıyor, uygun bir zamanlamayla afyon üretimini ciddi biçimde denetim altına almak istiyordu. Ancak Ankara bu düzenlemeleri uluslararası baskılarla yaptığı gibi bir izlenim de vermek istemiyordu. Sıhhat Vekaleti'ne afyon işleyen yeni fabrikaların kurulması için yapılan çok sayıda başvuru geri çevriliyordu. Yasadışı afyon ticaretini el altından sürdürmek isteyen ve dönemin bakanlarından, milletvekillerinden ve bürokratlarından güç alan afyon lobisinin

10 Batı basınında özellikle de ağır bir bağımlılık sorunu yaşayan Mısır gazetelerinde Türkiye'yi ve Mustafa Kemal'i uyuşturucu kaçakçılığı ile itham eden yazı ve karikatürler Çankaya'da büyük rahatsızlık yaratmıştı. Gazeteler gün gün izleniyordu. Bkz. *"Mısır'ın Kahire şehrinde çıkan Elkeşkul ve Elehram gazetelerinde Türkiye'de büyük miktarda afyon kaçakçılığı yapıldığına dair yazılar"* 27 Ocak 1931 Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Fon Kodu 30.10.0.0., dosya no. 20 735.

çabalarına rağmen hem Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, hem de Başbakan İnönü Türkiye'nin uyuşturucuyla ilişkilendirilmesinden rahatsız olmuştu.

Fakat ne yazık ki Cenevre'deki Türk heyetine Kuzguncuk'taki fabrikanın yönetim kurulu başkanı olan Hasan Saka başkanlık ediyordu.[11] Saka, bütün kopan fırtınaya rağmen, Türkiye'ye ayrılacak yüzde 60'lık kota isteğinde direnince görüşmeler çıkmaza girdi. Amerikan heyetinin başında bulunan Harry Anslinger, ABD Kongresi'ne sunulan La Guardia'nın hayli sert gümrük denetimi ve karantina içeren tasarısını Türk heyetine gösteriyor ve bu tasarının yasalaşması halinde Türkiye'nin ticaretinin önemli ölçüde etkileneceğini hatırlatıyordu. Ayrıca, senatoda bekleyen tasarının ek maddelerinden birinde ABD'nin 1912 Lahey Anlaşması'nı imzalamayan ülkelerden afyon satın alamayacağı yolunda bir düzenleme vardı. Gümrük karantinasından çok, afyon alınmayacağı yolundaki örtülü tehdit tedirginlik yaratmıştı.

Hasan Saka ciddi bulduğu bu durumu bir telgrafla Ankara'ya aktardı. Ertesi gün gelen cevabi telgrafla, Türk hükümetinin kısa süre içinde afyon üretimini düzenleme altına alacağı bildiriliyordu. Ancak uyuşturucu ticareti ve özellikle Kuzguncuk'taki Sico ile bağlantısı bilinen Hasan Saka'nın açıklamaları Cenevre'deki diplomatlarca şüpheyle karşılanıyordu.

Cenevre'deki toplantının ardından Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Amerikan Büyükelçisi Joseph C. Grew ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin fabrikalara ilişkin yapacağı yeni düzenlemeleri daha ayrıntılı bir biçimde anlattı. Tevfik Rüştü ABD elçisine afyon türevleri üreten üç fabrikanın hükümet tarafından kapatılacağını, ayrıca stoklara el konacağını ve bundan sonra imalatçıların uyuşturucunun gideceği yerlere ait sağlam belgeler ve hükümet izinle-

11 Hasan Saka 1921-1954 yılları arasında Trabzon Milletvekilliği yaptı. Maliye Bakanlığı, İktisat Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı yaptıktan sonra 1926 yılında Meclis Başkanvekili oldu. Lozan'daki Türk heyetinde yer alan Hasan Saka İş Bankası'nın hissedarları arasındaydı ve kuruluşundan itibaren bankaya danışmanlık yaptı. 10 Eylül 1947'de Başbakan oldu. 10 Haziran 1948'de kurduğu ikinci hükümet Ocak 1949'da istifa etti. 1954'te siyasetten çekildi.. Hasan Saka, Lozan Barış Görüşmelerine İsmet İnönü'nün yardımcısı olarak dönemin Sağlık Bakanı Rıza Nur ile birlikte katılmıştı. Lozan Anlaşması'nın dışında kalan ABD ile 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalanan "Lozan Dostluk ve Barış Anlaşması"na ve "Suçluların İadesi Anlaşmasına" Türkiye adına Hasan Saka imza koymuştu. O sırada ABD'nin Bern Büyükelçisi olan Grew de Lozan Anlaşması'nı ABD adına imzalayan diplomattı.

ri göstermedikçe fabrikalardan uyuşturucu mamullerin çıkışına izin verilmeyeceğini söyledi. Her fabrikada yerleşik vaziyette güvenilir hükümet görevlileri bulunacak ve fabrikaların üretimini çok sıkı biçimde kontrol edecekti. Dışişleri Bâkanı Milletler Cemiyeti'nden Türkiye'de uyuşturucu kaçakçılığına karışan isimlerin listesinin isteneceğini ve yapılacak kovuşturma sonrasında bu insanların ülkeden kovulacağını vaat ediyordu. Ayrıca Cenevre Sözleşmesi'nde öngörülen türde bir "Afyon Tekelinin" de birkaç ay içinde yürürlüğe konacağını anlatıyordu.[12]

Grew'in Dışişleri Bakanı'na söyledikleri ise pek tatmin olmadığını gösteriyordu. Deneyimli diplomat Grew, Tevfik Rüştü'ye Türkiye'de de –tıpkı ABD'de olduğu gibi– kaçakçılığın zaman zaman devlet yetkilileri de dahil olmak üzere çok sayıda kişiyi zengin ettiğini hayli sert bir dille hatırlatıyor ve önlemlerin uygulanabilirliğinden duyduğu kuşkuyu dile getiriyordu:

> "Türk hükümeti tarafından atılan bu adımları takdirle karşıladığımı ifade ettim ve bunların hükümetim tarafından da takdir edileceğinden emin olduğumu da söyledim. Türkiye'de olduğu kadar ülkemde de her türden kaçakçılığın, zaman zaman devlet yetkilileri de dahil olmak üzere çok sayıda kişiye hayatlarının belli dönemlerinde bereketli bir gelir kaynağı teşkil ettiğini belirttim ve bu hususun fabrikalardaki tüm üretimin tamamıyla kontrolünü güçleştirip güçleştirmeyeceğini merak ettiğimi bildirdim."

Bu ince diplomatik imayı fark eden Tevfik Rüştü Bey'in cevabı ise polis ve diğer kuruluşlardakiler de dahil olmak üzere birçok Türk devlet yetkilisinin bu kaçakçılık hadisesinden yolsuz kazanç sağladığını gayet iyi bildiğini söylemek oldu. Tevfik Rüştü hükümetin bunu göz önüne aldığını söylüyordu. Kontrol o kadar sıkı tutulacaktı ki gideceği yeri gösteren resmi izin olmadan bir santigram uyuşturucu maddenin fabrikalardan çıkma ihtimali olmayacaktı. Bunun dışında hükümet en küçük bir şüphe halinde bile ithalatçı ülkenin büyükelçilik ya da konsolosluğundan bilgi isteyecekti. Kabinenin son toplantısında fabrikaların mühürlenmesine karar verilmişti ve bu karar bugün yarın uygulanacaktı.[13] Dışişleri

12 *Büyükelçi Grew'in Dışişleri Sekterliğine Mektubu*, 18 Şubat 1931, 867.114 Narcotic, s. 135.

13 Joseph C. Grew, *Yeni Türkiye*, İstanbul, 1999, s. 205-206.

Bakanı ile Amerikan Elçisi Grew arasında başka şeyler de konuşuldu. Tevfik Rüştü elçiye Türkiye'nin "elini" gösterdi; haşhaş üretiminde resmi olarak Türkiye'ye yüzde 60 kota ayrılmasını istediklerini ancak pratikte yüzde 25'e de razı olabileceklerini ima etti. Ayrıca Amerika ile özel bir anlaşma yaparak karşılıklı olarak afyon türevlerinin ticaretinin yasaklanabileceğini söyledi. Grew'in "ülkesinin kanunlarının buna izin vermediğini" hatırlatması üzerine Tevfik Rüştü şaşırtıcı bir teklifte bulundu. "O zaman siz bize bir nota verin biz de Amerika'ya yasadışı ihracatı engelleyelim" dedi. Bakan kendi ülkesine nota verilmesini istiyordu! ABD notası uyuşturucu lobisine karşı çaba gösteren Dışişleri Bakanı'nın hükümet içinde elini kuvvetlendirecek ve özellikle kaçakçılık lobisinin adamı olarak nitelenen rakibi Şükrü Kaya'ya darbe indirecek bir girişimdi. Tevfik Rüştü'nün önerdiği Amerikan notası şubat başında geldi. ABD hükümeti limanlarından ülkeye giren uyuşturucunun çıkış noktası olduğu için Türkiye'yi sert bir biçimde protesto etti.

Göstermelik Kapatma

Associated Press'in 22 Ocak 1931 günü geçtiği İstanbul mahreçli haberde Sağlık Bakanlığı'nın Fransız fabrikası olarak bilinen Kuzguncuk'taki fabrikayı Marsilya'ya yüklü miktarda morfini gizlice yolladığı için kapattığı duyuruldu.[14] Ancak asıl kapatma kararı bunun ardından Amerikan notası üzerine geldi. Bakanlar Kurulu'nun 15 Şubat 1931 tarihli 10.642 numaralı kararnamesiyle İstanbul'daki fabrikalar "afyon ve afyon türevlerinin ihracatıyla ilgili düzenlemeler yapılana kadar" geçici olarak kapatıldı. 18 Şubat günü *Resmi Gazete*'de yayımlanan kararname kâğıt üzerinde kalacak göstermelik bir karardı.

Zaten fabrikalar büyük bir cüretle Sıhhat Vekaleti'nin memurlarına ve zabıtaya direniyor, ellerindeki eroini teslim etmiyorlar, hatta el altından stoklarını piyasaya sürüyorlardı. Mazhar Osman bu direnci isimlerini vermeden fabrikaların yönetim kurullarında yer alan politikacılarla açıklıyordu.

> "Birçok aletler getirerek fabrikalarını kuran bu üç müessese evvelki müsaade ve teşvik yerine birdenbire bu esasından yıkılış

14 *ABD Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul'daki Amerikan Konsolosluğuna Telgrafı*, 28 Ocak 1931 867.114 Narcotics/115.

pek fena karşıladı hatta bu fabrikaların idare heyetleri bile itaatsızlığı teşvike kadar cesaret ettiler. Sıhhat Vekaleti müfettişlerine kabaca karşı duruldu."[15]

Mazhar Osman'ın sözünü ettiği vekil Cenevre'deki görüşmelere başkanlık yapan, Sico'nun yönetim kurulunda Belçikalı Paul Michelaere ve Meksikalı Lapin ile birlikte yer alan Meclis Başkan Vekili Hasan Saka'ydı. Ayrıca Japon girişimcilere ait Oriental Products dışında hem Etkim, hem de Sico'nun Ankara'daki ilişkileri güçlüydü. Bu yüzden kapatma kararına uymak zorunda kalan sadece Japon fabrikası olarak bilinen Oriental Product oldu. Taranto'lara ait Eyüp'teki Etkim görünürde kodein üretimini sürdürmekle yetiniyordu. Kuzguncuk'taki Sico ise geçmişteki gibi faaliyetine devam ediyordu. Bu fabrika bir Fransız ortaklığıydı. Yasadışı uyuşturucu ticaretine karıştığı için Russel Paşa'nın çabalarıyla Fransa toprakları içinde çalışması yasaklandığından Boğaz kıyısına, Kuzguncuk'a taşınmıştı. Fransız Büyükelçiliği'nin bu fabrikanın kapatılması için çaba gösterdiği biliniyordu. Sico kısa bir süre için tuhaf bir gerekçeyle, komşuların "duman, gürültü ve kokulardan şikâyeti üzerine" kapatıldı. Ama bu karar bile sadece birkaç haftalık bir sürede uygulanabildi. Sico faaliyetini küçük miktarda üretimlerle el altından sürdürdü.[16]

Hükümetin hesabı ilk tepkileri atlatıp devlet tekeli olarak çalışacak bir fabrikayla hayli kâr getiren afyon alkaloitleri üretimini sürdürmekti. Haşhaş ekimi ve afyon üretimi konusunda "devlet tekeli" kurulması zaten Cenevre Anlaşması'nda öngörülen bir işleyişti. Hükümet, bu ağır ekonomik krizde afyon ve işlenmiş afyon ürünlerinin gelirini kaybetmek istemiyordu. Afyon lobisindeki patronlar da politikacılar ve bürokratlar da afyon üretiminin tamamen yasaklanması yerine devlet tekeli olarak çalışacak fabrikayı kontrol ederek, yasadışı piyasaya yönelik üretimi sürdürebileceklerini hesaplıyorlardı. Hatta hükümet düzeyinde girişimlerde bulunup bir ara formülün yollarını arıyorlardı.

Hükümet bir yandan da 15 Şubat'ta aldığı "kapatma" kararının Batı'da ve özellikle de Türkiye'yi ağır bir dille eleştiren Mısır'da yaratığı etkiyi bilmek istiyordu. Bu nedenle İsviçre, Almanya ve Mısır'daki elçiliklerden düzenli bilgi alınıyordu. Kahire Elçiliği fabri-

15 Mazhar Osman Uzman, *Heroinciler*, s. 6-7.

16 29 Ocak 1931 tarihli telgraf, 867.114 Narcotics/117.

kaların kapatılmasının yankılarını 9 Mayıs 1931 tarihli bir tezkereyle Ankara'ya bildirdi. Elçilik *Resmi Gazete*'yi çevirterek Mısır'ın "Hariciye Veziri" Abdülfettah Yahya Paşa'ya ve Kahire Polis Müdürü Russel Paşa'ya götürmüştü. Abdülfettah Yahya Paşa karardan memnun kalmıştı, Russel Paşa da memnundu. Ancak Türkiye'yi hedefe koyan Mısır gazeteleri kararı temkinli karşılamıştı.[17]

Nissim Taranto, güçlü ilişkileriyle Kuzguncuk'taki fabrikayı devralıp, resmi afyon tekeline sahip olmayı planladı ve bunun için girişimlerde bulundu. Taranto'nun Ankara'daki gücü aslında yıllar öncesinde kurduğu ilişkilerden kaynaklanıyordu. Nissim Taranto Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında, işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen kaçak silahları taşıyan isimlerden biriydi.[18] Eroin ve morfin üretimindeki dokunulmazlığında bu gücün etkisi vardı.

5 Mart 1931 günü Ankara'ya gelerek Başbakan İsmet İnönü ile görüşen Amerikalı diplomat G. Howland Shaw, İnönü'nün kendisine afyon üretimi için sıkı önlemler alınacağını söylediğini aktarıyordu. Buna göre fabrikalar çok yakından denetlenecekti ve yolladıkları her partinin rotası ayrıntılarıyla belirlenecekti. Ayrıca afyon üretimi için bir devlet tekeli kurulmak üzere yasa hazırlıklarına da başlanmıştı.[19]

20 Mayıs 1931 tarihini taşıyan ve 9 Haziran 1931 günü *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 11.082 numaralı ikinci kararnameyle fabrikaların işleyişi yeniden düzenlendi. 12 maddeden oluşan kararname fabrikaların üretim, ihracat ve satışlarına ciddi bir denetim ve kısıtlama getirdi. En önemlisi de daha önce fabrika sahiplerinin yapacağı kaçakçılık ve benzeri kural dışı uygulamaları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nin denetimine alan muğlak düzenleme değiştiriliyor, herhangi bir kural dışı hareketin doğrudan Ceza Yasası'nın 403. maddesiyle mahkemeler tarafından cezalandırılması öngörülüyordu. Ancak bu yeni karar-

17 "Uyuşturucu maddeler hakkındaki son İcra Vekilleri Heyeti kararının Mısır'da yaptığı tesirata dair Hariciye Vekaleti'nden Başvekalete", Ankara, 27 Mayıs 1931 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, fon no. 30.10.178.230.2.

18 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt 2, s. 431, Felah Grubuna Ait 3 Numaralı Liste'de "41.23 lira navlunla 2356 kg'lık, 20 Parça, Taranto, 11/4/1338, Salı, Mersin ve 1364 lira navlun karşılığı 75.811 kilo 262 parça, Taranto,11/4/1338, Salı, Mersin" kayıtları yer alıyor.

19 *G. Howland Shaw'ın ABD Dışişleri Bakanlığı Sekreterliğine Raporu*, 7 Mart 1931 867.114Narcotics/145.

name Taranto'nun işine yaramayacaktı, çünkü bir gün sonra, 21 Mayıs tarihinde bir başka hükümet kararnamesiyle Eyüp'teki Etkim kapatıldı.

Silah Kaçıran Gemiler

Alesia vakasından sonra Amerikalı diplomatların ilgisi İstanbul'dan kalkan, afyon, morfin ve eroin taşıyan gemilere yöneldi. El altından paralar ödeyerek ilişki kurdukları muhbirlerden aldıkları bilgilerle Türkiye'den ihraç edilen afyon, morfin ve eroini gün gün neredeyse gramına varana kadar kaydediyorlardı. 23 Mayıs 1931 tarihinde bir rapor haline getirilen bu listede 1930 Ekim'inden, 1931 Mart'ın kadar kimin, hangi gemiyle ne miktarda uyuşturucu sevk ettiği ayrıntılarıyla yer aldı. Söz konusu gemiler arasında Mütareke'den sonraki yıllarda Kuvvacılar için Anadolu'ya silah götüren Pierre Loti, Lamartine, Bulgaria, Vesta gibi gemiler de vardı.[20] Kurtuluş Savaşı'nın kaçakçı gemileri on yıl sonra Amerikalıların kayıtlarında "afyon, morfin ve eroin" taşıyan gemiler olarak yer aldı.[21] Bu gemilerden daha çok İstanbul-Marsilya arasında seferler yapan Pierre Loti ve Lamartine'in hareketleri İtalyan-Yahudi mafyasıyla olan ilişkileri nedeniyle yakından izleniyordu. Fakat bu izleme sadece bilgi toplama faaliyetiyle sınırlıydı. Amerikalılar uyuşturucu ticaretinin Türkiye'de resmi makamlar tarafından kollandığını düşündükleri için, elde ettikleri bilgileri Türk polisine vermek yerine beklemeyi tercih ediyorlardı. Gemide bulunan uyuşturucunun miktarı, nerede, hangi sandıkta ya da bölümde nasıl gizlendiği, nereye gideceği İstanbul'daki konsolosluğun ayrıntılı raporlarıyla toplanıyor ve geminin rotası üzerindeki İtalya, Fransa, Belçika ya da Almanya'daki konsolosluklara bildiriliyor, uyuşturucunun bu ülkelerde düzenlenen baskınlarla yakalanması sağlanıyordu. Afyon, morfin ya da eroine genellikle Marsilya'da el kondu. Türk otoritelerine olan güvensizlikten ortaya çıkan bu durum uyuşturucu ticaretinde etkili bir yöntem olarak sık sık kullanılacak olan kontrollü teslimatın en ilkel biçimiydi.

---

20 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, s. 427-435.

21 "Türkiye'de Narkotik Kaçakçılık", 23 Mayıs 1931 tarihli rapor. M1224, 867.114 Narcotics /201-300.

Del Gracio ve Yunanlı'nın İtirafları

Hükümet, uluslararası tepkilere karşı göstermelik bir kapatma kararıyla durumu idare etmeye çalışırken, Russel Paşa araştırmalarını inatla sürdürdü. Türkiye'ye uzanan ipin ucu Parisli bir kaçakçının itiraflarıyla elde edildi. Bu itiraflardan yola çıkan polis Hamburg'da August Del Gracio'yu Kuzguncuk'taki fabrikanın ürünlerini taşıyan Elie Ebuishak adlı bir Türk'le birlikte yakaladı. Mal Hamburg'a 14 kasa içinde Schenker&Co şirketi adına Ceres isimli buharlı gemi tarafından getirilmişti. Malın taşıyıcısı ise Societe Internationale des Transport du Levant isimli İstanbul merkezli şirketti.[22] Kaçakçıların üzerlerinden çıkan belgelerden sonra Karl Franck'a ait bir depoda da 250 kilo morfin bulundu. Polis iz sürmeye devam etti, baskınlar birbirini izledi. Her baskınından sonra olay daha da büyüyordu yakalanan morfin ve eroin miktarı giderek artıyordu. Kaçakçılar Avrupa ve Amerika'ya yayılmış bir organizasyona sahipti. Bu arada beklenmeyen bir gelişme oldu. Kefaletle serbest bırakılan çetenin lideri Yunanlı Jason Haciyanni Russel Paşa'ya bir mektup yazdı ve önemli itiraflarda bulundu. Yunanlı'nın bu itirafları İstanbul'da Kuzguncuk'ta yasal olarak çalışan fabrikanın yeraltı piyasasıyla ilişkisini de hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık bir biçimde ortaya koyuyordu.

Kuzguncuk'taki Sico'nun başında bulunan Belçikalı Paul Michelaere kaçakçıların iyi tanıdığı isimlerden biriydi. Yunanlı Hamburg'da yakalanan Del Gracio'nun son seferini de Micheleare ile olan anlaşmazlığını da ayrıntılarıyla anlattı. Del Gracio, 1930 yılı ortalarında Belçikalı Paul Michelaere ile anlaşarak Kuzguncuk'taki fabrikaya toplam 650 kilo morfin ve eroin sipariş etmişti. Ödeme dolarla yapılacaktı ve morfin içinde makine parçası da bulunan sandıklara gizlenerek Hamburg yoluyla New York'a gönderilecekti. Ancak Belçikalı Paul, Del Gracio'yu kazıklamaya kalkıştı. Sadece makine parçalarını gönderecek ve malın Hamburg'da çalındığını ileri sürecekti. Del Gracio'dan aldığı yüklü avansla partiyi üretmeye girişen Belçikalı Micheleare, gerçekten de içinde makine parçaları bulunan 8 sandığa gizlediği uyuşturucuyu Hamburg'daki Karl Franck'a gönderdi ve "uyuşturucuları sandıktan çıkarıp, makine parçalarını Del Gracio'ya göndermesini, morfine ve eroine de

22 "Berlin'deki Amerikan Konsolosluğunun Hamburg'da 14 kasa afyonla yakalanan S.S. Ceres ile ilgili Raporu", 3 Şubat 1932, 867.114 Narcotics/473.

müşteri bulmasını" istedi. Durumdan habersiz olan Karl Franck morfine müşteri ararken, bir gaf yaparak malın gerçek sahibi olan Del Gracio'ya teklif götürdü. Del Gracio aynı günlerde, aynı miktarda, aynı yöntemle gizlenen ve aynı fabrikanın ürünü olan malı duyunca fena halde şüphelendi. Malı getirecek gemi bile aynıydı ve bu kadar tesadüf olamazdı. Del Gracio Hemen İstanbul'a geldi ve Belçikalı'ya bütün şüphelerini biraz da kızgınlıkla anlattı. Belçikalı uyanık davranıp başka makine parçaları, morfin ve eroin paketleri gösterdi ve Del Gracio'yu malının henüz yola çıkmadığına ikna etmeyi becerdi. Ancak Del Gracio'nun şüpheleri yatışmamıştı. İstanbul'daki kardeşlerine durumu anlattı ve Berlin'e döndü. Fakat intikam alacak fırsat bulamadan Ebuisak'la birlikte yakalandı. İstanbul'da ünlü Tokatlıyan Oteli'nin daimi müşterilerinden olan Del Gracio çarpıcı ilişkilere sahipti. Morfin ve eroinlerin gizlendiği sekiz kasa "makine parçasının" göndericisi Halk Partisi'nin ileri gelenlerinden Ekrem Bey'di.

Russel Paşa'nın Yunanlı itirafçısı İstanbul'daki rakip grupların faaliyetlerini, Çin pazarının yapısını ve uluslararası kaçakçılığa ilişkin bir dizi bilinmeyen yöntemi ayrıntılarıyla anlattı. Bu yöntemler arasında çeşitli gizleme ve kaçakçılık tekniklerinin yanı sıra, küçük bir partinin ihbar edilip, arkasından büyük partinin geçirilmesi gibi o güne dek bilinmeyen ve bir klasik haline gelecek teknikler de vardı. Russel Paşa'nın Kahire sokaklarındaki eroinmanlardan yola çıkarak sürdüğü izler, çokuluslu organize suçun ilk biçimlerinden birine ulaşmıştı. Bu isimler arasında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya eroin ticaretinde çok kritik bir rol oynayacak Korsikalılardan Carbone Ventura'da vardı. Russel Paşa bu Korsikalı kaçakçıyı kısa bir süre önce Kahire'de kadın ticaretine karıştığı için Mısır'dan sınır dışı etmişti. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nı kahraman olarak geride bırakacak Carbone Ventura bu ilişkileri sayesinde Marsilya'da dünyanın en büyük eroin üreticilerinden biri olacaktı.

Fabrikalar Bulgaristan'da

1931 yılı başında İstanbul'daki fabrikaların geçici olarak kapatılması uyuşturucunun patronlarını tedirgin etmişti. Uyuşturucu işinin elbette en önemli kısmı hammaddenin yani afyonun yakınında bulunmak ve üretim için uyuşturucu karşıtı kanunların bulunmadığı

ya da uygulanmadığı bir ülke seçmekti. Belçikalı sermayedarlar ve Türk ortaklarının ufukta görünen yeni yasalardan sonra yeni üs olarak Bulgaristan'ı seçmeleri uzun sürmedi. İstanbul'daki fabrikalar korundu ancak üretim Bulgaristan'a taşındı. Birkaç ay içinde en önemlisi Sofya yakınlarında bulunan dört fabrika faaliyete geçti. Şirketin hisseleri bir Bulgar grubu ve Kuzguncuk'taki Sico'nun patronu olan Türk grubu arasında eşit olarak bölünmüştü. İşin içinde Luigi Alabiso, Edouard Moro gibi isimler vardı.

Ahyolu Burgazı'nda açılan fabrika en büyüğüydü. Ekim 1931'de faaliyete geçen bu fabrikada ayda 187 milyon tıbbi dozda eroin (bir tıbbi doz 10-15 mg) üretiliyordu. Bir başka hesapla bu miktar günde iki dozdan 3 milyon bağımlının ihtiyacını karşılayabilirdi. İstanbul'a da yüklü miktarda eroin gönderen bu fabrika üretimini Hamburg üzerinden Amerikan pazarına ve Marsilya üzerinden Mısır ve Yakındoğu'ya yolluyordu. Bulgaristan'daki fabrikaların Türk ortağın küçük fakat kullanışlı ilişkilerinden biri de narkotik ticarette iyi tanınan, İstanbul'daki bir konserve fabrikasının yöneticisiydi. Mısır gümrüğü daha 1929 yılında, konserve meyve kutularında gizlenmiş 62 kilo afyonu yakaladığında bu yöneticinin farkına varmıştı. Sofya yakınlarındaki büyük fabrika iki ay içinde çift dipli valizlerle Amerikan Pazarı için Hamburg'a, Mısır ve Uzakdoğu için Marsilya'ya kaçırılan 1500 kilo eroin üretti. Russel Paşa bu fabrikanın da izini bulmakta gecikmedi. Laboratuvarların fotoğrafları ve yıllık bilançolarına kadar fabrikayla ilgili her türlü bilgiye ulaşmayı başardı. Russel Paşa 1932 Mayıs'ındaki Milletler Cemiyeti Afyon Danışma Komisyonu toplantıda bu lanetli belgeleri gösterdi ve Bulgar hükümetini fabrikaları kapatmak zorunda bıraktı.[23]

Narkoelitlerin Toplantısı

Haziranda Cenevre'de toplanan uluslararası konferansın sonunda 13 Temmuz 1931 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi afyon ve türevleriyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler getirdi. Sözleşme uyuşturucu tanımını net biçimde yapıyor, uyuşturucu sayılan kimyevi bileşimleri formülleriyle tanımlıyordu. Devletler, Milletler Cemiyeti'ne düzenli olarak gönderecekleri standart raporlarda uyuştu-

23 Sir Thomas Russel Pasha, *Egyptian Service 1902-1946*, s. 241.

rucu maddeler hakkında her türlü bilgiyi vereceklerdi. En önemlisi de tıbbi ihtiyaçlarını düzenli olarak bildirecekler ve dünya çapında yıllık tıbbi gereksinim belirlenebilecekti. Sözleşme uyuşturucu madde üreten fabrikaların her üç ayda bir hükümetlere bir rapor vermelerini de öngörüyordu. Ayrıca 5 kiloyu aşan siparişler mutlaka Birleşmiş Milletler Daimi Merkez Komitesi'ne bildirilecek ve yeni uyuşturucu maddelerin üretilmesi için komiteden izin alınması gerekecekti. Türkiye'de bu sözleşmeye paralel sayılabilecek bir düzenlemeyle Afyon Üreticileri Birliği'ni kurdu. Hükümet Londra'da başladığı politika değişikliğini adım adım sürdürüyordu. Aynı günlerde Taksim'deki Japon fabrikası üretimi durdurmuştu. Taranto'lara ait Eyüp'teki Etkim ise faaliyetteydi ancak görünürde sadece kodein üretiyordu. Kuzguncuk'taki Sico ise faaliyetini geçmişteki gibi sürdürüyordu.[24]

Üretim Bulgaristan'a kaydırılmıştı ancak gelişmeler patronları kaygılandırıyordu. Özellikle devlet tekeli olarak işleyecek fabrika herkesin gözünü kamaştırıyordu. Ekim ayında İstanbul'da Union Paris adlı şirkette yapılan toplantı hem katılanlar hem de konusu bakımından dikkat çekiciydi. Toplantıya Meclis Başkan Vekili ve Sico'nun ortağı ve yönetim kurulu başkanı Hasan Bey (Saka), Siirt Milletvekili ve *Milliyet* gazetesinin sahibi ve İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Mahmut Bey (Soydan), Union de Paris'in Genel Müdür Yardımcısı ve Reasürans tekelinin teknik danışmanı olan Antoine Pios[25] katılmıştı. Toplantıda bu önde gelen işadamı ve politikacılarla birlikte Kuzkuncuk'taki Sico'nun patronları olan

---

24 "Konsolos Charles E. Allen'in Raporu" 27 Ekim 1931 867.114 Narcotics / 340.

25 Antoine Pios Celal Bayar'ın yakın dostuydu. Tartışmalara neden olan "Reasürans Tekelini" birlikte kurmuşlardı. Falih Rıfkı bu skandalı "Galiba dünyanın hiçbir yerinde reasürans işi imtiyaz altında değildir. Bu fikri İstanbul sigorta kumpanyalarından birinin Levanten müdürü icat etti. Atatürk'ün kalp rahatsızlığından şüphe edilerek perhize girdiği zamanlarda idi. Arkadaşları iki cepheye bölünmüşlerdi. Böyle bir inhisarcılığa mani olmak isteyenler bütün delillerini kullanmakta idiler. Hükümette de banka nüfuzculuğuna karşı mukavemet belirmişti. İmtiyaz davası bütün bir mevsim geri kaldı. Fakat nihayet teşebbüse önayak olanlar muvaffak oldu. Hiç unutmam, *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki odamda oturuyordum. Başyazarlardan ve banka idare meclisi reisi Siirt Milletvekili Mahmut, yanımdaki odada çalışırdı. Arada kapı yoktu. Beraber konuşurken İstanbul'lu sigorta müdürünün geldiğini haber verdiler. Pek neşeli müdür, Mahmut'un masası üzerine üç zarf bıraktı: 'Bu zat-i alinizin. Bu ** Beyefendinin, bu da *** Beyefendinin' dedi. Bu zarflar hisse senedi dolu idi. Bahsettiğim sigorta müdürü elde ettiği başarıdan sonra servet ve samanını toplayarak Fransa'ya gitti. 'Cote d'Azure'de yerleşti" Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, s. 456-457.

uluslararası uyuşturucu kaçakçıları Belçikalı Paul Michelaere ve Meksikalı Lapin de yer aldı.

Toplantı Amerikan Konsolosluğu adına çalışan muhbirlerden birinin kulağına takılmış ve konuşulanlar neredeyse kelimesi kelimesine rapor edilmişti. Bu hepsi de güçlü ve etkili isimleri bir araya getiren ortak konu uyuşturucu ticareti için kurulan tesisler, polis ve gümrük müdürlüğü gibi kurumların uyuşturucu ticaretine engel olmamasını sağlama ve tabii ki afyon üretiminin de darbe almamasıydı. Toplantıda özel bir karar çıkmamıştı. Sadece mevcut durum gözden geçirilmiş kapatılan fabrikaların ürünlerinin yasaklanmasını önlemek üzere gereken resmi korumayı sağlamanın yolları tartışılmıştı. Toplantının sonuçlarından çok politik ve finansal etkileri büyük olan narko-elitlerin uyuşturucu ticareti konusunda bir araya gelmeleri önemliydi.[26]

Amerikalılar, Meclis Başkan Yardımcısı Hasan Saka, *Milliyet* gazetesinin patronu, İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı, milletvekili Mahmut Bey gibi isimlerin bu organizasyonda yer almasından dolayı uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığını bir "hükümet politikası" olarak algılıyorlardı.

Alesia'nın yakalanmasından sonra artık Türkiye'den gelen gemiler her yerde didik didik aranıyordu. Bu eroin partilerinin de peş peşe yakalanmasına yol açtı. 29 Temmuz günü Victoria gemisinde 5 kilo eroin yakalandı. Ardından 5 Eylül'de yine New York'da Byron isimli gemide 94 kilo eroin yakalandı. Malın göndericisi İstanbul'dan M. Mavridis'ti. Byron'dan 10 gün sonra bu defa 15 Eylül tarihinde New York limanında aranan Sınaia isimli gemide 8 valiz içinde 670 paket afyon bulundu. Afyonların kırmızı paketlerinde yatan bir aslan motifi vardı ve "Extra extra kalite" damgasıyla birlikte "M. Theodorides, Grande Maison de Commerce D'Opium İstanbul Galata" ibaresini taşıyordu. Milano'da 100 kilodan fazla eroinle yakalanan Alecco Valmas'ın kaynağı da İstanbul'daki fabrikalardı. Özellikle Byron vakasında ipuçları Sico'ya ve Paul Michelaere'ye kadar uzandı.

Dönemin etkili politikacılarıyla birlikte Union Paris toplantı-

26 Aynı muhbir, ayda 200 dolar karşılığında gelişmeleri aktarmayı sürdürdü ve Türkiye'den giden uyuşturucu seferlerini bütün ayrıntılarıyla Amerikalılara bildirdi. Muhbir ele geçen uyuşturucu için prim de istiyordu. "Amerikan Konolosu Charles E. Allen'dan Dışişleri Bakanlığına Rapor", 27 Ekim 1931, 867.114 Narcotics/342.

sında yer alan kaçakçı Paul Michelaere yaklaşık bir ay sonra 15 Kasım 1931 günü yine Kuzguncuk'taki fabrikada çalışan iki Fransız teknisyenle birlikte apar topar sınır dışı edildi. Haber gazetelerde ayrıntılarıyla yer aldı. Ancak tuhaf olan "Belçikalı" sınır dışı edilirken fabrikanın üretimini hiçbir şey olmamış gibi sürdürmesiydi. Görünürde hükümet uyuşturucuya karşı sert tedbirler alıyordu. Ancak bu bir danışıklı dövüştü. Gazete haberlerine bakılırsa İstanbul polisi Paul Michelaere'nin ünlü bir kaçakçı olduğunu Milletler Cemiyeti'nin gönderdiği rapor sayesinde yeni öğrenmiş ve derhal sınır dışı etmişti! Hatta Michelaere bir süre önce Russel Paşa'yı aldatmak için Mısır polis örgütünde çalışmıştı. Oysa Michelaere Kuzguncuk fabrikasının başındaki adamdı ve Belçikalılar yerine yeni birisini göndermiş, "sınırdışı" oyunuyla da bu iş kamufle edilmişti. Polis uluslararası çevrelerde etkili bir isim olan "Russel Paşa ile işbirliği" yaptığı görüntüsünü vermek istiyordu ve "Belçikalı'nın kellesi bunun için feda edilmişti. Oysa polisin elinde önceden beri Michelaere'nin kaçakçılık faaliyetlerine ilişkin yeteri kadar belge vardı! Amerika'nın İstanbul'daki konsolosu bile uyuşturucularla ilgili nakliye dokümanlarında Paul Michelaere'nin adını gözleriyle gördüğünü anlatıyordu.[27]

Ayrıca Türkiye'den gelen mallara karşı uygulamaya konan sert gümrük prosedürleri ekonomik bunalımla zaten ağır bir yara almış olan dış ticareti ciddi ölçüde baltalamaya başlamıştı. Amerikalılar sınır dışı olayından sonra uyuşturucu üretimi ve ticareti için yapılan yeni düzenlemelerin, başka niyetler taşıdığından da kuşkulandı:

> "Uyuşturucu ticaretinde sürekli ismi geçen kişilerin Hasan Bey, Mahmut Bey, Leon Taranto, Antoin Pios ve Adriyen Biliotti isimlerini düşündüğümüzde yetkililerin ciddi bir anti eroin hareketine girişmesini şüpheli görüyor, halen süren kampanyanın iyi niyetli kişileri ikna etmek ve yaşamsal önem taşıyan bir sanayide rakipleri silmek amacıyla yapıldığını düşünüyoruz."[28]

Deniz yoluyla gönderilen uyuşturucunun Amerikalıların muhbirleri sayesinde sık sık ele geçmesi kaçakçıları yeni yollar bulma-

27 "Joseph C. Grew'in Dışişleri Bakanlığı'na Raporu", 23 Kasım 1931, 867.114 Narcotics / 392.

28 "Konsolos Charles E. Allen'in Dışişleri Bakanlığı'na Raporu", 23 Kasım 1931, 867.114 Narcotics / 398.

ya zorladı. Yeni organizasyon demiryolu ve havayolu üzerinden kuruldu. Yeşilköy'deki havaalanında toplanan uyuşturucular yolcular ve pilotlar tarafından yurtdışına götürülüyordu. Hava yolunu ortaya çıkartan Amerikalıların Osman Şevki isimli bir pilotun bağlantılarından kuşkulanmasıydı. Bu kuşkuya yol açan içki kaçakçılığının önemli isimlerinden biri olan Dan McCoy'un içki yasağının kalktığı günlerde İstanbul'da üç kez Osman Şevki ile buluşmasıydı. Amerikalılar Mc Coy'un içki kaçakçılığından kazandığı servetle narkotik kaçakçılığa girdiğini düşünüyorlardı.[29]

Bunun dışında Oriental Demiryolları'nın seferlerinde İstanbul ve Edirne arasındaki çeşitli istasyonlarda yolculara ve demiryolu personeline verilen paketler içindeki uyuşturucular yurtdışına kaçırılıyordu. Hamburg bu yeni rotada önemli bir kavşak noktası haline geldi.

Yeşilköy'den Hamburg üzerinden Amerika'ya gönderilmek üzere uçağa yüklenirken yakalanan 109 kilo eroin Taranto'lara ait Etkim şirketi tarafından üretilmiş ve Galata Rıhtım Han'da faaliyet gösteren Trien Fufas tarafından gönderilmişti. Fufas 1925 yılına kadar içki ithalatıyla uğraşan zengin bir tüccardı. Türk hükümetinin 1925 yılında alkol tekeli oluşturmasından sonra ticarete girişmişti. Güçlü siyasi ilişkileri sayesinde Avrupa ve Amerika'daki ilaç şirketlerine mektup yazıp "kaliteli Türk morfin ve eroininden" büyük miktarlarda teklif edecek kadar fütursuz bir tüccardı.[30] Eroini üreten Etkim'in savunması ise ilginçti; resmi laboratuvarı protesto ederek yakalanan ürünün "kodein" olduğunu ileri sürüyorlardı. Ticaretinde bir sınırlama olmayan kodeinin neden gizlice kaçırılmak istediği sorusu ise cevapsız kalıyordu! Bu olay Taranto'ları telaşlandırmıştı. Leon Taranto tam da devlet tekelini üstlenmek için girişimlerde bulunurken, Yeşilköy'de yakalan yüklü eroin partisinden sonra Amerikalılara başvurdu. Büyükelçiyle görüşmek istiyordu. Michelaere'nin sınır dışı edildiği haberini almak Taranto'nun endişelerini artırmıştı. Taranto'nun görüşme isteği elçilik tarafından kabul edildi. Ancak Leon Taranto 17 Kasım günü büyükelçi değil, İstanbul'daki bir başka diplomat tarafından kabul edildi. Taranto, uzun uzun ailesinin afyon ticaretindeki de-

29 "Pilot Osman Şevki ve Dan Mc Coy Hakkında Bilgi Notu", 867.114 Narcotics / 718.

30 "Triand M. Fufas'ın Merck and Company of Rahway'a Gönderdiği Mektup", 10 Aralık 1930, 861.114 Narcotics/119.

neyimini ve saygınlığını anlattı, örnekler verdi.[31] Sık sık şerefli bir isme sahip olduğunu hatırlatıyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı üreticilerin afyona düzgün fiyatlar ödememesi üzerine büyük bir fabrika kurmaya karar vermişti. Fabrikanın sermayesi büyük ölçüde İzmirli Levantenlerin aile ismini taşıyan Whittall şirketi ve bazı Avrupalı kaynaklardan gelmişti. Taranto, bunları anlattığı sırada karşısındaki diplomatın şirketine ilişkin bütün ayrıntıları, yaptığı yasadışı sevkıyatı, Fransa'daki ortaklarını ve uyuşturucu ticaretiyle ilişkili Eliolopulos kardeşler gibi alıcılarını aylar önce yazılan raporlardan bildiğini aklından bile geçirmiyordu.[32]

Kurt tüccar, karşısındaki diplomatı etkilemek için ayrıntılara başvuruyordu. 1930 Haziran'ında Eyüp'teki Etkim'i açmıştı. Aradan birkaç ay geçtikten sonra, kasımda ürünlerinin yasadışı tacirlerin eline geçtiğini fark etmiş ve adını korumak için belirli ilaçların üretimini bırakmıştı. Sadece kodein üretmek için bir makine sipariş etmişti ve bu siparişin Türkiye'de uyuşturucuyla ilgili düzenlemelerden üç ay önce verildiğini de ısrarla vurguladı. Personel sayısını 60'tan, 25'e indirmişti. İyi niyetine karşı, düşmanlarının çabasıyla fabrikası kapatılmıştı. Üzüntülü bir halde "Türkiye'de para kazanan herkesin düşmanı olur" diyordu.

Taranto New York ziyaretinden söz ederek dürüstlüğünü ispatlamaya girişti. Kuru mamuller almak için gittiği New York'ta kendisini izleyen uyuşturucu dedektifleri tam 10 defa kendisini kandırıp, ajanlarına uyuşturucu satması için ona tuzak kurmuşlardı. Taranto ise o kadar dürüsttü ki, her keresinde izni olmayan hiç kimseye afyon satmayacağını söylemişti. Ancak Taranto anlatır-

31 Taranto'lar '40'lı yıllardaki Varlık Vergisi uygulaması sırasında Taranto-Bezmen davasıyla adlarını duyurdular. Leon Taranto Varlık Vergisi'ni ödemediği için Moda'daki toplama kampına alınınca Bezmen ailesi ile ortak oldukları Mensucat Santral'deki hisselerini 400 bin liraya Bezmen'lere satmak zorunda kalmıştı. Tarantolar daha sonra hisselerin gerçek değerinin ödenmediği iddiasıyla dava açtılar. 12 yıl süren bu davayı Bezmen ailesi kazanınca Taranto'lar yayınladıkları bir broşürde mahkemenin CHP'li çıkar grupları tarafından etkilendiğini ileri sürdürüler. Bkz. Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları*, Belge Yayınları, İstanbul, 1999, s. 200.

32 "Konsolos Herbert S. Busley'in 'Yasadışı Afyon Ticareti' Başlıklı Raporu", 12 Mayıs 1931, 867.114 Narcotics / 180 Bu raporda Nesim Taranto, J. Taranto ve oğullarının narkotik ticaretinin önemli isimlerinden olduğu, İzmir'in Levanten ailelerine ait Whittal & Co şirketiyle ortak olarak İzmir ve İstanbul'dan dünyanın her yanına başka mallar görünümünde afyon gönderdikleri, gümrük beyannamelerinde adı geçen Benito Gabay'ın arkasındaki ismin de yine Taranto'lar olduğu anlatılıyor.

ken, bazen kendini kaptırıyor, satır aralarında kaçakçılıkla olan ilişkisini belli ediyordu. New York'taki uyuşturucu ticaretini önlemenin imkânsızlığını anlatırken de dilini tutamadı; 10 kasa afyon taşıyan bir kamyonun Brooklyn köprüsü üzerinde nasıl değiştirildiğini ayrıntılarıyla anlattı. Konsolos, bu ayrıntıların ancak deneyimli bir kaçakçı tarafından bilinebileceğini fark etmişti. Taranto konuşmanın bu bölümünde ağzındaki baklayı da çıkardı. Ankara'da İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nda her kademede iyi arkadaşları olduğunu anlattıktan sonra ABD Büyükelçisi'nin Tevfik Rüştü Bey'e ilettiği kendisine ilişkin ithamları duyduğunu söyledi.

Büyükelçi Taranto'nun adını vererek doğrudan suçlamalarda bulunuyordu, bu yüzden fabrikası kapatılacaktı ve bütün bunlar politik kararlardı. Konsolos, Taranto'ya büyükelçinin kendisini bireysel olarak suçlamadığını, sadece ABD'ye giren kaçak mallardan şikâyetçi olduğunu hatırlattı. Taranto yılmıyordu, diplomatı etkileme çabalarına sürdürdü ve fırsattan yararlanarak rakiplerini de şikâyet etmeyi ihmal etmedi. ABD'de yankı yaratan uyuşturucu yakalamalarını duymuştu, ancak bu mallar Kuzguncuk'taki fabrikanın ürünüydü. Kendisi uyuşturucu ürettiği zaman yasalara harfiyen uyuyordu. Tüm mallarını doğrudan gümrüğe gönderiyordu. Ancak Kuzguncuk'taki fabrika böyle davranmıyordu. Üretiminin büyük kısmını kaçakçılara satıyordu. Tanınmış İstanbullu avukat Bay Biliotti yasadışı ticareti beslemek için kurulan bu organizasyonun başındaydı. Belçikalı'nın sınır dışı edildiğini hatırlattı ve Kuzguncuk'taki fabrika kapandığında kaçakçılıkla olan bağlantısının daha iyi anlaşılacağını söyledi. Taranto hızını alamamış ve konsolosa elçi ya da maiyetinden birinin istediği zaman fabrikasını ve kayıtlarını inceleyebileceğini söylemişti. Ardından, ürettiği kimyasallara ilişkin 40 maddelik bir listeyi de konsolosa sundu. Taranto ürünlerini sayarken morfin ve eroinin bir yan ürün olduğu izlenimi vermeye çalışarak deneyimli diplomat karşısında bir gaf daha yaptı.

Amerikalı diplomat Taranto'nun teklifini kabul etti. 24 Kasım günü İstanbul'daki Konsolos Allen, bir başka diplomatla birlikte Eyüp'teki fabrikaya gitti. Amerikalıları Fransız kimyacı Belzer karşıladı. Belzer Amerika'da eğitim görmüştü. Taranto, Belzer'e ayda bin lira gibi yüksek bir maaş vermekle övünüyordu. Belzer'in yine Fransız vatandaşı iki asistanı daha vardı. Fabrika'da ilk

dikkat çeken ham afyondan morfin üretmek için kullanılan dört büyük kazandı. Fabrika günde 400 kilo afyon işleyerek 40-50 kilo morfin elde edebilecek kapasiteye sahipti. Ayrıca kodein üretmek üzere yeni bir makine daha kurulma aşamasındaydı. Bu makine günde 10 kilo kaliteli kodein üretebilecek kapasitedeydi. Ancak bu gösteriye rağmen fabrikanın gelecekte yalnız kodein üreteceği vaadi diplomatları tatmin etmemişti. Hesaplar kilosu 220 lira olan kodein üretimiyle bu yüksek ücretlerin ödenemeyeceğini gösteriyordu.[33]

Bu mantıksızlığı diplomatlar da fark etti. Kurt tüccar Taranto yasadışı üretime bir kılıf arıyordu ve resmi afyon tekelini elde etmek için Amerikalıların gözünü boyamaya çalışıyordu. Taranto'nun hesabı ve yatırımlarının nedeni kısa sürede anlaşıldı. Belçikalı'nın sınır dışı edilmesinden sonra Kuzguncuk'taki fabrika Taranto'ların yönetimi altında yeniden yapılanacak ve devlet tekelini üstlenecekti.[34]

Yunus Nadi

Union Paris toplantısının ardından kaçakçılık çetesi Kuzguncuk'taki fabrikanın hükümetin tasarladığı "uyuşturucu monopolüne" dönüştürülmesi için girişimlerini sürdürdü. Bu sırada Amerikalı diplomatların istihbaratına inanılmaz bir isim takıldı. Taranto'ların hedefi Cenevre Anlaşması'nda öngörülen afyonu tek elden işleyerek satabilecek bir "Devlet Tekelini" üstlenmekti. Bu amaçla, Kuzguncuk'taki büyük kapasiteli fabrikada Nissim Taranto'nun sermayesiyle yeni bir yönetim kurulması planlanıyordu. Micheleare'nin sınır dışı edilmesinden sonra Taranto bu fabrikanın çoğunluk hisselerini Belçikalılardan almıştı. Bu yeniden yapılanma sırasında Taranto'ların fabrikanın yönetim kurulu başkanlığına getirmeyi düşündüğü isim *Cumhuriyet* gazetesinin sahibi ve başyazarı olan, dönemin etkili milletvekillerinden Yunus Nadi Bey'di.

Yunus Nadi ismi pek tesadüf sayılmazdı. *Cumhuriyet* ve Fransızca yayımlanan *Republic* gazetelerinin sahibi olan Yunus Nadi,

33 "Konsolos Charles E. Allen ve bir Amerikalı diplomatın 24 Kasım 1931 günü Taranto'ların Eyüp'deki Fabrikalarına Yaptığı Ziyarete İlişkin Bilgi Notu", 30 Kasım 1931 867.114 Narcotics / 344.

34 "Merck&Co. İnc. Başkan Yardımcısı James J. Kerrigan'ın Türkiye'deki Fabrikalarla ilgili Narkotik Büro'dan H.J. Anslinger'e gönderdiği Rapor" 3 Aralık 1931, 867.114 Narcotics/391.

siyasi nüfuzunu kullanarak elde ettiği ticari girişimleri ve faaliyetleriyle biliniyor ve eleştiriliyordu. Nadi, 1922 yılında aralarında Kılıç Ali, Şükrü Kaya, Tunalı Hilmi gibi isimlerin de bulunduğu dönemin önde gelen 54 milletvekili ve 37 tüccarın birlikte kurduğu Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'nin ortakları arasındaydı. 1.6 milyon Türk Lirası sermayeye sahip bu şirket ithalat ve ihracat tekelini elinde bulundurmasına ve kamu sektörünün işlerini almasına rağmen kısa sürede yolsuzluklar ve kötü yönetim yüzünden sermayesini kaybetti.[35]

Ayrıca bir de linyit işletmesi bulunan Yunus Nadi 1924 yılından başlayarak Almanlarla ilişki kurmuş, kayınbiraderi Sabur Sami'nin Almanya'ya halı ihraç etmesi için devreye girmiş ve Alman hükümetinden yaklaşık 100 bin lira[36] değerinde yıllık 10 ton tutarında ithalat imtiyazı almıştı. Nadi bu imtiyazlar karşılığında Alman politikaları paralelinde haber ve yazılar yayımladı. Nazizmi eleştirenlerle günlerce süren kalem kavgalarına girişti.

Alman belgelerine göre Nadi 1929 yılında Alman sanayicilerinden para almak için girişimde bulunmuş, bu girişimi öğrenen Gazi Mustafa Kemal tarafından şiddetli biçimde azarlanmıştı. Almanlar Yunus Nadi'nin Fransız elçiliğinden de düzenli olarak 1000 Türk Lirası aldığını ileri sürüyordu.[37] Türkiye'nin ham afyon ihracatında en büyük müşterilerinden olan Almanya'nın, dış ticaretiyle yakından ilgili Yunus Nadi'nin kurulması muhtemel olan afyon tekelinde söz sahibi olmaya çalışması çıkarlarına ve ilişkilerine uyuyordu. Ayrıca ismi Tarantolar ile rakipleri Belçikalılar arasında bir uzlaşmada sağlıyordu. Yunus Nadi'nin Belçikalı girişimcilerle işbirliği yıllar öncesine dayanıyordu. Adı hayli büyük bir yolsuzluğa karışan Türkiye Kibrit İnhisarı A.Ş.'de ortak olan bir grup Belçikalı girişimcinin hisselerini Yunus Nadi Bey temsil ediyordu ve bu şirketin yönetim kurulu başkanıydı. 1,5

35 İttihadı Milli Şirketi'nin ortakları arasında pek çok milletvekili ve bürokrat bulunuyordu.

36 100 bin lira 2 liralık dolar kuruyla 50 bin Amerikan Doları ediyordu ve bugünün fiyatlarıyla bu yaklaşık 500 bin dolar düzeyindeydi.

37 7 Ekim 1999 tarihinde 13. Türk Tarih Kongresi'ne Prof.Dr. Nevzat Gözaydın tarafından sunulan "Almanya Dışişleri Arşivi'ne Göre Almanlar'dan Rüşvet Alan Türkler" başlığını taşıyan tebliğde Yunus Nadi'nin 1924 yılının sonlarından başlayarak Almanlar'la kurduğu ilişki anlatılıyordu. Tuncay Opçin, *Aktüel*, 1999/431 s. 30-32 Yunus Nadi'nin Almanya'nın ticaretiyle olan ilişkisi daha sonraki yıllarda da sürdü. Belgelerle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. *Türk Basınında Germanofiller*, Nevzat Gözüaydın, *Tarih ve Düşünce*, sayı 4, Nisan, 2002.

milyon lira sermayeli bu şirket İzmir'deki Çangal ve Zingal ormanlarını işletiyordu. Bu şirketin "kutuluk kereste" adı altında sattığı kerestelerin aslında Romanya'dan kaçak olarak getirildiği ve iç piyasaya sürüldüğü iddia ediliyordu.[38]

Yunus Nadi'nin Kuzguncuk'taki fabrikaya yönetim kurulu başkanı olmasının düşünüldüğü günlerde *Yarın* gazetesi ve Arif Oruç Yunus Nadi ve *Cumhuriyet*'e karşı ağır suçlamalarla dolu yayınlara başladı. Özellikle Çangal ve Zingal işletmelerindeki tuhaflıkları kamuoyuna duyurdu. Belki bu yayınların da etkisiyle Yunus Nadi kaçakçılığa doğrudan karışan bu fabrikanın yönetim kurulu başkanı olmaktan vazgeçti.

ABD Büyükelçisi Sherrill Yunus Nadi ile elçilikte yediği bir yemeğin izlenimlerini ABD Dışişlerine aktarırken "Ben Yunus Nadi Bey'in, Ankara'daki yasama çevrelerinde Gazi'nin gözcüsü olarak hizmet ettiğini duymuştum ama bugünkü görüşme yurtdışında da aynı görevi yaptığını gösterdi. Türkiye'de bir güzellik yarışması düzenleme zevkine eren de Yunus Nadi Bey'di ki galibi Belçika'ya gitti ve uluslararası yarışmayı da kazandı." diyordu.

Sherrill'in sözünü ettiği yarışma *Cumhuriyet* gazetesi tarafından düzenlenmişti. 3 Temmuz 1932'de Türkiye Güzeli seçilen Keriman Halis aynı ayın son gününde Brüksel'de düzenlenen yarışmada "Dünya Güzeli" unvanını kazanmıştı. Amerikalı diplomat Yunus Nadi'den söz ederken Belçika'da kazanılan bu "zafere" de değinmesi Hem Nadi'nin hem de Celal Bayar, Hasan Saka gibi dönemin önde gelen isimlerinin Belçikalılardan oluşan büyük bir sermaye grubu ile bağlantıları için "dolaylı" bir imada bulunuyordu. Büyükelçi pek çok büyük şirkette ve devlet tekelinde hisseleri bulunan, Kuzguncuk'taki fabrikayı da kontrol eden "Belçikalılar"ın güzellik yarışmasında da etkili olduğunu düşünüyordu.

Amerikalı diplomatlara, fabrikaların kollanacağını düşündüren sadece Yunus Nadi'nin ilişkileri değildi. Meclis Başkanvekili Trabzon Mebusu Hasan Bey'in fabrikanın yönetim kurulu başkanı olması yüzünden hükümet uyuşturucu konusunda ne adım atarsa atsın, fabrikanın ayrıcalığını koruyacağını düşünüyorlardı.[39]

Nissim Taranto'ya girişimleri için destek verenlerden biri döne-

---

38 Emin Karaca, *Cumhuriyet Olayı*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. basım, İstanbul, 1994, s. 58-80 ve 278-283.

39 "Konsolos Charles E. Allen'in Dışişleri Bakanlığı Sekreteri'ne Mektubu", 21 Aralık 1931, 867.114 Narcotics /431.

min İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ydı. Amerika'nın diplomatik aygıtı bu üç etkili politikacısının "kaçakçılarla" olan bağlantılarını dikkatle izliyor ve gelişmeleri kestirebilmek için bilgi topluyordu. Tek parti yönetiminde Halk Fırkası'nın tüzüğü milletvekili ve bakanların özel ya da kamu şirketlerinin yönetim kurullarında yer almalarını açık bir biçimde sınırlandırmıştı. Ancak hem yerli burjuvazi yaratmaya yönelik politikalar, hem de parti tüzüğünü işletecek bağımsız kurumların eksikliği bunun kâğıt üzerinde kalmasını sağlamıştı.

21 Mayıs 1931 günü bir hükümet kararnamesiyle kapatılan Etkim, Amerikalıları doğrular biçimde 1 Temmuz tarihli bir başka kararname ile yeniden faaliyete geçti. Ardından 20 Eylül tarihli bir başka kararname ile 3 ay süreyle çalışmasına izin verildi. Taranto'ların gücü hükümet kararnamelerinde kendini gösterecek, Etkim 20 Nisan 1932 tarihinde yine bir hükümet kararnamesiyle 20 gün daha faaliyet izni alacaktı.

Türkiye'de Suç Raporu

Amerikalıların diplomatik çalışmaları içinde Türkiye'de suçun analizine yönelik kayıtlar da yer aldı. G. Howland Shaw tarafından hazırlanan "Türkiye'de Suç Üzerine Bir Not" başlıklı çalışmada Türkiye'de suçun Amerika'daki gibi "organize" olmadığı gözlenmişti. "Burada Al Capone yok" denilen raporda suçla ilgili olarak İstanbul'da 1926'dan önce pek çok külhanbeyine rastlandığını ancak bunların kültürün bir parçası olduğu anlatılıyordu. Raporda İstanbul'un çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan ve 11-16 yaşlarındaki çocukların oluşturduğu mahalle takımlarına dikkat çekiliyordu. Bu gruplar sporla bir araya gelip suça yöneliyorlardı. Grup lideri atletizm gibi erkeksi sporunu başarıyla yapan biriydi. Amerikalı yazar bu gruplardan birini yakından tanımıştı. Pera'da çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bu grubun lideri Fransız-Rum asıllı bir gençti. Biraz da semt karakolunun kollamasıyla küçük suçlarla bu işe başlamıştı. En yaygın suç hırsızlıktı. Özellikle Rum yankesiciler bu işte çok başarılıydı. Her türlü suçun doğal merkezleri ise kahveler ve randevu evleriydi. Genellikle rakı ve haşhaş içilen bu mekânlarda eroin de hızla yayılmaya başlamıştı. Shaw'ın dikkatini çeken ilginç bir nokta mahkûmların önemli bir bölümünün "deli raporu" alarak cezadan kurtulmaya çalışmasıydı. Shaw raporun final bölümünde 1930 istatistiklerine de daya-

narak Türkiye'de suçun, özellikle de tehlikeli silahlarla işlenen suçun 1925-28 döneminde önemli ölçüde arttığını ve 1929 yılında bu artışın zirveye çıktığını söylüyor, bunu da işsizlik, ekonomik durgunluk ve rakı tüketimindeki artışa bağlıyordu.[40]

Üst düzeyde yürütülen kaçakçılıkta politikacılar işin içindeydi, ancak artan uluslararası baskılar karşısında eroin fabrikalarını savunmak imkânsız hale geliyordu. Sıhhat Vekâleti bir süre sonra aldığı bir başka kararla Eyüp'teki Etkim'i Marsilya'ya yasadışı morfin ihraç ettiği için kapattı. Yeşilköy'de yakalanan uyuşturucunun Etkim'den geldiği kesinlik kazanmıştı. Aslında fabrikaların "korunması" hükümet düzeyinde bir devlet politikası değildi. Ancak afyon lobisi hükümet ve dönemin ileri gelen bürokratları arasındaki hayli etkiliydi. Buna karşı fabrikaların kapatılması ve uyuşturucu ticaretinin engellenmesi için çaba gösterenler de vardı. Maliye Bakanlığı fabrikaları sıkı bir denetim altına almıştı, mali kayıtları dikkatle inceliyor ve hataları cezalandırıyordu. Bakanlık fabrikalardan uyuşturucu ihracatına ilişkin "gümrük beyannamelerini" de istiyordu. Ancak üç kopya olması gereken bu beyannamelerden bir tanesi bile bulunamıyordu. Politik çevrelerde bakanlığın fabrikalara karşı yüzde 2,5 oranındaki ihracat vergisi ve kaçak malların müsadere bedeli de dahil olmak üzere hayli yüklü bir "ceza" faturası kesmeye hazırlandığı anlatılıyordu.

Bağımlılık Yayılıyor

Afyon ve eroine savaş açan Russel Paşa 1931 ilkbaharında İstanbul ve Ankara'ya yaptığı ziyaretlerde İsmet İnönü ve Tevfik Rüştü Aras ile görüştü. Hemen hemen aynı günlerde kaçakçılık için verilen sert Amerikan notası da Russel Paşa'nın girişimleri için etkili oldu. Russel Paşa anılarında bu görüşmelerinden çıkardığı sonuçları da yer veriyordu. İzlenimlerine göre Gazi Mustafa Kemal'in eroin belasının halk arasında yayıldığı kadar ordusundaki subaylar için de ciddi bir tehdit haline geldiğini fark etmişti. Fabrikaların göstermelik olarak kapatılması sorunu çözmemişti.[41]

40 "A Note on Crime in Turkey With Particular Reference to İstanbul", G. Howland Shaw, 22 Eylül 1931 867.108/6.

41 Russel Paşa'nın bu konuda hazırladığı rapor devlet arşivlerine de girdi. Bkz. "Uyuşturucu maddelerin imali ve kullanılması konusunda Kahire Polis Müdürü Russel Paşa tarafından hazırlanan rapor" Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 25 Mart 1933 Fon Kodu 30.10.0.0, dosya no. 2026.

Bakırköy'de Tedaviye Gelen Madde Bağımlıları

	Heroin ve Morfinoman		*Esrarkeş*	
Yıllar	*Erkek*	*Kadın*	*Erkek*	*Kadın*
1930	8	5	6	-
1931	2	8	4	-
1932	30	-	4	-
1933	54	8	13	-
1934	66	11	31	1
1935	68	-	58	-
1936	74	-	32	-

Kaynak: Fahreddin Kerim, Türkiye'de Uyuşturucu Zehirlere Karşı Savaş, *Tıp Fakültesi Mecmuası*, yıl 1, sayı 7, 1939, ayrı baskı, Kenan Basımevi, İstanbul, 1938.

1932 yılına girildiğinde giderek artan bağımlılık ve kaçakçılık olayları yasadışı üretim ve ticaretin hız kesmeden sürdüğünü gösteriyordu. Bağımlılar İstanbul'un dört bir yanındaki kahvelerde eroin temin edebiliyordu. Uyuşturucu ticareti Rum, Ermeni, Yahudi ve Türkler tarafından kurulan irili ufaklı çeteler tarafından sürdürülüyor, yurtdışına büyük miktarlarda afyon, baz morfin ve eroin sevkıyatı yapılıyordu. Polisin yaptığı baskınlarda yakalanan miktarlar da giderek artış gösteriyordu. Ayrıca dikkat çekici bir gelişme İstanbul sokaklarında ortaya çıkan 18-20 yaşlarında bağımlı-satıcılardı. Eroin kullanımı özellikle gençler arasında yaygındı. Bu sık sık gazete haberlerine de yansıyordu. Polis 23 Ağustos 1932 günü 18 yaşında üç genci alenen eroin kullanırken yakaladı. Bir gün sonra Yorgi ve Niko adında 15 yaşında iki çocuk Galata'da eroinle yakalandı. Özellikle Pera bölgesindeki öğrenciler, dadandıkları kahvelerde eroine çok çabuk ulaşıyorlardı.

Eroine katılan tebeşir tozu gibi katkı maddeleri bağımlıların daha fazla tüketme isteğini kamçılıyor ve doz aşımı yüzünden ölümlere neden oluyordu. Artık "overdose" vakaları da gazete sayfalarında boy göstermeye başlamıştı. 28 Eylül 1932 günü Niko Macara Galata'da, Arcadia Sokağı'ndaki evinde ansızın öldü. Doktor muayenesinde Macara'nın aşırı dozda uyuşturucudan öldüğüne dair ciddi şüpheler vardı. Aynı yılın 20 Aralık günü Beyoğlu Kabristan Sokağı'nda aniden düşerek fenalaşan bir kadın hastaneye kaldırılmış, ancak kurtarılamamıştı. Macar uyruklu kadının aşırı doz eroinden öldüğü anlaşıldı.

Ayrıca morfin ve eroin üretmek gibi teknik bir işi yapacak "ye-

lişmiş insan gücü" de mevcuttu. Kapatılan fabrikaların "bağımlı hale gelen" usta ve işçileri büyüyen sorunun önemli bir boyutunu oluşturuyordu. Eroin yapmasını Fransız teknisyenlerden öğrenen bu ustalar, fabrikaların faaliyetini görünürde durdurmasının bedeli olarak işten çıkartılmıştı ve yeraltı üretimine yönelmişlerdi. Ayrıca daha 1928 yılında "sermayenin millileştirilmesi" politikaları çerçevesinde kapatılan eczanelerden dolayı işsiz kalan Ermeni, Rum ve Yahudi eczacılar fabrikaların işsiz kalan ustalarıyla birlikte hatırı sayılır bir "yeraltı teknisyenleri" kalabalığı oluşturuyordu. Bu koşullarda yerel ihtiyaca cevap veren küçük yasadışı laboratuvarlar hızla arttı ve morfin, eroin arzında da patlama yaşandı.

15 Kasım 1932'de poliste narkotik büronun çekirdeği sayılabilecek bir bölüm kuruldu. Bir komiserin başında bulunduğu "İkinci Büro" kaçakçılık ve narkotik ticaretiyle ilgilenecekti. Çünkü zabıta önlemleri pek de işe yaramıyordu. Beyaz toz paketleri Tahtakale'de, Sirkeci gazinolarında, Galata'da, hatta Taksim'de tramvay duraklarında bile rahatça satılıyordu. Eroin kahvelerde ve tekke denilen evlerde yaygın biçimde tüketiliyordu. Polis baskınları gözcüler tarafından haber verildiği için zabıta baskın yaptığında her şey ortadan kaldırılmış oluyordu. Genellikle seyyar satıcıların "ondan da var" diyerek el altından sattıkları eroinin müşterisi şoför muavinlerinden, ayakkabı boyacılarına, manavlara, hatta lise öğrencilerine kadar geniş bir kesimi oluşturuyordu. Yasadışı ticarete verilen iki yıllık hapis cezası caydırıcı değildi. Ayrıca yakalananların, "Satıcı değil kullanıcıyım" diyerek altı ay boyunca Bakırköy Akıl Hastanesi'ne kapatılmayı tercih ettikleri görülüyordu. Akıl hastanesine tedavi için yapılan başvurular dikkat çekici biçimde artmıştı.

Belçikalı sermayedarların da söz sahibi olduğu uluslararası kaçakçılıkta Antwerp limanı da sık sık kullanılmaya başlandı. Antwerp'de giderek daha fazla afyon yakalanıyordu. Malın rotası genellikle Küba'nın Santiago limanıydı. 1931 sonunda Naplia gemisinde İstanbul'dan yüklenen 338 kilo afyon bulunmuştu. Yine benzer biçimde 4 Şubat 1932 günü Hamburg ve Roterdam'dan gelen, son durağı Santiago olan Gallilea isimli gemide İstanbul kaynaklı 311 kilo afyon yakalanmıştı. Afyonu İstanbul'dan yükleyen Henri Guillaume'ydi ama asıl organizasyonun beyni Beyrut doğumlu bir Belçika vatandaşı olan Ibrahim Jalkh'dı. Jalkh Orta-

doğu'dan elde edilen afyonu Santiago üzerinden ABD'ye sokan bir çetenin önemli isimlerinden biriydi.[42]

İnönü'nün Şaşkınlığı

1932 yılı başında Türkiye'ye gelen Milletler Cemiyeti'nin Afyon Danışma Komisyonu Temsilcisi Eric Eimer Extrand Başbakan İsmet İnönü ve dönemin ileri gelen kimi bürokratlarıyla görüşmelerde bulundu. Konu elbette İstanbul'daki fabrikalar ve kaçakçılıktı. Extrand, İsmet Paşa'ya aralarında 1931 yılı boyunca Victoria, Sinaia, Byron, Ceres gibi gemilerde yakalanan eroin ve afyonla, bu malları gönderen kaçakçıların isimlerini içeren uzun bir liste sunmuştu. Türkiye kaynaklı uyuşturucu kaçakçılığıyla ilgili bu uzun listeyi gören başbakanın şaşkınlığı dikkatinden kaçmadı. İsmet Paşa biraz da merakla Byron vakasında Türkiye'deki kaçakçıların polisin elinden kaçmaması için neden Türk hükümetine daha önce haber verilmediğini sordu. Extrand daha önce konunun Türk Dışişleri'ne bildirildiğini ancak işin savsaklandığını biliyordu, ancak zarif bir diplomatik manevra ile komisyonun Türk hükümetini her vaka ile tek tek yormak istemediğini söylemeyi tercih etti. Ancak İsmet Paşa da bu ince diplomasiyi fark etmiş ve gerçekten rahatsız olmuştu. Mr. Extrand'dan bu tür her vakanın gerekli önlemlerin alınması için anında kendisine iletilmesini istedi.

İsmet Paşa Milletler Cemiyeti temsilcisine afyon konusundaki yasanın hazırlandığını ve TBMM'nin gelecek oturumunda geçmesini beklediğini anlattı. Ancak bazı engellerden de söz etti. Hali hazırdaki durumda kurulacak afyon tekelinin bütçeye getireceği yük göz önünde bulundurulmalıydı. Milletler Cemiyeti Afyon Danışma Komitesi temsilcisi Extrand Maliye Bakanı Mustafa Şerif Bey ve Hıfzıssıhha Genel Müdürü Asım Bey'le de görüştü. İzlenimi Türkiye'nin sadece ham afyonu işlemeyi planladığı ve rafine üretime girişmeyeceği yolundaydı. Eğer hükümet afyonu işlemeyi düşünürse, bu ancak hükümet gözetiminde tek bir fabrikada yapılabilirdi. Mr. Extrand en ilginç görüşmelerden birini Hıfzıssıhha Genel Müdürü İsmail Asım Bey ile yapmıştı. Konu bir süre önce sınır dışı edilen Michelaere'ye gelmişti. İsmail Asım Bey bu

42 "Konsolos Marion Letcer'in Antwerp'de Yakalanan Afyonla İlgili Raporu", 23 Nisan 1932, 867.114 Narcotics/554.

konuda konuşmaya pek istekli değildi, ancak Extrand'a dolambaçlı bir dille hükümette bazı yüksek düzey bürokratların parmaklarını pastaya daldırdıklarını ve hükümetin yasadışı ticareti durdurmasını engellediklerini ve Michelaere olayındaki durumun da bu olduğunu ima etti.[43]

Havana Via Marsilya

Gemilerle yapılan taşımacılıkta İstanbul-Marsilya arasındaki rota sıklıkla kullanılıyordu. Bu rotada ham afyon ya da morfin İstanbul-Marsilya hattı üzerinden Mısır'a, Küba'nın Havana ve Santiago şehirlerine ya da Amerika'nın batı kıyısındaki limanlara ulaşıyordu. Taşımacılıkta hem İstanbul Limanı'na bağlı gemiler hem de yabancı bandıralı gemiler kullanılıyordu. Amerikalı diplomatlar, bu gemilerin özellikle Marsilya üzerinden yaptıkları taşımacılığı dikkatle izliyordu. Gemiler genellikle varış limanı olarak Marsilya'yı deklare ediyorlar, ancak rotalarında Mısır'ın İskenderiye Limanı, Pire ya da Napoli gibi limanlar da yer alıyordu. Kaçakçılar da izlendiklerini fark etmişlerdi. Gemilerin konşimentolarında yer alan acente isimlerini sık sık değiştiriyorlardı. Ayrıca Amerika'ya sevkıyat için ham afyonun yasadışı sayılmadığı Hamburg limanını da bir üs gibi kullanmaya başladılar.

Amerikalılar en önemli bilgileri düzenli olarak bilgi aktaran muhbirlerden ediniyorlardı. Bu muhbirlerin en önemlisi Dumay'dı. Elçilikten düzenli olarak para alan Dumas İstanbul'un yeraltı dünyasında olup bitenleri yakından izleyebilecek ilişkilere sahipti. Bazen yanlış istihbaratlar sorun yaratıyordu. Russel Paşa'nın bir ajanı üzerinden gelen istihbaratla İstanbul'dan kalkıp Liverpol'a gelen S.S. Bosnia gemisinde yün olarak bildirilmiş kargonun aslında afyon olduğu ihbar edilmişti. Ancak aramalarda hiçbir şey çıkmadı. Amerikan gümrüğünden Malcolm Delevingne bu durum için yıllar sonra Türkiye'yi kaçakçılığın merkezine oturtan açıklamalarıyla tanınacak narkotik komisyonu üyesi Anslinger'e yazdığı resmi yazıda bunun "yün değil uyuşturucu

43 "Joseph C. Grewden Dışişleri Bakanlığı'na", 14 Ocak 1932, 867.114 Narcotics / 476 Ayrıca E.E. Extrand'ın Milletler Cemiyeti'ne sunduğu rapor devlet arşivlerine de girdi. Bkz. "İçtimai İşler ve Afyon Şubesi Müdürü Mr. Extrand'ın Türkiye'yi Ziyareti Sırasındaki Çeşitli Tetkiklerine Dair Birleşmiş Milletler'e (Y.N.: Doğrusu Milletler Cemiyeti olacak) Sunduğu Rapor" Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Fon Kodu 30.10.178230.5 Dosya 2025.

taşınıyor" diye gelen üçüncü yanlış alarm olduğunu bildirerek "kaçakçıların yanlış bilgiyle kendilerini oyaladıkları" kuşkusunu dile getirdi.

Amerikalıların yeraltı dünyasından elde ettiği istihbaratlar kaçakçılıkla ilgili akla hayale gelmeyecek isimlere ulaşıyordu. Bunlardan biri, Robert College öğretmenlerinden Ahmet Robenson'du. Robenson, İslâmiyeti seçip Müslüman olan İngiliz bir babanın 3 oğlundan biriydi. 1886'da doğmuş, Galatasaray'da kaleci olarak forma giymiş, 1926'da bir dönem kulüp başkanlığı yapmış, daha sonra ABD'ye yerleşmişti. Kafkasya cephesinde şehit düşen ağabeyi Abdurrahman Robenson, Türkiye'de izciliğin öncüsü olarak tanınıyordu. Amerikalı diplomatlar Robenson'un uyuşturucu kaçakçılığına karıştığını düşünüyorlardı. Robenson el halısı ticareti yapıyordu ve New York'un ünlü 5. Cadde'sindeki halı dükkânını paravan olarak kullanarak uyuşturucu kaçakçılığına girişmişti.

İstanbul'un ileri gelen tüccarları arasında da uyuşturucu kaçakçılığına girişenler vardı. Bunlardan biri Aslan Fresco adlı nakliyat şirketiydi. Türkiye İş Bankası'nın 1926 yılında kısa bir süre ortak olduğu Aslan Fresco bir aile şirketiydi. Fresco'lardan Leon Fresco bir süre önce ortakları arasında pek çok bürokratın yer aldığı ve bir skandalla sonuçlanan T.C. Barut ve Mevadd-ı İnfilakiye İnhisarı ile T.C Revolver ve Av Fişenkleri İnhisarı yönetim kurulu üyeleri arasında yer almıştı.[44] Jul Fresco ise Ankara Palas A.Ş.'de İş Bankası, Antoin Pios gibi isimlerle birlikte ortaktı ve Celal Bayar ile aynı yönetim kurulunda bulunmuştu. Rejimin ileri gelenleriyle yakın ilişki içinde olan Fresco'ların şirketi Aslan Fresco yükleyici ve taşıyıcı olarak boğazına kadar yasadışı afyon ticaretine gömülmüştü.

Afyon ve Tehlikeli Uyuşturucular Danışma Komitesi Haziran 1933 tarihli raporunda ABD'de yakalanan ham afyonun Fransız ve İtalyan limanlarından geldiğini, ancak kaynağın Türkiye olduğunu ısrarla vurguladı. Afyonların üzerinde fil ve aslan motifleri ile Maison de Commerce Theodorides damgaları yer alıyordu.[45]

Raporda kaçakçılıkla ilgili önemli kişiliklerin isimlerine de yer

---

44 Gündüz Ökçün, *1920-1930 Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketleri'nde Yabancı Sermaye*, s. 60.

45 "Büyükelçi Sherrill'in Raporu", 10 Kasım 1933, 867.114 Narcotics / 956. Bu konuda Amerikan Belgelerinde yer alan bir dizi yazışmanın başlığı "Gazinin Kutsal Savaşı" başlığını taşıyor.

verildi. Manzaraya bakılırsa İstanbul'daki yasadışı narkotik ticaretinde Yahudi, Rum ve Ermeni tüccarlar ön planda görünüyor, ancak bu isimler dönemin ileri gelen politikacı ve bürokratlarıyla da yakın ilişki kuruyorlardı. Bernard Blumenthal geniş bir Yahudi aileden geliyordu. Tarabya'daki Yazlık Saray Oteli'nin bodrumunda yakalanan küçük çaplı laboratuvarın sahibiydi. Yazlık Saray Oteli, ünlü Tokatlıyan Oteli'nin de sahibi olan Niko Medoviç'e aitti. Bir başka büyük tüccar olan Stefanidis ailesi Halk Partisi'nin önde gelen isimlerinden Ekrem Necip Bey ile ortak çalışıyordu. Ekrem Necip Bey ünlü kaçakçı Del Gracio'nun makine parçaları içine gizlenmiş afyonla yakalandığı partide, malın göndericisiydi. İzmirli Levantenlere ait olan Whittall şirketiyle birlikte çalışan Taranto'lar da kaçakçılığın arkasındaydı.[46] Bunun dışında dikkat çeken bir başka isim G.B.E. Keun'du. Kendisi de bir bağımlı olan Keun gizlice satın aldığı afyonu farklı mallar görünümünde Amerikan şirketlerine yolluyordu. İzmir'in en büyük afyon tüccarı olan Gabay'lar gibi tanınmış Yahudi Levantenlerle iş yapan Keun, morfin işleyen bir fabrika kurmak için araç gereç siparişi vermişti ve yasal izin almayı bekliyordu.[47]

Ancak bu rapordaki en önemli isimler George ve Elie Eliopoulos biraderlerdi. Paris'te yerleşik olan bu iki kardeş tüccar dünyanın yasadışı afyon ticaretini kontrol edecek kadar büyük bir hacme sahipti. Eliopoulos'lar bu büyüklüğe Yahudi mafyasının ve Meyer Lansky'nin en büyük tedarikçisi olarak ulaşmışlardı.

"Gazi'nin Kutsal Savaşı"

1932 yılının Mayısı'ndan ayında fabrikaların kaderini değiştiren bir gelişme oldu. ABD Büyükelçisi Grew Japonya'ya tayin edildi ve yerine emekli bir general olan Charles H. Sherrill atandı. Sherrill eski bir asker olmasının da verdiği avantajla Mustafa Kemal ile hem Türk-Amerikan ilişkilerini hem de Türkiye'nin afyon politikalarını etkileyecek yakın bir ilişki kurdu. Öyle ki bir süre sonra Mustafa Kemal Sherrill'den biyografisini yazmasını istemişti. Biyografinin yazılması için büyükelçi Sherrill ve Mustafa Ke-

46 "Konsolos Charles E. Allen'in Dışişleri Bakanlığı'na Raporu", 19 Nisan 1933, Narcotics 867.114/850.

47 "Konsolos Herbert S. Bursley'den Dışişleri Bakanlığı'na Yasadışı Afyon Trafiği Başlıklı Rapor", 12 Mayıs 1931, 867.114 Narcotics / 180.

mal sık sık görüşmeye başladı. Bu görüşmeler sırasında Sherrill dış politikanın önemli argümanlarını da konuşma fırsatı buluyordu ve bir anda Ankara'daki en önemli diplomat haline gelmişti. Türkiye-ABD ilişkilerinde bir numaralı sorun haline gelen afyon konusunda da bu avantajını kullanmayı bildi. Hükümetin ileri gelenlerinin ve bürokratların afyon lobisiyle iç içe olması karşısında Gazi'ye doğrudan ulaşmak ciddi bir avantajdı.

Büyükelçi Sherrill 31 Ekim 1932 günü Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile yaptığı görüşmede konunun önemli bir bölümünü narkotik kaçakçılık ve Türkiye'deki fabrikaların durumu oluşturuyordu. Tevfik Rüştü büyükelçiye yeni yasal düzenlemelerden, hükümetin kurmayı düşündüğü afyon işleyen fabrikaya kadar pek çok şeyden söz etti. Sherrill ise bakana biraz da başbakanın ve Gazi'nin kulağına gideceğini bilerek laf arasında Paris'te güncel ve hayli yaygın bir dedikoduyu aktardı. "Paris'te pek çok Türk yetkilinin yasadışı afyon ticaretinden önemli kârlar elde ettiği konuşuluyordu!" Bakan bu dedikodunun çok yayıldığını bildiğini söyledi ve büyükelçiden herhangi bir isim öğrendiğinde söylemesini istedi.[48]

11 Kasım günü İstinye'de yakalanan büyük bir laboratuvar gazetelerde de geniş biçimde yer alınca narkotik kaçakçılık güncel bir konuya dönüştü. Dr. S. Arnaki isimli bir kimyager ile Laz İsmail ve Mustafa isimli Türklerin de yakalandığı bu imalathane Marsilya üzerinden Amerika'ya gönderilen büyük miktarlarda eroini üretiyordu. Laboratuvarın asıl patronu narkotik işinde yakından tanınan Theodoridis'di. Theodoridis Marsilya üzerinden Atina'ya kaçmıştı.[49]

Ekim ayı sonlarından itibaren Kuzguncuk'taki Sico üretimini finansman sıkıntısı yüzünden durdurdu. Amerikan konsolosu patronların fabrikayı yakarak sigortadan alacakları para ile finansman sıkıntısını aşmayı planladıklarını, ancak sigorta şirketinin sözleşme yapmayı reddetmesi yüzünden bunun suya düştüğünü öğrenmişti. Leon Taranto ise fazla dikkat çekmemek için üretimi iyice kısmıştı. Amacı yasal sınırlar içinde davranan bir üretici ve tüccar olduğunu göstererek olası devlet tekelini üstlenmekti.[50]

48 "Charles H. Sherrill'in ABD Dışişleri Bakanına yazdığı Türk Afyon Trafiği Başlıklı Rapor", 1 Kasım 1932 867.114 Narcotics /701.

49 "Konsolos Charles E. Allen'ın Raporu", 30 Kasım 1932, 867.114 Narcotics / 724.

50 "Konsolos Charles E. Allen'ın Raporu", 14 Aralık 1932, 867.114 Narcotics / 733.

Kaçakçılar Arasında Bir Bakan

Sherrill, Gazi ile 22 Aralık 1932 günü kritik bir görüşme yaptı. Büyükelçi, Cumhurbaşkanlığı Sekreteri olan Hikmet Bayur'un çevirmenliğiyle yapılan bu konuşma için bir hayli hazırlık yapmıştı. 1932 yılında artan uyuşturucu olaylarına ilişkin notlar neredeyse gün gün çıkarılmıştı. Polis kayıtları ve Türkiye'den yapılan kaçakçılık da gemi isimleri, uyuşturucu miktarları ve hareket tarihlerine kadar ayrıntılı bir biçimde derlenmişti. Sherrill, Gazi ile konuşmadan hemen önce diplomatik bir manevra da yapmış ve Paris çevrelerinde hayli yaygın biçimde konuşulan bir iddiayı Hikmet Bayur'a aktarmıştı. Bu iddialara göre uyuşturucu trafiğinde önemli yeri olan bir Türk bakandan söz ediliyordu. Hikmet Bayur büyük bir şaşkınlıkla Sherrill'e bu bakanın kim olduğunu sordu, ancak Sherrill isim vermedi. Gazi Mustafa Kemal ABD Büyükelçisi Sherrill'in bu uzun ziyarette verdiği ayrıntılı bilgilerden etkilendi. İstanbul'daki eroin fabrikalarının işleyişi, hızla yayılan bağımlılık ve artan kaçakçılıkla ilgili anlatılanlar Atatürk'ün gerçekten şaşırmasına ve sinirlenmesine yol açtı. Atatürk, büyükelçinin verdiği Milletler Cemiyeti raporunu inceledi, İstanbul'da uyuşturucu maddeler yüzünden yapılan tutuklamaların listesini gözden geçirdi. Gerçekten de 1931 ve 1932 yılları boyunca hem kaçakçılık hem de bağımlılık dikkat çekici biçimde artmıştı.[51]

Cumhurbaşkanı Sinirleniyor

Sherrill'in ziyaretinden ve anlattıklarından etkilenen Gazi, en çok afyon ticaretinin politikacılar ve bürokratlar tarafından desteklendiği yolundaki ima ve bulgulara sinirlenmişti. Gazi'nin bu tepkisi tesadüfen bir başka diplomatın üst düzey bir generalle yaptığı sohbet sayesinde Amerikalıların diplomatik kayıtlarında yer aldı:

> Anadolu'ya belirli Amerikan mallarının satışı için görüşmeler hakkında etkili bir Türk tanıdıkla 28 Aralık 1932 akşamı, Ankara Palas Oteli'nde bir saat kadar sohbet ettim. Bu konuşmadan dönüşte konuşulanları yazdım. Tabii bu benim konuşma-

51 "Büyükelçi Charles H. Sherrill'den ABD Dışişleri Bakanlığına 'Gazinin Uyuşturucuya Karşı Kutsal Savaşı' Başlıklı Raporu", 23 Aralık 1932, 867.114 Narcotics / 743.

dan hatırımda kalanlar. Bir saat geçtikten sonra ve sadece konuşulanlara ilişkin yaklaşık bir şey olabilir...

Asıl konuşmayı bitirdikten sonra, arkadaşım şöyle konuştu;

A (Kimliği Belirtilmeyen Yüksek Rütbeli Türk General): Sen muhtemelen uyuşturucuyla ilgili önemli konuşmaları basında fark etmiş olabilirsin.

F (Amerikalı Diplomat): Evet

A: Evet gerçekten, Perşembe akşamı saat sekizden 11'e kadar G'nin (Gazi Mustafa Kemal kastediliyor) askeri konuklarından biri oldum. Bize bütün hikâyeyi anlattı. Dedi ki 'Amerikan Büyükelçisi bütün gerçekleri samimiyetle önüme serdi'. Ki bunlar hakkında en küçük bir fikri yokmuş. 'Bütün ulusların baş belası olan uyuşturucuyu Türkiye bu ticaretin bir parçası olduğu için kontrol etmek çok zor.'

Dışişleri Bakanını ve Ticaret Bakanını çağırıp anlatılanların doğru olup olmadığını sordu. Onlar İtalyanların, Yunanlıların ve Japonların ilgilendiği dört fabrika olduğunu söylediler. Bunların üçü kapatılmıştı. Ama o tatmin olmadı. Yönetimin bu ticaretten para elde edip etmediğini bilmek istedi. Onlar 'hayır' dediler. Gazi 'bu konuda düşündüğümde uluslar ailesini bir ferdi olarak başımız dik, bilincimiz açık ve yüreğimiz rahat yürümek kararındayız. Ve biz bu tür faaliyetleri barındırdığımızda Avrupa ve Amerika bize ahlaken toplum dışına itilmiş olarak bakıyor. Bu böyle olmamalı.' dedi.

Biliyorsunuz, bir konseyi toplantıya çağırdı. Türkiye bunları temizleyecek, aslında bir devlet tekeli kurulacak, devlet tarafından kontrol edip, sınırlandırılacak ve özel sektör kârına açılmayacak. Türk yönetimi daha da ileriye gidecek ve uluslararası bir kontrol ve dağıtımın geliştirilmesini önerecek. Ve Türkiye ve bütün diğer üretici ülkeler bütün üretimlerini, tamamını bu uluslararası kuruma verecek. Bunlar uygun ihtiyaçlara göre depolanıp dağıtılacak.

G Mr. Sherrill'in terimleriyle konuşmaya devam etti. Dedi ki, 'Türkiye'ye ve bana gelen bir sürü insan var. Bizim erdemimizi ve başarımızı söylemek için gelen bir sürü insan. Ama işte bir tanesi gerçek bir arkadaş. Bize yanlışlarımızı söylemek için dostça gelen biri. Bütün kişiler gibi, bütün ulusların da hataları vardır. Ama onları gördüğümüzde, bildiğimizde köklerinden sökmemiz gerekir. Türkiye milletlerin arasındaki yaramaz ol-

maya devam mı edecek?' Gerçekten o bu konuda çok duyarlı. Bunu herkese de yayıyor. Görüyorsunuz, sizin büyükelçiniz bu önemli konuda, ne kadar önemli bir rol oynadı.[52]

Sherrill Mustafa Kemal'e narkotik lobisinden, kaçakçılığı destekleyen bakanlardan ve bürokratlardan söz etmeye cesaret edememişti. Bu isimlerin kaçakçılıkla olan ilgisini anlatsa da Gazi'nin çok yakınındaki bu insanların bu işe karıştığına inanmasına ihtimal vermiyordu. Bütün düşüncelerini ve olasılıkları ayrıntılarıyla rapor etti. Gazi Mustafa Kemal büyükelçiyi dinledikten sonra hemen ertesi gün, 23 Aralık 1932 akşamı kabineyi bizzat başkanlık ederek topladı. Konu afyon kaçakçılığının takibi ve bazı "sıhhi, iktisadi ve zirai meseleler"di. Kabine toplantısı saatlerce sürdü. Ertesi gün de gece yarısından sonrasına uzanan toplantıda aynı konu üzerinde uzun süren tartışmalar yapıldı. Her şey bittiğinde 7 maddelik bir program açıklandı. Program 25 Aralık günü Anadolu Ajansı tarafından bütün dünyaya duyuruldu:

> "Halkın ve insanlığın yüksek çıkarlarına uygun bir politikanın gerekleri için kalıcı bir program çizilmesine karar verilmiştir. Mesele bütün ayrıntılarıyla Halk Partisinde tartışılacak ve alınacak kararlar Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulacaktır..."

Hükümet toplantısından çıkan 7 maddelik liste Halk Partisi grubunda görüşüldükten sonra meclisin onayına sunularak yasalaşması öngörülen bir dizi düzenlemeyi içeriyordu:

> 1- 1912 Lahey, 1925 ve 1931 Cenevre anlaşmalarının kabulü.
>
> 2- İstanbul'da kapatılan üç özel ilaç fabrikasının tekrar açılmamasını sağlamak ve bu yolda girişimlerin şiddetle cezalandırılması için gereken tedbirlerin alınması. Uyuşturucu maddelerin sebep olduğu kötülüklerin önüne geçmek için alınabilecek en güçlü tedbir olarak, ticari amacı olmayan ve ancak dünyanın tıbbi gereksinimlerini gidermek için çalışan uluslararası bir fabrikanın kurulması. Bu fabrikanın kuruluşuna kadar Türkiye dünyanın tıbbi gereksinimlerini sağlamak amacıyla yurtiçinde bir fabrika kurarak üretimin tekel altına alınması.

52 "Narkotik Kaçakçılık Konulu Bilgi Notu", 2 Ocak 1933, 867.114 Narcotics / 850.

3- Ham afyonun dış ticareti, ticaret şirketlerinden oluşturulacak bir kuruluşa verilmesi.

4- Haşhaş ekimi önceden izin alarak yapılması ve afyon üretiminin kontrol altına alınarak sınırlanması. Ancak yerel meşru ticarete ve devlet fabrikasının sağlayacağı dünya ihtiyaçlarına yetecek kadar yetiştirilmesinin sağlanması.

5- Esrar üretilen Hint Keneviri'nin Türkiye içinde kontrolsüz üretiminin kesinlikle yasaklanması.

6- Uyuşturucu maddelerin kaçakçıları ve bunları yasadışı olarak imal edenleri yargılamaya yönelik "uzmanlık mahkemeleri" kurulması ve bu gibi kimselere özel cezalar verilmesi.

7- Bu programı uygulamakla halka olduğu kadar insanlığa karşı da modern ve uygar bir görevi yerine getirmiş olacağız.

Son Dakikada Yasa

Hükümetin Gazi Mustafa Kemal'in ön ayak olmasıyla aldığı kararlar, dünyada özellikle gelişmeleri yakından izleyen Amerika'da yankı buldu. 3 Ocak günü Temsilciler Meclisi'nde konuşan Pensilvanya Senatörü James J. Davis kararı övüyordu:

> "Bütün dünya ve bilhassa Amerika bugün Türkiye Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in uyuşturucu maddeler ticareti üzerine koyduğu yasaklık şeklinde muhteşem bir Noel hediyesi almıştır. Gazi İstanbul'un uyuşturucu maddeler fabrikalarını kapayan bir vekiller toplantısına başkanlık etmiş ve haşhaş ekimini tıbbi afyon gereksinimine yetecek kadar sınırlamaya karar vermiştir. Bu hareket Türkiye Cumhurbaşkanı'nın uyuşturucu maddelere karşı uluslararası mücadelenin mümtaz liderlerinden biri haline getirmiştir. Bu hareket Amerika Birleşik Devletleri için ayrıca önemlidir. Çünkü geçen iki yıl için bu ticaretin Amerika'daki bedbaht kurbanları uyuşturucu maddeleri tamamıyla Türkiye Cumhurbaşkanının emriyle kapatılan fabrikaların ürünlerinden alıyorlardı..."[53]

Hükümetin kararları öngörülüğü gibi Halk Fırkası grubunda da 27 Aralık günü tartışıldı ve büyük bir çoğunlukla onaylandı. Ancak iş meclise geldiğinde durum değişti. Cumhuriyet Halk Fır-

53 General Sherill, *Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1935, s. 92-93.

kası Nizamnamesi'ne göre grupta her şey serbestçe tartışılırdı, ancak oylanarak kabul edilen kararlar bütün milletvekillerini bağlıyordu. Genellikle Halk Fırkası Grubunda kabul edilen tasarılar, mecliste de hızla onaylanıyordu. Ancak afyon konusunda görünmez bir el devreye girmişti ve şaşırtıcı bir şekilde düzenlemelerin yasalaşmasını engelliyordu.

Meclis'e yaklaşık iki aylık tatilin başlayacağı 14 Ocak 1933 gününe kadar konuyla ilgili bir kanun taslağı sunulmamıştı. Bu hükümet kararlarının iki aylık tatilden sonra da yasalaşmasının mümkün olmaması, kanunların gecikmesi ve büyük olasılıkla da hiç çıkarılmaması anlamına geliyordu. Amerikan büyükelçisi bu direncin ardında yasadışı ticarete karışan meclis başkanı ve kimi vekillerin, bunlara bağlı bürokratların olduğunu düşünüyordu. Afyon konferansında üç Türk temsilciden biri olan ve anlaşılmaz tutumuyla toplantıyı "baltalayan" Hasan Saka Meclis Başkanlığı koltuğunda oturuyordu. Sherrill'e göre Hasan Saka, Şükrü Kaya ve Yunus Nadi gibi isimlerden oluşan kaçakçılık lobisi yüksek bürokratları da etkileyerek afyon ve uyuşturucuyla ilgili yasaların önünü tıkamak için gizli bir direnç gösteriyordu. Hayli güçlü olan bu ekibin Gazi Mustafa Kemal'e rağmen, düzenlemeleri önce erteleyip sonra da unutturacaklarından şüphesi yoktu.[54]

Sherrill'in acele etmesine neden olan Nisan ayında Birleşmiş Milletler'de yapılacak Cenevre Anlaşması'nın ek protokollerine ilişkin kritik oylamaydı. Türkiye'nin bu oylamaya katılabilmesi için bazı yasal düzenlemeleri tamamlamış, yasaları çıkarmış olması gerekiyordu. Bizzat Gazi Mustafa Kemal tarafından Genel Sekreteri Hikmet Bey aracılığıyla görevlendirilen Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey meclisin kapanış oturumuna yetişti ve Türkiye'nin Lahey ve Cenevre sözleşmelerini onaylaması için teklifte bulundu. Tevfik Rüştü kritik bir konudaki bu yasanın "oy birliğiyle" kabul edilmesini de istemişti.

Sherrill ile diplomasinin sınırlarını zorlayan yakın bir ilişkisi bulunan Tevfik Rüştü'nün önemli bir özelliği de daha önce Sıhhat Vekili olmasıydı. Ayrıca Tevfik Rüştü Mazhar Osman'ın Şişli'deki La Paix Hastanesi'nde başlattığı, Toptaşı ve Bakırköy'de sürdürdüğü "Şişli Müsamereleri" adını taşıyan açık tartışma toplantıları di-

54 "Büyükelçi Charles H. Sherrill'in Dışişleri Bakanlığı'ndan Wallace S. Murray'a Raporu", 21 Şubat 1933 867.114 Narcotics / 819.

3- Ham afyonun dış ticareti, ticaret şirketlerinden oluşturulacak bir kuruluşa verilmesi.

4- Haşhaş ekimi önceden izin alarak yapılması ve afyon üretiminin kontrol altına alınarak sınırlanması. Ancak yerel meşru ticarete ve devlet fabrikasının sağlayacağı dünya ihtiyaçlarına yetecek kadar yetiştirilmesinin sağlanması.

5- Esrar üretilen Hint Keneviri'nin Türkiye içinde kontrolsüz üretiminin kesinlikle yasaklanması.

6- Uyuşturucu maddelerin kaçakçıları ve bunları yasadışı olarak imal edenleri yargılamaya yönelik "uzmanlık mahkemeleri" kurulması ve bu gibi kimselere özel cezalar verilmesi.

7- Bu programı uygulamakla halka olduğu kadar insanlığa karşı da modern ve uygar bir görevi yerine getirmiş olacağız.

Son Dakikada Yasa

Hükümetin Gazi Mustafa Kemal'in ön ayak olmasıyla aldığı kararlar, dünyada özellikle gelişmeleri yakından izleyen Amerika'da yankı buldu. 3 Ocak günü Temsilciler Meclisi'nde konuşan Pensilvanya Senatörü James J. Davis kararı övüyordu:

> "Bütün dünya ve bilhassa Amerika bugün Türkiye Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in uyuşturucu maddeler ticareti üzerine koyduğu yasaklık şeklinde muhteşem bir Noel hediyesi almıştır. Gazi İstanbul'un uyuşturucu maddeler fabrikalarını kapayan bir vekiller toplantısına başkanlık etmiş ve haşhaş ekimini tıbbi afyon gereksinimine yetecek kadar sınırlamaya karar vermiştir. Bu hareket Türkiye Cumhurbaşkanı'nın uyuşturucu maddelere karşı uluslararası mücadelenin mümtaz liderlerinden biri haline getirmiştir. Bu hareket Amerika Birleşik Devletleri için ayrıca önemlidir. Çünkü geçen iki yıl için bu ticaretin Amerika'daki bedbaht kurbanları uyuşturucu maddeleri tamamıyla Türkiye Cumhurbaşkanının emriyle kapatılan fabrikaların ürünlerinden alıyorlardı..."[53]

Hükümetin kararları öngörülüğü gibi Halk Fırkası grubunda da 27 Aralık günü tartışıldı ve büyük bir çoğunlukla onaylandı. Ancak iş meclise geldiğinde durum değişti. Cumhuriyet Halk Fır-

53 General Sherill, *Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1935, s. 92-93.

kası Nizamnamesi'ne göre grupta her şey serbestçe tartışılırdı, ancak oylanarak kabul edilen kararlar bütün milletvekillerini bağlıyordu. Genellikle Halk Fırkası Grubunda kabul edilen tasarılar, mecliste de hızla onaylanıyordu. Ancak afyon konusunda görünmez bir el devreye girmişti ve şaşırtıcı bir şekilde düzenlemelerin yasalaşmasını engelliyordu.

Meclis'e yaklaşık iki aylık tatilin başlayacağı 14 Ocak 1933 gününe kadar konuyla ilgili bir kanun taslağı sunulmamıştı. Bu hükümet kararlarının iki aylık tatilden sonra da yasalaşmasının mümkün olmaması, kanunların gecikmesi ve büyük olasılıkla da hiç çıkarılmaması anlamına geliyordu. Amerikan büyükelçisi bu direncin ardında yasadışı ticarete karışan meclis başkanı ve kimi vekillerin, bunlara bağlı bürokratların olduğunu düşünüyordu. Afyon konferansında üç Türk temsilciden biri olan ve anlaşılmaz tutumuyla toplantıyı "baltalayan" Hasan Saka Meclis Başkanlığı koltuğunda oturuyordu. Sherrill'e göre Hasan Saka, Şükrü Kaya ve Yunus Nadi gibi isimlerden oluşan kaçakçılık lobisi yüksek bürokratları da etkileyerek afyon ve uyuşturucuyla ilgili yasaların önünü tıkamak için gizli bir direnç gösteriyordu. Hayli güçlü olan bu ekibin Gazi Mustafa Kemal'e rağmen, düzenlemeleri önce erteleyip sonra da unutturacaklarından şüphesi yoktu.[54]

Sherrill'in acele etmesine neden olan Nisan ayında Birleşmiş Milletler'de yapılacak Cenevre Anlaşması'nın ek protokollerine ilişkin kritik oylamaydı. Türkiye'nin bu oylamaya katılabilmesi için bazı yasal düzenlemeleri tamamlamış, yasaları çıkarmış olması gerekiyordu. Bizzat Gazi Mustafa Kemal tarafından Genel Sekreteri Hikmet Bey aracılığıyla görevlendirilen Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey meclisin kapanış oturumuna yetişti ve Türkiye'nin Lahey ve Cenevre sözleşmelerini onaylaması için teklifte bulundu. Tevfik Rüştü kritik bir konudaki bu yasanın "oy birliğiyle" kabul edilmesini de istemişti.

Sherrill ile diplomasinin sınırlarını zorlayan yakın bir ilişkisi bulunan Tevfik Rüştü'nün önemli bir özelliği de daha önce Sıhhat Vekili olmasıydı. Ayrıca Tevfik Rüştü Mazhar Osman'ın Şişli'deki La Paix Hastanesi'nde başlattığı, Toptaşı ve Bakırköy'de sürdürdüğü "Şişli Müsamereleri" adını taşıyan açık tartışma toplantıları di-

54 "Büyükelçi Charles H. Sherrill'in Dışişleri Bakanlığı'ndan Wallace S. Murray'a Raporu", 21 Şubat 1933 867.114 Narcotics / 819.

zisinin sadık bir izleyicisiydi. Tevfik Rüştü'nün meclis kürsüsünde yaptığı konuşmadan sonra önerdiği tasarı son anda oylandı ve çoğunlukla kabul edildi. 14 Ocak 1933 günü, Türkiye'nin Lahey ve Cenevre sözleşmelerinin onaylanmasını sağlayan yasa bu koşullar altında meclisten geçti. Ancak bu yeterli değildi. Çünkü Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılan yedi maddenin ayrı ayrı kanunlara dönüştürülmesi gerekiyordu. Bunun dışında bu kanunların *Resmi Gazete*'de yayımlanarak Milletler Cemiyeti Uyuşturucu İzleme Komitesi'ne gönderilmesi zorunluydu.

20 Şubat 1933 günü Kahire'de yayımlanan *Daily Herald*'da Russel Paşa'nın raporunu kaynak alan bir yazı uluslararası kaçakçılık şebekesinden söz ediyordu ve Kahire Büyükelçiliği tarafından çevrilerek Türkiye'ye gönderildiğinde Ankara'da önemli ölçüde rahatsızlık yarattı.

Yazıda Russel Paşa'nın Cenevre'de Milletler Cemiyeti'ne sunacağı raporunda çokuluslu bir kaçakçılık organizasyonuna dair ayrıntılı bilgiler olduğu, en önemlisi de bu kaçakçıların hangi ülkede hangi bürokratlara rüşvet verdiğinin ayrıntılı olarak listelendiği bildiriliyordu. Ve İstanbul'daki fabrikaların bu çokuluslu çetenin bir uzantısı olduğu açıkça söyleniyordu:

> "Alman Polisi'nin emriyle Hamburg'u terk ederek halen Yunanistan'ın küçük bir köyünde müreffehen yaşayan bir Rum tarafından yapılmış olan bu beyanat; Avrupa'nın girilmesi pek müşkül olan bir takım hususi mahfelerine Beynelmilel uyuşturucu maddeler Kaçakçı Sendikası'nın ne kadar kolayca duhul imkânını satın alabildiğini izah etmek üzere pek ittihamkaranedir.
>
> Bu işadamları tarafından kullanılan şifreler kendilerini bir ayda bir ton Heroin tedarik eden fabrikalar, Hamburg ve Marsilya tarihle uyuşturucu maddeleri geçiren kaçakçıların isimleri ve göz yumulması için yüksek memurlara verilen rüşvetlerin listesi açıkça izah edilmiştir.
>
> Bu raporda Bulgaristan'da halen kolaylıkla Heroin imal edildiği görülmektedir. Çok defalar fabrikaların yerlerini değiştirmeğe Sendika mecbur kalmıştır. Sendikanın İsviçre'de birkaç seneden beri Heroin imaline başladığını Russel Paşa ile Bürosu meydana çıkarmıştır. Bilahare yerini Heroinin müştak bulunduğu afyon zer'iyatını yapan küçük Asya'ya nakletmiş ve üç fabrika inşa edilmiştir.

Russel Paşa bilhassa Türkiye'yi ziyaret edip Mustafa Kemal ile Nazırlarını faaliyete geçmek için ikna etmiştir. Türkiye'de fabrikalar kapatılmış ve Sendika yeni bir yer aramıştır.

Bu Teşkilat Heroini istihlak edenlerin bulunmadığı bir memlekette istihsal edilmesinin daha muvafık olduğuna karar vererek Bulgaristanı intihap etmiştir. Bu memlekette fabrikalar tazyik altında çalışıyorlar. Fakat bu neşriyattan birkaç ay sonra Sendika fabrikaları için yeni bir yer arayacaktır.

Mustafa Kemal uyuşturucu maddelerin tehlikesine kani olduğu zamandan beri Türkiye'den afyon ihracatı vazih bir mikyasta azalmıştır. Senevi bir milyon lira olan ihracat son sene yarım milyon liraya inmiştir. Fakat buna rağmen teşkilat kendisini mağlup addetmeyerek dün evsafı haiz afyon zer'edilen Çin'e gitmiş ve maharetle Şangan ve Tintsin'in ecnebi koloniilerinde fabrikalar inşa etmiştir...

Alemşümul Sendikanın kimlerden müteşekkil bulunduğu, bu milyonerlerin kimlerden ibaret olduğu Russel Paşa tarafından hazırlanan bu raporda ilk defa olarak teşhir edilmiştir.

Bu raporda bunlardan ikisinin Rum, üçüncüsünün Amerikan tabiiyetinde girmiş bir Rum olduğu ve dördüncüsünün de milliyeti tespit edilmemiştir. Bu adamlar bütün dünyadaki uyuşturucu maddeler müptelalarının felaketlerinden büyük servetler temin etmektedirler.."

Raporda özellikle rüşvet alan bürokratlardan söz edilmesi özellikle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'nde rahatsızlık yarattı. Sağlık Bakanı Başbakan'a yazılanların "Russel Paşa'nın şantajından bir numune" olduğunu söylüyor, Russel Paşa'nın iki sene önce yaptığı ziyaretten sonra buradaki temasları hakkında münasebetsiz açıklamalarda bulunduğunu hatırlatıyordu:

> "Son zamanlarda kendi tarafından vaki olduğu muhakkak olan bu neşriyat ile de yine aynı münasebetsizlikte devam etmekte olduğu ve Türkiye'de uyuşturucu maddelerle mücadeleye ait her türlü tedbirin kendi eseri olduğuna alemi kandırmak için çalıştığı görülmektedir."[55]

55 "Kahire polis müdürü Russel Paşa tarafından yapılan neşriyat hakkında" Sıhhat ve İçtimail Muavenet Vekaleti'nden Başvekalete 25 Mart 1933 T.C. Başbakanlık Cuhuriyet Arşivi, fon no. 30.10.178.230.6.

Sağlık Bakanı bunları yazıyordu ancak bürokraside narkotik kaçakçılığa karşı düzenlemelere ilişkin o tuhaf direnç sürüyordu. Türkiye 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştu. Bu Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'nin teknik organları olan Uyuşturucu Maddeler Ticareti Danışma Komitesi, Narkotik Kontrol Komisyonu ve Afyon İzleme Komisyonu'nun kararlarına katı biçimde uyması anlamına geliyordu. ABD Elçisi afyon lobisinin bu kanunları kuşa çevireceğinden ve 1933 Kasım'ına kadar oyalayacağından şüphe duymuyordu. ABD Büyükelçisi Sherrill 20 Şubat gecesi Gazi'nin yakın arkadaşlarından Fethi Bey ve *New York Times*, *London Times* gibi gazetelerin Ankara temsilcisi olan Mevdudi Bey'le ayrı ayrı yaptığı görüşmelerde gelişmelerden haberdar oldu.

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey Milletler Cemiyeti'nde daimi temsilci olmak üzere Cenevre'ye gönderiliyordu. Asıl önemli haber ise kaçakçılık lobisinin güçlü adamı İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Dışişleri Bakanlığı koltuğuna oturacak olmasıydı. Şükrü Kaya'nın yerine İçişleri Bakanlığı'na da Recep Bey geçecekti. Sherrill gelişmelerden duyduğu endişeyi ve şüphelerini ABD Dışişleri Bakanı'na aktardı:

> "Bu durumun tehlikesi afyon şebekesinin içinden olduğunu bildiğimiz Şükrü Kaya Bey'in –ki bu durumdan burada ya hiç söz edilmiyor ya da çok az dillendiriliyor ama Paris ve diğer Avrupa merkezlerinde açıktan konuşuluyor– Gazi'nin uyuşturucu karşıtı programının inançlı savunucusu Tevfik Rüştü Bey'in'in yerini alması gerçeğinde yatıyor. Bu konuda aylardır süregelen çalışmamdan kanaat getirdim ki, şimdilerde Türk hariciyesinin başı gibi yetkili bir mevkiye gelen Şükrü Bey'e kişisel muhabbeti bulunan Gazi'nin onun bu şebekede yer aldığına dair en ufak bir şüphesi bile yok Bu da onunla girişilecek bir mücadeleyi güçleştiriyor Şükrü Bey'in bu göreve gelecek olması tam da önemli oylamayı yasama döneminin sonuna kaydıranları yüreklendiriyor..."[56]

Elçinin şüpheleri kısa sürede doğrulandı. Mecliste güçlükle onaylanan yasadan sonra, Cenevre'ye gönderilmesi gereken ayrıntılar bir türlü *Resmi Gazete*'de yayımlanmıyordu. Büyükelçi Sherrill'in 18 Mart günü Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'ye yaptığı

56 "ABD Büyükelçisi Charles H. Sherrill'den ABD Dışişleri Bakanlığına", 21 Şubat 1933, 867.114 Narcotics / 801.

ziyaretin konusu da buydu. Bir süredir yurtdışında olan Tevfik Rüştü düzenlemelerin hâlâ yayımlanmadığını duyunca şaşırdı. Konu hakkında bilgi sahibi olmadığını söyledi ve bakanlığın Afyon Şubesi'nin başında bulunan Talat Rauf Bey'i çağırarak elçinin yanında konuyu sordu. Talat Rauf Bey sıkılmış görünüyor, bakanın sorularına kaçamak cevaplar veriyordu. Aslında, Tevfik Rüştü'nün yokluğunda Dışişleri Bakanlığı'na Şükrü Kaya'nın vekalet etmiş olması Talat Rauf'ın bakan karşısındaki bu sıkıntısını açıklıyordu. Tevfik Rüştü Talat Rauf'a kesin bir dille bir hafta içinde bu işi bitirmesini ve *Resmi Gazete*'yi bizzat Cenevre'ye, Milletler Cemiyeti Komisyonuna göndermesini söyledi. Talat Rauf buna da itiraz edecek olmuş, ancak bakanın ısrarı karşısında susmak zorunda kalmıştı.

Sherrill *Resmi Gazete*'nin Cenevre'deki kritik oylamaya yetişmesi için bakanın talimatıyla yetinmedi ve girişimlerini sürdürdü. Amerikan Hükümeti'nin Gazi Mustafa Kemal'e hediye ettiği 60 bitkiyi bahane ederek Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hikmet Bey'den bir randevu aldı. Hikmet Bey'le görüşen büyükelçi sözü 14 Ocak'ta yapılan oylamaya getirdi ve *Resmi Gazete*'nin hâlâ Cenevre'ye gönderilmediğini hatırlattı. Hikmet Bey de şaşırmıştı ve bu Sherrill'in dikkatini çekmişti:

> "Hikmet Bey'in yanıtı 'bize bu evrakları göndermemize gerek olmadığı, 23 Haziran'da gönderdiğimiz yazıyla Türkiye'nin bu konvansiyonları uygulamaya koyduğu söylendi' oldu. Evrakların muhakkak Cenevre'ye kaydedilmesi gerektiğini belirttim ve kendisine bu bilgiyi kimin verdiğini sordum. Yanıt 'Şükrü Kaya Bey' oldu. Bunun üzerine fırsat bu fırsattır deyip, Hikmet Bey'e 22 Aralıkta bütün bu konuyu Cumhurbaşkanı'nın önüne götürmek istediğimde kendisine bu yasadışı ticaretin Türkiye'nin adına sürdüğü lekeyi anlattığımı hatırlattım. Hatta, Paris'deki dedikodulara dayanarak Türk hükümetindeki bir bakanın isminin de yasadışı eroin ticaretinde geçtiğini de belirttim. Benden bu ismi öğrenmek istediğinde de, 'dedikodunun isim vermeyi gerektirmeyecek kadar saçma olduğunu' kendisine belirttiğimi söyledim, arkasından kendisine 13 Ocakta meclisteki oylamanın engellenmeye çalışılmasını hatırlattım. O tarihte de Hikmet Bey benden bahsi geçen bakanın ismini istemişti ve aynı sebeplerle vermemiştim. Ardından, bugün gerçekleşen son

olayı vurguladım ve 'bugün bu ismi siz söylediniz' dedim. 'Yani Paris dedikodularında ismi geçen bakan Şükrü Kaya mı?' dediğinde ne yazık ki tahmininin doğru olduğunu söyledim. Ve kendisine bu ismi benim söylemediğimi hatırlamasını istedim. Bu konuşmadan Gazi'ye söz etmemesini rica ettim. Eminim, ben çıktıktan hemen sonra bunu Gazi'ye anlattı. Kurulması planlanan merkezi afyon fabrikasına Taranto'nun getirilmesine ilişkin dedikodulardan da bahsettim. Bu son haber, Hikmet Bey'i özellikle sarstı. 22 Aralık'taki görüşmemizde Gazi'ye uzun ve sert bir savaşla karşı karşıya olduğumuz ve bu savaştaki düşmanlarımızın ne kadar akıllıca davrandıklarının göstergelerinin belirmeye başladığını söylediğimi de hatırlattım".[57]

Sherill'in diplomatik manevrası etkili oldu. Nihayet karar *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Hükümetin aldığı bu karar 13 Nisan 1933 günü Milletler Cemiyeti'nde oylanan sözleşmenin kaderini de belirledi. Sözleşme, prosedürü yerine getirerek oylamaya katılan Türkiye'nin de olumlu oyu sayesinde 27 olumsuz oya karşı, 28 oyla onaylanarak yürürlüğe girdi.

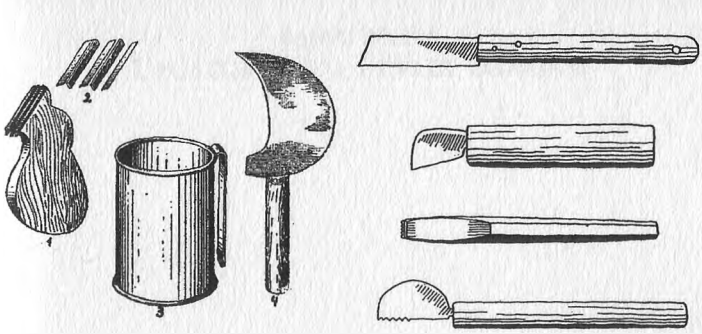
Haşhaş Ekiminin Kısıtlanması

Bu yasal düzenlemelerin ardından İstanbul'u ve neredeyse bütün dünyayı eroine boğan fabrikaların kesin olarak kapatıldığı anlaşılmıştı. Japon girişimciler elde ettikleri imtiyazlardan yararlanmak için Taksim'deki fabrikanın makinelerini hızla Çin'e taşıdılar. Orient Produit'in geriye kalan aletleri Türkiye Eczacılar Birliği tarafından o günlerde kurulan ilaç fabrikası için satın alındı. Diğer iki fabrikanın cihazları ise patronlarının kayda değer ilişkileri sayesinde hızla yurtdışına kaçırıldı.[58] Fabrikaların hızla kapatılması kimi girişimcilere ilham verdi ve peş peşe küçük yeraltı laboratuvarları kuruldu. Ancak bunlar fabrikalar kadar etkili olamadı.

Bu yasal önlemlere rağmen kaçakçılık bütün hızıyla sürüyordu. Sadece 1932 yılı Ağustos ayıyla 1933 yılı Ocak ayları arasında İstanbul Marsilya arasında yapılan 9 seferde toplam 2 ton afyon ya-

57 "Büyükelçi Charles Sherill'den ABD Dışişleri Bakanlığına" 19 Mart 1933 867.114 Narcotics / 826.

58 Taranto'lara ait Etkim'in kapatılmasından sonra 31 Mayıs 1940 tarihli ve 2/13634 sayılı hükümet kararnamesiyle fabrika aletlerinin "başka amaçlarla kullanılmak üzere sahiplerine iade edilmesine" karar verildi.



Haşhaş kapsüllerinin çizilerek afyon sütünün toplanması incelik gerektirdiği için çiftçiler bu işte özel uçlu bıçaklar, sıyırma ve toplama aletleri kullanıyordu.

kalandı. Partiler 20 kiloyla 800 kilo arasında değişiyordu. Amerikalılar bu trafik nedeniyle Marsilya ya da Paris yakınlarında gizli ve büyük laboratuvarlar olduğundan şüpheleniyordu. İkinci şüpheli bir liman da Amerika'ya Santiago üzerinden giren baz morfinin çıkış noktası olan Antwerp'di. 27 Temmuz 1932 günü İstanbul'dan ayrılan Fransız bandıralı Lamartine'in makine dairesinde 16 valiz içinde 500 kilo morfin gizlenmişti. Muhbir Dumas malın hedefinin Amerika olduğunu bildiriyordu. Aynı gün hareket eden Amerikan bandıralı Exanthia'da ise 30 kilo eroin gizlenmişti. Bu geminin de hedefi Amerikan limanlarıydı. 13 Ağustos günü İstanbul'dan ayrılan Pierre Loti vapuru 15 valiz içinde gizlenmiş 700 kilo ham afyonu Marsilya üzerinden İskenderiye'ye götürüyordu. Yine aynı gün hareket eden Patria vapuru ise Pire, Napoli yoluyla Marsilya'ya hareket etmişti ve dört valiz içinde 200 kilo ham afyon taşıyordu. 1 Şubat 1933 günü Fransız Gümrüğü Marsilya'da İstanbul'dan gelen ve Küba'ya gönderilmek üzere bekleyen beş kasa "Kaşar Peynirini" incelediğinde, peynirlerin arasına gizlenmiş 25 kilo morfin buldu. Morfinin piyasa değeri 15 bin liraydı. Malı yükleyen Marco S. Egiz isimli Yahudi komisyoncuydu. Galata'daki Manukyan Han'da faaliyet gösteren 35 yaşındaki Egiz, bir süre önce Byron ve Exanthia'da yakalanan malın da yükleyicisiydi. Alıcı daha da ilginçti. Navigazione Libera Triestina şirketinin yerel acentesi olan Lloyd Triestina şirketinin sahibi olan Sinyor Campaner İtalyan Faşist Partisi'nin ileri gelenlerindendi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYUŞTURUCUDA DEVLET DAMGASI

T.C. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı

Fabrikaları kapatan Hükümet 1933 yılından itibaren haşhaş ekimini ciddi biçimde sınırlamaya başladı. 1936 yılına gelindiğinde sadece üç yılda haşhaş ekilen il sayısı 62'den 17'ye, afyon üretimi yılda 200 bin tondan 80 bin tona kadar geriledi. 14 Ocak 1933'te Lahey ve Cenevre anlaşmalarının kabul edilmesinden sonra narkotik maddelerin üretimini ve denetimini düzenleyen yasalar da birbiri ardına kabul edildi. Ayrıca 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun ve İnhisarlar Kanunu yeniden düzenlenirken, anlaşmalara da uygun hale getirildi. Yasal düzenlemelerden en önemlisi 13 Mayıs günü 2253 sayılı yasayla kabul edilen Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'ydı. Buna paralel olarak 31 Mayıs günü İktisat Vekâleti bünyesinde Uyuşturucu Maddeler İnhisarı (UMİ) kuruldu. Bu Lahey ve Cenevre konvansiyonlarında öngörülen devlet tekeliydi. Devlet ham afyon, tıbbi afyon, morfin ve her çeşit türevinin imalatını, ihracatını ve ithalatını tekel altına alıyordu. Ancak ham afyonun yurtiçindeki ticareti yine serbest kalacaktı. Taranto'ların hayalleri henüz gerçekleşmemişti.

Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'nın başına Habibzade Ziya Bey

getirildi.[1] Yönetim kurulunda ise Ahmed İlhami Bey, Ali Sami Bey, Mehmed Hüsnü Bey ve Mecit Mağmumi yer aldı. İki üye İktisat Vekâleti tarafından, birer üye de Ziraat ve Sıhhat Vekâletleri tarafından seçiliyordu. Merkezi İstanbul'da bulunan inhisarın bir şubesi de İzmir'de açıldı.

UMİ'nin ilk işi afyon ticaretini üretimin yapıldığı bölgeye göre değil, içerdiği morfin miktarına göre düzenlemekti. Tüccar ve komisyoncular tarafından idareye teslim edilen afyondan numuneler alınarak tahliller yapılıyor, afyonun morfin derecesi belirlendikten sonra bedeli ödeniyordu. Ayrıca idare afyon için depo hizmeti de veriyor, sıkışan tüccara o günkü fiyatın yüzde 50'sine kadar avans sağlıyordu. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı satın alınan afyonu işlemeye de başladı. Afyon morfin derecesine göre ayrıldıktan sonra kıyma makinelerinden birkaç defa geçirerek ekmek büyüklüğünde topaklar haline getiriliyordu. Standart ve homojen hale getirilen, analizi yapılan topaklar üzerine ay yıldız içinde "UMİ" harflerini taşıyan bir damga vuruluyor, bunlar "Türkiye Cumhuriyeti Uyuşturucu Maddeler İnhisarı" yazan içi çinko kaplı şık, tahta sandıklara dolduruluyor ve ihracata hazır hale geliyordu. Alıcılar istediği miktar ve morfin derecesine göre siparişini idareye bildiriyor, idare de topakların morfin oranını bu isteğe göre ayarlayarak malı teslim ediyordu. UMİ ABD'den Hindiçini'ne kadar dünyanın dört bir yanına afyon sattı. Ayrıca bir dönem "koka yaprağı" ithal ederek kokain üretimine de girişti.[2] Ancak en önemlisi 8 Haziran 1933 tarihli yasayla haşhaş ekilen alanların sınırlandırılmasıydı. Yasa sınırlamayı bakanlar kuruluna bırakıyordu. 10 Ağustos 1933'te ilk kez bir bakanlar kurulu kararı ile haşhaş ekilecek alanlar belirlendi. Burada ilk kez yazılı olmayan kurallar uygulanmaya başlanmış, ekim alanları seçilirken sınıra olan uzaklık, kaçakçılığın gelişmiş olması gibi faktörler göz önüne alınmıştı.

---

1 Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'nın beş kişiden oluşan yönetim kurulunda başkan dışında iki üye İktisat Vekaleti tarafından, birer üye de Sıhhat ve Ziraat Vekaletleri tarafından seçiliyordu. Başkan İktisat Vekaleti'nin önerisiyle Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanının onayıyla seçiliyordu.

2 "Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'nca ithaline lüzum görülen koko yaprağının 2/7005 sayılı Kararnameye bağlı 11 sayılı listeye ilavesi", 19 Ocak 1938, sayı 2/8090 Başbakanlık Devlet Arşivleri, Dosya Fon Kodu: 30..18.1.2, yer no. 82.7..11.



T.C. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı afyonu standart hale getiriyordu. İstanbul ve İzmir'deki borsalar gelen afyon derecelerine göre ayrıldıktan sonra kıyma makinelerinden geçirilip, yoğuruluyor ve topak haline getiriliyordu.

Yugoslavya ile İşbirliği

Türkiye, afyon üretimi ve satışı konusunda Avrupa'daki kartele karşı benzer sıkıntıları yaşayan ve çok kaliteli ürün yetiştiren Yugoslavya ile işbirliği yaptı. Cenevre'deki oylamanın ardından, 14 Nisan 1932 tarihinde imzalanan ortak afyon satışı sözleşmesiyle birlikte birer afyon tekeli oluşturan iki hükümet, Türkiye-Yugoslavya Ortak Afyon Satışı Merkez Bürosu'nu kurmuştu. Başlangıçta çeşitli engellemeler yüzünden kâğıt üzerinde kalan bu büro ancak 1934 yılı başında çalışmaya başlayabildi. Engeller "Afyon Kartelinden" kaynaklanıyordu. Kartel, kendi çıkarları için Türkiye'nin ticaretine engeller çıkarıyordu. Dönemin Afyon Milletvekili Berç Türker bir soru önergesiyle bu konuyu meclise getirdi. Türker Afyon Karteli'nin gizli oyunlarla afyon satışlarını zorlaştırdığını açıklayarak afyon ticaretinin zarar gördüğünü söylüyor "sıkıcı ve boğucu bir atmosfer içinde afyon işi yuvarlanıp gidiyor. Hükümet bunun çaresini arayıp bulmalıdır" diyor ve gerekirse Milletler Cemiyeti'nden çekilmemizi istiyordu. Ayrıca Türkiye kartelin Türkiye'den afyon satın almama kararına karşı, Türkiye'deki devlet tekelinin kısa zamanda bir fabrika kurarak üretime geçmesine karar vermişti. Hükümet İstanbul ve Ankara'da bir fabrika açmak için afyon monopolüne yet-

ki verdi. Bu arada Merck and Company, Rahway, New Jersey, Mallincrodt Laboratories of St. Louis gibi büyük afyon alıcıları da Türkiye'den aldıkları afyon miktarını artırırken, Türkiye pazarına girmek için hükümetin Avrupalı kartele karşı tutumunu yakından izliyorlardı.[3]

Aslına bakılırsa Türkiye'nin afyon üretiminin sınırlandırılması konusundaki itirazları bütünüyle yersiz değildi. Milletler Cemiyeti Türkiye'ye baskı yaparken, afyon konusundaki entrikaları görmezden geliyor, Uzakdoğu'daki ticareti ve Avrupa'daki fabrikalarda üretimi dikkate almıyordu. 1930'ların başında bütün dünyada afyon türevleri işleyen 54 fabrika bulunuyordu. Ve en çok fabrika, afyon üretiminin kısıtlanmasını isteyen İngiltere ve Milletler Cemiyeti'ne ev sahipliği yapan İsviçre'deydi. Ayrıca afyon konusunda Türkiye'yi en çok sıkıştıran ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki fabrikalar da dünya afyon piyasasının büyük miktarlı alıcıları arasındaydı. Elli dört fabrika, yılda bin ton civarında afyon işliyordu. Ancak dünyanın tıbbi ihtiyacını karşılamak için üretilmesi gereken afyon türevleri miktarı 3 ton olarak hesaplanıyordu. Oysa sadece İsviçre'nin ilaç fabrikalarında yılda 23 ton afyon türevi üretiliyordu.

Cemiyeti Akvam'da Türk Temsilci

Türkiye afyon türevleri üretimini tamamen yasaklamış, haşhaş ekimini sınırlamış ve devlet tekelini getirmişti. Ancak uluslararası platformlarda itirazlar kesilmiyordu. Haşhaş üretiminin sınırlandırılması bu defa Türkiye'de de homurdanmaların başlamasına neden oldu. 20 Haziran 1936 günü yapılan Cemiyeti Akvam'ın dünya afyon üretiminin sınırlanmasına ilişkin toplantısında konuşan Türk temsilcisi Profesör Necmettin Sadık bu sıkıntının iki tarafından da söz etti:

> "Bu insaniyetperverane işin iyi bir neticeye varması için lazım gelen hüsnü niyet ve samimi arzuyu azami derecede Türkiye'de bulacaksınız. Çünkü dünyanın en mühim afyon müstahsillerinden olan memleketim yapmak istediğiniz tahdit işini

3 "Robert P. Skinner'in 'Turkish Opium Monopoly Restricts Importation of Opiates Manufactured by Certain Companies' Başlıklı Raporu", 13 Kasım 1934, 867.114 Narcotis 1020.

kendiliğinden çoktan yapmıştır. Bu hususta Türkiye'nin büyük fedakârlıkları hakkında bir fikir vermek için kısaca söyleyeyim ki birkaç yıl evvel Türkiye'nin 62 vilayetinde afyon ziraatı yapılırken şimdi ancak 17 vilayete indirilmiştir. Yılda vasati 500 ila 600 ton afyon istihsal eden Türkiye bu suretle şimdi yalnız 217 ton afyon istihsal ediyor. Sırf fenni ve tıbbi mamulât için ihraç ettiğimiz afyon miktarı 1934 yılında 200 bin küsur kilo iken hükümetin aldığı mühim ve ciddi tedbirler neticesinde bu yıl 80 bin kiloya düşmüştür."

Türk hükümeti her yıl bağımlıların, yakalanan narkotik maddelerin ve kaçakçıların, üretimin ve ihracatın ayrıntılı bir listesini düzenli olarak hazırladığı raporlarla Milletler Cemiyeti'ne bildiriyordu. Bu kayıtlar ortaya çıkan bağımlılık dalgasını da bütün çıplaklığı ile yansıttı. 1934 yılında toplam 140 toksikoman tedavi görmüştü. Bunların 97'si eroin kullanıyordu. Ve 34 hasta "11 ile 20 yaş" arasındaydı. Eroin bağımlılarının büyük bölümü işçiydi, ancak içlerinde doktor, öğrenci, memur ve fahişelere de rastlanıyordu. Kaçakçılık hızını koruyordu, sadece güneye kaymıştı. 1934 yılında toplam 408 kilo saf afyon yakalandı. İki olay İzmir limanında ortaya çıkarıldı. Mahkemelerde 177 uyuşturucu vakasında 880 kişi yargılanmış ve bunlara toplam 198 yıl hapis cezası, 487 bin lira da para cezası verilmişti. Bir kilo esrarın fiyatı 40 lira, bir gram eroinin fiyatı ise 1-2 lira arasında değişiyordu. Kaçakçılık olaylarında morfin ön plana çıkıyordu. Adana'da pratisyen bir doktor olan Hamdi Katy isimli bir kadına para karşılığı morfin satarken yakalandı. 2 yıl hapis ve 200 lira para cezasına çarptırıldı, aynı günlerde eczacı Missak Manuk Şişli'deki eczanesinde kayıtlara geçirmediği morfinle yakalandı. Bir başka ilginç olayda ise bir Rus göçmeni olan Doktor Nikola'nın evinde, zor durumda olan hastaları morfin kullanarak gizlice tedavi ettiği anlaşıldı.[4]

Adli Tıp istatistikleri de yaşanan gelişmeleri doğruluyordu. 1934-1936 yılları arasında esrar, eroin, kokain, afyon gibi uyuşturucuyla ilgili suçlardan kovuşturulan 833 kişi için yasal bir zorunluluk olarak adli tıp tarafından inceleme yapılmıştı. Ve bunların 256'sının eroin kullanıcısı olduğu tespit edilmişti. Fabrikalar kapatılmıştı ancak eroin bağımlılığı artış eğilimini sürdürüyordu.

4 "Societe Des Nations Traffic de L'Opium et Autres Drogues Nuisibles Rapports Annuels Des Gouvernements Pour 1937 Turquie".

Hastaneye tedavi için yatan eroin bağımlılarının sayısı 1938 yılından sonra yılda 100'ün altına düşmedi.[5]

Hastanelerde Bağımlılık Tedavisi Görenler

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1934	140	129	11
1935	144	131	13
1936	124	113	11
1937	112	104	8
1938	154	146	8
1939	164	157	7
1940	189		

Artış özellikle 1937 yılından başlayarak hissediliyordu. 1937'de hastaneye tedavi için gelen 112 bağımlıdan 75'i eroin kullanıyordu. Bağımlılar arasında taksi şoförleri, ambülans şoförleri, öğrenciler, 2 eczacı ve 1 kadın artist vardı. Aynı yıl gizli bir laboratuvar basılmış ve 40 kilo baz morfin, 11,5 kilo eroin, 20 kilo da ham afyon bulunmuştu. Mahkemelerde 115 kaçakçılık davasında toplam 117 yıl hapis ve 240 bin lira para cezası verildi.

1937 yılında 25.2 hektarlık bir alanda toplam 269 ton afyon üretildi. Afyonun en büyük alıcısı Japonlardı. Onları İngiltere, Amerika ve Belçika izliyordu. Savaştan hemen önce 1938 yılında tedavi için hastaneye başvuran 154 bağımlıdan 121'i eroin kullanıyordu. Büyük bir bölümü 21 ile 30 yaş arasındaydı.

Türk hükümeti artık katı tutumunu değiştirmişti. Özellikle kaçakçılık konusunda Amerikalılarla işbirliği yapmaya başladı, narkotik uzmanlarının Türkiye'de çalışmasına olanak sağladı. Örneğin 13 Mayıs 1937 tarihli hükümet kararıyla Amerika'dan gönderilen ve bir "mübadil" olan A.A. Chirsides'in Türkiye'ye girmesine izin verildi.[6]

İkinci Dünya Savaşı'nda Eroin

Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'nın ömrü beş yıl sürdü. Ardından 1938 yılında 3491 sayılı kanunla Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)

5 Bakırköy Akıl Hastanesi 1940-1949 yılları arasında 1534 bağımlıyı kabul etmişti ve bunların 1.350'si eroin kullanıyordu. Yılda ortalama 150 eroinman hastaneye tedavi için baş vuruyordu.

6 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri Fon Kodu 30.18.1.2 sayı 2/6579.

kuruldu. TMO'nun kuruluş nedenleri arasında Uyuşturucu Maddeler İnhisarı ile ilgili söylentiler ve yolsuzluklar vardı. Özellikle 1936 yılındaki Frank devalüasyonu büyük bir zarara yol açmış ve bu nedenle UMİ'nin yönetim kurulu başkanı ve üyeleri ile genel müdür ve yardımcısı soruşturulmuştu.

İş Bankası çevresindeki aferist hareket 1937 yılında İsmet İnönü'nün Başbakanlıktan istifasına yol açmış, yerine Celal Bayar atanmıştı. Ancak Mustafa Kemal'in ölümünden sonra Cumhurbaşkanı olan İnönü, Bayar'ı yeniden başbakanlığa atarken birbirleriyle çekişen iki ismin de bakan olmasını engelledi: Kaçakçılık lobisinin güçlü ismi olarak gösterilen Şükrü Kaya ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras. Toprak Mahsulleri Ofisi de tam bu dönemde yolsuzluk söylentileriyle çalkalanan Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'nın yerine kuruldu. Ofisin kuruluşunu izleyen yıllarda haşhaş ekilen alanlar önemli ölçüde arttı ve 1939 yılında 31 bin hektarın üzerine çıktı, üretim 262 tona yükseldi. Savaş hazırlıkları afyon talebini artırmıştı ve üretimin büyük bir bölümü ihraç ediliyordu. En büyük alıcı ise 112 ton ile ABD'ydi. ABD'yi İsviçre, Fransa ve İngiltere izliyordu. Üretimdeki bu artış kaçakçılığa da yansıyacaktı.

Savaş Yıllarında Türkiye'nin Afyon Üretimi ve İhracatı

Yıl	*Alan (hektar)*	*Üretim (Kg)*	*İhracat (Kg)*
1938	28,416.	246.000	115,919
1939	31,170	262,000	338,479
1940	29,852	223,000	335,591
1941	29,790	206,000	199,752
1942	28,314	285,000	218.993
1943	29,548	289,000	153,187
1944	26.847	183,000	88.225
1945	25,475	147,000	162.005
1946	29.083	262,226	198.145
1947	30.662	333.710	209,030
Ortalama	28.911	243.694	200.933

Kaynak: Bulletein on Narcotics, 1953/I.

Bütün dünyada, özellikle de Amerika'da savaşın getirdiği kargaşa morfin ve eroin kaçakçılığını güçleştirmiş, mal bulunmaması yüzünden bağımlılık önemli ölçüde gerilemişti. İkinci Dünya Savaşı boyunca yasadışı afyonun kaynağı Türkiye, İran ve Çin oldu. Bu dönemde Türkiye'de yasal üretimden yeraltı piyasasına satılan afyon Suriye'ye kaçırılıyor, buradan Fransa, İtalya, Portekiz ve İs-

panya'nın Akdeniz'deki limanları üzerinden Avrupa'ya ve Atlantik ötesinde Amerika'nın doğu kıyısına uzanan bir rota izliyordu. Ayrıca 1941-1945 yılları arasında Türkiye'den yine Suriye ve Filistin yoluyla Mısır'a uzanan bir kaçakçılık rotasından da söz ediliyordu. Marsilya bu dönemde belirgin biçimde Balkanlar, İran ve Türkiye kaynaklı afyonun toplandığı asıl liman oldu.[7]

Savaş yıllarında Türkiye'de yabancı uyruklu kaçakçıların yakalanması Avrupa ve Amerika'da işlerin yolunda gitmediğini gösteriyordu. 6 Nisan 1939 günü İstanbul Çubuklu'da bir çiftlik içinde yakalanan laboratuvar üretime geçmek üzereydi ve İtalyan Armando Sartodi'nin kontrolündeydi. 1.7 ton ham afyon yakalanan bu laboratuvarda Dursun Ali, Hacı Ofluoğlu, Hasan Çetin ve Laz Kasım da üretime yardım ediyordu.

2 Ocak 1940 günü İzmir'de J. Rasmussen adlı bir Amerikalı'nın limandan Amerika'ya götürmek üzere yüklediği mallar arasında afyon bulundu. Rasmussen Minos Bouyukas isimli Roterdam üzerinden Amerika'ya yüklü miktarlarda afyon ve eroin kaçıran bir kaçakçı ile ortaktı. Benzer biçimde 22 Mayıs günü İstanbul'da yakalanan 5 kişilik bir narkotik kaçakçılığı çetesi arasında yabancı uyruklular da vardı. 1941 yılına gelindiğinde savaşın etkisi ve Suriye'ye kayan trafik iyice belirginleşmişti. Artık büyük partiler de yakalanıyordu. 21 Ocak 1941 günü Kilis'te Hasan Türkü ve Tahir Kenan isimli kaçakçılar 194 kilo ham afyonu Suriye'ye kaçırırken yakalandı. Kaçakçılar 6'şar ay hapis ve 300 lira civarında para cezasına çarptırıldı.

Amerika ve Avrupa'da savaş nedeniyle bağımlılık gerilerken Türkiye'deki bağımlılığın seyri biraz daha farklıydı. Kaçakçılığın sekteye uğraması, yurtdışına gönderilemeyen malların iç piyasa girmesine ve bağımlılığın canlanmasına yol açtı. Savaş dönemi boyunca hem morfin hem de eroin bağımlılığı eskisi kadar hızlı olmasa da artışını sürdürdü. İç piyasada serbest olarak satılan afyon yasadışı üretimi bilen çok sayıda teknisyen sayesinde kolaylıkla morfine dönüştürüldü. Ayrıca bu vasıflı yeraltı kimyagerleri küçük miktarlarda eroin üretimi yapabiliyordu. Eroin kaçakçılığına uygulanan cezalar caydırıcı olmaktan uzaktı. Ve bağımlılığa karşı polisiye tedbirler dışında hiçbir önlem alınmıyor, bu bir toplumsal sorun olarak görülmüyordu.

7 "Illicit Traffic in Opium", Bulletein on Narcotics 1953/III.

Bağımlıların Kullandıkları Madde Türü					
Yıl	*Esrar*	*Eroin*	*Morfin*	*Afyon*	*Karışık*
1934	16	97	10	4	13
1935	58	56	8	3	19
1936	47	48	16	2	11
1937	22	75	3	1	11
1938	21	121	6	2	4
1939	19	126	3	5	11

Kaynak: Societe Des Nations Trafic de L'Opium et Autres Drogues Nuisibles.

Bunun dışında Bulgaristan'a taşınan fabrikaların yasadışı üretiminden gelen Türkiye'ye yönelik cılız da olsa bir kaçak eroin trafiği dikkat çekiyordu. 17 Şubat 1939 günü Beyoğlu'ndaki Hotel des Alpes'de Bulgar uyruklu Athanas Kotzen Lambrof 1.4 kilo kaliteli Bulgar eroini ile yakalandı. İlginç olan Lambrof'un getirdiği eroini üreten fabrikanın İstanbullu tanınmış kaçakçılardan Ali Reşat'a ait olmasıydı. Bulgarlar kaçakçılıkta on yıllar sonrasına uzanacak ilişkiler kurmaya başlamıştı. Bulgarlar eroin, kokain karışımından oluşan ilk "crack"leri İtalyanlarla birlikte üretip satıyorlardı.

1939 yılında polis 258 kişiyi uyuşturucu kullanırken yakaladı. Bunlardan bağımlılık tedavisi için hastaneye gönderilenlerin yüzde 78'i eroinmandı. Kaçakçılıkta İstanbul ve İzmir'in dışında İzmit'teki yoğunluk dikkat çekiyordu. 1939 yılındaki 414 kaçakçılık vakasının yüzde 72'si İstanbul'da, yüzde 14'ü İzmir'de, yüzde 8'i ise İzmit'te ortaya çıkarılmıştı. Bu vakalar daha çok köylülerin üretimden kaçırdıkları afyona dayanıyordu, 6.3 kilo eroine karşılık 2.2 ton ham afyon yakalanmıştı. En büyük parti 16 Kasım günü Ziya Algün'ün evinde yakalanmıştı. Algün alıcı kılığındaki polislerle birkaç defa buluştuktan sonra kilosu 2100 liradan anlaşma yapmış ve 4 kilo eroinle birlikte yakalanmıştı. Yağ tüccarı olan Algün'le birlikte Anna Malarine Paol isimli 44 yaşındaki bir Rus kadın ve 38 yaşındaki Madam Afrozini de yakalandı. Ancak eroinin üretildiği laboratuvar bulunamadı.[8]

8 "Sağlık Bakanlığı'nın Milletler Cemiyeti'ne Raporu" 20 Aralık 1939 867.114 Narcotics/1167.

İstanbul'da 1943-1947 Arası Yakalanan Psikoaktif Maddeler (Kg)

Yıl	*Esrar*	*Eroin*	*Afyon*
1943	1.9	0.5	6.4
1944	9.2	1.8	332
1945	7.6	6.1	29
1946	18.1	0.5	1.9
1947	0.5	1.3	

Bakırköy Akıl Hastanesi'nin yöneticileri bu gelişmeyi savaş koşullarında eroin bulmakta zorlanan bağımlıların, yoksunluk krizlerine karşı son çare olarak hastanelere başvurmalarıyla açıklıyordu.[9] Ancak bu eroin bulunamamasından çok, savaşın getirdiği yoksullaşma ve kıtlıkla birlikte eroinin kilosunun 2-3 bin lira gibi çok yüksek fiyata ulaşmasından kaynaklandı. Bu dönemde yaşanan bir başka gelişme eroinin artık sadece toz şeklinde ya da sigaraya karıştırılarak değil, en ekonomik yöntem olan şıringayla da deri altına ya da damara enjekte edilerek kullanımının yaygınlaşmasıydı. Aynı dönemde eroin, daha sonra bir daha hiç çıkmayacağı bir kuruma, cezaevlerine de yerleşti. Ahmet Şükrü Emed ve Nejat Polatoğlu tarafından 1948 yılında yapılan bir araştırmanın laboratuvar sonuçlarına göre cezaevlerinde çeşitli suçlardan yatan kişilerin yüzde 17'sinde eroin bulgularına rastlanmıştı.[10]

	Yaşlarına Göre Bağımlılar					
Yıl	*11-20*	*21-30*	*31-40*	*41-50*	*51-60*	*61-70*
1934	34	69	25	8	3	1
1935	16	86	30	8	4	0
1936	8	84	25	5	2	0
1937	7	70	25	5	3	2
1938	8	85	47	10	2	2
1939	9	99	44	12	0	0

Mazhar Osman yirmi yıldan beri içli dışlı olduğu uyuşturucu bağımlılığında gelişmeleri ciddi bir tehlike olarak görüyor bağımlıları iradesiz ve zavallı yaratıklar olarak gören o anlayışı için belki de bir günah çıkarıyordu. Bağımlılığı "kişilik bozukluğunda" aramakta eskisi kadar ısrarcı değildi. Yirmi yıllık deneyimle artık

9 Mazhar Osman Uzman, *Tababeti Ruhiye*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, (Üçüncü Basılış) Fasikül I, 1941.

10 Mazhar Osman Uzman, *Heroinciler* s. 72-73.



Devlet tarafından işlenen ve içerdikleri morfin miktarına göre standart topaklar haline getirilen afyon, alıcıların siparişlerine göre üzerinde "T.C. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı" etiketini taşıyan çinko kaplı tahta sandıklara yerleştiriliyordu.

idari gafletten, eksik tedbirlerden, önlenemeyen kaçakçılıktan söz ediyordu:

> "Biz yirmi senedir, heroin kurbanlarıyla uğraşıyoruz... Asıl uğraşılacak, yok edilecek heroin yapanlar, satanlardır. Onlarla uğraşmak cemiyetin işidir, hükümet işidir. Halkımız bu zehri işitmemişti. Yirmi sene evveline kadar ne olduğunu bilmiyordu. Halka bu meşum iptilayı maatteessüf biz öğrettik, idari gafletimizle bunu yarattık, yaşattık, yarım tedbirlerle önüne geçmeğe kalktık. Hâlbuki ortadaki hal bu tedbirlerin samimi ve ciddi olmadığını zannedecek derecede gevşek. Avrupa'yı her şeyin önünde ve üstün gören bizler heroin ve içki meselesinde dünya rekorunu kırdığımızı görmekle öğünmeli miyiz? Utanmalı mıyız? Bilmem...
>
> Yediği ekmeğini yapmasını bile beceremeyen bu memlekette kimyanın en ince işlerinden zehirli maddeleri ellerimizdeki yarım yamalak aletlerle beceriyoruz, bütün dünya pazarlarına yollamaya çalışıyoruz. Hâlâ bu zehrin ismini bile işitmemiş Avrupalıları da dünyayı da bu çeşit sefalete alıştırmak istiyoruz. Lakin o medeni topraklarda yakayı çabuk ele veriyoruz, ticaretimizi yürütemiyoruz. Ancak Afrika şimalinde henüz bakımsız cahil Müslümanları müşteri buluyoruz, bu ticarette rekor kırmaya çalışıyoruz."[11]

Mazhar Osman'ın sözünü ettiği ülke Mısır'dı. Kahire'de baş gösteren eroin bağımlılığının İstanbul'daki fabrikaların yasadışı

11 Mashar Osman Uzman, *Heroinciler*, s. 90-91.

üretimiyle olan ilişkisini Mazhar Osman'ın da yakından tanıdığı Russel Paşa ortaya çıkarmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde İsmet İnönü'nün Kahire'ye yaptığı gezide de bu kaçakçılık ve yarattığı toplumsal sorun gündeme gelmişti.

Narkotik Dezenformasyon Savaşı

Amerikan Federal Narkotik Bürosu'nun (FBN) direktörü Harry Anslinger ile sosyoloji profesörü Alfred Lindesmith arasında '30'lu yılların sonunda başlayan ve '50'li yılların başına kadar süren tartışma ABD'de bağımlılık tedavisine bakışı da önemli ölçüde etkiledi. Anslinger Amerika'nın narkotik maddeler konusundaki politikalarını belirleyecek ölçüde etkili bir bürokrattı. Lindesmith ise uzun süre narkotik bağımlılarının tıbbi tedavisini savunan, bağımlılığı kişisel irade dışında, toplumsal nedenleriyle değerlendiren tezleriyle dikkat çekmişti. Fiziksel bağımlılık ile psikolojik bağımlılık ayrımı üzerinde duruyor, fiziksel bağımlılığın yarattığı psikolojik bağımlılığa dikkat çekiyor ve sadece "anormal" insanların bağımlı olabileceği yolundaki tezlerin "savunulamaz" olduğunu söylüyordu.

Anslinger ise Hazine Bakanlığı'nın bir parçası olarak kurulan Federal Narkotik Büronun başına getirilmişti. '60'lı yılların başına kadar sahip olduğu yasal güç sayesinde Amerikan kamuoyunu narkotik bağımlılık konusunda etkilemişti. '30'lu yılların ekonomik krizle alt üst olan şehirlerinde hızla gelişen bağımlılık sorununu "göçmenler", "siyahlar" ve "komünistlerle" açıklamayı tercih ediyordu. Bir yandan FBN aracılığıyla afyon ithalatını düzenlerken, afyon işleyen şirketlerin desteğini de almıştı. Sadece yasa yapan bir adam değil, bir ahlak bekçisi gibi davranıyordu. Narkotikler konusundaki söylemi araştırmalara destekleyici olarak belirliyor Allen Ginsberg gibi narkotikleri savunan radikal yazarlara doğrudan ya da dolaylı olarak baskı uyguluyordu.

Anslinger'in Narkotik Bürosu '30'ların sonundan başlayarak '50'li yıllara kadar büronun politikalarına karşı çıkan Lindesmith'e gözdağı vermeyi sürdürdü. 1939'da Lindesmith doktorasını tamamlamak üzereyken FBN'nin adamları Indiana Üniversitesi'ne gelerek Lindesmith'in bir uyuşturucu bağımlısı ve narkotik bağımlılığa ilişkin araştırmalar yapan kurumların "haracını yiyen" bir adam olduğunu fısıldadı. Lindesmith 1940 yılında *Kri-*

minal Hukuk ve Kriminoloji dergisine yazdığı "Uyuşturucu Budalalığı Efsanesi" başlıklı makalede "narkotik bağımlılığına ilişkin yanlış bilgilerin sterotiplerini" ağır bir dille eleştirince FBN'nin de boy hedefi haline geldi.

Anslinger bu makaleye bir yargıcın aynı dergide cevap vermesini sağladı. Yargıç Twain Michelson Lindesmith'in bir "yalancı bilim adamı" olduğunu ilan ediyor ve uyuşturucu bağımlılığının hırsızlık, cinayet gibi bir suç türü olduğunu söylüyordu. FBN daha da ileri gitmiş, Lindesmith'in evine ve otomobiline onu yakalamak için narkotik madde yerleştirdi. Bu Lindesmith'in akademi çevrelerindeki desteğini sona erdirdi. Akademisyenler artık onun eleştirel tezlerini görmezlikten geliyordu.

Anslinger Lindesmith'i saf dışı ettikten sonra 1946 Kanada yapımı "Drug Addict" filmini de yasaklattı. Film narkotik bağımlılığının doğasını, narkotik maddeleri ve kaçakçılığı anlatan ödül kazanmış bir belgeseldi. Ve Amerikan Narkotik Bürosu için uyuşturucu kullanımına ve satışına ilişkin sahneler "kabul edilemezdi". Belgeselde büyük kaçakçıların daha çok "beyazlar" olduğu ortaya konuyor, kokainin bağımlılık yapmadığı anlatılıyor, narkotik madde bağımlılarının her ırktan ve sınıftan olabileceği gösteriliyordu. Bunlar rahatsız ediciydi. Lindesmith'in filmi savunmaya başlaması ve bunu bir kampanyaya dönüştürmesi Anslinger'i ve FBN'yi çileden çıkardı. Bu defa Lindesmith'i "komünist dostu" ve Sovyet ajanlarıyla işbirliği yapmakla suçladılar. Ancak '50'li yılların ortasına gelindiğinde tıp adamları, doktorlar ve hukukçular Lindesmith'i ve onun uyuşturucu sorununu araştıran komisyonunu destekliyordu. Çabalar sonuç verdi. Amerikan Hukukçular Birliği (ABA) ve Amerikan Tıp Birliği (AMA) desteğiyle hazırlanan rapor Lindesmith'in imzasını taşıdı. Anslinger ve FBN bu raporun etkisinden fazlasıyla rahatsız oldu. Hatta raporla aynı isimde, aynı görünümde ve aynı sayfa düzenine sahip bir sahte rapor hazırlayıp basmayı bile denediler. Lindesmith Raporu artan bağımlılık ve kaçakçılık yüzünden kızgın olan Amerikan kamuoyundan gerekli desteği alamadı. Kongre de bu kızgınlığı paylaşıyordu ve narkotik konusundaki düzenlemelerde bu kızgınlık belirleyici oldu.

Anslingerin ABD kamuoyunu nasıl yanılttığı ancak yıllar sonra "Günışığı Yasası" olarak adlandırılan "Freedom of Information Act" aracılığıyla arşivlerdeki gizli dosyalara, yazışmalara ulaşıldı-

ğında anlaşıldı. Belgeler, Anslinger'in Lindesmith'e açıkça bir komplo kurduğunu gösteriyordu.[12] Anslinger ABD kamuoyunu yanıltmayı sonraki yıllarda da sürdürdü. 1953 yılında senato alt komitesinde ifade verirken eroinin Çin komünist yönetimi tarafından üretildiğini Hong Kong ve Japonya üzerinden ABD'ye sokulduğunu ileri sürüyordu.[13]

Köpek Deneyleri

İstanbul'da eroin bağımlılığı yaygınlaşırken, tedavi yöntemlerinde dişe dokunur bir değişiklik yoktu. Aslına bakılırsa "tedavi" diye bir şey de yoktu. Fakat Mazhar Osman, Fahrettin Kerim, Ahmet Şükrü gibi dönemin önde gelen tıp adamları bunu pek kabul etmiyor, bağımlıların hastaneye yatırıldıktan sonra tekrar eroine dönüyor olmalarını "göz ardı" ediyor ya da bunu tedavinin "başarısızlığı" değil, bağımlıların düşük karakterli, yalancı ve iradesiz insanlar olmasına bağlıyorlardı.

Oysa uzun yıllar önce Avrupa ve Amerika'daki doktorlar gerçeği çoktan fark etmişti. Kesin ve çabuk etki yapan kolay bir tedavi yöntemi yoktu. Bütün tedavi yöntemleri bağımlıları sadece geçici olarak uyuşturucudan koparıyordu. Örneğin Britanya Sağlık Bakanlığı Morfin ve Eroin Bağımlılığı Komitesi bağımlılık yaratan maddenin aniden değil, aşamalı olarak bırakılmasının daha iyi olduğu sonucuna daha 1926 yılında varmıştı. Hastanın hekime yardımcı olması koşuluyla bu uzun vadeli bir tedavinin ilk evresiydi ve uyuşturucunun bırakılmasının üzerinden 18 ay ile 3 yıl arasında değişen bir süre geçmeden tedavi başarılı sayılmıyordu.[14]

Kraepelin'in stajyeri Mazhar Osman ve Bakırköy'deki tıp adamları her şeyi deneylerle, kan ölçümleriyle açıklamaktan yanaydı. Dönemin psikiyatri anlayışına uygun olarak eroinin metabolizma üzerindeki etkilerini biraz tuhaf sayılabilecek deneylerle keşfetmeye çalıştılar. Bilim için beş sevimli sokak köpeği kurban seçildi. Dr. İhsan Şükrü Aksel tarafından yapılan bu deneyler aslında '20'li yıllarda Batı'da yapılan deneylerin kaba ve gereksiz bir tek-

12 "Lindesmith v. Anslinger: An early government victory in the failed war on Drugs" John F. Falliher, David P. Keys, Michael Elsner. *Journal of Criminal Law&Criminology*, Chicago, Winter 1998 Volum 88 Issue 2 s. 661-682.

13 "Coast Heroin Flow Laid to Red China", *The New York Times*, 24 Kasım 1953.

14 Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, s. 81.

mıydı. Ancak İhsan Şükrü eroinin merkezi sinir sistemi ve karaciğer üzerindeki etkilerini ortaya koyan bu deneylerin eroin zehirlenmesinin patojenik ve histopatolojik yönlerini aydınlatmadığını düşünüyordu.

Histopatolojiye yani doku testiyle hastalıkların teşhisine neredeyse tapınan tıp anlayışı için bu büyük bir eksiklikti ve hemen tamamlanmasına girişildi. 1 numaralı köpek sarı renkli ve dişiydi. Damarına önce yüzde 1 saflıkta eroinden 1,5 cc enjekte edildi. Enjeksiyondan hemen sonra hayvanın solunumu hızlandı, birkaç adım attıktan sonra yan yattı. Solunum birkaç dakikada bir gelen nöbetler halinde hızlanıyordu. Köpek tam 7 saat boyunca eroinin etkisi altında kaldı. İkinci gün doz artırıldı ve 3,5 cc enjekte edildi. Bu defa hayvan acıdan bağırarak oradan oraya attı kendisini. Çişini tutamıyordu. Tam narkoz hali tam 5 saat sürdü. Üçüncü gün doz 8 cc'ye çıkarıldı. Köpeğin yarı narkoz hali bu defa 3 saat sürdü. Deney, doz artırılarak sürüyordu. Yedinci gün yüzde 15 saflıkta 10 cc eroin verildi. Bu ilk dozun tam 150 kat daha fazlasıydı. Sarı köpek derhal kendini kaybetti ve beş dakika içinde öldü.

İki numaralı köpek siyah, 2 yaşında 10 kiloluk bir dişiydi. Eroin doğrudan beynine verildi. Doz yine giderek artırılıyordu. Dördüncü güne gelindiğinde hayvan yüzde 4 saflıkta 3 cc eroinle dokuz saat boyunca inliyor, titreme nöbeti geçiriyordu. Yüzde 10 saflıkta eroinden 2 cc enjekte edilince beş dakika içinde ölüverdi.

Üç numaralı köpek yine siyah renkli 2 yaşında bir erkekti. Eroin bu defa toz halde ağızdan yutturuldu. 0.25 gramlık dozda bütün vücudu titremeye başladı. 0.5 grama çıkıldığında ağzı köpürdü, arka ayaklarını sürümeye başladı, çişini tutamadı. Beşinci gün 4 gramlık doza çıkılmıştı. Havyan sersemledi ve yan yattı. Ağzı köpürüyor, kesik kesik inliyordu. Ara sıra başını kaldırıyor, ancak başı hemen düşüyordu. Ancak 6 saat sonra açılabildi. 6 gram verildiğinde narkoz haline giren hayvanda titremeler belirdi. Siyah köpek, 8 saat süren bu titremelerden sonra öldü.

Dört numaralı siyah köpeğe eroin cilt altından verildi. Yüzde 1 saflıktaki eroinden 10 cc ile başlayan ilk dozda köpek yana yuvarlandı, arka ayaklarını sürüyerek ve inleyerek yürümeye çalıştı. Ertesi gün bile sersemlemiş haldeydi. Üçüncü gün 4 grama çıkarılan dozdan 3 saat sonra dört numaralı köpek de öldü.

Beşinci köpek 20 kilo ağırlığında boz renkli bir dişiydi. Burundan eroin verildi. 0.25 gramlık ilk dozda ağzı köpürmeye başladı, yere yattı. Üç saat yarı narkoz halinde kaldıktan sonra açıldı. Boz köpek fazlasıyla dayanıklı çıkmıştı. Dördüncü gün 2 gram, beşinci gün 4 gramlık dozlarda sersem halde inliyor, vücudunda seğirmeler görülüyor, tam narkoz halinde yatıyordu. Yedinci gün burundan verilen 4 gram eroin yarım saat sonra ölmesine sebep oldu.

Günler süren araştırmada elde edilen ilk "bilimsel" sonuç en hızlı etkiyi deri altından verilen eroinin yapıyor olmasıydı. Dört numaralı siyah köpek kilo başına 75 miligram eroinin toksik miktar olduğunu ölümüyle göstermişti. En fazla sarhoşluk hali ise burundan koklatılan köpekte ortaya çıkmıştı. Boz renkli dişi köpek burundan eroin aldığı için diğerlerinin 4-8 saat süren sarhoşluk halini 24 saat boyunca yaşamıştı. Ayrıca eroin önce böbrekleri tahrip ediyor, ardından sırasıyla beyin, kalp ve karaciğer geliyordu. Bilimsel çalışmanın son bulgusu ise köpeklerin toksik miktarlarını belirliyordu. Bir köpek için deri altında kilo başına 0.35 gram, damar içinden 0.0075 gram, burundan 0.20 gram ve beyin zarına doğrudan verildiğinde 0.025 gram eroin "toksikti".

Aslına bakılırsa beş sokak köpeğinin yaşamına mal olan bu bilimsel çalışmanın sonucu doktorlardan çok daha önce bağımlılar tarafından biliniyordu. Farklı kullanımın yarattığı etkileri deneme yanılma yoluyla bulan eroinmanlar hayli pahalı olan eroini en verimli biçimde deri altına enjekte ederek kullanmayı çok daha önce öğrenmişlerdi.

Eroin Edebiyatı

Otuzlu yıllar boyunca hemen her kesime yayılan bağımlılık, gazete haberlerine yansıyan "düşkünlük" hikâyeleri, gazetecileri de, edebiyatçıları da tahrik etti. Eroinden söz eden araştırmalar bu dönemde boy gösterdi. Gazetecilik yapan İskender Fahrettin'in 1933 yılında *Salgın Hastalıklar ve Heroin Müptelaları* isimli kitabında eroinin, kokainin İstanbul'a gelişini ayrıntılarıyla anlattı. Ancak araştırmada ipin ucu kaçmış 18 yaşındaki Neriman'ın eroinle kötü yola düşürülüşü nakledilirken yakası aralanmayacak bir edebi lezzet de kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Bu edebi lezzet daha sonraki yıllarda "içkisine ilaç atılarak kötü yola düşürülen kız" kalıbının hem edebiyatta hem de sinemada ölümsüzleşmesini

sağlayacaktı. Dikkat çekici olan, eroinden söz edilirken bugünkü gibi uyuşturucu yerine "keyif verici zehir" denmesiydi. Keyif verici zehirle kendini bile bile zehirlemek, bencilce bir iradesizliğe de vurgu yapıyordu.

Genellikle ağır biçimde ırkçılığa bulanan benzer bir edebi tat Mazhar Osman'ın kitaplarında okuyucuyu alıp götürüyordu. Hoca, *Tababeti Ruhiye* adlı kitabının ikinci bölümünde sık sık keyif verici maddelerle ilişkilendirdiği cinsel sapkınlıkları ayrıntılarıyla anlatırken ölçüyü kaçırıyor ırkçılığını ele veriyordu:

> "Memleketimizin Türklerinde, Rumlarında, Ermenilerinde, Yahudilerinde puştlara (aktif eşcinsel) çok tesadüf edilir. Erkek orospu rolünü oynayanlar hepsinde varsa da en çoğu Rum delikanlılardır."

Fahrettin Pakkan'ın 1941 yılında yayımlanan *Eroin Kurbanı* adlı kısa romanı ise bir eroin klasiğiydi. Elbette eroinin nasıl kullanıldığına, neye benzediğine, nerelerden bulunduğuna dair bilgiler yoktu. Üstelik Fahrettin Pakkan, bu hayli naif romanda daha sonra filmlerde, benzer hikâyelerde, hatta gazete haberlerinde hiç değişmeyecek yüzeysel bilgilerle hareket edip, eroinle ilgili ayrıntılarda hatalar da yapmıştı. Kahramanına, cinsel duyguları öldürdüğü bilinen eroinle şehvetli aşk saatleri yaşatıyor ya da eroinmanlara nefret ettikleri içkiden bol bol içiriyordu. Ama bunların önemi yoktu çünkü eroinin yol açtığı toplumsal sorun, hikâyenin kendisiydi.

Kahramanımız Doğan, yıllardır görmediği mektep ve meslek arkadaşı Ahmet'in izini bir bodrum meyhanesinde bulmuştu. İyi eğitimli ve varlıklı ailelerden gelen iki genç yıllar sonra tekrar karşılaşmıştı. Ahmet, güçlükle hatırladığı eski arkadaşına trajik hikâyesini anlatıyordu:

> "Sam yeli ile kavrulan nadide bir çiçek gibi hayat fırtınaları o saadeti soldurdu, kuruttu, beni de bu hale attı... Bütün ruhumu uyuşturan, beni mahveden, bende aile sevgisini, insanlık hislerini söndüren o zehir!"

Romanın can alıcı cümlesinde Ahmet'in tasviri yer alıyordu:

> "Sarı çehresine pembelikler çöktü, burnunun kanatları açıldı, başı ileriye doğru uzandı. Sıkılan dişlerinin arasından bir tek kelime çıktı: Eroin!"

Ahmet İstanbul barlarında dolaşırken tanıdığı "eroin" müptelası bir kadına tutularak sonun başlangıcına adımını atmıştı. Bu şuh kadın Ahmet'i eroine alıştırmıştı. Birlikte sefih bir hayata dalmışlardı:

> "Bazı geceler deliler gibi ne yaptığımızı bilmiyorduk. O, çırılçıplak soyunuyordu. Elektriği maskeleyen kırmızı abajurun ışığı altında: kan renginde bir mermerden yapılmış, benliğimi gıcıklayan bir kadın vücudu doğuyordu. Bu manzara karşısında uyuşmuş, rüya görür gibi şehvetin bataklığı içinde yüzmekten gayri, dünyada yapılacak başka bir şey hatırlamıyordum..."

Elbette bunun bir faturası vardı; Ahmet işini kaybetti. Parası olmayınca kadın da onu terk etti. Ahmet bir süre eşyalarını satarak, hatta onu çok seven ve evde bekleyen karısının bileziklerini çalarak eroin almayı sürdürdü. Her şeyini kaybettiğinde kadının peşine düşen Ahmet, sokaklarda, barlarda kadının izini sürüyordu. Finalde karşılaştılar. Ahmet kadına rastladığında *"bir cazın temposuna ayak uydurmuş gibi kıvrak ve iç gıcıklayıcı adımlarla"* apartmanının merdivenlerini çıkmaktadır. Kadın Ahmet'i görünce alay hatta hakaret eder. Ahmet kadını bileklerinden tutup merdivenlerden aşağı atar. Ve kapatıldığı tımarhaneden ancak dört yılda çıkar. Karısı babası tarafından İzmir'e götürülmüştür. Bu arada hastanedeyken bir çocuğu olduğunu da öğrenmiştir. Romanın finalinde Doğan'ın ağzından "Ahmet hakikaten ölmüş... Fakat onun mezarını ziyaret etseydim bu kadar acı duymayacaktım" sözleri dökülüyordu.

Eroin edebiyatının giderek yayılan etkisi, sinema filmlerini, gazete haberlerini ve giderek uyuşturucuya bakış açısını ve uyuşturucuya karşı politikaları önemli ölçüde etkiledi. Felakete yol açan "zehir" kavramı içinde bunun toplumsal bir sorun olduğu atlanıyor, uyuşturucu kötü niyetli bazı adamların eline düşen iradesiz insanlara ait bir mesele olarak algılanıyordu.

Aradan geçen yıllar içinde bu yaklaşım "yozlaşmış Batı kültürü", "yozlaşmış gençlik", "tek merkezden yönetilen terörizm" gibi çeşitlemelerle zenginleşse de, değişmedi. Bu eğilim polisin ilgisini ve yöntemlerini de biçimlendirdi. Polis, işini gücünü bırakıp bağımlıları kovalamayı uyuşturucuyla mücadelenin eksenine yerleştirdi.

Bir neden değil, sadece bir sonuç olan bağımlılık, doktorlar yerine bu konuda hiç eğitimi olmayan polislerin eline bırakıldı. Bu eğilimin bir başka sonucu da mutlak olarak uyuşturucunun ön

plana çıkarılması, ilişkilerinin, kaçakçılığının, finansmanının geri planda bırakılması oldu.

Narkotiklere Karşı Broşürlü Savaş

Otuzlu yıllarda iktidardaki Halk Partisi'nin ileri kimi milletvekilleri ve bakanları yasadışı uyuşturucu ticaretiyle doğrudan ilişkiliyken, parti ve hükümet uyuşturucuya "savaş" açmıştı. Halkevleri aracılığıyla Türkiye'nin dört bir yanında konferanslar düzenleniyor, kitapçıklar bastırılıyordu. 1936 yılında "Tekirdağı Memleket Hastanesi Başhekimi" Dr. Lütfi Oğultürk tarafından kaleme alınan Trakya Umumi Müfettişliği Yayını "Kokain, Heroin" isimli broşür bu savaşın nasıl bir zihniyetle yürütüldüğünü ortaya koydu. Köylülere hitaben yazılan broşür, CHP iktidarında yoksulluktan kırılan, ağır vergi borçlarını karşılamak için tarlalarını hatta öküzlerini elden çıkaran köylüleri gramı 5 lira[15] olan kokainin zararlarına karşı uyarıyordu! Üstelik başhekim de narkotik maddeler konusunda fazlasıyla bilgisiz ve ırkçıydı. Kokainin birkaç ilacın bileşiminden elde edildiğini söylüyordu.

> "Doktorlar, ilaç yapan bilginler, hastaların dert ve acılarını dindirmek için birçok zaman uğraşmışlar ve birçok devalar aramışlar ve bulmuşlar. Bir gün yine bir bilgin hem bu temiz düşünce, hem de kendine bir gelir yapmak için birkaç ilacı bir araya getirmiş ve Kokain adında herhangi bir ağrıyı dindiren bir ilaç keşfetmiş. Birçok zamanlar bu ilacın suda eritilmiş şekli yara berelerin tedavisinde, bilhassa boğaz ve burun cerrahları tarafından çok kullanılmış, çok ağrısız ameliyatlar yapılmış. Bu suretle yapan hekim hastanın çok hayır ve duasını almış. Bir gün, iyice bilmiyorum rasgele mi, yoksa bile bile mi, bu ilaç açıkgöz ehli keyfin birisinin eline geçmiş toz halinde olan şeklini iki parmağının ucu ile burnuna götürmüş ve enfiye çeker gibi çekmiş ve kendisinde afyon, esrar çektiği demlerdeki hallere benzer haller hissetmiş. Eşine, kendi benzerlerine anlatmış, onlara da yaptığını yaptırmış. Sözüm yabana onların da hoşuna gitmiş, onlar da kendi eş ve dostlarına anlatmışlar, böylece bütün dünyaya yayılmış. Bizim toprağımız bunu geç duydu. Memleketlerinin içinde olan bir devrim neticesi bizim vata-

15 Bugünkü fiyatlarla yaklaşık 40 milyon lira.

nımıza gelip boyun büken kaçak Moskoflar bu belayı bize getiren ilk kutsuz insanlar oldular...

Bunu aklı başında olan kullanmaz. Ana babasında rakıcılık, kumarcılık esrar ve afyonculuk olanlar, ana babasında frengi olanlar, anasından zamansız doğanlar, düzence doğmayan, geç yürüyüp, geç konuşanlar, evinde ilk terbiyeyi fena alanlar, babası ve anası arasında düzenlik olmayan çocuklar, arkadaşlarını iyi intihap etmeyenler, kendini zamansız içkiye kaptıranlar, erkenden hovardalığa başlayan toy ve sivri akıllı delikanlılar bunu kullanmaya daha yatkındırlar. Aklen ve fikren geri kalan çocuklar ilk şey olarak buna saldırırlar ve yaptıkları zaman çok zevk alırlar."

Narkotik bağımlılık, özellikle de eroin konusunda bu cehalet daha sonraki yıllarda da sürecek, narkotik maddelerin kullanımıyla mücadele kitapçık, afiş, broşür basılması ve konferans verilmesiyle sınırlı kalacaktı.

Fransız Bağlantısı

1933 yılında Amerika'da içki yasağının kaldırılması, mafyanın de yeni "ticari" ürün olarak morfin ve eroine yönelmesine yol açtı. Türkiye'deki fabrikalar kapatılmıştı. Ancak kaliteli afyon üreticisi olan Türkiye'de bu afyonun aracılarla tüccar arasında serbestçe ticaretinin yapılması, yasadışı üretime hammadde sağlıyordu. Afyon ticaretine hâkim Ermeni, Rum ve Yahudi tüccarların göçlerle genişleyen diasporalara dayanan çokuluslu bağlantıları, Amerika'daki gangster şebekelerinin Türk pazarını daha '20'li yılların başında keşfetmesini sağlamıştı. Ayrıca ABD ve Avrupa'ya yayılmış fabrikalar arasında yasal görüntü altında üretimini yeraltına satan fabrikalar da vardı. Mafya, fabrikalarla gizli anlaşmalar yaparak üretimin bir bölümünü "arka kapıdan" çıkarmayı öğrenmişti. Mafya içki yasağının kaldırılmasıyla birlikte, neredeyse bütün ağırlığını eroine verdi. Lucky Luciano'nun adamı Meyer Lansky gereken hammadde bağlantısını daha savaşın ilk yıllarında Marsilya üzerinden kurmuştu. O günlerde uzun bir Doğu seyahatine çıkan Lansky, 1936 yılında İstanbul'a da uğramış ve afyon için anlaşmalar yapmıştı. Ham afyon ya da baz morfin Güneydoğu üzerinden Suriye ve Lübnan'a götürülüyor, buradan büyük bir yasadışı üretim kapasitesine sahip Marsilya'ya gönderili-



Borsada işlem gören afyon, içerdiği morfin oranına göre ayrılıyor, çiftçilerın hazırladığı topaklardan alınan numuneler tahlil edildikten sonra, farklı oranlarda morfin içeren mallar bir arada yoğurularak kalite ve standart sağlanıyordu.

yordu. Marsilya'da Korsikalıların hâkim olduğu laboratuvarlarda eroine dönüştükten sonra da Amerika'ya kadar ulaşıyordu.

Amerikalılar tarafından 1930'ların başında kullanılan bir başka yol Marsilya-Küba-Havana hattıydı ve bu yolun mimarı da Meyer Lansky'ydi. Otuzların başında Yahudilerle İtalyan mafyası arasında uyuşturucu pazarının hâkimiyeti için çıkan ve giderek şiddetlenen çatışma FBI'ın örgütlü suça karşı büyük bir operasyona girişmesine yol açtı. Lucky Luciano 1936 yılında tutuklandı ve 30 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ancak Luciano gerçekten şanslıydı. Hapisteyken savaş patlamış ve Luciano'nun hâkimiyetindeki New York rıhtımlarına karşı düzenlenecek sabotajlara karşı deniz kuvvetlerinden gelen yardım isteğini geri çevirmemesi hem onun kaderini hem de mafyanın kaderini değiştirmişti. Bu ilişki giderek ilerledi ve Luciano 1943 yılında müttefiklerin Sicilya Çıkartması'nda kritik bir rol oynadı. Luciano, Palermo mafyasındaki dostlarına haber yollayarak İtalyan direnişinin bir gecede kırılmasını sağladı ve savaştan sonra bu fedakârlığının karşılığını fazlasıyla aldı. 1946 yılında affedilerek İtalya'ya gönderildi. Luciano imparatorluğunu kurmak için her şe-

ye sahipti. Greyfurt ve sebze ihracatıyla uğraşan Luciano Türkiye'den aldığı baz morfini Sicilya'da işleyerek Avrupa'nın dört bir yanına sebze ve meyve kasaları arasında ulaştırıyordu.

İstanbul'da Bir Amerikalı Müfettiş

İkinci Dünya Savaşı ertesinde Türkiye'deki yeraltı eroin üretimi kesintisiz sürüyordu. İstanbul'da, Tahtakale, Galata, Aksaray gibi semtlerde kurulan imalathaneler hem yurtiçine hem de yurtdışına çalışıyordu. Bu yüzden Amerikan hükümetinin Türkiye'deki kaçakçılığa olan ilgisi fabrikaların kapatılmasından sonra da devam etti. 1949 yılında New York'ta eroinle yakalanan bir Yunanlı denizcinin izini süren Amerikan polisi bağlantıları İstanbul'a kadar kovaladı. Bu iş için White adlı bir polis müdürü Türkiye'ye geldi. G.H. White savaş sırasında CIA'nın çekirdeği OSS'de çalışmış daha sonra Federal Narkotik Büro'ya geçmişti.

Savaş sırasında edindiği istihbarat deneyimiyle Meksika'dan Ortadoğu'ya kadar geniş bir alanda yasadışı narkotik ticaretin izini sürüyordu. Harry J. Anslinger'in Amerika'ya gelen eroinin kaynağının Akdeniz ve özellikle Türkiye olarak tespit etmesinden sonra White Türkiye'ye geldi. Türk polisiyle işbirliği yapan müfettiş White "Amerikan denizcisi" kıyafetiyle her milletten denizcinin bulunduğu barlarda boy göstermeye başladı. White çok parası olduğunu ve eroin aradığını yayıyordu. Haber kısa sürede İstanbul'a yayıldı, satıcılar bu cömert alıcıyı ikna etmek için üşüştü. Fakat White büyük bir partinin peşindeydi, küçük satıcılarla ilgilenmedi. Aradığı adamı birkaç gün sonra buldu. Satıcı diğer ortaklarıyla konuşarak birkaç gün içinde istediği kadar eroin bulabileceğini söylüyordu. White siparişi verdi. Buluşma birkaç gün sonra Boğaz kıyısında küçük bir evde gerçekleşti. Evin çevresi postacı, satıcı, şoför kılığında polisler tarafından çevrilmişti. White'ın işaretini beklemeden paniğe kapılan polislerden biri silahını çekip eve dalınca büyük bir arbede çıktı. Evde cam çerçeve indi ve polis ancak bir süre sonra duruma hâkim olabildi. Dört satıcı, gizli laboratuvarları ve 6000 dolarlık yaklaşık yirmi kilo civarında eroinle birlikte yakalandı. Türkiye'de kilosu 300 dolar olan eroin, Amerika'ya ulaştığında kilosu 20 bin dolara yükseliyordu[16] ve bu müthiş kâr marjı herkesin gözünü karartıyordu.

16 Bugünkü satın alma gücüyle 150 bin dolar.

Eroin, Beyoğlu ve çevresinde gelişen yeni bohem hayatının da bir parçası olmuştu. Morfine aşina ressamlar, yazarlar, tiyatrocular arasında eroine geçen bağımlılara rastlanıyordu. Dönemin dublajlarıyla tanınan ünlü sanatçısı bunlardan biriydi ve günde 3 gram saf eroin kullandığını, bu konuda dünya rekortmeni olduğunu anlatıyordu.[17]

Savaştan Sonra

İkinci Dünya Savaşı döneminde dünya ticaretinin küçülmesi, Türkiye'de çiftçilerin uzun sürelerde askere alınması gibi nedenlerle önemli ölçüde azalan afyon üretimi savaşın sona ermesinin ardından yeniden artmaya başladı. Savaşın bitimini izleyen yıllarda sivil ulaşımın yeniden gelişmesiyle artan kaçakçılık yüzünden bütün dünyada eroin kullanımı yeniden artış eğilimine girdi. Dünyadaki toplam afyon üretimi 800 ton civarındaydı ve Türkiye bu üretimin 300 tonunu gerçekleştiriyordu. Oysa morfin üreten fabrikaların tükettiği afyon 400 ton civarındaydı ve üretim ile tüketim arasında afyon değeri açısından önemli bir boşluk vardı.[18]

TMO'nun Satın Aldığı Afyon Miktarı

Yıl	*Miktar (kg)*	*Yıl*	*Miktar (kg)*
1938	151.377	1943	127.935
1939	188.834	1944	110.507
1940	156.143	1945	104.920
1941	170.589	1946	153.000
1942	116.882	1947	119.000

Bu gelişmelerle birlikte afyon ve türevlerinin üretim ve ticaretinin sınırlandırılmasına yönelen uluslararası girişimler de canlandı. Birleşmiş Milletler Narkotik Maddeler Komisyonu 1949 yılında üretici ülke temsilcilerinden oluşan bir alt komite oluşturulmasını kararlaştırdı. Türk temsilcisinin önerisi üzerine bu alt komite 1950 yılında belli başlı üretici ülkeler olan Hindistan, İran, Yugoslavya ve Türkiye ile Narkotik Maddeler Komisyonu'nun üyeleri Çin, ABD, Mısır, Fransa, Hollanda temsilcilerini Ankara'da bir araya getirdi. Ankara toplantısında temel amaç üretimin

17 *Adli Tıp*, Panel TCK'nun 403 ve 404. maddelerinde Söz Konusu Edilen Uyuşturucu Madde Kavramı, s. 93.

18 "Legal Trade in Narcotics in 1949", UN ODCCP Bulltein, 1951/I s. 32-37.

sağlık gerekleriyle sınırlı tutulması, bu amaçla üreticilere belirli kotalar sağlanmasıydı.[19] Afyon üretiminin artışına paralel olarak yasadışı ticaret ve kaçakçılık da gelişmeye başladı. Savaşın gizli kahramanlarından biri olan Amerikan mafyası bu ayrıcalığını kaçakçılıkta kullanıyordu. Türkiye ise yasadışı afyon ve eroin trafiğinde kilit ülke rolünü sürdürüyor ve buna paralel olarak yakalanan eroin miktarı giderek artıyordu. 1936 yılında sadece 1 kilo eroin yakalanmıştı, 1950'de bu miktar 24 kiloya yükseldi. 1951 yılına gelindiğinde yakalanan eroin miktarı 57 kiloya çıktı. Aynı yıl bütün dünyada toplam 120 kilo eroin yakalandığı düşünülürse bu gerçekten önemli bir rakamdı ve yoğun bir üretim ve kaçakçılık faaliyetini gösteriyordu. 1945-1951 yılları arasında bütün dünyada yakalanan 17 yasadışı laboratuvardan 7'si Türkiye'deydi. Bu laboratuvarlar İstanbul Şişli ve Ayaspaşa, Darıca, Silivri ve Konya'da basılmıştı.

Dünyada, Avrupa'da ve Türkiye'de Yakalanan Eroin Miktarı (kg.)

	1946	*1947*	*1948*	*1949*	*1950*	*1951*	*1952*
Türkiye	10	-	-	1.3	2.2	24.3	57
Avrupa	45	6,5	0.6	3.5	4.6	32	62.7
Dünya	867.1	27.1	106.9	36.4	77.7	85.7	120.6

Kaynak: "Illicit Traffic in Heroin", ODCCP Bulltein on Narcotics 1953/II s. 45-48.

Yasalar Değişiyor

Kasabaların ve özellikle çiftçilerin oy desteğine dayanan Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinde haşhaş ekimi ve satışı için ayrıntılı düzenlemeler yapıldı. En radikal değişiklik afyonun serbest olan iç ticaretinin de ilk kez devlet tekeline alınması oldu. 1938 yılından beri yürürlükte olan Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu'nu değiştiren yeni yasa, üreticileri ellerindeki afyonu en yakın ofise ya da onun adına hareket etmeye yetkili kuruma satmaya mecbur tutuyordu. Ayrıca üreticilerin ayrıntılı bir beyanname düzenlemesi öngörülüyordu. Haşhaş ekiminden önce verilmesi zorunlu olan bu beyannamede haşhaş tarlasının konumu, büyüklüğü, afyon sütü toplanıp toplanmayacağı gibi ayrıntılar yer alıyordu.[20]

19 "Historical Survey", United Nations ODCCP Bulltein on Narcotics 1953/1 s. 3-8.

20 Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu'nu değiştiren *23 Mart 1950 tarihli ve 5621 sayılı Kanun.*

Yeni yasanın getirdiği bu kısıtlamalar afyon üreticilerinden gelen tepkiler karşısında ancak bir yıl yürürlükte kalabildi. 1951 Nisan'ında yeni bir yasayla iç ticaret yasağı kaldırıldı ve aracıların da üreticilerden afyon satın alarak TMO'nun alım yerlerine satış yapabilmesini serbest bıraktı. Sadece aracılar TMO'ya daha önce kaçakçılıktan mahkûmiyetleri olmadığını bildiren bir beyannameyle başvurarak afyon alımı yapabileceklerine dair bir belge almak zorundaydı. Bu belgeler verildiği ilde ve o yılın eylül ayına kadar geçerliydi. Aracılar satın aldıkları afyonu eylül ayı sonuna kadar TMO'ya teslim etmekle yükümlüydü. Yeni düzenlemeyle iç ticaret yasağı dışında üreticilerin ekimden önce vermesi gereken ayrıntılı beyanname zorunluluğu da kaldırıldı. Çiftçilerin afyonun toplanmasından sonra üç gün içinde ne miktarda afyon üretildiğini, bölge ortalamasına göre üretimde eksiklikler varsa bunun nedenlerini içeren basit bir beyannameyi köy ve mahalle muhtarlarına onaylatarak ellerinde bulundurmaları yeterli görülmüştü.[21]

Yeni düzenlemeyle, afyon üretimi ve satışının denetlenmesi mahallin en büyük mülki amirine bırakılıyordu. İzinsiz haşhaş ekenlere dönüm başına 30 lira para cezası veriliyor, bu izinsiz afyonun toplandığı anlaşılırsa 3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası öngörülüyordu. Aracılardan ham afyonu toplayıp da TMO'ya vaktinde teslim etmeyenlere iki katına kadar para cezası, afyonu beyannamesiz satanlar ve bulunduranlara 1 yıla kadar hapis cezası veriliyordu. Kanun bu denetimin İçişleri, İktisat ve Tarım Bakanlıkları tarafından ortak olarak düzenlenmesini öngörmüştü, ancak yasanın öngördüğü bu düzenleme uzun yıllar boyunca yapılmadı.

Aslına bakılırsa bu tedbirler kâğıt üzerinde kalmaya mahkûmdu. Ülkenin her yanında, binlerce dönüm alanda, özellikle de kolay ulaşılamayacak yüksek bölgelerde haşhaş ekiliyordu. Eldeki memurlar ve araçlarla bu üretimin küçük bir bölümünü bile denetlemek mümkün değildi. Memurların çiftçiler ve tüccarlarla olan ilişkileri, hatta bazı memurların bizzat afyon üreticisi ailelerden geliyor olması denetimi imkânsız hale getiren yan faktörlerdi. Bir başka dikkat çekici yasal düzenleme 1953 Ağustos'unda Türk Ceza Kanunu'nun narkotik kaçakçılığı düzenleyen kimi hü-

21 "18 Nisan 1951 tarihli, 5759 sayılı kanun". Bu kanunun bir başka özelliği uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticaretinin devlet tekeli altında olduğunu vurgulaması ve bu malların kaçakçılığının 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkındaki Kanun'a göre kovuşturulmasını sağlamasıydı.

kümlerinde yapıldı. Uyuşturucu imalatına ve ihracatına verilen cezalar önemli ölçüde ağırlaştırıldı, hatta belirli koşullar altında ilk kez idam cezası öngörüldü.[22] Ayrıca yeni yasal düzenlemelerle eroin imalatında kullanılan "asit anhidrit"in ithalatı katı koşullara bağlandı.

Kaçakçılığın cezaların caydırıcılığını artırarak önlenmesine yönelen bu düzenlemenin ilk etkisi kaçak afyon fiyatlarının hızlı artışı oldu. Cezaların ağırlaştırılması kaçakçılıktaki riski artırıp, kâr oranını daha cazip hale getirmişti. Ancak asit anhidritin denetim altına alınması etkili olmuş, eroin imalatı dikkate değer ölçüde azalmıştı. Bu iç piyasada fiyatları yerinden oynattı, iki lira olan yaklaşık bir gramlık eroinin paket fiyatı önce 20, sonra 50 liraya kadar yükseldi.[23] Cezaların ağırlaştırılması uyuşturucu imalatını ve satışını pek fazla etkilemedi. Ancak mahkûm olan bağımlı sayısı önemli ölçüde geriledi.

Polis Kayıtlarına Göre Uyuşturucu Suçlarından Mahkûm Olanlar

Yıl	*Bağımlı*	*Satıcı*	*İmalatçı*
1953	1163	418	44
1954	813	513	60
1955	512	595	43
1956	596	450	37

Kaynak: Sulhi Dönmezer, Kriminoloji, s. 320-321.

Haşhaş Demokrat Parti yıllarında da dış politikadaki önemini korudu. 1958 yılında Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Adnan Polatkan'ın ABD'ye yaptıkları resmi gezide afyon konusu da masaya geldi. Türkiye ve ABD arasında ikili anlaşmalar görüşülürken Menderes iki ülkenin ortak bir afyon sanayii kurmasını teklif etti. Ancak bu öneri Amerikalılar tarafından reddedildi. Amerikalıların bu tutumu Amerika'nın afyon

22 TCK'nın bazı maddelerinde değişiklik yapan 9 Temmuz 1953 tarihinde kabul edilen ve 1 Ağustos 1953 tarihinde yürürlüğe giren 6123 sayılı kanun. TCK'nın uyuşturucu kaçakçılığını, ticaretini ve kullanımını düzenleyen 403 ve 407. maddelerini değiştiren bu kanunla uyuşturucu imalatına verilen 2 yıllık hapis cezası en az 10 yıla çıkarıldı. Her gram için 10 lira ağır para cezası öngörüldü. Üretilen uyuşturu eroin, kokain ve morfinse ceza müebbet ağır hapisti. Yasada ayrıca uyuşturucuyla ilgili suçları çete kurarak işleyenlere müebbet ağır hapis yerine idam cezasının verilmesi öngörülüyordu. Uyuşturucu suçlarında fiil ölüme sebep olmuşsa yine idam cezası öngörülüyordu.

23 Ozcan Köknel, s. 87, 88.

konusundaki üretimi engellemeye yönelen geleneksel politikasının gerekçelerinin farklılaşmaya başladığı bir döneme rastlamıştı.

ABD'de bağımlılığın yarattığı sorunlar nedeniyle şekillenen afyon karşıtı politika, artık gelişkin ilaç endüstrisinin uzun vadeli çıkarlarıyla da biçimleniyordu. İlaç üretiminde vazgeçilmez bir hammadde olan kodein, morfin gibi afyon türevlerinin yerini tutacak sentetik maddeler geliştirmek için çaba sarf eden Amerikan ilaç endüstrisi afyon karşıtı politikalarda belirleyici bir güç haline gelmişti. Bu çıkarlarla beslenen Amerikan politikaları asılsız ve tahrif edilmiş bilgilerle şekillendiriliyor, ABD ve dünya kamuoyu sistemli biçimde yanıltılıyordu.

ABD Federal Narkotik Bürosu Başkanı olan Harry Anslinger'in '50'lerde Amerikan Kongresi'ne sunduğu olağan yıllık raporlarda dünya çapında narkotik trafiğinin kaynağı olarak Çin gösteriliyordu. Ancak bunun kuyruklu bir yalan olduğunun ve Anslinger'in elinde bu ilişkiyi kanıtlayacak hiçbir veri olmadığının anlaşılması için '70'li yıllara, Türkiye'ye zorla kabul ettirilecek ekim yasağına kadar beklemek gerekecekti.[24]

Yaşlı Keçi ve Amerikalı Ajanlar

Anslinger başka faaliyetler de yürütüyordu. 1954 yılında yeni bir stratejiyi yürürlüğe soktu: "Ortadoğu'daki bağlantıyı kesmek" adı verilen bu strateji narkotik ajanların katıldığı gizli operasyonları öngörüyordu. Amerikalı ajanların altı yıl süren araştırmaları Ortadoğu kökenli kaçakçılığın Türkiye, Suriye ve Lübnan üzerinden yapıldığını ortaya koymuştu. Önce ABD'nin Avrupa'daki narkotik operasyonlarının başında olan Charles Siragusa Beyrut'a gönderildi. Ajanlar aylar boyunca Beyrut'un kafelerinde ve kenar mahallelerinde sinir bozucu bir araştırmayı sürdürdü. Ancak sonunda kaçakçılığın asıl trafiğini keşfettiler. Türkiye'nin güneyinden alınan afyon Halep üzerinden Suriye'ye ve sonra Beyrut'a getiriliyordu. Ham afyon tanınmış yeraltı kimyacıları tarafından önce baz morfine dönüştürülüyor, baz morfin eroine dönüştürülmek üzere Beyrut'tan Fransa ve İtalya'ya gidiyordu.[25]

1954 yılı sonbaharında operasyon yapılması kararlaştırılmıştı.

24 "Medya ve Kontra; Uyuşturucu Meselesi", Peter Dale, Jonathan Marshall, Çeviren Gökçer Özgür, *Özgür Üniversite Forumu*, sayı 12, Ekim-Aralık 2000, s. 112.

25 Charles Wighton, *Dope International*, Four Square Boks, Londra, 1960, s. 32-33.

Bu operasyon bazı diplomatik incelikler gerektiriyordu. Başarıyı garantiye almak için Yunanistan ve Türkiye'nin ulusal polis güçlerinden alınacak yardım sadece birkaç kişiyle sınırlanmalıydı. Bunlardan biri Yunanlı Polis Şefi Mr. Herasimos Liarommatis'di. Yeraltı dünyasında "Gerry" adıyla Yunanlı büyük bir uyuşturucu kaçakçısı rolünü oynayacaktı. Eylül sonunda bütün ön hazırlıklar tamamlanmıştı ve Siragusa üç ülkede yürütülecek operasyonu yönetmek üzere Beyrut'a döndü. İstihbaratı mükemmel çalışıyordu. Adamları her yerdeydi, garsonlar, oda hizmetçileri, taksiciler... Ayrıca bir başka Amerikan ajanı olan James Attie de Beyrut'a geldi. New York'lu bir İtalyan eroin satıcısı kılığında bütün kritik bağlantıları biçimlendirdi. Kasım başında Siragusa ve 'Gerry' Türk kaçakçılardan mal almak için Adana'ya gittiler. Gery rolünü iyi beceriyordu. Büyük bir Türk kaçakçıyla "Yaşlı keçi" lakaplı Ahmet Ossayer ile tanıştılar. Adana'daki üsten İtalya'ya götürmek üzere büyük miktarda afyon istiyorlardı. 250 kilo afyon için anlaştılar ve buluşma yerine bir Bedford kamyonla malı getiren Ahmet polisler tarafından yakalandı.[26] Attie aynı günlerde Lübnan'da Arap kaçakçı Ebu Saya ile sıkı bir parti için pazarlık halindeydi. Bunun dışında Halep'te "Hacı" lakaplı bir başka kaçakçı ile 50 kilo afyon için anlaştılar. Üç ülkede birden yapılan operasyonlardan sonra 350 kilonun üzerinde afyon yakalanmıştı. Türkiye'deki operasyonları 1955 yılında da sürdü. Antep'te, Merzifon'da ve Uşak'ta çok sayıda kaçakçı ile "alıcı" kılığında anlaşıyorlardı. Genellikle fiyat kilo başına 2-3 bin sterlindi. Ancak kaçakçılar bazen işi abartıyordu. Uşaklı Muhammed Dayı Siragusa'dan 30 kilo afyon için 210 bin sterlin istemiş ve "Ben büyük kaçakçıyım ama Ford Vakfı da değilim" yanıtını almıştı.

Amerikalılar genellikle afyon aracılarından oluşan büyük Türk "kaçakçıları" tuzağa düşürürken Emniyet Genel Müdürü olan Kemal Aygün'ün de desteğini almışlardı. Aygün ile sık sık toplantılar yapıyor ve çeşitli operasyonları birlikte planlıyorlardı. Hatta polis müdürü muhbirlerinden gelen istihbaratı Amerikalılarla paylaşıyordu.[27] Amerikalıların alıcı kılığında ve büyük paralar önererek "suçu" tahrik etmesi, sonraki yıllarda da çok tartışılacak, haşhaş ekimi yasağı için zemin hazırlandığı ileri sürülecekti.

---

26 Charles Wighton, *Dope International*, s. 35.

27 Charles Wighton, *Dope International*, s. 40.

Yasakla Doğan İran Pazarı

İran'da 30 Ekim 1955 tarihinde haşhaş ekiminin bütünüyle yasaklanması Türkiye'deki afyon kaçakçılığının gelişmesinde önemli bir kilometre taşı oldu. İran, dünyada morfin ve ilaç endüstrisinde işlenen afyonun üçte birini karşılıyordu. Yasaktan önce 70 ile 120 ton arasında yıllık üretime sahipti. Daha önemlisi İran'da '50'li yılların ortasında nüfusun yüzde 7,5'unu oluşturan 2 milyon afyon bağımlısı bulunduğu, büyük bir bölümü 25 yaşından küçük olan bu bağımlıların günlük tüketiminin 1 tonu aştığı tahmin ediliyordu.[28]

İran'daki bu bağımlılığın geçmişi 18. yüzyıl sonlarına, İngilizlerin Hindistan'la yaptığı afyon ticaretine kadar uzanıyordu. Afyon savaşlarının ardından İngilizlerin Hindistan'da sattığı afyon daha çok İran'dan elde ediliyordu. Bu talep yüzünden haşhaş üretimi önemli ölçüde artmıştı. İran'daki bağımlılığın toplumsal bir sorun haline gelecek kadar yaygınlaşmasında bir başka önemli faktör, bu yoksul ülkede tıp hizmetlerinin her zaman yetersiz kalmasıydı. Afyon hastalıklar karşısındaki etkisiyle doğal bir ilaç olarak yaygın biçimde kullanılıyordu. Osmanlıca ve Türkçe'ye "tiryakilik" olarak geçecek olan "panzehir" anlamındaki "teryak" sözcüğü her derde deva olan afyonu anlatmak için kullanılıyordu. Afyon içilen evler de benzer biçimde "tedavi evi" adını almıştı. Kimi bölgelerde tiryakilik nüfusun yüzde 90'ına kadar ulaşmıştı. İşte bu koşullarda afyonu yasaklayan kanunlar tiryakilerin 6 ay içinde bu alışkanlıklarını bırakmalarını öngörüyordu. Aksi davranan 3 yıla kadar hapisle cezalandırılacaktı.

Ekim yasağının ilk etkisi İran'da afyonun gramının 2-3 sentten 1 dolara, morfinin gramının 7 dolara kadar fırlaması oldu. Resmi rakamlara bakılırsa yasaktan iki yıl sonra, tiryaki sayısı 300 bine düşmüştü. Ancak gerçek böyle değildi. Şiddetli yasalar bağımlılığı önleyemiyordu. Sadece afyon tüketimi bütünüyle yeraltına kaydı. 13 yıl sürecek bu yasak boyunca İran'daki yüz binlerce bağımlının talebi başta Türk kaçakçıları olmak üzere Afganistan ve Pakistan tarafından karşılandı. Kaçakçılar getirdikleri afyon karşılığı sadece altın kabul ettikleri için İran'ın resmi gelir kaybı 60 mil-

28 "Present State of the Struggle Against the Abuse of Opium in Iran", ODCCP Bulletein on Narcotics, Issue III, 1959.

yon dolardı. Yasadışı pazarla birlikte bu çok daha büyük rakama ulaşıyordu. İran'daki yasaktan sonra afyon ve baz morfin, Türkiye'deki sınır kaçakçılığının en kârlı mallarından biri oldu ve İran'ın talebini karşılamak isteyen sınır kaçakçıları, İç Anadolu ve Ege'nin afyon kaçakçılarıyla tanışarak birlikte ticarete başlamışlar, yeraltı dünyasında etkileri göreli bir bütünleşme sağlanmıştı. Benzer biçimde İran'da da kaçakçılık önemli ölçüde gelişti. Bu gelişme sadece Türk afyonunun İran pazarına kaçırılmasıyla sınırlı değildi. Ayrıca Türkiye'deki kaçakçıların İran pazarında Afganistan ve Pakistan afyonuyla ve eroiniyle tanışmasını da sağlayacaktı..

Kriminolojik Bir Bakış

1954 yılında Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Dr. İsmail Ersevin ve Dr. Sabri Özbaydar tarafından 121 bağımlı üzerinde yapılan araştırma eroin bağımlılığının yaygınlığını koruduğunu gösteriyordu. İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü tarafından yayınlanan bu araştırma dönemin hâkim "kriminolojik" bakış açısıyla bağımlılığın çevresiyle etkileşimli bir portresini çıkartmayı amaçlıyordu. Suç artık toplumun bir uzantısı, toplumsal yaşantının bir parçasıydı. Enstitü Müdürü Dr. Sulhi Dönmezer araştırmanın önsözünde bu etkileşime dikkat çekiyordu:

> "Beyan edelim ki sadece 121 müptela üzerinde yapılan bir Tıbbi-sosyal araştırma neticesinde uyuşturucu maddeler problemini İstanbul şehri bakımından dahi tamamile anlamış olmanın iddia edilemeyeceği aşikârdır. Bununla beraber bu nevi çevresi mahdut etütlerin dahi aydınlatıcı rolleri vardır"

Bir tür anket niteliği taşıyan araştırmada bağımlıların yaş, cinsiyet, meslek, madde kullanım sıklığı, bu maddeleri nasıl satın aldıkları, kullandıkları maddenin üzerlerindeki etkisi, yeniden kullanım sebepleri gibi ayrıntılara inen 40 ana soru yöneltilmişti. Bağımlıların büyük bölümü şoför, amele, demirci, gibi alt gelir gruplarından orta halli insanlardı. Genellikle eğitimsiz kişilerdi.

Kullandıkları maddeyi arkadaşları aracılığıyla ve merak yüzünden kullanmışlardı. Büyük bölümü birden fazla kere hastaneye geliyordu. Tedavinin başarısızlığını "uyuşturucu kullanma arzusunu yenememeye" bağlıyorlardı. İçlerinde hiç yüksekokul mezunu

yoktu. Sadece 4'ü liseyi bitirmişti. Yine büyük bölümü bekârdı, daha çok Tophane, Fatih, Kasımpaşa, Beyoğlu ve Mercan semtlerinde oturuyorlardı. Bağımlıların 57'si madde kullanmaya başladıktan sonra işsiz kalmıştı. Ve en çok kullanılan madde eroindi.

Eroin Kullanıcılarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

0-20	*21-30*	*31-40*	*41-50*	*50-60*	*Toplam*
5	36	42	15	0	96

Kaynak: 21 Uyuşturucu Madde Müptelası Hakkında Kriminolojik Anket, İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü Hukuk Fakültesi Yayınları, no. 157, Ceza Hukuk ve Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, no. 9, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul.

121 bağımlıdan 98'i asıl olarak eroin kullanıyordu, bunun yanı sıra afyon ve esrar da kullanılıyordu. Eroin kullananların 37'si günde 3 gramın üzerine çıkıyordu. Kendilerine kayıp kişiler olarak bakıyorlar "Kullanmaktan vazgeçeceğinize inanıyor musunuz?" sorusuna 121 kişiden 50'si "bilmiyorum" cevabı veriyordu.

ALTINCI BÖLÜM

KAÇAKÇILIĞIN EVRİMİ

Kırmızı Pasaportlu Jokeyler

Fransız gümrükçülerinin merakı '70'li yılların başında büyük bir skandalın yaşanmasına yol açtı. 6 Mart 1972 günü Fransa-İtalya sınırının Menyon Kapısında görevli gümrük memurları, sınırı geçmek için yaklaşan tuhaf bir otomobille karşılaşınca, bu otomobili durdurup sağını solunu incelemek istediler. Anadol marka 34 PK 936 plakalı otomobildekiler bu beklenmeyen kontrol karşısında telaşlandılar. Ve bu telaş deneyimli gümrükçülerin gözünden kaçmadı. Dikkatle aranan otomobilde koltukların altında 146 kilo baz morfin bulundu.[1] Otomobildeki adamın Milliyetçi Hareket Partisi Niğde senatörü Kudret Bayhan olması olayı kaçakçılığın ötesine geçen diplomatik bir skandala dönüştürdü. Bayhan baz morfinden haberi olmadığını, kızına gelinlik almak için Paris'e gittiğini söyledi. Fakat bu hiç de inandırıcı bir hikâye değildi. Bayhan ve otomobildeki ikinci adam olan İbrahim İkier tutuklandı. İstanbul'da yürütülen soruşturmalarda Sami Binicioğlu adlı bir başka parlamenterin de ismi ortaya atıldı. Her iki isim Nuri Bostan adlı bir gazino patronuna bağlı olarak baz morfin kuryeliği yapıyordu. Sami Binicioğlu ve kardeşi İzmir'de polise

1 *Milliyet*, 8 Mart 1972.

teslim oldu. Binicioğlu baz morfin kaçakçılığı yaptığını, Kudret Bayhan'ı bu işe soktuğunu kabul etti. Kudret Bayhan Avrupa'da yakalanan ilk kırmızı diplomalı jokey değildi. 1970 Eylül'ünde İsviçre Gümrüğü'nde 4,5 kilo uyuşturucu yakalanan bir otomobilde bulunan Zekeriya Kürşat da Adalet Partisi milletvekiliydi Zekeriya Kürşat arama sırasında Sedat Doğan Timur ile kaçmayı başarmıştı. İsviçre polisi bu kaçakçılık girişiminin ardında çoğunluğu Türklerden oluşan 13 kişilik bir çetenin varlığını tespit etti. Ekim 1978'de bu defa Milli Selamet Partisi eski milletvekili Halit Kahraman Duisburg'da eroin kaçakçılığı yaptığı için tutuklandı ve 7 yıl hapis cezasına mahkûm edildi. Türk mafyası "kırmızı pasaportlu" milletvekillerini "jokey" yani taşıyıcı olarak kullanacak kadar büyümüştü. Bunun bir komplo olduğu, Amerikalıların Türkiye'de afyonun yakalanması için provokatörler aracılığıyla sistemli bir faaliyet yürüttüğü de ileri sürüldü.

Fransız Bağlantısının Çöküşü

Türk senatörü Fransız gümrüğünden geçiren yol Birinci Dünya Savaşı öncesinden beri işleyen Fransız bağlantısıydı. Filmlere konu olan bu yol Korsika çetelerine dayanıyordu. Fransız bağlantısı en büyük darbelerden birini 1964 yılında aldı. Korsikalı Joseph Cesari 8 Ekim günü Marsilya yakınlarındaki Aubagne kasabasındaki bir villada kurulan laboratuvarında, eroin üretirken yakalandı. Polis, dünyanın en temiz, en saf eroinini üreten bu adamı yakalamak için iki yıldan beri uğraşıyordu. Joseph Cesari dünyanın en tuhaf mesleklerinden biri sayılabilecek "kimyagerlik" sanatında zirveye çıkmıştı. İzole edilmiş bir laboratuvarda, 85 derecede altı saat boyunca asetik anhidrit ve baz morfin kaynatılırken patlama riski her zaman mevcuttu. Havaya yayılan asit anhidriti solumak genellikle ciğerleri parçalıyor, akciğer hastalıklarına yol açıyordu, bunun dışında saf eroin buharı mutlak bir bağımlılığa da yol açıyordu. Bütün bunlara rağmen hiç eğitim görmemiş bu adam kardeşinden öğrendiği temel kimya bilgisiyle baz morfinden dünyanın en kaliteli eroinini elde etmeyi başarıyordu.

Cesari'nin laboratuvarının yakalanması Marsilya'daki laboratuvarların ve Fransız bağlantısının çöküşüyle sonuçlanacak bir dizi olayın başlangıcı oldu. Gizli servislerin örtülü operasyonları ile narkotik kaçakçılık arasındaki ilişki en açık biçimde Marsilya'da

ortaya çıktı. Marsilya'nın CIA'nın İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından daha çiçeği burnunda bir örgütken Fransız Komünist Partisi'ni parçalamak için giriştiği örtülü operasyonlarla eroin merkezlerinden biri haline gelmişti. "Şirket" 1947'de işçi grevleri örgütleyen sendikalara karşı Korsikalı gangster çetelerini destekliyor, onlara mali kaynak sağlıyordu. CIA'nın desteğiyle palazlanan Guerini'ler bu destek sayesinde 1950 yılında Marsilya rıhtımını denetim altına aldılar. Aynı yıl Marsilya'da ilk yeraltı laboratuvarı da kuruldu, İtalyanlar Sicilya'daki laboratuvarlarını kapattıkları için üretim büyük ölçüde Marsilya'ya kaydı. Marsilya'daki yeraltı laboratuvarlarının sayısı yıldan yıla arttı. Türkiye'den alınan afyon Suriye üzerinden Beyrut'a getirilerek morfine dönüştürüyor, buradan Marsilya'ya getirilerek işleniyordu.

Üretimin büyük ölçeklere ulaşması Fransız hükümetinin pek de yabancı olmadığı bir şeydi. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nda Fransız direniş örgütünde çalışan kahramanlar eroin ticaretinde kollanıyordu. Narkotik işinin patronları hayli etkili Korsikalı ailelere mensuptu. Barthelemy Guerini savaştaki yararlılıklarından dolayı Lejyon Donör nişanı almış bir kahramandı. Guerini ailesi Sosyalist Parti'yle de işbirliği içindeydi. Marsilyalı kaçakçılar içinde De Gaulle'cülere yakın duranlar da vardı ve bunlar Cezayir'de pek çok kirli işe bulaşan SAC adlı paramiliter grupta çalışmışlardı. Fransa'nın "kahramanları" dünyanın pek çok yanında olduğu gibi itibarlarını eroin ticareti için dokunulmazlığa çeviriyordu. Hükümetle yazısız bir anlaşmaya varılmıştı.

Korsikalılar dokunulmazlık karşılığı üretimi iç piyasaya sürmüyorlar, deniz yoluyla Amerika'ya gönderiyorlardı. Korsikalıların İtalyan ve Amerikan mafyasıyla işbirliği içindeki bu üretimi '60'ların sonuna kadar sürdü. Ancak 1968'den itibaren tatsızlıklar başladı. Yüklü eroin partileriyle yakalanan Fransız gizli servis ajanları Fransız bağlantısının kaderini değiştirdi.

1968 yılında eroin kaçakçılığı yaparken tutuklanan Michael Victor Mertz İkinci Dünya Savaşı'nın ulusal kahramanlarından biriydi. Fransız İstihbarat Örgütü SDECE'nin (Service de Documentation Exterieure et du Contre-Espionage) önemli isimlerinden biriydi ve ilişkilerini eroin kaçakçılığında kullanıyordu. SDECE 1946-1954 yılları arasındaki ilk Vietnam Savaşı'nda afyon kaçakçılarını destekliyordu. Bir süre Türkiye'de de görev yapan Mertz Achille Cechini adlı eroin kaçakçısıyla birlikte çalışıyordu.

Cechini sıradan bir kaçakçı değildi. Dönemin Fransız İçişleri Bakanı Gaston Deferre'nin Marsilya'daki en büyük destekçisiydi. Bu ekibin büyük patronlarının adresi yine Korsikalıları gösteriyordu: Dominic Venturi ve Joseph Orsini.

Mertz'ten bir yıl sonra bir başka Fransız ajanı Ange Simonpien ABD'de eroin kaçakçılığına karıştı. Ardından 1970 yılında Nice'te görevli bir SAC ajanı olan Serge Constant New York'ta çantasında uyuşturucu ile yakalandı. Benzer biçimde SAC örgütüyle ilişkili pek çok ajan uyuşturucu kaçırırken yakalandı. 1971 Şubat'ında ABD ile Fransa arasında narkotik kaçakçılığı konusunda bir işbirliği anlaşması imzalandı. Birkaç ay sonra Amerikan Narkotik Bürosunun Avrupa Müdürü John Cusacks Marsilya'da yayımlanan bir gazeteye Marsilya'da önemli kişilerce korunan sekiz-on laboratuvarın hiç kimseden çekinmeden çalıştığını söyledi, ancak Fransızların tepkisi üzerine bu demecini yalanlamak zorunda kaldı. Görünüşe bakılırsa Amerikalılar kendi yarattıkları canavarla savaşmaya karar vermişlerdi. Elbette Nixon'ın uyuşturucu sorununu eksenine alan seçim kampanyası bu gelişmelerde etkili olmuştu. En büyük gürültü bundan sonra koptu. Kasım başlarında Robert Delouette adlı bir Fransız Amerika'nın doğu kıyısındaki bir limanda, içinde 43 kilo saf eroin bulunan Volkswagen minibüsü teslim alırken yakalandı. Delouette'in sıradan bir kaçakçı olmadığı, SDECE adına çalıştığı anlaşıldığında yer yerinden oynadı. Delouette deneyimli bir ajandı ve Fransız gizli servisinin şeflerinden Paul Ferrere ile birlikte eroin kaçakçılığı yapıyordu. Bu organizasyonda İtalya ve Fransa'da toplanan eroin Fransız istihbaratının adamları tarafından Amerika'ya kaçırılıyordu. Amerikan gazeteleri SAC'ın Cezayir'deki sabıkaları üzerinde durmaya başlamıştı ve örgütünün organize biçimde eroin kaçakçılığına karıştığını ileri sürülüyordu.

Amerikan parlamentosunun 50 üyesi 19 Kasım 1971 tarihinde yazdıkları bir mektupla Fransız hükümetini ağır bir dille suçladı. Fransa'nın uzun süreden beri bir yasadışı narkotik ticarette merkez olduğunu, Fransız resmi makamlarının eroincilerle mücadelede isteksiz davrandıklarını ileri sürüyorlardı. 1969 yılından beri Fransa'da, özellikle de Marsilya'da hiçbir laboratuvar yakalanmamıştı. Birbiri ardına yakalanan laboratuvarlar ve artan dış baskı yüzünden Korsikalılar arasında Fransa'ya satış yapmama sözünü çiğneyenler ortaya çıktı, Paris ve diğer kentlerde eroin bağımlılığı ciddi bir sorun haline gelmeye başlamıştı. Bu koşullar altında

Marsilya'daki eroin laboratuvarları 1972 yılından itibaren polis tarafından birer birer basılmaya başlandı. Aynı günlerde Türkiye'de de afyon ekiminin yasaklanması da hammadde girişini kesmiş, Fransız bağlantısı ağır bir darbe yemişti. Bundan sonra herkes başının çaresine bakacaktı.

İran Vazgeçiyor

İran hükümeti 1969 yılında, uyuşturucu sorununun alevlendiği bir dönemde 1955 yılında aldığı haşhaş tarımını yasaklama kararını kaldırdığını açıkladı. İran hükümetinin 13 yıl boyunca yasakladığı haşhaşı serbest bırakmasının nedenleri basitti; döviz rezervleri akıl almaz bir hızla erimişti. Ayrıca yasaklar bir işe yaramamış, sadece cezaevlerinin dolup taşmasına neden olmuştu. '70'lerin başına gelindiğinde İran cezaevlerinde yatanların yüzde 70'inin suçu afyon kaçakçılığıydı. Daha da kötüsü afyon bağımlıları eroine yönelmişlerdi. Eroin, özellikle Tahran gibi kentlerde gençler arasında çok hızlı yayılıyordu. Gözde okullar bu yüzden kapatılırken 1972 yılında eroinmanların sayısı 10 binin üzerine çıkmıştı. Tarım yasağının kalkmasından sonra afyon kullanımıyla ilgili yasalar da gevşetildi. Yaşlılar ve tedavisinde tıbbi sakınca görülenlere fotoğraflı bir kart verildi ve bu kartla günde 2 ile 5 gram arasında afyon alabilmeleri sağlandı. Tiryakiler yeni afyon alabilmek için kullandıkları afyonun külünü eczaneye göstermek zorundaydı. Bu uygulama hemen bir pazarın doğmasına yol açtı: Tiryakilerin artırdıkları kullanılmış afyon külü yoksul tiryakilere satıldı.[2] İran'da yasağın kalkmasıyla cezalar da şiddetlendi. Kaçakçılığa idama varan cezalar veriliyordu. 1972 yılı başına kadar 280 kişi kaçakçılık yüzünden idam cezasına çarptırıldı.

Şah döneminin İran'ı tuhaflıklarla doluydu. Bir yandan kaçakçılarla jandarmalar arasında bazen saatler süren çatışmalar yaşanırken, diğer yandan afyon Tahran'daki yüksek sınıfların en önemli eğlencesiydi. Afyon pipoları ya da sadece afyon içiminde kullanılan özel kömürler Tahran çarşısında serbestçe satılıyordu.

İran'ın Birleşmiş Milletler'deki delegesi Dr. Azarakşi haşhaş ekiminin serbest bırakılması kararını savunurken hedefe dolaylı olarak Türkiye'yi yerleştiriyordu:

2 Catherine Lamour, Michel R. Lamberti, *Eroin Dosyası*, s. 332-333.

"13 yıl süren yasaktan sonra, hükümetim, afyon üretiminin serbest bırakılması kararını, isteyerek, sevinçle vermiş değildir. Yasak kararının etkisiyle ekonomik durumumuz öyle bozuldu, uyuşturucu maddelerle savaşmakla görevli uluslararası örgütler işi öylesine yavaştan almaya başladılar ki, ister istemez tek yanlı bir karar vermek zorunda kaldık. 1955'te ülkemizde afyon üretimini kesinlikle yasaklamakla, insanlığın geleceğini gözeten devrimci bir eyleme girişmiştik. Dünyadaki uyuşturucu maddeler salgınına karşı o tarihlerde giriştiğimiz eşsiz savaşta Birleşmiş Milletlerin İran'ı yalnız bırakmayacağını umut ediyorduk. İran hükümeti, uyuşturucu madde kaçakçılığını önlemek amacıyla Birleşmiş Milletlerin her olanağa sahip olduğu kanısındaydı. Ülkemizdeki haşhaş tarımının toptan yasaklanması ortaya çözümü çok zor olan ekonomik ve sosyal sorunlar çıkardı. Bu karar köylüleri önemli bir kazanç kaynağından yoksun bırakmakla kalmadı, bunun yanı sıra kaçakçılar komşu ülkelerden bol miktarda uyuşturucu madde satın aldıkları için ülkede önemli bir döviz bunalımına da yol açtı. Bu duruma daha çok göz yummamıza olanak yoktu."

12 Mart: Askerlerle Gelen Yasak

İran temsilcisi Birleşmiş Milletler'de yasakla uğradığı zararlardan söz ederken Türkiye, ardında ABD hükümetinin yer aldığı uluslararası baskılara daha fazla direnemeyecekti. '60'lı yıllar boyunca uluslararası anlaşmaların etkisiyle üretim kontrol altına alınmıştı. Sadece dört ülke, Hindistan, Sovyetler Birliği, Türkiye ve Yugoslavya yasal olarak afyon üretebiliyordu. Ayrıca İran 1969 yılında kaldırdığı ekim yasağı ile ciddi bir üretici haline gelmişti. Bunun dışında Çin Halk Cumhuriyeti önemli miktarda afyon üretiyordu.

Türkiye'deki haşhaş üretimi haşhaş ekilen illerin azaltılmasıyla sürekli geriledi. Her yıl haziranda yayınlanan kararnamelerle sınırlanan haşhaş ekimi yüzünden afyon üretimi 1964 yılında 80 tona kadar düşmüştü. Ancak seçimlerin yapıldığı 1965 yılında köylülerin baskısı ile ekim alanları genişletildi. Aynı günlerde İnönü'nün başbakanlığını yaptığı koalisyon hükümeti Amerikalılardan gelen "haşhaş ekiminin yasaklanması" isteğini reddetti.

1966 yılında ekim alanları 42 ilden 21 ile düşürüldü. Bir yıl sonra 11 ilde, 1970 yılına gelindiğinde ise sadece 7 ilde haşhaş

ekilebiliyordu. Cumhuriyet tarihinin en büyük kısıtlamasını yapan hükümetin hedefi 1971 yılında Afyon, Burdur, Isparta ve Kütahya olmak üzere sadece dört ilde haşhaş ekimine izin vermekti. Haşhaş ekimi için verilen bu izinlerde kaçakçılığa karşı illerin sınıra uzaklığı ve haşhaş ekilen bölgelerin kolay kontrol edilebilirliği gibi yazılı olmayan ölçütler uygulanıyordu. Hükümet sadece haşhaş ekimini kısıtlamakla kalmadı. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin tek alıcı olduğu afyon sakızında da fiyatları ve alım miktarını giderek düşürdü. Ancak özellikle alım fiyatlarının düşürülmesi daha çok afyonun kaçakçılara geçmesini ve kaçakçılık piyasasının gelişmesini sağlamaktan başka bir işe yaramadı. Üretimi gösteren tablodan da anlaşılabileceği gibi hektar başına en kötü koşulda bile 7 kilo afyon üretilmesi gerekirken, üretim özellikle kısıtlama dönemlerinde önemli ölçüde saptı. Ortalama hektar başına 10 kiloyu bulan üretim haşhaş ekilen alanların büyük ölçüde kısıtlandığı ve düşük fiyat verilen yıllarda bazen 2 kiloya kadar geriledi.

Türkiye'de Yasal Üretim, TMO'nun Alımları ve Tahmini Yasadışı Stok

Yıllar	*Ekilen alan (ha)*	*Sakız Alımı (ton)*	*Olması gereken (7kg/ha)*	*Fark (ton)*
1952	43000	456	301	155
1953	51000	469	357	112
1954	33000	131	231	-100
1955	44000	300	308	-8
1956	45000	350	315	35
1957	38000	124	266	-142
1958	34000	225	238	-13
1959	33000	300	231	69
1960	42000	366	294	72
1961	28000	182	196	-14
1962	36000	312	252	60
1963	38000	287	266	21
1964	28000	83	196	-113
1965	22000	86	154	-68
1966	24000	139	168	-29
1967	20000	119	140	-21
1968	13000	122	91	31

Kaynak: Afyon Raporu, Özgen Acar, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1970.
Not: Olması gereken ve fark sütunları eklenmiştir. Olması gereken hektar başına en kötü ihtimalde 7 kiloluk bir üretimi hesaplamakta ve buna göre mevcut üretimle farklılığı göstermektedir.

Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken aynı günlerde eroin Amerikan şehirlerini bir kez daha sarmıştı. Sadece New York'ta 30 bi-

nin üzerinde bağımlıdan söz ediliyordu ve Amerika'nın bütününde bağımlıların sayısı 60 binin üzerindeydi. Bağımlıların yarısından fazlası 30 yaşından daha küçüktü. Bir numaralı toplumsal sorun eroin bağımlılığı ve bu yaygın bağımlı kuşağından kaynaklanan aşırı doz ölümlerdi. Özellikle New York'ta yılda 900 kişi aşırı doz eroin yüzünden ölüyordu. Bugünde ortalama 3 kişinin kolunda şırıngayla bulunması anlamına geliyordu ve ölenlerin büyük bir bölümü 16 yaşından daha küçüktü.

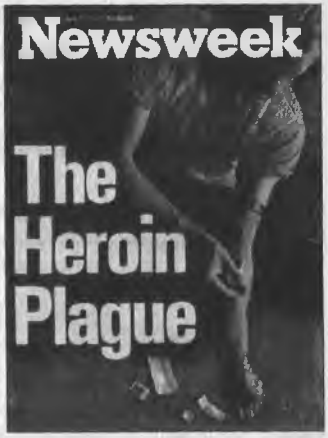
Amerikalı her on aileden üçü çocuklarının uyuşturucu kullanmasından yakınıyordu. Richard Nixon, seçim kampanyasında bu konuya özel bir vurgu yaptı ve 1968 yılında Başkanlık koltuğuna oturur oturmaz ilk hedeflerinden biri Türkiye oldu. Nixon'ın Türkiye'yi seçmesi pek de tesadüf değildi. '20'lerin afyonun kaynağında engellenmesini yani haşhaş ekiminin yasaklanmasını öngören Porter Raporu, Amerikan politikasını şekillendirmeye devam ediyordu. Nixon'ın politikaları için "bilinçli" yalanlar da söyleniyordu. Türkiye'de üretilen afyonu Amerikan şehirlerinde satılan eroinin en önemli kaynağı olarak gösteren, bu nedenle Türkiye'yi suçlayan açıklamalar 1966 yılında başlayarak giderek yoğunlaştı ve Nixon'ın seçilmesiyle zirveye yükseldi. Suçlamalar artık resmi ağızlar tarafından telaffuz edilir oldu. Amerikalıların bu sistemli çabalarıyla afyon üretimi giderek Türk-Amerikan ilişkilerinde bir numaralı sorun haline geldi.

Manipülasyonlarla ABD kamuoyunu etkileyen Anslinger emekliye ayrılmıştı ancak yerini alan Federal Uyuşturucu İlaçlar Dairesi Başkanı olan John Ingersoll de farklı davranmıyordu. Yaptığı açıklamalarda eroinin yüzde 80'inin Türkiye'den geldiğini ileri sürdü. Yetkili bir ağızdan çıkan yüzde 80 oranı Amerikan kamuoyunu derinden etkiledi. Washington haşhaş savaşını başlatırken, Batılı gazeteler de bu konuyu giderek artan dozda işlemeye başladı.

Aynı günlerde Amerikalılar, Türkiye'deki kaçakçılıkla daha yakından ilgilenmeye başlamıştı. 1968 Eylül'ünde kaçakçılığa karşı modern polis ve jandarma birimleri oluşturulması için verilen 3 milyon dolarlık yardımdan sonra 1969 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde uyuşturucu konusunda eğitim görmüş polislerden oluşan bir birim oluşturuldu.[3] Amerikan hükümeti askeri ve ekonomik yardımlar, NATO, Türkiye'deki üsler, Kıbrıs ve Yunanistan gibi sorunlara bile afyon penceresinden bakmayı tercih ediyor-

3 Suat Parlar, *Kirli İşler İmparatorluğu*, Bibliotek Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s. 135.

du. Ancak ilginç olan Mayıs 1969'da başkanın özel temsilcisi sıfatıyla Türkiye'ye gelen Senatör Patrick Moynihan'ın yaptığı teklifti. Senatör ABD'nin Türkiye'deki 1969 yılı üretiminin tamamını "Fiyatı ne olursa olsun" satın almak istediğini bildirdi. Ancak Demirel hükümeti bu talebe yanıt vermedi. Amerikan hükümetinin bu yoldaki ısrarlı talepleri ABD Büyükelçisi William J. Handley aracılığıyla sürdü. Büyükelçi bizzat Başbakan Süleyman Demirel'le görüşerek 1969 ekim döneminden itibaren haşhaş ekiminin ve afyon üretiminin durdurulmasını istedi. Büyükelçi zarara uğrayacak çiftçiler için Türkiye'ye 5 milyon dolar yardımda bulunmaya hazır olduklarını söylüyordu. Demirel hükümetleri 1966'dan beri afyon ekimini sınırlayan kararları almıştı. Hatta mecliste beş yıldan beri bekleyen "1961 Uyuşturucu Maddeler Anlaşması" 27 Aralık 1966'da Demirel hükümeti tarafından onaylanmıştı ve bu anlaşma haşhaş ekilen alanlarda üreticilerin devlete ne kadar afyon vereceklerinin önceden belirlenmesini öngörüyordu. Fakat afyonu tamamen yasaklamak, hiçbir politikacının göze alamayacağı bir şeydi. Kendisi de geleneksel afyon yetiştiricisi olan bir bölge olan Isparta'dan gelen Süleyman Demirel afyon gibi geleneksel bir ürünün toptan yasaklanmasının mümkün olmadığını söylerken, 1963 yılından beri afyon üretilen alanların sınırlandığını da hatırlattı.[4]



Eroin bağımlılığı 70'li yılların başında batılı ülkelerde bir numaralı toplumsal sorunu haline geldi.

Türkiye 12 Mart'taki askeri darbeye yaklaşırken, afyon konusundaki Amerikan baskısı da giderek artıyordu. Ekonominin bozulan dengeleri ve artan dış kredi ihtiyacı bu baskılar karşısında hükümetlerin elini zorlaştırıyordu. Amerikalılar "Ya denetimi artırın ya da yasaklayın" diyordu. Aslında denetimin mümkün olamayacağını Amerikalılar da biliyordu. Ortalama 90 bin birime bölünmüş 50 bin hektarın denetlenmesi söz konusuydu. Ayrıca her şey değişkendi; bir dönümden elde edilen afyon 500 gram da olabilir-

4 Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş*, s. 91.

di 1.1 kilo da. Tonlarca ürün kaçakçılara verilebilir ve bu büyük fark bir gece ansızın bastıran şiddetli bir yağmur ya da donla açıklanabilirdi. Devletin fiyatı düşürmesi de ekimi engellemiyor, sadece büyük miktarda ürünün yeraltı piyasasına kaymasına yol açıyordu. Örneğin 1970 yılında fiyatlar düşünce üreticiler sadece 63 ton afyon satmıştı. Bir önceki ve sonraki yıllarla karşılaştırıldığında bu en az 90 ton afyonun kaçakçılara satıldığını gösteriyordu.

Tedavi Gören Bağımlıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	0-15	16-20	21-30	31-40	41-65	65+
1965	18	148	522	557	228	18
1966	20	171	774	718	296	15
1967	23	244	770	742	362	7
1968	3	309	951	303	368	9
1969	36	335	871	797	349	18

Kaynak: *Kriminoloji*, s. 318.

1970 yılında "haşhaş" yüzünden Türk-Amerikan ilişkileri tarihin en gergin noktalarından birini yaşadı. Amerikan Büyükelçisi Parker Hart bizzat başbakanla konuşmasında "Buldozerler haşhaş tarlalarına girer, oraları yerle bir eder" deyince Süleyman Demirel bunu değil yapmak, düşünmenin bile mümkün olmayacağını söyledi. Nixon Federal Uyuşturucu İlaçlar Dairesi Müdürü Ingersoll aracılığı ile Süleyman Demirel'e bir mektup gönderdi ve bir kez daha haşhaş ekiminin yasaklanmasını istedi. Başbakan Süleyman Demirel bu mektubu 10 Kasım 1970 tarihinde yanıtlarken "Konunun ciddiyetini bildiklerini, yapıcı bir işbirliği kararlılığını saklı tuttuklarını" söylüyor, ancak Türkiye haşhaş ekimini yasaklamayacaktı ve bu durum Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Narkotik Komisyonu'na Büyükelçi Coşkun Kırca tarafından iletildi.[5]

Polis Kayıtlarına Göre Uyuşturucu Suçlarından Mahkûm Olanlar

Yıl	Bağımlı	Satıcı	İmalatçı			
1953				1163	418	44
1954				813	513	60
1955				512	595	43
1956	596	450	37			

Kaynak: Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, s. 320-321.

5 Cüneyt Arcayürek, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 6, Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973*, Bilgi Yayınları, 1. basım Mayıs, Ankara, 1985, s. 147-149.

Cumhuriyet gazetesinde Özgen Acar tarafından yayımlanan ve "Haşhaş Raporu" başlığını taşıyan yazı dizisi bu konuda önemli bir kamuoyu yaratılmasını sağladı. Acar, Amerika'daki eroin sorunu ile Türkiye'deki yasal üretim arasında bağ kurulmasına karşı çıkıyordu. Özgen Acar 1953 yılında Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikten sonra Türkiye'de bir kişinin bile eroin kullanmak ya da eroin kaçakçılığı yapmaktan dolayı tutuklanmadığını ileri sürüyor, bunu da Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye dayandırıyordu. Oysa yine polis kayıtlarına göre uyuşturucu suçundan tutuklanan pek çok bağımlı, satıcı ve imalatçı vardı. Ağır cezalar mahkûm olan bağımlı sayısının gerilemesine yol açmıştı. Ancak satıcılar ve imalatçılar açısından pek değişme yoktu. Acar, ceza kanununda yapılan değişiklikle eroinmanların "Ortadan kalktığı" gibi tuhaf bir fikri savunuyor ve Anadolu'da afyon yetiştiren köylüler arasında bağımlılık olmamasını "afyonun cinsel gücü zayıflatacağı" yolundaki inanca bağlıyordu. Acar, eroinin '30'lu yıllarda İstanbul sokaklarını alt üst ettiğini unutmuş görünüyordu:

> "Eroin gibi amansız bir iptilanın başlıca nedenleri sağlam bir toplumsal gelenek ve görenekten yoksunluk, sanayileşmenin bozuk bir toplumsal düzende yarattığı huzursuzluk ve tatminsizlik ve büyük toplum insanlarının toplumda kendi yerlerini bulamamaları, bir köşeye itilmeleri sonucu doğan bunalımlardır. Yüzyıllardır afyon üreticisi Türkiye'de bugün 'nazar boncuğu' olsun diye bir eroinman bulunamazken, sadece New York'ta günde 3 kişinin bu yüzden ölmesi aslında Nixon'ın üzerinde duracağı temel konunun bu olmasını gerektirir"[6]

Özgen Acar'ın ayrıntılı araştırması eroin ekonomisi konusunda önemli ipuçları da veriyordu. Afyonun Anadolu'dan Lübnan ve Marsilya üzerinden eroine dönüşerek New York'a varışını adım adım hesaplamıştı. Bu hesap asıl büyük kârın Lübnan'dan sonra afyonun baz morfine ve eroine dönüştürenler tarafından elde edildiğini ortaya koyuyordu. 12 bin 500 dolarlık toptan fiyatla New York'a giren saflık düzeyi yüksek eroin birkaç aşamada seyreltildikten sonra yaklaşık 200 bin dolarlık bir ciro elde edilmesini sağlıyordu.

---

6 *Afyon Raporu*, Özgen Acar, *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1970.

'60'lı Yıllarda Türkiye'deki Afyonun New York'ta Eroine Dönüşümünde Maliyetler ve Kârlar

Aracı	Miktar	Alış Fiyatı ($)	Satış Fiyatı ($)	Masraf ($)	Kâr ($)
TMO resmi fiyatı	10 kg afyon	90	180	-	-
Köylüden aracıya	10 kg afyon	90	180	-	90
Aracıdan komisyoncuya	10 kg afyon	180	250	-	70
Komisyoncudan kaçakçıya	10 kg afyon	250	280	-	30
Kilis'ten sınırı geçme ve ulaşım	10 kg afyon	280	650	90	280
Suriye'de morfine dönüşüm	10 kg afyon	650	850	60	140
Suriye'den Lübnan'a	1 kg morfin	850	1000	50	100
Lübnan'da baz morfine dönüşüm	1 kg morfin	1000	1200	50	150
Lübnan'dan çıkış ve rüşvet	1 kg baz morfin	1200	1500	75	225
Beyrut-Marsilya ulaşım	1 kg baz morfin	1500	2000	100	400
Marsilya'da komisyon	1 kg baz morfin	2000	3000	200	800
Marsilya'da eroine dönüşüm	1 kg baz morfin	3000	4000	150	850
Marsilya'dan New York ulaşım	1 kg eroin	4000	7000	500	2500
New York'a giriş	1 kg eroin	7000	12500	1000	4500

Kaynak: Özgen Acar Afyon Raporu, *Cumhuriyet*.

12 Mart'ta askerlerin yaptığı darbenin ardından iktidara gelen Nihat Erim hükümeti daha parlamentoda programını okumadan afyon yüzünden Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımının kesilmesi tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Amerikalılar yeni hükümetle birlikte baskılarını önemli ölçüde artırmıştı. Dönemin başbakanı Nihat Erim gazeteci Cüneyt Arcayürek'e bu gelişmeleri ayrıntılarıyla anlattı. Erim Arcayürek'e Amerikalıların "Başbakan Demirel tarafından ABD Büyükelçisi Parker Hart'a afyon üretiminin yasaklanacağı sözü verildiğini" ileri sürdüklerini anlattı. Erim'e göre Amerikalıları kızdıran Demirel değil, bir CENTO toplantısında "Yasaklama konusunda taahhüde giremeyeceğimizi" söyleyen Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil olmuştu. Amerikan Büyükelçisi 20 Nisan'da Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu'nu ziyaretinde haşhaş yasağından söz etti ve Karaosmanoğlu büyükelçiye hükümet programında açık bir vaat olduğunu hatırlattı. Amerikan Büyükelçisi'nin bundan sonraki durağı Başbakan Nihat Erim oldu:

"ABD Büyükelçisi beni 17 Mayıs 1971'de ziyaret etti. Haşhaş ekiminin Türkiye'de yasaklanması halinde yapabilecekleri yardım için bir belge sundu. Bu belgede Haziran ayında çıkması mutat olan afyon fiyatları kararnamesiyle ekimin yasaklanması halinde üreticilerin zararına karşılık tazminat verilmesi teklif edildi."

Amerika'nın baskılarına daha fazla dayanamayan Nihat Erim hükümeti 30 Haziran 1971 tarihli kararname ile yasak kararını duyurdu. Hükümet haşhaş ekimini 7 ille sınırlıyordu ve bir sonraki yıl haşhaş ekimi tamamen yasaklanmıştı. Devlet bu yedi ille sınırlı olarak kilo başına 525 lira tazminat ödeyecekti.

Hükümet kararnamesiyle gelen haşhaş yasağına karşı tepkiler askeri bir yönetim için bile fazlasıyla sertti ve giderek artıyordu. Yasağın kaldırılması için kanun tasarıları hazırlandı ancak parlamentodaki bu girişimler başarılı olmadı. Eleştiriler 600 bin ailenin geçindiği bu tarımsal üründe doğacak zararın nasıl karşılanacağı konusunda önlem alınmadan uygulamaya yöneliyordu. Başlangıçta yardım vaat eden Amerikalılar da yasak kararını umduklarından daha kolay bir biçimde elde edince ağız değiştirmişti; Türkiye'nin bir lütufta bulunmadığını uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirdiğini söylüyorlardı.

Bugünlerde ortaya atılan bir iddia gerçekten ilginçti. Anadolu'da yetişen mavi haşhaş benzersiz bir tohumdu ve dünyanın en kaliteli afyonunu sağlıyordu. Ekim yasağı birkaç yıl daha sürdüğünde ancak ekilerek nesilden nesile varlığını sürdüren haşhaş tohumu bu özelliğini kaybedecek ve dejenere olacaktı.

Haşhaş ekimi yasağı bütün tepkilere rağmen, 1972 yılında yürürlüğe girdi. O yıl sonuncu defa mahsul toplandı ve bir daha ekim yapılmasına izin verilmedi. Amerikalılar bu defa da Anadolu'da köylülerin elinde bulunan afyon stokunun kaçakçılar aracılığıyla eroin üretiminde kullanılacağını düşünüyorlardı.

Amerikan politikalarını şekillendiren Ford Vakfı'nın araştırmaları Türkiye'de, yasadışı piyasadaki bütün afyonu yaklaşık 5 milyon dolara satın almanın mümkün olduğunu gösteriyordu. Ancak bu plan Washington tarafından reddedildi. Hem köylülerin elinde bulunan ham afyon ya da baz morfinin tam olarak ne kadar olduğunu tahmin etmek mümkün değildi. Hem de ham afyonu satın almak sadece yasadışı piyasada fiyatların ve dolayısıyla

kârlılığın yükselmesini sağlayacaktı. Ford Vakfı'nın araştırmalarına göre 1972 yılında hasattan en az 50 ton kayıt dışı afyon elde edildiği, ayrıca 180 ton civarında da stok bulunduğu tahmin ediliyordu. Stokların büyük bir bölümü ham afyon halindeydi, ancak bir bölümünün de baz morfine dönüştürülmüş olması mümkün gözüküyordu. Köylülerin geleneksel olarak afyon saklaması, ihbarcılığın hoş karşılanmaması ve devletin kâğıt üzerinde kalan kontrolü gibi nedenlerle stoklardaki ham afyon miktarını anlamak mümkün gözükmüyordu.

Haşhaş yasağı 1972 yılında uygulanmaya başlamıştı ama eroin bütün dünyada yükselen bir uyuşturucu olmayı sürdürüyordu.



Time'ın 1970 yılındaki ilk eroin kapağı.

Time dergisi eylül ayının ilk sayısında kapağına "The Global War on Heroin" başlığıyla bu sorunu taşıyordu. Derginin dünyanın dört bir yanındaki temsilcileri ve muhabirleri Amerika'daki eroin sorununu afyon üreticilerinden satıcılara, kaçakçılara varana kadar ayrıntılı bir biçimde incelediler. Derginin Türkiye'ye gelen muhabirlerinden Charles Eisendrath Afyon'da eski bir kaçakçı olan ve şimdi Amerikalıların Tehlikeli İlaçlar ve Uyuşturucular Dairesi'ne muhbirlik yapan "Mehmet" ile konuşma imkânı buldu. Mehmet işin inceliklerini anlattıktan kısa bir süre sonra kayboldu. Muhabir onun afyon çeteleri tarafından yok edildiğini düşünüyordu.

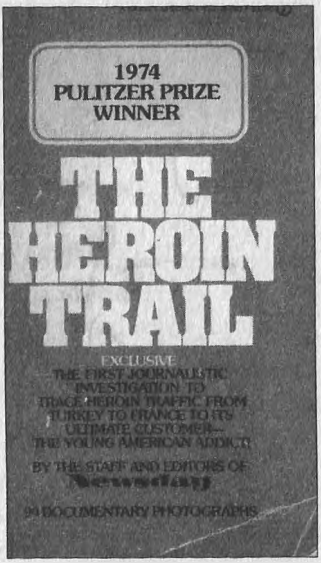
Time'ın kapağı Amerikalıların "ağız değiştireceğine" dair ilk emareleri de ortaya koydu. Narkotik trafiğini kontrol etmeye çalışan Amerikalı yetkililer bilinen Fransız bağlantısı dışında birkaç yıldan beri gelişen yeni bir yoldan söz etmeye başlamışlardı. Türkiye Washington'un baskısıyla afyon üretimini sona erdirmişti ve şimdi üretim Karaipler üzerinden Latin Amerika'ya ve Asya'ya kayıyordu. Amerikalılar CIA tarafından göz yumulan ticareti şimdi fark etmiş gibi gözüküyor ve Burma, Tayland ve Laos'tan oluşan "Altın üçgenden" söz ediyorlardı. Sadece bu üç ülkede üretilen

bin 200 ton yasadışı afyon Hong Kong ve İngiltere üzerinden Amerika'ya ulaşıyordu.

Amerika'da bağımlı sayısı resmi tahminlere göre 560 bine ulaşmıştı ve son iki yılda iki kat artış gözleniyordu. Artık sadece New York'ta 300 bin bağımlı olduğu düşünülüyordu. Devlet bir bağımlı için en az 8 bin dolar harcıyordu ve buna rağmen bağımlıların yarısı suçla ilişkiliydi.

Pulitzer Ödüllü Gazetecilik: The Heroin Trail

1972 yılında uygulanmaya başlayan haşhaş yasağının hemen arkasından Türkiye'ye gelen Amerikalı bir grup gazetecinin araştırması, afyonun baz morfine ve eroine dönüşümünün hikâyesinin ayrıntılarını gözler önüne serdi. Bu, 14 gazetecinin 13 ayrı ülkede dolaşarak elde ettiği bilgileri bir araya getirdiği, alışılmadık büyüklükte bir gazetecilik ürünüydü. Heroin Trail başlığını taşıyan yazı dizisi 1973 yılının 1 Şubat-4 Mart tarihleri arasında *Newsday* gazetesinde 32 bölümlük bir röportaj olarak yayımlandı. Röportaj uyuşturucuya karşı hassas Amerikan kamuoyunu derinden etkiledi ve 1974 yılında Pulitzer Ödülü'nü kazandı.



Pulitzer ödüllü The Heroin Trail.

Yaşları 20 ile 22 arasında değişen üç gencin aşırı dozdan eroin yüzünden ölümleriyle başlayan hikâye New York sokaklarında satılan eroinin kaynağını ve kaçakçılık ilişkilerini araştırıyor, bu arada zincirin en önemli halkalarından biri olan Türkiye'deki yeraltı ticaretinin ayrıntılarına yer veriyordu. Editör Robert W. Greene ve muhabirler Les Payne ile Knut Royce altı ay boyunca Türkiye ve Avrupa'da dolaşmışlardı. Payne Vietnam Savaşı'na katılmış eski bir yüzbaşıydı. Royce ise eroin başkenti sayılabilecek Marsilya'nın yerlilerindendi. Hem Marsilya'yı iyi tanıyor hem de dilini aksansız konuşabiliyordu. Her üç gazeteci de Berlitz Dil Okulu'nda üç

hafta boyunca günde sekiz saat yoğun Türkçe dersi alarak bu işe hazırlanmışlardı.

4 Haziran 1972 günü İstanbul'a hareket eden üç gazeteci aralık ayı ortalarına kadar yaklaşık altı ay boyunca Türkiye'deki araştırmalarını kesintisiz olarak sürdürdü. İstanbul'da tuttukları kiralık bir daireyi üs olarak kullanan üç gazeteci buradan Anadolu'nun çeşitli şehirlerine, haşhaş tarlalarına uzanan çok sayıda yolculuk gerçekleştirdi. Muhabirlerin ilk bulgusu afyon sakızı ile eroin arasındaki inanılmaz farktı. Kaçak mal her zaman kâr getiriyordu. Afyon üreticileri devlete kilosunu 15-16 dolara sattıkları afyonu kaçakçılara kilo başına yüzde 20 daha fazlasına satıyorlardı. Muhabirlerin hesabına göre Anadolu'da kilosu 16-17 dolara satılan ham afyon uzun bir yol izleyip eroine dönüştükten sonra New York'ta 226 bin dolarlık kilo fiyatına ulaşıyordu. Gazeteciler üretilen afyonun üçte ikisinin kaçakçılara satıldığını ileri sürüyordu. Bir dönümden yaklaşık 2,5 kilo afyon elde ediliyordu ve en az 40 bin dönüm alanda haşhaş yetiştiriliyordu. Gazetecilerin hesabına göre Amerika'da bir yılda tüketilen 10 ton eroinin büyük bölümü bu tarlalarda yetiştirilen 100 ton afyondan elde ediliyordu.[7]

Gazeteciler köhne bir otel lobisinde bir afyon taşıyıcıyla da sohbet etme imkânı buldu. Ancak taşıyıcı onlara asla isim vermedi. Bilgi verenlerin ölümle cezalandırıldığını hatırlatıyor ve kaçakçıların siyasi bağlantıları nedeniyle korunduğunu, öldürmekten de çekinmediğini anlatıyordu. Hatta bir çiftçinin hikâyesinden söz etti. Çiftçi bir afyon toplayıcısı olan komşusunu polise ihbar etmiş ve kamyonuna gizlediği 300 kilo afyon sakızıyla yakalanmasını sağlamıştı. Ve muhbir bir sonraki akşamı göremeden sabah öldürülmüş olarak bulunmuştu.

Amerikalı gazeteciler yine de belli isimlere ulaşmayı başardı. Bunlar Afyon, Konya, Malatya gibi şehirlerde afyon ticaretiyle uğraşan ileri gelen insanlardı. Çevrelerinde tanınan, etkili insanlar

7 *The Heroin Trail*, The Staff and Editors of Newsday, New American Library, June 1974, s. 2. Amerikalı muhabirler çarpıcı kârlılığı göstermek için hesabı biraz abarttılar. 1 kilo afyondan 100 gram kadar baz morfin elde edildiği ve bu baz morfine aynı miktarda asit anhidrit ilave edilerek 1.1 kilo eroin elde edildiği, saf eroinin de en az yüzde 40 katkı maddesiyle piyasaya sürüldüğü düşünülürse, bir kilo afyonun fiyatını ancak 20-30 gram eroinin sokak fiyatıyla karşılaştırmak ve afyonun kilo fiyatını 35-50 ile çarptıktan sonra eroinle karşılaştırmak daha doğru olur. Bu hesapta asit anhidritin ve eroine dönüştürmenin maliyetleri de ihmal edilmektedir. Gazetecilerin bu hesabı Ford Vakfı tarafından finanse edilen 1972 tarihli bir araştırmanın Eroin Ekonomisi başlığını taşıyan bölümünü kaynak almıştı.

oldukları için köylüden afyonunu kolaylıkla alabiliyorlardı. Konya'da Hacı Ömer Ünal afyon toplayıcılarının bir numaralı ismiydi. Tufan Şahin ve Kuzeni Vehbi Şahin Konya'da etkiliydi. Malatya piyasasının en büyük toplayıcısı olan Abdullah Çilli Hatay milletvekili olarak mecliste yer alıyordu ve elinde 3 tondan fazla afyon stoku olduğu biliniyordu. Sami Ruhbaş Kayseri'nin en büyük toplayıcılarından biriydi. Süleyman Yalçın İskenderun'da, Hacı Malak Afyon'da en büyük toplayıcılar olarak biliniyordu.

İstanbullu bir kaçakçı işlerin nasıl yürüdüğünü anlatıyordu:

> "Bu işte büyüklerden birini tanıyorsan köye gidip 5 dakikada 100 kilo afyon alabilirsin. Polis, asla hiçbir şey bulamaz. Bulsa bile küçük bir rüşvet verirsin ve hiçbir şey bulamadığını söyler."[8]

1972 yılındaki ekim yasağından önce de haşhaş ekilen alanların azaltıldığı göz önüne alınsa bile üretim rakamlarındaki ani düşüş dikkat çekiyordu. Özellikle 1970 yılındaki 60 tonluk üretim bir yıl sonra 1971 yılında sadece 9 ilde yapılan ekimle elde edilen 149 tonluk üretimle karşılaştırıldığında dikkat çekici bir azalmayı gösteriyordu. Türkiye'de bu beklenmeyen yağışların bolluğuyla açıklanırken, Amerikalılar hükümet düşük fiyat verdiği için gerçek üretimin stoklandığını ya da yasadışı piyasaya satıldığını düşünüyorlardı. Stokun bir kısmı baz morfin halinde, daha büyük kısmı ise ham olarak saklanıyordu. Saklı haşhaşı bulmakta hükümet de, kanunlar da yetersiz kalıyordu. Köylüler ve çiftçiler için afyon geleneksel olarak altın gibi biriktirilen, evliliklerde çeyiz olarak kullanılan ya da kötü günler için bir yana ayrılan değerli bir maldı. Ayrıca Türkiye'de haşhaş üretiminin kontrolü için var olan düzenlemeler kâğıt üzerinde kalmaya mahkûmdu.

Gazeteciler Afyon ilindeki belgelere göre 70 binden fazla çiftçinin haşhaş üretim izni olduğunu ancak Ankara'daki kayıtlara bakıldığında sadece 3 bin 200 kişiye izin verildiğinin gözüktüğünü belgelediler. Hükümet 1972 yılında 100 kişilik bir ekip 11 araçla 2 ay gibi bir sürede Afyon ve çevresindeki haşhaş tarlalarının ölçümünü yapmıştı. Otomobille ulaşılamayacak dağ köyleri ve tepeler de düşünüldüğünde gerçek bir denetim imkânsızdı. Ayrıca denetimle görevli devlet memurları bu yörenin insanlarıydı ve haşhaş tarlalarına sahipti.

---

8 *The Heroin Trail*, s. 11-12.

Haşhaş yasağı sadece belirsizlik yaratmıştı. Çiftçiler, sakladıkları tohumları gazetecilere göstererek mecbur kalırlarsa tekrar ekime başlayabileceklerini söylüyorlardı. Amerikalılar yasaklama kararından sonra stoklarda gizlenen afyonun peşine düşmüştü. Tam olarak ne kadar stok olduğu bilinemiyordu. 1972 yılında yapılan hasattan gelen 50 tonla birlikte köylülerin ve aracıların elindeki stoklarda 200 tonun üzerinde afyon olması gerekiyordu. 20 dolarlık kilo fiyatıyla bu stokun değeri 5 milyon dolar civarındaydı ve Amerikan hükümeti parasını ödeyerek bu stoku almayı da planlamıştı. Çünkü eroine dönüştüğü zaman Amerikan sokaklarında ödenecek para 5 milyar dolar civarında olacaktı. Amerikalı gazetecilerin araştırmaları kaçakçılığa, eroin mafyasına ve güçlü politik ilişkilerine yöneldi. Uyuşturucu işinde olan bir kaynak gazetecilere politik bağlantıların nasıl kurulduğunu anlatıyordu. Kaçakçı yaşadığı köy, kasaba veya şehirde partiye üye oluyor ve seçim dönemlerinde herkesten fazla para harcıyordu. 1950 senesinde bütün kaçakçılar Demokrat Parti'ye üye olmuştu hatta dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, üst rütbeli bir polis yetkilisine "Neden hep Demokrat Parti üyelerini yakalıyorsunuz" diye sorduğunda "Çünkü bütün kaçakçılar Demokrat Partili" cevabını almıştı.

Büyük Patronlar

Amerikalı gazeteciler büyük patronlar hakkında bilgi toplamak için epeyce uğraştı. İstanbul'un barlarında, restoranlarında gece kulüplerinde dolaşıyor, buldukları her fırsatı değerlendirmeye çalışıyorlardı. Başlangıçta bütün kapılar yüzlerine kapanıyordu. Bir kez büyük patronlara yakın bir kaynakla ilişki kurdular, fakat adam konuşmak için 40 bin dolar isteyince görüşme yattı. Ancak şansları hiç ummadıkları bir anda döndü. Narkotik işinde hayli üst noktalarda bir adam yağmurlu bir günde gazetecilerin kaldığı villanın kapısını çaldı ve anlatmaya başladı.

Bir başparmağı dibinden kesilmiş, sürekli güneş gözlükleri takan 40 yaşlarını aşmış bu adam kendi işleri dışında hemen her şeyi anlatmaya hazırdı. Gazeteciler bu adamı polis raporlarından tanıdıklarını fark ettiler. 25 yıldır narkotik işindeydi ve işin beyin takımındandı. Patronların hemen hemen hepsini tanıyordu. Köklü bir aileden geliyordu ve önemli görevlerde akrabaları bulunuyordu. Daha küçük yaşlarda İstanbul'da yasal eroin fabrikaları

döneminde eroin kimyasında uzmanlaşmıştı. 1953 yılında yasalarda yapılan düzenlemeyle eroin kaçakçılığının idamla cezalandırılmasına kadar eroin üretimi ve ticaretiyle uğraşmıştı. İthalat ve ihracatla uğraşıyordu, ara sıra da yurtdışına baz morfin gönderme işini organize ediyordu. Bir yandan kaçak Kent sigarasını içip, çayını yudumlarken, öbür taraftan cebinden çıkardığı kâğıtlarda minik harflerle aldığı notları okuyordu. Notları beş günde yazmıştı ve hiçbir şeyi atlamak istemediğini söylüyordu.

İsimlerden, yerlerden, rotalardan, hesaplardan, fiyatlardan ve problemlerden söz etti. Sistemin nasıl işlediğini anlatıyordu. Hiç kimse sadece uyuşturucu işi yapmıyordu. Bir gün uyuşturucu işi yapan, başka bir gün silah ya da sigara işine girebilirdi. Bazen ortak alabilirdiniz ya da bütün malı tek başınıza finanse etmeyi tercih edebilirdiniz. Şef yoktu, çünkü herkes şefti. Patronlar bazen büyük partilere ortaklaşa giriyor, sevkıyat için kaçakçıları kiralıyorlardı. Kaçakçılar genellikle Karadeniz bölgesinden ya da Güneydoğu sınırındaki Gaziantep, Kilis gibi bölgelerden, geleneksel malları kaçıran insanlar arasından çıkıyordu.

Muhabirler uyuşturucunun Amerika'da özellikle gençler arasında hızla yayıldığını söylediğinde deneyimli kaçakçı gazeteleri okuduğunu, bunun epeyce trafik bir durum olduğunu, ancak Türkiye'de böyle bir sorunla karşı karşıya kalınmadığını söyledi. Ve bunun dünyanın en kârlı işi olduğunu bir kez daha anlattı.[9] Esrarengiz kaçakçı üç gün boyunca Amerikalılara uyuşturucu kaçakçılığı konusunda ayrıntılı bilgi verdi. Patronların siyasi geçmişlerini, ilişkilerini anlattı. İşi bittiğinde altın kaplama çakmağını çıkarıp notlarını ateşe verdi ve gazetecilere eğer yanlış biri tarafından bu bilgileri verdiği öğrenilirse bunun ölümü anlamına geleceğini hatırlattı.

Türkiye'nin Patronları

Meçhul adamın anlattıkları ve Amerikalı gazetecilerin topladığı bilgiler bir araya geldiğinde ortaya dudak uçuklatacak iddialar çıktı. Kaçakçılık işindeki büyük patronlar arasında kamuoyunun tanıdığı pek çok isim vardı. Tanınmış armatörlerden Ziya Kalkavan'ın kaçakçılık işinde önemli bir isim olduğu ileri sürülüyordu.

9 *The Heroin Trail*, s. 28.

Yine defalarca tutuklanan Sefer Bezal'ın 3,5 milyon dolarlık serveti vardı. Bir afyon bağımlısı olan kardeşi Ali Bezal ile birlikte küçük kıyı teknelerine ve bir nakliye şirketine sahipti. Eski parlamenterlerden Sami Binicioğlu, Nuri Bostan ile çalışıyordu. Ahmet Soysal İstanbul'da pek çok binanın sahibiydi ve Eminoğlu ile Bezal kardeşlerle narkotik nakliyesinde çalışıyordu.

Hayrettin Yağcı'nın kayınpederi Mehmet Külekçi ve kayınbiraderi Mahir'le beraber çalıştığı ileri sürülüyordu. Mehmet Külekçi'nin en büyük patronlardan biri olduğu öne sürülüyor, Kennedy ve Piyerloti otellerinin sahibi olduğu iddia ediliyordu. İddialara göre Ayı lakaplı Ali Hikmet Tekin Panaroma Cafe'nin sahibiydi. 40 yaşlarında iri cüsseli bu adam bazen kendi malını kendisi Avrupa'ya götürüyordu. 1963 yılında yakalandığında İstanbul Belediye Meclisi üyesiydi. Narkotik işinin perde arkasındaki güçlü isimlerinden biri olduğu, güçlü politik ilişkilere sahip olduğu, büyük bir gemisi ve pek çok apartman dairesi olduğu ileri sürülüyordu.

Gümüşsuyu'nda bir otomobil galerisi olan Fahrettin Soysal'ın tüm servetini tek bir narkotik partisinden elde ettiği iddia ediliyordu. İddialara göre Fahrettin Soysal'ın kayınbiraderi olan Adil Özkurt Avrupalı baz morfin müşterileriyle görüşmeleri yürütüyor, ayrıca Fransa, Hollanda ve Belçika'ya şemsiye ihracatı yapıyordu. Laleli'de küçük bir otel sahibiydi. Narkotik işinde aktif olduğu ileri sürülen isimlerden biri de İbrahim Çapan'dı. Kebap salonları olan Çapan'ın kendi malını Münih'e kadar götürdüğü iddia ediliyordu. İstanbul'da Pars Oteli'nin sahibi olan Durmuş Çulha'nın işlerini sahip olduğu büyük örgütle Almanya'dan yürüttüğü ileri sürülüyordu. Aslen Kilisli olan Mahmut Özen'in baz morfin kaçakçılığından altı yıl hapiste yattığı, zaman zaman Ahmet Soysal ile birlikte çalıştığı ileri sürülüyordu. Mehmet Açıkgöz'ün Anadolu'dan gelen baz morfini saklamak konusunda uzman olduğu ileri sürülüyordu, Sirkeci'de Adıyaman Oteli'nin sahibiydi. Çello lakabıyla anılan Mehmet Tüysüzoğlu ise henüz 35 yaşında patron olmuştu. Aksaray'da 200 bin dolarlık bir otel yatırımına başlamıştı. 50 yaşında tanınmış bir işadamı olan İhsan Hattatoğlu'nun İsviçre bankalarında yüklü hesapları olduğu, İsviçre saatlerini Türkiye'ye getirdiği ve Türkiye'den turist görünümlü kızları kullanarak baz morfin götürdüğü iddia ediliyordu. Beyoğlu'nda beş katlı bir apartmanın sahibi ve tanınmış bir butiği olan İhsan Seymenoğlu'nun ise defalarca bu iş için Avrupa'ya gittiği anlatılıyordu. Bir inşaat şirketi olan ve bir



134 THE HEROIN TRAIL

Naming The Names: Turkey's Top Profiteers of Heroin

ZIYA KALKAVAN. *(Above: See page 33.)*

HÜSEYIN EMINOĞLU. *(See page 32.)*

NURI BOSTAN. *(See page 31.)*

SEFER BEZAL: *About 60, Bezal has accumulated nearly $3,500,000 in cash as a narcotics patron despite several arrests. He also uses a shipping company as a front and with his brother Ali recently bought a $560,000 coastal steamer, Bezal, Refik Can, and Hüseyin Eminoğlu own the multi-million-dollar Tatbiki Güzel Sanatlar (fine arts) Akademisi on the Bosporus, and rent it to the government, which is in the process of buying it.*

AHMET SOYSAL: *The younger brother of Fahrettin Soysal, Ahmet, about 45, is a partner in the family watch business and owns a large apartment building on Istanbul's Muhat Street. He also owns a spare parts business for buses and cars and has been known to invest in narcotics shipments with Eminoğlu and the Bezal brothers.*

THE HEROIN TRAIL 135

SAMI BENICIOĞLU: *A close associate of Nuri Bostan, Benlcioğlu was recently jailed. A bright, personable young lawyer, he was a member of the Turkish Parliament until 1969, when he was beaten in a bid for reelection. He made many trips to France.*

HAYRETTIN YAGCI: *Operates with his father-in-law, MEHMET KULEKCI, one of the biggest patrons in Turkey, and Kulekci's son MAHIR. They run the Hotel Kennedy, one of Istanbul's largest tourist hotels, and manage a group of Yugoslavian prostitutes in the basement nightclub. They also own the smaller Hotel Fiyerloti in Istanbul.*

ALI HIKMET (THE BEAR) TEKIN: *The owner of the Panorama Cafe, a tea house on the Asiatic side of the Bosporus, Tekin, about 40, is a burly, hard-driving patron and heavy gambler who sometimes smuggles his own loads to Europe, including a recent 100-kilo load of morphine base to France.*

ALI BEZAL: *About 57, a former opium addict. He dresses well, has a trim mustache, and operates in his older brother's shadow. Both Ali and Sefer Bezal live in opulent apartments on Istanbul's Cesme Street.*

REFIK (THE CAPTAIN) CAN: *A member of the Istanbul City Council until he was arrested for shipping base in 1963. Wealthy and still powerful behind-the-scenes in politics, he and his son BAHRI own a large ship and a number of Istanbul apartment buildings. He lives in one of those on Ordal Street.*

Heroin Trail Türkiye'de afyon ve morfin kaçakçılığını kontrol eden ünlü kaçakçıların isimlerine, işyerlerine ve sahip oldukları mülklere ayrıntılı yer verdi.

maden ocağına ortak olan Sefer Demirdağ'ın Fransa'ya salyangoz ihracatıyla birlikte baz morfin de kaçırdığı ileri sürülüyordu. İstanbul'da yedi katlı New York Oteli'nin sahibi Abdullah Yemenicioğlu da 50 yaşında bir patrondu ve adamlarının çoğu Kilisli'ydi. İstanbul'daki beş katlı Eyfel Oteli'nin sahibi Mehmet Zelzele de Mehmet Keçik'le ortak çalışıyordu. 35 yaşındaki Doğan Yönüncüoğlu'nun Kapalıçarşı'da bir dükkânı ve elektronik aletler satan bir mağazası vardı. Hiç tutuklanmamıştı ve Necmettin Karadeniz'in gizli ortağıydı. Kilisli Mahmut ve İbrahim Neyer haşhaş ve baz morfini finanse ediyorlardı. Genellikle İranlı kaçakçılarla çalışan bu iki isim de hiç yakalanmamıştı. Eski bir eroin kimyageri olan Hüseyin Nar 1950 yılındaki yasal değişikliklerden sonra eroin üretimine "idam cezası" verilince bu işlerden vazgeçmişti. Nazım Küçük ile ortak olarak bir plaj işleten Nar, emlakçilik, market, maden ocağı ve taşımacılık işlerine de girmişti.

Yıllar sonra İsviçre'de yüklü miktarda baz morfinle yakalanıp İran-Contra skandalının ortaya çıkmasına yol açacak ünlü kaçak-

çı Hacı Mirza da Amerikalı gazetecilerin ağına takılmıştı. Mirza Büyükayasofya Oteli'nin sahibiydi ve ırza geçmekle suçlandığı için ortadan kaybolmuştu.

70 yaşındaki Hüseyin Kaleli afyonu baz morfine çevirmekte usta bir isimdi. Gazetecilerin topladığı bilgilere göre o günlerde büyük bir partiyi finanse edecek ortak arıyordu. Hacı Mustafa Özkan Fahrettin Soysal'ın otomobil galerisinde ortaktı. Geçmişte Bulgar sınırında yakalanmış ve 1 yıl hapiste kalmıştı. Baz morfin işinden muazzam bir servet yaptığı ileri sürülüyordu. Halil İbrahim Yanartaş da bir restoran sahibiydi ve bu işin en genç patronlarından biriydi. Mustafa Sevcan baz morfini Yunanistan ve Bulgaristan sınırına gönderiyordu. Bir yat limanı işletiyordu, Kumkapı'da paravan olarak kullandığı bir oteli vardı. Ortağı Mustafa Şahin Doğubank'ta ithalat ihracat işiyle uğraşıyordu. Büyük kaçakçılık organizasyonlarına imza atan Zihni İpek'in kaçak olarak Balkanlar'da bir yerlerde olduğu tahmin ediliyordu. Eski ortağına 100 bin dolarlık bir kazık attığı da ileri sürülüyordu. Vakıf Yağcı'nın Kilis ve Antep'te büyük hisseli organizasyonlar yaptığı ileri sürülüyordu. Havaalanı yakınında büyük bir kamping işleten Mehmet Döğme'nin bu kampı paravan olarak kullanarak malın yüklenmesini sağladığı ileri sürülüyordu. İstanbul'da Kent Otel'in sahibi olan Fahri Mor Tahtakale'de bir saatçi dükkânı da çalıştırıyordu. Baz morfin işinde büyük bir organizasyonu olduğu ileri sürülüyordu. Koçero lakaplı Ahmet Dorukolu da kayınbiraderi ile İpek Palas Oteli'ni işletiyordu. Polis tarafından Suriye'ye yapılan büyük bir kaçakçılık partisi için aranıyordu. Ünlü kabadayılardan Hüsso lakabıyla tanınan Hüseyin Heybetli'nin de Karaduman ile çalıştığı ve baz morfini Almanya'ya sokmasını iyi bildiği ileri sürülüyordu. Ali Uğurlu 60 yaşlarındaydı, genellikle büyük patronlarla hisseli işlere giriyordu. Mustafa Kısacık ağabeyi Abdi ile birlikte Avrupa'ya gidip gelen büyük bir TIR filosu işletiyordu. Afyon ve baz morfin siparişlerini Demirtaş ve Doğrukoğlu ile birlikte karşıladığı ileri sürülüyordu. 35 yaşındaki Selahattin Dinç iki yıl önce yakalanmış, ancak hakkında açılan kaçakçılık davası düşmüştü.

Türk babaların sahip oldukları olağanüstü servetlerle İstanbul'da pek çok gayrimenkul edindikleri de ileri sürülüyordu. İddialara göre Emin Görpeoğlu beş katlı Topkapı Otel'in sahibiydi ve hiç tutuklanmamıştı. Müşterileri genellikle Kilis'ten kaçakçılardı. Ünlü gazino patronu Osman Kavran'ın da Nuri Bostan'ın eski or-

tağı olduğu ve Vatan Caddesi'ndeki lunaparkın sahibi olduğu ileri sürülüyordu. Bebek Belediye Gazinosu'nun işletmecisi olan Asım İslamoğlu'nun Bulgaristan, Romanya ve Türkiye arasında küçük teknelerle iki taraflı kaçakçılık yaptığı ileri sürülüyordu. Uşaklı Hasan Sakar bir butik ve kumaşçı dükkânının sahibiydi. Genellikle Uşak'tan temin ettiği afyonu satarken kumaş işini paravan olarak kullandığı ileri sürülüyordu. Lale Otel'in sahibi Fazıl Nebioğlu'nun her türlü kaçakçılığı finanse ettiği ve Antep'te büyük bir organizasyonu olduğu ileri sürülüyordu. Mahmut Karaduman'ın İstanbul, Galatasaray'daki, Karavan gece kulübünün sahibi olduğu, vaktinin çoğunu İstanbul, İsviçre ve Lübnan arasında geçirdiği, baz morfin işinde kardeşiyle birlikte çalıştığı, İsviçre ve Lübnan'da villaları olduğu ileri sürülüyordu. İddialara göre kaçakçılıkta Karadeniz rotasını kullanıyordu ve Bükreş'te yaşayan yardımcısı Gabi Kanat sayesinde siparişlerin Romanya'ya geçişini sağlıyordu.

Amerikalı üç gazeteci İstanbul'da araştırmalarını sürdürürken hayli enteresan bir cenaze törenine de tanık oldular. Ölen yeraltı dünyasının en önemli isimlerinden biri olan, büyük patronlardan Oflu Hasan'dı. Hasan Cevahir'in Ağustos 1972'deki cenazesine gelen çelenklerden birinin altında dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın oğlu olan Atilla Sunay'ın ismi yer alıyordu. Cenazeye katılan binlerce kişi arasında eski polis şefleri, bürokratlar hatta bir bakan da yer alıyordu.[10]

Heroin Trail'deki en çarpıcı bilgi Bulgaristan'ın devlet şirketi Kintex'in kaçakçılıktaki rolünün açık bir biçimde ortaya konmasıydı. Silah ve uyuşturucu da dahil olmak üzere her tür kaçakçılık Kintex'in organizasyonuyla gerçekleştiriliyor, Türk babalar Bulgar devlet şirketinin himayesinde baz morfin karşılığı silah kaçakçılığı yapıyorlardı.

Yasak Kalkıyor

Nihat Erim hükümeti tarafından uygulamaya konan haşhaş ekimi yasağı, halktan büyük tepki almıştı. Yüz binlerce köylü bu karardan önemli ölçüde etkilenmiş, kaçakçılık piyasası gelişmişti. Daha önemlisi Türkiye'nin yasal üretimi tamamen durdurması dünyada

10 Cenazede dönemin Çalışma Bakanı Ali Rıza Uzuner, eski Bursa Emniyet Müdürü Muzaffer Acar, eski İstanbul Trafik Müdürü gibi isimler yer almıştı. *The Heroin Trail* s. 30.

da afyonu hammadde olarak kullanan ilaç sanayiinde sıkıntı yarattı. Dünyadaki 900 tonluk toplam üretim, 1300 tonluk ihtiyacı karşılamaya yetmedi. Fiyatlar alt üst oldu. 12 Mart döneminin ardından askeri yönetimin sona ermesiyle 1973 yılında kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti programında haşhaş yasağının kaldırılacağını da vaat ediyordu. Nitekim 1 Temmuz 1974'te yayınlanan yeni afyon kararnamesi ile 6 ilde ve yaklaşık 20 bin hektarlık bir alanda haşhaş ekimine yeniden izin verildi. Ancak bu defa denetim artırılmıştı. Haşhaş kapsülünün çizilmesi yasaktı. Kapsüller çizilmemiş halde ihraç edilecekti. Haşhaşın dünyadaki alıcıları da bu ham kapsülleri almakta isteksiz davranınca Toprak Mahsulleri Ofisi'nin elinde tonlarca haşhaş çürümeye terk edildi.[11]

Aslında ham haşhaşı işleyecek devlet tekeli niteliğindeki bir fabrika 1933 yılından beri devletin gündemindeydi. Başbakan Adnan Menderes'in 1958 yılında Amerikalılara haşhaşı çizmeden işleyecek bir fabrika için işbirliği teklif etmiş, ancak bu reddedilmişti. Afyon alkaloitlerinin işlenmesini sağlayacak bu fabrikanın projesi ancak 1968 yılında belirginleşti. Alman uzmanların da yer aldığı fizibilite çalışmaları 1970 yılında sonuçlandı. Ve Bolvadin'de kurulmasına karar verilen fabrikanın temeli 1976 yılında atıldı.

Babalara İlk Operasyon: Mart-1

Türkiye'de kaçakçılık hakkında sistemli bilgiye ulaşılmasını sağlayan iki önemli olay '70'li yıllarda gerçekleşti. Her ikisi de kaçakçıların tesadüflere dayanan yakalanmaları ve bunu izleyen itiraflarıyla başlayan bu iki olayın dalga dalga yayılan etkileriyle on yıllar sonrasına uzanacak, büyük soruşturmalara, operasyonlara ve istihbarat savaşlarına yön verecekti.

Bu tesadüfî gelişmelerden ilki Türkiye'ye sık sık girip çıkması dikkat çeken Suriye uyruklu Akil Çubukçı'nın 1973 yılı başlarında casus zannedilerek izlenmesi ve gözaltına alınmasıydı. "Jakobi" adıyla tanınan Çubukçı yaptıklarını anlatmaya başlayınca casus değil kaçakçı olduğu anlaşıldı. Çubukçı'nın dahil olduğu kaçakçı grubu 1966 yılından beri Batı Avrupa ülkelerinden temin ettikleri silahları Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye sokuyor, Türkiye, Suriye ve Lübnan'da satıyordu. Kaçakçı 7 yıl boyunca ger-

11 Suat Parlar, *Kirli İşler Imparatorluğu*, s. 137.

çekleştirilen 46 ayrı sevkıyatta 27 milyon mermi ve 70 bin civarında tabancanın kaçırılmasını ayrıntılarıyla anlatıyor, isimler ve ilişkilerden söz ediyordu. Çubukçı'nın ifadesi İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nı harekete geçirdi. Faik Türün'ün emriyle haziran ayında başlayan bu soruşturmada MİT'ten Mehmet Eymür ile İstanbul Emniyeti'nden Mali Şube Müdürü Vural Yener işbirliği yapıyordu.

Mart-1 adını taşıyan bu operasyonda Çubukçı dışında MİT ajanı olan ve Bulgar Gizli Servisi'ne çalıştığından şüphe edilen Mehmet Erel'in MİT tarafından alınan 70-80 sayfalık ifadesinden de yararlanıldı.[12] Erel 1958 yılından itibaren Doğu Bloku ülkeleriyle ticari ilişkiler kurmuş, Bulgarlar adına Cenevre ve İtalya'da paravan şirketlere sahip olmuştu. İfadesinde Bulgarların İlim Yayma Derneği gibi sağcı örgütlere para ve silah yardımı yaptığı bilgisi de yer alıyordu.[13]

Yeraltı dünyasının önde gelen isimleri gözaltına alındı ve yürütülen soruşturmadan sonra organize suça ilişkin kapsamlı ilk dava 18 Eylül 1973'te açıldı. Mafya ile uğraşılmasının başka sebepleri de vardı. Kamuoyunda kaçakçılığın korunduğu ve güçlü politik ilişkilere sahip olduğu yolunda yaygın bir inanış vardı. 12 Mart darbesinin ardından Ziverbey'de yapılan yaygın işkenceler kamuoyunda olumsuz bir etki uyandırmıştı. Askerler bu olumsuz etkiyi kırmak için kaçakçıların da üzerine gittikleri izlenimini vermek istiyorlardı. Aynı günlerde İstanbul Emniyeti'nde Ekipler Amiri olarak çalışan Engin Giray "İstanbul'da Mafya teşkilatı vardır. Ancak Mafya'nın babasını yıkmak için ekim ayından sonra parlamento içinden harekete geçilecektir" diyerek istifa etti.

Bu koşullarda açılan davada kaçakçılığın merkezinde Akil Çubukçı ile birlikte Garabet Serkis Abriyan yer alıyordu. Bu iki ismin organizasyonunda Abuzer Uğurlu, Ali Bezal, Sefer Bezal, Mehmet Cantaş, Fahri Bank, Hayrettin Yağcı, Hacı Mirza, Zihni İpek, Mehmet Kapanoğlu gibi Türk mafyasının kaçakçılığı kontrol eden babaları yer alıyordu.[14] Geniş kapsamlı bu davada veri-

---

12 Soner Yalçın, Doğan Yurdakul, *Bay Pipo*, Doğan Kitap, Aralık 1999, s. 250-251.

13 Mehmet Eymür, *Analiz*, Milliyet Yayınları, 3. Baskı, Aralık 1999, s. 119-120.

14 Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, 7. basım, Kasım 1983, s. 65. Çubukçı ile ilgili operasyon İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın Milli İstihbarat Teşkilatı'na 21 Mayıs 1973 gün ve 1973/2897 sayılı takip, dosya tanzimi ve yakalanması isteği ile başladı. 18 Eylül 1973 tarihli iddianame ile açılan davada Hüseyin

len mahkûmiyet kararları Anayasa Mahkemesi'nin affı geliştirmesiyle 1975 yılında ortadan kaldırıldı. Mart-1 operasyonu yeraltı dünyasıyla ilişki kuran kamu görevlilerini de açığa çıkardı. Soruşturma sırasında babaların evlerinde yapılan aramalarda üst düzeyde bürokratların, polis müdürlerinin ve askerlerin babalarla birlikte çekilmiş fotoğrafları, kartvizitleri ve mektupları bulundu. Bu belgeler kamu görevlileri arasında on yıllar sonrasına uzanacak çatışmaları tetikleyecekti.

İtiraflar Sürüyor: Babalar Operasyonu II

Mart-1 operasyonunun ardından önemli kaçakçılara karşı yapılan ikinci büyük operasyon İbrahim Telemen adlı bir kaçakçının, özellikle silah kaçakçılığı konusunda ısrarlı yayınlar yapan gazeteci Uğur Mumcu'yu 1979 Şubat ayı sonunda telefonla aramasıyla başladı. Sözlerine "Ben silah kaçakçısı İbrahim Telemen" diye başlayan bu esrarengiz adam Mumcu'ya uzun bir mektup yazmış, isim isim kaçakçılardan, bağlantılarından ve sevkıyatlardan söz etmişti. Mektubunda tıpkı yıllar önce yakalanan Akil Çubukçı gibi, Abuzer Uğurlu'dan ve Uğurlu ailesinden, Sarı Avni'den, Hayrettin Yağcı'dan, Oflu İsmail'den, hatta yıllar sonra devasa bir uyuşturucu operasyonunda bir numaralı sanık olacak Urfi Çetinkaya'dan söz ediyor, ayrıntılar veriyordu. Uğur Mumcu elindeki bilgileri İçişleri Bakanı'na aktarmış, hızla yapılan soruşturmada İbrahim Telemen'in gerçekten de büyük çaplı kaçakçılık olaylarından yargılandığı ve mahkûm olduğu anlaşılmıştı.

Mumcu Telemen'le buluşmaya karar verdi. Ancak bu esrarengiz adam buluşma yerine gelmedi. Telemen'in bıraktığı irtibat numarası da cevap vermiyordu. Haber 31 Mart günü geldi. İbrahim Telemen Opera Oteli'nin 7. katından atlayarak intihar etmişti. Ancak bu intiharda hayli şüpheli noktalar da vardı. Odada yapılan incelemede çarşaflarda ve yastıkta kan lekelerine rastlanmış, odada kanlı bir jilet ve 30 Mart tarihini taşıyan ayrıntılı bir ihbar

---

Uğurlu, Mustafa Uğurlu, Abuzer Uğurlu, Akil Çubukçı, Zihni İpek, Hacı Mirza, Süleyman Abdullahoğlu, Süleyman Şevket Yavuz, Sefer Bezal, Mustafa Mirza, Ali Bezal, Mehmet Cantaş, Nusret Demir, Fahri Bank, Ömer Mirza, Nail Araz, Abdullah Şap, Hayrettin Yağcı, Necmettin Karadeniz, Nurettin Ormancı, Fahrettin Soysal, Süleyman İnan, Doğan Yonucuoğlu, Ali Yenigün ve Mehmet Kapanoğlu sanık olarak yargılandı.

mektubu bulunmuştu. Odanın kapısı içerden kilitlenmişti fakat yan odadan geçiş mümkündü. Daha tuhafı, cesedin İbrahim Telemen'e ait olduğu sadece otel kayıtlarına dayanılarak iddia ediliyordu. Ceset akrabaları tarafından Ankara Kızılcahamam'da gömülmek üzere teslim alınmıştı. Ancak olaydan sonra yeni bir otopsi yapılmasına gerek duyulunca Kızılcahamam'a gömülmediği de anlaşıldı. Nereye gömüldüğü bulunamadı, akrabaları da verdikleri adreste yoktu. Üstelik bu olaydan birkaç yıl sonra, 1980 yılında İzmir Cumhuriyet savcı yardımcılarından biri İbrahim Telemen'i gördüğünü belirterek polise başvurdu. İbrahim Telemen hayli ayrıntılı ihbar mektuplarında, büyük çaplı kaçakçılık davalarında ve Opera Oteli kayıtlarında yer alan bir isimden ibaretti.

Daha da şaşırtıcı olan İbrahim Telemen'in bu olaydan 7 yıl önce de her şeyi anlatmış olmasıydı. Telemen 1972 yılında İzmir'de yargılandığı bir kaçakçılık davasında savcıya el yazısıyla verdiği ifadede İzmir polisi ile kaçakçıların ilişkilerini açıklamış, uyuşturucu kaçakçılığı yapan Fahri Mor, Ömer ve Hasan Nehir kardeşler, Mehmet Kürekçi, Bekir Çelenk gibi isimlerden söz etmişti. Telemen bu ifadesinde kaçakçılığın bir bütün olduğunu, yurtdışından silah, sigara ve elektronik eşya getirenlerin aynı zamanda yurtdışına afyon, baz morfin kaçırdığını, kaçakçılığın TIR kamyonlarıyla yapıldığını ayrıntılarıyla anlatıyordu. Telemen uyuşturucu kaçakçılığına ilişkin bu bilgileri 1967 yılında Stutgart'da narkotik büro yetkililerine anlattığını da söylüyordu. Ancak bu ifade dava dosyası arasında unutulmuştu![15]

Telemen'in ölümünden hemen önce yazdığı mektuplarda yer alan bilgiler, yeraltı dünyasını alt üst edecek operasyonlar zincirini harekete geçirdi. 16 Nisan 1979 sabahı başlatılan ünlü "Babalar Operasyonu"nda askerler ve polisler ani baskınlarla otuz civarında babayı gözaltına aldılar. Kaçmayı başaran sadece bir isim vardı: Abuzer Uğurlu. O günlerde Abuzer Uğurlu'nun bir yandan kaçakçılığın merkezinde yer alırken bir yandan da "Yıldırım" kod ismiyle MİT'e ajanlık yaptığını ve bu yüzden kaçakçılık yapmasına göz yumulduğunu ne Telemen ne de Mumcu biliyordu...

---

15 Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, 7. basım, Kasım 1983, s. 31-38. Telemen'in ölümündeki şüpheler 1987 yılında yazılan yeni bir MIT raporunda başka biçimde ortaya çıktı. Bu raporda Polis Müdürü Şükrü Balcı'ya yöneltilen bir dizi suçlama arasında "İbrahim Telemen'in ölümünün kapatılması" da vardı. Sadece Mumcu değil, MIT de Telemen'in ölümünün intihar olmadığını düşünüyordu.

Baz Morfinden Eroine

Haşhaş afyon sütünden, tohumlarına ve gövdesine kadar pek çok ürünle tarımda elde edilebilen en yüksek getiriyi sağlıyordu. Haşhaş ekilen tarlalar geniş bir alana yayılan dağınık üretim yapısına sahipti ve bu köylülerle büyük alıcılar arasında haşhaş toplayan aracıları zorunlu kılıyordu. Afyonun kaçak olarak yurtdışına çıkarılması şiddetle cezalandırılırken, iç ticaretinin serbest bırakılması bu zorunluluktan kaynaklanıyordu. Aracılar, eskiden beri etkinlik bölgelerinde çiftçiden topladıkları afyonu standart büyüklükte topaklar haline getirerek pazara sunuyordu. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kuruluşundan sonra bu satışın devlete yapılması zorunlu hale getirildi. Ancak yine denetimin imkânsızlığı yüzünden bu kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm bir zorunluluktu. Doğal olarak aracılar sadece TMO'ya değil, kaçakçılık piyasasına da afyon sağlamayı sürdürdü. Bu afyon genellikle yeraltındaki laboratuvarlarda morfine dönüştürülüyordu. Hemen her dönemde var olan yasadışı afyon pazarının büyüklüğünü ve fiyatlarını belirleyen, yakalanma riskiyle devletin verdiği fiyat arasındaki cazibe oldu. Devlet haşhaş alımında düşük fiyat verdiği zaman aracılar ve köylüler yakalanma riskini alıp yasadışı pazara yöneldi. Bu etki en açık biçimiyle 1970 yılında görüldü. Ekilen alan aynıydı ama 1969 yılında üretim 150 ton civarındayken 1970 yılında TMO sadece 60 ton afyon toplayabildi. Köylüler yağışların tarlaları mahvettiğini söylüyordu ama asıl neden açıklanan afyon fiyatıyla kaçakçıların verdiği cazip fiyat arasındaki farkın açılmasıydı. 12 Mart döneminde afyon üretiminin bütünüyle yasaklanması başka bir gelir kaynağı olmayan köylüleri bütünüyle yasadışı pazara ya da stok yapmaya yöneltmişti.

Bu dönemde kaçakçılık aslında yasadışı olan silah, afyon ve morfin gibi ürünlerden çok, tütün, sigara, elektronik eşya, içki, kumaş gibi dışa kapalı ekonominin yarattığı "ihtiyaçları" karşılamak için yapılıyordu. Özellikle Güneydoğu'da kaçakçılık sınırların yapay olarak birbirinden ayırdığı eski ticaret merkezleri arasında geleneksel ticaretin sürdürülmesinden başka bir şey değildi. Ancak bir kez yasaların dışına çıkıldığında kumaş, tütün gibi yasal mallar dışında riskle birlikte daha kârlı olan yasadışı malları kaçırmak kaçakçıların gelirlerini artırıyordu. Büyük kârlar kaçakçıların organizasyonlarını da geliştiriyor, sınırın her iki yanında

pek çok kişinin kaçakçılığa organize biçimde katılmasını sağlıyordu. Sınır çizgisiyle bölünen köyler ve aşiretlerin var olan akrabalık ilişkileri İran ve Suriye sınırlarında kaçakçılığı geliştiren bir faktördü. Güneydoğulu kaçakçılar, sınırın öbür tarafından İran'dan, Suriye'den hatta Lübnan'dan gelen siparişler için Konya, Malatya, Afyon ya da Elazığ gibi geleneksel afyon üreticisi bölgelerdeki aracılar üzerinden kayıt dışı afyona ve baz morfine ulaşmakta zorlanmadı.

Anadolu'daki üretimin yaklaşık yüzde 15-20'sinin kaçakçılılara gittiği tahmin ediliyordu. Beyrut'ta yirmili yıllardan beri süren baz morfin üretimi için afyon zaten Anadolu'dan sağlanıyordu. 1955 yılında İran'da ciddi bir toplumsal sorun haline gelen afyon bağımlılığı nedeniyle, haşhaş ekiminin tamamen yasaklanması bu tür bir etki yapmıştı. İranlı bağımlıların talebi Afganistan ve Türkiye'deki kaçak üretimle karşılandı. İran'daki yasak Anadolu'da yasadışı piyasaya kayan afyon miktarını daha da büyüttü.

Güneydoğu'daki geleneksel sınır kaçakçıları ve Karadenizliler bir yana bırakılırsa '70'li yılların irili ufaklı kaçakçıları, dikkat çekici bir biçimde haşhaş yetiştirilen bölgelerde ortaya çıktı.[16] Bulgaristan'ın destek verdiği organizasyonlar sayesinde afyon ticaretinin klasik aracıları kaçakçılığa da yönelmiş yurtdışına afyon gönderip, karşılığında silah getirecek kadar ilerlemişlerdi. Kamuoyunda bilinen yargıların aksine, kaçakçılık hiçbir zaman uzmanlık dallarına ayrılmıyordu. Kaçakçı her şeyi kaçıran adamdı. Bu silah, uyuşturucu, sigara ya da elektronik eşya olabilirdi. Sadece riskler ve dolayısıyla kârlar, bazen de alıcılar farklıydı.

1950'li yıllardan başlayarak yerel kaçakçıların önce bölgesel, sonra da "uluslararası" tedarikçilere dönüşmesi, etnik ya da hemşerilik temeline dayanan ilişkilerden yükselen "babaların" gizli servislerin, politikacıların ve güvenlik güçlerinin de desteğiyle dünya çapında organizasyonlarda yer almasını sağlayacaktı. İşte Anadolu'nun kendi halinde kaçakçılarının '60'lı yıllar boyunca "uluslararası piyasanın" önemli isimlerine evrilmesinde afyon itici bir güç oldu.

Batı'da durum biraz daha farklıydı. İstanbul'da güç gösterisine ve haraca dayanan kabadayılık kurumu ve bu kurumun tek başına meydan okumayı, polisle iyi geçinmeyi öngören gelenekleri,

16 Balıkesir, Sındırgı, Afyon, Çorum, Tokat, Konya, Malatya vs.

organize suç şebekeleri kurmaya yetmemişti. Göçün İstanbul'a sürüklediği farklı etnik grupların dayanışması içinden sivrilen kimi babalar, bu hazır kabadayılık kültüne öykünseler de, asıl olarak organize suçun gerektirdiği boşluğu doldurmaya çalıştılar. Her işi yapan ama uyuşturucu ve silah kaçakçılığına bulaşmadığına dair yeminler eden baba modeli '60'lı yıllardan bugüne bir efsane olarak süregeldi. Efsanenin sürmesini sağlayan yeraltı dünyasında sivrilen farklı bir kaçakçı modeliydi. Bu kaçakçılar güçlerini çevresindeki hemşeri kalabalığından değil, sınır ötesinde kurdukları ilişkilerden, uzanabildikleri pazarlardan, döviz ticaretinin katı biçimde yasaklandığı günlerde para transferlerini kolaylıkla yapabilmek gibi organizasyon becerilerinden alıyordu.

Genellikle '50'li yılların sonundan itibaren Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa'ya çalışmak üzere giden Türk işçilerin yarattığı düzenli eşya ve insan trafiği Avrupa'ya yönelik kaçakçılık için elverişli bir yapı oluşturmuştu. Kaçakçılar bu kalabalık içinde kolayca nefes alabiliyordu. Bilek gücüne dayanan klasik babalar, bu kaçakçılarla ortaklık kurmaktan, haraç almaya kadar değişen mesafedeki ilişkileriyle bir tür koruma halkası oluşturuyordu. Kriminal ciroların asıl kaynağı haraç ya da kumar değil, kaçakçılıktı. Özellikle de uyuşturucu ve silah kaçakçılığı.

1953 yılında ağırlaştırılan cezalarla riski arttıkça getirisi de yükselen kaçak afyon ve baz morfin iki taraflı bir büyümeyi geliştirdi. Kaçakçılık organizasyonları bir taraftan gümrük memurlarını, polis müdürlerini, milletvekillerini organizasyonlarına dahil etmeye çalışırken, diğer yandan hammadde temini, dönüştürme, taşıma ve para aktarmadan oluşan daha karmaşık ilişkilere yöneldiler. Kaçakçılık artık bir otomobil ya da kamyona zulalanan malı kazasız belasız sınırlardan geçirmekten çok daha karmaşık bir işti. Batı'dan gelen talep arttıkça malın miktarıyla birlikte organizasyonların çapı da büyüdü. Risk büyüdükçe bunun dağıtılması da gerekti. 5 kilo için değil ama 500 kilo baz morfin ya da bunun karşılığındaki silah partisi için polise yakalanma ya da gümrükte alıkonma gibi risklerin, bedeli karşılığında bertaraf edilmesi şarttı.

'60'lı yılların bir başka gelişmesi Türkiye'deki kaçakçıların eroin üretimine girişmesiydi. Baz morfin ve eroin kaçakçılığının riski aynıydı fakat eroinin sağladığı katma değer çok daha yüksekti. Eroin üretimine girişmek bu noktada kaçınılmazdı. Öyle de oldu. '60'lı yılların sonuna gelindiğinde Anadolu'daki kaçakçılar eroin

üretimini de gerekleştirmeye başlamıştı. Eroin üretimindeki teknik beceri ve asit anhidrit gibi hammadde gereksinimi kaçakçıların Kapıkule'nin dışında kurduğu ilişkilerle hallediliyordu. Alman, İtalyan ve Bulgarlarla ilişkili kaçakçılık şebekeleri eroin üretimine geçecek hammaddeyi kolayca sağladılar. Teknik beceri için ise uğraşmaya gerek yoktu. Otuz-kırk yıl önce İstanbul'da gizli laboratuvarlarda eroin üreten kimyagerler hâlâ yaşıyordu.

Kimyager: İzzet Gündüz Sarıyer

'70'li yılların başında Ankara İtfaiye Meydanı'ndaki küçük bir otele yapılan polis baskını bu aracılardan birinin kaçakçılıktan kimyagerliğe uzanan çarpıcı serüvenini gün yüzüne çıkarttı. Otelde kalan Avusturyalı Jonas ailesi ilk bakışta Anadolu kültürüne hayran Batılı gezginler gibi görünüyordu. Ne var ki, bu tuhaf ailenin üyeleri otelden dışarı adım atmıyorlardı. Sadece otelin bir başka müşterisiyle, bitişik odada kalan 40 yaşlarında, saçları dökülmüş hasta bir adamla görüşüyorlardı. Jonas ailesinin sırrı otelin narkotik şubeye bağlı polisler tarafından çevrilip basılmasıyla ortaya çıktı. Jonas'lar otel odasında gelişmiş bir eroin laboratuvarı kurmuştu. "Hastalıklı" komşuları ise yeraltı dünyasında "Mühendis" olarak tanınan İzzet Gündüz Sarıyer'di. Yıllar önce "kimyagerliği" yani baz morfini işleyerek eroine dönüştürmenin inceliklerini öğrenen Sarıyer, üretim sırasında havaya dağılan asit buharını soluduğu için ağır bir verem geçirmiş, çalışamaz hale gelmişti. Sarıyer, tıpkı diğer kimyagerler gibi bir eroin bağımlısıydı.

Avusturyalı aileyle üretim için bir anlaşma yapmıştı. Jonas'lar baz morfin buluyor, Sarıyer'in ustalıklı talimatlarıyla bu eroine dönüştürülüyordu. Bu sıralarda piyasaya sürülen çok yüksek kaliteli eroin polisin dikkatini çekmişti. İlkokul mezunu bu adam ilkel laboratuvar koşullarında inanılmayacak kadar kaliteli eroin üretmeyi beceriyordu. Polis, bu kalitede malı ancak İzzet Gündüz Sarıyer'in yapabileceğini öğrendiğinde ipuçları İtfaiye Meydanı'ndaki küçük otel odasına uzanmıştı. Jonas ailesi baskından sonra sınır dışı edilirken, İzzet Gündüz Sarıyer atik davranıp pencereden atlayarak polis kordonunu yarmayı becerdi.

Amasya Merzifonlu bir bakkal olan Sarıyer, önce yasal afyon ticaretine girişmiş, üreticilerden afyon toplayarak bunu TMO'ya satan aracılardan biri olmuştu. Sarıyer, kaçak piyasada afyon ve baz

morfin satışının cazibesini keşfetmiş ve kaçakçılığa başlamıştı. 1957 yılında Ankara-Konya yolunda 8 bin mavzer mermisi ve 9 kilo 625 gram afyonla yakalanmıştı. Ve sonunda eroin üretmeyi de öğrenmişti. Sarıyer, bu sanatı doğuda icra ediyordu. Doğunun ilk parti üretimlerden birini bir mezrada kurulan ilkel laboratuvarda, Behçet Cantürk ve ortakları için gerçekleştirmişti.

1971 yılında Afyon üretiminin yasaklanması, yeraltındaki ticareti patlatınca işleri açıldı. Köylülerin elinde ihtiyat olarak bulunan afyon stokunu morfine ve eroine çevirmek çok kârlı bir işti. Sarıyer de işinde ustalaşmış, zaten kaliteli olan Türk afyonundan ürettiği eroin, çok yüksek kalitesiyle neredeyse bir imza haline gelmişti. Polis yeraltı dünyasında ünü "mühendis" olarak yayılan bu adamı Ankara'da elinden kaçırmıştı, ama her yerde arıyordu. Ancak yaptığı baskınlarda sadece verem ilaçlarını ve kanlı mendillerini bulabiliyordu.

1977 yılına gelindiğinde yeraltı dünyasında bir saatlik çalışmasının karşılığı 1 milyon lira (55 bin dolar) olan, değerli bir kimyagerdi. Ancak üç yıl kaçıktan sonra polisin amansız takibine yenildi. Bu defa Diyarbakır'da metruk bir evde, tam da imalat sırasında yakalandı. İleri derecede verem olduğu için önce hastaneye yatırıldı, sonra cezaevine kondu. Birkaç ay kaldığı cezaevinden af yasasından yararlanarak çıktı. Çıkar çıkmaz da Hasan Kırışlı adına aldığı sahte bir pasaportla soluğu yurtdışında aldı. Türk mafyasının evrilen ilişkileriyle Avrupa'da dolaşıp imalata devam ediyordu. Ancak Almanya'da tekrar yakalandı. Bir süre hapiste kaldıktan sonra Türkiye'ye iade edildi. 1986 yılında bu defa şartlı tahliyeden yararlanarak dışarı çıktı, ancak hastalığı ilerlemişti, 1987 yılında Avcılar'da basılan bir laboratuvarda adı tekrar duyuldu. Yine hapse döndü. Ve 1991 yılında şartlı tahliye ile çıktıktan sonra izini kaybettirdi.[17]

55 Numaralı Bildiri: Babalar Operasyonu III

Dalgalar halinde tekrarlanan Babalar Operasyonu 12 Eylül darbesinden hemen sonra 13 Ekim 1980 tarihinde bir sıkıyönetim bildirisiyle sürdü. Sıkıyönetim Komutanlığı aralarında Abuzer Uğurlu, Oflu İsmail, Sarı Avni, İnce Mehmet ve Urfi Çetinkaya gi-

17 *Hürriyet*, 25 Temmuz 1977, 10 Ocak 1983.

bi önde gelen babalar ve kaçakçıların bulunduğu 25 kişinin teslim olmalarını istedi. Ayrıca Dündar Kılıç ve İdris Özbir de gözaltına alınarak tutuklandılar. Birkaç isim dışında genellikle bu isteğe uyuldu. Babalar bir süre tutuklu kaldıktan sonra mahkemeye itiraz ederek salıverildiler. Ancak İstanbul Sıkıyönetim Savcılığı babaların peşini bırakmadı. Telemen dosyası yeniden ele alındı ve 1981 Mart'ında 194 kişilik bir büyük kamu davası açıldı.[18]



18 Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör,* s. 87 55. Numaralı Bildiriyle teslim olması istenenler Abuzer Uğurlu, Mustafa Uğurlu, Hacı Mirza, Osman İmamoğlu, Avni Karadurmuş, Nevzat Türköz, Bekir Çelenk, Hayrettin Yağcı, Suphi Aşıcı, Zihni İpek, Bekir Erdinç, Mehmet Cantaş, Hasan Congara, Abdi İnan; Yaşar Kalyoncu, Osman Manzak, İlhami Sağlamer, Rüştü Altınbaş, Mehmet Kapanoğlu, Hacı Kapazoğlu, İsmail Hacısüleymanağaoğlu, İsmail Cevahir, Urfi Çetinkaya, Sadi Başkan ve Niyazi Söylemez'di.

YEDİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ EROİN DALGASI VE TÜRK MAFYASI

Bankerin Oğlu

İstanbul'da eroin bağımlılığı 1979 yılından başlayarak belirgin biçimde artıyordu. Bu yeni kuşak bağımlılık dalgası belli başlı birkaç toplumsal katmandan beslendi. Bağımlılık 1950'lerin ortalarından beri Avrupa'da ortaya çıkan göçmen işçi kolonilerinin orada dünyaya gelen çocukları, yine Avrupa ve ABD'de okuyan öğrenciler ve Türkiye'de yaşayıp Batı kültürüyle daha doğrudan ilişki kurabilen kolej öğrencileri gibi gençlik kesimleri çevresinde genişleyen halkalar biçiminde yayılıyordu. Almanya'ya çalışmaya giden Türk işçilerinin 15-18 yaş arasındaki ilk kuşak çocukları bu ülkenin büyük şehirlerinde gençler arasında hızla yayılan eroin kültürüyle daha kolay karşılaşıyor, Türkiye ile ilişkileri nedeniyle yaygın biçimde olmasa da bu kültürü büyükşehirlerin dışında Anadolu'nun içlerine kadar taşıyabiliyorlardı.

Aynı yıllarda bütün dünyada narkotik kaçakçılıkla birlikte bağımlılık da hızla arttı. 1975-1980 yılları arasında sadece Batı Avrupa'da uyuşturucu bağımlılarının sayısı üç kat artmıştı ve iyimser hesaplarla bile en az 300 bin eroin bağımlısı olduğu tahmin ediliyordu.[1] Kaçakçılık da önemli ölçüde artmış ve bir yılda yaka-

1 J.S. Russell ve A. McNicoll, *The British Experience with Narcotics Dependency*, İngiltere Sağlık Bakanlığı Alkol ve Uyuşturucu Madde Komisyonu, Vancouver,

lanan afyon ve eroin miktarı, eroin değeri olarak 10 tonun üzerine çıkmıştı. Bu kaçakçılıkta Türkiye stratejik bir rol oynuyordu. Batı Avrupa'ya ve ABD'ye giden afyon, morfin ve eroin Türkiye'den Türk kaçakçılarının kontrolünde geçiyordu. Bu gelişme, birkaç yıl sonra da olsa Türkiye'yi de etkiledi. Artan trafik ülke içinde eroin bağımlılığının gelişmesine yol açtı.

1980'e gelindiğinde bu dönemi hatırlayan hemen her bağımlının anlatımında yinelenen bir ayrıntı da eroin bağımlılığının nasıl yayıldığına ışık tutması bakımından dikkat çekici. 12 Eylül'le birlikte, "torbacı" tabir edilen uyuşturucu satıcılarına "esrar" almak için başvuran bağımlılar o dönemde hep aynı cevapla karşılaşıyorlardı: "Abi esrar yok ama istersen âlâsından eroin (torbacının ifadesiyle, beyaz, peynir, zehir, ilaç) var." Bilimsel bir değer atfedilmese de bu tespit dönemi anlatan her biri farklı toplumsal çevrelerden gelen bağımlar tarafından neredeyse aynı kelime ve cümlelerle ifade ediliyor.

Kesin olan 1980'le birlikte Türkiye'de iç pazara yönelik eroin arzında bir patlamaydı. Bunun "sebeplerini" ve ardından yatan gelişmeleri tam anlamıyla ortaya çıkarmak mümkün olmasa da, yer yer trajik boyutlara ulaşan acı "sonuçlar" epeyce bir fikir verdi. Gençliğin yaygın politik hareketlere dahil olması ve bu kültürün keyif verici maddelere karşı katı tutumu psiktrop maddelerin belirli istisnalar dışında gençler arasında belirgin biçimde yayılmasını engelliyordu.[2]

Tek tük bağımlılar genellikle dışlanıyordu. Ancak 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri darbeden sonra siyasetin katı biçimde yasaklanması, belirgin biçimde uyuşturucu kültürünün de önünü açtı. Narkotik madde kullanımındaki artış resmi görüşü yansıtan raporlarda da açık biçimde itiraf ediliyordu.[3] Özellikle 17-25 yaş kuşağındaki orta ve yüksek öğrenim gençliği, genç işçiler ve işsiz-

1978, s. 9'dan aktaran Pino Arlacchi, *Mafya Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 242.

2 Keyif verici maddelere karşı katı tutum, yine üniversite öğrencileri arasında "ders çalışmak için" kullanılan uyarıcıların yaygınlaşmasına engel olamadı. Gerçekten de ağır ders yükü olan öğrenciler arasında hayli eski bir alışkanlık olarak uyarıcı kültürü yerleşmişti. Bu kültür sınırlı örneklerde kimi gençlerin keyif vericilere yönelmesini sağladıysa da bir bağımlılıktan çok, tıbbi bir destek olarak görüldü. Özellikle '70'li yılların sonunda Türkiye'de yasal düzenlemelerin yetersizliği yüzünden gerçek bir uyarıcı çılgınlığı yaşandı.

3 *Terör ve Terörle Mücadelede Durum Değerlendirmesi*, Başbakanlık Yayını, Ankara, 1983.

ler arasında yaygın bir bağımlılık artışı gözleniyordu. Adalet Bakanlığı'nın istatistikleri de bu gelişmeyi ortaya koydu. 1979-1980 yılları arasında uyuşturucu madde bulundurma ve başkalarını kullandırmaya teşvik suçlarından yargılananların sayısı iki kat arttı ve bu hızlı artış eğilimi 1982 yılına kadar sürdü.[4]

1979 yılından itibaren sessiz sedasız yükselmeye başlayan Cumhuriyet'in ikinci eroin dalgası üç yıl sonra 1982 yılında hayli sarsıcı aşırı doz vakasıyla kamuoyuna yansıdı. 20 Aralık 1982 gecesi Fenerbahçe Burnu'nda, otomobilinin içinde arkadaşları tarafından bulunan ve Yedikule'deki Surp Pırgiç Hastanesi'ne getirilen 26 yaşındaki Hakan Bahadır'ın ölümü kamuoyunda büyük bir şaşkınlığa yol açtı. Hakan Bahadır ülkenin en zengin ailelerinden birinin, Banker Kastelli olarak tanınan Cevher Özden'in oğluydu. Beş yıldan beri eroin bağımlısıydı ve aynı yılın nisan ayından beri başka bir isimle bağımlılık tedavisi görüyordu. Üzerinde birkaç kat külot ve mayo bulunmuştu. Görgü tanığı olan arkadaşları başlangıçta çelişkili ifadeler verdiler ama kısa sürede fazla miktarda eroin enjekte ettiği, komaya girince paniğe kapılan arkadaşları tarafından tedavi gördüğü hastaneye getirildiği anlaşıldı. Hakan Bahadır bir süre önce bir trafik kazası yapmış, ancak olay kapatılmıştı. Birkaç ay önce de Kadıköy Yeldeğirmeni'nde ihbar üzerine polis tarafından basılan bir eroin partisinde yer almıştı.

Aşırı dozdan ölüm sadece Batı'da olabilecek bir şeydi. Ne polis ne de savcılık böyle bir şeye hazırlıklıydı. Gazetelerin ilgisi olayı daha da büyüttü. Aslında bankerin oğlundan önce de uyuşturucuya bağlı çok sayıda polisiye olay gerçekleşmiş, hatta ölümle sonuçlanan aşırı doz vakaları ortaya çıkmıştı. 8 Mayıs 1981 günü Fenerbahçe'deki evinde kolunda enjektörle ölü bulunan 26 yaşındaki İtalyan uyruklu Silvio Delre bunlardan biriydi. Silvio Delre'nin annesi ve babası da kısa bir süre önce şüpheli biçimde ölmüştü. Varlıklı oldukları bilinen Delre ailesinin oğlu Silvio ölümünden bir süre önce bir arkadaşının evini soymuş ve yakalanmıştı. Silvio'nun komşuları "Bahçeden şırınga toplamaktan bir hal olmuştuk. Her gün kullandığı şırıngaları aşağı atar. Birkaç gün bahçeyi temizlemezsek ortalık eczaneye dönüyordu" diyordu. Yine 27 Haziran 1982 günü komşuların ihbarı üzerine Kozyatağı'nda bir apartmana gelen polis Arif İsmet Kökçüoğlu'nu ölü

4 Prof.Dr. Özcan Köknel, *Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış*, Altın Kitaplar, 1. basım, Mart 1983, s. 710.

buldu. 33 yaşındaki bu adamın da ölüm nedeni aşırı doz eroindi. Gazetecilerin araştırmaları aynı çevrede son bir yıl içinde aileler tarafından gizlenen ve başka nedenlerle kayıtlara geçen en az iki-üç aşırı dozdan ölüm vakası daha olduğunu ortaya çıkardı. Tanınmış bir ressamın çevresindeki gençlerden biri eroinden ölmüş ve ölüm nedeni "Havagazı zehirlenmesi" olarak gösterilmişti. Aynı gruptan bir başka genç de ailesinin ısrarıyla askere gönderildikten 20 gün sonra ağır bir yoksunluk krizinde kendisini tüfekle vurarak intihar etmişti. Genellikle zengin ve nüfuzlu aileler, çocuklarının karıştığı uyuşturucu olaylarını örtbas etmeyi becerebiliyor, her şey halının altına süpürülebiliyordu.[5]

Ancak Hakan Bahadır'ın ölümüyle kaldırılan halının altından çıkanlar hiç de iç açıcı değildi. Bahadır pek çok zengin ailenin çocuğu gibi eroin tedavisi görüyordu ve bir süreden beri bu tedaviyi kesmiş yeniden eroine dönmüştü. Bahadır'ın ölümünden sonra sürdürülen soruşturmada gözaltına alınan arkadaşlarının kullandığı madde çeşitliliği için gazetelerde "uyuşturucu madde sorunu ile ilgilenenler için zengin bir laboratuvar" benzetmesi yapılıyordu.

Eroin İstanbul'un en varlıklı bölgesinde peynir ekmek gibi satılıyordu. Eroinle genellikle yurtdışında tanışan gençler, bu alışkanlıklarını İstanbul'da da sürdürünce hiç de küçümsenemeyecek bir eroin piyasası oluşmuş ve arz kendi talebini yaratmıştı. Çarpıcı olan, zengin ailelerin çocuklarının İsviçre, Almanya, ABD ya da İtalya'da pahalı okullarda başlayan hikâyeleriydi, ama eroin hemen her sınıftan bağımlılar yaratmış, özellikle gençlere ulaşmıştı. Gramı yaklaşık 100 dolara satılıyordu. Söz konusu olan sadece eroin de değildi. LSD, boru otu, morfin gibi konvansiyonel yasadışı maddelerin dışında etken maddelerinde afyon alkaloitleri ya da uyuşturucu maddeler bulunan 200'ün üzerinde ilaç "cadde gençleri" tarafından gayet iyi biliniyor ve kullanılıyordu. Ritüeller başroldeydi; yeni maddeler keşfetmek, kokteyller hazırlamak, bunları enjektörle kullanmak bir prestij unsuruydu. İlaçların etken maddelerini açığa çıkararak kafa yapacak birşeyler bulmak yaygın ve gençler arasında hayli prestij sağlayan bir alışkanlıktı. Bu ilaçların en popülerleri Gastrogut ticari adıyla tanınan ve bileşiminde morfin bulunan mide ilacıydı. Kaynatılarak morfini açığa

5 Yıldırım Çavlı, Kasım Gence, Oktay Özeskici, "Beyaz Ölüm" 6. bölüm, *Hürriyet*, 17 Ocak 1983.

çıkarılan ve enjektörle damardan kullanılan Gastrogut eczanelerde serbestçe satılıyordu.

Polis Hakan Bahadır'ın ölümünden sonra arkadaş çevresinin ve satıcının peşine düştü. Bahadır'ın arkadaşlarından "Polis Süha" olarak tanınan uyuşturucu kullandığı için polislikten atılma Süha Melen de bir eroinmandı ve Hakan Bahadır'a eroin buluyordu. Ancak Hakan Bahadır son dozu bir bağımlı-satıcı olan Ümit Orkerman'dan almıştı. Polisler Ümit Orkerman'ın evini bastıklarında 5 gram eroin buldular. Eski bir manken olan Orkerman varlıklı bir ailenin çocuğuydu. Son model bir otomobili vardı. 1976 yılında Bostancı'da işlenen vahşi bir cinayette, otomobilde yanında oturan kız arkadaşı öldürülmüş, Ümit Orkerman yaralı olarak kurtulmuştu. Roma Üniversitesi'nde okuyordu ve eroine bu okulda alışmıştı. Ümit Orkerman malı "Kadıköylü Fuat" olarak tanınan satıcıdan almıştı. Gazeteler bunu "Ekiplere 'halk düşmanını yakalayınız' talimatı verildi" diye duyurdular. "Halk düşmanı" Lice'li bir uyuşturucu satıcısı olan Fuat Şaşmaz'dı. 1981 yılında 6 kilo eroini Hakkâri'den İstanbul'a getirdikten sonra yakalanan bir çetenin üyesiydi. 20 yıl hapis cezası almıştı ve firariydi. Üsküdar Çiçekçi semtinde bir kahvede oturuyor, satışları da buradan yönlendiriyordu. Hepsi de bağımlı olan "tanıklara" bakılırsa Fuat bütün Kadıköy-Fenerbahçe havalisini mala boğmuştu. Gazeteler Fuat'a "başbayi" yakıştırmasını yapmakta gecikmediler. Gazetelerin senaryosuna bakılacak olursa Fuat Avrupa'ya baz morfin kaçıran bir şebekenin adamıydı. Asıl paranın baz morfinde değil eroinde olduğunu anlayan! Şebeke İstanbul'da ve Güneydoğu'da iki laboratuvar kurmuş, ancak ürettikleri mal kalitesiz olduğu için Avrupa'ya satamamışlardı. Bunun üzerine Fuat ve arkadaşları laboratuvarlar boş kalmasın diye "iç piyasa" yaratmak üzere harekete geçmişlerdi. Temiz aile çocuklarına kanca atıyor, önce bedava eroinle bağımlı hale getirdikleri bu çocukları "satıcı" da yaparak piyasayı genişletiyorlardı.

Lice'li Fuat olaydan üç hafta sonra, polisin düzenlediği dört operasyondan da kurtulmayı başardıktan sonra Zeytinburnu'nda bir gecekonduda yakalandı. Sahte pasaport alıp İtalya'ya kaçmayı planlıyordu. Eroini sattığını kabul ediyordu, ancak eroini kimlerden aldın sorusuna *"Zaten 20 yıl yemişim, hafifletici bir neden yok ki öteyim"* sözleriyle cevap vermeyi tercih etti. Hakan Bahadır, 1970'lerin ikinci yarısında başlayan ve 1981-1982 yıllarında zirveye ulaşacak ikinci büyük dalganın kurbanlarından biri olmuştu.

Türkiye hafızasını kaybetmiş gibi davranıyordu. Kırk yıl önce faaliyet gösteren eroin fabrikaları, sokaklarda bulunan ölüler unutulmuştu. Hakan Bahadır ve arkadaşlarının zengin ailelerin çocukları olması kamuoyunda uzun yıllar silinmeyecek yanıltıcı bir yargının da doğmasına yol açtı. Uyuşturucunun, özellikle de eroinin ancak zengin ailelerin çocukları tarafından kullanılabilecek, pahalı bir alışkanlık olduğu yolundaki bu yargı, bağımlılığa bakışı fazlasıyla etkiledi. Bağımlılar arasında güzellik kraliçesi Melek Ayberk, Milli Yüzücü Sevda Ün, Manken Halil Kadirbeyoğlu, aktör Faruk Peker gibi isimlerin bulunması bu yargıyı güçlendiriyordu.

İç piyasada eroin neden yükselmişti? 1986 yılında polis operasyonunda yakalanan bir kaçakçıya göre dışarıda pazar daralmıştı ve organizasyonlar mecburen iç piyasaya yönelmişti:

> "Dışarı giriş çıkışlar kısıtlandığı ve sık yapılan operasyonlar sonucu yurtdışına eroin kaçakçılığı çok zorlaştığından biz de iç pazara yönelmek zorunda kaldık. Çok pahalı olan bu uyuşturucuyu temin edebilmemiz için satmaktan başka çaremiz yoktu. İçimiz sızlayarak kendi gençlerimizi zehirledik..."

Satıcıların gerçekten de "gençleri de zehirledik" diye düşünüp düşünmediği bilinmez ama giderek gelişen iç pazar bu ikinci dalganın yükselişini de tetikliyordu. Ancak asıl mesele bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kaçakçılığın artması ve şaşmaz bir kural olarak eroinin geçtiği ülkelerde ardında bağımlılar bırakarak ilerlemesiydi. Resmi görüşün Türkiye'nin sadece "transit ülke" olduğunu, bağımlılar bulunmadığını söylemesi eroinin bu "tunç yasasını" değiştirmiyordu. Transit ticarete konu olan eroinin bir bölümü eninde sonunda iç piyasaya sürülüyor ve bağımlılığı tetikliyordu. İç piyasadaki pazarlama faaliyeti transit ticaret için alınan risklerin ve maliyetin kaçınılmaz bir sonucuydu. Yine bu dönemin koşulları nedeniyle kaçakçıların iç piyasaya yönelmesinin temel nedenlerinden biri 12 Eylül'deki darbeden sonra belli başlı Avrupa ülkelerinin birbiri ardına Türkiye'ye vize koymasıydı. Bu kuryelerin trafiğini önemli ölçüde etkileyen bir gelişmeydi ve malların yurtiçinde birikmesine de yol açmış, narkotik kaçakçılık iç piyasaya yönelmişti.

Zengin ailelerin çocuklarının okudukları özel okulların çevresindeki kahvelerde ve birahanelerde yürütülen bu faaliyet "aşıla-

maya" yani eroinin beş-altı defa bedava verilmesine dayanıyordu. Bağımlılıktan sonra bedava mal ortadan kalkıyor ve yarım gramlık poşeti 5 bin liradan satışı geçiliyordu. Okul çevresinin bir başka avantajı, bağımlılığı sürdürmek için para arayan gençlerin kolaylıkla satıcı olabilmesiydi. Öğrenci harçlığıyla eroin kullanmayı sürdüremeyen gençlerin yeni tüketicileri çevrelerinde bulmaları ve aşılamaları çok kolaydı. Gazeteciler de bunu gözlemişti:

> "Beyaz ölüm dünyasında 'Her içici bir satıcıdır' formülü geçerli. Eroine alışan gençler ne kadar zengin olurlarsa olsunlar, kısa bir süre sonra harçlıklarının bu lükse dayanamadığını görüyorlar. Fransız Hastanesi'nde tedavi gören oğlunun başında bekleyen zengin baba, hırpani kılıklı birinin alacağını istemeye geldiğini gördüğü zaman 'Benim oğlum senin gibi ite borçlanmaz' diye bağırmıştı. İkinci basamak olarak hırsızlıklar başlıyor. Bir garip rastlantı belki, bu tip gençler hep elektronik hırsızlığını tercih ediyor. Ünlü bir sanayicimizin oğlunun Şaşkınbakkal'da 20 bin liralık bir otomobil teybi çaldığını öğrendiği zaman 'Allah Allah aklım ermiyor' demişti. Üçüncü basamak ise evden mücevherlerin çalınması oluyor. Evdeki altınlarını kaybeden baba, oğlunun hırsız olduğunu öğrenince 'Benden istese vermez miydim?' diye yakınıyor. Dördüncü basamak kaçınılmaz bir aşama oluyor. Eroinman genç için artık tek hedef bazı arkadaşlarını eroine alıştırarak onlara 'toz' satmaktır. Böylece masraflarının en az yarısını amorti edebilecek."[6]

İkinci dalganın yükselişini Hakan Bahadır'ın kamuoyunda iz bırakan ölümünden çok önce gözleyenler de vardı. Hacettepe Üniversitesi Psikiyatri Servisi'nde 1968-1980 yılları arasında tedavi gören hastalar üzerinde yapılan bir araştırmada bağımlıların yüzde 42'sinin yaşının 15 ile 19 arasında olduğunu gösteriyordu. Bağımlıların yüzde 13'ü sadece morfin (eroin kastediliyor), yüzde 58'i ise morfin ve bir ya da iki maddeyi bir arada kullanıyordu.[7] Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Ana Bilim Dalı Başkanı Profesör Şükrü Kaymakçalan net bir biçimde eroin sorununun 1979 yılında başladığını ifade ediyordu. Kaymakça-

6 "Beyaz Ölüm" Yıldırım Çavlı, Kasım Gence, Oktay Özeskici, *Hürriyet*, 21 Ocak 1983.

7 "Uyuşturucu", Doç. Dr. R. Erol Sezer, *Gençlik ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı*, Milli Eğitim Basımevi, 1987.

lan Bakırköy Akıl Hastanesi ve Ermeni Hastanesi'nin kayıtlarında 1979'dan itibaren giderek artan sayıda eroinmanın tedavi için başvurduğunu hatırlatıyordu.[8] Polis kayıtlarında da kaçakçılıktaki hareketlilikten bu gelişme görülüyordu. 1978 yılından itibaren kaçakçılığın bir göstergesi olarak İstanbul'da yakalanan eroin miktarı yıldan yıla katlanarak artıyor ve 1981'de 129 kiloya ulaşıyordu.

Narkotik Madde Yakalamaları (kg)

Yıllar	*Esrar*	*Eroin*	*Afyon*	*Baz morfin*
1978	2792	8	1	2
1979	3245	48	336	-
1980	2356	118	28	70
1981	3172	129	36	62
1982	327	32	63	12

Kaynak: "Uyuşturucu", Doç Dr. R. Erol Sezer, s. 109.

İkinci dalganın yükselişi bağımlılık tedavisinin yaygınlaşmasını sağlamıştı. Eroin bağımlısı olan tanınmış ailelerin çocukları genellikle yurtdışındaki uzman kliniklerde gizlice tedavi oluyordu. Fakat Fransız La Paix Hastanesi, Surp Pırgiç Hastanesi ve Balıklı Rum Hastanesi gibi pahalı merkezlerde de varlıklı bağımlılara yönelik tedavi yapılıyordu ve başvurular gerçekten ciddi bir artış kaydetmişti. En önemlisi Bakırköy Akıl Hastanesi bünyesinde sadece madde bağımlılığına yönelik bir kliniğin açılmasıydı. AMATEM adı verilen bu kliniğe ilk yılda büyük bir bölümü eroin bağımlısı olmak üzere 78 kişi tedavi için başvurdu.

Beyaz Ölüm

Hürriyet gazetesinin Hakan Bahadır'ın ölümünden sonra yayımladığı yazı dizisi "Beyaz Ölüm" hemen hemen ilk kez eroin sorununa kapsamlı bir araştırmayla bakıyordu. 10 bölüm süren bu yazı dizisinde Fenerbahçe ve çevresindeki bağımlıların hikâyeleri ayrıntılı biçimde yer aldı ve anlatılanlar kamuoyunda epeyce yankı yarattı. Aslında aradan geçen yarım asırdan sonra İstanbul'daki fabrikalar, laboratuvarlar ve bağımlılar hafızalardan silinmişti ve

8 "Hedef Liseli Gençlik", *Nokta*, 17 Şubat 1985, s. 26-27.

Türkiye eroin bağımlılığı ile bir kez daha tanışıyordu. Gazeteciler dizinin son bölümünde "Yazımız başladıktan sonra o kadar çok anne baba bizi aradı, kapımızı çaldı veya ortaya çıkamayarak örtülü kanallardan haber gönderdi ki, İstanbul'da gizli gizli kanayan yaranın tahmin ettiğimizden de derin olduğunu ve artık kangrenleştiğini gördük" notunu düşmek zorunda kalmıştı.

Ancak bu yazı dizisinde resmi görüşe uygun sapmalar da yer alıyordu. Büyük kaçakçılar arasındaki Ermeni kökenliler dönemin havasına uygun biçimde "Türkiye düşmanı" olarak ön plana çıkarıldı. Bu eroin bağımlılığının "Dış güçlerin oyunu" olduğu yolundaki naif devlet tezini de onaylayan bir tutumdu. Beyaz Ölüm Yeşilçam'a da ilham verdi. Aynı isimle çevrilen filmin başrol oyuncusu Ahu Tuğba şöhret olmaya çalışan eroinman bir sahne sanatçısını (Meral Şafak) canlandırıyordu. Güneydoğulu dostu Hacı Bey sayesinde kısa sürede şöhrete ulaşmıştı. Ancak Hacı Bey bir eroin kaçakçısıydı ve "Zamanı gelince bize borcunu ödeyeceksin" diyordu. Ünlü şarkıcı yurtdışına eroin götürmeye zorlanınca Komiser Yılmaz'la (Tarık Akan) tanışıyordu. Bu aşk hikâyesi eroin kaçakçılarının da yakalanmasını sağlıyordu. Filmin en çarpıcı yanı da tıpkı Beyaz Ölüm dizisinde olduğu gibi Hacı Bey'in gerçek adının "Agop Dikranyan" olduğunun öğrenilmesiydi.[9]

Türk Mafyasının Yıldızları ve Kintex

Meyer Lansky'nin daha '20'li yıllarda bütün dünyaya yaydığı ilişkilerle temelini attığı küresel suç imparatorluğu yargıçlar ve polis örgütleri tarafından ancak sınır ötesi bilgi alışverişi ve operasyonel işbirliğinin kurumlaşabildiği '80'li yıllarda gerçek boyutlarıyla algılanabildi. Güçlü yerel pazarlardan ve ilişkilerden sınırların ötesine uzanan hatta kıtalar aşan organize suç asıl olarak en büyük riske ve getiriye sahip narkotiklerden; kokain, eroin ve esrar ticaretinden elde edilen gelirlerden besleniyordu. '80'li yılların başında organize suçun tanımı da belirginleşti; hiyerarşik biçimde örgütlenmiş, birden fazla suçtan yarar elde eden, polisle işbirliğini şid-

9 Ahu Tuğba filmden kısa bir süre sonra Behçet Cantürk için yürütülen operasyonda gözaltına alındı. Oya Aydoğan ve Beyhan Baysal'la birlikte Behçet Cantürk'le olan ilişkileri için sorgulandılar. Üç yıldız da Cantürk tarafından Antalya'da bir yatta ağırlanmıştı. Polis, yatla uyuşturucu transferi yapıldığını düşünüyordu. Tuğba, Aydoğan ve Baysal sorgulandıktan sonra serbest bırakıldı. "Eroin Kördüğümü", *Nokta*, yıl 2, sayı 18, 25 Haziran - 1 Temmuz 1984, s. 12.

detle cezalandırırken, her düzeyde kamu görevlilerini ve politikacıyı satın alarak gücüne ekleyen, para aklayan bir mekanizma![10]

Liberalleşen ve dünya ölçeğinde bütünleşen finansal sistem suçtan elde edilen ciroların sınırları aşarak dolaşımını kolaylaştırıyor ve bu fonların siyasal sistemi etkileyecek büyüklükte yatırımlara dönüşmesini ve "işadamlarını" ortaya çıkarmasını kolaylaştırıyordu. Birbirlerine eklemlenen para ve sermaye piyasalarının yarattığı devasa havuzda suçun büyük balıkları da rahatlıkla dolaşıyordu. Bu sayede '80'li yılların başından itibaren dünya ölçeğinde suça ayrılan kaynaklar katlanarak büyüdü. Bütün dünyada narkotik kaçakçılığından elde edilen cironun birkaç yüz milyar doları bulduğu tahmin ediliyordu. Sadece New York şehrinde eroinin perakende satışından elde edilen cironun sekiz kat artarak 8 milyar doları aştığı hesaplanıyordu.

Narkotik ticaret arkasında sadece bağımlılar değil skandallar da bırakıyordu. Gizli servislerin arka bahçesinde olup bitenler bir dizi devasa skandal sayesinde kamuoyuna taşındı. Pek çok siyasal komplo ve suikastta organize suçtan elde edilen güç ile siyasetin biçimlenmesi arasında belirgin bir ilişki kuruluyordu. Trento Davası, P2 Skandalı, Papa Suikastı ve İran-Kontra gibi gelişmelerde Türk mafyasının narkotik ticarette söz sahibi olan büyük boy kaçakçıları vazgeçilmez bir öneme sahipti. Elbette bu babaların işleri kaçakçılıkla sınırlı değildi. Afganistan'dan başlayıp Amerika kıtasına kadar uzanan narkotik zincir içinde gizli servisler ve organize suç gruplarının temasları bir dizi suikast ve örtülü operasyonla iç içe geçmişti.

Türk babaların Trento davasıyla başlayan ve İran-Kontra skandalıyla zirveye ulaşan karmaşık ilişkiler ağında "star" olması da tesadüf değildi. Peki nasıl olmuştu da daha önce "Anadolu'da keçi güttüğü" söylenen adamlar, bu denli karmaşık organizasyonların yıldızları haline gelmişti? Aslına bakılırsa Türklerin kontrolündeki kaçakçılık şebekelerinin bu büyüklüğe evrilmesi pek çok faktörün bir araya gelmesiyle mümkün oldu. '60'lardan bu yana kaçakçılıkta klasik baz morfin yurtdışına yönelen bir üründü ve iç piyasada önemsenemeyecek bir tüketim vardı. Zaten baz morfin yarı mamul bir maldı ve gerektiğinde bunu iç piyasada tüketmek de pek mümkün değildi. Türkiye'deki afyon üretiminden yasadışı piyasa-

10 Frank Bovenkerk, Yücel Yeşilgöz, *Türkiye'nin Mafyası*, İletişim Yayınları, 1. basım, İstanbul, 2000, s. 155.

ya kayan ve yurtdışına satılan kaçak afyonla elde edilen ciro, Türkiye'ye yönelik silah, sigara ya da elektronik eşya gibi malların hatta küçük çaplı silah kaçakçılığının finansmanıyla sınırlıydı.

Ancak '70'li yılların başından itibaren ekonomideki krizlerle ortaya çıkan döviz sıkıntısı kaçakçılığın ve organize suç örgütlerinin boyutunu değiştirdi. Döviz sıkıntısının ilk etkisi Türkiye'ye sokulan malların finansmanında kaçak narkotik maddelerle yapılan ödemeyi daha doğrusu bir tür "trampayı" artırmasıydı. Fakat bugüne kadar "silah-uyuşturucu" denklemi arkasında gözden kaçan çok daha önemli bir gelişme de yine bu dönemde ortaya çıktı. Sanayinin giderek artan ham madde ve yarı mamul madde ihtiyacı kaçakçılığın çapını bir anda büyüttü. Kaçakçılık deyince herkesin aklına sigara ya da blue jean geliyordu ama bir parti sigara ile bir parti sac ya da bakır getirmek farklı anlamlara geliyordu. Özellikle ham madde kaçakçılığı ciddi bir organizasyon gerektiriyor, gerektiğinde gümrük müdürlerinden başlayarak bir grup kamu görevlisinin zincir halinde satın alınmasını zorunlu kılıyordu.

Bakan Koltuğunda Bir Kaçakçı

Kriminal cirolarla büyüyen ve güçlenen kaçakçılar, bürokrasi ve güvenlik güçleri içinde yaygın ilişkiler kurmaya daha '60'lı yıllarda başladı. Cirolar ve organizasyonların politik etkileri karşılıklı bir sarmal halinde büyüdü. Uçuşan dolarları polis de fark etmişti. Döviz kaçakçılığının ağır bir suç olduğu bu dönemde ünlü polis müdürü Şükrü Balcı'nın Fahrettin Aslan'la işbirliği yaparak Yahudi işadamlarını, özellikle de Hawala ekonomisinin önde gelen döviz kaçakçılarını haraca bağladığı, İçişleri Bakanlığı soruşturmasıyla tespit edildi. Daha önemlisi Balcı bu ilişkiyle sadece büyük ölçekli paralar kazanmıyor, kaçakçılığın istihbaratını da merkezi bir biçimde elde ediyordu.[11] Politikacılarla, bürokratlarla, polislerle sıkı fıkı kaçakçılar da ilişkide sınır tanımıyordu. Gümrük müdürü, polis müdürü ve sonunda bakan satın almayı başardılar. Türk mafyası rüştünü satın aldığı politikacı ve bürokratlarla ispat ediyordu.

1978 yılından itibaren Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı'nın kaçakçılarla işbirliği yaptığı yolundaki söylentiler giderek

11 Engin Bilginer, *Babalar Senfonisi*, s. 103.

artmaya başladı. Demirel hükümetinin Gümrük ve Tekel Bakanı olan Gün Sazak açıkça Mataracı'yı gösteren, kaçakçılarla işbirliği yaptığını ima eden demeçler veriyordu:

> "TIR başına bizim duyduğumuz kadarı ile 600 bin lira ödeyen herkes istediği gümrük kapılarından içeri sokulmaktadır. Şu 600 bin lira muhtelif kademelerde bölüşülmektedir. Ucu kime dayanır, onu Allah bilir."[12]

Yeraltı ve yerüstü ekonomisinin birbirine iyice yaklaştığı bu dönemde kaçak mallar günlük yaşamın bir parçası haline gelmişti. İstanbul'da Doğubank, Perşembe Pazarı gibi iş merkezlerinde kaçak mal satan dükkânlardan oluşan siteler vardı. Ayrıca kaçak içki ve sigara bütün ülkede yaygın biçimde sokaklarda satılıyordu. Ölümü kaçakçılık mekanizması üzerine araştırmalarıyla da ilişkilendirilen gazeteci Abdi İpekçi, Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı'ya köşe başlarında satılan kaçak Amerikan sigaralarını sorduğunda "Bunlar piyon, arkalarındaki isimlere bakmak lazım" cevabını almıştı. Gazeteci bu soruyu sorduğu sırada Bakan perde arkasındaki isimlerden biriydi.

Bakanın kaçakçılarla ilişkisi yargı kayıtlarında bütün çıplaklığı ile yer aldı. 12 Eylül 1980'deki darbenin ardından Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı'yı bir dizi yolsuzluk suçu nedeniyle hapis cezasına çarptırdı. Mataracı'nın suçlu bulunduğu bu dosyalar kaçakçılığın yasal mallar ile yasadışı mallar arasında ortak işleyişi gösteriyordu. Bakan her ay düzenli olarak rüşvet alarak, yurtdışından gelen demir ve sacların hurda olarak gösterilip, gümrüklerden geçişini sağlamıştı. Kayıtlar 1978 ve 1979 yıllarında 100 bin tona yakın demir ve sacın hurda gösterilerek ülkeye sokulduğunu gösteriyordu. Piyasada sıkıntısı çekilen bu mallar kâraborsaya düşmüştü ve kaçak mallar kapışılıyordu. Dikkat çekici olan 100 bin ton demir ve sacın sigara ya da elektronik eşyaya benzememesiydi. Faturasız olarak satılan 100 bin ton demirin müşterisi küçük esnaf değil, ülkenin önde gelen sanayicilere ait fabrikalardı.

Olaylar, isimler ve ilişkiler kaçakçılığın belirli bir merkeze ya da organizasyona dayandığını gösteriyordu. Demiri Türkiye'ye yollayan şirket '70'lerin başında Türkiye'yi sallayan Yahya Demi-

12 Uğur Mumcu, *Papa Mafya Ağca*, UmAg, s. 134-135.

rel'in hayali mobilya ihracatında da kullanılan paravan bir şirketti.[13] Taşımacılıkta kullanılan gemilerden biri ise yıllar sonra hayli karışık bir cinayette öldürülecek olan yeraltı dünyasının ünlü isimlerinden Armatör Kayhan Güvelioğlu'na aitti.

Tuncay Mataracı'yı satın alan kaçakçılar karşılığında Ali Galip Kayıran'ı Haydarpaşa Gümrük Müdürlüğü'ne vekil olarak atadı. Abuzer Uğurlu ve Uğurcan Elmas gibi tanınmış kaçakçılar bakana rüşvet vererek emekli bir astsubay olan Harun Gürel'in[14] İpsala Gümrük Müdürlüğü'ne getirilmesini sağladılar. Bu gümrük kısa sürede kaçak malların geçirildiği özel bir kapıya dönüştü. İşin ilginç yanı, bu mahkûmiyet kaçakçılık suçlarından genellikle delil yetersizliğiyle beraat eden Abuzer Uğurlu'nun sabıka dosyasındaki uzun süre tek kayıt olarak kaldı: "Bir gümrük müdürünü tayin ettirmek için bakana rüşvet vermek!"[15]

Uğurlu ailesiyle yakınlığı ile tanınan bir başka isim Emniyet Genel Müdürü Rafet Küçüktiryaki oldu. Küçüktiryaki Uğurlu ailesi ile dostluğunu gizlemiyor ve gazeteci Uğur Mumcu'nun ısrarlı yazılarına karşı kendini hararetle savunuyordu. Şükrü Balcı'yı İstanbul'a emniyet müdürü olarak atayan da Küçüktiryaki'ydi. Küçüktiryaki'nin genel müdürlüğü döneminde İnterpol'ün kırmızı bültenine rağmen Abuzer Uğurlu'nun neden yakalanamadığı sorusu gazetelerde yüksek sesle soruldu, fakat cevapsız kaldı.

24 Ocak kararlarıyla başlayan liberalleşme kaçakçılığın para akımlarını ve finansmanını da kolaylaştırdı. Özellikle ihracata verilen teşvikler bu tür transferleri gizlemek için mükemmel olanaklar sağladı. Kaçakçılıkta payı giderek artan yasadışı ham madde bir başka gelişmeyi daha doğuruyordu; sanayi ve finans kesiminin önde gelen patronları ve yöneticileri ile yasadışı işlerin patronları arasında gelecekte skandallar doğuracak güçlü ilişkiler kuruluyordu.

---

13 Kaçak demir ve sacları Türkiye'ye gönderen Unidor SA Atilla Özçelik tarafından satın alınmıştı. Atilla Özçelik hayali mobilya yolsuzluğuna karışan İnter Tradimpex Şirketi'nin yöneticisiydi.

14 Mehmet Eymür'e göre emekli olduktan sonra Horzum'un şirketlerinde yönetim kurulu üyesi olarak çalışan Mustafa Arda, MİT Müsteşar Yardımcısı iken İpsala Gümrük Müdürü olan Harun Gürel tarafından sık sık ziyaret ediliyordu. Gürel ile Arda'nın tanışıklıkları Arda'nın Keşan'da tümen komutanlığı dönemine rastlamıştı. Bu dönemde Edirne'deki tümen komutanı birkaç subayı vurduktan sonra intihar etmişti. Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, s. 292.

15 16 Ocak 1983 tarihli Yüce Divan Kararları, Esas Sayısı 1981/2 Karar Sayısı 1982/1, Anayasa Mahkemesi Yayınları, no. 5, Ankara, 1985.

Artık büyük rakamlarla oynamaya başlayan Türk mafyası yine de finansman ve döviz sıkıntısı çekiyordu. Bu finansman sıkıntısı "hisseli işlerle" aşılabiliyordu. Partiler büyürken bu partiyi birden fazla aktör finanse ediyor, yapılan işler de buna paralel olarak çeşitleniyordu. Hisseli işler kriminal sektörle yasadışı sektörü entegre olmasını hızlandırıyordu. Hayali ihracatçılar, altın kaçakçıları, döviz kaçakçıları, ham madde ve elektronik eşya kaçakçıları artık aynı yatağa giriyorlardı. Örneğin narkotik kaçakçılıkla elde edilen gelir hayali ihracat yoluyla ülkeye getirilirken bir de teşvik elde ediliyordu. Türk babalar elde ettikleri olağanüstü paralarla artık otel, arsa satın alıyor, otobüs işletmesi, TIR garajı ya da turistik tesis gibi yatırımlara da girişiyorlar, yasal kazançlarıyla yasadışı kazançlarının oluşturduğu finansal güç sayesinde daha büyük "işlere" kalkışabiliyorlardı. İşte '80'li yılların başına gelindiğinde Türk mafyası kriminal bir sermaye birikimini geride bırakmış, daha büyük çapta organizasyonlara girişebilecek ilişkilere ve yeteneğe kavuşmuştu.

Türk mafyasının yükselişini kolaylaştıran bir başka faktör Avrupa'daki birinci ve ikinci kuşak Türk göçmenlerin yarattığı kolonilerdi. Avrupa ile Türkiye arasında para, eşya ve insan trafiği önemli ölçüde artmıştı ve bu kaçakçıların gizlenebileceği, ilişkilerini gizleyebileceği ve geliştirebileceği bir iklim yaratıyordu.

Bunun dışında Batı'da narkotik bağımlılığın artması kriminal gruplar için iştah açıcı bir talep yaratıyordu. Türk kaçakçılar Avrupa'daki Türk kolonileri sayesinde hem bu taleple doğrudan karşılaştı, hem de narkotik kaçakçılıkta taşımacılığın ötesine geçip, dağıtım işine soyunabilecek bir etnik çevreye sahip olabildiler. Pazar hazırdı ve Laz, Kürt ve Kilisli ailelerin çevresinde şekillenen kaçakçılıkta artık baz morfin dışında eroin üretimine de girişildi. 1975 yılından itibaren Türkler Avrupa'da sahip oldukları bu etnik güçle sadece taşımacı olmaktan çıkıp pazarda dağıtıcı olmaya da başladı.

Türkler önce Avrupa'nın narkotik ticaretteki kilit ülkesi Hollanda'da pazarı ele geçirdi. Yüzyıldan beri Çinlilerin kontrol ettiği bu pazarı '70'lerin sonunda istila eden "kahverengi" eroin Türklerin malıydı ve aşırı dozdan ölüm vakalarına yol açacak kadar saftı. Polisin eskiden beri afyon ve eroin ticaretiyle uğraştığı bilinen Çinliler üzerindeki baskısı, kaçak Çinlilerin sınır dışı edilmesi gibi faktörlerle Türkler ciddi bir çatışmaya girmeden pazarı ele ge-

çirdiler.[16] Hollanda'da pazarı ele geçiren Türk organizasyonlarının en büyüğü Oflu İsmail olarak tanınan İsmail Hacısüleymanoğlu'nun örgütüydü. Dündar Kılıç'ın eniştesi olan Oflu İsmail 2 Ekim 1977'de Hollanda'da bir limanda yakalanan 3.7 ton esrarın sahibi olarak polisin dikkatini çekmişti, ancak organizasyonun çapı yıllarca sonra fark edilebildi.

Yine aynı günlerde İtalyan mafyasının Korsikalıların eroin üretimindeki rolünü keserek tarihi "Fransız bağlantısını" koparmaları Türklerin elini güçlendiriyordu. Bütün bu gelişmelere rağmen Avrupa'daki hükümetler ve polis örgütleri Türk mafyasının gerçek çapını 1979 yılı sonunda Trieste'de peş peşe yakalanan Türk kuryeler ve büyük laboratuvarlar sayesinde anlayabildi.

Trento Davası

262 sayılı Doğu Ekspresi'nin 18 Kasım 1979'da Trieste yakınlarındaki Villa Opicina istasyonunda durdurulmasıyla başlayan operasyonlar yüzyılın en büyük uyuşturucu davasına uzanacak zincirin ilk halkasıydı. Esrarengiz bir muhbirin ihbarlarıyla başlayan operasyonlarda önce hepsi de masum görünümlü köylüler olan bir grup Türk 15.6 kilo baz morfinle yakalandı. Bu sadece bir başlangıçtı; muhbir hiç yanılmıyordu. İhbarlar sürdü ve İtalyan polisi Trieste'ye gelen yollarda kurduğu barikatlarda yaklaşan bütün jokeyleri eliyle koymuş gibi birer birer yakaladı.

Bu karışık şebekenin en tepesindeki adam, Ahmet Erdem 29 Kasım günü Milano'da bir apartman dairesinde tam 71 milyon dolar nakit parayla yakalandı. İstanbul'da ikinci sınıf baba sayılan ve adı bile bilinmeyen Ahmet Erdem Avrupa'nın en büyük kaçakçılarından biriydi. İtalyan polisine bunu düşündüren banka hesaplarıyla birlikte, kontrol ettiği 15 milyar liralık (yaklaşık 500 milyon dolar) servetti. Yüklü döviz transferlerinin karşılığında hiçbir mal hareketi yoktu. Bu ancak uyuşturucuyla mümkün olabilirdi. Üzerinde 5 ayrı pasaportla yakalanan Ahmet Erdem'in çözülmesi İtalya'da 4, Fransa'da 3 gizli laboratuvarın ortaya çıkmasını sağladı. Ancak asıl kaynak ülke olan Türkiye'de hiçbir laboratuvar bulunamamıştı.

Oysa İtalyan polisi tarafından hazırlanan gizli bir raporda baz

16 *Türkiyenin Mafyası*, s. 71-72.

morfinin Van ve Gaziantep'te depolandığı, Kilis, Diyarbakır, Konya ve Erzurum'daki yeraltı laboratuvarlarında eroine dönüştürüldüğü, Mardin, Urfa, Kilis ve Samsun üzerinden dağıtıldığı anlatılıyordu. Aynı raporda son üç yılda yakalanan Türk kaçakçıların üzerinden çıkan telefon numaralarından oluşan 300 kişilik adres ve telefon listesi de yer alıyordu. Bu listede çok sayıda bürokrat, politikacı, polis müdürü, gazino patronu ve sahne sanatçısı bulunuyordu. Mesela Ahmet Erdem'le ilişkili olarak on-onbeş yıl sonra kumarhaneler kralı olarak ün kazanacak Ömer Lütfi Topal adı geçiyordu. Topal 1977 yılında Belçika'da eroin kaçakçılığı suçlamasıyla yakalanmıştı ve hapisteydi. Ahmet Erdem'i yakalatan esrarengiz muhbirin Nezban Haşhim Fadıl olduğu bir süre sonra anlaşıldı. Nezban, Ahmet Erdem'den mal sağlayan kaçakçılardan biriydi. Ahmet Erdem'in yakalanmasını sağlayarak piyasayı ele geçireceğini hesaplamıştı. Bu yüzden ihbarlara girişmişti. Beklediği gibi de oldu. Bir süre piyasa Nezban'ın eline geçti. Ancak Ahmet Erdem'in altında çalışan Hasan Nehir bu işten hiç hoşlanmadı. Nezban'a düşük kaliteli mal yollayarak İtalyan mafyası karşısında güç duruma düşürdü. Ve Nezban 1980 Şubat'ında aniden ortadan kayboldu. Bu durum Trieste mahkemesinin kararında da yer aldı:

> "Nezban'ın öldürüldüğünü düşünmek için yeterli nedenler söz konusudur. Vücudunun şu anda, mafyanın adetleri uyarınca, beton bir direk altında olması olasıdır. Çünkü Nezban, polis ile işbirliği yapmış, pek çok ve kesin bilgiler vermiştir. Nitekim 1979 Kasım'ında Ahmet Erdem'in ele geçmesinde önemli rol oynamıştır"[17]

Nezban Haşim'in ortadan kaldırılması piyasayı karıştırmıştı. İhbarlar sürdü. Sicilya'nın derinliklerine ve İtalyan mafyasına kadar ulaşan bu zincirde baz morfin karşılığında silah alınıyor ve Trieste üzerinden Türkiye'ye gönderiliyordu. Zincirin geri kalanını Asım Akkaya'nın Milano polisine verdiği ifade açığa çıkardı.

Kaçakçılık trafiğinde Ahmet Erdem dışında tepedeki Türkler Mustafa Kısacık, Hasan Nehir, M. Ali Karakafa ve Hüseyin Çil'di. Türklerin dışında İtalyan, Alman, Lübnanlı, İranlı ve Ürdünlü onlarca isimden oluşan çokuluslu bir çetenin gerçekleştirdiği büyük bir organizasyon söz konusuydu. Baz morfin ve eroinin alıcı-

17 Uğur Mumcu, *Papa, Mafya, Ağca*, s. 234-235.

sı Trento'da "Karinhall" adlı pansiyonu işleten Alman Carlo Kofler'di. Bütün mallar Kofler'de toplanıyor ve Sicilyalılara veriliyordu. Kofler'le çalışan Sicilyalıların patronu ise mafyanın önemli isimlerinden Albert Gerlendo'ydu. Gerlendo, Fransız mafyasının önde gelen isimleri olan Andre Bosquet, Jean Claude Champion ile çalışıyordu. Bu şebekenin beyin adamı ise Henry Arsanyan'dı. Ortağı silah fabrikatörü Renato Gamba ile birlikte devasa bir şebekeyi yönetiyordu. Sonradan Arsanyan'ın bu silah ve uyuşturucu kaçakçılığını yürütürken DEA adına ajanlık yaptığı da ortaya çıkacaktı.

Afganistan, Pakistan ve İran üzerinden elde edilen baz morfin Türklerin kontrolünde üç ayrı yoldan Avrupa'ya kaçırılıyordu. İlk yolda uyuşturucu, otobüs ve TIR'larla Belgrad, Zürih, Milano hattını izliyordu. İkinci yolda Pire Limanı'ndan küçük teknelerle Sicilya'ya Siracusa üzerinden taşınıyordu. Üçüncü yolda ise uyuşturucu yine Yunanistan'dan kara yoluyla İtalya'ya getiriliyordu. Yunanistan rotasında bağlantı Kıbrıs-Pire arasında deniz taşımacılığıyla kurulmuştu. İtalya'ya gelen baz morfin Kofler'in denetiminde Palermo'daki laboratuvarlarda işlendikten sonra üretilen eroin Amerika'ya gönderiliyordu. Baz morfin ve eroin silahla takas ediliyordu.

Bu yumağı toparlamaya çalışan 222 sanıklı Trento soruşturması 1981 yılında başladı. Aralarında 14'ü kadın 32 Türk'ün de bulunduğu sanıklar 4 yıl içinde yaklaşık 4 ton eroini İtalya üzerinden çeşitli ülkelere dağıtmakla suçlanıyordu.

Ancak daha soruşturma sırasında en önemli sanıklar esrarengiz biçimde ölmeye başladı. Savcıya önemli bilgiler veren Fahri Sezenoğlu isimli bir Türk'ün cesedi bulundu. Milano'daki trafiği yöneten "bir numara" Henry Arsanyan cezaevinde zehirlenerek öldürüldü. Arsanyan bir süre önce kaçırılma ihtimaline karşı Trento yakınlarındaki Caretto Hapishane'sine nakledilmişti. Birkaç hafta sonra Trento'daki trafiğin kilit adamı Carlo Kofler hapishanedeki hücresinde kanlar içinde boğazı kesilmiş halde bulundu. Kofler'in ölümü intihar olarak değerlendirildi ancak bu hayli şüpheli bir ölümdü. Üçüncü kurban Bekir Çelenk oldu. Uzun süre Bulgaristan'da gözetim altında tedavi olan Çelenk Bulgarların sürpriz bir kararıyla Türkiye'ye iade edildi. Çelenk İstanbul'dan Ankara'ya getirilirken geçirdiği kalp krizi sırasında öldü. Bulgarların Çelenk'i yavaş yavaş zehirlediği ileri sürüldü. Türk kaçakçı-

ların en büyüklerinden biri ABD'den kaçtığı İsviçre'de Ponte Chiasso'da yakalanarak tutuklanan "İnce Memet" lakaplı Mehmet Cantaş'tı. İnce Mehmet duruşmalar başladığında "bağırsak düğümlenmesi" teşhisiyle tedavi görüyordu. Üç ay süren tedavide tamamen iyileştiği sırada kapısında bir jandarmanın beklediği odada ölü bulundu. Birkaç gün içinde mahkemede ifade vermesi bekleniyordu. Cantaş son günlerde endişeliydi ve İtalyan avukatına Henry Arsanyan'ın akıbetine uğramaktan korktuğunu anlatmıştı.[18] Kartvizitinde "armatör" yazan Cantaş Türkiye'deki kaçak sigara tekelini elinde tutan isimdi. Bekir Çelenk ve Abuzer Uğurlu ile ortak olan Cantaş silah satışına da aracılık yapıyordu ve eroin kaçakçılığında ilişkileri New York'a kadar uzanıyordu.

Savcı Carlo Palermo'nun soruşturması 1979 yılından beri adım adım soruşturulan ve büyük bir gürültüyle iflas eden Bank Ambrosiano'nun Milano şubesine kadar ulaştı. Kaçakçılığın merkezindeki Henry Arsanyan ve Bekir Çelenk'in şirketleri Bank Ambrosiano ile aynı binadaydı. Çokuluslu kaçakçılık çetesi bu bankayı paravan olarak kullanmıştı. Ve soruşturmadan hemen önce banka iflas etmişti.

Arsanyan'ın Bank Ambrosiano'nun patronu Roberto Calvi ile yakın ilişkisi vardı. 1982 Mayıs'ına gelindiğinde Calvi'nin bankasında 1.3 milyar dolarının battığı anlaşıldı. Bu para Panama ve Liechtenstein'da bulunan paravan şirketler çevresinde sırra kadem basmıştı. Paravan şirketlerin ucu ise Piskopos Marcinkus'un yönetimindeki Vatikan bankası IOR'a uzanıyordu. Soruşturma sürerken kaçan Banker Calvi 18 Haziran 1982'de Londra'da Blackfriras köprüsünde asılı bulundu. "Tanrının Bankeri" hayli simgesel biçimde ölmüştü.

Bank Ambrosiano Vatikan'ın emriyle Vatikan'ın paralarını Polonya'daki muhalefete aktarırken batmıştı. Bu hayli karmaşık düğümün bir ucu hayli etkili bir mason locası Propaganda Due'nin (P") başkanı Licio Gelli'ye uzanıyordu. Banker Calvi Gelli'ye 100 milyon dolardan fazla para aktarmıştı. Vatikan Bankası'nın batık gibi gözüken paraları Calvi tarafından aklandıktan sonra St. Vincent Adası'nda Gelli'nin kontrol ettiği bir hesaba yatırılıyordu. Aynı günlerde Papa'ya Mehmet Ali Ağca tarafından yapılan karmaşık suikast Bulgaristan'la bağlantılı Türk babaları da işin içine

18 "Mafia Davasında 4. Ölüm", Mehmet Demirel, *Hürriyet*, 2 Aralık 1987.

katacak ve olayları içinden çıkılmaz bir hale getirecekti. Suikastçı Mehmet Ali Ağca'nın Bekir Çelenk ile olan ilişkisi kanıtlanmıştı. Hem Papa hem de Trento davasında düğümün bir başka ucu Bulgarların ünlü şirketi Kintex'in İtalyan mafyası ve Türk babalarla olan organizasyonuna gelip dayanıyordu.

Kintex'in Sihirli Değneği

Bulgaristan kriminal ticaretin yarattığı serveti fark eden ilk devletlerden biri oldu. Daha otuzlu yıllarda İstanbul'da yasaklanan eroin fabrikaları Bulgaristan'a taşınmıştı. 35 yıl süren Jivkov rejimi boyunca uyuşturucu, silah, elektronik mallar ve para aklama mekanizmaları devlet kontrolünde çalıştı. Spot ışıklarının altında Bulgarların Kintex adlı devlet şirketi duruyordu. Kintex 1968 yılında üç ithalat-ihracat şirketinin birleştirilmesiyle kurulmuştu. Kısa sürede Ortadoğu'ya yönelik silah ticaretinde organize edici bir rol oynamaya başlamıştı. Kintex Batılı silah fabrikalarından satın aldığı silah ve cephaneyi hâkim olduğu kaçakçılar aracılığı ile Türkiye ve Ortadoğu'ya sevk ediyordu. Çeşitli Kürt gruplarına, Filistin Kurtuluş Ordusu'na ayrıca Suriye, Hindistan, Filipinler ve Çin'deki ayrılıkçı hareketlere silah satıyordu. Kintex sadece silahla ilgilenmiyordu. Kaçakçılığın her çeşidini destekliyordu. 1970 yılından itibaren Türk kaçakçılar tarafından Batı'ya kaçırılan afyonun baz morfin ve eroine dönüştürülmesini sağlıyor, Avrupa pazarına geçişini organize ediyor, uyuşturucu parasının güvenli biçimde transferinde rol oynuyordu. Trento davasından sonra Bulgaristan'ın bu girişimleri şaşırtıcı biçimde çıktı. Sicilya'nın Trapani bölgesinde bir eroin laboratuvarını basan polis Bulgar silahları ve Bulgaristan kaynaklı asit anhidrit bulmuştu. Sadece bu laboratuvar yılda 4,5 ton eroin üretebilecek kapasitedeydi ve polis İtalya'da hepsi de Bulgarlarla bağlantılı 15 laboratuvar daha bulunmuştu.

Bulgaristan bu faaliyetlerden yılda en az 2 milyar dolar gelir elde ediyordu. Ancak Kintex bu işte yalnız değildi. Öncelikle silahlar Avrupa ve ABD'nin belli başlı üreticilerinden satın alınıyordu. Ayrıca kaçakçılıktan sağlanan paralar yine Kintex kontrolündeki paravan Bulgar ihracat ithalat şirketleri üzerinden belirli bir yüzde karşılığında İsviçre'nin büyük bankalarına aktarılıyor, kaçakçıların sırdaş hesaplarına yatırılıyor ve yine kriminal yatırımların finansmanında kullanılıyordu.

Bulgarlar Türklerin gücünü daha '60'lı yılların başında fark etmişti. Türk babalar Kintex'le '60'lı yılların sonunda kurdukları ilişkiler sayesinde devlet garantili bir korumaya sahip olmuşlar ve bu destek pazarlarını ve organizasyonlarının çapını geliştirmekte etkili olmuştu. Bulgarlar da Türklerin özellikle İran, Irak ve Suriye'ye yönelik bağlantılarından yararlanarak silah ve uyuşturucu işini kontrol ediyordu.

Kintex Bulgar Güvenlik Servisi KDS tarafından kontrol ediliyordu. Bu yüzden silah ve uyuşturucuya hükmetmek sadece gelir getiren bir faaliyet değil, bir gizli servis operasyonuydu. Türk istihbaratçıların tezlerine bakılırsa Bulgarların amacı önce sağcı örgütlere sızarak onları silahlandırmak, ardından sol örgütleri de silahlandırarak yükselen bir çatışmadan sonra Türkiye'de halk ayaklanmasını sağlamaktı. Kintex'le işbirliği yapan Türk babalar da doğal olarak kaçakçılığın ötesinde bir istihbarat operasyonun en iyi ihtimalle piyonları haline geliyordu.

Bir başka açıdan bakıldığında Bulgaristan Türkiye üzerinden yapılan her türlü yasadışı ticaretin kontrolünü elinde tutmaya çalışıyordu. Bulgaristan'da üç kez yapılan "Babalar toplantıları" da bu faaliyetin bir sonucuydu. Ancak başarısızlıkla sonuçlanacaktı.

Bulgarların Türkiye'deki ilişkileri sadece babalarla sınırlı değildi. Örneğin Beşiktaş Kulübü Başkanlığı yapan Mehmet Üstünkaya 1977 yılında üç Bulgar vatandaşıyla birlikte Trakya Transport ve Balkan Transport isimli şirketin kurucuları arasında yer almıştı. Balkan Transport ünlü Kintex'in transit işlemlerini yürütüyordu ve ortakları arasında eski bakanlardan Nihat Kürşat, eski milletvekillerinden Arif Ertunga, Osman Kavrakoğlu gibi isimler vardı.[19] MİT bu şirkette yer alan istihbaratçılar nedeniyle şirketin kuruluşuna karşı çıkmıştı ancak bu dikkate alınmamıştı. Bulgarların yasadışı ticaretteki en önemli isimlerinden biri demir kaçakçısı olarak tanınan Fikri Erdöş'tü. Ortaköy Şifa Yurdu'nun sahibi olan Erdöş İstanbul Kuruçeşme'de gümrük depoları işletiyordu. Birkaç kez gözaltına alınmış, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'na muhalefet ettiği için yargılanmıştı. Erdöş Bulgaristan'ın Türk mafyasıyla kurduğu ilişkilerde "gizli dışişleri bakanı" olarak değerlendiriliyordu. Her türlü gayriresmi protokol elinden geçiyordu.[20] Erdöş 1984'te yurtdışına kaçtı. 20 Mayıs

19 Uğur Mumcu, *Papa, Mafya, Ağca*, s. 97-98.

20 İrfan Taştemur, *Banker Bako*, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1989, s. 70.

1986'da da öldü. Şişli Camii avlusunda düzenlenen cenaze törenini Hüseyin Cevahiroğlu, Yaşar Okuyan, Tatlıcılar, Ziya ve Sefer Kalkavan gibi isimlerin yanı sıra Süleyman Demirel'in de bir çelengi süslüyordu.

MİT Ajanı Babalar

Türk kaçakçıların Bulgaristan'la ilişkisi Kintex'ten de öncesine '60'lı yılların başına kadar uzanıyordu. Ancak Kaçakçıların '60'lı yılların ikinci yarısından itibaren belirgin biçimde Kintex ve dolayısıyla Bulgar istihbaratı tarafından kontrol ediliyor olması ister istemez işin bir istihbarat sorunu haline gelmesine ve MİT tarafından karşı faaliyetlere girişilmesine yol açtı. Bu karşı faaliyet genellikle tanınmış kaçakçıların MİT için angaje edilmesine yol açtı. İstihbarat karşılığında bu kaçakçılara pasaportlar verildi ve faaliyetlerine göz yumuldu, hatta polis operasyonlarında korundu. Ancak kaçakçılarla kurulan bu ilişkinin verimliliği hiçbir zaman denetlenemedi. Ve bu dokunulmazlık çok sayıda kamu görevlisinin yeraltı dünyasıyla önce çıkar ilişkisine, giderek de ortak faaliyete girişmesinin önünü açtı. "Devlet Sırrı" kavramı bu çıkar organizasyonları örten bir perde haline geldi. Bulgaristan'la çalışan babaları "devşirmeye" kalkmak Türk gizli servisine fazlasıyla pahalıya patlamıştı.

Dokunulmaz kaçakçılar polis operasyonlarında defalarca açığa çıktı. Suriye uyruklu Reşit Şaban Vezir '60'ların başından itibaren Bulgaristan üzerinden yürütülen kaçakçılığı organize ediyordu. Adı çeşitli dosyalarda geçiyor ancak bir türlü yakalanamıyordu. 1967 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından sınır dışı edilmesi kararı alınmış, buna karşı yürütmeyi durdurma kararı almış, Türkiye'ye girişini yasaklayan kararı iptal ettirebilmişti. Gazeteci Uğur Mumcu bu kaçakçının üst düzey koruma altında olduğunu yazdı ve aynı yazıda "Kaçakçılık konusunda yazamadıklarımız, yazdıklarımızdan çok daha önemlidir" deme gereğini duydu.[21]

MİT'in bu noktadaki en önemli operasyonlarından biri Mehmet Eymür'ün Bulgaristan'da iki yıl boyunca kaçakçıların arasına sızmasıydı. Ancak bu faaliyet daha sonraları epeyce tartışıldı. Eymür anılarında bu konudan hiç bahsetmedi. Fakat "hasımı" Dün-

21 "Şaban Vezir", Uğur Mumcu, *Alaturka Kapitalizm Bütün Yazıları 18* (*Cumhuriyet*, 28 Nisan 1982), UmAg Yayınları, s. 189-191.

dar Kılıç'a bakılırsa Eymür'ün kim olduğu biliniyordu ve Bulgaristan'da mafya babalarının arasında rahatlıkla dolaşmasını sağlayan Kılıç'ın eniştesi Oflu İsmail'di. Ve Eymür gece hayatına fazla düşkün olduğu için başını belaya sokmuştu. Kılıç, Eymür'ün son anda Türk mafyası tarafından Bulgaristan'dan kaçırıldığını hatta Bora Süelkan isimli bir Türk subayının Bulgarlar tarafından Eymür zannedilerek öldürüldüğünü ileri sürdü.

MİT'in kaçakçılarla ilişkisi de ilk kez yine Mehmet Eymür tarafından kamuoyuna aktarıldı. Mehmet Eymür anılarında 10 Temmuz 1985 tarihinde, yani III. Babalar Operasyonunun hemen ardından Adana'ya tayin edilince MİT Müsteşarı Korgeneral Burhanettin Bigalı'ya hitaben yazdığı mektuba yer veriyordu. Tayininin mafya tarafından yaptırıldığını söyleyen Eymür bu mektupta "Bugün bütün dünyanın adından bahsettiği Abuzer Uğurlu 1974-1979 yılları arasında teşkilatımızca kullanılmıştır" diyordu. Eymür Uğurlu'nun Sovyet istihbaratı tarafından bir dublaj operasyonu ile kullanıldığını ileri sürüyordu. Benzer biçimde Sarı Avni de "Atilla Öksüz" adına düzenlenen pasaportu MİT'ten almıştı. Topal Yaşar namıyla tanınan Yaşar Yamak da bizzat Necdet Üruğ'un önerisiyle MİT tarafından eleman olarak kullanılmıştı.

Kaçakçılığa yönelik istihbarat dışında, örtülü operasyonların finansmanı için de uyuşturucu kaçakçılığına göz yumuldu. Basel'de 3 kilo eroini İsviçre'ye getirerek pazarlamaya çalışırken Abdullah Çatlı, Oral Çelik, Fuat Koçal ve Şeref Benli ile birlikte İsviçre'de Mısır Koçanı operasyonuyla yakalanan Nevzat Bilecen 29-30 Ağustos 1984 tarihinde polise verdiği ifadede kendisinin Çatlı, Şener, Çelik üçlüsünü izlemekle görevli MİT ajanı olduğunu ileri sürdü. Bilecen bu olayda eroini temin eden kişiydi.[22]

Kintex'in dünyanın başına bela ettiği kaçakçıların en önemlisi Malatya Pötürge'li Abuzer Uğurlu'ydu. İstanbul'da ticaretle uğraşan sıradan bir esnaf olan Uğurlu ilk kez 1968 yılında kahve kaçakçılığından başını belaya soktu. Aranmaya başladığında soluğu Bulgaristan'da aldı. 1974 affına kadar Bulgaristan ve Almanya'da

22 Susurluk kazasından sonra yapılan soruşturmalarda MİT Çatlı ile ilişkisini "uyuşturucu" yüzünden kestiğini açıkladı. Ancak Nevzat Bilecen'in MİT adına çalıştığını açıklaması bunu yalanlıyordu. Çünkü Çatlı ile Bilecen'in uyuşturucu ticaretindeki ilişkisi 1982 yılından beri sürüyordu. Bkz. Soner Yalçın, Doğan Yurdakul, *Reis*, Öteki Yayınevi, 1. basım, s. 182-200.

kaçak dolaştı.[23] Aftan sonra Türkiye'ye döndü ve bir dil okulu açtı. Türkiye'ye döndüğünde sadece aftan yararlanmakla kalmadı MİT ile ilişki kurdu. Bir yandan kaçakçılık yaparken bir yandan da "Yıldırım" kod adı ile 1979 yılına kadar MİT'e muhbirlik yapan Abuzer Uğurlu bu ilişkinin semeresini de gördü. Tuncay Mataracı davası için gözaltına alınacağı zaman kaçakçılık konularına bakan bir MİT mensubu, İstanbul Ülkü Ocakları Başkanı Komando Mustafa tarafından Beşiktaş'ta Sadettin Tantan'a teslim edilmişti. Dokunulmaz bir kaçakçı olarak işlerini hep büyüttü. 12 Eylül'den sonra yapılan Babalar Operasyonunda gözaltına alındı. Ardından 1984 yılında Behçet Cantürk ile birlikte yeniden sorgulandı. Ancak serbest bırakıldı. Uğurlu, 1980 yılında ülkeye kaçak olarak sokarken yakalanan 344 ton bakır teli, aradan sekiz yıl geçtikten sonra 1988 yılında yapılan ihalede "herkesi sindirerek" alacak kadar güçlü ilişkilere sahipti. Uğurlu bu ihalede fiyatı artıran rakiplerini silahlı adamlarıyla ürkütmüş, 4 bin 500-5 bin lira piyasa fiyatı olan bakır telleri bin 600 liraya almış ve ihaleyi kazandıktan sonra salonda bulunan üniformalı iki polis müdürü tarafından "öpülerek" tebrik edilmişti.[24]

Son olarak 31 Temmuz 1995'te Kapıkule'de yakalanan 7 kilo kokainle ilgili olarak aranırken yakalandı.

Kintex'in olanakları ve ilişkileri Karadenizli sıradan bir memurun '80'li yıllarda milyonlarca dolara hükmeden dünyanın büyük uyuşturucu tacirlerinden biri haline gelmesini sağlayacaktı. Sarı Avni olarak tanınan Avni Karadurmuş eski bir çay eksperiydi. '70'lerin başında Abuzer Uğurlu aracılığı ile tanıştığı Kintex sayesinde küçük partilerle başladığı silah kaçakçılığını giderek büyüttü. Abuzer Uğurlu'dan aldığı silahları Karadeniz'den Türkiye'ye sokuyor ve Çayırovalı Osman'a teslim ediyordu. Adı ilk kez 1973 yılında yakalanan silah kaçakçılarının ifadesinde Bulgaristan'ın Varna Limanı'ndan yüklediği silahları Karadeniz'e getiren patron olarak geçti. Sarı Avni Abuzer Uğurlu ile birlikte Bulgaristan'ın devlet şirketi Kintex desteği ile 1979 yılına kadar Karadeniz'de silah ve sigara kaçakçılığı işini sürdürdü. 1979'da İzmir'de yapılan bir silah kaçakçılığı operasyonundan sonra yurtdışına kaçtı.[25]

---

23 "Abuzerin Esrarengiz Yılları", Faruk Mercan, *Aksiyon*, 4 Ağustos 2001, sayı 348.

24 "Devlet İhalesine Mafya Baskısı", Alaattin Demirtaş, *Hürriyet*, 28 Ağustos 1988.

25 *MİT Raporuna Kaynak Olan Etüdler, Nokta* (özel ek), 4 Nolu Belge Sarı Avni Hakkında Özet Bilgi, s. 19. İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'nda görülen bu da-

Sarı Avni bütün kaçakçılar gibi silah kaçakçılığını baz morfin ile finanse etmeyi öğrenmişti ve çift yönlü bir kaçakçıydı. Sarı Avni 1980 yılının başında Avukatı Nihat Afyonoğlu aracılığıyla mahkemeye başvurarak Karadurmuş olan soyadını Musullulu olarak değiştirdi.[26] Ayrıca MİT tarafından temin edilen "Atilla Öksüz" adına düzenlenmiş bir pasaport taşıyordu. Sarı Avni'yi dünyanın en önemli kaçakçılarından biri yapacak olaylar 1979 yılından itibaren şekillenmeye başladı. Sicilyalılar Birinci Dünya Savaşı'ndan beri eroin zincirinde üretici olarak yer alan Korsikalıları devre dışı bırakarak eroini doğrudan üretmeye giriştiler. Sarı Avni bu yeni zincirde genellikle baz morfin, bazen de eroin tedarikçisi olarak yerini aldı. Eroinin Avrupa'da yükselişi işlerinin yolunda gitmesini sağlamıştı.

Doğu Akdeniz'de yükledikleri baz morfini gemilerde kurulan laboratuvarlarda eroine çevirerek Batı Akdeniz ve Atlantik'in diğer yakasına götürüyorlar, yüz milyon dolarlar sınırına dayanan cirolarla iş yapıyorlardı. Sarı Avni'nin şansı yolundaydı. Trento'da yakayı ele veren "İnce Mehmet" lakaplı Mehmet Cantaş'ın yerini almış, baz morfini temin eden bir numaralı adam olmuştu. Sicilyalılardan La Mattina'nın yerini alan Antonio Rotolo ile baz morfin temini için anlaştı. Bu sıralarda Behçet Cantürk ile tanışması işlerini daha da büyütmesini sağladı. Behçet Cantürk ilişkileri sayesinde doğrudan İranlılardan büyük miktarlarda baz morfin temin edebiliyordu. Cantürk'ten aldığı baz morfini gemilerle Cebelitarık'ı geçtikten sonra Sicilyalılara teslim ediyordu. Parayı ise Kapalıçarşı'da bir dükkânda teslim ediyordu. Başlangıçta 30-40 kiloluk partiler halinde yapılan ticaret geliştikçe rakamlar da büyüdü. Para da doğrudan İsviçre'deki banka hesaplarına yatmaya başladı.

---

vada sanıklardan biri de Savcı Doğan Öz'ün katili olarak yargılanan İbrahim Çiftçi'ydi. Çiftçi 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.

26 Nihat Afyonoğlu Banker Bako olarak tanınan Baki Aygün'ün de avukatıydı. Bu nedenle karısı Yüksel Afyonoğlu İstanbul Pasaport Şube Müdürü iken pasif bir göreve atanmıştı. İrfan Taştemur Banker Bako, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1989, s. 66. Afyonoğlu 19 Kasım 2002 günü bürosuna gelen iki saldırgan tarafından eterle bayıltılarak kaçırıldı ve bir daha kendisinden haber alınamadı. Afyonoğlu İstanbul Emniyeti'ndeki Narkotik Büro'nun kuruluşunda çalışmış eski bir polisti. Karadenizli olan Afyonoğlu polisliği bırakıp avukatlık yapmaya başladıktan sonra daha çok mafya ve uyuşturucu davaları alıyordu. Ölümünden hemen önce Yargıtay'da bulunan kimi uyuşturucu dosyalarıyla ilgilendiği ve 'sizi kurtaracağım' diye aldığı davalardan bazıları mahkümiyetle sonuçlanınca hedef haline geldiği ileri sürüldü. Afyonoğlu, İstanbul Aksaray'da Fuar Oteli'nin sahibiydi.

Ancak bu büyüme sadece Sarı Avni'nin dehasına ve şansına dayanmıyordu. Ortağı Paul Waridel'in cironun artışında katkısı inkâr edilemezdi. Bir arkeolog olan Waridel İstanbul doğumluydu, altı dil biliyordu. Sarı Avni ile 1972 yılında tanışmıştı. 1977 yılında İtalya'da eroinle yakalandı ve iki yıl kadar cezaevinde kaldı. Bugünlerde Spatola kardeşler, La Mattina, La Nigro gibi Sicilya mafyasının önemli isimleriyle de tanışma imkânını buldu. Bu ilişkiler Sarı Avni'nin de yıldızının parlamasını açıklıyordu. Sarı Avni kıymetli taş kaçakçısı Vito Roberto Palazzola, bankacı Enrico Rossi gibi isimlerle para aklamaya başlamıştı.[27]

Paul Waridel 1985 yılında yakalandıktan sonra Lugano'da İsviçre Savcıları'na ayrıntılı ifade verdi. Ayrıca Palermo Sorgu Yargıcı Dr. Giovanni Falcone ve aralarında yıllar sonra New York Belediye Başkanı olacak Rudolph Giulani'nin de bulunduğu bir grup Amerikalı yargıç tarafından sorgulandı. Herkes Waridel'e "Sarı Avni"yi soruyordu. Lugano'da 27 Nisan 1985 günü yakalandıktan sonra verdiği ifadede uyuşturucu ticaretini ayrıntılarıyla anlattı:

> "Sicilya'ya gönderilen mallar Lugano'da hazırlanmıştı. 1982 yılının ilkbaharıydı. Ben Zürih'ten Lugano'ya Carlo ve Musullulu'nun güvenilir adamı olan Süleyman Kamberoğlu ile geldim. Lugano'da bir otomobille bir büroya gittik. Bu bir çeşit banka ya da döviz büfesiydi. Orada bize nakit olarak bir bölümü dolar, geri kalanı da başka ülkelerin paralarından olmak üzere 5 milyon dolar verdiler... Bu parayı alarak Musullulu'nun Küsnacht'taki evine gittik. Parayı Musullulu'nun birisi Oerlikon'da bulunan ve Shakargo denilen iki dövizcide bozdurduğunu biliyordum. Bana hesap numarasını veren Musullulu'nun adına Cenova'daki Trade Development Bank'a 280 bin dolar gönderdim. 7 Nisan 1983'te hesabına geçirildi. Bu hesabın Ortadoğu'ya para transferi yapan Shakargo'nun hesabı olduğu sanıyorum."[28]

Waridel, Amerikalı yargıçlara verdiği ifadede ise çok çarpıcı bir şey söyledi; istihbarat elemanlarıyla ilişkisi olup olmadığı sorul-

27 Ralph Blumenthal, Last Days of the Sicilians: At War with the Mafia: The FBI Assault on the Pizza Connection, Pocket, Reissue Edition 1989.

28 "Türk Mafyasının Kasası İsviçre", Çetin Yetkin, *Milliyet*, bölüm 2, 30 Ağustos 1989.

duğunda önce soruyu anlamamış göründü ve "Yunanistan'da Yunan Gizli Servisi'nden pek çok memura 'günaydın' veya 'iyi akşamlar' demem gerekiyordu" dedi.

Amerikalılar bir kez daha sordu "Bay Waridel ne demek istediğimizi biliyorsunuz. Örneğin Bay Musullulu'nun bürosunda yaptığınız tercümelerden hiçbir istihbarat görevlisine ya da polise bahsediyor muydunuz?" Waridel bu sorudan sonra açıldı:

- Evet. Bir Yunanlı arkadaşıma söyledim.
- *Arkadaşınız Yunan hükümetinin memuru muydu?*
- Evet
- *Bu bilgileri yüksek miktarda baz morfin kaçıran kişilerin yakalanması için mi söylediniz?*
- Evet
- *Bu Yunanlı arkadaşınız bir polis memuru muydu?*
- Yunan Gizli Servisi KYP'dendi. Yüksek seviyede biriydi.
- *Kendisine bilgi verdikten sonra ne yapacağını sordunuz mu?*
- Yunan Gizli Servisi ile olan ilişkilerimi, temaslarımı İsviçre makamlarına anlatacağım. Bu konuyla ilgili olarak sizin sorularınızı yanıtlamayacağım.[29]

Sarı Avni 12 Eylül'den kısa bir süre önce yurtdışına kaçtı ve İsviçre'ye yerleşti. Kaçmadan birkaç yıl önce İstanbullu bir Musevi olan Metin Arom ile DASK adını taşıyan bir denizcilik şirketi kurmuştu. Daha sonra İsviçre'de kurduğu Oden Shipping gemicilik şirketiyle dört gemi satın aldı ve Doğu Akdeniz ile Amerika arasındaki kaçakçılığı bu gemilerle yürüttü. Kiralık gemilerle birlikte filosu bazen 20-25 gemiye ulaşıyordu. Nurson ve Sannoviç isimle gemileri ünlü Pizza Connection operasyonunda uyuşturucuyu taşıyan gemiler olarak tespit edilmişti.

Ünüyle orantılı olmayan bir güce ve karışık ilişkilere sahipti. Kırmızı Bülten'le aranırken İsviçre'de Yaşar Kısacık ve Christian Schmidt ile kurduğu seyahat şirketi Sultan Reisen Türk Hava Yolları'nın temsilciliğini alabilmişti. Hem de askeri yönetimin "babalara savaş açtığı" günlerde. Bu yıllarda Türkiye'nin Bern Büyükelçisi olan emekli General Haydar Saltık ile yakın ilişkisi olduğu ileri sürülüyordu. Sarı Avni'nin avukatı Hans W. Kopp'tu. İsviçre Adalet Bakanı olan Elizabeth Kopp'un kocası olan Kopp ünlü pa-

29 Soner Yalçın, *Beco, Behçet Cantürk'ün Anıları.*

ra aklayıcısı Muhammed Şekerci'ye ait Shakarci Trading SA'nın da başkan yardımcısıydı. Dansözlere merakıyla tanınan Sarı Avni bu ilişkileri sayesinde hep korundu. Türkiye'den Interpol aracılığı ile 1983 yılında gelen tutuklama emrinin kenarına İsviçreli savcı tarafından "tutuklanmayacak" notu düşüldü. Aynı yıl Kopp'un hukuk bürosu tarafından bir oturma izni de sağlandı. Musullulu'nun Leman Gölü kıyısındaki lüks yaşantısı 1984 yılı başında kesintiye uğradı. Gazeteciler Zürih'teki bu sakin işadamının şeceresini ortaya dökmüş ve neden dokunulmaz olduğunu sormaya başlamışlardı. Kırmızı bültenle aranıyordu, ancak Zürih kanton hükümeti bu uluslararası tutuklama kararında boşluklar bulunduğunu, Sarı Avni hakkında hiçbir kanıt bulunmadığını ileri sürüyordu. Sarı Avni şirketlerini güvenilir adamlarının üzerine geçirip ortadan kaybolmak zorunda kaldı.[30] Sarı Avni para mekanizmalarıyla da yakından ilişkiliydi. 1988 yılında İsviçre'deki hesaplarında pek çok Türk denizcilik şirketine para aktardığı anlaşılmıştı. 1991 yılında bir FBI operasyonundan sonra batacak olan ünlü Bank of Credi Commerce International'la da çalışmış ve 1982-1988 yılları arasında BCCI aracılığı ile Avrupa'daki uyuşturucu mafyasının en az 1,5 milyar dolar nakit parasını aklamıştı.

Sarı Avni 18 yıl kaçak yaşadıktan sonra 9 Kasım 1998'de Balıkesir Altınoluk'ta yakalandı. Rıza Ekşioğlu ismini kullanıyordu ve Oba Restoran'ın sahibiydi. Polis tarafından sorgulandığında bütün Türk babaları gibi silah kaçakçılığı yaptığını, asla uyuşturucu kaçakçılığı yapmadığını söyledi.

1984 yılında Türkiye'ye döndüğünü, önce Mersin, Manisa ve İzmir'de kaldıktan sonra Altınoluk'a yerleştiğini anlattı. 14 yıl boyunca gizlenmeyi başarmıştı.[31] Ancak Burhaniye'de deniz kıyısında bir hazine arazisinde turistik tesis işleten avukat Mehmet Ongur'un anlattıklarına bakılırsa Rıza Ekşioğlu kimliğini kullanan Avni Musullulu, hiç de gizleniyor gibi davranmıyordu. Mehmet Ongur bir süreden beri önce tesisine komşu olan Banker Mustafa Atalay'ın arazisini ucuza kapatan çete tarafından tehdit ediliyordu. Bugünlerde Altınoluk'taki Oba Restoran'da bir masada Sedat Bucak, Hüseyin Kocadağ, Abdullah Çatlı ve Rıza Ekşioğlu'nu görmüştü. Susurluk'taki ünlü kazadan sonra avukat üzerindeki teh-

30 Jean Ziegler, *İsviçre Daha Beyaz Yıkar*, AFA Yayınları, 1. basım, Mayıs 1990, s. 36, s. 43.

31 "Kod Adı Atilla", Faruk Mercan, *Aksiyon*, 25 Kasım 2000.

dit de kalkmıştı.[32] Sarı Avni'nin polis sorgusunda anlattıklarından çok, karşı karşıya kaldığı sorular ilginçti. Polis bu ünlü kaçakçıya 1985 yılında İsviçre'nin Zürih şehrinde Orgeneral Haydar Saltık, Fahri Yiğit, Alaaddin Çakıcı ve Abdullah Çatlı ile birlikte katılıp katılmadığını ve ve Tahsin Şahinkaya'ya villa alıp almadığını sormuştu. Ancak her iki soruya da "hayır" yanıtını verdi.[33]

Kaçakçılığa Devlet Bakışı

12 Eylül'de gerçekleştirilen askeri darbenin en önemli gerekçesi ülke içinde yaşanan siyasal şiddet olaylarıydı. Devlet sahip olduğu şiddet tekelinin delinmesinden fazlasıyla rahatsız olmuştu. Resmi görüş siyasal şiddeti sınırları, varlığı, kimliği belirsiz bir "dış güçler" argümanıyla açıklıyordu. Bu argümanın ete kemiğe dönüştürülmesi de kaçakçılık, özellikle de silah kaçakçılığı ile silahlı eylem yapan yasadışı gruplar arasında kurulan teorik bağlarla sağlandı. Türkiye'ye silah satmak isteyen dış güçler çatışmayı körüklüyordu. Mantık zincirinde eksik halka ise kaçakçılardı. Kaçakçıların, özellikle de silah ve uyuşturucu denkleminin ortasında yer alan kaçakçıların yakalanması gerekiyordu.

12 Eylül yönetimi tarafından bastırılan "Terör ve Terörle Mücadele Durum Değerlendirmesi" adını taşıyan kitapta bu görüşlere yer verilirken "özellikle uyuşturucu madde ve silah kaçakçılığı yapanların genellikle Rum ve Ermeni kökenli şahıslardan oluş-

32 "Körler ve Sağırlar Hep Karşılaşırlar", Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 9 Kasım 1998.

33 1980 yılındaki darbeden sonra önce Milli Güvenlik Konseyi daha sonra da Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi olan orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın malvarlığı ve ilişkileri hep tartışıldı. Uyuşturucu Kaçakçısı Selahattin Delidere 1984 yılındaki Babalar Operasyonu'nda alınan ifadesinde Şahinkaya ile ilgili önemli suçlamalarda bulundu. Ankara 4. Sıkıyönetim Mahkemesi'nin dosyasına giren ifade için soruşturma yapılamadı. Şahinkaya 1986 yılında gazetelerde yer alan malvarlığı tartışmaları üzerine 3 Ağustos 1986 günü malvarlığını açıkladı. Generalin geliriyle orantısız büyüklükte devasa bir serveti vardı. Bunun üzerine 24 Kasım 1986 günü Tahsin Şahinkaya'nın kendisine ve ailesine menfaat sağladığı yolundaki iddiaların araştırılması için SHP Milletvekili Cüneyt Canver ve arkadaşları tarafından Meclis araştırması açılmasını isteyen önerge, TBMM'de reddedildi. Büyükelçi Yalım Eralp, 12 Eylül 2001 tarihli *Hürriyet* gazetesine verdiği demeçte Amerikan Senatosunun Dış İlişkiler Komitesinin, 1981 yılında Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Şükrü Elekdağ'ı ve kendisini çağırarak, üst düzeydeki Türk subaylarının rüşvet aldığını söylediklerini, "adını açıkça söylememelerine rağmen, Şahinkaya'yı tarif ettiklerini" anlattı. Elekdağ ile Eralp konuya ilişkin bir mektup yazarak Kenan Evren'e göndermişti.

tukları saptanmıştır" ifadesine özel bir vurgu yapılıyordu. Devletin resmi görüşünü yansıtan bu kitapta kaçakçılık hayli basit biçimde bir Ermeni-Rum komplosu olarak değerlendiriyordu:

> "Temelde ülkemiz üzerinde emelleri olan ülke ve grupların emellerine ulaşmak için vasıta olarak kullandıkları kaçakçılık 12 Eylül öncesi terörün mevcudiyetinden de yararlanarak bütün gücüyle sürdürülmüştür. Sonuçta yapılması riskli ve çok güç olmasına rağmen ülkemizi bölmeyi, parçalamayı amaçlayan dış odaklarca değişik yollarla ve bazen de maliyetinin çok altında fiyatla silah pazarlayarak Milli bütünlüğümüzü ve mevcut anayasal düzeni değiştirme niyetiyle ülkemiz gençliği kadar işçimiz ve köylümüz de silahlandırılmıştır."

Bir başka tez ise "terörün" üstesinden gelmek için yapılan çalışmaların kaçakçılar üzerinde de etkili olduğu ve 12 Eylül'den sonra kaçakçılığın azaldığı yolundaydı. Devlet bu gelişmelere rağmen özellikle uyuşturucu kaçakçılığında durumun pek parlak olmadığını da itiraf ediyordu. Uyuşturucu madde yollarında önemli değişiklikler meydana gelmişti:

> "Kaçakçılık yönünden bazı illerin rolleri azalarak da olsa devam etmiş, bazı iller ise geçen döneme göre daha önemli merkezler haline gelmiştir. 12 Eylül'den sonra lisanssız olarak yetiştirilen kaçak Afyon'un nişadırla baz morfine dönüştürüldüğünü ve Mersin yoluyla Kıbrıs'a Antalya-Kaş üzerinden deniz yolu ile yurtdışına sevk edildiğini görmekteyiz."

Devlet görüşü belirgin rotalardan da söz ediyordu. Buna göre İran'dan ülkeye sokulan baz morfin eroine dönüştürülüyor, Güneyden Hatay ve Mersin üzerinden Lübnan ve Kıbrıs'a, Samsun üzerinden de Bulgaristan'a sevk ediliyordu. Ayrıca Hawala Bankerleri'nin kaçakçılığı finanse ettiği de anlatılıyordu. Ayrıca Avrupa'daki işçi dövizleri toplanıyor ve bu paralarla kaçak silah ve gümrük malzemeleri alınıyordu.[34]

34 "Özellikle Ermeni terör örgütünün (ASALA kastediliyor) militanları zaman zaman uyuşturucu madde, silah ve elektronik eşya kaçakçılığında ülkemiz kaçakçı örgütleriyle işbirliği içerisinde çalışmışlardır. 12 Eylül 1980 öncesinde Van ve çevresi, Diyarbakır'ın Lice, Hazro, Kulp ilçeleri, Elazığ'ın Palu ilçesi, Bingöl'ün Solhan ve Genç ilçeleri ile Mardin'in Midyat ilçelerindeki bazı Ermenilerin uyuşturucu madde, silah ve altın kaçakçılığını birlikte yürüterek hem "Kürdistan imajını" işledikleri, hem de kaçakçılığa ağırlık vererek büyük kazançlar elde ettikleri anlaşılmıştır." *Terör ve Terörle Mücadele Durum Değerlendirmesi*, s. 62-63.

Devlet silah kaçakçılarının borç içinde yüzdüğünü (!) ve bu yüzden uyuşturucuya yöneldiğini düşünüyor, uyuşturucu kaçakçılığındaki artış dolaylı olarak buna bağlanıyordu:

> "12 Eylül öncesi, büyük ümitlerle silah kaçakçılığı yapıp, büyük kazançlar sağlayan iç ve dış kaçakçılık örgüt ve patronları yatırımları sonucu büyük ölçüde borçlanmış bulunmaktadırlar. Borçlarını tasfiye etmek amacıyla da olsa yeni arayış içerisinde uyuşturucu madde kaçakçılığını seçmişlerdir. Diğer taraftan, yurdumuzda alınan önlemlere bağlı olarak Türk gençliğini dejenere ve yok etmeyi amaçlayan dış ve iç terör odakları amaçlarına silahlı eylemlere ulaşamadıklarını anlayınca, hassa bir topluluk oluşturan gençliği uyuşturucu maddelere alıştırarak yeniden terörü canlandırmak ve böylece hedeflerine ulaşmak gayreti içine girmişlerdir."

Yabancı ülkelerle anlaşma yapılmıştı ve buna bağlı olarak yurtdışına kaçırılan mal önemli ölçüde azalmıştı. Ancak devlet, uyuşturucuda yurtiçi tüketimin önemli ölçüde arttığını itiraf ediyor ve bu sorunun çok yönlü önlemlerle ele alınması gerektiğini söylüyordu. Çözüm yönetime hâkim olan asker sivil bürokrasinin bakış açısıyla uyumluydu. Başbakanlık genelgesiyle oluşturulan altkomiteler ve üniversite yöneticilerinin çalışmaları belirli bir çevrenin ve yaş gruplarının uyuşturucu alışkanlıklarını gösterir veriler elde edilmişti. Bu veriler ışığında önlemler alınmıştı.[35]

Kaçakçılığı ırkçı fikirlerle Ermeni siyasal şiddetine indirgeyen "devlet görüşü" en açık biçimde 17-18 Nisan 1984 tarihlerinde Ankara Üniversitesi tarafından düzenlenen "Ermeni Terörizmi Kaynakları, Uyuşturucu Trafiği ile İlgisi, Tarihin Saptırılması" başlıklı uluslararası sempozyumda sergilendi. Bu sempozyumda özellikle CIA ile bağlantılı vakıflarda ve araştırma kuruluşlarında çalışan analistler uyuşturucu kaçakçılığı ile Ermeniler arasında bağ kurmak için çalıştılar. ASALA örgütünün uyuşturucu kaçakçılığındaki rolü devlet tezini güçlendirirken Tarık Somer ve Turan İtil gibi profesörler çokuluslu kaçakçılık organizasyonlarında sadece "Ermeniler" üzerinde durmayı tercih ettiler. Profesörler Trento Davası'nın önemli isimlerinden Henry Aslanyan üzerinde dikkatle dururlarken, Aslanyan'ın birlikte iş yaptığı Türkleri gör-

35 *Terör ve Terörle Mücadele Durum Değerlendirmesi*, s. 70-71.

mezden geliyorlardı. Üniversitenin önemli profesörleri terör, kaçakçılık ve uyuşturucu ticareti arasında bağlar kuran bu bildiriyi yazarlarken İstanbul Emniyet Müdürü Şükrü Balcı hummalı bir faaliyete girişmiş, bir yandan kaçakçıları kollarken diğer yandan "rejimi tehdit eden" Yahudi, Ermeni ve Rum döviz kaçakçılarından haraç toplamak için bir organizasyon kurmuştu...

Babalar Operasyonu IV

Devlet bir yandan "dış güçler" argümanıyla uyuşturucu kaçakçılığının geliştiğini söylerken kaçakçılara karşı dişe dokunur hiçbir adım atılmıyordu. Darbenin ilk günlerinde 55 numaralı bildiri ile toparlanan babalardan dişe dokunur bir şey çıkmadı. Devlet 1980 öncesinde şiddet tekelinin delinmesinden rahatsız olmuştu ancak bu rahatsızlık devletin mali tekeline yansımamış, yeraltı dünyası pek de önemsenmemişti. Büyük iddialarla açılan 194 kişilik Telemen davası fiyaskoyla sonuçlandı. Kaçakçılık davalarının görüldüğü 4. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na bağlı 4 numaralı Askeri Mahkeme'de 1983 yılı Mart'ına kadar sadece 49 kişiye hüküm verildi. Ve bunların sadece 15'i uyuşturucu kaçakçılığından hüküm giydi

23 Aralık 1982 günü Genelkurmay'da yapılan bir toplantıda güvenlik birimleri arasında kaçakçılık konusunda istihbarat ve koordinasyon eksikliği saptanmıştı. Bu bir dizi yeni düzenlemeye yol açtı. 6 Haziran 1983'te MİT'te Kontrespiyonaj Daire Başkanlığı bünyesinde Kaçakçılık Şubesi kuruldu. Şubenin başına Bulgaristan'da kaçakçılar arasında çalışırken apar topar Türkiye'ye dönmek zorunda kalan Mehmet Eymür getirildi. Benzer biçimde Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde de Kaçakçılık ve İstihbarat Daire Başkanlığı kurulmuş, başına Atilla Aytek getirilmişti. Ayrıca önemli bir değişiklikle kaçakçılık suçlarına Ankara 4 Numaralı Askeri Mahkemesi'nin bakmasına karar verildi. Bu gelişmelerin ardından yeni bir Babalar Operasyonu 1984 yılında MİT'in Genelkurmay Başkanlığı'na Dündar Kılıç, Behçet Cantürk ve Abuzer Uğurlu'nun sorguya alınmasını önermesi ve 20 Şubat 1984'te bu iznin verilmesiyle başladı. Dokuz gün sonra yakalanan Dündar Kılıç'la birlikte 36 kişi gözaltına alındı. Dündar Kılıç'ın işkence altında alınan ifadelerinden sonra bu defa 30 Nisan'da Behçet Cantürk gözaltına alındı. Aralarında Yaşar Yamak, Sait

Koç, Behçet Cantürk gibi isimlerin bulunduğu bu 36 kişi alınan özel izinlerle haftalarca gözaltında tutularak sorgulandı.

Ağır işkence altında alınan ifadeler gelecekteki operasyonlar için de malzeme sağlayacaktı. Ancak bu sorgularda soruşturma babaların üzerine gitmekten çok, devlet içindeki gruplar arasında yaşanan iktidar savaşına malzeme taşımaya yöneldi. İfadelerle yapılan operasyonlar da bürokrasi içindeki dengeleri değiştirmeye yönelebilecek bilgi arayışı ile sınırlandı. Bu en açık seçik biçimiyle Dündar Kılıç'ın sorgusunda yaşandı. Mahkemeye delil olarak sunulan ses bantlarında sorgucular Kılıç'a eğlence dünyasının gözde kadınlarını ve onların ilişkilerini soruyordu. Babalar Operasyonu Abuzer Uğurlu, Dündar Kılıç ve Behçet Cantürk'ün merkezinde olduğu halkalar halinde genişledi. 1984 yılına gelindiğinde 1500 kişiden yaklaşık 20 bin sayfa ifade alınmıştı. Bu ifadelere dayanılarak onlarca dava açıldı ve duruşmaları yıllarca sürdü.

Altın Tabancalı Adam

Kaçakçıların Kintex desteğiyle yaptığı işbölümü, herkesin büyümesini sağlamış, sınırın orta boy kaçakçıları kurdukları ulus ötesi ilişkiler sayesinde milyonlarca doların aktığı bir köprüyü kontrol eder hale gelmişti. Liceli kendi halinde bir kaçakçı olan Behçet Cantürk de Karadenizli kaçakçılar ve özellikle Sarı Avni ile tanıştıktan sonra işlerini büyütme fırsatı buldu.[36] Lübnan, Suriye, Irak ve İran gibi ülkelerden gelen talep Türkiye üzerinden yapılan silah kaçakçılığını önemli ölçüde geliştirmiş, Güneydoğu sınırında çalışan bütün kaçakçılar bu gelişmeden yararlanmıştı. Ayrıca İran'ın 1955 yılında haşhaş üretimini yasaklaması yine Güneydoğu sınırları üzerinden yüklü bir afyon ve morfin kaçakçılığını ateşlemişti. Müteahhitlik yapan Behçet Cantürk para sahibi bir adam olarak hisseli kaçakçılık işlerine de giriyordu. Yine de onun için dönüm noktası 1979 yılında İstanbul'da Sarı Avni ile tanışması oldu. Cantürk önceleri İranlı kaçakçılardan Güneydoğu'da teslim aldığı malı İstanbul'da teslim ederek kilo başına birkaç bin

36 Karadenizli kaçakçılarla Lice'lileri buluşturan 1975 yılındaki büyük deprem oldu. Lice'yi yerle bir eden depremin ardından girişilen yoğun inşaatlarda Karadenizli müteahhitler de yer almıştı. Ve bu o dönemde müteahhitliğe girişen Behçet Cantürk için büyümesini sağlayacak ilişkilerin başlangıcını oluşturdu. Soner Yalçın, *Beco, Behçet Cantürk'ün Anıları*, s. 29.

dolar kazanıyordu. Siparişler büyüdükçe partiler de büyüdü. 1980 yılında İran'da mollaların iktidarından sonra birer ikişer kapanan eroin laboratuvarları bu defa Lice ve çevresinde kuruluyordu. Bu üretimin bir bölümü sahip oldukları ilişkiler sayesinde Kıbrıs üzerinden Avrupa'ya yollanıyordu. Cantürk eroin üretimine de girişti. Ayrıca hisseli olarak altın ve pırlanta kaçakçılığı ile hayali ihracata da el attı. Serveti de hatırı sayılır ölçüde artmıştı. Diyarbakır'da otelleri, iş hanları, arsaları, daireleri ve dükkânları vardı. Ayrıca güç durumdaki işadamlarına yüksek faizle para da veriyordu. Hatta alacağını tahsil etmek isterken tehdit ettiği bir işadamı yüzünden gözaltına alınmıştı. 46 gün gözaltında kaldıktan sonra tutuklanmış, pek çok suçlamayla birlikte uyuşturucu kaçakçılığı suçlamasıyla yargılanırken "delil olmadığı" için serbest kalmıştı.

Cantürk önemli polis müdürleriyle yakın ilişki kurarak kendini koruyacağını düşünmüştü. Ancak devletin kaçakçılığı bir "Kürt, Ermeni, Rum" komplosuna indirgeyen bakış açısı için bulunmaz bir malzeme olduğunu unutmuştu. Devletin gözünde hem siyasetle uğraşan bir Kürt'tü, hem de annesi Ermeni'ydi. ASALA'nın eylemlerinin yoğunlaştığı bir dönemdi ve her haberde Behçet Cantürk'ün annesinin "Ermeni" olduğu ısrarla vurgulanıyordu. Bu yüzden de 1984 yılında başlayan babalar operasyonunun hedeflerinden biri haline geldi. Zaten yakalanan pek çok kaçakçının ifadesinde adı geçmeye başlamıştı. Özellikle Selahattin Delidere ifadesinde Cantürk'le ilgili pek çok ayrıntıdan söz etti. Ankara, Kaçakçılık ve İstihbarat Dairesi'nden gelen polisler tarafından 30 Nisan 1984 günü İstanbul'daki evinde gözaltına alındı. Bir ay boyunca Gölbaşı'nda ağır bir işkence altında 60 sayfalık ifade verdi. Cantürk'le birlikte avukatları, kardeşleri, akrabaları da gözaltına alınmış, hepsine de işkence yapılmıştı. Hatta soruşturmada Cantürk ve Sarı Avni ile bir yat gezisine katılan Ahu Tuğba ve Oya Aydoğan da Ankara'ya getirilerek sorgulanmıştı. Polis soruşturması bittiğinde 29'u firari 63 kişi hakkında uyuşturucu kaçakçılığı ve Asala'yla işbirliği yapmak gibi suçlamalarla fezleke hazırlandı. 22 Haziran günü Ankara 4 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nden başlayan davada tüm sanıklar ifadelerinin işkence altında alındığını belirterek polis ifadelerini reddettiler. Ancak Albay Ali İhsan Cesur ve Cantürk'ün karısı Akile Dilek Alev polis ifadesini kabul ediyordu. Alev mahkeme önünde Beh-

çet Cantürk'ün ASALA ve DDKD ile ilişkili olduğunu, bankalara kendisinin adıyla para yatırdığını, hostesleri uyuşturucu işinde kullandığını söyledi. Cantürk tutuklanıp Mamak Cezaevi'ne konduktan sonra MİT tarafından gözaltına alındı ve 30 gün süreyle sorgulandı.

Bu defa uyuşturucu kaçakçılığından çok ASALA ile ilişkisi üzerinde duruldu, Cantürk'ün Suriye'nin Kamışlı ilçesinde bulunan akrabaları ile yaptığı görüşmeleri ayrıntılarıyla anlatması istendi. Cantürk MİT'teki sorgusunda 12 Eylül'den üç-dört ay sonra Sofya'da Vitoşa Oteli'nde yapılan babalar toplantısını da anlattı. Cantürk bu toplantıya katılmamıştı ama Hasan Conkara, Enis Karaduman, Hikmet Uzun, Hikmet Sevcan, Fikri Kocakerim, Doğan Çelik, Ahmet Uğurlu, Suphi Aşıcıoğlu, Ali Açmak, Bekir Çelenk, İlhan Sağlamer, Şaban Vezir, Sarı Avni ve Oflu İsmail gibi isimlerin katıldığını öğrenmişti. Bu sorgulamada Cantürk Kapalıçarşı'ya ASALA tarafından yapılan baskınla da ilişkili olduğunu kabul eti.

Cantürk, hem polis hem de MİT'te verdiği ifadelerinde Avrupa'daki organize suç gruplarıyla ilişkilerinden ayrıntılarıyla söz etmiş, bu bilgiler Atilla Aytek tarafından Interpol kanalıyla Avrupa'daki polis örgütlerine gönderilmişti. Aynı günlerde Pizza Connection soruşturması Avrupa'ya sıçramış, özellikle İtalya'da mafyayla ilişkili pek çok politikacı ve bürokratın açığa çıkmasına yol açmıştı. Bu nedenle İtalya'daki soruşturmayı yürüten savcılar Sarı Avni, Paul Waridel ve Behçet Cantürk ile yakından ilgileniyordu. Sık sık Türkiye'ye gelerek Cantürk'ün duruşmalarını izlediler. Birkaç defa Cantürk'ü sorguya çektiler ancak dişe dokunur bilgi alamadan dönmek zorunda kaldılar. Yine de işkence altında alınan ifadeler etkili oldu.

Polisteki Mafya

Devlet kaçakçılığın azaldığını ileri sürüyordu ama 12 Eylül sonrasında kaçakçılarla bürokratlar arasında kurulan ilişkiler, rejimin en tutulan polis müdürü Şükrü Balcı'nın 1982 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmesiyle zirveye çıkmıştı. Şükrü Balcı İstanbul Trafik Şubesi Müdürlüğü döneminden beri poliste rüşveti kurallara bağlayan, organize hale getiren bir müdür olarak tanındı. Balcı'nın polis içinde kurumsal hale getirdiği rüşvet mekanizmaları "torbacılık" olarak anılacak ve kaçakçılığın evrilişin-

de önemli bir rol oynayacaktı. Torbacılık rüşvetin sistemli olarak toplanmasına ve polislere rütbelerine göre dağıtılmasına dayanan bir mekanizmaydı.

Balcı istisnai bir polisti. ABD'de Uluslararası Polis Akademisi'ni bitirmiş, kontrgerillacıların yetiştiği ünlü Panama School'da eğitim görmüştü. 12 Mart döneminde 1. Şube Müdürü olan Balcı, bu dönemde yapılan ağır işkencelerden de sorumlu tutuluyordu.

Balcı İstanbul Emniyeti'nde çalışırken kaçakçılıktan, yurtdışına para kaçıran bankerlere kadar bir dizi alanı kontrolü altında tutuyor, düzenli olarak rüşvet ve haraç alıyordu. Balcı hakkında daha önce de çeşitli ihbarlar yapılmış, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nü 40 milyon lira peşin para ve ayda 4 milyon lira aidat ödemek şartıyla "satın aldığı" ileri sürülmüştü. Uğurlu ailesine yakınlığı ile bilinen Emniyet Genel Müdürü Rafet Küçüktiryaki tarafından İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne atanmıştı. Balcı'nın yeraltı dünyasıyla ilişkileri daha 12 Mart döneminde Mart-1 operasyonunda tespit edilmişti. Kaçakçılardan Hüseyin Uğurlu ifadesinde Şükrü Balcı'ya 1972 yılında 200 bin lira rüşvet verdiğini söylüyordu. Şükrü Balcı bu operasyon sırasında aranan kaçakçılardan Zihni İpek ile irtibat kurduğunu söylemiş ve İpek'in "10 gün içinde bir parti silah yakalatacağı" sözünü vermişti. Bu nedenle Zihni İpek'in aranmasından vazgeçilmesini istiyordu. Ancak Zihni İpek bir süre sonra MİT tarafından yakalandığında Şükrü Balcı'nın operasyonun en önemli hedeflerinden biri olan Mustafa Uğurlu ile buluştuğunu, Uğurlu'ya Zihni İpek'e yardım sözü verdiğini anlattı. İstanbul merkezli kaçakçılığı koruyup kollayan bu polis müdürüydü.

Balcı'nın ilişkileri düzenlenen fezlekede bu bütün çıplaklığı ile yer aldı. Ancak bu iddialar işkenceleri yöneten polis müdürünün "Aşırı solun yıpratıcı propagandasına maruz kalacağı" gerekçesiyle Faik Türün'ün emriyle fezlekeden çıkarıldı.[37] Balcı'yı soruşturan MİT ekibi bu şaibeli polis müdürünü generallere sırtını dayayarak yakayı sıyırmasını unutmamıştı.

Mart-I operasyonunda toplanan bilgiler, babalar operasyonunda alınan ifadelerle bir araya getirildiğinde ünlü MİT Raporu'na kaynak olan 125 sayfalık ekler ortaya çıkacaktı. Rapora kaynak olan bu eklerde Şükrü Balcı'nın "Heroin Trail" adlı araştırmada

37 Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, s. 289-290.

büyük babalar arasında yer verilen Mahmut Karaduman ile bağlantılı olduğu ileri sürülüyordu. Karaduman uzun yıllar Beyrut'ta yaşadıktan sonra Türkiye'ye gelerek Karavan Pavyon'u açmıştı. Daha sonra da Vatan Konserveleri'nin sahibi olmuştu. Libya'ya Demirperde yapısı ağır silahlar sattığı, uyuşturucu kaçakçısı Oflu Osman'la birlikte çalıştığı ileri sürülüyordu. Karaduman '80'li yıllarda Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e Birleşik Arap Emirlikleri ziyareti sırasında fahri mihmandarlık yapacak kadar geniş ilişkilere sahip etkili bir işadamıydı. Oğlu Enis Karaduman'ın da Behçet Cantürk'ün amcaoğlu Abdullah Cantürk'le birlikte uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı ileri sürülüyordu. Mahmut Karaduman'ın Şükrü Balcı ile oğlu Ertuğrul Balcı'nın Washington'daki evini arayarak bağlantı kurduğu ileri sürülüyordu.[38]

Balcı Şubat 1982'de gözaltına alınarak sorgulanan kaçakçı Osman İmamoğlu'nun ifadesinde de boy gösterdi. İmamoğlu İstanbul kıyılarına çıkarılan kaçak sigaranın yakalanmasını önlemek için bizzat Şükrü Balcı tarafından yapılan "toplantı anonsuyla" dönemin kaçakçılara göz açtırmayan polis müdürü Sadettin Tantan'ın geri çekilmesini sağladığını ileri sürdü. Balcı, büyük çaplı ham madde kaçakçılığında da kilit rol oynuyordu. Mustafa Uğurlu'nun 1980 yılında yakalanan 150 ton kaçak bakırının bırakılmasını sağlamıştı.

Polis müdürünü en açık seçik biçimde tarif eden Nizamettin Aytemiz oldu. Aytemiz Tuncay Mataracı'nın soruşturulması için kurulan komisyona verdiği ifadede "Biz bu konularda ifade verirken polisteki yetkililerin isimlerini verdiğimiz için bizim anamızı ağlatıyorlar. Aslında bu Mafya'nın bütün elemanlarının koruyucusu İstanbul Emniyet Müdürü'dür. Yani Şükrü Balcı'dır. Şayet Emniyet Müdürü Türkiye'ye veya İstanbul'a toplu iğne girmeyecek desin kaçakçılık olmaz" diyordu.

Balcı ile ilgili ayrıntılı bilgi verenlerden biri de Dündar Kılıç'tı. Kılıç, Balcı'nın yönetiminde Kapalıçarşı'daki yasadışı para transferleriyle uğraşan Ermeni ve Musevilerden haraç alan bir organizasyondan ayrıntılarıyla söz etti:

> "Şükrü Balcı'nın İstanbul'da Gazinocular Kralı diye tanınan Fahrettin Aslan ile yakın münasebeti vardır. Yine duyduğuma göre kendisi Fahrettin Aslan'la bir takım gayrimüslimlere baskı

38 MİT Raporuna Kaynak Olan Etüdler, *Nokta* (özel ek), 4 Eylül 1988.

yapıp korkutmak suretiyle 2 milyara yakın veya daha fazla miktarda bir parayı toplamıştır. Tarık Ümit, takriben bundan 2 yıl kadar önce yani 1982 yılında kumarhaneye gayrimüslim müşterilerin Fahrettin Aslan yüzünden gelmediklerini, Fahrettin Aslan'ın 40'a yakın gayrimüslimi korkutarak, polise alınacaklarını ifade ederek bunlardan para sızdırdığı, bu konuyu kendisine Ermeni asıllı bir müşterimizin anlattığını söyledi. Tarık Ümit bu işin yapılması sırasında 5 tane gayrimüslimin gözaltına alındığını, gayrimüslim şahıslar kaçak tarafından döviz transferi ve ham madde kaçakçılığı yaptıkları için, kendilerinin bu sebeple sıkıştırılıp, şantaj yoluyla bu paranın toplandığını ilave etti. Ben bunun üzerine Fahrettin Aslan'a bu konuyu açtım. Ayrıca Fahrettin'in ağabeysi İspirli Mustafa da (Mustafa Aslan) bu haberi teyit etti. Fahrettin bana konunun söylendiği kadar büyük rakamlara ulaşmadığını, kendisinin bu işin içinde yalnız olmadığını, Şükrü Balcı'nın ve bazı kişilerin kendisiyle beraber olduğunu, kendi hissesine 75 milyon TL'si para düştüğünü, benim de zararıma karşılık 25 milyon TL'si vereceğini söyleyerek kulüpteki zararımı telafi etmek gayesiyle bana 25 milyon TL'si verdi. Ben Fahrettin ile Şükrü Balcı'nın 20 yıldır tanıştıklarını bilirim. Zaten bu konularda 1980 yılından sonra Kabakoz'a alındığım zaman da bazı açıklamalarda bulundum ve bir nevi Şükrü Balcı ile onun yakın arkadaşı Mali Şube Müdürü Hikmet Yapar'ı suçladım. Bu konuda herkesin ifadesini de aldılar. Ben ifademde, Şükrü Balcı'nın ve Hikmet Yapar'ın esas suçluların yurtdışına kaçışlarına göz yumduklarını ve bizleri nahak yere buraya getirdiklerini beyan ettim. Ancak bu ifadeler sonradan hasıraltı edildi ve Ankara'ya bildirilmedi."

Balcı'yı ihbar eden bir süre Dündar Kılıç'ın ortağı olan Tarık Ümit'ti. Kapalıçarşı'da yasadışı para trafiğini yönlendiren azınlıklardan haraç alınması faaliyeti için Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na bir fezleke yazılmış, Balcı bu fezlekede firari gösterilmişti. Dokunulmaz polis müdürü 3 Mayıs 1983 tarihinde Büyükelçilik Güvenlik Müsteşarı olarak ABD'ye gönderildi.[39] 1984 yılında Mülkiye Müfettişlerinin yazdığı raporlar da Balcı'nın azınlıklardan haraç alan organizasyonu yönettiğini belirliyordu. Balcı bu rapordan sonra yargı önüne çıktı. Ancak lehte tanıklar Tayyar

39 Doğan Yurdakul, *Abi*, Ümit Yayıncılık, s. 24.

Sever, Orhan Uzeller, Mehmet Ağar ve Nihat Camadan gibi polis müdürleri sayesinde 1986 yılında beraat etti. Amerika'ya yerleşti ve 1993 Mayıs'ında öldü. Balcı suçlamalardan sıyrılmıştı ancak Balcı ekolünden polislerin yönetimindeki İstanbul Emniyeti ile MİT, daha doğrusu Mehmet Eymür-Atilla Aytek ikilisi arasında 1972 yılındaki Mart-I operasyonundan beri artan gerilim 1987 yılında yazılan MİT Raporu ile doruk noktasına çıkacaktı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE MAFYA

Bankerlerden Hayali İhracata

İhracatın devlet eliyle teşvik edilmesi Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri hayali ihracata yol açtı. Daha '20'li yılların sonunda ihracatçılara belirli ülkelere ihracat yaptıkları takdirde belirli malları ithal hakkı tanıyan tercihli dış ticaret sistemi hayali ihracatı doğurmuştu. 1933 yılına kadar uygulanan tercihli dış ticaret, ayrıca belirli malların belirli ülkelere ihracatında ihracatçıya çeşitli primler ve teşvikler verilmesini sağlıyordu.[1] Hayali ihracatta ikinci büyük hamle 1957 yılında görüldü. Dış ticaret rejimindeki değişiklikle Türkiye'nin ihracat zorluğu çektiği kimi mallar bir liste halinde belirlenmiş ve bu malları ihraç edenlere bedelsiz ithalat hakkı tanınmıştı. Dört Sayılı Liste adı verilen bu teşvik listesinde keçiboynuzu, kaolen gibi mallar yer alıyordu. Bu malları ihraç edenlere buzdolabı, binek otomobili gibi iç piyasada karaborsada olan ve büyük kazanç sağlayan malları gümrüksüz olarak ithal hakkı verildi. Kısa sürede dört sayılı listede yer alan malların ihracatı patladı. Patlamanın büyük bir bölümü hayaliydi.[2]

Üçüncü büyük ihracat seferberliği 1968 yılında başladı. Başba-

1 Erhan Bener, *Türkiye'de Para ve Kambiyo Denetimi* s. 115'ten aktaran Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*, 1. bölüm, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 183.

2 "Hayali İhracat Olayı" Erhan Işıl, *Güneş*, 26 Ekim 1987.

kan Süleyman Demirel'in emriyle, dönemin DPT Müsteşarı Turgut Özal tarafından vergi iadesi sistemine "işlerlik" kazandırıldı. Bu işlerliği en iyi değerlendiren başbakanın yeğeni Yahya Demirel oldu. Yahya Demirel mobilya gibi gösterdiği sunta ihracatıyla yüklü bir vergi iadesi aldı.

Ancak asıl büyük ihracat hamlesi için 24 Ocak 1980 tarihini beklemek gerekecekti. İhracata işlerlik kazandıracak tedbirlerin altında yine Turgut Özal ismi vardı. 24 Ocak kararlarıyla birlikte ihracat da yıldan yıla katlanarak arttı. 1987 yılına kadar bazen yılda yüzde 60'a varan ihracat artışları kaydediliyor, ihracat seferberliği sırasında görülmemiş rakamlara ulaşılıyordu. Bu dönemde gözü kara Türk girişimcileri 3,5 milyon nüfuslu Libya'ya 2 milyon adet (!) kapı ihraç etmeyi başardı. Aynı girişimciler çöl sıcağında kavrulan bu ülkeye onbinlerce patinaj zinciri satmayı da becermişlerdi.[3] Hayali ihracatın bu büyük patlaması, daha önceki dalgalardan farklı olarak suç ekonomisi ve bankerlik mekanizmasıyla yakından ilişkiliydi. 24 Ocak kararlarıyla birlikte şekillenen liberal ekonomide mali piyasaları denetimsiz bir biçimde dolduran bankerler, '70'lerin sonundan itibaren kaçakçılığın finansmanıyla gelişen yasadışı mali piyasalarla, yasal mali mekanizmalar arasında belirgin bir ilişki kurdu. '80'li yılların başında bir büro tutup, tabela asan dilediği gibi para toplayabiliyordu. Yasal hiçbir düzenleme olmadığı gibi denetim de yoktu. Bankerler topladıkları fonların olağanüstü faizlerini ancak yeni fonlar toplayarak karşılayabiliyordu. Çünkü aylık yüzde 10-12 maliyete sahip bir parayı işletmek mümkün değildi. Saadet zinciri işleyişine dönüşen bankerlik sistemi, toplanan fonların ancak büyük yasadışı risklerle sağlanabilecek getirilere yatırılmasına olanak tanıdı.

Bu faaliyetlerin en masumu tefecilikti. Daha yaygını ise hayali ihracatın finansmanıydı ve ihracatın patlamasında adeta bir katalizör rolü oynuyordu. Pek çok banker hayali ihracatçılarla ilişki kurduğu gibi, pek çok hayali ihracatçı da bir koldan bankerlik faaliyeti yürütüyordu. Bunun dışında kaçakçılık da bankerlerin denetimsiz fonları için olağanüstü kârlar elde edebileceği alanlardı. Mekanizma tersine de işliyor, bankerlerin sattığı bankalara ait mevduat sertifikaları üzerinden yasadışı faaliyetlerden elde edilen cirolar mali sisteme sızabiliyordu. Özellikle hamiline mevduat

3 Bilal Çetin, *Soygun*, s. 228.

sertifikası uygulaması uçsuz bucaksız bir sermaye yarattı. Bankalar tarafından basılan bu sertifikaları yine bankalar dışında hiç kimse denetlemiyordu. Ne kadar sertifika ihraç edildiğine dair hiçbir kayıt yoktu. 1000 civarında bankerlik kuruluşu halktan çeşitli biçimlerde para topluyor, aylık yüzde 10-12 civarında faiz veren bankerlerden daha ciddi çalışanlar sadece anaparanın garantisi olarak müşterilerine bankaların mevduat sertifikalarından veriyorlardı. Yine mevduat sertifikaları aracılığıyla yasadışı faaliyetlerin fonları rahatlıkla mali sisteme sokulabiliyor, devlet güvencesinden yararlanabiliyordu.

Bankerlerin ateşlediği çılgınca yarış bankaların da el altından yüksek faiz vermesine yol açmıştı. Bankalar arasında faizleri belirleyen centilmenlik anlaşması delinmişti. Bankalar mevduat sertifikası işinden de memnundu. Kamu bankaları da dahil irili ufaklı bütün bankalar harıl harıl mevduat sertifikası basıyor, çuvallara doldurarak bankerlere satıyorlardı. Mevcut 38 bankadan 31'i mevduat sertifikası basmıştı. Ciddi bankalar kendi sertifikalarını şubeleri aracılığıyla satarken, itibarı olmayan bazı bankalar büyük bankerler aracılığıyla satışı tercih ediyordu. İşin cılkı çıkmıştı. Bazı sertifikaların kuponları da ayrıca satılıyor, müşterilerine nakit ödeme yapamayan Hisarbank gibi kimi bankalar ödemelerini mevduat sertifikasıyla yapıyordu.[4] 1981 yılına gelindiğinde gazeteler bankerlerin daha yüksek faize davet eden kışkırtıcı ilanlarıyla dolup taşıyordu.

En az 45-50 milyar liralık mevduatın bankerlerde bulunduğu tahmin ediliyor, bu çılgınlığın nereye varacağını hiç kimse kestiremiyordu. 11 Eylül 1981 günü Ödünç Para Verme yasasında değişiklik yapıldı ve bankerlerin Maliye Bakanlığı'ndan ruhsat almaları, bakanlık tarafından denetlenmeleri öngörüldü. Ayrıca bankerlerin ilan ve reklâmları da Merkez Bankası tarafından denetlenecekti. Bu yasa ile bankerlerin mevduat toplaması da sermayeleri ile sınırlanmıştı. Yasa kapsamında 278 kişi ve kuruluş bankerlik ruhsatı için bakanlığa başvurdu. Bin civarında banker olduğu tahmin ediliyordu ve geri kalanlar bakanlığa bile başvurmaya gerek duymadan para toplamaya devam ediyordu.[5] 17 Kasım günü

4 Emin Çölaşan, *Banker Skandalının Perde Arkası*, Milliyet Yayınları 8. Baskı, Kasım 1984, s. 136-137.

5 Bu 281 kişilik liste bankaların ve büyük holdinglerin sahip olduğu bankerlik şirketlerinin dışında adı kimse tarafından duyulmayan ve Kapalıçarşı Sirkeci piyasalarında para transferleriyle uğraştıkları bilinen isimler de vardı.

yayınlanan bir tebliğ ile bankerlerin mevduat sertifikası satışının yasaklanması saadet zincirini koparan hamle oldu. İki gün sonra Banker Servet halktan topladığı 600 milyon lirayla ortadan kayboldu. Bankerler birbiri ardına kaçıyor ya da tutuklanıyordu. Sistemin nasıl işlediği de açığa çıkmaya başlamıştı.

Seban ve Bentaş adlı bankerlik kuruluşlarının sahibi Selahattin Diker gazeteci Emin Çölaşan ile yaptığı röportajda yeraltı dünyasıyla bankerlerin ilişkisini ortaya koyuyordu:

> "Duyduğumuz ve bildiğimiz kadarıyla pek çok karanlık adam ve 'Baba' diye geçinenler bankerlerden milyarlarca para çekmişlerdir. Ancak bankerler korktukları için bunları açıklayamazlar. Ayrıca pek çoğunun da belgesi olmadığı için zaten kanıtlanamaz."[6]

Asıl büyük çöküş 1982 yılının Haziran'ında başladı. Bankaların girdiği çılgın faiz yarışı Hisarbank'ın 7 Haziran günü "En yüksek faizi vereceğini" ilan etmesiyle zirveye ulaştı. Rakam verilmiyordu ancak faiz yıllık yüzde 80'e vurmuştu. Ve 20 Haziran günü Banker Kastelli olarak bilinen Cevher Özden'in İsviçre'ye gittiği haberi tam bir şok etkisi yarattı. Altı gün sonra Merkez Bankası başkanı yönetiminde yapılan bir toplantıda Kastelli'nin sattığı sertifikalarla, bankaların sattığı sertifikaların rakamlarını karşılaştırmak üzere banka yöneticileriyle Kastelli yöneticileri arasında düzenlenen toplantıda durum net biçimde ortaya çıktı. İstanbul Bankası, Hisarbank batmıştı. Sadece İstanbul Bankası 10 milyar lira zarardaydı. Bunun dışında bankaların Merkez Bankası'na bildirdikleri mevduat sertifikası satış rakamları eksikti ve karşılıkları yatırılmamıştı. Mesela Hisarbank 2 milyar liralık mevduat sertifikası sattığını söylerken, Kastelli'nin kayıtlarına göre Hisarbank'ın 20 milyar liralık sertifikası satılmıştı.

Bu borcu devlet üstleniyordu; bankerler, batık bankalar ve bu bankaların yükümlülüklerini üstlenen kamu kuruluşları aracılığıyla büyük bir yasadışı mali alan yaratıldı. Köşe başı bankerleri, Banker Kastelli, diğer bankerler ve batan bankalar birlikte düşünüldüğünde 610 bin mudinin yaklaşık 345 milyar liralık mevduatı batmış, bir başka deyişle el değiştirmişti.[7] Basit bir örnek vermek gerekirse 1983 yılındaki altın kaçakçılığı soruşturması sıra-

6 Emin Çölaşan, *Banker Skandalının Perde Arkası*, s. 200.

7 Süleyman Genç, *Kuşatılan Devlet Türkiye*, Boyut Kitapları, 1. basım, Kasım 1997, s. 114.

sında bankerlerden en büyüğü olan Kastelli'nin 1 Şubat 1980 ile 4 Mart 1980 tarihleri arasında İsviçre'ye altın kaçırdığı, karşılığını ise işçi dövizi olarak gösterdiği ortaya çıktı.

Hayali ihracat bu büyük kara para havuzunu tazeleyen ve dolduran en önemli musluk olarak varlığını sürdürdü. İhracat kâğıt üzerinde patlamıştı ve ekonomide yaşanan döviz sıkıntısı itirazların gücünü engelliyordu. Ancak 1987 yılında hayali ihracatın ayyuka çıkması soruşturmalara yol açtı. Fakat bu soruşturmalar kısa sürede hükümetin muhalif partileri destekleyen holding ve şirketlerden intikam alma operasyonuna dönüştü.

Banker Bako'nun ilişkilerini didikleyen MİT Raporunu DYP ile ilişkilendirmekte sakınca görmeyen Turgut Özal, '90'lı yılların başında hesabı kesilen hayali ihracat ilişkilerinin milyar dolarlık faturasında, ANAP'ı ilgilendiren bölüme itiraz etmişti. Kutlu Savaş'ın raporunun hayali ihracatta parmakların bürokratlara dönmesini sağlarken, "Başbakan talimatının yasal dayanağı olmasa dahi" ifadesiyle hayali ihracatçılara teşviklerin ödenmesini sağlayan ünlü genelgenin altındaki Turgut Özal imzasının sorumluluğunu gözlerden kaçırıyordu. Parmakların gösterdiği bürokratlar da farklı bir işlemle karşılaşmadı. MİT'ten DPT Müsteşar Yardımcılığına gelerek hayali ihracatla ilgili kritik yetkileri elinde toplayan Bülent Öztürkmen hakkında onlarca dava açıldı. Ancak bu davaların tamamı zaman aşımına takılarak düştü. Hayali ihracat olayında, Hazine ve Merkez Bankası'nın kritik noktalarında yer alan bürokratlar yıllar sonra Refah-DYP koalisyonunun çöküşünden sonra kurulan yeni hükümette önemli koltuklara oturdular. Gerçek bir altın çağdan söz edilebilirdi. Sadece tespit edilebilen ve kayıtlara geçen hayali ihracat milyarlarca dolar büyüklükteydi. Dahası, Özal ekonomisinde ihracat rakamlarının iyimser tahminlerle yüzde 20'sinin hayali olduğu ileri sürülüyordu. 1. Özal hükümetinin dört yıllık iktidarında yüzde 20 hesabıyla yaklaşık 6,5 milyar dolarlık hayali ihracat yapıldığı tahmin ediliyordu.

Sadece 1985 yılında 875 milyon dolarlık hayali ihracat yapılmıştı ve bu 8 milyar dolarlık ihracatın yüzde 10'unu oluşturuyordu. Bu seferberliğe herkes katıldı. Bankalar ihracatı finanse etmek için büyük miktarda komisyonlar alarak "açıktan" limitleri aşan krediler veriyorlardı. Kredilerin yüzde 4-5'i tutarındaki bu fahiş komisyonları ancak büyük miktarda hayali ihracat yapanlar ödeyebiliyordu. Ancak bankalar işin bu yanıyla ilgilenmemeyi tercih

ediyor, hatta daha kolay kredi vermek için kayıt dışı işlemlere girişiyordu.

Horzum'un Yükselişi

Büyük oranda hayali ihracatı finanse eden bu kredilerden bir bölümü Cumhuriyet tarihinin en büyük yolsuzluklarından biriyle sonuçlandı. Kemal Horzum Emlak Bankası'nı, açıktan aldığı kredilerle yaklaşık 90 milyon dolar dolandırdı. Hawala bankerlerinin kontrolündeki ekonomi yasal mekanizmalarla iç içe olduğu için hayali ihracat belirli oranda döviz de sağlıyordu. Artık otobüslerle, kuryelerle döviz kaçırmaya gerek kalmamıştı. Yurtdışında bulunan kayıt dışı ya da kaynağı belirsiz dövizler "ihracat geliri" gibi gösteriliyor, bir de bunun için devletten teşvik alınıyordu.

Afyonlu işadamı Kemal Horzum da bu mekanizmayı iyi anlamıştı. Önce ipek halı adı altında değersiz halılar göndererek yaklaşık 20 milyon dolarlık hayali ihracat yaptı. Kaçakçılıkla da ilişkili olduğu ileri sürülüyordu. Sahte lisanslarla kaçak demir getiriyordu. Demir piyasasını ele geçirmek için Karabük Demir Çelik tesislerinde büyük bir arıza meydana gelmesini sağladığı ileri sürüldü. Emlak Bankası'nı 64 miyon dolar dolandırdıktan sonra yakalandı. 14 ay cezaevinde kaldı. Horzum'un ilişkileri çok karışıktı. MİT'in eski müsteşar yardımcısı emekli general Mustafa Arda, emekli generaller Ahmet Orhan Süerdem ve Şerafettin Uğur şirketlerinde çalışıyordu. Bu yüzden de arkasında istihbarat örgütü olduğu ileri sürülüyor, istihbarat örgütü adına hayali ihracat yaptığı iddia ediliyordu. BC adını taşıyan hava yolu şirketinin de İran-Kontra skandalında kritik bir rol oynadığı ileri sürüldü. ABD Senatosu'nda yapılan soruşturmada 16. ülke olarak kodlanan Türkiye üzerinden silah taşıyan DC-8 uçaklarının geçirildiği bilgisi yer alıyordu. Ayrıca gazeteci Uğur Dündar İran-Kontra skandalını soruşturan ABD Senatosu İstihbarat Komisyonu Başkanı Dave Daranberger'in bir radyo konuşmasında bu kargo şirketine ait bir uçağın petrol sondaj araçlarının yedek parçası görünümü altında silah taşıdığını açıkladığını söylüyordu.[8]

Kayıt dışı döviz içinde uyuşturucu kaçakçılığı gibi doğrudan suç oluşturan faaliyetlerden elde edilen kriminal cirolar önemli

8 Atilla Akar, Horzum Labirenti, BDS Yayınları, 1989, s. 32-33.

yer tutuyordu. İhracatın iyimser tahminlerle beşte birinin hayali olduğu düşünülüyor ve hayali ihracatın yüzde 40'ının da yurtdışında elde edilen kriminal cirolardan oluştuğu tahmin ediliyordu. Her şeyin sahte olarak düzenlendiği hayali ihracat operasyonları bir yana bırakılırsa, hayali ihracat genellikle yurtdışında bulunan kaynağı belirsiz dövizin ülkeye getirilmesi için kârlı ve sağlam bir yoldu. İrili ufaklı bütün şirketler, saygın holdingler ve işadamları hayali ihracata karışmıştı.

Babalar da işin içindeydi. Turan Çevik, Ertan Sert, Mehmet Aşıcıoğlu gibi hayaliciler kendilerine kol kanat geren babaların himayesinde hayali ihracat operasyonlarını yürütüyorlar; babalar bu iş bilen hayalicileri "1 milyar lira hava parası" karşılığında dileyen işadamlarına kiralıyordu.[9] Durum bu kadar basit değildi. Hayali ihracata gizli servis görevlileri de katılacaktı. 1988 yılının Haziran ayı başlarında İzmir'de ortaya çıkarılan devasa bir hayali ihracat vakasında 15 şirketi içine alan organizasyondaki isimlerden biri olan Mustafa Ercan MİT mensubuydu. Ercan ifadesinde Turan Çevik, Ertan Sert, Mehmet Aşıcıoğlu gibi isimleri izlemek üzere 1984 yılında MİT İstanbul Bölge Başkanlığı'nın emriyle hayali ihracatı izlemek üzere bağlantı kurduğunu ancak daha sonra ortak olduğunu anlattı.[10]

Dikkat çekici olan nokta ise '80'lerin başından beri ihracat seferberliğine katılan bu neferlerin isimlerinin ve organizasyonlarının ancak yirmi yıl sonra, '90'ların sonunda girişilen bir dizi operasyonda açığa çıkabilmesiydi. Hayali ihracatın perde önündeki aktörleri dışında, Orhan Aslıtürk, Abdurrahman Yakupreisoğlu, Bahri Ergin ve Şahin Gürbüz gibi isimler yıllar boyunca soruşturmaları savuşturmayı, kendilerini ve organizasyonlarını gizlemeyi becerdiler. Bunda hükümet ve bürokrasi ile kurabildikleri yakın ilişkilerin payı vardı.[11]

Hawala Ekonomisi ve Narkodolar

İstanbul, neredeyse işgal yıllarından beri dışarıya kapalı ekonominin yarattığı her türlü yasadışı mal ve hizmet talebinin buluştuğu bir büyük yeraltı ekonomisinin başkenti oldu. Kapalıçarşı, Tahta-

9 *Hürriyet*, 12 Kasım 1988.

10 "Hayali İhracat İçinde bir MİT'çi" Nurcan Akad, *Hürriyet*, 23 Ağustos 1988.

11 Nedim Şener, *Naylon Holding*, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 45.

kale, Sirkeci gibi merkezlerde, el altından yürütülen ticaret, Türkiye ile dünyanın belli başlı merkezleri arasında adeta bir yeraltı tüneli işlevi gördü. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri yaşanan göçlerle dünyanın dört bir yanına dağılan etnik unsurlar Kapalıçarşı'nın hemen her dönemde korunan yaygın ve güçlü uluslararası ilişkilerinin teminatını oluşturuyordu. Bu kozmopolit ticaret merkezinde sözlü gelenekler her şeyden önemliydi. Söze dayalı işleyiş azınlıklara karşı girişilen ekonomik tecrit politikaları karşısında, iktidar ve denetim dışında kalma alışkanlığının bir sonucuydu. Ve yeraltı faaliyeti için bulunmaz bir nimetti. Söze dayalı ticaret geleneğinin geçmişi 18. yüzyıla, Ermeni, Rum, Yahudi ve Süryani tüccarların ticarete hâkim olduğu döneme uzanıyordu. Cumhuriyet'ten sonra "sermayenin millileştirilmesi" politikalarının yarattığı denetim ve tedirginlik bu güçlü geleneği daha da kuvvetlendirmişti. Güvenilirliği bilinen kişilerin dışarıya kapalı ilişkilerinde bazen milyonlarca doların el değiştirmesi için kuru bir söz yeterliydi.[12]

Dünyanın başka yerlerinde de geniş coğrafyalara yayılan etnik grupların yürüttüğü sözlü geleneklere ve para transferlerine yıllar sonra "Hawala Yöntemi" adı verildi. Hinduca'da güven ya da referans anlamına gelen Hawala'ya adını veren dünyanın dört bir yanına yayılmış olan Hintliler, Pakistanlılar ve Bengaldeşlilerdi. Hawala bankerleri işlerini telefonla görüyor, bir telefonla saniyeler içinde dünyanın herhangi bir yerinden bir başka bankere ödeme emri verebiliyordu. En hızlı banka işleminden bile çok daha hızlı çalışan bu sistemde Hawala bankerleri tıpkı Kapalıçarşı'daki meslektaşlarının Kraliçe'den, Çeyrek'ten ve Tam'dan söz etmesi gibi para birimlerine ve miktarlarına başkaları tarafından anlaşılmayacak isimler veriyorlardı.[13]

Türkiye ekonomide '60'lı yıllar boyunca sağlanan yüksek oranlı büyüme, yetmişli yılların ikinci yarısında başlayan krizlerle

12 Kapalıçarşı-Tahtakale piyasasında "sözün ve gizliliğin" çiğnenmesinin ne gibi bir yaptırımla karşılaştığı vahşice bir cinayette anlaşıldı. Kurban yüklü miktarda parayla ortadan kaybolan Kaşkavalcı Kardeşler'in avukatıydı. Karanlık bir geçmişe sahip olan Avukat Mürşit Jolker ve karısı işkence yapılarak öldürülmüştü. Her ikisinin de köpekler tarafından parçalanmış cesetleri Beykoz'da bulundu. Hasan Kaşkavalcı Mürşit Jolker'in MİT'e kara para kuryelerinin isimlerini vererek para trafiğini etkisiz hale getirdiği için öldürüldüğünü söylüyordu. *Hürriyet*, 18 Temmuz 1989.

13 Kuntay Çelik, Selen Işıl Koçağa, Kadir Güler, *Karapara Aklama, Tanımı, Aşamaları, Yöntemleri*, MASAK yayın no. 1, Ankara, 2000, s. 92-98.

karşılaştı. Ham madde sıkıntısını ne pahasına olursa olsun çözmeye çalışan sanayiciler hem kaçak dövizde hem de yasal malların kaçakçılığında büyük bir talep yarattı. Bunun dışında '70'lerin ikinci yarısından itibaren yükselen çevre ülkelerdeki toplumsal çatışmalar silaha olan talebi de önemli ölçüde artırmıştı. Lübnan'da başlayan iç savaş ve İran, Irak, Suriye gibi ülkelerin talepleri Türkiye üzerinden yapılan silah kaçakçılığının gelişmesinde etkili olmuştu. Avrupa'da giderek yaygınlaşan uyuşturucu kullanımı "ihracatı" geliştirirken, Almanya, Fransa gibi ülkelerde Türk işçilerinin yoğunluğu uyuşturucu kaçakçıları için hem daha yaygın ilişkiler, hem de kolay kamuflaj anlamına geliyordu. Türkiye'de geleneksel olarak büyük bir pazarı olan altının yurtiçi ve yurtdışı fiyat farklılığı kaçakçıları cezbeden bir başka maldı.

Kapalıçarşı'nın sözlü ve ketum ticari gelenekleri giderek palazlanan ve işlerinin çapını büyüten kaçakçıların ihtiyaç duyduğu "yeraltı bankerliği" için biçilmiş kaftandı. Baz morfin gönderenler ya da silah getirenler bir de döviz meselesiyle uğraşmak zorunda kalmıyordu. Daha önemlisi '70'lerin ikinci yarısından itibaren müşteriler sadece kaçakçılardan oluşmuyor, toplumun hemen her kesimine yayılıyordu. Ham madde ithalatında gümrüklerin getirdiği yüksek maliyetlerden kurtulmak isteyen "tanınmış" sanayiciler, o ya da bu nedenle birikimlerini Batılı finans sistemine aktarmak isteyen zenginler, otomobil yedek parçası ya da elektronik eşya isteyen esnaf Kapalıçarşı ya da Tahtakale'nin kuytu, bakımsız yazıhanelerinde iştahlı bir ticarette isteklerini karşılayabiliyorlardı.

Sanayici, ithalatı için aylarca döviz tahsisi ya da izin beklediği bir ham maddeyi, parasını karaborsada Türk Lirası olarak ödeyerek çok daha zahmetsizce getirebilirdi. Kapalıçarşı'daki büro, biraz daha yüksek kur ya da komisyon karşılığı Avrupa'nın herhangi bir merkezindeki dövizini bu siparişe ayırabilirdi. Almanya ile başlayan ve bütün Avrupa'ya yayılan işçi göçü, Türkiye'ye doğru bir döviz akımı yaratıyordu ve resmi kurların dışında para transferleri işçiler için de çok daha cazipti. Ya da Avrupa'ya kaçak mal gönderen –ki bu genellikle altın ya da uyuşturucuydu– kaçakçı, parasını yine Kapalıçarşı'da, nakit olarak alabilirdi. Bu her iki yönde de para ve malın aktığı düzenli bir trafiği yaratacak, besleyecek ve risklerini minimize ederek geliştirecek kadar büyük bir talepti. Zaten sadece söze dayandığı için, hiçbir belgenin kullanılmadığı bu büyük kanal hemen her türlü denetimi de kendiliğin-

den saf dışı bırakıyordu. Ortada bir belge olmadığı, için genellikle delil de yoktu.

Kaçakçılık partisi yakalansa bile bu işi üstlenen aracılar tarafından bertaraf ediliyor, ilişkinin zincirinin sonundaki saygın işadamı ve Kapalıçarşı'daki para mekanizmalarına ulaşılması imkânsız hale geliyordu. Bu işleyişin doğası gereği, hemen her şey bir aradaydı. Basit ailevi dayanışmaların gerektirdiği birkaç yüz dolar, Batı'da eğitim yapan öğrencilerin harçlıkları, elektronik eşya, baz morfin, bakır, ham bakır, inşaat demiri ya da kahve. Yasadışı ve yasal malların kaçakçılığı ve finansmanı iç içe geçmişti.[14]

Hawala Bankerleri Kapışıyor

Kapalıçarşı mekanizmasının ayrıntıları '80'li yılların ortasında ünlü Altın Kaçakçılığı davasında ortaya çıktı. Bu tuhaf çatışmayı başlatan gelişmelerin kökeni 1979 yılına kadar uzanıyordu. O yıl hepsi de Kilisli 18 "ayakçı" yani piyasada doğrudan döviz alışverişini gerçekleştirenler bir araya gelerek, sözlü bir organizasyona giriştiler. Amaçları Musevi-Ermeni tüccarların hâkim olduğu para transferi tekelini kırmaktı. '70'li yılların sonunda Türkiye'ye yılda 90 tonun üzerinde kaçak altın giriyor ve bu önemli ölçüde döviz kaybına yol açıyordu. Türkiye'ye giren altının karşılığı olan döviz Kapalıçarşı mekanizmaları tarafından el altından yurtdışına çıkarılıyordu. Yurtdışında çalışan işçilerin Türkiye'ye getirdikleri döviz el altından toplanıyordu. Bu işe bakan ayakçılar genellikle Kilislilerden oluşuyordu. Bu ayakçılar topladıkları dövizleri Kapalıçarşı'daki "Havalecilere" getiriyor, karşılığında komisyon alıyorlardı. Ayakçılar işlerini giderek büyütüyorlardı, ancak genellikle Ermeni, Rum, Yahudi kökenli olan havaleciler, aralarına Türkleri almıyordu. Bu tüccarların Şükrü Balcı tarafından organize edilen bir haraç mekanizmasına dahil olması işlerini güçleştiriyordu. Ancak 1979 yılında yaşanan büyük ekonomik krizin yarattığı talep, "ayakçıların" kendi başlarına iş yapabilecek cesareti hissetmelerini sağladı.

14 '60'ların ve '70'lerin büyük organizasyonlarında yer alan kaçakçı İbrahim Telemen döviz sorununu Hawala ekonomisiyle hallediyordu. Telemen, 1975 yılında yakalanan yaklaşık 200 tabancalık bir kaçak silah partisini Almanya'daki işçilerden, karşılığı Türkiye'de ödenmek üzere mark toplayarak satın almıştı. Toplanan para organizasyonun Türkiye'deki adamı olan Kemal Ercan tarafından işçilerin yakınlarına Türk Lirası olarak ödeniyordu. Uğur Mumcu, *Papa Mafya Ağca*, s. 79.

Kilisliler artık kendi topladıkları dövizi kendileri havale edecek ve daha fazla para kazanacaklardı. Şirket adı verilen bu oluşumda Suphi Aşıcıoğlu, Uğur Sağlam, Yaşar Aktürk ve Ceyhan Bektaş gibi Kapalıçarşı'nın güvene dayanan ticari mekanizmalarında söz sahibi isimler vardı. Kısa sürede Kapalıçarşı'da büyük bir güç haline gelen bu grup uluslararası piyasalarda da tanındı.[15] Ayakçıların hemen hepsinin Avrupa başkentlerinde ilişki kurduğu yeraltı bankerleri vardı. Kilisliler grubu içinde Yaşar Aktürk Muhammed Şekerci ile çalışıyordu. Ceyhan Bektaş ise bir başka banker olan Mecattaf'a yakındı. Bu yakınlık bir süre sonra Kilisliler grubunun bölünmesine yol açtı. Bölünme Altın Kaçakçılığı operasyonuyla iyiden iyiye su yüzüne çıktı. 12 Eylül sonrası ülke içinde altın arzı önemli ölçüde artmıştı. Bankerlerin verdiği yüksek faizden yararlanmak için bozdurulan yastık altı altın, fiyatları önemli ölçüde düşürmüştü. Benzer biçimde İran devriminden kaçanların Türkiye'ye soktuğu altın ve 24 Ocak kararları sonrası döviz kurlarının serbest bırakılması bu arzı önemli ölçüde artırmış altın fiyatları dünya piyasalarına göre düşük düzeyde kalmıştı. Bu fiyat farkı Kapalıçarşı'nın dikkatini çekti. Akım tersine döndü. Altın Türkiye'den Batılı başkentlere kaçırılır oldu. Yurtdışına çıkarılan altının döviz karşılığı yine Kilisliler tarafından Türkiye'ye sokuldu. 1983 yılında kadar Türkiye'ye 6 milyar doların bu grup tarafından sokulduğu tahmin ediliyordu.

Bu kaçakçılığı ortaya çıkaran 19 Ocak 1983 tarihinde İçel mali polisine yapılan bir ihbar oldu. Bu soruşturmayı yürüten ise o sırada komiser olan Hanefi Avcı'ydı. Bir hayvan ihracatçısı çok düşük fiyatlarla İsviçre'de bulunan Nascor şirketine canlı hayvan ihraç ediyordu. İki cahil çobanla başlayan soruşturma Yaşar Aktürk, Uğur Sağlam, Kapalıçarşı'nın en ünlü spekülatörlerine, Çukurova Grubu bankalarına ve Erol Aksoy, Hüsnü Özyeğin, Halit Soydan gibi saygın banka genel müdürlerine, ünlü spekülatör Nasrullah Ayan'a ulaştı. Polisler etkili ve hayli büyük çaplı bir kaçakçılık organizasyonuyla karşı karşıyaydı ve soruşturma fezlekesinde işin ucu dönemin başbakanı Turgut Özal'a kadar ulaşıyordu. Sanıklardan Abdullah Ayan 25 Ocak 1983 günü verdiği ifadede olayın bir devlet politikası olduğunu biraz da şaşkınlıkla anlattı.

---

15 "Şekerci'nin Özal ve Türkiye Bağlantıları", İrfan Taştemur, *2000'e Doğru*, yıl 3, sayı 23, 4 Haziran 1989, s. 16.

"İç piyasadan altın toplanarak bu altınlar gizli yollardan yurtdışına çıkarılıp tekrar dövize dönüştürülmekte ve bu çark devamlı olarak dönmektedir. Bankaların bu ödemelerindeki olağanüstü durumları için banka genel müdürlerinin zamanın dış ticaretini düzenleyen devlet yetkililerinden işaret alarak veya durumu kendilerine ileterek bu işlemleri yaptıkları ve ihracatçı kuruluşların kendilerine havale edildiği gösterilen ve bu sayede aldıkları döviz bordrolarına karşılık karaborsa ile akborsa arasındaki kur farkı kadar dolar başına bir farkı gerçek para sahiplerine ödemeleri şeklinde olmaktadır. Hatta duyduğuma göre bu işe karışan bankaların genel müdürleri zamanın Devlet Bakanı Turgut Özal ile görüşerek Türkiye'ye döviz akımının sağlanmasında ve bu ödemelerin gösterilen ihracatçıya değil, gerçek para sahiplerine ödenmesinde, bu yolun izlenmesi bilgi olarak aktarılmış ve ilgili bakanca Türkiye'ye döviz girmesinin sağlanması için makul görülmüştür. Anladığım kadarı ile o zamanki devlet politikası Türkiye'ye döviz girmesi için her türlü gayreti göstermiş ve desteklemiştir."[16]

Yurtdışına kaçırılan altının karşılığı önce işçi dövizi gibi gösterilmiş, meblağ büyüyünce Çukurova Grubu bankaları üzerinden ihracatta bir tür ön ödeme sayılabileceği prefinansman kredisi gibi gösterilerek ülkeye sokulmuştu. Gelen dövizle tekrar altın satın alınıyor ve yurtdışına kaçırılıyordu. Bu dövizler ihracatçılara komisyon karşılığı pazarlanıyordu. 1980-1983 yılları arasında sürdürülen bu çevrim boyunca 450 ton altının kaçak olarak yurtdışına çıkarıldığı ve yaklaşık 6-7 milyar doların Türkiye'ye sokulduğu hesaplanıyordu. Para mekanizmalarının ortasında Nasrullah Ayan ve Nascor şirketindeki ortağı ünlü para aklayıcısı Muhammed Şekerci vardı.

Polisin araştırması Şekerci'den dolayı hemen hemen aynı günlerde soruşturulan Pizza Connection ve bunun uzantısı olarak açığa çıkacak İran Contra skandalına kadar uzanan çokuluslu bir zincirdeki para mekanizmalarına ulaşmıştı. Altın kaçakçılığı dosyası Türkiye ile Avrupa arasında silah, uyuşturucu, döviz hareketlerini ortaya koyan bu kanalı açık bir biçimde belirliyordu. Ancak gerisi gelmedi. Sanıkların parlak kartvizitleri, soruşturma dosyasının çeşitli aşamalarda hasır edilmesini sağladı.[17]

16 "Türk Mafyasının Kasası İsviçre", Çetin Yetkin, *Milliyet*, bölüm 1, 28 Ağustos 1989.
17 "Büyük Kaçakçılığa Hasıraltı", *Hürriyet*, 10-12 Aralık 1987.

Kaçakçılık davalarına bakan Ankara 4 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde açılan başlayan Altın Kaçakçılığı Davası bir dizi tuhaflıkla iki yıl sürdü.[18] Ancak iki yıl sonra Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'nden Asliye Ceza Mahkemesi'ne gönderilen dosyada döviz kaçakçılığı nedeniyle 100 bin liralık para cezaları verilirken teşekkül halinde altın kaçakçılığı suçu dosyaların mahkemeler arasında dolaşması sırasında buharlaştı. Altın satışından elde edilen dövizin hayali ihracat ve benzer kriminal faaliyetlerde kullanılması, benzer biçimde kriminal faaliyetlerden elde edilen cirolaın da bu kanallardan ülkeye sokulması mahkemelerin ilgisini çekmemişti. İhracat seferberliğinin başladığı günlerde herkes "Döviz gelsin de nasıl gelirse gelsin" diye düşünüyordu.

Adı hem altın kaçakçılığı dosyasında geçen Kapalıçarşı'nın ilginç isimlerinden biri olan Ceyhan Bektaş'ın Başbakan Turgut Özal'ı işveren temsilcisi olduğu günlerde tanıdığı ve bu dönemde kimi malların getirilmesi için döviz ihtiyacını karşıladığı biliniyordu. İlginç bir iddiaya göre bu yakınlık Özal'ın başbakanlığından sonra hükümetin ünlü köprü senetlerinin ilk taksidini ödemek için Merkez Bankası'nın 10 ton altınını el altından satabilmesi için yine Ceyhan Bektaş'ın kapısını çalmasına yol açmış ve bu 10 ton altın da aynı mekanizma içinde satılmıştı.

Altın kaçakçılığı soruşturması Berber Yaşar ve Şekerci üzerinde yoğunlaşmıştı ancak bu mekanizmanın suçlananlara rakip ayağını da Mecattaf S.A. isimli bankerlik kuruluşu oluşturuyordu. Mecattaf adına altın kaçıranlar da vardı. Hazine kontrolörleri Banker Kastelli adına altın toplayan Nazif Bayer'e ulaşmıştı. Bayer, Kristal Dış Ticaret isimli şirketi üzerinden İsviçre'ye 1 milyon dolar civarında hayali ihracat yapmıştı. Kaçırılan altının parası ise Mecattaf üzerinden Bayer'in hesaplarına aktarılıyordu.

Cevher Özden yıllar sonra Nazif Bayer'in soyadını unutmuştu,

18 Çetin Yetkin, *Vatan Sağ Olsun*, s. 233-248. Hazine kontrolörlerinin bilirkişi olarak incelemesi sürerken, mahkemenin atadığı bir başka bilirkişi tuhaf biçimde "Kaçakçılık yapılmadığını, sadece kambiyo mevzuatına aykırı davranıldığını" belirledi. Sıkıyönetim mahkemesi bu rapor üzerine sanıkların altın kaçakçılığı suçundan beraatine karar verirken, döviz kaçakçılığına Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'nin bakmasına karar verdi. Hazine avukatları kararı temyiz etti ve her iki karar da bozuldu. Bu bozma kararından sonra yeniden yapılan yargılama sırasında Hazine kontrolörlerinin 275 sayfalık raporu mahkemeye ulaştı. Ancak bu sırada döviz kaçakçılığına verilen hapis cezaları kaldırılmış, para cezaları getirilmişti. Mersin Ağır Ceza Mahkemesinden Asliye Ceza Mahkemesine gelen dosyada sanıklara yüzer bin lira para cezası verildi.

ancak ilişkiyi ayrıntılarıyla hatırlıyordu. Özden altın kaçakçılığının 1980 yılında İsmet Sezgin'in Maliye Bakanlığı döneminde Süleyman Demirel'in onayıyla başladığını yurtdışına gönderilen altının parasının Yapı Kredi ve Akbank aracılığıyla ülkeye getirildiğini, soruşturmadan sonra sadece Çukurova bankalarının üzerine gidildiğini ve Sabancı ailesinin korunduğunu ileri sürdü.[19]

Benzer bir iddia da 1984 yılında Kapıkule'de patlayan yolsuzluk için dile getirildi. 13 Temmuz günü Kapıkule'de Volkan Turizm'e ait bir otobüsün gizli bölmelerinde 50 torba içinde yaklaşık 200 milyon liralık döviz yakalandı. Ancak otobüsün tutuklanan şoförü Hakan Uğurlu İçişleri Bakanlığı'na bir ihbar mektubu yazacak ve yakalanan dövizlerin küçük bir bölümünün kayda geçirildiğini ileri sürecekti. Genişleyen soruşturmada aralarında Gümrük Muhafaza Başmüdürü'nün de bulunduğu 14 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlara ağır baskı yapıldı. Olay yine altın kaçakçılığı ile ilgiliydi ve giderek büyüyordu. Eylül ayında gözaltına alınanların sayısı 97 kişiye çıktı. Aralık ayında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Kapıkule olayları ile ilgili olarak, aralarında Maliye ve Gümrük Bakanlığı eski Müsteşar Yardımcısı Doğan Akin'in de bulunduğu 46 sanık için 4 Numaralı Askeri Mahkeme'de dava açtı. Olay büyürken Maliye Bakanı Vural Arıkan hükümetle ters düşmüş, istifa etmeyince azledilmişti. Ancak olay yukarılara, devletin kontrolünde yapılan "altın kaçakçılığına" uzandığı için bir süre sonra soruşturma tıkandı. Siyasi baskılarla kesintiye uğrayan ve kapatılan altın kaçakçılığı dosyasındaki kimi isimler Pizza Connection ve İran-Contra gibi iki büyük uluslararası skandalın da kahramanları olacaktı.

Pizza Connection'dan İran-Contra'ya

FBI '70'lerin ikinci yarısında gizli ajan Joe D. Pistone'yi bir mücevher hırsızı olan Donnie Brasco'nun çevresine sızdırıp beş yıl boyunca bilgi toplamayı başardığında ünlü Bonano ailesinin karanlık işlerine de ulaştı. Bu araştırma FBI'ı Salvatore Catalone'ye götürecekti. Catalone görünüşte küçük pizza dükkânlarından oluşan bir zinciri çekip çeviriyordu. Ancak Atlantik ötesine uzanan akıl almaz para transferleri gerçekleştiriyordu. Çünkü pizza

19 "Kaçakçılığı Devlet İzniyle Başlatık", Ferhat Ünlü, *Yenişafak*, 19 Ocak 2000.

zinciri aslında eroin alışverişini gizleyen muazzam bir paravandı. Virjinya ve Marylan'da mafyanın kontrolünde 100'ün üzerinde pizzacı vardı. Mafya Piancone Pizza ismiyle Amerika'nın dört bir yanına dağılmış yüzlerce pizzacıdan oluşan muazzam bir dağıtım ağı kurmuştu. Sadece üç yılda dağıtılan eroinin sokak fiyatının 1.7 milyar dolara ulaştığı tahmin ediliyordu. FBI, New York Polisi ve Gümrük Ajanları'ndan 100 kişiden daha büyük bir ekip dört yıl boyunca bu soruşturmayla uğraştı. 9 Nisan 1984 günü aynı anda başlayan operasyonla Oregon, Illionis, Philadelphia, New Jersey, Brooklyn ve Quenns'de 400 federal ajanın katıldığı operasyonla yüzlerce pizzacıya baskın yapıldı. Çok sayıda mafyozo silahlarıyla birlikte yakalandı.

Pizza Connection duruşmaları 24 Ekim 1985 günü New York'ta başladı. Her şeyin ortaya dökülmesini, karısını, üç çocuğunu ve ailesinden pek çok ismi kaybeden acılı bir mafya babasının, Tommaso Buscetta'nın "Omerta" yasasını çiğneyip konuşmaya başlaması sağlamıştı. Buscetta'nın itirafları soruşturmanın Atlantik'in öbür ucuna, Avrupa'ya ve İtalya'ya atlamasını sağladı. Pizza Connection İtalya'da 6 binden fazla bürokratın 438 politikacının ve en sonunda Başbakan Giulio Andreotti'nin organize suçla ilişkisine uzanan bir yolun da başlangıcı oldu.[20]

Soruşturma Avrupa'ya atladığında oltanın ucuna takılan balık bir Türk'tü. Pizza Connection operasyonunu çökerttiği eroin laboratuvarlarından sonra Türk kaçakçı Hacı Mirza'nın elinde 600 kilo baz morfin kalmıştı. Mirza Sarı Avni'nin çevresindendi. 1979 yılından beri Zürih'te tıpkı bir zamanlar Lucky Luciano'nun yaptığı gibi greyfurt ticaretiyle uğraşıyor, aynı zamanda altın ve döviz işi de yapıyordu. Muhammed Şekerci ile yoğun bir iş ilişkisi vardı. İsviçre bankalarıyla arası iyiydi. Hacı Mirza İstanbullu bir Levanten olan Nicola Giulietti aracılığıyla baz morfine pazar ararken Sam Derosa ile tanıştı. Sam Derosa kaçakçıların arasına sızmayı başarmış bir DEA ajanıydı. Derosa istanbul'a gelerek Hacı Mirza ile görüşmelere başladı. Mirza elindeki bu büyük malı satmak için fazlasıyla ürkek davranıyordu. DEA Mirza'yı ikna etmek

20 Mafya soruşturmayı yürüten pek çok hukuk adamını da gözünü kırpmadan öldürdü. Falcone, Morvillo, Borsellino, Sicilya'daki Hıristiyan Demokrat Parti Sekreteri Mechele Reina, yargıç Cesare Terranova ve Boris Giuliano, Palorma Ceza Mahkemesi başkanı Geatona Costa, Jandarma komutanı General Alberto Dalla Chiesa bu kurbanlar arasındaydı.

için her şeyi göze almıştı; Ticino'da mükemmel bir eroin laboratuvarı bile kuruldu. Mirza'nın ikna olmasının ardından Sam Derosa'nın istihbaratıyla harekete geçen Ticino kantonu polisleri İsviçre Bellinzona kenti yakınlarından bir Türk TIR kamyonuna 21 Şubat 1987 günü baskın yaptı, 80 kilo baz morfin ve 20 kilo saf eroin bulundu. Malın sahibi Hacı Mirza'ydı. Gerisi de geldi. Mirza tutuklandığında gerçekten şaşkındı. Konuşmaya başladı. Ve elindeki 600 kilo morfinin İran hükümeti tarafından Mirza'ya verildiği anlaşıldığında işin rengi değişti.

ABD hükümeti boykot uyguladığı İran'a el altından silah satıyordu. Amerika ve İsrail silahları mollalara ulaştırıyor, İranlılar da Türk ve Lübnanlı kaçakçıları kullanarak baz morfin ve eron satışıyla bu silahları finanse ediyordu. Yarbay Oliver North bu şebekeyi yöneten isimdi. İsviçre'de aklanan paralardan kaçakçıların ve İran hükümetinin payı düşüldükten sonra kalan paralar Orta Amerika'ya transfer ediliyor, Nikaragua'da kontralar destekleniyordu. İşte Hacı Mirza'nın anlattıkları bulmacanın tamamlanmasına ve bu örtülü operasyonun da açığa çıkmasına yol açmıştı. Ajan Sam Derosa raporunda Washington'un Tahran'a silah sattığı bilgisine de yer vermiş, ancak bu tehlikeli bilgi uzun süre hasıraltı edilmişti.

Örtülü silah satışından eroin ticaretine uzanan bu karmaşık ilişkilerde Muhammed Şekerci başroldeydi ve para akımlarının ortasında büyük bir havuzu yönetiyordu. Musullu Şekerci ailesi başlangıçta şeker ticareti ile büyümüş ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Lübnan'a yerleşmişti. Bankerlik yapan baba Mahmut Şekerci İngiltere ile altın ve para ticaretinde sivrilmişti. Her türlü yasadışılığın başkenti olan Beyrut'u Lübnan'da patlayan iç savaştan sonra terk eden Şekerciler faaliyetini İsviçre'ye Zürih'e taşıdılar. İki oğlu Marwan ve Muhammed de babalarıyla çalışıyordu. 1974 yılında kurulan Shakarco'nun başına Muhammed geçmişti. İki kardeş babalarının 1983 yılında ölümünden sonra işlerini ayırdılar. Marwan Shakarco ismini sürdürürken Muhammed, Shakarci Trading şirketini kurdu. Ayrıca Ramico adlı şirketiyle altın eritme ve dökme lisansı elde ederken, Hal Peairs isimli şirketi inci ticareti yapıyordu.

Muhammed faaliyetini ayırsa da başından beri karanlık işlerin içindeydi. Bulgaristan'a giden uyuşturucu paralarını ve Kintex'in Türkiye'den gelen paralarını aklayan mükemmel bir finansal köp-

rüyü yönetiyordu. Pek çok kaçakçı onun ismini vermişti. Bekir Çelenk'in OVARAS SA firmasının da transferlerini gerçekleştirmişti. 1982 yılında Milano'da 35 kilo eroinle yakalanan Hovik Simonyan ifadesinde para transferlerini Şekerci aracılığıyla yaptığını anlatmıştı. Benzer biçimde iki yıl sonra Münih'te 57 kilo baz morfinle yakalanan Zeki İpek de para transferlerinde Şekerci'yi kullandığını anlatmıştı. Zeki İpek basit bir isim değildi. Sarı Avni'nin uyuşturucu satışından gelen 1.7 milyon dolarının Türk Lirası karşılığını sağlayan aracıydı. Sarı Avni'nin ortağı Paul Waridel de Lugano'da polise verdiği ifadede Şekerci'nin müşterileri arasında olduklarını sattıkları tonlarca baz morfinin parasını Shakargo aracılığı ile İstanbul'a gönderildiğini anlatıyordu. Çillo Mehmet olarak tanınan Mehmet Yıldırım da Şekerci'nin İstanbul'daki adamları arasındaydı.

Şekerci özellikle eroin kaçakçılığının finansmanında kritik bir rol oynuyordu. 1987 yılında İsviçre polisi tarafından yakalanan 100 kilo eroinin bağlantısı Bulgaristan'ı göstermiş, bu eroin bağlantısından yola çıkan polis, soruşturmanın sonunda Muhammed Şekerci tarafından uyuşturucu parası olan 1 milyar doların 31 ayrı yatırımla aklandığını ortaya çıkarmıştı. Küçük davalardan etkili çevresi sayesinde sıyrılan Şekerci bu davada paçayı kaptırdı ve itirafları CIA'nın örtülü operasyonlarını açığa çıkardı. Muhammed Şekerci sadece CIA adına para akladığını söylüyordu. 1981 yılına kadar tam 7 yıl boyunca CIA'nın paravan şirketi olduğunu söylediği Argin A.Ş. adına Afganistan'daki mücahitleri desteklemek için 25 milyon dolar akladığını anlattı. Ancak ilişkileri bununla sınırlı değildi. Devasa bir skandala dönüşen İran'a örtülü silah satışında Olivier North, Richard Secord, Albert Hakim ve Williard Zucker gibi isimlerle doğrudan bağlantılı biçimde para transferlerinde yer almıştı.

1989 yılı Şekerci için kötü başladı. İsviçre Başbakan Yardımcısı Şekerci'nin hesaplarında kokain satışından gelen 500 bin dolar bulunduğunu söylüyordu. Şekerci'nin CIA ile bağlantısı başlangıçta reddedildi ancak 22 Şubat 1989 günü İsviçre'deki ABD Büyükelçisi bu ilişkiyi doğrulayan kısa bir basın açıklaması yaptı.[21] Ardından New York'ta 10 Mart günü savcı Andrew J. Maloney tarafından bir dava açıldı ve banka hesaplarına el kondu. Ancak an-

21 Jeffrey Robinson, *Karapara Aklayıcıları*, Arion Yayınları 1. basım, Mayıs 2003, s. 132-133.

laşılan Şekerci bildiklerinin bir kısmını kendisini korumak içini saklıyordu. Tuhaf biçimde bu dava üç hafta sonra geri çekildi. Ancak Şekerci'nin uyuşturucu, kara para ve silah trafiğindeki rolü İsviçre Adalet Bakanı Elizabeth Kopp'un istifa etmek zorunda kaldığı bir politik skandala dönüştü. Sarı Avni'nin de avukatı olan Hans W. Kopp, İsviçre Adalet Bakanı Elizabeth Kopp'un kocasıydı ve Şekerci'ye ait Shakarci Trading SA'nın da başkan yardımcısı koltuğunda oturuyordu.

Lugano Excelcior Otel'de DEA'nın yardımıyla yakalanan ve zincirin çözülmesini sağlayan Mirza'nın üzerinde Lübnan uyruklu bankerler Barkev ve Jean Magaryan'ın telefonları çıkmıştı. Magaryanlar Kasım 1986'da Los Angeles Havaalanı'nda üç çanta içinde ele geçirilen 2 milyon doların sahibiydi. Bir ihbar üzerine havaalanına gelen federal ajanlar taşıyıcı kuryeden çantaların DEA'ya muhbirlik de yapan Dikran Bahadır Altun'a ait olduğunu ve Magaryanlara gönderildiğini öğrendiler. Magaryanlar Zürih'te 20 farklı banka hesabı kullanıyorlardı ve milyarlarca doları aklamışlardı. Asıl patronları ise Muhammed Şekerci'ydi.

7 Temmuz 1988 günü Zürih'te tutuklanan kara para aklayıcıları Jean ve Berkev Magaryanların ifadesinde Şekerci'nin Kapalıçarşı'daki uzantıları ayrıntılarıyla yer aldı. Magaryanlar polise Kapalıçarşı'da altın, gümüş, saat kaçakçılığı, döviz kaçakçılığı gibi işlerle uğraşan herkesin ismini, kodlarını, çalışma mekanizmalarını anlattılar. Sermayeleri 10-15 kilo altın ya da 200-700 bin dolar olan Kapalıçarşı esnafı topladıkları nakdi, kuryeler aracılığıyla düzenli olarak İsviçre'ye gönderiyordu. Para kuryelerle aktarılıyordu. Mesela Hostes olan Arzu Dalokay ayda ortalama 10 sefer yapıyor ve her seferde 500 bin-1,5 milyon mark gibi bir tutarı Zürih'e götürüyordu. Çok sayıda kuryeyle çalışan Magaryanların sadece bir banka üzerinden 1985-1988 yılları arasında gerçekleştirdikleri hacim 1,5 milyar İsviçre Frangı'ydı. Bu iki bankerin Türkiye'deki uzantısı Muhammed Celal Zehebi, Dikran Bahadır Altun ve Hacı Mirza'nın akrabası olan Osman Asilsoy gibi isimlerdi.[22] Magaryanlar tutuklanınca Kapalıçarşı'da toplanıp Magaryanlara aklanmak üzere gönderilen 20 milyon dolar da sahipsiz bavullar arasında FBI tarafından havaya uçurularak imha edilmişti. Hatta 11 Ağustos 1988 günü Kapıkule Gümrüğü'nün girişinde

22 Engin Bilginer, *Babalar Senfonisi*, s. 153-157.

yakalanan 125 kiloluk külçe altın da Magaryanlara giden 20 milyon doları karşılamak için "altın fiyatlarını suni olarak yükseltmek için" özellikle ihbar edilmişti.[23]

Ticino'da yakalanan eroin soruşturması bir yandan Magaryanlara ulaşırken bir yandan da İstanbul'da Çillo lakabı ile tanınan Mehmet Yıldırım'a uzanmıştı. Şekerci'nin adamlarından olan Mehmet Yıldırım tuhaf biçimde serbest bırakılmıştı. Bu tuhaflığın sebebi birkaç yıl sonra bir polis kontrolünde anlaşıldı. 17 Ocak 1992 gecesi İstanbul'da bir Mercedes'i çeviren polis, içeride ünlü uyuşturucu kaçakçısı ve Magaryanların Türkiye'deki adamı olan Çillo lakaplı Mehmet Yıldırımla karşılaştı. Mehmet Yıldırım'ın ilişkileri Turan Çevik'ten Mehmet Çelikel'le Muhammed Celal Zehebi'ye kadar yeraltı dünyasının ve hayali ihracatın önemli isimleriyle anılıyordu. Ancak çevrilen otomobilde Mehmet Yıldırım'ın yanında hiç olmayacak bir isim vardı: DGM savcılarından Cemalettin Çelik! Savcı Çelik kısa bir süre önce Mehmet Yıldırım'ı idamla yargılayan ancak delil yetersizliğinden beraatına karar veren mahkemenin üyesiydi. Dahası birkaç gün sonra Çillo Mehmet'in bürosunda arama yapan polis kasada Magaryan kardeşlerle iş yapan Türklere ait bir listeyi içeren "çok gizli" bir rapor bulmuştu. İsviçre Adalet Bakanlığı tarafından Türk yetkililere teslim edilen bu raporun aslı Emniyet Genel Müdürlüğü'nde bulunuyordu. Kopyaları ise İstanbul Emniyet Müdürlüğü, MİT ve İstanbul DGM Başsavcılığı'ndaydı. Çillo Mehmet ile savcının sadece aynı otomobilde seyahat etmedikleri açıktı, ancak olay daha fazla soruşturulmadı.

Muhammed Şekerci çok daha önceleri Türkiye'de tanınan işadamlarıyla ilişki kurmuştu. Bunlardan biri sanayici Mustafa Derinkök'tü. Derinkök Şekerci'nin Bulgaristan'da bulunan ve parauyuşturucu trafiğini yönlendiren adamları Ohannes ve Simon Ankesyan kardeşlerle birlikte çalışıyordu. Bu ilişkide Türkiye'den çıkarılan para Sofya üzerinden Societe Financiere Mirelli S.A. isimli şirkete gönderiliyordu. Derinkök Mehmet Emin Görpe, Suphi Aşıcıoğlu gibi isimlerle Mersin, Dereköy, Cilvegözü ve Yayladağı gibi sınır kapılarında Free Shop işletiyordu. Uzun yıllar İngiliz silah üreticisi British Aerospace'in temsilciliğini yaptı, Suriye, Pakistan gibi ülkelere silah satışına aracılık etti. Bir ara Yapı

23 "Mafia'nın 30 milyarı nasıl yandı", *Hürriyet*, 29 Ağustos 1988.

Kredi Bankası hisselerine talip olacak kadar işi büyütmüştü. O sırada bir kaçakçılık davası yüzünden İsviçre'ye kaçmak zorunda kalan Mehmet Emin Karamehmet ile görüşmelerde bulundu. Derinkök yeraltı dünyasının ünlü isimlerinden Mehmet Çelikel ve Mehmet Emin Görpeoğlu aracılığıyla Karamehmet'e 1 milyon dolar gönderdi. Ancak anlaşma sağlanamadığı için daha doğrusu bankayı satın almasına izin verilmediği için parayı geri aldı. Derinkök 12 Eylül döneminde Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin finansörü olmuş ve sahip olduğu İşçi Kredi Bankası'na el konmaması için emekli General Turgut Sunalp'in dönemin Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu ile görüşmesini sağlamıştı.

Kaçakçılar Masada

Seksenli yılların sonunda dövize sıkışan ekonomide "parlak" bir fikir doğdu. Geçmiş dönemlerde şu ya da bu nedenle yurtdışına giden kara para ve kaçakçılık dövizleri yurda getirilebilirdi. Bu gelişmenin mimarlarından biri Altın Kaçakçılığı davasının sanıklarından Şekerci'nin Türkiye'deki adamı Berber Yaşar lakaplı Yaşar Aktürk'tü. Aktürk İsviçre'de oturma iznine sahipti ve Mirellis adlı şirketiyle faaliyet gösteriyordu. Geçmişte Kemal Horzum'la birlikte çalışmıştı. 1988'de İzmir'de ortaya çıkarılan bir hayali ihracat olayından dolayı soluğu İsviçre'de alacak olan Aktürk'ün Turan Çevik ve Ertan Sert gibi hayali ihracatçıları piyon olarak kullanan isim olduğu da ileri sürülüyordu. Türkiye'ye yönelik olarak döviz ve altın kaçakçılığına karışan Guadrag AG adlı şirket de Yaşar Aktürk'e aitti ve ünlü kaçakçılar Simon Ankechian ile Jacques Bovey tarafından yönetiliyordu. Bovey "uyuşturucu maddeyle mücadele örgütü"nün liderlerindendi! Kapalıçarşı ekibinin hayali ihracat nedeniyle vergi iadelerine el konulması yüzünden Şekerci ile Aktürk'ün ilişkilerinin bozulduğu ileri sürülmüştü.[24] Aktürk bir başka girişiminde ünlü hayali ihracatçı Uğur Süzer ile ortak olmuştu. "Pazarbank" isimli bu banka kuruluş izni alamamıştı. Zeki bir adamdı. İstanbul'da önce bir lastik fabrikasına ortak olmuş, sonra da Laleli'de 220 odalı Zürih Otel'i açmıştı. Kaçakçılık ve hayali ihracat yaptığı iddialarını reddediyordu. *Sabah* gazetesine verdiği röportajda "Çok şükür varlığım var ama bunu

24 "Altın İşinde Kilit İsimler", Uğur Dündar, *Hürriyet*, 30 Ağustos 1988.

tam 30 yıl dişimle tırnağımla karpuz satarak, üzüm satarak, fırıncılık yaparak, arada bir de batıp çıkarak yaptım" diyordu.[25]

Altın Kaçakçılığı soruşturmasında Hazine başkontrolörlerine verdiği ifadede Şekerci ile ilişkisini 1977-1979 yılları ile sınırlıyor, en az 1984 yılına kadar süren bu ilişkinin bir bölümünü gizliyordu.[26] Ancak polis kayıtlarında başka bilgiler vardı. 1985 yılında yakalanan Ahmet Uludağ isimli silah kaçakçısı, Yaşar Aktürk'ten 300 tabanca satın aldığını anlatmış, ancak bu soruşturma delil yetersizliğinden takipsizlikle sonuçlanmıştı. Aktürk Marmaris'teki 55 milyon dolarlık hayali ihracat olayında da gıyabi tutuklu olarak aranıyordu.

Eski bir polis şefi gazetecilere "Mafya'nın elinde Türkiye bütçesinden daha büyük para var" derken zamana yayılan bir ciro olarak 38 milyar dolar civarında bir kara parayı kontrol ettiğini söylediği Berber Yaşar'ı örnek gösteriyordu. Bu polis şefine göre Berber Yaşar parayı Türkiye'ye getirmek için üst düzey yöneticilerden bazı ayrıcalıklar istemişti.[27] Bu ayrıcalıkların ne olduğu zamanla anlaşıldı.

İhracatı en iyi kaçakçıların bildiğine inanan Turgut Özal ve ekibi kaçakçıları "ekonomiye kazandırmak" için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. 1983 seçimlerini açık farkla kazanan Turgut Özal'ın ilk icraatlarından biri Türk Parasını Koruma Kanunu'nu değiştirerek döviz ticaretini serbest hale getirmekti. Bu değişikliğin perde arkasında İsviçre'de yerleşik kimi isimler vardı. 1985 yılı başında Özal'ın bir bakanı ve bir yüksek bürokrat İsviçre'de Yaşar Aktürk, Emin Görpe ve Suphi Aşıcıoğlu gibi isimlerle görüşmüştü. Kaçakçılıkla ilgili yasalar düzenlemelerde değişiklik yapıldığı takdirde 200-300 milyon doları resmi yollardan ülkeye sokacaklarını vaat ediyorlardı. Gerçekten de bu görüşmenin ardından 7 Mayıs 1985 tarihinde yapılan yasa değişikliği ile altın ve döviz kaçakçılarına verilen ağır hapis cezaları 100 bin liralık para cezalarına çevrildi. Kaçakçılığa karışan pek çok isim de bu yasadan yararlanarak ülkeye döndü.[28]

Bu girişimlerin ardından bu defa doğrudan kara paranın finans sistemi içine çekilmesi önerildi. Uğur Süzer'in uzun bir mektupta

25 *Sabah*, 21 Kasım 1988.

26 "Türk Mafyasının Kasası İsviçre", Çetin Yetkin, *Milliyet*, bölüm 3, 31 Ağustos 1989.

27 *Günaydın*, 8 Kasım 1988.

28 Bilal Çetin, *Soygun*, s. 77-79.

ayrıntılarıyla anlattığı teklif Turgut Özal'a ilham vermiş, Lübnan'da başlayan iç savaştan sonra İsviçre'ye yerleşen Mahmut Şekerci'nin işlerini Türkiye üzerinden görebileceğine ikna edebileceği düşünülmüştü. Özal'ın bu girişimleri 1989 yılında zirveye ulaştı. Turgut Özal'ın Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'na katıldı, ardından Zürih'te Dolder Otel'in bir odasında Bülent Şemiler, Yaşar Aktürk ve Ahmet Özal ile birlikte Muhammed Şekerci, Mehmed Emin Görpe ve Suphi Aşıcıoğlu, Ahmet Karaevli, Yakup Kefeli, Hadi Üruğ gibi isimlerle toplantı yaptı.

Şekerci bu görüşmeyi şöyle anlatıyordu:

> "Kıbrıslı iki kardeş. Özal ile toplantıyı organize ettiler. O kardeşler bana sık sık gelirdi. American Express ile ilişkileri vardı. Birinin adı Bülent idi. Akıllı çocuktur. Davos toplantısı için Başbakanınız İsviçre'ye gelecekti. Yaşar Aktürk bana geldi ve Başbakan ile toplantı yapmamı istedi. Kendisine bu konudaki istek Kıbrıslı iki kardeşten gelmiş. Birinin adı Bülent hatırlıyorum. Davos dönüşü toplantı için Grand Dolder Oteli'nde randevulaştık. Başbakanımız dahil 8-9 kişiydik. Başbakanın oğlu Ahmet Özal, Bülent Şemiler, Yaşar Aktük ben ve isimlerini şimdi hatırlayamadığım Türk ileri gelen kişileri de hazırdı. İki saati aşkın bir süre konuştuk Hayalet İhracat konusunda (hayali ihracatı kastediyor) Başbakanınızı uyardım. O hayalet ihracatın tüm ihracat içindeki payını yüzde 8 olarak söylüyordu. Oysa bizim hesaplarımaza göre bu oran yüzde 35'e kadar yükselmişti. Bunun yanlışlığını kendisine defalarca anlattım.."[29]

Görüşmeler sonunda kara paranın Türkiye'ye getirilmesi için mutabakata varılmıştı. Bu protokollerin tuhaf bir biçimde tezahürüyle yeraltı dünyasının ünlü isimleri "kendi rızalarıyla" birer ikişer Türkiye'ye döndü, yargılandıkları davalardan beraat ettiler. Hatta içlerinde polise ifade vermeyip, kendileriyle uğraşmak isteyen emniyet müdürlerinin "başını yiyebilecek" kadar güçlü olanlar çıktı. Hayali ihracat ve altın kaçakçılığı ile suçlanan Berber lakaplı Yaşar Aktürk gizli bir pazarlık sonucu İzmir Emniyeti'nde sorgulanmadan teslim oldu. Aktürk'ün emniyete uğramadan sorgulanması için 1 milyon dolar vermeye hazır olduğu ileri sürülüyordu. Aktürk'ün Türkiye'ye gelişinden sonra kendisini sorgula-

29 *Sabah*, 31 Mayıs 1989.

makta ısrar eden İzmir Emniyet Müdürü Lütfi Tomuş da bu nedenle görevinden alındı.[30] Altın kaçakçılığı bütün hızıyla devam ediyordu. 1988 yılında bile Kapalıçarşı'da toplanan altın, Bulgaristan'daki rüşvetler ve yol masrafları da hesaba katıldığında Avrupa'da kiloda 700-900 bin lira kâr bırakıyordu.[31]

Mit Raporu Olayı

Kamuoyunu sarsan ünlü MİT raporunun öyküsü temmuz başlarında İstanbul Küçükpazar'da bir matbaaya yapılan baskınla başladı. Bu küçük matbaada Banker Bako'nun yönettiği bir organizasyon sahte devlet tahvilleri ve teminat mektupları basıyordu. İlk bakışta 8-10 milyar lira, gerçekte de en az 50 milyar lira çapındaki bu skandalda ipin ucu siyasilere de uzanıyordu. Bako, önce gerçek tahviller satın alıyor, bunları teminat göstererek kredi kullanıyor ve daha sonra tahvilleri sahteleriyle değiştiriyordu. Ancak bir hata yapmış Başbakan Turgut Özal'ın kardeşi Korkut Özal'ın da ortakları arasında bulunduğu "Hak Yatırım" şirketini sahte tahvillerle 200 milyon lira kadar dolandırmıştı.[32] Bu işte tuhaflıklar da vardı. Milyarlarca liralık sahte tahvillerin altında basıldığı matbaa gerçek ismiyle yer alıyordu! Tahvillerin büyük bölümü Kurtuluş'taki banka şubelerinde kullanılmıştı. Ancak daha önemlisi Bako'nun avukatı DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'tu. Cindoruk 1988 yılında esrarengiz bir otomobil kazasında ölen Avukat Enver Buroğlu ile birlikte Baki Aygün'ün amcası Nizamettin Aygün'e ait Aytaç Çocuk Arabaları fabrikasının iflas masasında satışında yer almıştı ve Nizamettin Aygün tarafından fabrikanın kelepir fiyatla satılmasını sağlamakla suçlanıyordu.

İşte Cindoruk'un Banker Bako ile bu yakınlığı, soruşturmanın kaderini değiştirdi. Başbakan Turgut Özal muhalefette giderek güçlenen DYP'nin genel başkan koltuğunda oturan Cindoruk'a karşı bu fırsatı değerlendirmek istedi ve Bako soruşturmasıyla yakından ilgilendi. Bako'nun sahte tahvillerden gelen parayı DYP'ye aktardığı düşünülüyordu. İddialara göre Bako DYP'nin 750 milyon lirasını Çanakkale'de bir hayali ihracat işinde batırmış ve

30 *Yeni Asır*, 9 Ekim 1989 ve *Hürriyet*, 4 Ocak 1990.

31 Yaklaşık 700-1000 Amerikan Doları.

32 İrfan Taştemur, *Banker Bako*, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1989 s. 16-21.

sahte tahvil işine de bu emanet parayı kurtarmak için zorunlu olarak girişmişti.

İstanbul'daki soruşturmayı başlatan Ankara'daki Kaçakçılık ve İstihbarat Daire Başkanı Atilla Aytek'in 17 Temmuz 1987'de verdiği teleks emri oldu. Ancak İstanbul polisi teleksle gelen bu emirden ancak altı gün sonra harekete geçebildi! Ve geç başlayan soruşturma sadece bir hafta sürdü. İfadelerde adı geçen sanıkların büyük bölümü soruşturmaya dahil edilmedi. 29 Temmuz'da Banker Bako ve dört kişi tutuklandı. Ancak ANAP iktidarı ve başbakan bu sonuçtan tatmin olmadı. Hedefleri Bako'nun avukatı olan Hüsamettin Cindoruk'tu. Bütün güçlerini bu soruşturmada DYP ve Cindoruk aleyhine belge toplamak için kullanıyorlardı. Müsteşarların, emniyet müdürlerinin seferber olduğu bir faaliyet başlatıldı. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Arif Yüksel'in emriyle Savcı Oktar Çakır adliye tarihinde görülmemiş bir biçimde mahkemeye intikal etmiş bir soruşturmayı" yeniden başlattı.

Ancak Turgut Özal 6 Eylül 1987'de yapılacak siyasi yasaklara ilişkin referandumdan dört gün önce *Türkiye* gazetesine yaptığı açıklamalarda bazı şeyleri ağzından kaçırdı:

> "Bir belge üzerinde daha duruyoruz. Eğer onu da temin edebilirsek, önemli bir şeyi ispat etmiş olacağız. Biz devletten 800 küsur milyon lira alıyoruz, DYP 50-60 milyon lira alıyor. Bizden daha fazla para harcıyorlar. Bunların gerisinde bir takım güçler var. Yeraltı dünyasının 1977'den 1980'e kadar silah kaçakçılığını desteklediğini, terör ve anarşiye finansmanı bunların sağladığını biliyoruz. Biz bunların çıkar için kullandıkları yolları kestik. Şimdi bizim karşımızdakileri finanse eden güçler bunlardır."

Başbakanın söz ettiği belge Banker Bako'nun sahte devlet tahvillerinden gelen parayı DYP'ye aktardığına dair ifadeydi. Bu ifadeyi de Bako'nun ortağı Cumali Yükçü'nün vermesi bekleniyordu. Yükçü, Hak Yatırım'ın eski müdürü Bülent Çaparoğlu'nun akrabasıydı. Çaparoğlu Bako olayını DYP'ye yöneltmeye çalışırken eski patronu Korkut Özal'ın da 200 milyon lirasını kurtarmanın peşindeydi. Ağustosun son gününde Korkut Özal'ın İçişleri Bakanlığı döneminde oluşturduğu çekirdek kadroyla Kırıkkale'de yaptığı toplantıda da konu Bako soruşturmasıydı. Toplantıya İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Galip Demirel, Emniyet Genel Müdürü

Saffet Arıkan Bedük, Ankara Valisi Cahit Bayar, İzmir Valisi Vecdi Gönül, Gaziantep Valisi Abdülkadir Aksu gibi isimler katılmıştı. Toplantıdan sonra bizzat Saffet Arıkan Bedük İstanbul Mali Şube Müdürü Cevdet Saral'ı aramış ve Cumali Yükçü'nün ifadesini almasını istemişti. Yükçü'ye dolaylı yollardan "Paranın DYP'ye gittiğini söylersen kurtulacaksın" mesajı iletildi. Ancak Yükçü bu ifadeyi vermedi.[33]

Özal istediğini elde edememişti ve başbakanın gazabına uğrayan Mali Şube Müdürü Cevdet Saral'ın telsiz emriyle Bingöl'e atanması Bako olayının başka bir alana sıçramasına yol açtı. İstanbul'daki ileri gelen polis müdürleri "Takunyalılar" olarak adlandırdıkları Ankara polisindeki ekibin ve MİT'in İstanbul'da ciddi bir operasyon yapacağını düşünüyordu. İlk kurban da Saral olmuştu.

İstanbul polisinin bu hamleye yanıtı gecikmedi. Sanki MİT raporunun kokusunu almışlardı. *Hürriyet* gazetesinde 4-5 ve 7-8 Kasım tarihlerinde peş peşe yayımlanan haberlerin konusu yeraltı dünyasına sahte pasaport sağlayan Timur Hanoğlu'ydu. Hanoğlu'nun adı ilk olarak 1974 yılında Alman polisi tarafından ortaya çıkartılan bir sahteciliğe karışmıştı. İstanbul Emniyeti'nin pasaport şubesinden çalınan bir dizi boş pasaport üzerinde değişiklik yapılarak kullanılmıştı. *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberler Hanoğlu'nun 21 Ocak 1987 günü polise verdiği ifadeye dayanıyordu.

Eski soyadı "Üşümüş" olan Hanoğlu itiraflarında MİT ve dönemin Kaçakçılık ve İstihbarat Daire Başkanı Atilla Aytek'in bilgisi dahilinde yeraltı dünyasının ünlü isimlerine pasaport verdiğini anlattı. Bu kapsamda tam 274 pasaport yapılmıştı. Pasaportları kullananlar arasında Hikmet Sevcan, Mehmet Cantaş, Sabri Uğurlu, Enis Karaduman, İsak Kumdagezer, Murat Kara, Mehmet Kapan, Ömer Lütfü Topal gibi ünlü kaçakçılar vardı. Mehmet Hanoğlu Mehmet Ali Ağca'nın kaçışında kullandığı ünlü Hint pasaportunu hazırladığını ve Abuzer Uğurlu'nun bir adamına verdiğini anlattı. Haberlerdeki en kritik bilgi Hanoğlu'nun MİT ile ilişkisinde "12 Öğretmen" kodunu kullanmasıydı.[34]

İşte ünlü MİT raporu bu haber salvosundan 6 gün sonra 10 Kasım 1987 tarihinde tamamlandı ve 29 Kasım tarihindeki seçimlerden birkaç hafta önce başbakan ve çevresinin bilgisine su-

33 İrfan Taştemur, *Banker Bako*, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1989 s. 45-58.
34 *Hürriyet*, 4-5-7-8 Kasım 1987.

nuldu. 10 Kasım 1987 tarihini ve Banker Bako Olayı, Polis İçindeki Çekişme ve Yeraltı - Polis - Kamu Görevlileri İlişkileri başlığını taşıyan raporda Bako soruşturmasının çok ötesinde bilgiler ve ilişkiler yer aldı. İstanbul polisinin direnç gösterdiği Bako soruşturmasının yanına eski ifadeler ve belgelerden elde edilen bilgiler de eklenmişti. Rapor 1973'te Akil Çubukçı, 1979'da İbrahim Telemen gibi kaçakçıların itiraflarıyla başlayan ve Tarık Ümit'in verdiği bilgilerle genişleyen soruşturmaların doğrulanması ve toplamıydı. Mart-I ile başlayan babalar operasyonundan beri alınan ifadeler ve deyim yerindeyse Eymür-Aytek ikilisinin eski düşmanları da işin içine katılmıştı.

Başbakanın Bako soruşturmasına olan ilgisi rakiplere bir darbe indirmek için fırsat olarak görülmüş, bu da raporu ciddi ölçüde zayıflatmıştı. Bu acelecilik raporda kendini çeşitli hatalarla belli ediyordu. Cindoruk'un Samsunlu olduğunun yazılması, yan yana gelmeyecek Yaşar Keçeli ile Cindoruk arasında güçlü bir birliktelikten söz edilmesi, Cindoruk'un Dündar Kılıç'ın avukatlığını yaptığı, Dündar Kılıç'ın Özal'dan nefret ettiğini anlatması, Fikri Erdöş'ün mesleğinin bankerlik olduğu gibi önemli bilgi hataları raporun zayıf karnını oluşturuyordu.[35]

Fakat bilgilerin geriye kalanı da yeteri kadar sarsıcıydı. Rapor temel olarak narkotik kaçakçılığı ekseninde yeraltı dünyasının önemli isimleriyle polis müdürleri, bürokratlar ve politikacılar arasındaki bağlantıları ortaya seriyordu. Bankerler, hayali ihracatçılar, uyuşturucu kaçakçıları, polis müdürleri, askerler, politikacılar büyük bir suç makinesinin fotoğrafında, aynı karede gözüküyordu. Bizzat kamu görevlileri tarafından organize edilen haraç, hayali ihracat ve kaçakçılık faaliyetlerinden söz eden rapor bu anlamda görülmemiş bir belgeydi.

Organize suçu kontrol eden isimler siyasal partiler ve politikacılar üzerinde müthiş bir etkinliğe sahipti ve artık iktidara yürümeye başlamıştı. Menfaat ilişkilerini her şeyin üzerinde tutan bir grup SHP ve DYP'ye sızmaya çalışıyor, ünlü politikacılarla "temasta" bulunuyordu. Özellikle İstanbul bu ilişkilerin başkenti gibiydi ve yeraltı dünyasıyla ilişkilerin odak noktasına İstanbul polisi ve operasyonları oturuyordu. İlişkilerin kurulmasında her zaman öncülüğü İstanbul Polisi'nin üst düzey yöneticileri çekmişti ve genel-

35 İrfan Taştemur, *Banker Bako*, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1989, s. 73-84.

likle tesadüfi gibi gözüken tanıştırmalar, küçük ve zararsız hediyeler, kadın, gece hayatı bu ilişkilerin başlangıç noktasıydı.

Bizzat Mehmet Eymür tarafından kaleme alınan ve daha sonra Hiram Abas, Mehmet Eymür ve Korkut Eken'den oluşan üçlünün MİT'ten ayrılmasına yol açan bu raporda başrol Şükrü Balcı ve onun izleyicileri sayılabilecek Ünal Erkan - Mehmet Ağar ekibinin yeraltı dünyasıyla ilişkilerine ayrılmıştı. MİT Raporunda tasvir edilen mekanizmanın ana hatları kaçakçılık, özellikle de narkotik kaçakçılık ile hayali ihracata dayanıyordu.

Kariyerine 1970'lerin başında haşhaş üretimine ilişkin bir rapor yazarak başlayan Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş ünlü MİT raporu için yazdığı denetim raporunda anlatılanların hayali ihracatla ilgili bölümünün "kesinlikle doğru" olduğunu söylüyordu. Savaş "Önemle belirtilmelidir ki bu konudaki iddiaların mesnedi vardır ve MİT ilgilileri bu konuyu etütlerinde dercederken genel olarak konu hakkında doğru enformasyona dayanmışlardır" diyordu.

Rapordaki ağır iddialara rağmen iki polis müdürü de gelecek yıllarda siyasetin zirve noktalarına yükselecekti. Her iki polis müdürü de, yeraltı dünyası açısından kritik sayılabilecek dönemlerde İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerin polis teşkilatında "1 numara" olarak yer aldılar. Politika'nın pek de tesadüflere bağlanamayacak seyri Ünal Erkan'ı önce Olağanüstü Hal Bölge Valiliği gibi kritik bir göreve, sonra parlamentoya taşıdı. Mehmet Ağar da bir polisin gelebileceği en yüksek bürokratik makama, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yükseldikten sonra, parlamentoya girdi. Her iki polis müdürü de devletin "kilit noktalarında" bulunan asker ve bürokratlarla birlikte Çiller'in "A Takımında" yer alarak parlamentoya girmişler, malvarlıkları ve uygulamalarına ilişkin muhtemel soruşturmalara karşı dokunulmazlık zırhına bürünmüşlerdi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

YENİ MAFYA

Çatışma ve Tasfiye

'80'li yılların ortalarına gelindiğinde birbiri ardına yapılan operasyonlardan sonra babaların önemli bir bölümü yurtdışına kaçtı, tutuklandı ya da bir kenara çekilerek dikkat çekmemeyi tercih etti. Sadece Türkiye'de değil, dünyada da mafya önemli bir güç kaybına uğramış ve parçalanma süreci yaşamıştı. 1984 yılında ölümden dönen Tommaso Buscetta'nın suskunluk yasasını bozmasının ardından Amerika ve İtalya'da 366 kişi için tutuklama emri çıkartılmıştı. Palermo mafyasından gelen Don Masino lakaplı Buscetta'nın üçyüz sayfalık itirafları Pizza Connection'dan sonra uyuşturucu ticaretine ve Sicilya mafyasına en büyük darbelerden birini indirdi. Türk mafyası da bu gelişmelerden etkileniyordu. 1985 yılına gelindiğinde aralarında Bekir Çelenk, Zihni İpek, Avni Musullulu gibi isimlerin de olduğu 69 Türk baba Interpol'ün kırmızı bülteniyle aranıyordu.

Bu sıralarda yeni bir suç organizasyonundan ülkücü mafyadan söz ediliyordu. Ülkücü mafya aslında 12 Eylül öncesinde İstanbul'da "spot" mafyatik ilişkilerle doğmuştu. 24 Ocak kararlarından sonra alt üst olan ekonomide banker skandalı gibi hadiselerden "çek ve senet tahsilâtı" gibi bir hizmet sektörü doğmuş, cezaevinden çıkan ülkücülerden bir bölümü bu işe girişmişti. Önceleri hemşerilik ilişkileriyle mafyaya devşirilen ülkücü mangalar gi-

derek kurumsallaştı. Tahsilât işiyle ilişkilerini ve çaplarını geliştiren ülkücüler bir süre sonra haraç alma, adam yaralama gibi klasik mafya faaliyetlerine de el attılar.[1] 1985 yılındaki Babalar Operasyonu ve devletin "uyuşturucuyu ASALA ve bölücüler satıyor" tezi yeraltında Kürt mafyasının dışlanması ve Karadenizlilere yol verilmesi biçiminde ifade edilebilecek bir denge değişikliğini de ortaya çıkarıyordu. Bunun dışında Kapalıçarşı'daki klasik Ermeni-Rum-Süryani bankerlerin tekeli de Kilisliler tarafından zorlanıyordu. Devlet yeraltı dünyasında düzenlemeye girişecekti. İşte bu noktada "ülkücü mafya" kritik bir rol oynamaya başladı.

Ülkücü hareketin önemli isimlerinden biri olan bir dönem Milliyetçi Çalışma Partisi İstanbul il başkanlığı da yapan avukat Kazım Ayaydın *Nokta* dergisinin "Piyasada ülkücülerin boy göstermesiyle öldürme olaylarında bir artış olduğu gözleniyor. Bu durumu da ülkücülerin eski alışkanlıklarına bağlıyorlar" sorusuna şu cevabı verdi:

> "Tabii bilemiyorum. Ülkücü insanların oraya girişinden sonra mı yeraltı dünyasında öldürülen insanların sayıları sayılmaya başlandı, yoksa ondan önce orası güllük gülistanlıktı da ülkücüler mi orayı bozdu? Bunu bilemiyorum. Ama bildiğim kadarıyla yeraltı dünyasının kendine göre kuralları var. Dün o hayat nasıl yaşanıyor idiyse, bugün de öyle yaşanıyor. Şunu da söyleyeyim: Ben öyle sanıyorum ki oradaki birkaç tane ülkücü belki de gelecek bir tarihte orayı bir düzene sokar. Temennim de şu: Devletin böyle bir dünyayı ortadan kaldırmasını hepimiz diliyoruz. Ama bu mümkün olmuyor. Olmadı şimdiye kadar. Olmayacağına göre, buranın hiç olmazsa devlete zararlı bir şekilde çalıştırılmaması gerekir. Bu dünyada her türlü iş var, eroin, esrar ve silah kaçakçılığı var. Eğer zerre kadar devletinden yana bir düşünce sahibiyse kişi, bu işlere bulaşması zordur."

Alaaddin Çakıcı bu yeni kuşak mafyanın en iyi tanınan ismi oldu. Çakıcı aslında önemli bir lider değildi. Gültepe'de eylemleriyle tanınmıştı. Kısa sürede mafyatik ilişkiler içinde bir yer edinmiş, daha sonra da ülkücülüğünü öne çıkarmıştı. Pavyonlarda "Çırpınırdı Karadeniz" şarkısını defalarca çaldırmasıyla tanınıyordu. 12 Eylül'e kadar Mecidiyeköy-Şişli bölgesinin en aktif mili-

1 Tanıl Bora, Kemal Can, *Devlet, Ocak, Dergâh, 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1991, s. 327.

tanlarından biriydi. 1981 yılından itibaren faaliyetlerini giderek genişletti. Çevresinde 100-150 kişi bulunuyordu. Ancak Çakıcı'nın fütursuzluğunda başka etkenler de vardı.

Yeraltı dünyasının önemli isimlerinden biri adını vermeden gazetecilere bunu ima ediyordu.

> "Bu çocuğun etrafında şimdi 100-150 kişi var. Çoğu da silahlı. İstediği yeri basıp, istediğini yaptırabilir. Çünkü engel olan yok. Hatta destek olanlar var. 12 Eylül'den sonra bizlerden kimse kalmadı ortada. Çoğumuzun elini kolunu bağladılar. Kabuğumuza çekildik, bir şey yapamaz olduk. Ortalık boş kalınca bu çocuk sıyrılmasına bildi. Ben de olsam aynı şeyleri yapardım. Ona verilen destek kime verilse aynı şeyi yapardı."[2]

Çakıcı'ya verilen bu desteğin nereden geldiği 1998 yılında anlaşıldı. Çakıcı pavyon bastığı, haraç aldığı ve tahsilât yaptığı yıllarda MİT tarafından kullanılan bir elemandı. Bizzat Mehmet Eymür Çakıcı'nın 1980-1984 yılından sonra MİT ile ilişki kurduğunu, bazı girişimler olduğunu ancak hiçbir faaliyette bulunmadığını anlattı. Alaaddin Çakıcı 17 Ağustos 1998'de Fransa'da yakalandığında suç dosyasında adam yaralama, tehdit, adam öldürmeye azmettirme, haraç alma gibi 35 ayrı kayıt yer alıyordu ve hepsi de MİT ile çalıştığı döneme aitti. Yakalandığında üzerinde gerçek bir diplomatik pasaport çıkmıştı.

Alaaddin Çakıcı'nın MİT'in adamı olması yeraltı dünyasındaki eskiler-yeniler çatışmasına da başka bir boyut getiriyordu. Hayali ihracat, kaçakçılık gibi işlerle büyüyen yasadışı pasta herkesin iştahını kabartmıştı. Sıkıyönetim döneminde pek de seslerini çıkaramayan babalar, hayali ihracatçıların çevresindeki parsa savaşında ülkücülerle çatışmaya başladılar. Bu tuhaf çatışma kısa sürede narkotik kaçakçılığına da sıçradı.

Rapordan Sonra

1987 yılında Avrupa'da arka arka yapılan polis operasyonları Türk mafyasına önemli ölçüde darbe indirdi. Sadece 26 Şubat günü Hollanda'da, yapılan operasyonlarda aralarında Hasan Heybetli ve Oflu İsmail'in de bulunduğu 61 Türk yakalanmıştı.

2 "Yeraltında Kavga", Ruşen Çakır, Mehmet Yalçın, Mahmut Övür, Hakan Akçaoğlu, Nuray Şirin, *Nokta*, 4 Ocak 1987, s. 12-16.

3 Şubat 1988 günü *2000'e Doğru* dergisi tarafından kamuoyuna duyurulan ünlü MİT Raporu hem yeraltı dünyasında hem de bürokraside zincirleme etkileri '90'lı yıllara kadar uzanan gelişmelerin habercisiydi. 1988 yılına gelindiğinde, IV. Babalar Operasyonu ile toparlanan Abuzer Uğurlu, Hüseyin Çil gibi ünlü isimler birer birer tahliye ediliyordu. Ne operasyonlar ne de MİT raporunun kamuoyunda yarattığı yankı yeraltı dünyasının neşesini kaçırmıştı. Soruşturmaların da ciddiyeti kalmamıştı. Yaşar Aktürk hakkında itiraflarda bulunan bir muhbir olan Aslan Yoldaş, kendisine söz verilen can güvenliğinin sağlanması için Başbakanlığın önünde bekliyordu. Rüşvet aldığı için hapis cezasına çarptırılan eski bakan Tuncay Mataracı bile duruma isyan ediyor "Babalar operasyonunda henüz işin A harfindeler. Operasyonun tamamlandığı gibi yanlış bir kanı yaratılıyor. Oysa dosyalar raflarda bekletiliyor. Gerekirse her şeyi açıklarım" diyordu.[3]

Haziran başında Ankara'da işlenen bir cinayet yeraltı dünyasındaki gelişmelerin habercisiydi. Ülkücü avukat Kürşat Özkan 2 Haziran 1988 günü Büyük Ankara Oteli'nde İTO Başkanı Niyazi Adıgüzel, *Türkiye* gazetesi Ankara Temsilcisi Mevlüt Işık ve işadamı Davut Çelik'i öldürdükten sonra "Üç çakalı vurdum" diye bağırdı ve intihar etti. Adıgüzel 1980 öncesi MHP'ye para yardımında bulunan işadamlarındandı ve eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın eski ortağıydı. Olaydan bir hafta önce Musa Serdar Çelebi ile, iki gün önce de Ankara Emniyet Müdür Mehmet Ağar ile görüşmüştü.

Cinayeti işleyen Avukat Kürşat Özkan olaydan iki ay önce evine giren Tuncay Kalın isimli bir hırsız tarafından yaralanmış, Özkan da kendi silahıyla hırsızı yaralamıştı. Tuncay Kalın eve birkaç şişe viski çalmak için girdiğini söylüyordu. Polis kayıtlarında Kalın'ın pek çok hırsızlık dışında yasadışı Devrimci Sol örgütü adına afiş astığı bilgisi de yer alıyordu. Kalın bu olayda silahlı gasp yerine basit hırsızlık suçuyla cezalandırıldı. Büyük Ankara Oteli'ndeki olay sırasında askerde olan Kalın, cinayetten iki yıl önce firar etmişti ve altı gün sonra geri dönmüştü. Kalın'ın Horzum'u himayesine alan Kürt Ahmet'in adamı olduğu ileri sürülmüştü. Bütün bu bilgilere karşın, Adıgüzel dosyası takipsizlik kararıyla kapatıldı.

---

3 *Hürriyet*, 8 Aralık 1988.

Adıgüzel cinayetinden iki hafta sonra 18 Haziran 1988 günü ANAP Kongresi'nde kürsüye çıkıp konuşmaya başlayan Turgut Özal'a, salona gazeteci gibi giren eski ülkücü Kartal Demirağ'ın silahlı saldırısına uğradı. Demirağ'ın silahı şarjörünün yayında yapılan bir oynama ile ancak iki el ateş edebilecek gibi ayarlanmıştı. Görgü tanıklarına göre suikast sırasında makineli tüfek taşıyan ikinci biri vardı. Salondan yaralı olarak çıkarılırken bir polis memuru tarafından vurulmak istenmişti. Yine hastanede yattığı odaya girmeye çalışan bir başka polis yakalanmıştı.

Demirağ altı ay önce Dalaman Tarım Açık Cezaevi'nden kaçmıştı. Özal'ı "af konusunda kinlendiği için" vurduğunu söylüyordu Ancak Özal'ın bilgisi dahilinde Bülent Şemiler'in isteği ile başlatılan ve resmi olmayan soruşturmada gazeteci Çetin Yetkin ve eski savcı Uğur Tönük, Demirağ'ın izini sürerek Afyon Dazkırı'daki bir "kontrgerilla" organizasyonuna kadar ulaşmıştı. Ancak bu noktada soruşturma yine Şemiler'in isteğiyle kesilmişti.

Suikastçının ilişkileri bir yandan kontrgerillaya diğer yandan işadamı Kemal Horzum'a uzanıyordu. Demirağ'a cezaevindeyken Horzum'un adamı Osman Atay tarafından yardım edilmişti. Hem Özal hem de ANAP çevresindeki politikacılar suikastı daha çok yeraltı dünyasıyla ilişkilendiriyor, ancak bu ilişkilendirmeler imadan ya da "çıkarları bozulan kaçakçılar" gibi soyut tespitlerden öte geçmiyordu.

Yeraltında başlayan çatışma 28 Ekim 1988 günü Varujan Kumdagezer'in butiğine yapılan saldırıyla sürdü. Eyüp ve Cahit Kocakaya tarafından düzenlenen bu saldırıda Miran Kumdagezer öldürülmüş, Varujan Kumdagezer ise ağır yaralanmıştı. Varujan Kumdagezer narkotik kaçakçılığın para trafiğinde önemli bir isimdi. Hacı Mirza Belazona Savcılığına ifade verirken Varujan Kumdagezer için "bütün bağlantıların köprübaşı" demişti. 1986'da 13 ülke polisi tarafından ortak olarak düzenlenen Atilla operasyonunun kilit adamıydı ancak "korunduğu" için yakalanamamıştı. 1987 yılında Hollanda'da polis tarafından 70 kiloluk bir eroin partisinin yakalanmasından sonra Türkiye'ye kaçmıştı. Bu operasyonda yakalanan Yılmaz Kiraz poliste ifade vermemek için dilini kesmişti. Polise göre Varujan Kumdagezer, Halil Havar, Nusret Ay, Mehmet Kapanoğlu gibi babaların kontrol ettiği Avrupa pazarında koordinasyonu sağlıyordu. Bütün bu bilgiler üç klasörlük bir rapor halinde bir yıldan beri İstanbul polisinin elindey-

di. Ancak polis en az bin kişinin isminin geçtiği bu dosyayı butik baskınından sonra açmıştı![4]

Butik saldırısından iki hafta sonra kaçak döviz trafiğinde yer alan ve hayali ihracata da bulaşan Cesim Alagöz 12 Kasım 1988 günü Kabataş Setüstü'ndeki Mardinli Hasan Kuş'un döviz bürosunda dört kişi tarafından öldürüldü. Hasan Kuş 1980 yılında Babalar Operasyonu'nda uyuşturucu ve silah kaçakçılığı yaptığı suçlamasıyla gözaltına alınmıştı.[5] Alagöz'ün hayali ihracatçı Turan Çevik'le ilişkisi vardı. '70'li yıllardan bu yana kaçak döviz trafiğinde yer alıyordu ve bir politikacının ünlü eşiyle geçmişte ortak olduğu ileri sürülüyordu. Alagöz'ün Avukatı Medet Serhat'tı. Cesim Alagöz pek çok yönden tarafların arasında kalan bir isimdi. Kürt mafyasıyla da, Karadenizlilerle de ilişkiliydi. Turan Çevik ve Fevzi Öz ile iş yapmış, hatta bu yüzden anlaşmazlığa düşmüştü. Uyuşturucu kaçakçısı Hüseyin Baybaşin'e göre Cesim Alagöz bu ünlü politikacının eşiyle birlikte uyuşturucudan gelen paranın aklanması ve aktarılması işiyle uğraşıyordu. Bir dönem sonra kendi de uyuşturucu işine girmiş ve bu rekabet yüzünden öldürülmüştü. Ünlü politikacı ve eşinin servetinin kaynağı buradan geliyordu. Ve Alagöz'ü vuranlar ile bir süre önce Banker Kastelli'yi vuranlar aynı kişilerdi.[6]

Alagöz'ün katil zanlısı Murat Öztoprak 27 Ocak 1989 günü abisi Muhammet Öztoprak tarafından polise teslim edildi. Bu olaya Çakıcı'nın adamlarından Şenol Turan da karışmıştı. Alaaddin Çakıcı'nın bir dönem sağ kolu olan Şenol Turan da 1998 Eylül'ünde öldürülecekti.

Yeraltı dünyasında taşlar yerinden oynamaya başlamıştı. 7 Aralık'ta birkaç ay önce düzenlenen Özal Suikastı'na karıştığı ileri sürülen Kemal Horzum tahliye edildi. İddialara bakılırsa Horzum tahliye edildikten sonra Ankara'nın ünlü babalarından Kürt Ahmet lakaplı Ahmet Turgut'un himayesine girmişti.

4 "Varujan'ı Susturabilirler", Nurcan Akad, *Hürriyet*, 4 Kasım 1988. Varujan Kumdagezer 28 Eylül 1999 günü Bakırköy'deki bir restorandan çıktıktan sonra öldürüldü. Hakkında 6 ayrı gıyabi tutuklama kararı bulunan ve yıllardan beri aranan Kumdagezer'in üzerinde bir yıl önce Ankara'da polisle girdiği çatışmada öldürülen kardeşi Agop'un kimliği vardı.

5 Hasan Kuş'un ortağı Kemal Sarıtaş da bir süre sonra öldürülecekti. Diğer ortağı ise Ayvaz Korkmaz'dı. Hasan Kuş 1999 yılı sonunda 53 kilo eroin ve tonlarca asit anhidritle yakalandı.

6 Banker Kastelli olarak tanınan Cehver Özden'i bürosundan çıkarken vuran Hakkı Aksakal 1990 yılında İzmit'te yakalandı. Polise verdiği ifadede çek senet tahsilatı yapan ülkücü Metin Sağıroğlu tarafından azmettirildiğini anlattı.

24 Aralık 1988 günü Turan Çevik'i ödül alacağını düşünerek ihbar eden çaycı Yaşar Çobaner öldürüldü. Yaşar Çobaner Çevik'in bürosunun bulunduğu handa çaycılık yapıyordu. Büroda olup bitenleri ve kimlerin gelip gittiğini çok iyi biliyordu. Marmaris'te ortaya çıkartılan 55 milyon dolarlık hayali ihracat olayından sonra aranan Çevik'i ihbar etmiş ve Mehmet Saruhan'ın yakalanmasını sağlamıştı. Çobaner DGM'de ihbarı kendisinin yaptığını ve ödül beklediğini söyledi. Ve Küçükpazar'daki evinin önünde öldürüldü.

Aynı gün Ankara'da Kemal Horzum'la birlikte çalışan ünlü kabadayılardan Haydar Koç'un kardeşi Abdülkadir Koç bir pavyonda çıkan olayda öldürüldü. Haydar Koç Kürt Ahmet'in himayesinde olan Horzum'un kendisini dolandırdığını söylüyordu.

Ardından 12 Ocak 1990 günü 22 yaşındaki işadamı Hasan Kaşkavalcı Doğubank'ı milyonlarca mark dolandırdıktan sonra özel bir uçakla Londra'ya kaçtı. Bu, söze dayalı piyasa için görülmemiş bir şeydi ve aynı günlerde Magaryan Kardeşler'le ilgili soruşturma Kapalıçarşı çevresine sıçramıştı. Çevresinde karanlık ilişkileriyle tanınan Avukat Mürşit Jolker Kaşkavalcı'nın yakınındaki isimlerden biriydi ve bu genç işadamına aylık yüzde 10 faizle 130 milyon lira vermişti. Kaşkavalcının kaçışından üç hafta sonra Mürşit Jolker'in cesedi Ömerli'nin bir köyünde bulundu. İşkence görmüş, parmakları kırılmış, kurşunlanmış ve parçalanmış cesedi bir bavula konmuştu. Geçmişte 6-7 Eylül provokasyonuna katıldığı söylenen Jolker'in MİT'e muhbirlik yaptığı ve para kuryelerinin ismini verdiği de ileri sürüldü.

8 Mart 1990 günü *Hürriyet* gazetesi yazarı Çetin Emeç silahlı bir saldırıda öldürüldü. Emeç'in yayın yönetmenliği döneminde altın kaçakçılığına yönelik etkili yayınlar yapılmış, Magaryan Kardeşler operasyonunun Türkiye'deki uzantısı dikkatle izlenmişti. Emeç'in ölümüyle ilgili olarak Muhammed Celal Zehebi adlı Suriye asıllı bir işadamı da suçlandı. Hizmetçisi Zehebi'nin bir telefon konuşmasında "Emeç'in öldürülmesini istediğini" duyduğunu söylüyordu. Ancak Zehebi delil yetersizliğinden serbest bırakıldı.

29 Ekim 1990'da Abdürrezzak Bulut öldürüldü. Ardından 11 Aralık 1990'da Nazmi Karaman ve Fatih Kulaz öldürüldü. 4 Haziran 1991'de Kenan Arıca'nın öldürülmesine karışanlar arasında Ay ailesinin üyeleriyle birlikte iki yıl önce saldırıya uğrayan Varujan Kumdagezer de bulunuyordu.

6 Kasım 1991 günü Fenerbahçe'de çıkan çatışmanın her iki tarafında da polisler vardı. Damadını öldürmek için kiralık katil tuttuğu ileri sürülen Fahri Gülver adlı işadamından tehditle para isteyen ve evine esrar bırakan bir grup olayı öğrenip önlem alan polisle çatışmaya başladı. Fidyecilere müdahale eden başkomiser Ali Rıza Güzel olay yerinde öldü. Fidye olayına karışan üç polisten biri Çevik Kuvvet'te görevliydi. Diğer iki polis ise İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı'nın korumalarıydı. Fidyeci polislerden Sedat Beker ile Orhan Özay isimli itirafçı da çatışmada öldürüldü. Olayda kullanılan BMW marka otomobil ise Turgut Özal'ın oğlu Efe Özal adına kayıtlıydı. Efe Özal otomobili takas etmek üzere 7 ay önce bir galericiye bıraktığını, ancak devir işlemlerini yapmadığını ileri sürüyordu. Fidyeci polislerin Kürt işadamlarından PKK adına tahsilat yaptığı ileri sürüldü.

Ardından 31 Aralık 1991 günü armatör Osman Ayanoğlu Çakıl Gazinosu'nda ülkücü mafyanın önemli isimlerinden Kürşat Yılmaz'ın adamı Yavuz Kaşıkçı tarafından öldürüldü. Bu cinayetin bilinçli bir operasyonla polis tarafından Hüseyin Baybaşin'ine mal edilmeye çalışılması devletin yeraltındaki bu çatışmayı biçimlendirme çabasını açığa vuruyordu.

5 Şubat günü Hızır Uzuner, Bekir Araç öldürüldü. Yusuf Avlar ise yaralandı. 6 Şubat 1992'de öldürülen Fevzi Çelik Elazığ'da bir "enjektör" fabrikası kurmaya çalışıyordu. Borç aldığı eski narkotik şube komiseri Hüseyin Polat tarafından öldürüldü. Eski polis önce Fevzi Çelik'in çocuğunu kaçırmaya çalışmış, ancak Çelik'in "çocuğu bırakın, beni alın" demesi üzerine işadamını kaçırıp işkence ederek öldürdükten sonra cesedi TEM Otoyolu'nun Kâğıthane viyadükünün altına bırakılmıştı. Çelik'ten sonra 19 Şubat 1992 günü İzzet Avni Öztürk, Celal Ateş, Doğan Erşahin ve Taner Karakuş tarafından öldürüldü.

6 Mayıs 1992'de bu defa ülkücü mafyanın en önemli isimlerinden biri olan Ümit Ölmez Yusuf Kenan Yıldırım tarafından Ankara'da öldürüldü. Ülkü Ocakları eski şube başkanı Süleyman Türk'ün azmettirdiği ileri sürülen katil Yusuf Kenan Yıldırım 8 Şubat 1993 günü Kırşehir Cezaevi'nde Cafer Gümüş tarafından öldürülecekti. 7 Temmuz 1992'de Celal Aydın Aydın Çetinkaya tarafından öldürüldü. 24 Temmuz 1992'de Ahmet Bahadır Parlak Nurettin Güven ve adamları tarafından öldürüldü.

Aynı günlerde Türkiye'de pek yankı uyandırmasa Hollanda'da

birbiri ardına işlenen cinayetlerin arkasında Türk mafyasının üyeleri vardı. 1992 yılının Şubat ayında Roterdam'da öldürüldükten sonra yakılan üç Türk'ün cesetleri ormanda bulundu. Bu olaydan bir hafta sonra bu kişileri öldürdükleri ileri sürülen üç Türk'ün cesetleri parçalanmış halde naylon torbalarda bulundu. Kanlı bir küvet parçasının izini süren polis Mehmet Alev ve Timur Ekinci'nin sahip olduğu Şato Restoran'a ulaştı. Cinayetle ilgili olarak Türkiye'de Mehmet Alev, İrfan Deniz ve Cengiz Nisan tutuklandı. Hollanda'da bu cinayetlerle birlikte birkaç yıl içinde öldürülen Türk'lerin sayısı 28'e ulaşmıştı. Uyuşturucu kaçakçısı Celal Ateş Hollanda'da açılışını yapmaya hazırlandığı lokantada 11 Kasım 1992'de öldürüldü.[7]

4 Mart 1993'te Esabil Karakaş ve Cihan Kaplan Şirinevler'de pusuya düşürülerek öldürüldü. Ülkücü olarak tanınan Sedat Şahin kendisine yakın bu isimlerin öldürülmesinden Hüseyin Temurtaş ve Hacı Çapan'ı sorumlu tutuyordu. Temurtaş yakalanmış ancak cinayeti yeğeni Ramazan üstlenmişti.

31 Mart günü Tahir Deniz Çetin Ravullu tarafından öldürüldü. Bir gün sonra Ramazan Aydın, Metin Aydın, Erdem Aydın, Bülent Çetinkaya ve Mehmet Çakır Aydın Çetinkaya tarafından öldürüldü.

19 Temmuz 1993'te Pendik Kurtköy'de bulunan yanmış iki ceset Havzullah ve Bahattin Düzenci kardeşlere aitti ve 16 Temmuz günü hapisten kaçan "Kör" lakaplı Celal Duman tarafından öldürüldükleri ileri sürülüyordu. 27 Temmuz 1993'te Mahmut Sulhan ve Halil Akçan öldürüldü. Bir ay sonra 27 Ağustos 1993'te günü firari Celal Duman ve şoförü Çatalca'da ölü bulundu. Cinayeti "Tilki Selim" lakaplı Selim Işık'ın işlettiği ileri sürüldü. Bu olayda

7 Bu karışık cinayetten iki yıl sonra Celal Ateş'in kardeşi Ramazan Ateş 20 Mayıs 1995 günü İstanbul Sultanahmet'te bir ganyan bayiinin önünde öldürüldü. Cinayeti işlediği ileri sürülen Abdullah Sülük ve iki adamının Celal Ateş'in eşi Gülbahar Ateş tarafından miras nedeniyle azmettirildiği iddia edildi. İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davada önce mahkeme başkanı Azmi Ulu üzerinde baskı olduğunu ve "Sanık Gülbahar Ateş'in tahliye edilmemesi halinde öldürüleceğime ilişkin tehditler altında davaya bakmamın doğru olmayacağı kanaatindeyim" diyerek çekilmiş, ardından görevlendirilen 4. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Osman Sunusi Öztemir de buna itiraz etmişti. İtirazı reddedilen Öztemur, görülmemiş biçimde Adalet Bakanlığı'na yazılı emir için giderek konunun Yargıtay'da incelenmesini istedi. Yargıtay davaya Öztemir'in bakmasına karar verince de emekliliğini istedi ve ayrıldı. Öte yandan mahkemede cinayeti üstlenen sanık Murat Yıldırım Ramazan Ateş'i Gülbahar Ateş'in isteği üzerine öldürdüğünü, Gülbahar Ateş'in üvey oğlunu öldürtmek için İzmit Jandarma İstihbarat Teşkilatı'nda çalışan iki astsubayla anlaştığını ileri sürdü.

Selim Işık'ın kardeşi Bedirhan Işık da tutuklanmış, cezaevindeyken "yanlışlıkla" tahliye edildikten sonra gittiği İspanya'da öldürülmüştü.

5 Aralık 1993 günü yeraltı dünyasının en renkli isimlerinden biri olan İnci Baba lakaplı Mehmet Nabi İnciler evinde, koruması Yakup Yaşar Güven tarafından "yanlışlıkla" vurularak öldürüldü. Yakup Yaşar Güven daha sonra cezaevinde öldürülecekti.

6 Ocak 1994'te Hüseyin Temurtaş[8] ve oğlu Okmeydanı kavşağında otomobillerinin içinde kalaşnikoflarla taranarak öldürüldü. 19 Ocak 1994'te ise Hikmet Taruk öldürüldü. Failler arasında Celal Taruk, Zait Taruk, Ali Ağaoğlu ve M. Şirin Ağaoğlu vardı.

1994 başına gelindiğinde o ya da bu biçimde narkotik ticarete bulaşmış 42 kişi cinayetlerde öldürülmüş, bir o kadar kişi de saldırılardan yaralı olarak kurtulmuştu. Kurbanlar ağırlıkla Kürtlerden oluşuyordu. Dikkat çekici olan, kimi saldırıların faillerinin de bir süre sonra saldırıların kurbanları arasında yer almasıydı. Bu bir görünmez savaşın giderek şiddetlendiğini gösteriyordu.[9]

Yeraltındaki bu çatışma iki geminin, Kısmetim-1 ve Lucky-S'in yakalanmasıyla bambaşka bir hal aldı ve bu kargaşada devletin örtülü operasyonu başladı. Bu savaşı mafyayı oluşturan etnik güçlerin rekabetine dayandıranlar da oldu. Saflar belirgin bir netlik taşımasa da mücadele Karadenizliler, Zazalar, Kilisliler ve Kürtler arasında geçiyordu ve zaman Kürtlerin aleyhine ilerliyordu...

Uğursuz Yıl 1993

1993 yılında dozu giderek artan çatışmaların eksenini narkotik ticareti oluşturuyordu. Ancak aynı günlerde devletin PKK'ya karşı yürüttüğü mücadeledeki strateji değişikliği narkotik dünyasındaki bu yoğun çatışmanın örtülü operasyonla çakışmasını sağladı. Yeni bir politika olarak devlet, muhbirleri aracılığıyla kaçakçılığı izlemekten çıkıp yeraltını biçimlendirmeye de girişmişti. Bu strateji değişikliği pek çok yolsuzluğu ve skandalı da beraberinde getirecekti. Susurluk kazasından hemen sonra ANAP grubunun

8 Hüseyin Temurtaş 1985 yılında 12 kilo eroinle yakalandı ancak serbest bırakıldı. 1988 yılında bu defa 22 kilo eroinle yakalandı yine serbest kaldı. 4 Mart günü Bahçelievler'de Esabil Karataş ile Cihan Kaplan'ın öldürülmesi olayında azmettirici olarak gözaltına alındı.

9 "Mafyada Kanlı Bilanço", Saygı Öztürk, *Sabah*, 17 Kasım 1994.

toplantısında devlet içinde üç çete olduğunu, bunların haraç topladığını ve eroin pazarını paylaştığını söyleyen Eski Başbakan Mesut Yılmaz Susurluk Komisyonu'nda bunu net bir dille anlattı:

> "Bana daha başbakan olmadan önce, yani 1996 Mart'ından önce sadece bu sene değil, geçen senelerde 1993 sonundan itibaren devletin, özellikle Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yasadışı birtakım çevrelerle işbirliği yaptığı, PKK'ya lojistik destek sağlayan bazı kişileri önce kullanıp, daha sonra bunları birbirine vurdurttuğu konusunda duyumlar geliyordu. Ayrıca yine devlet içerisindeki bazı önemli görevlilerin, emniyet içerisindeki bazı önemli görevlilerin yasadışı işlere karıştıkları, kumarhanelerden, diskoteklerden haraç aldıkları, uyuşturucu ticaretinden pay aldıkları konusunda bilgiler geliyordu"[10]

Sadece devlet müdahalesi değil, Avrupa'daki değişmeler de Türkiye'de narkotik kaçakçılıktan beslenen organize suç grupları üzerinde etkiliydi. Balkanlar'da başlayan kargaşa Türk mafyasının narkotik ticarette kullandığı klasik rota üzerinde boşluklara ve istikrarsızlıklara yol açmıştı. Avrupa pazarına giden yol eskisi kadar düz değildi. Arnavutlar Türk mafyasıyla birlikte çalışırken Sırplar, Makedonlar ve Hırvatlar Kafkas mafyasına daha yakın başka bir güç oluşturuyordu.[11] Bosna'daki savaş Türk mafyasıyla arası pek de iyi olmayan Gürcüler ve Ermenilerden oluşan "Kafkas" mafyasının güçlenmesini ve bu güzergâhta ağırlığını artırmasına neden olmuştu. Benzer biçimde yine Türklere yakın kaçakçılara sahip olan Makedonya'da Yunanistan'ın ambargosu yüzünden mafyaya "ülkeye soluk aldıran tüccarlar" gözüyle bakılsa da Yunanlılar Makedon mafyasını köşeye sıkıştırmak için her şeyi yapıyor, Türklerin de kanallarını tıkıyorlardı.

Ayrıca çöküşten çok önce Doğu Bloku'na sızan İtalyan mafya grupları, duvarın yıkılmasının ardından belirgin biçimde narkotik kaçakçılıktan çekilip, stratejik madde kaçakçılığı, para aklama işleri ve kârlı özelleştirmelerle ilgilenmeye başladı. İtalyan mafyası-

---

10 Susurluk Komisyonu Tutanakları, cilt III, s. 2013- 2014.

11 Özellikle Arnavutluk'ta organize suç "saadet zincirlerine" benzeyen bir mekanizmayla ülkede para toplayan bankerler, narkotik kaçakçılık, insan kaçakçılığı gibi pek çok faaliyet alanını bir araya getiren yapıdaydı. Bankerlerin bir bölümünün ilişkileri Türkiye'ye uzanıyordu. Sistemin çökmesinden sonra Türkiye'ye kaçan ve burada yakalanan bankerler oldu.

nın narkotik kaçakçılıkta yarattığı bu boşluk Türk ve Kürt gruplar arasında, hatta bazen pazara hâkim olan Kürt aileler arasında rekabet ve çatışma yarattı. Avrupa'daki pazar bir anda Türklerin ve Kürtlerin önünde açılıvermişti. Ancak hem pazara mal ulaştırmak eskisinden daha güçtü hem de Avrupa şehirlerine hâkim Kürt kaçakçılarla, Türkiye'den geçişi denetleyen Karadenizliler ve Kilisliler arasındaki rekabet uzlaşmaz bir çatışmaya dönüşüyordu. Pazar mücadelesi de bu koşullarda giderek "etnik" bir şekil almaya başladı. 1991 yılından itibaren Türkiye'de narkotik kaçakçılık gözle görülür biçimde hız kazandı. Sadece İstanbul'da 1991 yılında yakalanan eroin 500 kilonun üzerine çıkmıştı. Türkiye'de artan narkotik trafik uluslararası çevrelerde de dikkat çekmeye başladı, bu dikkat bir süre sonra resmi raporlarda sert ifadelere ve suçlamalara dönüştü.

1992 yılındaki ABD Dışişleri Bakanlığı'nın raporunda Türkiye üzerinden yapılan kaçakçılığın giderek arttığına dikkat çekiliyor, Türkiye'nin Güneybatı Asya'daki üretimle Avrupa ve Amerika pazarı arasında köprü olduğu belirtiliyordu. Benzer bir gelişmeyle '90'lı yılların başında yasadışı PKK örgütünün eroin kaçakçılığı ve Avrupa'daki eroin trafiğinde oynadığı role ilişkin haberler ve raporlar dikkat çekecek kadar artmaya başladı.[12] Resmi ağızlar da bu gelişmeyi doğruluyordu. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin "PKK eroin ortağı" derken, Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve İstihbarat Harekât Daire Başkanı Haluk Bahçekapılı Avrupa'daki uyuşturucu madde kaçakçılığının yüzde 80'inin "Kürt Karteli" tarafından kontrol edildiğini söylüyordu.[13]

Kısmetim-1 ve Lucky-S

31 Aralık 1991 gecesini 1 Ocak 1992'ye bağlayan ilk saatlerde elindeki kapaklı tepsiyle gelen garson, tepsinin kapağını açıp çıkardığı silahı masadaki kır saçlı adama doğrulttu ve "Abimin selamı var, biraz geciktiğimiz için kusura kalmasın, yeni yıldan kıs-

12 Reuter Ajansı'nın 7 Mart 1992 tarihinde geçtiği bir haberde "PKK ile uyuşturucu kaçakçıları arasındaki bağlantının arttığı, PKK'nın uyuşturucu karşılığı silah aldığı ileri sürüldü. *L'express* dergisinde yer alan bir başka haberde ise PKK'nın Avrupa'daki uyuşturucu trafiğinden önemli oranda pay aldığı ileri sürülüyordu. *Sabah*, 3 Eylül 1992.

13 *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1992.

meti bu kadarmış" dedikten sonra tetiğe asıldı. Ne olduğunu anlamadan kurşunlara hedef olan ve olay yerinde can veren kurban Kısmetim-1 gemisinin sahibi Osman Ayanoğlu'ydu. Kısmetim-1 aslında ünlü hayali ihracatçı Turan Çevik ve ünlü döviz kaçakçısı Mehmet Emin Görpe tarafından Anamur'dan yapılan 134 milyon dolarlık hayali ihracatta kullanılan Burak Akad adlı geminin ta kendisiydi. Hayali ihracattan sonra geminin sahibi Osman Ayanoğlu ismini Kısmetim-1 olarak değiştirmişti. Ayanoğlu eğlenceye düşkün bir adamdı ve böyle gecelerden birinde gemiye yeni ismini ünlü sanatçı Bülent Ersoy vermişti.[14]

Kısmetim-1'in Akdeniz'in dibinde noktalanacak son yolculuğu 1991 yılında başladı. Yenikapı'dan yola çıkan gemi Pakistan'a giderek burada 3 tondan fazla uyuşturucu yükledi. Mahkeme kayıtlarına göre Abdülaziz Dervişi'nin adamları tarafından Pakistan'da yüklenen 3100 kilo eroin geminin kıç tarafındaki tank içine konmuş, tankın üzeri bir sacla kapatılarak kaynaklanmış ve yeniden boyanmıştı. Pakistan'dan yola çıkan gemi Amman Limanı'na yanaştığında gemiye yapılan baskın her şeyi değiştirdi. Ürdün polisi gizlenmiş uyuşturucuyu bulamamıştı. Ancak tayfalardan birinde 3 kilo esrar, bir diğerinde tabanca bulundu. Gözaltına alınan tayfalar dışında mürettebat serbest bırakıldı, fakat tayfalar korkmuştu. Bir iddiaya göre yeni bir arama ihtimaline karşı tank içinde bulunan eroin çuvallarını boşalttılar ve geminin kazanlarında yaktılar.[15]

Aylarca Amman Limanı'nda bekleyen gemi yeniden yola çıktığında bu defa Akdeniz'in uluslararası sularında Güney Kıbrıs'ın 55 mil açığında Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı gemiler tarafından durdurulduktan sonra geride yanıtlanmayan sorular bırakarak esrarengiz bir biçimde battı. Polisin açıklamasına bakılırsa gemide 3.1 ton baz morfin vardı ve tayfalar tarafından ele geçirilmemesi için "Kristin valfları" açılarak batırılmıştı.

Baybaşin Sahnede

Kısmetim-1 gemisinin batırılmasından sonra Liceli, hayli kalabalık bir Kürt ailesini yöneten bir kaçakçı yaptığı açıklamalarla hem kamuoyunda tanındı hem de polisin boy hedefi haline geldi. Hü-

14 Halil Nebiler, *Mafyanın Ekonomi Politiği*, s. 25-27.

15 Ekrem Marakoğlu, *Kırmızı Kadife*, s. 214-215.

seyin Baybaşin açıkça eroin kaçakçılığı yaptığını söylüyor, üstelik bu işi Mehmet Ağar, Necdet Menzir, İsmet Sezgin gibi üst düzey polis müdürleri ve politikacıların bilgisi dahilinde yaptığını ileri sürüyordu. Baybaşin uyuşturucu kaçakçılığını düzenli olarak yapan bir "devlet örgütü" olduğunu iddia ediyor, kirli işlerden uzaklaşmak istediği için suçlandığını söylüyordu. Baybaşin özellikle Avrupa'da devletin kontrolündeki İslâmi cemaatler çevresinde kaçakçılık yapıldığını ileri sürüyordu.[16] Yurtdışındayken yaptığı açıklamalarda Necdet Menzir ve İsmet Sezgin'i suçladı. Bir bölümü Mehmet Eymür'ün kaleme aldığı MİT Raporu ile resmiyet kazanan iddiaları tekrarlıyor, Mehmet Ağar ve Yunus Ağar ile birlikte '80'li yılların ikinci yarısına kadar uyuşturucu kaçakçılığı yaptığını ileri sürüyordu. İngiltere'de hapisteyken Türk konsolosluğu yetkililerinin kendisini ziyaret ettiklerini ve bunun da kayıtlarda gözüktüğünü söylüyordu.

Baybaşin Kısmetim-1'in daha önce hayali ihracattan sabıkalı bir gemi olduğunu hatırlatıyor ve Türk limanlarına girdiği anda el konulacağının bilindiğini ileri sürüyordu. Geminin Türk karasularına girmesinin beklenmemesi açık denizde müdahale edilmesi de başka bir soru işaretiydi. Bu hayli karışık olaydan önce öldürülen Ayanoğlu'nun MİT'e çalıştığı söyleniyor, önemli bir MİT muhbiri olduğu biliniyordu. Öldüğünde üzerinden çıkan tabancanın ruhsatına MİT'in aracılık ettiği ileri sürülmüştü.

Kısmetim-1 Akdeniz'in derinliklerindeki karanlık sonuna yaklaşırken, bir başka gemi ünlü Lucky-S 29 Eylül 1992 günü İstanbul Yenikapı'dan demir aldı. Lucky-S Pakistan'da birkaç hafta oyalandıktan sonra "yükünü alıp" Süveyş'e geldiğinde İstanbul'da da savaşı kızıştıracak bir cinayet daha işlendi. Şehymus Daş Kısmetim-1'in Akdeniz'de batmasından bir hafta sonra 25 Aralık 1992'de bir düğüne giderken öldürüldü. Daş'ın öldürülmesinden iki hafta sonra 7 Ocak günü Rodos ile Girit arasındaki uluslarara-

16 Hüseyin Baybaşin ilk kez 1976 yılında Fener'deki evinde 10.8 kilo esrarla yakalandı ve 2 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 23 Mayıs 1984'te İngiltere'de 6 kilo eroin ve Necdet Yılmaz adına düzenlenmiş sahte bir kimlikle yakalandı. Dört yıl hapiste kaldıktan sonra Türkiye'ye iade edildi. 11 Mart 1989'da tahliye edildi. 22 Mart 1989'da Silivri'de yakalanan 79 kilo eroinin sahibi olduğu iddiasıyla tekrar tutuklandı. 1992'de yurtdışına kaçtı. Hollanda'da 24 Aralık 1995'te tekrar gözaltına alındı. 1994 yılında kendisiyle temas kuran eski bir emniyetçinin Dursun Karataş ve Behçet Cantürk'ün öldürülmesi için kendisine bir servet önerdiğini ileri sürdü.

sı sularda başlayan operasyonla Lucky-S'e el kondu. Lucky-S davasının ayrıntılarında Karacabey'de ve İzmit'te iki ayrı depo tutulduğu bilgisi yer alıyordu. Polis aylar öncesinden Şeyhmus Daş'ı izlemeye almıştı. Telefonları dinleniyor, kahvesine giren çıkan herkes izleniyordu. Dahası öldürülen Şehymus Daş'ın da tıpkı Ayanoğlu gibi MİT'le ilişkili bir kaçakçı olduğu ve yeşil pasaport taşıdığı ileri sürülüyordu.

Lucky-S'in asıl sahibi de karanlık ilişkilere sahipti. Şevket Çubuk gemiyi satın almış ancak borcunun tamamını ödemediği için gemiyi üzerine geçirememişti. Çubuk yeraltı dünyasında tanınan ve görünmez eller tarafından korunan biriydi. 1986 yılında hayali ihracat nedeniyle el konan Semerkant isimli geminin sahibiydi. Daha önce birkaç gemisi de şüpheli biçimde yanmış ya da batmıştı. 1992 yazında Şekerbank Göztepe şubesinde bozdurduğu son derece kaliteli basılmış 236 bin dolar nedeniyle yakalandı. Çubuk ifadesinde dolarları Beyrutlu işadamı Harun Mübarek Sofian'dan aldığını söyledi. Sofian ASALA'nın Türk büyükelçiliklerine yaptığı baskınlar nedeniyle Interpol tarafından kırmızı bültenle aranıyordu. Paşakapısı Cezaevi'nden tahliye edildikten sonra kayıplara karıştı. 1993 yılından itibaren İstanbul DGM tarafından aranan Çubuk 1995 yılında Akhisar'da deri yüklü bir kamyonu kaçırırken üzerinde Burak Taşpınar adına düzenlenmiş sahte bir pasaportla yakalandı, ancak arama kaydı mahkemeye gelmediği (!) için serbest bırakıldı. Şevket Çubuk rahat davranıyordu.

Her iki gemiye yapılan operasyon soru işaretleriyle doluydu. Her iki gemiden sonra polisin elinde sade iki yağcı, bir aşçı, üç kamarot, sekiz denizci ve 61 yaşında bir kaptan vardı. Ayrıca her iki geminin patronu öldürülmüştü. Eroinin sahibi olduğu söylenen isimler ise firardaydı. Bu cinayetlerle başka bir aşamaya sıçrayan çatışmalar kısa sürede durulmayacak, gelişmeler devletin örtülü operasyonlarıyla kesişecekti.

MGK'nın Yeni Stratejisi

Ünlü MİT Raporunda uyuşturucu kaçakçılarıyla işbirliği yapmakla suçlanan polis müdürü Mehmet Ağar Tansu Çiller'in başbakanlığa gelmesinin ardından 1993 yılı Temmuz'unda Emniyet Genel Müdürlüğü koltuğuna oturdu. Ağar ayağının tozuyla Milli Güvenlik Kurulu'na "Terörü 1 yılda yok edecek bir önlemler paketi"

sundu. Paket Özel Tim'in güçlendirilmesi ve PKK'nın büyük şehirlerdeki finans kaynaklarını kurutmak gibi önlemler içeriyordu.[17] Bu beklenen tayinle birlikte devletin en üst katlarında şekillenen bir operasyona da start verildi. Tansu Çiller'in Başbakanlığı ve Mehmet Ağar'ın Emniyet Genel Müdürlüğü dönemi "PKK ile mücadele" stratejisinde önemli değişikliklere neden oldu. Örgütün finans kaynaklarına yönelen devlet, PKK'nın finansmanında önemli bir yeri olduğunu düşündüğü uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen geliri kesmeyi öngörüyordu.

Devlet içindeki özel örgütün oluşturulmasında MGK'nın onayı vardı. Gazeteci İsmet Berkan 1996 Kasım'ında bir haber kaynağının kendisine Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği antetli bir kâğıtta bir isim listesi gördüğünü anlatıyordu:

> "Listenin başında Korkut Eken yer alıyordu. Haluk Kırcı, Abdullah Çatlı gibi isimler sıralanıyordu. Elime aldım, belgeyi okudum. Ama kaynağım, ne not almama izin veriyordu ne de belgelerin bir kopyasını veriyordu.
>
> Sonra, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar imzalı bir dizi belge de verdi. MGK Genel Sekreterliği ile yazışmalardı bunlar. Arada Genelkurmay'a, Asayiş Kolordu Komutanlığı'na ve Özel Kuvvetler Komutanlığı'na hitaben ama Genelkurmay İkinci Başkanlığı'na yazılmış yazılar da vardı.
>
> Hepsini okudum. Not tutmadım.
>
> Ama randevumuz biter bitmez aklımda kalan her şeyi otomobilimde not defterime geçirdim.
>
> Sonra başladım sağı solu aramaya. Elimdeki bomba gibi bir haberdi ama onu başka kaynaklara da doğrulatmalıydım. Hepsinin de ismi bende saklı, bazı üst düzey yöneticilere, eski bakanlara, eski komutanlara ulaştım ve elimdeki haberin doğruluğundan emin oldum.
>
> Haber, 5 Aralık 1996'da *Radikal*'de yayımlandı. Haberin özü, Susurluk'ta ortaya çıkan 'gayrinizamî savaş' çetesinin sadece Emniyet Genel Müdürü sıfatıyla Mehmet Ağar tarafından kurulmadığı, devletin en üst güvenlik organı MGK'nın da bu çeteyi onayladığıydı."[18]

17 *Hürriyet*, 28 Temmuz 1993.

18 "6 Yıl Sonra Gladio İtirafı", İsmet Berkan, *Radikal*, 14 Mart 2002.

Aslına bakılırsa yeraltı dünyasında değişen dengeler böyle bir operasyon için hayli elverişli koşulları kendiliğinden yaratmıştı. 1992 yılında değişen ABD'nin "Narkotik Kontrol Stratejisi" Kolombiya kokaini ile Türkiye üzerinden gelen Afgan eroininin Avrupa üzerinde çakıştırmayı öngörüyordu. DEA istihbaratına dayanan büyük operasyonlar bu stratejinin bir parçası olarak yürürlüğe konmuştu. Ayrıca eroin kaçakçılığının klasik rotası üzerinde başlayan Bosna, Arnavutluk gibi bölgelerdeki iç savaşlar, ayaklanmalar ve yönetim değişiklikleri eroin yolundaki bütün dengeleri alt üst ediyordu.

Ersever'in Ölümü

4 Kasım 1993'te Ankara yakınlarında Elmadağ'daki kireç ocaklarında bulunan ceset Binbaşı Ahmet Cem Ersever'e aitti.[19] Ersever, devletin Güneydoğu politikalarını eleştiren, gayrinizamî harbi savunan bir subaydı. 1987 yılında yeniden yapılanan ve JITEM adıyla tanınan Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele biriminde komutan olarak çalışmış, bu dönemde itirafçıları örgüt-

19 Cem Ersever adı ilk kez 1975 yılındaki Silopi olayları sırasında duyulmuştu. Üstteğmen rütbesindeki Ersever şehir merkezinde toplanan öfkeli kalabalığa ateş açarak bir kişinin ölümüne neden olmuş ve bu yüzden açığa alınmıştı. MHP'ye yakınlığı ile tanınan Ersever Silopi'de Ülkü Bir'in kuruluşunu da destekliyordu. Adı 19 Aralık 1978 günü Gaziantep'te 2500 silahın yakalandığı kaçakçılık olayına da karışı. Kıbrıs üzerinden eroin kaçakçılığı da yapan Vahe Ohannes Köylüyan'ın Overco isimli şirketi tarafından Kuveyt'e gönderilmiş gibi gösterilen TIR'ın yükü Türkiye'de boşaltılmıştı. Soruşturma ilerledikçe benzer biçimde 63 TIR kamyonunun kaçak malları Türkiye'ye boşalttığı anlaşıldı. Kamyonlar Ortadoğu Nakliyat şirketine aitti. Ortadoğu Nakliyat şirketinin Genel Müdürü Nejat Söyler ise Cem Ersever'le yakın ilişki içindeydi. Silopi olayları sırasında Cem Ersever'in ailesini ilçe dışına çıkaran Nejat Söyler olmuştu. Ayrıca Ersever Söyler'den bir Murat 124 otomobil de satın almıştı. Bu olaydan dolayı soruşturulan Ersever savunmasında kaçakçılığı önlemek için istihbarat faaliyeti yürüttüğünü söyledi. Oysa Ersever Nejat Söyler yakalanana kadar kılını kıpırdatmamıştı. Söyler ünü İstanbul'a kadar ulaşan ünlü bir kaçakçıydı. Söyler'in yakalanması üzerine önce Ankara'da Ülkü Ocakları'na gidip Genel Başkan Muhsin Yazıcıoğlu ile görüşmüştü. Ardından İstanbul'a gelerek kaçakçılık olaylarını soruşturan Gümrük ve Tekel Bakanlığı Müfettişi Necati Can ile görüşmüş ve Yazıcıoğlu'nun gönderdiği bir mektubu iletmişti. Silahlar MHP'lilere aitti ve Maraş'ta Alevilere yönelen ve MHP tarafından organize edilen katliamdan hemen önce bölgeye gönderilmişti. Ersever pek de inandırıcı olmayan bu savunmaya rağmen suçsuz bulunarak tersine olağanüstü yetkilerle kaçakçılığı soruşturmak üzere görevlendirildi. Ersever 1982 yılında Adıyaman'da kaçakçılarla işbirliği yaptığı için açığa alındı, yargılandı ve beraat etti. Soner Yalçın, *Binbaşı Ersever'in İtirafları*, Kaynak Yayınları, 4. basım, Şubat 1994, s. 33.

leyerek devlet adına yasadışı cinayetlere bulaşmıştı. Aynı günlerde Ersever'in çalıştığı JİTEM'deki itirafçıların ve korucuların örgütlenmesi haraç almadan adam kaçırmaya, uyuşturucu kaçakçılığından yasadışı silah ticaretine kadar pek çok faaliyetle suçlanıyordu.

Ersever'in de yöneticileri arasında bulunduğu gayrinizamî savaş her türlü yasadışılığı da beraberinde getiriyor, özellikle JİTEM pek çok yasadışı faaliyet arasında uyuşturucu kaçakçılığı ile suçlanıyordu. Bu iddialar ayrıntılı olarak 21 Haziran 1992 tarihli *2000'e Doğru* dergisinde yayımlandı. JİTEM'de çalışan bir astsubay bizzat JİTEM timlerinin Güneydoğu'da uyuşturucu kaçakçılığında aktif görev aldığını ileri sürüyordu.

> "JİTEM timlerinin altında sivil arabalar var. Bu otomobiller değişik renktedir. Plakaları ise resmi değil sivildir. Güneydoğu'nun tüm karayollarındaki arama noktalarından rahatça geçerler. Durdurulamazlar, aranmazlar. JİTEM timi kimliğini gösterir, çeker gider. İşte bu kolaylık nedeniyle İran' dan, Irak'tan, Suriye'den gelen uyuşturucular JİTEM arabalarına yükleniyor. Uyuşturucuyu alan JİTEM arabaları duruma göre Van veya Diyarbakır'a gidip uyuşturucuyu teslim ediyor. Uyuşturucular buradan İstanbul'a ve Mersin'e gidiyor."

Binbaşı Cem Ersever itirafçılardan oluşturduğu timlerle bölgede korku ve dehşet salan isimlerden biri haline gelmişti. Faili meçhul cinayetler ve özellikle de Hizbullah yapılanmasını gerçekleştiren isimlerden biriydi. Bir süre sonra Cem Ersever Güneydoğu'da yürütülen politikaları yüksek sesle eleştirmeye başladı. Devletin bir gayrinizamî harp konsepti olmadığını söylüyor, kentlerde ve kırlarda inisiyatifi ele geçirmek gerektiğini savunuyordu. 1993 yılı Mart ayında zehir zemberek açıklamalar yaparak ordudan ayrıldı. Ve 5 Kasım 1993 günü Ankara'da ölü bulundu. Ölümünden sonra Jandarma Genel Komutanlığı'ndan bir yetkili *Cumhuriyet* gazetesine yaptığı açıklamada "Ersever öyle anlatıldığı kadar uzun süre istihbaratçı olarak çalışmadı. Cinayetin bir istihbaratçının öldürülmesinden farklı boyutları vardır. İstihbarat birimleri arasında rekabet filan yoktur. Muhtemelen uyuşturucu, silah kaçakçılığı gibi karanlık işler vardır" diyordu.

Ersever'in ölümüyle ilgili en ilginç spekülasyon ünlü Amerikalı Gazeteci Lary Collins'in kitabında yer aldı. Collins roman kurgu-

sunda yazılan bu kitapta Ersever'in Türkiye ile İran arasında yüksek miktarlı bir baz morfin ticareti anlaşmasını bildiği için öldürüldüğünü ileri sürdü.

Kürtlere Operasyon...

Kürtlere operasyon 1994 yılında başlamış gibi görünse de geçmişi 1988 yılına kadar uzanan cinayetlerin bir devamıydı. Kaçakçı grupları arasında varolan yüksek gerilim sayesinde narkotik kaçakçılık yaptığı bilinen isimlerin öldürülmesi kolaylıkla "iç çatışma" ya da "anlaşmazlık" biçimine sokulabildi. Kürtlere operasyonun en önemli ayağını istihbarat oluşturdu. Bu daha çok telefon dinleme ve izleme tekniklerine dayanıyordu. Santrallere yapılan "uçlandırma" ile polisin kendi birimlerinden tüm telefonları dinlemesi mümkün hale gelmişti. Ayrıca telefon kayıtları sorgulanıyor, kimin, hangi telefonla ne zaman, kimle irtibat kurduğu belirlenebiliyordu. Yine gelişen GSM hatları sayesinde polis "nokta" olarak yer tespiti yapabiliyordu. Bu noktada polisin yasalara açık biçimde aykırı olduğu için el altından yürüttüğü bir teknoloji projesi de kritik bir rol oynadı. 1995'te Asena Projesi adıyla tamamlanan bu çalışmada devlet eroin kaçakçılığına bulaşan Kürt ailelerin hayli ayrıntılı bir soyağacını çıkarmıştı. "Cezanın şahsiliği" ilkesiyle çelişen ve her aile mensubuna potansiyel suçlu gözüyle bakan Asena projesi bir yanıyla eroin ticaretindeki çözülemez etnik yapıyı da belirgin biçimde ortaya koyuyordu. Asena projesini Meclis Susurluk Komisyonu'na ifade veren polis müdürü Tuncay Yılmaz kamuoyuna duyurdu:

> "Asena adını verdiğimiz bir proje vardır. Türkiye'deki kaçakçı ailelerin yapısını üç göbek üstten, üç göbek sonrasına kadar olan dönemi tespit etmiş durumdayım. Bunun Avrupa'daki şuradaki bağlantıları da dahil. 40 tane örgütün biz organizasyonu belirlemişiz ve bu 40 organizasyonun Avrupa'daki ayaklarının da Avrupalılar tarafından belirlenmesini ve onlar da karşı projelerle bizim projelerimizi geliştirsin diye önemli çabalarımız olmuştur."

Kürtlerin aşiret dayanışmasıyla oluşturduğu halkalar artık biliniyordu ve Avrupa'daki satış ağına hâkim olan Kürt aileler tespit edilmişti. Bu ailelerin PKK'yı önemli ölçüde desteklediği de istihbarat raporlarında yer alıyordu.

Aslında devletin "PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığı" yaptığı yolundaki tezi gayrinizamî savaşın bir propaganda unsuru olmaktan fazla bir değer taşımıyordu. Yasadışı bir örgüt olan PKK ikinci bir risk almamak için uyuşturucu kaçakçılığı ile doğrudan uğraşmıyor, ancak sahip olduğu istihbarat gücüyle hem Güneydoğu-İstanbul hattında, hem de Avrupa'da yapılan uyuşturucu kaçakçılığından vergi, bağış ve benzeri isimler altında ciddi bir gelir sağlıyordu. Bu mekanizma dışında kaçakçılığa bulaşan örgüt yöneticileri de vardı ve bunlar uyarılıyor ya da cezalandırılıyordu.[20] Narkotik kaçakçılık ile uğraşan Kürt ailelerin büyük bir bölümü de PKK'yı bağış ve benzeri yöntemlerle destekliyordu. Türk Polisi tarafından hazırlanan raporlara göre sadece 1984-1993 yılları arasında "terör" bağlantılı 212 uyuşturucu kaçakçılığı vakası tespit edilmişti. Bu olaylarda 503 Türk uyruklunun adı geçiyordu ve bunların yüzde 94'ü PKK üyesiydi. Polis bu on yıllık dönemde Avrupa'da yakalanan 42 ton eroinden yüzde 34'ünü Türklerin payı olarak nitelerken bunun da yarısının PKK'ya ait olduğunu ileri sürüyordu. Türk İnterpolünün bu kayıtlarına karşı Interpol Genel Sekreterliği 1992-1994 yılları arasında sadece 7 vakada PKK ilişkisinin olabileceğini söylüyor, pek çok Avrupa ülkesi de PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığı yaptığına dair bir bilgi sahibi olmadıklarını savunuyordu. Bu gelişmeler üzerine 1994 yılında Türk İnterpolü PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığında rol aldığını ileri sürdüğü 422 kişilik bir listeyi İnterpol üyesi ülkelere gönderdi.

Bu noktada Kürt kaçakçılara müdahale etmek bir taşla iki kuş vurmak anlamına geliyordu. Devletin yeni stratejisinin nasıl şekilleneceğine, kimleri hedef alacağına dair ilk işaret 1993 yılı sonlarında geldi. PKK itirafçılarından Abdülhakim Güven mahkemeye verdiği ifadede Cantürk'ün PKK'nın en önemli finansörlerinden biri olduğunu anlattı. İtirafçıya göre Cantürk PKK adına Kürt işadamlarından para alınması işini organize ediyordu. Behçet Cantürk'ü son derece tedirgin eden bu ifadeden sonra Başbakan Tansu Çiller kritik bir açıklama yaptı ve "PKK'yı finanse eden işadamlarının listesi elimizde" dedi. Aynı günlerde Emniyet Genel Müdürlüğü'nde de hummalı bir faaliyet vardı.

20 Abdullah Öcalan'ın ifadesinde de bu ayrıntılarıyla ortaya kondu. Öcalan kardeşi Osman'ın bir süre uyuşturucu kaçakçılığı yaptığını, ancak asıl olarak Avrupa'daki kaçakçılık çevrelerinden gelir elde edildiğini anlattı.

İsrail'den alınacak bir parti silah için örtülü ödenekten para sağlanmış ve bu paralarla satın alınan silahlar Hospro şirketi aracılığıyla "hibe" gibi gösterilmişti. Aralık ayında gelen silahlar 10 Ocak'ta Antalya'da İsrailli uzmanlar tarafından düzenlenen "Özel Harekât Kursu" için paketinden çıkarıldı. Silahlar içinden Uzi ve Beretta'lardan oluşan 10'u kaybolacaktı. Bu paketin açılmasından 4 gün sonra 14 Ocak 1994 günü Uyuşturucu ticaretinin en büyük isimlerinden biri olan ve bir süreden beri PKK'ya yardım ettiği savıyla örtülü ya da açık tehditler alan Behçet Cantürk kaçırılarak öldürüldü.

Cinayetin polisiye ayrıntıları kamuoyunda tartışılırken, açık seçik bir dezinformasyon faaliyeti de dikkat çekti. Polis kaynaklarına dayanan haberlerde cinayetin arkasında Baybaşin ailesinin olduğu ileri sürülüyor, bunun dışında cinayet sebebi olarak 240 kilo eroinin çalınması ya da yeraltı hesaplaşması gibi iddialar kamuoyunu bulandırıyordu. Aslına bakılırsa 1988'den beri işlenen cinayetler de bu kampanyanın işini kolaylaştırıyordu. Devlet içinde birileri yeraltı dünyasındaki "etnik" gerilimi iyi tespit etmiş ve bunun üzerine bir operasyon oturtmayı başarmıştı. Kimi gazete haberleri "PKK karşıtı güçlerden" söz ediyordu ama bunun bir örtülü operasyon olabileceğini açık biçimde ifade eden yoktu. Görgü tanıkları polis yeleği giymiş bir gruptan söz ediyordu.

Cantürk'ten 11 gün sonra Ankara Gölbaşı'nda bulunan ceset, akrabası Sefa Erciyes'e aitti. Hemen ardından polis yelekli grup bu defa İstanbul'da 28 Mart günü ortaya çıktı. Aksaray'da oto galerisi sahibi olan Liceli Fevzi Aslan ve yeğeni Salih Aslan polis yelekli grup tarafından bürolarından "Emniyete geleceksiniz" diye götürüldü. Cesetleri bir gün sonra Cantürk ile aynı bölgede TEM yolunun Hendek girişine 1 kilometre kala yolun kenarına atılmıştı. Fevzi Aslan şakağına sıkılan tek kurşunla ölmüştü. Salih Aslan'ın ise kalbine üç kurşun sıkılmıştı. Balistik muayene Cantürk ile Fevzi Aslan'ı öldüren kurşunların aynı silahtan çıktığını gösteriyordu.

Ardından 13 Mayıs 1994 Sağlık Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı Namık Erdoğan, Kırıkkale'nin Kılıçlar köyü yakınlarında ölü bulundu. Namık Erdoğan Ankara'da bir otoparktan kaçırılmıştı.

Polis yeleği giyen ve 9 milimetrelik tabanca kullanan adamlar üç ay sonra bu defa Yeşilköy Çınar Oteli'nin önünde görüldü. 3 Haziran 1994 günü sabaha karşı 5'te gazinodan çıkan Savaş Bul-

dan, Hacı Karay ve Adnan Yıldırım tepe lambası bulunan bir otomobilin önünde bekleyen polis yelekli adamlar tarafından çevrildi. Arandıktan sonra üç otomobilden oluşan bir konvoyla yola çıktılar. Konvoyun vardığı yer cesetlerin bulunduğu Bolu Yığılca'ydı.

Cinayetler serisi 6 Temmuz günü Oramar aşiretinden Recep Yaşar ve Behçet Yaşar'ın Şemdinli yolunda ölü bulunmasıyla sürdü. Aynı gün Kocaeli Maşukiye'de Murat Baysal'ın cesedi bulundu.

11 Kasım günü Behçet Cantürk'ün avukatı ve yakın arkadaşı Medet Serhat öldürüldü. Bir düğünden dönen Serhat'ın Merter'de önü kesilen otomobili taranmış, şoförü ve Medet Serhat ölürken, karısı Yurdanur Serhat öldü zannedilerek bırakıldığı için kurtulmuştu. Cinayetlerin yaşayan tek tanığı da Yurdanur Serhat oldu.

> "Televizyon ekranlarında yüzünü gördüğüm anda onu tanıdım, hatta onu görür görmez olay sırasında yara alan kolumun titrediğini hissettim... Bir evladım var, onu korumak zorundaydım. Söylesem bile en çok bir televizyona program konusu olacak, beni çağıracaklar, karşıma da birkaç ülkücüyü çıkaracaklardı..."

Medet Serhat'ın eşi Yurdanur Serhat olaydan iki yıl sonra Almanya sınırında yakalanarak Türkiye'ye iade edilen Nurullah Tevfik Ağansoy'u televizyondan teşhis ettiği anı bu sözlerle anlattı. Yurdanur Serhat o günlerde büyük bir bilmece sayılan bu cinayetler için en önemli ipucunu yakalamıştı. Otomobilin ön camından kendisine bakan Tevfik Ağansoy'un yüzünü hiç unutmamıştı. Medet Serhat 1984 yılındaki ünlü Babalar Operasyonunda da Cantürk'le birlikte gözaltına alınmış ve 64 gün gözaltında tutulmuştu. Behçet Cantürk avukatını bir süre önce "Abi bizi ölüm listesine almışlar, Yahya söyledi. Ben listenin üçüncü ya da dokuzuncu sırasındayım. Listede senin de adın var" sözleriyle uyarmıştı. Serhat, 1988 yılında öldürülen Cesim Alagöz'ün de avukatıydı.[21]

---

21 Ağansoy Çakıcı ekibi içinde faaliyet gösteriyordu ve MİT'e yakındı. Bir operasyon dönüşü 30 Ağustos 1995 tarihinde Almanya'nın Neuhaus sınır kapısında yakalandı. Ailesinden haber alamaması üzerine paniğe kapıldı. Verdiği ifadede bazı operasyonları deşifre etti. Bunlardan biri DEP'ten ayrılan milletvekillerinin 15 Ağustos günü Belçika'da düzenleyecekleri basın toplantısının bombalanması hazırlığıydı. Ağansoy ekipte Osman Nuri Van'ın da bulunduğunu anlatmış ve Yavuz Ataç'tan THY görevlisi olarak söz etmişti. Bu bilginin istihbarat kanalları üzerinden PKK'ya sızdırıldığı ileri sürüldü. Ağansoy 28 Ağustos 1996 günü silahlı saldırıda öldürüldü. Şoförü Ramazan Vurmaz Ağansoy'un Bebek'te öldürüldüğü çatışmada saldırganların olay yerinde bulunan MİT ajanları tarafından öldürüldüğünü ileri sürdü. Osman Nuri Van 25 Aralık 1997'de Liege'de kafasına

Emniyet'teki ekibin faaliyeti daha başlangıcında ortaya çıkan aksaklıklarla kayıtlara geçti. 3 Kasım 1993'te Fransız polisi Calais'te 29 kilo eroin ele geçirdi ve iki İngiliz'i tutukladı. Bu olayla bağlantılı iki de Türk vardı. Belçika'nın Oostende şehrinde kalan bu iki kaçakçı Hamit Gökenç ve Nurettin Güven'di. Calais'teki eroinin izini süren İngiliz polisi 21 Nisan 1994 günü Londra'nın Regents Park Mahallesi'ndeki bir eve baskın yaptı. Nurettin Güven Ali Salih adına düzenlenmiş bir İngiliz pasaportu, Ali Erdal ve Selahattin Aydınalp adlarına düzenlenmiş iki de Türk pasaportu vardı. Polis iki de silah ele geçirdi. Nurettin Güven'in 17 Mart 1994'te Kuzey Londra'da öldürülen Mehmet Kaygısız cinayetinin ardındaki isim olduğundan şüpheleniliyordu.[22]

Aynı günlerde Avrupa'da sekiz ülkenin işbirliğiyle yapılan bir operasyon Türkiye'ye giden en önemli kara para yollarından birine darbe indirdi. Almanya'ya girişi yasaklanan Müstecabi Dilek oğlu ve üç kızıyla birlikte devasa bir şebekeyi yönetiyor, sahip olduğu şirketler aracılığıyla TIR kamyonlarıyla gelen eroinin parasını döviz bürosu ve oto galerisi gibi iş yerlerinde aklayarak Türkiye'ye getiriyordu. Tarihi eser kaçakçılığına da bulaşan ve ünlü kaçakçı Edip Telli'nin yer aldığı Dilek'in organizasyonu İspanya, Slovenya, Hollanda, Yunanistan gibi ülkelere de uzanıyordu. Toplam 60 kişinin tutuklandığı olayda 400 kilo eroin ve yaklaşık 30 milyon dolara el kondu. Grubun parlak bir çalışma yöntemi vardı. Asla doğrudan para transferi yapmıyor, farklı dövizleri kendi bürolarında Alman Mark'ına çevirip Alman bankalarına yatırıyorlardı. Bu paralar Türk bankalarına ve Türk şirketlerinin hesaplarına gönderiliyor daha sonra ihracat bedeli gibi gösterilerek hesaplardan çekilmesi sağlanıyordu. Yüzde 5 gibi bir komisyonla para aklanmış oluyordu.

Bu olayın ardından 4 Aralık 1993 günü, 1942 Kastamonu Cide doğumlu Vehip Sümer Almanya sınırında otomobilindeki 291,5

---

sıkılan iki kurşunla öldürüldü. İddialara bakılırsa Norveç'te PKK'lılara karşı Nurullah Tevfik Ağansoy ile birlikte bir operasyon yapacaktı. Operasyonu sızdırdığı için Çakıcı'nın emriyle Alper Gözelli tarafından Liege'de susturuculu bir tabancayla öldürülmüştü. Ancak Çakıcı'nın bu cinayeti bir "devlet görevlisinin" isteği üzerine işlediği ileri sürülüyordu. Bu devlet görevlisi Nurullah Tevfik Ağansoy'un Çakıcı 1998 yılında yakalandığında "Konuşursam devlet sıkıntıya girer" mesajı vermek için hayali polis ifadesini bir televizyon kanalına göndermişti. "Alaattin'in Lambası II" Avni Özgürel, *Radikal*, 28 Eylül 1998.

22 "Yeşil Pasaportlu Eroinciler", Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 20 Haziran 1997.

kilo eroinle yakalanmıştı. Sümer'in üzerinden Yaşar Öz'e ait çağrı cihazı numarası ve ev telefonu numarası çıkmıştı. Örtülü operasyonun finansmanı için Yaşar Öz tarafından Almanya'ya 291,5 kilo eroin gönderildiği bilgisi bizzat partiyi ihbar ederek Almanya'da yakalanmasını sağlayan Tarık Ümit tarafından MİT kayıtlarına yansıtılacaktı.

Mehmet Ağar'ın "adamımız" dediği Yaşar Öz Düzceliydi. Hemşerisi Tarık Ümit tarafından Ağar'a takdim edilmişti. Kürtlere Emniyet Genel Müdürlüğü kontrolündeki ekip tarafından yapılan operasyona katılmıştı. Adana Şakirpaşa Havalimanı'nda 12 Ocak 1994'te üzerinde sahte pasaportla yakalanan Metin Bozdoğan Hakkı Mercan adına düzenlenmiş bu sahte pasaportu Yaşar Öz'den aldığını söyledi. Polis bunun üzerine 31 Ocak 1994'te Öz'ün Ataköy 7-8 Kısım'daki evini bastı. Evde Eşref Cudar adına düzenlenmiş sahte sürücü belgesi, Yaşar Öz ve Tarık Ümit adlarına düzenlenmiş iki yeşil pasaport, 43 adet mermi, biri Smith Wesson marka, diğeri 38 kalibre toplu tabanca olmak üzere iki silah buldu. Ancak Emniyet Müdürü Mehmet Ağar'dan gelen emirle uyuşturucu kaçakçılığından aranan Öz serbest bırakılacak, silahlar ve pasaportlar da Ankara'ya gönderilecekti.

Emniyet Silah Uzmanı vs. gibi benzeri 50 belge dağıtılmış, belgeleri istihbarat daire başkanı Emin Aslan imzalamayınca, bizzat Mehmet Ağar imzalamıştı. Dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir Mehmet Ağar'la bu konuda arasında geçen konuşmayı TBMM Susurluk Komisyonu'na şöyle aktarmıştı:

> "Ben Ağar'a Öz'ü neden bıraktırdığını sordum. Bana 'O adamımız. Çok gizli bir istihbarat işinde kullanacaktık. Belgeleri de biz hazırlayıp kendisine verdik' dedi."

Kürt işadamları ve avukatlar birbiri ardına öldürülürken Ankara'da Ziraat Bankası Heykel Şubesi'nde Ahmet Demir adına açılan hesaba 20 Haziran 1994 tarihinden itibaren Hurşit Han, Ağa Yıldız, Salih Ayten, Dicle Turizm gibi isimlerden ve şirketlerden gelen yüzbinlerce dolar yağıyordu.

15 Ocak 1995 günü Askar Smitko ve Lazım Esmaeili adlı İranlı uyuşturucu kaçakçıları Polat Rönesans Oteli'ndeki Emperyal Gazinosu'ndan sabaha karşı çıktıktan sonra yol üzerinde tepe lambalı sivil polis görünümündeki üç otomobilden oluşan bir ekip tarafından durdurularak kaçırıldı. İranlıların cesedi 13 gün sonra

Silivri'de bulundu. Her ikisine de işkence edilmişti. İki İranlının da dikkat çekici geçmişleri ve ilişkileri vardı. Bu bakımdan zincirleme cinayetlerin Kürt kurbanlarından da ayrılıyorlardı.

Her ikisi de yıllardır uyuşturucu ve silah kaçakçılığı yaptıkları halde emniyetin bütün taleplerine rağmen sınır dışı edilemiyor, MİT tarafından Emniyet'in sınır dışı talebi "Kendilerinden faydalanıldığı için" engelleniyordu. Yabancı Sermaye Dairesi tarafından verilen izinle Türkiye'de çalışıyorlardı. Askar Smitko'nun kritik bir faaliyeti daha vardı. İran Hükümeti'nden büyük miktarda para ve silah almış, İstanbul'daki rejim muhaliflerinin İran Gizli Servisi'ne haber verilerek öldürülmesi operasyonunda rol almıştı. Bu ortaya çıktığında sınır dışı edilmek istenmiş, ancak sınır dışı operasyonu MİT müsteşarlığının yazışmalarıyla engellenmişti. Daha da önemlisi Smitko aralarında Bahriye Üçok, Çetin Emeç, Turan Dursun gibi aydınların bulunduğu bir dizi cinayetten oluşan örtülü operasyonları yürüten İranlı ajanlarla içli dışlıydı.

Olay her yanıyla tuhaftı. MİT ile ilişkileri olduğu bilinen iki İranlı, yine o sırada MİT'in kontrolünde çalışan Mahmut Yıldırım tarafından fidye için kaçırılmıştı. Aileleri fidyeyi ödemiş, buna rağmen öldürülmüşlerdi. İranlıların kaçırılmasından sonra 25 Ocak günü yayımlanan *Özgür Ülke* gazetesi İranlıların Kürt işadamlarının öldürülmesine karıştıkları ve Kürt örgütleri ile PKK'nın arasını açmaya çalıştıkları için ARGK Metropol Timleri tarafından öldürüldüğünü yazıyordu. Gazete öldürülen Savaş Buldan ve arkadaşlarına işkence yapılırken işkencecilerin telefonda konuştuğu kişinin Asker Simitko olduğunu ileri sürüyordu.

İranlılara karşı girişilen bu eylem daha önce Kürt işadamlarına karşı girişilen operasyondan farklıydı. Kaçırılan Lazım Esmaeili'nin ağabeyi Ahmet Esmaeili Yeşil'in hesabına 300 bin Mark ve 50 bin dolar yollamıştı, ancak kardeşi serbest bırakılmayınca 26 Ocak günü Yeşil'i aradı. Yeşil ona İstanbul'da olduğunu ve ertesi gün kendisini arayacağını söyledi. Ancak Yeşil o gün Ankara polisi tarafından gözaltına alındı ve kaburgaları çatlayana kadar dövüldükten sonra MİT'e teslim edildi.

Mehmet Eymür'ün atin.org adresindeki internet sitesinde yazdıklarına göre aynı gün MİT'in istihbaratına Hurşit Han'ın yaptığı bir telefon görüşmesi takılmıştı. Hurşit Han karşısındakine Askar Smitko ve Lazım Esmaeili'nin devletle ilişkili olduğunu, uyuşturucu kaçakçılığı yapanları takip ettikleri için kaçırıldıkla-

rını ve kaçırılma olayından Nihat Buldan, Şefik Karay ve Adil Tımarcı'nın haberdar olduklarını söylüyordu. Yeşil'in Ankara'da gözaltına alındığı günlerde iki İranlı da öldürüldü. Susurluk olayından sonra ortaya çıkan gelişmelerde, iki İranlı'nın Yeşil tarafından fidye için kaçırıldığı, ama Yeşil'in Ankara'da gözaltına alınmasından dolayı yaşanan irtibat kopukluğundan öldürüldüğü ileri sürüldü. Serbest bırakıldıktan sonra tedavi edilen Yeşil'i sorgulayan Mehmet Eymür ise "Öldürenler belli, ama kaçıranlar kim?" diye soruyordu.

İranlıların öldürülmesini eski Van Milletvekili Mustafa Bayram farklı biçimde anlatıyordu. Yüksekovalı Düşünmez kardeşlerden biri çete tarafından kaçırılmış, 5 ya da 10 milyon mark fidye istenmişti. Rehine de kaçıranlara Asker Simitko'nun adını vermişti. Çete Askar Smitko'ya ulaşmış ve onun kefil olması üzerine Yüksekovalı rehineyi bırakmışlardı. Bırakılır bırakılmaz yurtdışına kaçan rehine yüzünden de kefil olan iki İranlı'nın başı derde girmiş, bu defa çete tarafından kaçırılmışlardı. Mustafa Bayram aralarında Ahmet Demir ve Alaaddin Kanat'ın da bulunduğu bu çetenin kendisinden de "Savaş Buldan'ın, Behçet Cantürk'ün, Abdullah'ın sonunu biliyorsun. Onların akıbetine uğramak istemezsin herhalde" diye tehdit ettiğini ve 500 bin mark haraç istediğini söylüyordu.[23]

Yeşil bu olaydan sonra da çete adına "kelle koparma" faaliyetine devam etti. 13 Nisan 1995 günü yaptığı bir telefon konuşması kaçakçılıkla kelle koparma faaliyeti arasındaki ilişkiyi bütün açıklığıyla gösteriyordu. Yeşil Uzun Ali dediği Selim Işık ile konuşuyor ve ona "Kaçakçısın, bu işi yapıyorsun, ben bunu kabul ediyorum. Ben sana a... koyum, yapma da demiyorum. Ama ben sana bunu söylüyorum, kimseye yalnız yedirmem" diyor ve gerekirse her konuda yardımcı olacağını da söyleyerek hem kendi çevresi için hem de "İstanbul'dakiler" için haraç istiyordu. Selim Işık ile Yeşil arasındaki ilişkiyi kuranın ise Mehmet Eymür'ün ekibinden Zafer Balamir olduğu iddia ediliyordu.[24]

---

23 "Benden 500 bin mark haraç istediler" Mehmet Korkmaz, *Aktüel*, 1997, Derin Devletin Peşinde Necdet Açan Serhan Yedig, s. 56-57.

24 "İşte Yeşil'in haraç kaseti", *Derin Devletin Peşinde*, Necdet Açan Serhan Yedig, s. 91-98.

Tarık Ümit ve Asit Anhidrit

Emniyet'teki ekibin en önemli ismi Tarık Ümit'ti. '60'lı yılların sonunda Dündar Kılıç'ın yanında çalışırken MİT ile ilişki kuran Tarık Ümit 1998 yılında hazırlanan ünlü MİT Raporu'nun 191/8 kod numaralı ajanıydı. Mehmet Ağar'ı hedef alan bu rapordan yıllar sonra yine Ağar'ın ekibinde, önemli bir noktada bulunuyordu. Tarık Ümit'in Emniyet'le bu son ilişkisi asit anhidrit sayesinde olmuştu. Eroin üretiminde baz morfin kadar stratejik bir yeri olan "asit anhidrit" bu önemiyle hiç de orantılı olmayan bir rahatlıkla ülkeler arasında el değiştiriyordu. Sanayide, çeşitli ürünlerde kullanılan asit anhidritin yakın zamana kadar başlıca üreticisi Avrupalı şirketlerdi. Bu şirketler hükümetlerin eroin konusundaki hassasiyetiyle çelişen şaşırtıcı bir tutumla, satışlarının denetimi konusunda isteksiz davranıyorlardı. 1988 Viyana konvansiyonundan sonra satışının kontrollü yapılması zorunlu hale gelen asit anhidrit için bu kontrol Avrupa Birliği tarafından ülkelerin kontrolüne bırakıldı. Uluslararası toplantılarda Türkiye'yi kolaylıkla eroin üretimine ve ticaretine göz yummakla suçlayan ülkeler, konu asit anhidrite geldiğinde yasal ticaretin ve rekabetin göreceği zarardan söz etmeyi tercih ediyordu. Özellikle Alman hükümeti bu konuda örtülü bir sessizlikle hareket etti. Kontrollü ticaretten hemen önce büyük bir Alman üreticisinin "deve şampuanı" yapılmak üzere Birleşik Arap Emirlikleri serbest bölgesine ihraç ettiği 200 ton asit anhidrit de böyle bir tuhaflığın parçasıydı. Bu kadar asit anhidritle dünya üzerindeki bütün develeri yıllarca yıkamaya yetecek kadar şampuan üretilebilirdi.

Deve şampuanının yasadışı ticareti örten tatsız bir şaka olduğu aynı günlerde Türk limanlarında ve gümrüklerinde yakalanan tonlarca asit anhidritin konduğu bidonların etiketlerinden anlaşıldı. Etiket mafyanın sessizlik yasasına uymuyor, sahibini ele veriyordu. Kaçakçılar asit anhidritin izlenmesini önlemek için bazen uzun süre beklemeyi tercih ediyorlardı. 1997 yılından sonra yakalanan asit anhidritin kaynağı sadece Batı Avrupa ülkeleri olmaktan çıktı. Rusya Federasyonu da bu maddenin üreticisiydi ve yakalanan Rus malı asit anhidrit önemli miktarda arttı.

İşte Tarık Ümit bu ticarette kritik bir rol oynadı. 1993 yılından itibaren özellikle Almanya kaynaklı asit anhidrit kaçakçılığı konusunda polise önemli bilgiler verdi. Asit anhidritin sadece deniz

yoluyla gelmediğini, kamyonlarla da sokulduğunu polise o göstermişti. Ümit'i elinden tutup dönemin Kaçakçılık ve İstihbarat Dairesi Başkanı Tuncay Yılmaz'la tanıştıran bizzat Mehmet Ağar'dı. Bu ilişki 1993-1995 yılları arasında yukarıda deve şampuanı olarak ihraç edildiği anlatılan 200 tonluk partinin yaklaşık 100 tonunun Türkiye limanlarında yakalanmasını sağladı.

Tarık Ümit asit anhidrit işindeki bu başarısından sonra Emniyet içinde oluşturulan ekibe dahil edildi. Amcası Cemalettin Ümit Susurluk Komisyonu'na bilgi verirken, "Devlete zararlı olduğu bilinen bazı insanların yok ediliş olayları var. Onlardan bir tanesi Düzce'nin çok sapa bir yerinde vuku buldu... Burayı Tarık'ın dışında daha doğrusu o yörenin insanı olmayan birinin bilmesi mümkün değil. Savaş Buldan diye bir vatandaş orada ölü bulundu," diyordu.[25] Yine Cemalettin Ümit tarafından İstanbul DGM'ye teslim edilen bir ses kaseti ve onun dökümlerinde Tarık Ümit çete içindeki faaliyetini ve Ağar ile ilişkisini anlatıyordu:

> "Mehmet Bey bu operasyonlarla ilgili, anında bilgi vermem için emniyet ana santralini bile uyarmıştı. Gece yarısında bile olsa beni ara, haberleri var, istediğin an bana ulaşabilirsin demişti. Tüm faaliyetlerim konusunda bilgi verdim. Operasyonların sonucunu gece yarısı da olsa bildirdim. Operasyonlarda ele geçirdiklerimizi bizzat kendisine teslim ettim. O adamların arabasından o gece çıkanları da iki büyük poşete koyup Ankara'ya götürdüm ve bizzat teslim ettim."[26]

Ancak bir duble ajan gibi çalışıyordu. Bir yandan Emniyet içindeki ekibin Almanya'ya gönderdiği eroini ihbar ediyor, diğer yandan muhtemelen Alman istihbaratıyla kurduğu ilişkiler sayesinde Türkiye'ye gönderilen asit anhidritin yakalanmasını sağlıyordu. Mehmet Eymür 12 Ekim 1998'de İstanbul 6 Numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne verdiği ifadeyi düzeltmek için dört gün sonra mahkeme verdiği ek dilekçede 80 kilo olduğunu söylediği

25 *Yasadışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/89,110,124,125,126) Tutanakları*, cilt III TBMM Basımevi, Ankara, 1998 s. 1947-1948.

26 "Tarık Ümit'in Sesinden Susurluk Çetesi", *Derin Devletin Peşinde*, Necdet Açan Serhan Yedig, s. 121-126.

uyuşturucunun 291,5 kilo olduğunu söyledi. Bu basit rakam değişikliği aslında pek çok şeyi açıklıyordu.

Bu 4 Aralık 1993 günü 1942 Kastamonu Cide doğumlu Vehip Sümer'in Almanya sınırında otomobilinde yakalanan 291,5 kiloluk partinin ta kendisiydi. Yaşar Öz ve Nurettin Güven'le birlikte ve MİT kayıtlarına göre Emniyet'in "bilgisi dahilinde" sevk edilen uyuşturucu yine Tarık Ümit tarafından Alman polisine ihbar edilmişti. Hem de daha operasyonların başlangıcında!

Tarık Ümit ile MİT görevlileri arasında 1994 ve 1995 yılında yapılan bu görüşmeler Kürtlere karşı girişilen operasyonda narkotik kaçakçılığının önemli bir rol oynadığını gösteriyordu. Devlet adına çalışan isimlerin hayli hareketli bir eroin kaçakçılığı faaliyeti yürüttüğünü gösteriyordu. Eymür'ün DGM'ye verdiği dilekçe MİT'in resmi istihbarat notlarına dayanıyordu. 1994 ve 1995 yıllarında Tarık Ümit ve ismi gizlenen iki ayrı kaynakla yapılan görüşmeleri içeren notlar kimi zaman Mehmet Eymür, kimi zaman da yardımcıları tarafından alınmıştı. Emniyet içindeki ekipte yer alan Tarık Ümit bir yandan da düzenli olarak MİT'te Mehmet Eymür'ün kontrolündeki ekibe bilgi veriyordu. Bu ilişki Tarık Ümit'in kaçırılmasına kadar düzenli olarak sürdü. Tarık Ümit'in kaçırılmasının ardından yine Mehmet Eymür tarafından hazırlanan ve II. MİT Raporu adını alacak çalışma, büyük ölçüde bu görüşme kayıtlarına dayanacaktı. Eymür, adamını korumak için elindekileri açığa vurmayı tercih etmişti...

Narkotik kaçakçılık operasyonun hem itici gücü hem de zayıf karnıydı. Emniyet'teki ekipten Yaşar Öz aynı günlerde ABD'de eroin pazarlamaya çalışıyordu. Ancak işler yolunda gitmedi. Yeşil pasaportlu Yaşar Öz alıcı diye DEA adına çalışan bir muhbir ve ABD Gümrük Bürosu'nun bir gizli ajanıyla pazarlığa oturdu. DEA muhbiri, gümrük ajanı, Metin Dokur, Mehmet Ercengiz, Yaşar Öz ve Erdal Aydın'la ilk kez 6 Aralık 1995 günü New Jersey'deki Newark Havaalanı'nda buluştular. Ajanlar Aydın'a otomobillerinde bulunan nakit 200 bin doları gösterdiklerinde kaçakçı ikna oldu. Satış ertesi gün 5 kiloluk iki parti halinde yapılacaktı ve kilo başına 120 bin dolara anlaştılar. Eroin Manhattan'daki Grand Hyatt Oteli'nin karşısına park etmiş bir BMW'nin bagajına bırakılacak, ödeme de iki saat sonra aynı otelin Park Avenue girişinde park etmiş bir otomobilde yapılacaktı. Erdal Aydın, otelden çıkardığı beyaz torbayı kararlaştırılan yerde bekleyen BMW'nin bagajına bı-

raktı. Ve bu sırada tutuklandı. Bir buçuk saat sonra telefonla buluşma yerine gelen Mehmet Ercengiz de tutuklandı. Metin Dokur da gece yarısı Virginia'da kaldığı otelde yakalandı. Yaşar Öz ise son anda durumdan şüphelenip kaçmayı başardı. Dokur, mahkemedeki ifadesinde eroini New York'a getirmek için Yaşar Öz ile 20 bin dolar anlaştığını ve malı 30 Kasım günü JFK Havaalanı'ndan soktuğunu anlatıyordu. Yaşar Öz İstanbul DGM'de yurtdışına uyuşturucu ihraç etmekten yargılandığı davada PKK'ye karşı istihbarat görevi nedeniyle uyuşturucuyla ilgilendiğini savundu.[27]

Kelle Koparma

Kamuoyuna karmaşık olaylarla yansıyan bu faaliyetin net bir fotoğrafı da vardı. Devletin üç ayrı birimi Jandarma İstihbaratı, MİT ve polis ayrı ayrı kanallardan çeşitli kaçakçılarla irtibat kurmuş, "istihbarat" örtüsü altında gelişen bu bağlantılar kısa sürede kişisel çıkarlara yönelik alışverişlere de kapı açmıştı. Kimin ne kadar uyuşturucu kaçırdığı bilgisi yüz binlerce dolar ediyordu. Üç ayrı grubun ilişki kurduğu muhbirler hem birbirleri arasında hem de örgütler arasında bir rekabet yarattı. Hanefi Avcı meclisteki Susurluk Komisyonu'na verdiği ifadede bu oluşumları ayrıntılarıyla anlattı:

> "Güneydoğu ve Doğulu uyuşturucu kaçakçısı olarak bilinen, büyük uyuşturucu ticareti yapan insanların PKK'ya önemli ölçüde destek verdiği, maddi yardımda bulunduğu iddiaları çok yaygındı. Bu kişilerle ilgili de yeterince cezai yöntemler veya hukuki mücadele yapılamıyor anlayışı birtakım insanların kafasında oluştu. Bu da bu dönem zarfında benim hissettiklerim emniyet içerisinde bir oluşum, hukuk dışı çalışacak, kanun dışı çalışacak bir grubun oluşumu, MİT içerisinde yine böyle bir oluşum, Jandarma içerisinde yine böyle bir oluşumu hissediyorsunuz."

Avcı bu oluşumların önce JİTEM olarak bilinen ve daha sonra İstihbarat Başkanlığı adını alan jandarma içinde Cem Ersever tara-

27 Yaşar Öz'e, "Teşekkül oluşturarak Amerika'ya uyuşturucu ihraç etmek" suçundan İstanbul 4 No'lu DGM'ce, 15 yıl ağır hapis ve 753 milyon 250 bin lira ağır para cezası verildi. Yaşar Öz'ün ortağı olduğu ileri sürülen ve yeraltı dünyasına sahte kimlik sağlayan "Kalın Ali" lakaplı Cihan Caner Türkler 5 Temmuz 1998'de Adapazarı'nda öldürüldü.

fından başlatıldığını anlattı. Ayrıca Emniyet içinde Mehmet Ağar'a bağlı olarak İbrahim Şahin'in başkanlığındaki polisler ve Korkut Eken'e bağlı eski ülkücülerden oluşun iki grubun bileşiminden oluşturulan bir grup vardı. Ve son olarak MİT içinde Mehmet Eymür'ün başında olduğu Kontr Terör Merkezi'nde yine eski ülkücülerden ve eski Özel Kuvvetler Komutanlığı mensubu subaylardan oluşan bir grup olmak üzere üç yapıdan söz ediyordu.[28]

Jandarma, polis ve MİT'in kontrolündeki gruplar tatlı bir rekabet halinde ve iplerinden boşanmış gibi hummalı bir "kelle koparma" faaliyetine girişmişti. Aslında 1993 yılı sonunda başlayan Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı ekibin operasyonu jandarma ve MİT gibi istihbarat örgütlerinin mensupları ve bunların uzantıları ile kriminal gelirlerle beslenen işadamları arasında her şeyin birbirine geçmesine yol açtı. İddialara bakılırsa operasyonların "finansmanı" da bizzat ölüm mangaları tarafından yapılıyordu. Ve tam da bu noktada iş bir rant sağlama aracına dönüştü. Ve bu noktada bir süre sonra eylem yapılacak hedef ve eylemleri haklı gösterecek gerekçeler de kalmamıştı. Hanefi Avcı'ya göre, Susurluk'ta zirveye çıkacak süreç böyle başlamıştı:

> "Bu hal böyle devam ederken bir müddet sonra artık bunların eylem yapacakları hedef de kalmamıştı ve eylemlerini haklı gösterecekleri ne kendilerini ne de kamuoyunu ikna edecek herhangi bir şey yoktu. Çünkü olaylar durdurulmuştu, belli oranda azalmıştı; ama yukarısı eylemleri durdursa bile altta, bu eylemler dolayısıyla bir araya gelme dolayısıyla eğitimleri dolayısıyla çok ciddi bir samimiyet meydana gelmişti bu gruplarla mafyacı insanlar arasında. Bunlar öyle gördüler ki, bu mafyacı insanlar çok para kazanıyor, korkunç paralar kazanıyorlar ve çok kolay hareketlerle para kazanıyorlar. Bu defa bu gruplar birleşerek bu tür eylemlere başladılar. Emniyetteki polislerle işte sivil mafyacı o irtibatta olduğu insanlar, Milli istihbarattaki bir takım görevli insanlarla yine mafyacı insanlar, Jitem'deki yine subaylarla bir takım mafyacı insanlar, birtakım eylemlere giriştiler ve bu defa resmi gibi gösterdikleri devlet işi gibi göstererek kendi şahıslarına hizmet eden birtakım olaylara girdiler.

28 *Yasadışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/89,110,124,125,126) Tutanakları*, cilt II, TBMM Basımevi, Ankara, 1998 s. 885.

İstanbul'da bütün zengin işadamlarına müdahale edebiliyorlar, bütün yabancı azınlık olan işadamlarının hepsini haraca tabi tutuyorlar..."[29]

İranlıların kaçırılması ve öldürülmesi "kelle koparma" faaliyetine ağır bir darbe indirmişti. İkinci önemli darbeyi vuran hem MİT içindeki ekibe, hem de Emniyet içindeki ekibe çalışan Tarık Ümit'in 2 Mart 1995 günü tuhaf biçimde kaçırılması oldu. Tarık Ümit son günlerinde MİT'teki ilişkilerine Korkut Eken ile arasının açıldığını söylüyor, Korkut Eken'in kendisini haraç toplamakla suçladığını anlatıyordu. Emniyet ekibinde yer alan ancak asıl olarak MİT'e çalışan Ümit'in kaçırılması taraflar arasında bir çatışmanın işaretini de verdi.

1995 Haziran'ında Kaçakçılık ve İstihbarat Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Uyuşturucu ve PKK" başlıklı 38 sayfalık bir rapor, gerçekten dikkat çekiciydi. Rapora göre PKK, kaynağından uyuşturucu temin ediyor, üretiyor, kaçırıyor ve dağıtıyordu. PKK Doğu kökenli silah, altın ve uyuşturucu kaçakçılığı yapan ailelerle de işbirliği içindeydi. Bunlar içinde Baybaşin, Kocakaya, Ay, Yıldırım, Koylan, Aksoy, Polat ve Cantürk aileleri sıralanıyordu. Ancak raporun en canalıcı bölümü "yeraltı cinayetlerine" ilişkindi:

"Gerek ülkemizde gerek Avrupa ülkelerinde bazı patronların kaçakçılık işleriyle ilişkili oldukları bilinmekte ancak delillendirilemediği için işlem yapılamamaktadır" dendikten sonra 19 Şubat 1992'de İstanbul'da İzzet Avni Öztürk'ün, 11 Kasım 1992'de Hollanda'da Celal Ateş'in ve 15 Ocak 1994'te Sakarya'da Behçet Cantürk'ün öldürülmesine değiniliyor ve "Bu aile gruplarının öldürülme nedenlerine bakıldığında; terör örgütü içerisindeki anlaşmazlıkların bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır" deniliyordu.

Polis bir yıl sonra bir trafik kazası yüzünden "Kürtlere operasyonun" açığa çıkacağını aklından bile geçirmiyordu ve cinayetleri 1992 yılından başlatarak sıkı bir gaf yapmıştı.

---

29 *Yasadışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/89,110,124,125,126) Tutanakları*, cilt II, TBMM Basımevi, Ankara, 1998, s. 887-888.

Eroinle Vatan Hizmeti!

Kürtlere yapılan operasyon akıllarda pek çok soru işareti bıraktı. Bu operasyonun aslında doğrudan uyuşturucu trafiği ile ilgili olduğu da ileri sürüldü. Gazeteci İsmet Berkan bu iddiayı üst düzey bir polise dayandırıyordu.

> "Amaç Türkiye'den Avrupa'ya ve ABD'ye yönelik eroin trafiğini durdurmak değil bu trafiği ele geçirmekti! İddianın sahibi ben değilim. Bunu, bir zamanlar çok üst düzeylerde görev yapmış, şimdi kızakta bekletilen önemli bir emniyet görevlisi söylüyor."[30]

Buna bağlı olarak ileri sürülen bir başka tez de devlet çetesi diye diye adlandırılan bir grup kamu görevlisinin bazı önemli dağıtıcıları devreden çıkardığı ancak Avrupa pazarına giremedikleri için eldeki malı iç piyasaya sürdükleri yolundaydı. Öldürülen ya da haraca bağlanan Kürt işadamları Afganistan üzerinden Pakistan, İran ya da Türkmenistan gibi güzergâhları izleyerek gelen baz morfin-eroin trafiğinde önemli noktaları tutmuşlardı. Ancak Avrupa pazarı da genellikle Kürt ailelerin sultası altındaydı. İngiltere, Hollanda ve İspanya gibi toptan ticaretin üsleri irili ufaklı Kürt aileler tarafından dağıtımdan sokak pazarına kadar kontrol ediliyordu. Ve bu durum Türkiye'ye kadar gelen ticarete el atan ve belirgin bir hâkimiyet sağlayan güçler için pazarın son halkasına ulaşamamak anlamına geliyordu. Aynı hızda süren narkotik ticaret yüzünden elde biriken mallar iç piyasaya yöneldi.

---

30 "Eroinler Elde Kalınca", İsmet Berkan, *Radikal*, 30 Kasım 1996.

ONUNCU BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ DALGA VE GERÇEK BİLANÇO

Sokaklarda Genç Ölüler

1996 yılında zirveye çıkacak olan üçüncü büyük bağımlılık dalgasının kamuoyunda algılanması için gençlerin aşırı dozdan peş peşe gelen ölümlerini beklemek gerekti. Ölüm oranları artık gözle görülür ölçüde artıyordu. Bu gelişmeyi birbirinden farklı birkaç neden besledi. Her şeyden önce '90'lı yıllara girilirken bütün dünyada tüketilen eroinin miktarı ve saflık oranı önemli ölçüde artmıştı. Türkiye'de ise saflık oranı tuhaf biçimde düşüyordu, ancak transit ticarete konu olan eroin arttıkça, iç piyasaya sürülen eroin de artıyordu. Yurtdışına kaçırılan narkotik maddelerle iç piyasaya sürülen narkotik maddeler arasındaki tuhaf ilişki kaçakçıların kâğıt üzerinde büyük bir parasal değere sahip olan narkotik malları tefecilere borçlanarak ya da benzeri hisseli girişimlerle finanse etmelerinden kaynaklanıyordu. Türkiye'den geçen narkotik maddelerdeki artış yasadışı piyasadaki arz fazlasıyla doğrudan etkileşim halindeydi. '90'lı yılların başından itibaren Burma ve Afganistan'daki tarlaların artışıyla bütün dünyada haşhaş ekilen alanlar 200 bin hektarı geçmişti. Özellikle Afganistan'da 1989'daki Sovyet işgalinin sona ermesiyle başlayan "Savaş Ağaları" döneminde yasadışı afyon üretiminde gerçek bir patlama yaşandı. '80'li yıllar boyunca bütün dünyadaki yasadışı üretim 3 bin ton

sınırlarında dolaşırken 1994 yılında sadece Afganistan'ın üretimi 3 bin tonun üzerine çıktı, dünyadaki yasadışı afyon pazarı 6 bin ton sınırına dayandı.[1]

Araştırmalar Afganistan'daki bu üretim artışının bir süre sonra eroin olarak Avrupa ve Amerika pazarına yansıdığını gösteriyor. Avrupa'da yakalanan eroin miktarı '80'li yılların başında 5 tonun altına seyrederken, '90'lı yılların başında 15 tonun üzerine çıktı.[2] Benzer bir etki Afganistan'a komşu olan ve afyon-morfin-eroin dönüşümünün ve ticaretinin gerçekleştiği Türkiye, Rusya Federasyonu, Pakistan, Tacikistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan'da görüldü. Bu ülkelerde yakalanan afyon, morfin ve eroin miktarı '80'li yılların başında 20 ton civarındayken, Afganistan'daki üretim artışına paralel olarak '90'larda 200 tonun üzerine çıktı.[3] Eroin yolu üzerinde zincirleme biçimde yaşanan siyasi karışıklıklar, iç savaşlar ve özellikle gerilla hareketleri Pakistan, İran, Türkiye üzerinden Batı Avrupa'ya uzanan kaçakçılık yolundaki trafiği geliştirdi. Kaçakçılığın ölçüsünü ortaya koyan "yakalamalar" baş döndürücü bir hızla arttı. Bütün dünyada yakalanan eroin miktarı '80'li yıllarda 15-20 ton sınırında dolaşırken, 1993 yılında 55 tona kadar yükseldi. Özellikle eroin ve morfin yakalamalarında İran, Pakistan ve Türkiye'deki hızlı artış belirgindi.

Üretim artışı Asya'daki afyon fiyatını pek de etkilemedi ve afyonun kilo fiyatı ortalama 90 dolar civarında kaldı. En büyük üretici olan Afganistan'da kilo fiyatı 30 dolar civarındaydı. Oysa Batı Avrupa'da eroin fiyatları önemli ölçüde geriliyordu. Bir kırılma noktası sayılabilecek 1990 yılında eroinin toptan gram fiyatı ilk kez 100 doların altına indi. Aynı yıl sokaktaki gram fiyatı da 200 doların altına düştü. 1994 yılına gelindiğinde eroinin gramı artık 130 dolara gerilemişti. Fiyatlardaki gelişme benzer biçimde Amerikan piyasasında da yaşanıyordu. Eroinin toptan gram fiyatı 200 dolara kadar gerilemişti.

Birleşmiş Milletler'in yasadışı afyon üretimini eroin cinsinden hesaplayarak yaptığı tahminlere göre 1994 yılında dünyadaki ero-

1 *UNDCP, Statistics and Analysis on Suply of and Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1996*, s. 8 ve UNODCCP, Global Illicit Drug Trends, 2002, s. 12.

2 *The Opium Economy in Afghanistan*, United Nations Office on Drugs and Crime New York, 2002, s. 37.

3 *Global Illicit Drug Trends 2002*, UN Office for Drug Control and Crime Prevention, s. 18.

in pazarı yılda 400 tonun üzerine çıkmıştı. Bu 40-60 milyar dolara ulaşan bir ciroyu gösteriyordu.

Aynı günlerde eroin yeraltı kültüründe de yeniden yükselişe geçti. Bu defa o kanlı enjektörler, damarlar ya da ölümü çağrıştıran ritüeller yoktu. Piyasadaki genel saflık oranının yükselmesi fiyatları dolaylı olarak aşağıya çekerken eroin tüketimini de artırıyordu. Bu yeni eğlencede eroin tütünle birlikte sarılarak sigarayla ya da nargile benzeri yöntemlerle ya da doğrudan burundan çekilerek kullanılıyordu. Enjektör olmayınca eroin o bildik kanlı imajından sıyrılıyor, eroinin enjeksiyon dışında kullanımının bağımlılığa yol açmayacağı yolundaki efsaneler hafta sonu cankileri denilebilecek bir kullanıcı kuşağının gelişmesine yol açıyordu. Yumurta-tavuk ilişkisine benzer biçimde daha saf eroin ve yeni müşteriler birbirinden çoğalarak yayıldı ve Batı'da eroin kullanıcılarının sayısı önemli ölçüde arttı.

Rakı Fiyatına Eroin

Türkiye'de durum biraz daha farklıydı. Kaçakçılıkla birlikte iç piyasada eroin tüketimi önemli ölçüde artmıştı. Ancak saflık oranında belirgin bir yükseliş olmadı, tersine bir düşüş gözlendi. Daha önemlisi '80'lerin sonundan itibaren Kürt eroin satıcılarına yönelik dışlamanın 1993 sonundan itibaren bir örtülü operasyona dönüşmesi pazardaki statükoyu alt üst etti. Öldürülen büyük Kürt tüccarların transit ticaretteki yerini birileri aldı. Yaygın bir kanıya göre Kürtlerin yerini alan organize gruplar üzerine oturdukları üretim ve dağıtım kanallarını Avrupa'da etkinleştirmeyi, Avrupa piyasasına girebilmeyi beceremiyordu. Örtülü operasyonun bir sonucu olan bu gelişme, elinde önemli miktarda eroinle kalan "meçhul satıcıların" iç piyasaya yönelmesine yol açmıştı.

İç piyasada fiyat gözle görülür biçimde düşerken, tüketim de baş döndürücü biçimde arttı. Bu koşullarda yükselen bağımlılık dalgasının kamuoyuna yansıyan ilk ölümü 1993 yılında oldu. Arzu Eylem, 10 Eylül 1993 günü Beyoğlu'nda, Santral Oteli'nin 509 numaralı odasında "Bu benim onurlu yaşama hakkımı kaybettiğim için görebildiğim tek kurtuluştu" satırlarıyla biten bir veda mektubu yazdıktan sonra yüklü bir dozu damarlarına gönderdi. 19 yaşındaki bu genç kızın öyküsü popüler eroinman şemalarına pek de uymuyordu. Ne sorunlu bir ailesi vardı ne de gelecekle il-

gili kaygıları. Dört dil biliyordu. Eroinman olan kocasını bağımlılıktan kurtarmak için çaba gösteren Arzu Eylem, bir süre sonra son kozunu oynamış ve kocasını "vazgeçirmek" için eroine başlamıştı. Ancak eroinden kendi başına kurtulamamış, doktor yardımını da gururuna yedirememişti. Sonunda eroinle uğraşmak yerine aşırı dozla bilerek ölümü seçti. '90'lı yılların bilinen ilk ve büyük bir ihtimalle de son "altın vuruş" vakası bu oldu.

Arzu Eylem'in ölümünden sonra babasının "Kassandra çaresizliğiyle" söyledikleri hem eroin pazarını hem de birkaç yıl sonra yaşanacakları net biçimde ifade ediyordu:

> "Mafya polisin sokak satıcılarıyla pek uğraşmadığını anlayınca iç pazarı kullanmak için atağa kalktı. İstanbul'a yöneldi. Gençleri alıştırmak için bir dozunu 60 bin liraya (2 $) satıyorlar. Sudan ucuz. Birkaç yıl içinde eroin kullanan gençlerin sayısını 100 bin, 200 bine çıkarmak istiyorlar. Anne babalar, okul yöneticileri ve polisler, kolejlerin hemen bitişiğindeki hamburgercilere çok dikkat etsinler. Buraları gençleri tuzağa düşürmek isteyenler tarafından istila edilmiş durumda. İlk doz eroini parasız bile verenler var. 'Nasıl olsa birinci defada bağımlılık yapıyor. İkinci ve sonraki dozları parayla satarım' politikası uyguluyorlar. İstanbul eroin mafyasının cenneti olmak üzere."[4]

Bu acılı babanın ancak bulvar gazetelerinin sayfalarında yer bulabilen kehanetleri için fazla beklemeye gerek kalmadı. İki yıl sonra aşırı dozdan ölümler birbiri ardına gelmeye başladı. Ölümler başlangıçta pek de kamuoyunda yankılanmıyordu. Ta ki 1995 yılı sonunda yaşanan bir overdose vakasına kadar. Bu defa kurban, hayli yaygın ve etkili dini cemaatlerden birinin liderinin kızıydı. 17 yaşındaki Vildan Kutlular bir süreden beri eroin bağımlısıydı ve bunu ailesinden gizlemeyi becerebilmişti. Babası, bir süre önce hap kullandığını öğrendiklerini, bu nedenle de Cerrahpaşa Hastanesi Psikiyatri Servisi'ne gittiklerini söylüyordu. 11 Eylül 1995 gecesi Beyoğlu'nda bir barda içki içerken, yaklaştığını hissettiği krizi önlemek için bir arkadaşıyla birlikte, yakınlardaki bir torbacının evine giderek eroin kullanmış ve kendinden geçmişti. Paniğe kapılan gençler bir süre oyalandıktan sonra Vildan'ı Taksim İlkyardım Hastanesi'ne getirmişler, ancak yapılan müda-

4 *Gün*, 2 Ekim 1993.

halelere rağmen Vildan kurtarılamamıştı.



Vildan'ın babasının *Yeni Asya* gazetesi çevresindeki Nurcu cemaatin lideri Mehmet Kutlular olmasının yarattığı tezat bir anda gazetelerin ve televizyonların ilgisini olayın üzerinde topladı. Vildan'ın yanında bulunan ve deneyimli bir eroinman olduğu anlaşılan Hayri Adıgüzel astsubaylıktan atılmıştı. Hayri Adıgüzel'in bu olayda "devlet adına" çalıştığı yolundaki iddialar Milli İstihbarat Teşkilatı'nın tarihinde pek de görülmemiş biçimde bir açıklama yaparak iddiaları yalanlamasına yol açtı. Bir süre Bayrampaşa Cezaevi'nde kaldıktan sonra İslâmcı mahkûmlar tarafından sorguya çekildiği için Kırklareli Cezaevi'ne gönderilen ve burada kefaletle tahliye edilen Hayri, Neco isimli uyuşturucu satıcısını suçluyordu. "Her satıcının malı farklı renk kâğıtların içinde bulunur. Neco'nunki mavi beyaz kâğıtlı olurdu. Vildan'daki eroin de bu kâğıttaydı. Ya mal bozuk ya da 1. sınıftı, az vuruşta bile öldürdü" diyordu. Cezaevinde namaz kılmaya başlayan Hayri gazetecilere "Sürekli namaz kılıyorum, dua ediyorum ama beynimde hep o var. Hep onu istiyorum. Anlayacağınız eroin Allah'tan daha güçlü" diyordu.[5]

Vildan'ın yaşının küçüklüğü değil, babasının kimliği sansasyona neden olmuştu. Oysa o yıl İstanbul'da büyük bir bölümü 20 yaşının altındaki gençlerden oluşan 62 kişi aşırı doz eroin yüzünden hayatını kaybetti. Vildan Kutlular ne ilk ne de son kurbandı. Bir ay önce 17 yaşındaki lise öğrencisi Teoman Kerimoğlu Kızıltoprak'ta bir sokağın köşesinde aşırı dozda eroin alarak ölmüştü. Teoman daha sonraki ölümlerde de çok tartışılacak olan ünlü Akmar Pasajı'nın müdavimlerinden biriydi. Vildan'ın davasının görüldüğü gün bir doktor çiftin tek çocuğu olan 20 yaşındaki Kayahan Tekyiğit de kolunda şırıngayla Topkapı'da bir otel odasında

5 "Vildan'ı Neco'nun Eroini Öldürdü", Gülden Aydın, *Hürriyet*, 24 Ocak 1996, s. 3.

ölü bulundu. Birkaç gün sonra 23 yaşındaki Şevki Selimoğlu Halkalı Toplu Konutları'ndaki evinde aşırı dozda eroin alarak kendini kaybettiği için arkadaşları tarafından hastaneye kaldırıldı. Kutlular'ın ölümü piyasayı allak bullak etmiş ve peşi sıra ölümlere yol açmıştı. Gazeteci Savaş Ay ile konuşan Gönül isimli bir canki bu gelişmeleri bütün çıplaklığı ile anlattı:

"- *Peki, kaç para bu eroin denilen illet?*

- Pelin'in (Vildan) ölümünden önce 50 bin liraya paketini alıp bir şat yapıyorduk. Bu ölüm olayından sonra 1 milyon liraya fırladı paketi.

- *Neden?*

- İşte Hacıhüsrev vardı kapandı. Bu mal piyasası bir sürü işsiz insanın eline düştü. Onlar katkı yaptı boyuna. Yani eroini ortadan kaldırmadılar ama fiyat yükseldi.

- *Peki, ne kadarlık kaç paralık kullanıyorsun bir günde?*

- Bir buçuk gram filan. 1,5-2 milyona alıyoruz yani.

- *Nerden aldınız malı?*

- Valla pek söylenmez böyle şeyler. Sonra bi gün geçmeden (elini tabanca gibi yapıp başına koyuyor) Cuvv, cuvv. Annarsın ya!

- *Peki, sen bilirsin, her şeyi anlatacağım demiştin de...*

- Bak şu kadar söyliyim. İstiklal Caddesi'nde bi kahveden aldık. Gitar'ın sokağında bi kahveden. Bi de o pis zenciler var. Benim canki olduğum belli. Zenci görüyor seni. Bi göz kırpıyo, takip ediyosun. Parayı veriyosun bi kuytuda. Dilaltından çıkarıp veriyo paketi.

- *Zenciler... Ama sırf onlar değil satıcı herhalde?*

Beyazlar da var. Onlar daha ziyade Büyükparmakkapı'da filan mesela. Emniyet Amirliği'nin sokağında. Orda bile satıcı var.

- *Orda bi dolu polis var Gönül nasıl olur ki?*

- Valla bilmem. Orada satıyor adamlar işte. Herkesin her şeyden haberi var gibi sanki."[6]

Vildan Kutlular'ın ölümünün yarattığı sansasyon peşi peşine gelen ölümlerin biraz daha dikkat çekmesine yol açtı. Ölüm haberlerinde artık giderek büyüyen bilançoya da yer veriliyordu. Şans eseri hastaneye kaldırılıp kurtarılanlar bu defa ağdalı gazete haber-

6 "Bir gram eroin için!...", Savaş Ay, *Yeni Yüzyıl*, 23 Eylül 1996.

lerinde afişe ediliyordu. Bu haberler ise neredeyse '40'lı yıllardan kalma klişeleri tekrarlıyordu. Genellikle arkadaşların etkisiyle esrara ya da eroine alışan gençler "zehir tacirlerinin tuzağına düşüyor" ve adım adım ölüme yaklaşıyordu. Hemen her ölüm artık "altın vuruş" olarak adlandırılıyordu ve o yıl ölenler yaşlarıyla birlikte sıralandığında da klişe tamamlanıyordu. Her olayda başrolde olan zehir tacirlerinden kastedilen ise İstanbul'a yoğun biçimde göç eden Afrikalılar içindeki satıcılar ya da en alttaki torbacılardı. Ancak hiç kimse bu torbacıların Emniyet Amirliği'nin sokağında nasıl satış yaptığını sormuyordu. Ölümler giderek artarken 1996 yılına gelindiğinde aşırı doz eroinin bilançosu daha da büyüyecek ve İstanbul'da tam 88 kişi aşırı doz yüzünden ölecekti. Eroin salgını sadece İstanbul'da değil, üretimin ve narkotik ticaretin yapıldığı her yerde hızla ilerledi. Diyarbakır'da 1994 yılında her yüz kişiden 12'sinin uyuşturucuyla ilişkisi bulunuyordu. Kentte 60 civarında eroinman tedavi olmayı bekliyordu. 1990-1993 yılları arasında 48 kişi aşırı doz uyuşturucu yüzünden ölmüştü.[7]

1996 yılı başlarında bu defa 18 yaşındaki bir gencin, Can Aslandere'nin ölümü kamuoyunda yankılandı. 8 Mayıs 1996 günü Rumelihisarı'nda bir çıkmaz sokakta ölü bulunan Can Aslandere Beyoğlu çevresinde tanınan bir bağımlıydı. Vildan Kutlular'ın ölümünden sonra yapılan operasyonlarda eroin satarken yakalandığı ileri sürülmüştü. Polise göre tipik bir bağımlı-satıcıydı. Eroini bırakmak için bir süre Bodrum'da kalmış, görünüşe bakılırsa gelir gelmez aldığı ilk eroin yüzünden komaya girmişti. Ancak Can'ın sokakta ölü bulunmasında pek çok tuhaflık vardı. Can'ın babası Osman Aslandere oğlunun cenazesinde gazetecilere "Onu tedavi için Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM servisine yatırdık. Ama burada birçok uyuşturucu satıcısı ile tanışmış. Yardımcı olalım derken, bilmeden onu o çevrenin içine ittik" diyordu. Can Aslandere'nin annesi Egemen Akalın da gazetecilere çok şaşırtıcı şeyler anlattı. Akalın ne polisin ne de başka yetkililerin söylediğini dile getiriyor uyuşturucudan ölenlerin sayısını aslında çok fazla olduğunu söylüyordu:

> "Çocuğu uyuşturucu kullanan aileler durumu yok kabul ediyor. Sosyal konumlar, akrabalar, komşular aileyi bu kaçışa iti-

7 Murat Çulcu, *Mafia Üzerine Notlar*, Kastaş Yayınevi 1. Baskı, Kasım 1998, s. 145-146'da aktaran Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Narkotik Şube Müdürü Vehbi Yıldız.

yor. Saklıyorlar. Ailenin çocuğunun uyuşturucu kullandığını fark etmesi için uyarıcı bir eğitim hizmeti yok. Ben bu kadar dünyaya dönük yaşadığım halde eroinin ne demek olduğunu çok geç fark ettim."

Overdose'ların En Ünlüsü: Kanat Güner

Can'ın ölümündeki sır perdesi ancak aylar sonra aralanabildi. Can Bodrum'dan İstanbul'a arkadaşının ısrarıyla gelmişti ve eroin falan satın almamış, bir eroin partisinin ortasına düşmüştü. Oysa ölümünü izleyen günlerde polisin bulup çıkarttığı bir zenci "Can'a zehiri satan adam" olarak gazetecilerle röportaj bile yapmıştı. Gitanes Bar'da karşılaştığı arkadaşlarıyla eve giden Can Aslandere Rumelihisarı'ndaki bu evde fenalaşınca önce tuzlu su enjeksiyonu deneyen arkadaşları daha sonra paniğe kapılmış, başlarının derde gireceğini düşünerek Can'ı hastaneye götürmek yerine sokağa bırakmayı tercih etmişlerdi. Can'ın son partisinde bulunan gençlerden Volkan da birkaç ay sonra Kıbrıs'ta kaldığı otelin tuvaletinde kolunda şırıngayla ölecekti.[8] Eroinin tunç yasası Aslandere'nin ölümünden sonra da işlemeye devam etti ve ölümler birbirini izledi. Ancak kamuoyunun ilgisi çoktan kaybolmuş, o yıl sadece İstanbul'da 88 kişinin aşırı dozda eroinden öldüğünü kimse fark etmemişti. Birkaç yıl süren sessizlikten sonra sansasyonel bir aşırı dozdan ölüm bir kez daha kamuoyunu allak bullak etti.

17 yaşında zeki bir öğrenci olarak Malatya'dan İstanbul'a gelen Kanat 1993 kuşağının şanslı sayılabilecek bağımlılarından biriydi. Yaşadıklarını *Eroin Güncesi* adını taşıyan bir kitapta toplamayı başarmış, cankilikle ilgili giz ve cehalet perdesinin önemli ölçüde aralanmasını sağlamış ve bu konuda bir otorite olmuştu. Bir tıp öğrencisinin bedenine ve yaşamına eroinle meydan okuması kamuoyu için dikkat çekiciydi. Kanat Güner bir yandan çocuk yuvalarında palyaçoluk yaparak geçiniyor, bir yandan da eroin kullanıyordu. Kanat Güner'le onlarca röportaj yapıldı. Eroini, bağımlılığı anlattı:

> "Aldığın her paket son pakettir, inanırsın buna. Ama hiç son olmaz. Bırakmak için adım attığın an eroini zevk için değil, normal yaşamına dönmek için kullandığını fark ediyorsun. Sa-

8 "Adım adım 'Altın vuruş'" *Radikal*, 2 Ocak 1997.

bah kalkıyorsun, pilini takıyorsun ve yaşama başlıyorsun. Keyif filan yok. Pil bitince her şey bitiyor. Ağır hasta oluyorsun."

Bir başka röportajında felaketi önceden haber verdi:

"Ben giderim, gideceğim... Daha çok giden olacak. Onlar da sizin çevrenizden insanlar olacak. Belki de siz olacaksınız. Ben 23-24 yaşında başladım, şimdi 14-15 yaşında çocuklar başlıyor. Az bir rakam değiliz. Türkiye'de çok eroinman var. Eskiden Hacıhüsrev'e sığınmış cahil insanlar, şimdi üniversitelere sıçradı, entelektüel çevreye sıçradı, kocaman bir kitle eroin kullanıyor ve eroin kullanırken de kötülüğe kayıyor. Bu parayı çıkartamadığın zaman bir başkasına saldırıyorsun. Parası olan birine söyleyip "yarısını sen al yarısını da ben alayım" diyerek onu da kendine katıyorsun. Yani 2.4.16 oluyor. Böylece fırlıyor. Türkiye'de özellikle İstanbul'da sayının milyonlara ulaşması çok zor değil."

Kanat eroini bırakmak isteyenlerin sığınabileceği bir merkez açmak istediğini söylüyor, methadon tedavisinin serbest bırakılması halinde eroin mafyasına ciddi bir darbe vurulacağını savunuyordu.[9] Kanat Güner'in ölümcül gösterisi kendi ölümüyle noktalandı. 4 Nisan 1998 günü kitabının 4. baskısını okurları için imzaladıktan sonra Beyoğlu Sineması'nın tuvaletinde, kolunda şırıngayla ölü bulundu. İlk doz yetmediği için ikincisini yapmış ve buna dayanamamıştı. Kanat Güner'e fazla konuştuğu için "bozuk mal verildiği" yolundaki iddialar da bu ölümüne gösteriyi tamamlamaktan öte bir işe yaramadı.

Eroinin Gerçek Bilançosu

Üçüncü dalga eroin bağımlılığı 1990 yılından itibaren hızla yükselmeye başladı. Ancak polisin daha çok kaçakçılığa ve madde yakalamaya odaklanan "başarısı" dolayısıyla, kamuoyu bağımlılığın polisiye bir mesele olmadığını algılamaktan fazlasıyla uzaktı. Sınırlı çalışmalar dışında psikoaktif maddeler ve eroin bağımlılığını ölçebilecek araştırmalar yoktu. Bağımlılığın seyri ancak tedavi için başvuranlarla ve aşırı dozdan ölenlerle ölçülebilirdi. Bağımlılık tedavisi yapılan AMATEM'e yapılan başvurular 10 yıl içinde üçe katlanmıştı. Ve bu başvuruların üçte biri "İlk kez yapı-

9 "Son Çığlığı", Figen Yanık, *Hürriyet*, 16 Nisan 1998.

lan başvurulardan" oluşuyordu. Gizlilik içinde yaşanan eroin bağımlılığı için dünyada da bilinen bir başka gösterge aşırı dozdan ölüm oranlarıydı ve Amerika'da 1960'ların sonunda yapılan bir araştırma bağımlı nüfus içinde aşırı dozdan ölüm oranını binde 1 olarak belirliyordu. Yani tersinden düşünüldüğünde aşırı dozdan ölüm rakamlarını binle çarparak bağımlı topluluğu hakkında "iyimser" de olsa bir fikir edinmek mümkün. Ayrıca bağımlılığın kazanılmasından sonra iki-üç yıl içinde ölüm sınırına gelindiği düşünülürse ölüm rakamları en iyi ihtimalle iki yıl öncesinin bağımlı topluluğunun büyüklüğü konusunda bir fikir verebiliyor.

Ancak Türkiye'deki aşırı dozdan ölüm rakamları polisin hayli eksik kayıtlarına dayanıyor. Gazeteler de bu kayıtları tekrarlamak dışında yeni bir veriye sahip değil. Fakat daha o günlerde kesin bir belirlemeye dayanan ve dönem dönem genişleyerek tekrarlanan Adli Tıp Kurumu araştırmaları gerçeğin çok daha farklı ve sarsıcı olduğunu gösteriyor.

Adli Tıp uzmanları tarafından 1986-1991 yılları arasında İstanbul'da yapılan 9655 "otopsinin" kayıtları üzerinde yapılan incelemede 133 vakada "psikoaktif madde" bağlantısı bulundu. Bunlardan 118 vakada ölüm nedeni "aşırı doz" narkotik maddeydi. Sadece İstanbul ile sınırlı bu kayıtlara göre 1986 yılında 6 kişi "uyuşturucu" nedeniyle ölmüştü. Polisin kayıtlarında sadece 8 kişinin öldüğünü söylediği 1991 yılında ise bu rakam 55'e yükselmişti.

Otopside ortaya çıkan bulgular eroini gösteriyordu. Kurbanların harici muayenesinde 94 ölüm vakasında el, sırt, ön kolun ön yüzü, dirsek çukuru gibi yerlerde "pikür" yani "iğne" izi tarif edilmişti. Kurbanların yaşları 16 ile 65 arasında değişiyordu. Ancak en fazla ölüm vakası 30-35 yaş grubunda görülüyordu. Aşırı doz kurbanlarından 70'i ev ya da otel odasında ölmüştü. Diğerleri sokak, boş arsa, metruk bina, sur dibi gibi açık mahallerde, kahvelerde, tuvalet, bodrum, kömürlük gibi mahallerde bulunmuştu.[10] Bu araştırmada Adli Tıp uzmanlarının mercek altına aldığı altı yıl içinde toplam otopsilerin miktarı yüzde 43 artarken, uyuşturucuya bağlı ölümler yüzde 811 oranında artmıştı. Uzmanlar daha 1993 yılında bu rakamların "Uyuşturucu kullanımının son yıllarda ülkemiz için de artarak büyüyen bir sorun haline geldiğinin göstergesi olarak kabul

10 "İstanbul Adli Otopsilerinde Uyuşturucu Maddelere Bağlı Ölümler", Özdemir Kolusayın, Gürsel Çetin, Derya Azmak, Zeki Soysal, *Adli Tıp*, cilt 9, 1993, s. 45-53.

edilmelidir" diyorlardı.[11] Elbette bu görüş *Adli Tıp* dergisinin sayfaları dışına çıkma şansı bulamadı. Polis, genellikle satıcılara yönelen operasyonlarla kamuoyunu yatıştırmayı tercih ederken eroin İstanbul sokaklarını alt üst etmeyi sürdürdü.

İstanbul'da Aşırı Dozdan Ölümlerin Gerçek Bilançosu

Yıllar	*Erkek*	*Kadın*	*Toplam*	*Yüzde*	*En genç*	*En yaşlı*	*Ortalama yaş*	*Milyonda oran*
1990	24	2	26	1.5	20	40	30.5	3.61
1991	47	6	53	2.8	14	51	32.8	7.12
1992	32	3	35	1.8	19	52	34.2	4.55
1993	52	6	58	2.7	15	54	34.1	7.31
1994	65	3	68	3	20	56	33.8	8.29
1995	58	4	62	2.5	17	55	31.0	7.32
1996	79	9	88	3.4	18	58	30.9	10.5
1997	63	6	69	2.3	18	54	34.9	7.63
1998	40	5	45	1.5	18	50	31.7	4.81
1999	37	7	44	1.5	18	55	33.1	4.56
2000	63	6	66	2.3	19	55	34.4	6.62
Toplam	560	54	614	2.3	14	58	33.0	6.55

Kaynak: Drug Overdose Deaths in Istanbul Between 1990-2000, Sadık Toprak, Uğur Günaydın, Gökhan Ersoy, Esin Akgül Bülent Sam Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu, İstanbul, 2003.

Overdose ölümlerle ilgili çok daha kapsamlı ve güncel bir başka araştırma yine İstanbul Adli Tıp Kurumu'nda Dr. Sadık Toprak öncülüğünde bir grup uzman tarafından yapıldı. En geniş kapsama sahip bu araştırmada 1990 ile 2000 yılları arasındaki 11 yıllık dönemde Adli Tıp Kurumu'nda yapılan 26 bin 421 otopsinin kaydı tek tek değerlendirildi. İlk planda bu 26 bin 421 otopsiden 614'ünde ölüm nedeninin eroin, barbütrik asit, benzodiazepin, kokain ve metadon gibi psikoaktif maddeler olduğu belirlendi. Ve bu ölümler içinde 597 vakada ölüm nedeni aşırı dozda eroindi. Adli Tıp otopsilerinde "uyuşturucudan ölümün" ortalaması yüzde 2.3 olarak tespit edildi. İstanbul şehrinin nüfus kayıtlarına göre yapılan hesaplamada ise uyuşturucudan ölüm oranı milyonda 6.55'ti. Kurbanların yaşları 14 ile 58 arasında değişiyordu ve ortalama yaş 33'tü. Ölümlerde zirve 1996 yılında yaşanmış, o yıl 87 kişi aşırı dozda eroin nedeniyle ölmüştü. Aynı yıl uyuşturucudan ölüm oranı da neredeyse ikiye katlanarak genel nüfusa göre mil-

11 "İstanbul Adli Otopsilerinde Uyuşturucu Maddelere Bağlı Ölümler", Özdemir Kolusayın, Gürsel Çetin, Derya Azmak, Zeki Soysal, *Adli Tıp*, cilt 9, 1993, s. 45-53.

yonda 10.05'e ulaştı. Ölümlerin büyük bir bölümü sokak, metruk bina, lokanta, tuvalet gibi kamuya açık yerlerde gerçekleşmişti. 5 ölüm ise hapishanelerde ortaya çıktı.

Uzmanların elde ettikleri verileri sorgulaması, aşırı dozdan ölümlerde başka şeyleri de gösteriyordu. Örneğin kurbanların ortalama yaşı 1990 yılından başlayarak 30'dan 34'e yükselmişti. Bu belirgin bir "epidemiyi" yani bağımlılar kuşağını gösteriyordu. Hemen hemen aynı yaşlarda olan bu bağımlı çevresi eroinle birlikte yaşlanıyor ve overdose ölümlerle ortadan kalkıyordu. Dikkat çekici olan ölümlerde rakam ve oran olarak zirve noktası olan 1996 yılında ölenlerin ortalama yaşının birden gerilemesi yeniden 30'a inmesiydi. Bu yeni ortaya çıkan ve eroinle yaşlanmaya başlayan daha büyük bir bağımlı kuşağının varlığını gösteriyordu.

Hemen hemen aynı yıllarda benzer gelişme Avrupa kentlerinde de yaşandı. Aşırı dozda eroin yüzünden ölümler '90'lı yıllar boyunca artarak bir numaralı toplum sağlığı sorunu haline geldi. Türk kaçakçıların hâkim olduğu İspanya'da nüfusun üçte birini oluşturan altı büyük şehirde uyuşturucu bağlantılı ölümler büyük bir hızla arttı. 1983 yılında kayıtlara geçen overdose ölümler 100'den daha azken, 1993 yılında ölenlerin sayısı 570'i bulmuştu. Benzer biçimde Fransa'da da uyuşturucu bağlantılı ölüm vakaları 56'ya yükselmişti. İtalya'da da 1980'lerin başında yılda ortalama 20 uyuşturucu bağlantılı ölüm vakası gözlenirken 1991 yılında 130, 1992 yılında 121 vaka görüldü. 1993 yılında İtalya'da bağımlılık tedavisi görenlerin sayısı 100 bin civarındaydı ve bunların yüzde 85'inden fazlası eroin bağımlısıydı.[12] New York'ta 1990-1998 yıllarını kapsayan bir araştırma afyon türevlerine bağlı aşırı doz ölümlerin 1994 yılında nüfusa oranla 100 binde 14'e kadar yükseldiğini gösterdi. 9 yılda meydana gelen yaklaşık 7 bin 500 aşırı doz ölüm vakasının yüzde 71'i afyon türevleri ve eroinden kaynaklanıyordu.[13] Benzer biçimde Avustralya Victoria'da 1991-1999 yılları arasında eroine bağlı ölümler yaklaşık yedi kat artarak 359'a yükseldi. Eroinin gram fiyatı 1998 yılından itibaren 500

12 *Global Illicit Drug Trends 2002*, UNODCCP, s. 230.

13 "Opiates, cocaine and alcohol combinations in accidental drug overdose deaths in New York City, 1990-1998", Philip O. Coffin, Sandro Galea, Jennifer Ahern, Andrew C. Leon, David Vlahov, Kenneth Tardiff Center for Urban Epidemiologic Studies, New York Academy of Medicine, New York and Department of Psychiatry Weill Medical College of Cornell Unüversity, New York.

Avustralya dolarının altına inerken saflık oranı da aynı yıldan itibaren yüzde 70'lerden yüzde 30'a kadar gerilemişti.

Neden Overdose?

Adli Tıp uzmanları, Türkiye'de 1996 yılında zirveye yükselen aşırı doz eroinlerin arkasında ne yattığını da araştırdı. Ölümler birbirini izliyordu ve bu ilk bakışta basit bir varsayımla açıklanıyordu. '90'lı yılların başından itibaren bütün dünyada saflık oranı yükselmiş, buna karşı sokaktaki eroinin fiyatı da önemli ölçüde düşmüştü. Ölümler bu "bolluktan" daha çok saf eroinin yol açtığı kazalardan kaynaklanıyordu. Aşırı dozda ölümlerin birbirini izlemesine dikkat çeken bir başka varsayıma göre piyasadaki olağanüstü hareketler ölümlere yol açıyordu.

Bu noktada Adli Tıp Uzmanı Dr. Sadık Toprak'ın yaptığı bir başka araştırma ölümlerle ilgili şaşırtıcı bir ilişkiyi gösteriyor. Aşırı dozdan ölümlerle piyasaya sürülen uyuşturucu arasında bir bağ arayan bu araştırmanın bulgularına göre 1990-2000 yılları arasında kayda geçen 597 overdose vakası ile yakalanan 25 ton afyon türevi uyuşturucu arasında "matematiksel" olarak anlamlı bir ilişki var. Araştırmaya göre eroinin saflık oranından bağımsız olarak "yakalama sayısı" ve aşırı doz eroinden ölümler arasında doğrudan bir ilişki var. Yani hem afyon türevlerinin yakalanma sayısı, sıklığı, hem eroin yakalanma sayısı hem de tek dozluk yakalanmalar arttıkça ölümler de artıyor!

Adli Tıp Uzmanı Dr. Sadık Toprak "Yakalanma sıklığı birçok faktörün bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yakalanma sıklığını etkileyecek en önemli iki durum hükümetlerin polisiye önlemlere ağırlık vermesi ve piyasada satılan uyuşturucu miktarının gerçekten artması olabilir. Piyasadaki uyuşturucunun artmasından kastedilen uluslararası kaçakçılık yolu üzerinde bulunan Türkiye'de güney ve doğudan gelip batıya giden transit yolda bir mal artışı olabileceği gibi, iç piyasaya verilen malda da artış olabilir. Yukarıda söylediklerimiz ışığında analizimizi yorumlarsak; polisiye önlemlerin artması ile yakalanma sıklığı artabilirdi, ama ölümlerle yakalanma sıklığı arasındaki ilişkinin yönü pozitif olduğuna göre bu olasılık geçerli değildir. Çünkü polisiye önlemler artmış olsaydı, ölümler azalmalı ya da ölümlerle yakalanma sıklığı arasında ilişki bulunmamış olmalıydı" diyor. Toprak iç piyasada kullanılan

Aşırı Doz Ölümler ile Kaçakçılık ve Yakalamalar Arasındaki Bağlantı

Yıllar	Overdose ölüm	Toplam ağırlık	Gramaltı yakalama	Eroin yakalama	Ortalama yakalama	Eroin ağırlığı	Toplam eroin ağırlığı	Ortalama morfin ağırlığı	Toplam morfin ağırlığı	Ham saflık	Ağırlık saflığı
1990	26	790	127	12	66	3875	249573	3284	142855	54.1	60.6
1991	53	929	110	10	53	8401	409846	897	50082	49.9	55.6
1992	35	718	85	11	37	12238	427426	1201	23648	45.2	50.9
1993	58	1959	115	16	62	17074	1032988	2108	141073	52.0	54.6
1994	68	1700	264	52	127	5765	708181	1151	108653	52.2	53.8
1995	62	2994	342	44	177	6623	1151735	3574	417119	57.2	58.8
1996	87	3602	399	60	210	5350	1092489	5807	565401	44.5	48.0
1997	69	3014	401	48	202	4920	927531	5717	303399	34.0	43.2
1998	45	3051	379	40	213	5038	1042493	4375	238152	35.3	44.7
1999	44	3243	353	26	149	8936	1352705	1816	173933	35.1	39.6
2000	50	3578	238	16	139	11174	1747429	1141	72262	50.4	51.6
Toplam	597	25583	2813	335	1435	8127	1014239	62825	2236577	46.4	51.0

Tabloda Toplam Ağırlık yakalanan bütün afyon türevlerinin ağırlığını gösteriyor. Toplam Yakalama, yakalama sayısını, Gramaltı yakalama 1 gramdan daha küçük miktarlı yakalamaları, Eroin Yakalama sadece eroin yakalanmalarını, Ortalama Eroin Ağırlığı yakalama başına ne kadar eroin olduğunu, Toplam Eroin Ağırlığı yakalanan toplam eroini, Ortalama Morfin Ağırlığı yakalanan toplam içindeki morfinin ortalamasını, Toplam Morfin Ağırlığı yakalanan içinde morfin toplamını, Ham Saflık yıl boyunca yakalanan malların ortalama saflığını, Ağırlık Saflığı ise yakalanan tekil partilerin saflığını gösteriyor.

Kaynak: *Aşırı Doz Eroinden Ölümler ve Eroinin Özellikleri,* Dr. Sadık Toprak Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu, İstanbul, 2003.

bir gramın altındaki küçük dozlarda eroin yakalanmaları ile büyük partiler halinde muhtemelen dış piyasaya yönelen eroin yakalanmaları arasında da bir ilişki olduğuna dikkat çekerek transit ticarete konu olan eroin miktarı arttıkça bunun kaçınılmaz olarak bir bölümünün iç piyasaya verildiğini ortaya koyuyor. Bu bulgu kamu otoriteleri tarafından uzun yıllardan beri savunulan "Türkiye'nin sadece transit ülke olduğu" tezini de çürütüyor.

Araştırma '90'lı yıllar boyunca bütün dünyada genel olarak eroinin kalitesi ve saflık oranı artıp fiyatı düşerken Türkiye'de bunun tersine ortalama saflık oranının önemli miktarlarda düştüğünü gösteriyor. Yine zirve noktası olan 1996 yılına kadar istikrarını koruyan saflık oranı (yüzde 45-57) bu yıldan sonra dört yılda ortalama yüzde 10 oranında (yüzde 34-50) düşüyor. Dünyadaki benzer araştırmaların ortaya koyduğu eğilime bakılırsa saflık oranının bu düşüşü eroin bağımlılarının da sigaraya sarma ya da nargile gibi pahalı sayılabilecek yöntemlerden en ekonomik kullanım yolu olan enjeksiyona geçişi genellikle hızlandıran bir faktör.

Adli Tıp Uzmanı Dr. Sadık Toprak'ın aynı araştırmada ortaya koyduğu ilginç bir bulgu daha var. Yakalanan eroin içinde bulunan "morfin", daha doğrusu mono asetil morfin miktarı arttıkça, aşırı doz eroinden ölümler de buna paralel olarak artıyor. Mono asetil yapılı morfin, "di asetil morfin" yani eroin üretilirken bu sentez sırasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bir yan ürün. Mono asetil morfinin eroin içinde oran olarak artışı üretimde kullanılan baz morfinin kalitesizliği kadar iptidai koşullarda yapılan bir sentez işlemini de gösteriyor. Ayrıca sentez tamamlandıktan sonra gün ışığı, nem vs. gibi olumsuz faktörler yüzünden eroinin "geriye dönüşüm" biçiminde bir bozulmaya uğradığını ortaya koyuyor. Yani kalitesiz eroin ile ölümler arasında da bir ilişki söz konusu.

Eroin içinde bulunan maddeler aslında hayli zengin ve şaşırtıcı bir çeşitliliğe sahip. Bu çeşitliliği sağlayan katkı maddeleri ve seyreltiler eroinin kaynağı konusunda ipuçları veriyor. Adli Tıp Kurumu'nda yapılan bir başka araştırma eroinin içinde seyreltiler, katkı maddeleri, imalat safsızlıkları ve ham madde safsızlıkları olmak üzere dört kategoride madde bulunduğunu gösteriyor. Seyreltiler eroinin metabolizma üzerindeki etkilerini değiştirmemekle birlikte kabaca malın miktarını artırıyor. Genellikle seyreltici olarak laktoz, früktoz, sükroz, mannitol ve karbonat kullanılıyor. Bu seyreltilerin özelliği piyasada kolaylıkla bulunuyor

olmaları. Bunun dışında eroinin eksikliğini kapatmak için kullanılan "etkin seyrelticiler" de var. Etkin seyrelticiler eroinin özelliklerini taklit ediyor. Örneğin kinin acı bir tada sahip olduğu için malın tadına bakarak kontrol yapmak isteyen cankileri kolaylıkla avlayabiliyor. Benzer biçimde lokal anestezik etkiye sahip prokain de eroine katılıyor. Yapılan analizlerde bu maddeler dışında barbütratlar, kafein, asetfenetidin, metadon, amfetamin, strikinin, kokain, salisilik asit türevleri, dekstrometorfan, pethidin, orfenadrin, destromoramid, etil morfin ve metaprilen gibi maddeler de eroine katılıyor. Hatta eroinin koyu kahverengi renk almasını sağlamak için boya maddeleri de eklenebiliyor.

Hayli incelikli bir işlem olan eroin üretiminde imalat safsızlıkları da üretilen eroinin içeriğindeki maddelerin bileşimini belirleyebiliyor. Eroin sentezi sırasında uygun koşullar sağlanamazsa sentezde kullanılan baz morfinin kalitesine bağlı olarak monoasetil morfin de ortaya çıkabiliyor. Hatta uygun asitlendirici kullanılamazsa morfinin kendisi de saf halde eroinin içinde kalabiliyor. Ham madde olarak kullanılan morfin yeterince saf değilse ve kodein içeriyorsa bu defa bir ham madde safsızlığı olarak eroinde fazla miktarda asetilkodein bulunuyor. Benzer biçimde sentez için yeterince saf morfin kullanılmadığı zaman yüksek miktarda papaverin, mekonik asit, noskapin, tebain, normorfin, norkodein, dihidroklodein, dihidromorfin gibi bileşikler ortaya çıkabiliyor.[14]

Batı'da yapılan araştırmalar ortalama 200 bin enjeksiyonda bir ölüm vakasına rastlandığını gösteriyor. Yine araştırmalara göre eroin bağımlılarının ilk iki yıl içinde yüzde 20'si, 5 yıl içinde yüzde 45'i ve 10 yıl içinde de yüzde 75'i ölüyor.[15] Belirli bir bağımlılar kuşağına ait olan bu geometrik artış, aşırı dozdan ölümlerin da zaman içinde katlanarak artmasına yol açıyor. İşte Adli Tıp uzmanlarının kesin verilerle ortaya koyduğu ölümler de böyle bir alarm işareti olarak okunduğunda eroinin geleceğin en önemli tehditlerinden biri olduğunu anlamak zor değil. Şu anda iyimser bir tahminle Türkiye'de 100 bin yeni eroin bağımlısı olduğu düşünülürse, 10 yıl içinde 75 bin kişinin aşırı dozdan ölümüne tanık olacağımızı söylemek bir kehanet değil.

---

14 "Adli Amaçlarla Eroin Analizi", Sevil Atasoy, Faruk Biçer, Birgül Alikaşifoğlu, Nurgül Can, Hüseyin Güngör, *Adli Tıp*, 1985, 1, s. 273-288.

15 "Uyuşturucu Bağımlısının Yaşam Hakkı" Dr. Ayhan Kalyoncu, *Bağımlılık*, yıl 1.

Eroin Ekonomisi

Suç ekonomisi '60'lı yıllardan beri iktisatçıların ilgisini çekiyor. Bu konuda geliştirilen ekonometrik modellerde temel varsayım bireylerin suç işlemesi için yasadışı davranışlardan elde ettikleri faydanın, yasal davranışlardan elde edilen faydayı ve yasadışı davranışın engellenmesinden kaynaklanan maliyetleri aşması gerektiği. Elbette suç faaliyetini genel bir ekonomik davranış olarak varsayan bu model suçlunun rasyonel davrandığını varsayıyor.[16]

Daha özel olarak uyuşturucu piyasası için yapılan analizler, bu piyasayı oluşturan arz ve talebin, yasal mallara ait piyasa mekanizmasından çok daha farklı özelliklere sahip olduğunu varsayıyor. Örneğin "bağımlılık" bu piyasadaki talebi uyuşturucunun fiyatına ve gelir düzeyine bakılmaksızın değişmez biçimde katı halde tutuyor. Buna karşın fiyatı sıfır bile olsa asla uyuşturucu talep etmeyecek büyük bir kitle var. Yasaklanmış bir mal olan uyuşturucunun maliyetine yasadışılığın riski ve enformasyon maliyetleri de ekleniyor. Uyuşturucuya olan talebi bağımlılar, yarı bağımlılar, deneme aşamasındakiler ve meraklılar olmak üzere dört kategoride davranış biçimi oluşturuyor. Bu noktada piyasada denetimin sıklaşması, yani polisin satıcıları ve kullanıcıları yakalaması bağımlılar ve yarı bağımlılardan çok deneme aşamasındakiler ve meraklıların talebini etkiliyor.

Uyuşturucu pazarında arzın, malın kalitesinden ve fiyatından bağımsız olarak "kıtlık" koşullarına sahip olduğu varsayılıyor. Piyasanın arz cephesi ülke düzeyinde tekel, yerel düzeyde ise az sayıda satıcının oluşturduğu oligopol yapısına sahip. Bu nedenle "yasadışı risk" arzı belirleyen önemli faktör. Ancak satıcıların risk almasını etkileyen unsur cezaların ağırlığı değil, yakalanma olasılığının yüksekliği. Bu yasadışı arz ve talep yapısı, yasaklama ve denetimler karşısında arz ve talepteki küçük değişikliklerin bile fiyatlarda önemli sıçramalar görülmesine yol açıyor. Bütün dünyada "arzın önlenmesine" yönelik uygulamalar tüketimi çok önemsiz bir miktarda etkilerken asıl olarak fiyatları ve rantı artırıyor.[17]

---

16 "Suçun Ekonomik Modelleri", Yakup Akkuş *EKEV Akademi*, yıl 7, sayı 15, Bahar 2003, s. 293-312.

17 "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 31-Suç Ekonomisi", TÜGİAD Raporu Hazırlayan Doç. Dr. Ahmet Fazıl Özsoylu, s. 58-61.

Bu koşullarda özellikle kamuoyunu etkileyen sansasyonel ölümlerden sonra piyasanın polis baskısı ya da satıcıların tedbiri nedeniyle alt üst olması fiyatın doğrudan artmasına ya da dolaylı olarak saflık oranında ani değişikliklere yol açabiliyor. Bu cankilerin hazırlıksız yakalanmasına ve genellikle kaza sonucu ölümlerine yol açıyor. Ancak saflık oranının yükselişine ve fiyatların oynaklığına dayanan her iki varsayım da bir araştırmayla desteklenmiyor.

Eroin ekonomisi bu piyasa yapısı sayesinde olağanüstü kârların elde edilmesini ve organize suç gruplarının çığ gibi büyüyen cirolarına olanak tanıyor. Ford Vakfı tarafından '70'li yıllarda yapılan Eroin Ekonomisi başlıklı araştırma '70'li yıllarda New York sokaklarındaki uyuşturucu pazarının kârlılığını bütün çıplaklığı ile gösteriyordu. Yüzde 80 saflıkla toptancılara kadar gelen eroin beş altı el değiştirdikten sonra saflığı yüzde 20'lere kadar düşüyor ve kilosu 130 bin dolara kadar ulaşıyordu.[18] Bugün de Afganistan tarlalarından toplanan afyonun, morfin ve eroine dönüştükten sonra Avrupa ve Amerika sokaklarında uzanan yolculuğunda kâr oranları katlanarak gelişiyor ve eroin büyüklüğü milyar dolarla ölçülen bir ekonomiyi ayakta tutmaya devam ediyor.

Eroinin sokak cephesinde de bağımlılığın yayılma biçimini etkileyen incelikler söz konusu. Saf eroin olarak günlük ihtiyaçları 4 miligram ile 180 miligram arasında değişen bağımlılar, birbirlerinden farklı davranış biçimlerine sahipler. Yeni başlayanlar, hafta sonu cankileri ya da ağır cankilerin bağımlılar topluluğu içindeki oranı sokaktaki piyasayı da değiştiriyor. Örneğin ülkeden ülkeye küçük farklılıklar gösterse de, en altta torbacılık yaptığı varsayılan bir bağımlının eroin satarak kendi ihtiyacını karşılaması için "müşteri" olarak yaklaşık 8-9 bağımlıya daha ihtiyacı var. Özellikle küçük yaşlardaki "deneyimli" cankilerin sayısının artması, bağımlılığın da geometrik oranlarda artmasını sağlıyor.

Bunun dışında eroin ekonomisinde iş bölümü de piyasa yapısında önemli bir belirleyici. Büyük miktarlı kaçakçılıkta eroin üreten, malı taşıyan, saklayan ve paketleyen grupların nakit yerine mal ya da hisse karşılığı çalışması, iç pazarın da genişlemesinde önemli bir rol oynuyor.

---

18 *The Economics of Heroin*, John F. Holahan, Paul A. Henningsen Dealing with Drug Abuse A Report to the Ford Foundation.

ONBİRİNCİ BÖLÜM
EROİN RİTÜELLERİ

Ejderha Kovalamak

Eroin bağımlılığı İngilizce argoya Çinlilerden kalma bir deyimle "Ejderha kovalamak" sözcüğüyle de girdi. Daha çok sigara içine sarılan eroin kullanımına verilen bu ad bir davranış kültürünü ifade ediyordu. Sanayii toplumunun yarattığı bezginlik, can sıkıntısı özellikle ergen kültürü için uyuşturucu kullanımını başlı başına bir maceraya dönüştürüyor ve bu yönüyle gençler için çekici oluyor. Yasadışı bir maddeyi denemek, bulmak için uğraşmak, para ve satıcı peşinde koşmak ve hiçbir şeyi umursamadan bu maddeyi tüketmek her şeyden önce kendi başına çekici bir macera olarak algılanıyor. Bunun dışında işsizlik, ekonomik krizler, yabancılaşma, ailelerin parçalanması gibi yaygın toplumsal sorunların kişiler üzerinde yarattığı o kırgınlık duygusu da kolaylıkla psikoaktif maddelerle karşılaşıyor.

Kimyasal adı "diasetil morfin" olan eroin güçlü psikoaktif etkilere sahip yarı sentetik bir madde. Morfinden 2,5 defa daha etkili olan eroin kişiden kişiye ve doza göre değişmekle birlikte bazı durumlarda 1-2 kullanımda bile fiziksel bağımlılık gelişmesine yol açıyor. Ortalama bir insanın bir günde alabileceği eroin miktarı bir gramın yüzde 2'siyle 0,5 gram arasında değişiyor. Ancak deneyimli bir bağımlı bunu 50 katına kadar çıkarabiliyor.

Enjektörle ya da sigarayla vücuda alınan ve kana karışan eroinin bir bölümü karaciğer ve sindirim sistemine, bir bölümü de doğrudan beyne ulaşıyor. Solunumu, sindirimi ya da benzeri fonksiyonları düzenleyen dört önemli reseptör tarafından tutulan eroin başlangıçta neşe veriyor ve vücudun daha önce endorfin tarafından dengelenen algı eşiğini yükseltiyor. Hemen hemen tüm cankiler "orgazmdan daha güçlü bir zevk" ya da "Tanrıyla öpüşmek" diye tanımladıkları bu evreyi yaşıyor. Ancak kısa süre sonra eroinin metabolizmayı geri dönülmez biçimde değiştiren o süreci başlıyor. Tanrıyla öpüşmeyi sağlayan reseptörlerin sayısı giderek artarken, bu reseptörleri doyurmak için daha fazla doz kaçınılmaz hale geliyor. Doz aşımı metabolizmanın dengesini de allak bullak ediyor. Vücudun doğal dengesindeki fiziksel ve psikolojik algı eşiği yerle bir oluyor. Kaslar, kemikler ve davranışlar... Her şey, nefes almak bile cankiye acı veriyor. Ve bir canki bu noktadan sonra hem fiziken hem de ruhen acı çekmemek, normal yaşantısını sürdürebilmek için sekiz saatte bir eroin kullanmak zorunda kalır.

Ölümcül Bir Tırmanış

Eroinin metabolizma üzerinde yarattığı bu değişim cankileri de tuhaf bir aralıkta gezinmeye zorluyor. Reseptörlerin artması cankinin "hay" olmak için her defasında daha fazla eroin almasına yol açıyor. Sekiz saatte bir alınan dozlar zaman içinde giderek artıyor. Bir gramın beşte biriyle başlayan günlük doz, bazen birkaç grama kadar ulaşabiliyor. Ve artan doz aşımı cankiyi ölümcül bir sınıra yaklaştırıyor; solunum depresyonu! Çünkü vücut fonksiyonlarını sürdürmek için doz artırmak zorunluyken, vücutta solunumu baskılayan reseptörler için kritik doz sabit bir sınırda. Bu sabit sınır aşıldığında belirli reseptörler tarafından solunum baskılanıyor. Tersinden bir mekanizma ile vücudun beyinde karbondioksiti algılayarak harekete geçen ve akciğer kaslarına solunum yaptıran mekanizması bloke oluyor. Bu beyinde biriken karbondioksit için çalması gereken alarm zillerinin susması anlamına geliyor. Solunum yavaşlamaya başlıyor ve sonunda duruyor. Solunumun bu dolaylı mekanizma ile yavaşlaması metabolizmada asit baz dengesinin bozulmasına ve solunum alkalosizi nedeniyle hücre ölümlerinin başlamasına yol açıyor.

Overdose'a giren cankide göz bebekleri toplu iğne başı kadar küçülüyor, bilinç kayboluyor, ağızda köpürme başlıyor. Koma halinde solunum dakikada 2-4'e kadar düşebiliyor. Kaslar gevşiyor, kan basıncı ve vücut ısısı düşüyor. Aslında aşırı dozun yol açtığı solunum depresyonu her zaman ölümcül değil. İlk yardım acil müdahalelerle solunumun hızlandırılmasına dayanıyor. Genellikle afyon türevlerinin "antagonisti" olan Nalloxan verilmesiyle solunum hızlandırılıyor. Pek çok vakada aslında bir hastanede yapılacak acil müdahale ölümden kurtarabiliyor. Ancak hastanelerde polisiye müdahaleler cankilerin çekinmesine ve overdose'a kendi yöntemleriyle müdahalelerine yol açıyor. Genellikle korku ve panik aşırı doz yüzünden ölümlerin asıl sebebini oluşturuyor.

Gizemli Overdose

Peki, bir canki neden aşırı doz alır? Ya da cankiler arasındaki deyimle "overdose'a" girer? Bu sorunun birden fazla cevabı var. Overdose ölümlerin alerjik reaksiyonlarla ve alkol kullanımıyla yakından ilişkisi bulunuyor. Benzer biçimde overdose ölümlerin sigara ya da nargile gibi yöntemlerle eroin kullanımına göre enjektör kullanımıyla daha yakın bir bağlantısı var.[1] Dozlarını doğru olarak ayarlayan, artıran ve zaman zaman temizlenmek için azaltan cankiler genellikle bir yanılgı ya da dikkatsizlik sonucu aşırı doz alıyor. Yanılgı genellikle eroine bağımlının iradesiyle ya da iradesi dışında ara verdiği uzun bir temizlenme dönemini izliyor. Canki giderek dozunu artırdığını fark ettiğinden temizlenmek için ya da hapishane, askerlik gibi zorunlu nedenlerle eroine ara verdikten sonra vücudunu "hay" yapacak ilk dozu ayarlamakta güçlük çekiyor. İhmal edilmemesi gereken bir başka faktör de eroin kültüründe yüksek doz kullanmanın verdiği gururun genellikle aşırı doza yol açması. Bu tıpta abstinans sendromu olarak adlandırılıyor.

Cankileri ölüme sürükleyen bir başka yanılgı piyasadaki olağanüstü durumlarda eroinin miktar ve nitelik olarak dalgalanması. Polisin piyasaya olan baskısı, yakalanmalar, fiyatlarda ani iniş çıkışlar ya doğrudan doğruya fiyatları ya da katkı maddeleri ve saflık oranı üzerinden dolaylı olarak yine fiyatları değiştiriyor. Can-

1 *Drug Use as a Social Ritual; Part II Health Consequences of Chasing and Injecting: A Comparsion.*

kiler genellikle aynı satıcıdan, bildikleri malı almayı tercih ediyor. Hatta sadece bu yüzden satıcıların fişek olarak adlandırılan yarım ya da bir gramlık paketçikleri kendine özgü biçimlerde katladıkları, bu paketlerin satıcının ayırt edilmesini sağlayacak belirgin renkler ya da şekiller taşıdıkları bir gerçek. Ancak olağandışı dönemlerde her şey alt üst oluyor. Canki, muhtemelen bir süre gizlenen satıcısını kaybediyor ve yeni satıcıdan aldığı malı kullanırken deneme yanılma yoluyla saflık oranını bulmak zorunda kalıyor. Genellikle krizin eşiğinde dolanan bir ruh haliyle yapılan bu deney de hataları her zaman mümkün hale getiriyor. Eroine katılan tehlikeli katkı maddeleri de fiziksel ya da kimyasal etkilerle ölüme sebebiyet verebiliyor.

Eroinin genellikle toprak rengi ve homojen olmayan tanecikler halindeki görüntüsü bu türden tehlikeleri kolaylıkla gizliyor. Toptancılardan sokaktaki torbacıya gelene kadar birkaç elde katkı maddeleriyle seyreltilerek miktarı artırılan eroin akla hayale gelmeyecek katkı maddeleri içeriyor.

ABD ve İngiltere'de yapılan araştırmalar overdose kurbanlarının ortak noktalarını güçlü biçimde gösteriyor. Erkek, yalnız yaşayan, işsiz, geçmişte birden fazla bırakma girişimi olan, damar yoluyla eroin kullanan, eroinle birlikte alkol ve benzodiyapezinler kullanan cankilerin overdose'a uğrama ihtimali daha yüksek. Ayrıca ölümcül overdose vakalarında kurbanlar yaşları küçük de olsa uzun süreli bir eroin geçmişine sahipler. Araştırmaların ortaya koyduğu önemli bir bulgu cezaevinden çıkan bağımlıların bu dönemde ciddi bir overdose riski altında olduğu. Avustralya'da yapılan bir araştırma 1992-1996 yılları arasında yaşanan aşırı doz ölümlerinin yüzde 5'ini cezaevinden çıkanların oluşturduğunu gösteriyor. (Hatta ölümlerin önemli bir kısmı cezaevinden çıkıldıktan sonraki 24 saat içinde kullanılan eroin yüzünden gerçekleşmişti.) Ölümcül olmayan aşırı doz vakalarında da cezaevinden çıkanların oranı yüzde 13'e ulaşıyor. Benzer biçimde İngiltere'de yapılan bir araştırma aşırı doz ölümlerin bağımlıların cezaevinden çıkışını izleyen iki hafta içinde ve gözetim dışındaki zamanlarda meydana geldiğini gösteriyor.

Dikkat çekici olan nokta eroine ara verilmesi ya da kullanım sıklığının azalmasının toleransı da azaltarak riski artırması. '90'lı yıllarda saç örnekleri ile yapılan uyuşturucu taraması eroin kullanıcıları ile ilgili daha detaylı bilgiler elde edilmesini sağladı. Bu analiz-

lere göre saç tellerinden yaklaşık her bir santim için bir ay geriye gidilerek bir "narkotik" kara kutu elde edilebiliyor. Bu verilerle İtalya'da yapılan bir araştırma ölüm vakalarında saç örneklerindeki morfin yoğunluğunun mevcut kullanıcılardan daha düşük olduğunu gösteriyordu. Bu bulgu Avustralya'daki ölümlere ilişkin araştırmalarda da ortaya çıktı. Aşırı dozda ölüm vakaları aktif sokak kullanıcıları arasında daha az görülüyordu ve eroini bırakanlar, çeşitli nedenlerle ara veren uzun dönemli cankiler risk altındaydı.

Neden uzun sürmüş cankilik overdose riskini artırıyor? Araştırmalar bağımlılığın ilk safhalarında solunumu düzenleyen reseptörü kilitleyen öldürücü doz ile eroinin etkilediği diğer reseptörlerin artırdığı doz arasındaki mesafenin başlangıçta daha geniş olduğunu gösteriyor. Doz aşımıyla birlikte gelişen tolerans hem ölümcül dozu hem de normal olmak için gereken dozu artırıyor. Ancak ölümcül bir süre sonra stabil hale geliyor. Zaman geçip bağımlılık kronik bir hal almaya başlayınca cankinin geliştirdiği tolerans yüzünden bu gri aralık kapanıyor. Ve cankilerin ölümcül doz için toleransı azalıyor. Özellikle çeşitli nedenlerle eroin kullanımının kesintiye uğraması cankiyi ölümün eşiğine getiriyor.

Araştırmalar ölümcül overdose vakalarının genellikle 20 yaş sonrası ve 30'lu yaşların başında uzun sürmüş cankilik deneyimi olanlarda görüldüğünü ortaya koyuyor. Uzun sürmüş deneyime sahip olanların sık sık eroine ara vermeleri de overdose vakalarını tetikleyen bir başka etken. Ölümler solunum depresyonu yoluyla meydana geldiği için kronik sigara bağımlılığı ve akciğer hastalıkları da overdose ihtimalini yükseltiyor. Yine de aşırı dozdan ölümün ayrıntıları tıp adamları için hâlâ pek çok gizemle dolu. Belirli riskler tarif edilse de metabolizmayı ölümlere sürükleyen işleyiş tam olarak çözülebilmiş değil.[2]

Altın Vuruş ve İntihar!

Gazetelerin hemen her ölümde bir yafta gibi kolaylıkla kullandıkları "Altın vuruş" İngilizce argodaki "Golden shot" deyiminden kaynaklanıyor. Altın vuruş cankinin bilerek ve isteyerek aşırı dozda eroinle yaşamına son vermesi demek. Ancak aşırı dozdan ölümlerin doğrudan "Altın vuruş" olarak nitelenmesi sadece bir

2 "Heroin Overdose: Causes and Consequences", Matthew Warner-Smith, Shane Darke, Michael Lynskey & Wayne Hall, *Addiction*, 2001 96, s. 1113-1125.

yanılgı. Bu yanılgıya yol açan, metabolizmayı bütünüyle alt üst eden, fiziksel olduğu kadar ruhsal eşikleri de yerle bir eden eroin, cankilerin intihara olan eğilimleri. İstem dışı nedenlerle aşırı dozdan ölüm ile intihar vakalarını ayırmak çoğu zaman gerçekten çok güç. Çünkü intihar eden cankilerin büyük bir bölümünün yöntem olarak "aşırı dozu" yani "Altın vuruşu" seçtiğini gösteren pek çok araştırma var.

Bağımlılarda İntihar Düşüncesi, Planı ve Girişimi

	Bağımlılar (100 kişi)	Kontral grubu (100 kişi)
İntihar Düşüncesi (%)		
Evet	70	15
Hayır	30	85
İntihar Planı (%)		
Evet	68	8
Hayır	32	92
İntihar Girişimi (%)		
Evet	27	3
Hayır	73	97

Kaynak: Eroin Bağımlılarında İntihar Düşüncesi, Planı ve Girişimi, Psk. Ayşe Koyuncu, Dr. Hasan Mırsal, Dr. M. Fatih Yavuz, Dr. Ö Aylan Kalyoncu, Dr. Mansur Beyazyürek 9. Ulusal Psikiyatri Kongresi Poster Bildirisi, *Bağımlılık*, cilt 4, sayı 3, 2003, s. 101-104.

İngiltere'de yapılan bir araştırma intihar girişiminde bulunan cankilerin yüzde 45'inin yöntem olarak "aşırı doz almayı" seçtiğini gösteriyor.[3] Türkiye'de de sınırlı araştırmalar eroin bağımlılarının intihar düşüncesi, planı ve girişimi eğilimlerinin diğer insanlara göre çok yüksek olduğunu gösteriyor. 89 erkek ve 11 kadın bağımlıdan oluşan 100 kişilik bir bağımlı grubu üzerinde yapılan bir araştırma bağımlılar içinde intihar düşüncesinin planının ve girişiminin, bağımlı olmayanlara göre oldukça yüksek olduğunu gösteriyor. Aynı yaş grubuna göre eroin bağımlısı olanlarda intihar girişimi, bağımlı olmayanlardan 13 kat daha yüksek. Araştırma eroin bağımlılarının bilişsel olarak çözüm üretme ve sorunlarla başa çıkma özelliklerinin daha kısıtlı olduğunu gösteriyor. Ve eroin bağımlılarında çocukluk çağı örselenme yaşantısının daha çok görülüyor olması bağımlıların kendine zarar verme girişimlerini de artırıyor.

3 "Suicide among drug addicts in the UK", A. Oyefeso, H. Ghodse, C. Clancy, J.M. Corkery, *The British Journal of Psychiatry*, 175:277-282 1999.

Profesyonel Yaşamak

Bütün bu irade dışı tuhaflığa rağmen bir cankinin günlük yaşamı alabildiğine akılla doludur. Beynin uğradığı karmaşık kimyasal esaretle tezat oluşturan bu akılcılık gerçekten şaşırtıcıdır. Canki gerçek bir profesyoneldir; hemen her gününü dikkatle organize eder. Deneyimli bir canki yaşamak için sürekli hesaplar, stratejiler geliştirir, analizler yapar... Ertesi gün, mümkünse daha ertesi gün, bir sonraki gün "hastalanmamak" için çok değişkenli bir bilmeceyi çözmek zorundadır. Değişkenler arasında para bulmak, malı ayarlamak, buluşmaya gitmek, torbacıları yoklamak gibi bir dizi girişim ve ilişki ön plandadır. Ve her şey bir saat titizliğinde işlemelidir.

Öncelikle bazıları günlük dile de geçmiş argo kelimelerden oluşan değişken ve hayli soyut bir jargon bu ince işleyişte gerçekten yararlıdır: Grama ya da pakete yazılmak, ring yapmak, tedavi olmak, vs gibi. Bu jargon bir dizi problemin dikkatle çözülmesinde önemli bir rol oynar. Canki önce parayı bulmak, uygun satıcı kanalı ayarlamak, buluşmayı gerçekleştirerek malı satın almak, kullanmak ve mümkünse birkaç günlük stok yapmak zorundadır. Eroinin bittiği noktada yeniden başlayan bu döngü neredeyse sonsuza dek tekrarlanır. Bu yüzden canki metabolizmanın hataya yer vermeyen emirleriyle iyi bir stratejisi olmak zorundadır. Hemen her günü önceden planlamak, hasta olmadan, kazıklanmadan, yakalanmadan, bozuk malla "çakılmadan" işini yürütmek zorundadır.

Cankilerin genellikle bağımlılığın ilerleyen safhalarında çalışma yeteneklerini ve işlerini kaybettikleri düşünülürse, ayda en iyimser rakamlarla 400-700 dolar bulunması zorunluluğu düşünülürse "finansman" sorununun ciddiyeti anlaşılır. Satıp savmak durumu bir süre daha idare etmeyi sağlayabilir. Satılacaklar bittiğinde bu defa borçlanmak yoluyla bu hayati sorun halledilirken, ödenmeyen borçlar yüzünden cankinin kredisi de hızla sıfırlanır. Bazen malı kaçırmamak, satıcıyı küstürmemek ya da benzeri nedenlerle paranın hemen bulunması gerekir.

Uyuşturucu bağımlılığının suçla olan ilişkisi genellikle bu noktada kurulmaktadır. Bağımlıların suça olan yatkınlığı yakıcı finansman sorunuyla yakından ilişkilidir. Ancak suçla bağımlılık, özellikle de eroin bağımlılığı arasında kurulan bu ilişki pek çok

zaman bağımlılar için tutarlı verilere dayanmayan tatsız ön yargıların da kaynağını oluşturur.

Eroin bağımlılığı pahalı bir iştir ancak cankilerin bu parayı bulmak için her türlü suça yatkın olduklarını varsaymak da, özellikle "sakinleştirici" bir psikoaktif olan eroin için yanıltıcıdır. Cankiler parasız kaldıklarında kullandıkları dozu azaltır, bazen birkaç ay için eroinden uzak durarak temizlenirler. Kimi zamanlarda arkadaş dayanışması işe yarar. Borçlanarak ya da kısıtlı işlerde para kazanarak da bu inişli çıkışlı bağımlılığı sürdürebilirler. Zannedildiğinden daha küçük bir bölüm pek çok seçenekten sonra doğrudan suça yönelir. Fuhuş, hırsızlık, gasp etmek ya da sinyalcilik... Sinyalcilik hemen her cankinin denediği, pek azının başarabildiği bir para bulma yöntemidir. Dilenmekten farklıdır, çünkü temiz yüzlü çocukların köşe başında "Biraz bozukluğunuz var mı?" diye nazikçe sorması hiç kimseyi rahatsız etmez. Kalabalık caddelerde, trafiği yoğun köşelerde bu işe yarar. Canki ne kadar sağlıklı ve normal görülürse, işi de o kadar kolaylaşır.

Çalmak genellikle büyük dükkânlarda, marketlerde yapılan bir faaliyettir. Canki profesyonel hırsız değildir. Suç, dolaylı bir bağlantı daha çok hayati bir gereksinimin karşılanma biçimidir. Ancak ayrıntılar önemlidir. Canki başını belaya sokmayacak kadar dikkatle "çalmak" ve bunu bir an önce paraya çevirmek zorundadır. Bu yüzden mesela kitap çaldığında bunun kolay paraya çevrilebilir bir mal, mesela kalınca bir İngilizce Sözlük olmasına dikkat edilir. Tıpkı CD ya da kaset aşırılırken çok satanların tercih edilmesi gibi... Eş-dost evinden dikkat çekmeyecek birşeyler alınır. Cankinin en çok ürktüğü şey kredisini bitirmektir. Çünkü canki bilir ki kredi bazen hayat kurtarır.

Finansmanı halleden canki için kanalın ayarlanması önem taşır. Otuzlu yıllarda tramvay duraklarında, kahvelerde ya da belirli seyyar satıcılarda, hatta eczanelerde el altından bulunabilen eroin, bugün sadece bazı semtlerde yeri sabit torbacılar tarafından pazarlanır. Ancak Beyoğlu, Kadıköy gibi dikkatle izlenen ve kalabalık merkezlerde satıcıyı bulmak o kadar da kolay olmaz. Sürekli polis ve muhbirler tarafından izleniyor olmak, satıcıların sabit yerlerde durmalarını engeller. Bu yüzden torbacılar da, cankiler de ortaklaşa bilinen güzergâhlar üzerinde devamlı "tur" yaparlar. Genellikle İstiklal Caddesi'ne paralel yan sokaklarda gerçekleşen bu turlar dışında mal alışverişinden çok bilgi değiş to-

kuşu yapılan belirli buluşma noktaları da vardır. Bu hat üzerinde tur yapan canki ve satıcıyla karşılaşan canki siparişini verir.

Satıcılar ve cankiler birbirlerini belirli semboller kullanarak tanırlar. Avrupa'da yaşayan cankiler genellikle sağ elin başparmağı ile işaret parmağı arasında kalan bölüme çiçek benzeri motiflerden dövme yaparlar. Bu cankiliğin bir işaretidir, ancak polis tarafından da kolayca öğrenildiği için pek kullanışlı sayılmaz. Genellikle cezaevine düşen cankiler tarafından yaptırılır. Pek de güvenli olmayan tur dışında "torbacılar" genellikle telefonla işlerini görür. Güvenilir referanslarla ilişki kurdukları müşterilerine lokanta, kafe gibi kalabalık mekânlarda randevu verirler.

Cankiler eroin dozunu ve kalitesini kontrol etmek için olabildiğince aynı satıcıdan alışveriş yapmaya özen gösterir. Bu nedenle satıcıların cankilerin dünyasında bilinen kendine özgü paketleme biçimleri vardır ve deneyimli cankiler paketin renginden, katlama biçiminden torbacıyı anlayabilir.

Polisin piyasaya baskı yaptığı olağan dışı dönemlerde işte bütün bu döngü alt üst olur. Satıcılar ortadan kaybolur ve cankiler buldukları her kanala saldırırlar. Bu sırlarla dolu, tehlikeli alışverişte kazıklanma riski çok yüksektir. "Bok" olarak adlandırılan katışık, bozuk mal ya da düpedüz toz haline getirilmiş alelade ilaçlar alınması mümkündür. Bu arada tehlike her an vardır. Canki kendisini metrelerce öteden tanıyabilecek "narkolara" karşı uyanık olmak, torbacılara ya da başka cankilere parayı kaptırmamak, kazıklanmamak, bazen de kazıklamak zorundadır. Bütün bu ayrıntılar kusursuz bir planın parçaları halinde bir araya gelmelidir. En ufak bir hata "hastalık" demektir. Para olmazsa mal bulunamaz. Borç belirli bir "kredibiliteyle" sınırlıdır.

Torbacılar da genellikle cankiler arasından çıkar. Torbacıların çalışma yöntemleri birbirinden farklıdır. Kendi hesabına toptan eroin alıp bunu seyrelterek perakende olarak satanlar da vardır, daha büyük satıcılar adına belirli bir pay alarak çalışanlar da. Ortalama fiyatlarla düşünüldüğünde bir satıcı cankinin günlük eroin ihtiyacını karşılaması için 8-9 müşterisi olması gerekmektedir. Bu da cankileri kolaylıkla satıcı yapar. Ancak satıcılık cankilerin pek de sevdikleri bir iş değildir. Yasal riskleri bir yana, bu bir tür "eroin kardeşliğine" aykırı bir tutumdur. İşinin ustası torbacılar çok sıkışık bir cankiyi tedavi etmezlerse polise gammazlanma riski altında çalıştıklarını bilirler. Müşterilerini bazen bedava "tedavi" ederler.

Bağımlılık Tedavisi

Afyon, morfin ve eroinle başlayan bağımlılık tedavisi yüzyılın başından beri tıbbın önemli ilgi alanlarından birini oluşturdu. Bağımlılığın tanımlanması yoksunluk, doz aşımı ve toleransı anahtar kelimeler haline getirdi. Bağımlılığın metabolizmada yol açtığı değişimlerle afyon ve türevlerinin yol açtığı fiziki bağımlılığın tedavisi için farklı yöntemler geliştirildi. Tıp dünyası başlangıçta sadece kullanılan maddenin o ya da bu biçimde bırakılmasıyla bağımlılığın kesilebileceğini düşünüyordu. Temiz hava, bol gıda ve tecridi içeren ilk bağımlık tedavisi hastanın kilo alması ve yüzüne renk gelmesiyle başarılı görülürdü. 1910 yılından itibaren Amerika'da artan eroin bağımlılığına karşı pek çok klinik ve tedavi kürü ortaya çıktı. Ancak bağımlılığa karşı kesin ve kısa sürede etkili olacak bir tedavi olmadığı da kısa sürede anlaşıldı. Yine de Amerikan şehirlerini saran eroin tutkunluğu birbirinden ilginç yöntemlerin de denenmesine yol açmıştı. Bunlardan birinde bağımlıya yüzde 30 karbondioksit, yüzde 70 oksijen içeren bir karışım veriliyordu, bunu soluyan hasta bir süre sonra komaya giriyordu. 1972 yılına kadar uygulanan bu tedavi bir hastanın komadan çıkamaması yüzünden kendiliğinden sona erdi. Yine '50'li yılların başında hapishanedeki gönüllüler üzerinde LSD verilerek yapılan bir başka tedavi denendi. Yüksek dozda LSD alan bağımlı mahkûmlar hapisten çıktıktan sonra altı aya kadar eroin kullanmamayı başarıyordu. Ancak bunun asit tribi mi yoksa tedavi mi olduğu tam da anlaşılamadı.[4] Benzer biçimde çok güçlü bir halisünojen olan Ibogain de eroin tedavisinde kullanıldı. Ibogain de benzer bir direnç sağlıyordu ancak etkisi kanıtlanamadı.

Tıptaki gelişmelerle psikoaktif maddelerin metabolizma, özellikle de beyin kimyası üzerindeki etkileri, beyindeki reseptörlerin işleyişi ortaya çıktı. Ancak özellikle afyon ve türevlerinin nasıl olup da fiziki bağımlılığı geri dönülemez biçimde oluşturduğu çözülemedi. Aslına bakılırsa tıbbın geldiği noktada eroin bağımlılığının bilinen ve kesin bir tedavi yöntemi hâlâ yok.

Bu noktada tedavi iki anlama geliyor: Öncelikle süresi dört haftaya yayılan bir periyotta bağımlının "detoksifiye" edilmesi yani eroinin etkilerinden arındırılması, ardından süresi belirsiz bir za-

4 Martin Booth, *Haşhaştan Eroine*, s. 82.

man diliminde ortaya çıkan eroin arzusuyla tıptaki adıyla "uzamış yoksunluk sendromuyla" baş edebilmesi için gereken psikolojik desteğin sağlanması. Uzamış yoksunluk sendromu eroinsiz geçen ve bazen 5-6 yıla yayılan bir dönemden sonra, eroine ilişkin bir çağrışımla birlikte yeniden kullanma arzusunun dayanılmaz biçimde ortaya çıkması anlamına geliyor.

Hemen hemen tüm madde bağımlılıklarında olduğu gibi, eroin bağımlılığının fiziksel tedavisinde de yöntemler temel olarak kullanılan maddeyi bloke eden antagonistler ve kullanılan maddeyle aynı etkiyi yapan agonistler olarak ikiye ayrılıyor. Kimi maddeler her iki özelliği de birlikte taşıyor. Eroin tedavisinde en yaygın yöntem İkinci Dünya Savaşı'nda yine Alman laboratuvarlarında geliştirilen methadon oldu. Methadonun bağımlılık tedavisinde kullanılması için '60'lı yılların sonunu beklemek gerekti. Mü tipi reseptörlere yapışarak agonist etki yani bir anlamda eroin taklidi yapan methadon eroin bağımlılığının yerini alıyor. Temel olarak methadon da bağımlılık yapıyor ancak doz aşımı gerektirmiyor, yoksunluk krizi daha hafif. Methadon tedavisinin en önemli etkilerinden biri eroin talebini azaltarak yasadışı piyasayı ortadan kaldırmaya yönelmesi. Methadon kullananlar eroine olan şiddetli ihtiyaçlarını bastırdıkları gibi, eroin bulmak için girişilen suçları da önemli ölçüde önlüyor. Ancak methadona ciddi itirazlar da geldi. Kimi doktorlar bir bağımlılığı tedavi etme yolu olarak methadonun bağımlılığın kendisinden daha öldürücü olabileceğini savunuyor. İngiltere'de Kuzey Cheshire'da Ulusal Sağlık Kurumu'nda çalışan Dr. John Marks görevinden alınana kadar eroin bağımlılarına kontrollü dozlar vererek bir yöntem uyguladı. 10 yıl boyunca hastalarından hiçbiri ölmedi, ancak görevden alınmasından sonra methadona zorlanan hastalarından 16'sı öldü.[5] Methadon bağımlılığın tamamen bırakılmasıyla, kontrol altında sürdürülmesi arasında bir tercih sorunu olarak hep tartışıldı.

Eroin bağımlılığında kullanılan bir başka ilaç da antagonist etkisiyle eroin bağımlılığını yaratan reseptörleri bloke eden naltrexone. 1985 yılından itibaren kullanılan naltrexone bu özelliği ile eroin ve diğer ilaçların etkisini neredeyse sıfırlıyor. Bağımlıların "hay" olmalarını önleyen naltrexone sadece afyon ve türevlerinin etkili olduğu reseptörleri bloke ediyor. Afyon türevleri tarafından

5 "Kapitalizm ve Uyuşturucular", Audrey Farrell, *International Socialism*, Aralık 1997.

uyarılan reseptörlere bağlanan naltrexone afyonun zincirleme etkilerinin de başlamasına engel oluyor. 150 miligram naltrexone verilen bir bağımlı 72 saate kadar afyon, morfin ya da eroin enjekte etse bile bunun etkilerini göremiyor. Ancak bu özelliği nedeniyle belirgin bir program içinde, sokaktaki bağımlılardan çok belirgin bir farmakolojik etki olmasa da naltrexone kullanan bağımlıların bir süre sonra afyon ve türevlerine duyulan isteğinin de azalmasına yol açıyor.

Methadon Kördüğümü

1981 yılında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi bünyesinde kurulan AMATEM yıllardan beri hastane bünyesinde sürdürülen bağımlılık tedavisini ilk kez ayrı bir birimde ele alıyordu. Bağımlılık tedavisi için benzer merkezler zaman içinde gelişti. İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi tıp fakültelerinde de bağımlılık tedavisi yapılırken, benzer biçimde Manisa, Elazığ, Samsun, Adana ve Denizli ile SSK Erenköy Hastanesi'nde de bağımlılık tedavisi yapılıyordu.

Alkol ve Madde Tedavi Merkezi kliniği bağımlılık tedavisinin en önemli merkezi haline geldi. Ancak bu tedavi yılan hikâyesine dönen bir methadon tartışması ve kliniklerde özel olarak uygulanan bazen şarlatanlığa varan yöntemler çevresinde sürdü. Methadon İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da IG Farben laboratuvarlarında geliştirilmişti. Ancak uzun süre önemsenmedi. Eroin bağımlılığının tedavisinde kullanılması ise '50'li yılların sonunda ABD'de başlandı. Methadon eroin kadar güçlü bir yoksunluk krizine yol açmıyordu.

Methadon tedavisi yıllarca konuşuldu ancak hep sürüncemede kaldı. Methadonu ilk önerenlerden biri Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin eski başhekimi Yıldırım Aktuna'ydı. Aktuna'nın Sağlık Bakanlığı sırasında methadon da Yüksek Sağlık Şurası tarafından kullanılabilir ilaçlar listesine alındı. Ancak methadona ruhsat verilmedi.

Eski bir eroin bağımlısı olan Cengiz Derler Türkiye'de resmi olarak methadon tedavisini kullanan ilk isim oldu. Gelişmeleri takip ediyordu. 1996 yılında doktoru Mansur Beyazyürek'in onayıyla yaptığı başvuru uzun bürokratik işlemlerden sonra kabul edildi. İkinci kez başvuru yaptığında bürokratik işlemler daha da

uzamış, istediği 20 kutudan sadece 8'i gönderilmiş, onlar da sağlık müdürlüğünde 15 gün bekletilmişti. Ayrıca evrakları sürekli eksik bulunuyor, ikinci başvurusu için bağımlı olduğuna dair rapor isteniyor, bakanlık bürokratları bir türlü gerekli onayı vermiyordu. Oysa Cengiz Derler her gün Fatih'ten Balıklı Rum Hastanesi'ne yürüyerek gelip methadonunu alacak kadar ısrarla bu işi kovalıyordu. Methadon kullandığı zaman günlük hayatını normal biçimde sürdürüyor, eroinin yoksunluk krizini rahatlıkla aşabiliyordu. Methadon sayesinde beş ay boyunca eroini bırakmayı başarmıştı. Cengiz Derler bu öncülüğünün karşılığını 7 Mart 1997 günü karşısına çıkan saldırganların "Sen bizim müşterilerimizi mi çalmaya çalışıyosun, memnuniyet öyle olmaz böyle olur" sözleriyle karnına, karaciğerine ve bağırsaklarına gelen bıçak darbeleriyle aldı. Altı saat süren bir ameliyattan sonra hayati tehlikeyi atlatabildi. Boğazında on üç dikiş vardı.[6] Tedavinin yaygınlaşması, çeşitli uygulama sorunları dışında mafyanın da pek istemediği bir şeydi.

Alkol Dışı Madde Bağımlılığı İçin AMATEM'e Başvurular

Yıllar	*Başvuru*	*Yatan*	*İlk başvuru*	*Opioid*
1982				
1983	78			
1984	167			
1985	256			
1986	354			
1987	493			
1988	611			
1989	811			
1990	1346	223		
1991	1391	404		
1992	1382	1058		
1993	1555	665	675	
1994	2591	822	1118	
1995	2980	984	1031	
1996	2917	665	851	
1997	2746	636	785	
1998	3069	691	1089	527
1999	3204	553	931	811
2000	3947	523	815	1090
2001	4411	644	1053	

6 "Eroin ya da Methadon", Yeşim Çobankent, *Radikal İki*, 23 Mart 1997, s. 6/7.

Alternatif Yöntemler

Afyon türevleri ve özellikle de eroin bağımlılığının tedavisinde pek çok alternatif yöntem de kullanıldı. Bu yöntemlerin bir bölümü beynin işleyişine çeşitli biçimlerde müdahale ederek bağımlılığı ortadan kaldırmayı öngörüyordu. Örneğin "neurofeedback" yöntemi beynin elektrik aktivitesinin analizine ve bu analize dayanılarak beyine gönderilen elektrik dalgalarıyla bu eksikliğin giderilmesine dayanıyor. Bağımlılığa kimi beyin dalgalarının eksikliğinin ya da fazlalığının yol açtığını öngören bu yaklaşım görece bir başarı da sağlıyor. Amerika'da üçte biri eroin bağımlısı olan iki grup hasta üzerinde yapılan çalışmalarda neurofeedback yöntemi uygulanan hastaların diğer hastalara göre daha uzun süre kullandıkları maddeden uzak kaldıkları, tekrar başlama ya da tedaviyi bırakma sürelerinin belirgin biçimde daha uzun olduğu gözlendi.[7]

Bir başka dikkat çekici çalışma Profesör Hikmet Koyuncuoğlu tarafından yapıldı. Koyuncuoğlu'nun yöntemi santral sinir sistemindeki bozuklukların bağımlılığa yol açtığını varsayıyor ve bunun tedavisine yöneliyordu. Yatkın kişilerin bazı reseptörlerinin fazla çalışması, kimyasal ara geçiricilerinin fazlalığı bağımlılığı da getiriyordu ve bu reseptörler bloke edildiğinde bağımlılık da önlenebilirdi. 1990 yılında "Sıçanlarda Presipite Yoksunluk Sendromunun Ketamin ve Dekstrometorfan Tarafından Süpresyonu" başlıklı bu çalışmasıyla Eczacıbaşı Tıp Ödülü de kazanan Koyuncuoğlu bağımlılık konusunda farklı bir yol izliyordu. Bağımlılığın kazanılmasında reseptörlerin de üzerinde bir üst sistem olabileceğini varsayan Koyuncuoğlu santral sinir sistemini en çok uyaran aminoasitlerden aspartik asit ve glutamik asit üzerinde durmuş, bu aminoasitlerin azalmasının reseptörleri de etkilediğini göz önüne alarak uyuşturucu olmayan başka maddelerle reseptörlerin kapatılıp aminoasitlere yanıt vermemesini sağlamak gibi bir yöntem uyguladı. Hayvanlar üzerinde kanıtlanan deneylerde fiziksel bağımlılık ortadan kalkıyordu. Hastalarda da 2-3 gün içinde morfin isteğinin kaybolmasını sağlıyordu. Ancak Koyuncuoğlu'nun yöntemi teorik olarak raflardaki yerini aldı.[8] Tuhaf biçimde aka-

7 "Type-Specific EEG Biofeedback Improves Residential Substance Abuse Treatment", William C. Scott & Thomas M. Brod, M.D., Stephen Siderof, Ph.D. David Kaiser, Ph.D., Meredith Sagan, M.D. UCLA.

8 "Eroin Bağımlılığı Tarihe Karışıyor", Haşim Akman, *Nokta*, 2 Aralık 1990.

demik çevrelerde görmezlikten gelinen ve kimi rahatsızlıklarla karşılaşan Koyuncuoğlu çalışmalarını ABD'de sürdürdü.

Hollanda Modeli ve Politikalar

'80'li yıllardan itibaren Avrupa'da ciddi bir sorun haline gelen eroin bağımlılığı için temel politikalar önemli ölçüde değişti. Zarar azaltma olarak adlandırılan politikalar eroin arzının ve talebinin azaltılması için bir dizi tedbir öngörüyordu. Bu politikalarda Hollanda esrar kullanımını serbest bırakmak ve enjeksiyon merkezleri açmak gibi uygulamalarla öncü konumda oldu. Genellikle yasadışı narkotik ticaretin yoğunlaştığı bölgelerde açılan enjeksiyon merkezleri bağımlıların görevliler gözetiminde ve belli kurallar içinde uyuşturucu kullanmalarını sağlıyor. Bu merkezlerde iğne yapmak için paslanmaz çelik tezgâhların ve lavaboların bulunduğu klinik odası, temel gereçleri sağlayan ve uyuşturucu kullananların sağlık durumlarını izleyen görevliler bulunuyor. Kimi merkezlerde hijyen, beslenme, danışmanlık ve tedavi gibi sağlık hizmetleri, kısa dönemli barınma hizmeti ve dileyenlere iş bulmak konusunda yardım gibi yan hizmetler de sunuluyor. Zarar azaltma politikalarının bir uzantısı olan enjeksiyon merkezleri Hollanda'daki başarılı deneyimden sonra Almanya, İsviçre ve İspanya gibi eroin sorununu ağır biçimde yaşayan ülkelere de yayıldı. Enjeksiyon merkezleri halka açık alanlarda eroin kullanımını engellemek, enjeksiyon yüzünden ortaya çıkan HIV ve hepatit gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek, en önemlisi de aşırı doz vakalarına erken müdahale edebilmek amaçlarına yöneldi.

Hollanda modelinin yayılmasında en önemli nokta aşırı doz ölümlerin önemli ölçüde azalması ve eroin bağımlılığının belirli bir stabilite kazanmasıydı. Benzer biçimde İngiltere, İspanya, Fransa gibi ülkeler pratikte ya da yasal olarak esrar kullanımına belirli bir tolerans tanımayı tercih etti.

ONİKİNCİ BÖLÜM

NARKODOLARLA BÜYÜMEK

Kriminal Cirolar ve Finans Krizi

1980'lerin başından beri daha çok finansal piyasaların entegrasyonuyla hız kazanan küreselleşmenin organize suç örgütlerinin faaliyetlerinin de entegrasyonuna yol açtığı pek çok kez ileri sürüldü. Ancak organize suçun "küresel ölçekte" ilişkileri çok daha öncesine, '20'li yıllara kadar geri gidiyor. Kaçak içkiden afyon ticaretine kadar bir dizi dalda çokuluslu bir "endüstri" kuran isimlerin en önemlisi hiç kuşkusuz Meyer Lansky.

Yine de '90'lı yılların başından itibaren genellikle etnik yapılara dayanan suç örgütleri işbirliği içinde ciddi bir büyüme kaydetti. Bu gelişmelerin ardında Sovyetler Birliği'nin 1989 yılında başlayan çöküşü ve Doğu Bloku'ndaki gelişmelerin zincirleme etkileri önemli bir rol oynuyordu. Dünya çapında ağırlıkla narkotik ticareti, kadın ticareti ve insan kaçakçılığından elde edilen 500 milyar dolarlık bir "kriminal ciroyu" kontrol ettiği tahmin edilen bu örgütler, kendi nüfuz alanları dışında yeni pazarlara açılmak için işbirliği yapacak kadar ileri görüşlü organizasyonlara sahipti. Örneğin İtalyan mafyası Rus gruplarıyla '80'li yıllardan itibaren şaşırtıcı bir yakınlaşma içindeydi. Çöküşten sonra her iki taraf da bu ilişkileri yoğunlaştırma fırsatı buldu. Özelleştirme furyası ellerinde büyük miktarda yasadışı fonlar bulunan İtalyanlar için mü-

kemmel bir fırsat yaratmıştı. Rusya'daki irili ufaklı organize suç grupları bu gelişmelerden yararlanmış, geleneksel bir güç olan Dolgoprodnaya, Çeçenler ya da İngoşi gibi gruplar birdenbire uluslararası bir öneme kavuşmuştu.[1]

'90'lı yılların en hızlı gelişen organize suç örgütü irili ufaklı 5-6 bin civarında grubun bir araya geldiği Rusya'nın "çatı örgütü" Organizatsaya'ydı. Rus mafyası Sovyetler Birliği'nin çöküşünden çok daha önce İtalyanlarla stratejik ittifaklar oluşturmuştu. "Japon" lakaplı Vyacheslav Ivankov tarafından yönetilen Rus organize suç hiyerarşisi 1991 sonrası özelleştirmelerden aldığı payla ekonominin üçte ikisine hâkim oldu. Özellikle bankacılık sistemi mafyanın kontrolüne geçmişti. Bu süreç kanlı olaylarla doluydu. 1994 yılında itibaren aralarında büyük bankaların direktörleri ve yönetim kurulları başkanlarının da bulunduğu pek çok önemli bankacı Rus mafyası tarafından öldürüldü.

Rus mafyası nükleer silah ve buna bağlı olarak stratejik madde ticaretinde de etkiliydi. Pulitzer ödüllü gazeteci Seymour Hersh'in araştırmalarına göre Rus mafyası ülkede bulunan 15 bin nükleer savaş başlığının kontrolünü ele geçirmek için uğraşıyordu. Napoli mafyası (Camorra), Kalabriya mafyası (Ndrangheta) ve Sicilya mafyası (Cosa Nostra), Puglia mafyası, (Nuovo Sacra Corona Unita) gibi alt klanlardan oluşan İtalyan mafyası ise iyi bir stratejik ortaktı.

Suçtan elde edilen cirolara bakılacak olursa İtalyan mafyasının üç klanının toplam cirosu ancak 30 milyar doları buluyordu. Oysa daha çok Kürt ve Karadenizli ailelerden oluşan Türk mafyası 40 bin kişilik bir örgüt oluşturuyordu ve sadece uyuşturucu pazarında 40 milyar dolarlık bir ciroyu kontrol ediyordu. Bu örgütler dışında Meddelin Karteli'nin ağırlıkta olduğu Kolombiya mafyası, Honk Kong'un Sun Yee örgütü, Traid adı verilen Çin mafyası, Japonların Yakuza'sı, Nijeryalılar, Arnavutlar gibi etnik temellere dayanan suç örgütleri işbirliği sayesinde hem pazarlarını genişletiyorlar hem de kârlarını artırıyorlardı.

Dünyanın belli başlı organize suç grupları arasındaki dayanışma ilk defa 1994 yılında Fransa'nın Beaune kentinde yapılan "zirveyle" fark edildi. 1998 yılında bir kez daha bir araya gelen ve Batı Avrupa pazarı için masaya oturan Rus, Çin, Japon, Hong Kong,

1 Werner Raith, *Yeni Mafya Karteli*, Sarmal Yayınevi, Ekim 1995, s. 16-18.

İtalyan ve Kolombiyalı suç örgütlerinin temsilcileri, narkotik ticarette aynı rotaların kullanılmasının önlenmesi, aşırı mal yüzünden fiyatların düşmesinin engellenmesi ve pazarların paylaşılması konusunda prensiplerde anlaşmıştı.[2]

Mafya çok daha önce "küresel" bir pazar yaratmayı öğrenmişti ama '90'lı yıllar boyunca gelişen finansal piyasalar ve para akımları sayesinde kriminal cirolar ülkeler ve pazarlar arasında hızla hareket etme olanağı bulabildi. Bu suçtan elde edilen gelirlerin kolaylıkla yasal girişimlere yönlendirilebilmesini sağlayan fırsatlar sundu.

Türkiye'de de bu gelişme yaşanıyordu. 1989 yılından itibaren "sıcak para" olarak adlandırılan uluslararası fonların ülkeye giriş çıkışını kolaylaştıran yasal düzenlemeler, kayıt dışı mekanizmaların da işleyişini kolaylaştırdı. Zaten büyük bölümü kayıt dışı olan Türkiye ekonomisinde bu finansal serbestleşme sınır ötesi suçlardan elde edilen gelirlerin aktarımını, küresel para aklama mekanizmalarının işleyişini son derece kolaylaştırdı. Yeni yasal düzenlemelerle birlikte "para aklama" uzun bir süre "suç" olarak görülmüyordu çünkü finansal serbestleşme için bu yasal düzenlemeleri hızla gerçekleştiren hükümetler para aklama ve benzeri girişimlere karşı yasal düzenlemelere dikkat çekecek kadar isteksizlik gösteriyordu.

Ödemeler Dengesinde Sihirli Değnek

Finansal serbestleşmenin mucizeleri ödemeler dengesi üzerinde gözüküyordu. Adeta sihirli bir değnek dış ticaretin hiç de iç açıcı durumda olmadığı, ihracatını artırmasına rağmen ihracat yapan sektörlerin sanayileşemediği Türkiye'de döviz bolluğu yaşanmasını sağlıyordu.

Türkiye ithalatını karşılayacak kadar ihracat yapamadığı için dış ticareti önemli ölçüde açık verirken, bu açık cari işlemler dengesine yansımıyor, Türkiye'ye verilen krediler ve sermaye hareketleri dışında adeta sihirli bir kaynak döviz yaratıyordu. İhracat patlamasına patlamıştı ama bu döviz akışı topyekûn ihracat seferberliğinin çapını da aşıyordu. Resmi belgelerde dövizin izi olası kayıt hatalarını düzenlemek için kullanılan "Net hata ve noksan"

2 "Mafya'nın Dünyayı Paylaşma Zirvesi", *Yeni Binyıl*, 31 Mart 1998.

ve "diğer gelirler" kaleminin ayrıntılarında gizleniyordu. Sağlıklı bir hesap sisteminde ithalat ya da ihracatın yüzde 5'ini geçmemesi gereken net hata ve noksan kalemi bazı yıllarda bu ihracatın yüzde 50'sine kadar ulaştı. Ödemeler dengesindeki bu "net hata ve noksan kalemi" bütün dünyada kayıt dışı sıcak paranın bir göstergesi olarak algılanıyordu. Benzer biçimde yine ödemeler dengesi tablosunun "diğer" kaleminin "diğerin diğeri" kalemi de yılda ortalama 1,5 milyar dolarlık bir sapmayı gösteriyordu. 1995 yılından sonra hesaplarda gösterilmeye başlanan "Bavul ticareti" de benzer bir tuhaflığa sahipti. Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile yaptığı dış ticarette açık veren Türkiye "Bavul ticareti" kalemiyle bazen yılda 8 milyar dolara ulaşan gelir yaratıyordu. Net hata ve noksan kalemi özellikle 1986 sonrasında ve 1993 sonrasında milyar dolarlık para girişlerini gösteriyordu ve dış ticaret dengesini önemli ölçüde finanse ediyordu. Örneğin 1988 yılında 1.1 milyar dolarlık "fazlanın" yüzde 45'i net hata ve noksan kaleminden oluştu.

Türkiye OECD bünyesinde 1989 yılında kurulan Mali Eylem Grubu'na (FATF) ancak 1991 yılında üye oldu. Bankalara belirli bir limitin üzerinde işlemlerde kimlik tespiti uygulanmasını zorunlu kılan yasal düzenleme ise ancak beş yıl sonra, 1996 yılında yürürlüğe girdi. Yine de yarım yamalak bu tedbirler yüzünden eylülde Türkiye FATF tarafından resmi olarak uyarıldı. Türkiye'nin bu isteksizliği siyasi partilerin gayrimeşru kaynaklarından vazgeçmemesine bağlanıyordu. *The Wall Street Journal*'da yer alan bir yorumda "Uyuşurucu kaçakçılarından, işadamlarından ve siyasal süreci etkilemek isteyen kişilerden gayrimeşru yardımlar alan Türk siyasi partilerinin, banka hesaplarının ve kendilerine yapılan yardımların sıkı bir incelemeye tâbi tutulmasına karşı çıktıklarına dair yaygın bir inanış hâkim."[3]

Batılı hükümetler ve kurumların baskılarıyla 1997 yılında kara para ile ilgili önemli yasal düzenlemeler ve gelişmeler gerçekleştirildi. Ancak düzenlemeler uzun süre kâğıt üzerinde kaldı, bir türlü işletilemedi. 1996 yılında yürürlüğe giren Kara Paranın Önlenmesine Dair Kanunu yürütecek olan Mali Suçları Araştırma Kurulu Şubat 1997'de fiilen çalışmaya başladı. '80'li yılların başından beri varolan ve kayıt dışı ekonomide kilit rollerden birini üst-

3 *The Wall STreet Journal*, 18 Kasım 1996.

Ödemeler Dengesi Bilançosundaki Net Hata ve Noksan Kaleminin Görünümü (Milyon $)

Yıllar	*Net hata -noksan*	*Cari, sermaye ve fin. h.*	*Genel denge*
1975	-351	-1321	-1672
1976	-830	-897	-1727
1977	-634	-1495	-2129
1978	-874	-417	-1291
1979	651	-1806	-1155
1980	1434	-2736	-1302
1981	649	-1037	-388
1982	-75	-672	-747
1983	409	-1040	-631
1984	469	-1366	-897
1985	-837	52	-785
1986	-118	659	541
1987	-506	1085	579
1988	515	638	1153
1989	971	1718	2712
1990	-468	1412	944
1991	948	-2147	-1199
1992	-1190	2674	1484
1993	-2162	2470	308
1994	1832	-1626	206
1995	2432	2226	4658
1996	1499	3046	4545
1997	-987	4331	3344
1998	-697	1144	447
1999	1721	3485	5206
2000	-2762	-235	-2997
2001	-1671	-11253	-12924
2002	149	-361	-212
2003	3988	109	4097
2004*	1269	1364	1633

Kaynak: TCMB Ödemeler Dengesi Bilançosu
(*) 2004 Verileri Ocak-Ağustos dönemine aittir.

lenen mevduat sertifikası uygulaması ise ancak Ocak 1997'de yürürlükten kalktı. 1998 yılında uygulamaya konan mali milat ise büyük tartışmalara yol açtı ve ertelendi.

Bu dönemde arka arkaya yaşanan krizlerde 1989'da zirveye çıkan finansal serbestleşmenin getirdiği kayıt dışı ekonomiyi güçlendiren mekanizmaların önemli katkısı oldu. Özellikle sıcak para akışına dayanan finans sistemi yerle bir oldu. Tahribat sadece finans sistemiyle kalmıyor, her defasında tarım ve sanayideki

üretim mekanizmalarını da yerle bir ediyordu. Bu reel sektörlerdeki ağır tahribat bir sonraki krizin de hazırlayıcısı oluyor ve boyutlarını artırıyordu. 1994 krizi bu özelliklere sahipti; Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik küçülmesi yaşanırken yurtdışında borçlanma yeteneğini kaybeden kamu ekonomisi bütün ağırlığı ile para piyasalarının üzerine çöktü. Döviz kurunun Merkez Bankası müdahaleleriyle sabit tutulmasına ve bu "istikrar" içinde yüksek reel Türk lirası getirisine dayanan kamu finansmanı modeli, kamu ekonomisini içinden çıkılmaz bir noktaya doğru sürüklerken, ekonomiyi de üretimden ranta yöneltti. '90'lı yıllar boyunca pek çok çalışma Türkiye'de pazara hâkim şirketlerin gelirlerini giderek üretimden değil, faiz ve ranttan elde ettiğini ortaya koydu.

1990'lı yılların başından itibaren gözden uzak yaşanan bir başka gelişme kimi kamu bankalarının Avrupa'daki şubelerinin kara aklama operasyonları karışmaları ve bu yüzden kapatılmalarıydı. Türkiye'de para aklamaya gerek yoktu, ancak Avrupa'daki kimi suç örgütleri para aklama operasyonlarında Türkiye'deki bu elverişli iklimden yararlanıyordu. Emlak Bankası 1994 yılında Sicilya Mayfası'nın 250 milyon dolarlık bir para aklama olayına karışmıştı. Bu olayda Rıdvan Abay isimli işadamı Giovanni Cannizzo'nun para aklama operasyonunda bankanın 10 adet 25 milyon dolarlık "iyi niyet mektubunu" kullanmıştı.[4]

1995 yılında Amerika'da Miami eyaletinde yapılan soruşturmadan sonra İsviçre'nin en büyük üç bankası Compagnie de Banque et d'Investissement (CBI), Trade Development Bank (TDB) ve Union Bancaire Privee (UBP) yöneticileri Jean Jacques, Jeckiel Valero ve Karl Michel Leyni uyuşturucu parasını aklamaktan suçlu bulunarak tutuklandı. Soruşturma İsviçre'ye kaydırıldığında karmaşık parasal ilişkilerin ortasındaki isim Halep doğumlu Fransız banker Albert Shammah'dı. Shammah Türklerin de yabancı olmadığı bir isimdi. Magaryan kardeşlerle birlikte çalışıyordu. 1985 yılında para akladığı için tutuklanınca devreye İtalyan

4 Abay Kapalıçarşı'da bir döviz büfesi ve Altın Borsası'nda faaliyet gösteren bir aracı kurumun hisselerini satın almak için de girişimde bulundu. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından Çelik Halat hisselerinde yapay fiyat ve piyasa oluşturmaya yönelik işlemleri tespit edildiği için Mehmet Esener ve Asil Onay ile birlikte hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Son olarak adı Türk Ticaret Bankası Adapazarı Şubesi'nin 125 milyar lira dolandırılmasına karıştı. *Hürriyet*, 6 Haziran 1996.

Başbakanı Bettino Craxi, Milano Belediye Başkanı ve Milan Belediye Başkanı Carlo Tognoli girmiş ve Shammah salıverilmişti. Shammah Yaşar Avni Musullulu'nun paralarını da Trade Development Bank'taki hesapları kullanarak aklamıştı. Shammah İsviçre'de oturma iznini de TDB Bankası'nın kurucusu Edmond Safra'nın referansıyla almıştı.[5]

Para akladığı için Aralık 1996'da Vakıflar Bankası Ausburg temsilciliği kapatıldı ve banka temsilcisi Haydar Sönmez ve yardımcısı Halil İbrahim Uzun tutuklandı. Uzun, Avrupa'daki İslâmi örgütlere yakın bir isimdi. Olay bir ihbar üzerine ortaya çıkmıştı. Soruşturmada Vakıfbank'ın Budapeşte'de bulunan ve eroin kaçakçısı Türklere ait olduğu anlaşılan Aktaş adlı şirketin paralarını Alman bankalarındaki hesaplara küçük havaleler halinde yatırdığı, daha sonra bunları Ankara'da birleştirdiği ve şirkete geri ödediği anlaşıldı. Aktaş'a yapılan baskında 36 kilo eroin bulundu. Vakıfbank temsilciliği bu yolla 1.7 milyon mark aklamıştı. Ardından 7 Ocak 1997'de Hollanda'daki dört Türk bankasının temsilcilikleri yasal izinleri olmadan mevduat topladıkları ve havale yaptıkları için para akladıkları şüphesiyle kapatıldı. Alman Federal Bankalar Denetleme Kurumu 23 Mayıs 1997 günü Almanya'da faaliyet gösteren Vakıflar Bankası'na bağlı şubeleri kara para akladığı gerekçesiyle kapattı.

Aynı günlerde Türkiye "28 Şubat" gerilimini yaşıyordu. Ancak buna rağmen Milli Güvenlik Kurulu'nun kontrolünde '80'li yılların başında eski ülkücülerden kurulan Türk İslâm Birliği ile 28 Şubat'ın hedefi haline gelen Refah Partisi'nin uzantısı Milli Görüş hareketi şaşırtıcı bir uyumla işbirliği içinde çalışıyordu. Bu işbirliği ile başlatılan "Bedelsiz İthalat" kampanyaları kaynağı belirsiz paraların ülkeye girişini sağladı. Yurtdışında yaşayan TC vatandaşları Merkez Bankası ya da Ziraat Bankası'na 50 bin mark yatırdıklarında Türkiye'ye getirdikleri otomobil ve iş makineleri için vergiden muaf tutuluyordu. Benzer biçimde "dolarla emeklilik" yasasıyla da kaynağı belirsiz paraların ülkeye girişine izin verildi ve bunun bir para aklama operasyonu olduğu ileri sürüldü.

---

5 Gündem, Strateji Grubu Haber Bülteni, sayı 2, 1 Şubat 1995, Lübnan asıllı Musevi banker Edmond Safra Rus zenginleriyle iş yapan Republic National Bank of New York'un kontrolünü elinde bulunduruyordu. Safra FBI ile işbirliği yaparak Rus müşterilerinin isimlerini vermiş ve ardından Kremlin'e kadar uzanan para aklama skandalı ortaya çıkmıştı.

Kayıt dışı fonlar ve bunun önemli bir bölümünü oluşturan kara para sistem içinde ağırlıklı bir yer tuttu. Bankacılık sistemi yılda yaklaşık 50 milyar dolara ulaştığı tahmin edilen kara paranın aklanması faaliyetine hiç de uzak değildi. Ancak 1996 yılından sonra "suç sayılan" para aklama faaliyeti bu dönemde Avrupa ve Amerika'daki yasal kalkanları aşmak için yürütüldü. Bu faaliyette özellikle İranlılar dikkat çekiyordu. Cafer Reyhani Türkiye'ye yerleşen ve Balkan Döviz Bürosu'nu açan bir İranlıydı. ABD'de uyuşturucudan gelen parayı yüzde 3 ile 8 arasında değişen komisyonlar karşılığında kredi mekanizmaları ve yatırımlarla Türkiye'de aklıyor ve sahiplerine geri yolluyordu. Reyhani'nin faaliyeti pek çok ülke polisinin dikkatinden kaçmamıştı. Hollanda, Almanya, İspanya ve İngiltere'nin polis örgütleri İranlı için Türkiye'yi uyarıyordu. Ancak bu faaliyet Türkiye'de yasal olarak suç sayılmadığı için yapılabilecek tek bir şey vardı. Reyhani 1995 sonunda oturma iznini yenilemeyi ihmal ettiği için gözaltına alındı ve uçağa yolcu gibi binen DEA ajanlarına teslim edilmek üzere anlaşmalı biçimde Almanya'ya sınırdışı edildi. Los Angeles'ta yargılanan Reyhani Türkiye'de 5 yıl içinde yaklaşık 50 milyon dolar aklamıştı.

Büyük Çamaşır Makinesi

Reyhani'nin yakalanmasından bir hafta sonra 28 Kasım 1995 günü para aklamayla ilgili pek çok tartışmayı beraberinde getirecek bir cinayet işlendi. Yirmiden fazla şirketin sahibi, bir bankanın gizli ortağı Nesim Malki Bursa'da otomobilinin içinde çapraz ateşe tutularak öldürüldü. Büyük bir tefeci olarak tanınan Malki iplik sektöründe sıkışan işadamlarına para vererek üretecekleri ipliği ucuza kapatır ve vadeli olarak satardı. Factoringten sağlık hizmetlerine, altın işine hatta gazino işletmeciliğine kadar pek çok alanda girişimleri vardı. Sadece Tunca Tekstil'de yılda 200 milyon dolar ciro elde ediyordu ve bu rakamın yarısı kayıt dışıydı. Malki üretmekten çok, finans teknikleriyle para kazanan bir işadamıydı. Ölümünden sonra ortaya çıkan belgeler ve ilişkiler "Niso"nun büyük bir çamaşır makinesinin başında oturduğunu gösteriyordu. İsviçre'deki banka hesaplarına hemen hemen her gün farklı kişiler adına 49 bin 500 dolarlık havaleler gönderiyordu. Malki'nin şüpheli işlem limiti olan 50 bin doların altında kalmak istemesinin se-

bepleri olmalıydı! 1993 yılında maliyeciler tarafından bürosuna yapılan baskında 38 ayrı bankada hesabı olduğu görülmüştü. Sadece Demirbank'a ait 187 ayrı hesap cüzdanı vardı. Soruşturmaları Ankara'daki ilişkileri sayesinde atlatmayı başarmıştı. Muhasebecisi Muammer Kömürcü Malki'nin Kıbrıs'taki bankası aracılığıyla para akladığını söylüyordu. En az 100 milyon dolar "nakit" parayla hareket ediyordu. İlişkileri Yahya Demirel'e, Tarık Ümit'e, Korkmaz Yiğit'e kadar uzanıyordu. 1995 yılında iplik piyasası çöküşe geçince önlem almış, Erol Evcil ile birlikte farklı alanlara yatırım yapmaya başlamıştı.[6] Daha önce saldırıya uğramıştı. 1994 yılında İmpeksbank önünde Enis Karaduman'ın adamı Murat Toros Gürkaya tarafından yaralanmış ancak bu saldırı tetikçinin "Bülent Şemiler zannederek ateş ettim" yolundaki ifadesiyle tuhaf biçimde kapanmıştı. Malki'nin ölümünden bir hafta sonra bu defa tanınmış bir borsa bankeri olan Yener Kaya İstanbul'da otomobilinde yakılmış ve kurşunlanmış olarak bulundu. Kaya cinayeti faili meçhul olarak kaldı. Yıllar sonra çözülen Malki cinayetinin arkasından Erol Evcil çıkacaktı. Otuzlu yıllardaki "Afferisme" benzeri ilişkilerle İş Bankası'ndan yaklaşık 200 milyon dolar kredi kullanan, bankanın desteğiyle büyüyen Evcil borçları için pek çok ortaklığı bulunan Nesim Malki'yi öldürtmüştü.[7]

Topal Cinayeti

Nesim Malki'den sonra benzer biçimde yeraltı dünyasında dengeleri sarsan bir cinayet daha işlendi. Kumarhaneler Kralı olarak tanınan uyuşturucu kaçakçısı Ömer Lütfi Topal 28 Temmuz 1996 günü evinin önünde öldürüldü. Topal öldürülmeden hemen önce doğum yapan karısını ziyaret etmek için International Hospital'dan çıkmıştı. Aynı saatlerde Nurullah Tevfik Ağansoy da bu hastanede "kalp spazmı" teşhisiyle bulunuyordu. Bu iki isim tekrar bir araya geldiğinde takvimler 1996 Ağustos'unu gösteriyordu... Bu defa Topal cinayetinin zanlısı olarak özel timciler gözaltı-

6 Faruk Mercan, *Niso*, Zaman Kitap, 1. basım, Mayıs 2001, s. 27.

7 Erol Evcil, Burhanettin Türkeş ve Şükrü Elverdi ile birlikte Bursa 2. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından Nesim Malki'yi öldürmek suçundan 21 Mayıs 2004 tarihinde ağır hapis cezasına çarptırıldı. Evcil 27 Ekim 1999 günü Bursa'nın Bademli Köyü'nde saklandığı bir villada yakalanıp tutuklanmıştı. İki yıl önce tahliye edilen Evcil, Çakıcı'nın kaçmasının ardından gözaltına alınıp serbest bırakılmıştı.

na alınmış, aynı gece Nurullah Tevfik Ağansoy Bebek'te çıkan bir çatışmada "Çakıcı'nın" adamları tarafından öldürülmüştü.

Peki Ağansoy kimdi? En azından bir tanığa bakılırsa Avukat Medet Serhat cinayetinde tetiği çeken isimdi... Yani Emniyet içindeki ekipte yer alıyordu... Topal cinayeti ile "kelle koparma" operasyonunun rengi değişmiş, devlet içindeki gruplar kelimenin tam anlamıyla birbirine düşmüştü. Topal cinayetini Bucak'ın yeğeni Fatih Bucak, MİT mensubu Duran Fırat'a anlattı. Fatih Bucak'a göre Topal'dan alınacak 6 milyon dolarlık haraç yüzünden cinayet işlenmişti ve Sedat Bucak bu cinayeti azmettirmişti.[8] Topal cinayeti devlet içindeki çetelerin kontrolden çıktığını, kendi hesaplarına çalışmaya başladıklarını gösteriyordu. Alarm zilleri çalmaya başlamıştı.

Susurluk'tan sonra Ali Fevzi Bir, Haluk Kırcı, Sami Hoştan ve özel timci polisler Topal cinayetini işlemekle suçlandı. Davada en önemli deliller Abdullah Çatlı'nın olay yerinde bulunan şarjördeki parmak izi ve cinayetin işlendiği gün sanıklar arasında gerçekleşen yoğun telefon trafiğinin kayıtlarıydı.[9]

Ömer Lütfi Topal uyuşturucudan edindiği serveti gücünü artırmak için kullanırken klasik mafya babalarından da ayrılıyordu.[10] Bürokrasiyle kurduğu ilişkiler sayesinde "dokunulmaz" bir adam olarak her türlü yasadışılığı büyüyerek sürdürebildi. Polis içinde üst düzeyde bir koruma sağladı. Türkiye'nin en büyük kumarhanelerinin patronu öldürüldüğü sırada 1991 yılında çıkarılan bir

8 *Yasadışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/89,110,124,125,126) Tutanakları*, cilt III, TBMM Basımevi, Ankara, 1998, s. 2018-2019.

9 Topal Cinayeti'nin Beyoğlu 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davasında yargılanan Özel Tim polisleri Ayhan Çarkın, Oğuz Yorulmaz, Ercan Ersoy, Mustafa Altınok, sigortacı Serdal Özdal, Ali Fevzi Bir, Sami Hoştan ve Haluk Kırcı 8 Kasım 2001'de delil yetersizliğinden beraat ettiler.

10 Ömer Lütfi Topal'ın sahip olduğu Emperyal Otelcilik şirketinin Türkiye'de 20, KKTC, Polonya, Romanya, Azerbaycan ve Türkmenistan'da 6 kumarhanesi bulunuyordu ve en büyük ortağı bir İsrail şirketiydi. Topal, eski bir uyuşturucu kaçakçısıydı. 1977 yılında Yunanistan'da ve 1977 yılında New York'ta beş kilo eroinle yakalanan Zeki Akbaş ve Cahit Kraltürk'ün ismini vermesi nedeniyle ABD Mahkemeleri tarafından 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1978 yılında Belçika'da Mesut İnce ile birlikte 6 kilo eroinle yakalandı. Üç yıl Belçika'da, daha sonra üç yıl dört ay ABD'de hapis yattı. 1984 yılında serbest bırakıldı. Topal'ın uyuşturucu sabıkası girdiği Havaş ihalesinde daha iyi teklif vermesine rağmen elenmesini sağladı.

"gıyabi tutuklama" kararıyla aranıyordu. Ancak asıl ilginç olan nokta, Topal'ın dünyanın en iyi işadamlarını kıskandıracak kadar parlak bir zenginliğe kavuşmasıydı. 1989 yılında İstanbul Emniyeti'nin Narkotik Şubesi'nde ifade veren Topal en iyi ihtimalle 300-400 bin dolar edecek mal varlığından bahsediyordu. Oysa öldüğü sırada servetine yaklaşık 1 milyar dolarlık bir değer biçiliyordu. Aradan geçen yedi yıl içinde Topal her ne iş yaptıysa yılda 150-200 milyon dolar kazanmıştı. Rakamın büyüklüğünü daha iyi ifade etmek gerekirse aşağı yukarı Milli Gelir'in binde 3'ünü tek başına yaratıyordu.

Ancak bu servet de kendisini korumaya yetmemişti. Mustafa Bayram'a göre devlet içindeki çete Topal'ı tehdit ederek önce 3 trilyon, sonra 6 trilyon almış, 10 trilyon istediklerinde veremeyince Topal öldürülmüştü. Bir başka senaryoya göre Topal istenen haracı ödemişti, ama mutemetler 17 milyon dolarlık haracı kendi hesaplarına geçirmişler ve patronlarına "vermedi" diyerek Topal'ı öldürmüşlerdi.

Topal ile ilgili en çarpıcı değerlendirmeyi Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş, "Susurluk Raporu"nda yaptı. Savaş "Devletle bütünleşmiş, devletin ilgili kurumlarına entegre olmuş, mahallinde valiyi, emniyet müdürünü, mecliste ve hükümette yeterince üyeyi kendisine bağlamış ve bu kişilere adeta emir verebilir duruma gelmiş bir yapılanma mevcut değildir. Bu konuda ve Cumhuriyet tarihi boyunca en önemli mesafeyi katetmiş kişi Ömer Lütfi Topal'dır" diyordu.

Topal'ın ölümüne rastlayan günlerde kara para akımlarıyla yakından ilişkili olduğu düşünülen kumarhaneler için alarm zilleri çalmaya başlamıştı, sektör epeyce hareketlenmişti. Turizm Bakanlığı yeni düzenlemelerle gazinoları önemli ölçüde kısıtlamıştı. Üç yıl içinde 75 kumarhanenin belli merkezlerde toplanması öngörülüyordu. İddialara göre Çatlı ve ekibi kumarhaneleri ele geçirmek istiyordu ve bu düzenlemeler de kumarhaneleri cazip olmaktan çıkarıp fiyatını düşürmeye yönelikti. Yine iddialara göre kumarhanelerin cazibesi, kârlılığının yüksekliğinden değil kimi Avrupa ülkeleri ve özellikle İsrail'e yönelik para transferlerinde bir "aklama mekanizması" olmasından kaynaklanıyordu. Zaten kumarhaneler resmi kayıtlara göre sürekli "zarar" eden kuruluşlardı. Kumarhanelerin yasaklanmasından sonra yapılan soruşturmalarda milyonlarca dolar vergi kaçırdıkları anlaşıldı. Pek çoğu

para aklama faaliyetine dalmıştı ve bu halleriyle adeta suçtan elde edilen gelirler için birer finans merkezi gibi çalışıyorlardı.

Kriminal Ciro

Bir akademisyen olan Sedat Yetim'in araştırmaları Türkiye'de suçtan yılda yaklaşık 100 milyar dolar elde edildiğini ortaya koyuyor. Yetim sadece 1981-1998 yılları arasında yakalanan eroinin parasal değerini 44 milyar dolar olarak tahmin ediyor. Kaçırılan miktarın bunun en az 5-10 katı olduğunu varsayan bu araştırmaya göre, bu rakamlarla hesaplanan uyuşturucunun yüzde 10 civarındaki üretim maliyeti ve yaklaşık yüzde 30 oranındaki "aklama" maliyeti düşüldüğünde potansiyel net aklama tutarına ulaşılıyor. Bu rakamın da yüzde 80'inin aklandığı varsayılırsa yılda 500 milyon dolar ile 16 milyar dolar arasında bir rakama ulaşan bu ciro 1991-1998 yılları arasında sadece eroinden 100 milyarın üzerinde gelir elde edildiğini gösteriyor. Sedat Yetim'in araştırmalarına göre uyuşturucuda toptancı ile sokak satıcıları arasındaki fark maddenin niteliğine göre 2 ile 141 kat arasında değişiyor. En yüksek oran da eroinde gözleniyor.

Marmara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Veysi Seviğ'in kara para konusunda yaptığı bir çalışma hayli ilginç veriler ortaya koyuyor. Bankalar Birliği kayıtları, Gümrükler Genel Müdürlüğü kayıtları ve Merkez Bankası verileriyle yapılan bu araştırma Türkiye'de yurtdışına en sık çıkış yapanların yüzde 60'ının tanınmayan kişilerden oluştuğunu ve bunların yaş ortalamasının 32 olduğunu gösteriyor. Bir başka veri ise bankalarda 2 ya da 3 gün vadeli hesap açanların yüzde 92'sinin yine tanınmayan kişilerden oluştuğunu ve bu hesapların 1 milyon dolar ve daha üzerinde miktarlar olduğunu ortaya koyuyor. Seviğ'in araştırması Türkiye'ye giren dövizde yüzde 60 oranında bir fazlalık olduğunu gösteriyor ve bu miktarın yüzde 17'si "aklanarak" Avrupa'ya geri dönüyor. Kalan bölüm ise iç piyasada kullanılıyor. Seviğ yasadışı para akışını üç farklı alana ayırıyor: Dini kesimin mali açıdan güçlendirilmesine yönelik akış, uyuşturucu trafiğini kontrol eden ve devlet içindeki kadrolarla bütünleşmiş mafyanın akışı ve devlet kademelerinde aracılık yapan bürokratlar.

Peki kara para ekonomide nasıl bir tahribata yol açıyor? Öncelikle ekonomik göstergeleri çarpıtıyor, kara para olarak gelen fon-

lar yerli paranın aşırı değerlenmesine yol açarak ithalat ve ihracat dengelerini etkiliyor. Bunun dışında kayıt dışı ekonominin büyümesine yol açarak vergi ve bütçe açıklarına, borçlanmaya ve enflasyonun artışına neden oluyor. Para aklayan suç örgütleri yatırımlarını ekonominin "rasyonelliğine" göre yapmadıkları için bu, yatırımları ve fırsat maliyetlerini de ciddi biçimde etkiliyor. Gayrimenkuller, hisse senetleri aşırı değerleniyor, ülke içindeki yatırımlar üretimden rant ve faize kayıyor.

Mali Milat

1999 krizine kadar bir iki cılız ses dışında hiç kimse kayıt dışı ekonomi ve özellikle kara paranın sistem içindeki yerini ve etkilerini sorgulamıyordu. Ancak özellikle 1999 krizinde 1998 yılındaki mali milat nedeniyle sistem dışına kaçan para açık seçik bir biçimde krizin kaynakları arasında gösterildi. Krizle birlikte çöken bankacılık sisteminde en az 20 milyar dolarlık bir gedik açılmıştı.

Kara para konusundaki tartışmalar 1998 yılı sonunda uygulanan "mali milat" ile yoğunluk kazandı. Mali milat aslında Cumhuriyet'in başından beri tartışılan vergi meselesinin bir uzantısıydı. Ancak '90'lı yıllarda giderek yoğunlaşan kayıt dışı ekonomi ve buna bağlı olarak kara para tartışmaları mali milatı merkeze yerleştirdi. Temel sorun gelir ile harcamalar arasında bir bağ kurulamayışıydı. Servetin sorgulanamaması vergi denetiminin bir ayağını eksik bırakıyordu ve servet beyanı ilk kez 1961'de yasalarda yapılan değişiklikle yürürlüğe girdi ancak 70'lerde etkili olarak uygulanabildi. Servet beyanı uygulaması 1983 yılında Özal hükümeti tarafından sona erdirildi ve bu noktada servetin kaynağı sorgulanamaz hale geldi. Mali milat işte bu uygulamayı yeniden yürürlüğe sokmak üzere düşünülmüştü. Gelir vergisi yükümlüleri sahip oldukları her türlü serveti belirli bir tarihe kadar beyan etmekle yükümlüydü. Her tür parasal servet bankaya yatırılacak ve alınacak belgeler beyana eklenecekti. Amaç yükümlülerin beyan ettikleri servetleriyle harcamaları arasında bir bağ kurmak, harcamalarda açıklanamayan bir yan olursa bunun vergisini almaktı. Mali milat uygulaması ile yaklaşık 7 milyar dolar beyan edildi. Ancak aynı yıl 8 milyar dolar da yurtdışına çıkarılmıştı ve bu ödemeler dengesinde açık biçimde görülüyordu. Uzun süre tartı-

şılan mali milat uygulaması defalarca ertelendi ve yasa 2003 yılında AKP hükümeti tarafından kaldırıldı.

19 Kasım 1996'da yürürlüğe giren ancak yönetmeliklerin yapılmaması ve kurulun geç oluşturulması nedeniyle ancak 1997 yılından itibaren uygulanma olanağı bulunan kara para yasası ise neredeyse kâğıt üzerinde kaldı. Mali Suçları Araştırma Kurulu'na (MASAK) 2003 yılı sonuna kadar çeşitli kaynaklardan 2717 adet ihbar ve şüpheli işlem bildirimi yapıldı. Bu bildirimlerden 772 adet ön inceleme dosyası ve 585 adet inceleme dosyası oluşturuldu. Ön incelemelerde 36, incelemelerde 99 kara para suç duyurusunda bulunuldu. Bu dosyalarda öncül suçlar uyuşturucu kaçakçılığı, nitelikli dolandırıcılık, kaçakçılık ve sahtecilik ağırlıktaydı. Ancak tek bir dosyada bile mahkemelerde "kara para aklama" suçundan dolayı ceza verilmedi!

First Merchant Bank'tan Vatikan'a

Hakkı Yaman Namlı adını ilk kez Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan ile birlikte 1991 yılında kurduğu Moneytron ile duyurmuştu. İlk gençlik yıllarını Almanya'da geçiren bu adamın o günlerde kurduğu çokuluslu şirketler kamuoyunda pek de bilinmiyordu.[11] Namlı'nın faaliyetleri çok eskilere uzanıyordu. Rüştü Saracoğlu döneminde Merkez Bankası'nı sahte mektuplarla dolandırmıştı. Hakkı Yaman Namlı'yı kamuoyunun önüne taşıyan gelişmeler 1993 yılında, İtalya'da imzalanan bir protokolle First Merchant Bank'ın (FMB) kuruluşuyla başladı. Bu protokolde Tarık Ümit, Hakkı Yaman Namlı, Engin Civan ve eski bir Merkez Bankası Başkanı'nın adı yer alıyordu. Namlı 1993 yılında Mehmet Eymür'ün de desteğiyle Suriyelilerle ortak olarak 500 bin dolar sermayeyle bu bankayı kurmuştu. Eymür'e bakılırsa Hafız Esad'a yakın olan Suriyelilerin "para hareketlerini" öğrenerek Apo köşeye sıkıştırılacaktı ve Namlı, Mehmet Eymür'ün bilgisinde bu ortaklığa girişmişti.

Bankanın daha başlangıçta şaşırtıcı ortakları vardı. MİT'in FMB ile ilgili belgesinde ortaklar arasında Prens Faisal'ın Belçika'da oturan özel kalem müdürü Kayser Mahmut bulunuyordu. Kayser

11 1993 yılında batan Moneytron'la aynı dönemde Belçika'da kurulan Royal Standart Reasürans adlı şirkette Al Jazirah adlı Arap şirketi David Cameron, NBT (Irlanda) Kolombiyalı J. Escobar ve Kayzer Mahmood Butt ile ortaktı. Ferhat Ünlü, *Eymür'ün Aynası*, s. 38.

Mahmut Suudi Kralı Faisal'ın CIA tarafından desteklenen istihbarat örgütünün başında bulunan, kralın bacanağı olan ve İstanbul'da yetiştiği için Türk lakabıyla anılan Kemal Adham'la olan yakın ilişkisiyle tanınıyordu. Adham'ın finans dünyasındaki ünü de pek parlak değildi. Ortakları arasında bulunduğu BCCI uyuşturucu parasını aklarken batmış ve dünyanın en büyük mali skandallarından birine yol açmıştı. Adham'ın 1973 yılında kurulan First Arabian Cooperation Bankası'ndaki ortağı ise Başbakan Tansu Çiller'e yakınlığı ile tanınan işadamı Roger Tamraz'dı.

Hakkı Yaman Namlı'nın kamuoyunda pek de tanınmayan bir başka ortağı ise "Panama Çarli" adıyla tanınan Charlie Ewert'di. Charlie Evert '90'lı yılların başında Belçika'da özelleştirme yolsuzluklarından Irak'a silah satışına kadar bir dizi kirli işe bulaştı. Özellikle başrolde olduğu Belçika'daki bu özelleştirme skandalı Hakkı Yaman Namlı'nın da başını epeyce ağrıttı. First Merchant Bank'ın karmaşık döviz faaliyetleri birçok Avrupa ülkelerinde polis soruşturmalarının açılmasına neden oldu. 1993 yılında lisans alan FMB'nin ilk patronu İrlanda'nın başkenti Dublin'de bulunan Standart Finance Ltd. şirketiydi. Standard Finance'ın sahipleri ise Millvale Holding Inc. ve Provincial and Allied Funding Corp. adlı Virjin adalarında kurulu şirketlerdi. İç içe geçmiş matruşkalara benzer bu mülkiyet yapısının son noktasında yine Namlı ailesi ve çokuluslu ilişkileri vardı.

MİT adına çalışan Namlı 1994 Kasım'ında Lugano'da OIR Bankası yetkilileriyle görüşmüş ve bankanın paralarının FMB üzerinden aklanması için anlaşmaya varılmıştı. 2 Kasım 1998'de Organize Suçlar Şubesi tarafından yakalandı ve dört gün sorgulandıktan sonra tutuklandı. Ancak İtalyanlar Hakkı Yaman Namlı'nın iadesi için gerekli prosedürü yerine getirmediği için 11 Aralık 1998 tarihinde serbest bırakıldı. Fakat Namlı'yı İtalyanlar kadar Belçikalılar da arıyordu. Hatta Namlı Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş tarafından sorgulandığı sırada İnterpol'ün kırmızı bülteniyle aranıyordu.

Namlı 23 Mart 2001 günü Sofya Havaalanında bir Alman pasaportu ile yurtdışına çıkmaya çalışırken tutuklandı. Türkiye'de kamuoyuna hiç yansımayan bu olayda Namlı 29 Haziran 1992 tarihinde Belçika'nın Limburg vilayetinde olan Hasselt kentinde açılan bir soruşturmada belirlenen devlet mallarının satışına ilişkin dolandırılıcığa karışmakla suçlanıyordu ve Belçika polisinin isteği

üzerine tutuklanmıştı. Bu olayda rüşvet, sahte evrak kullanımı ve dolandırıcılık yaparak elde edilen gelirin Namlı tarafından First Merchant Bank'tan geçirilerek aklandığı düşünülüyordu. Belçika'daki soruşturma nedeniyle Belçikalılar durumu öğrenince Bulgaristan'a iki yüksek rütbeli gümrük görevlisi gönderdiler. 27 Nisan tarihinde bu iki görevli Namlı'yı hapishanede Bulgar Özel Araştırma Servisi'ne ait bir yetkilinin yanında sorguladı. Hakkı Yaman Namlı bu sorgulamada Belçikalı görevlilere 10 belge teslim etti ve gerektiğinde soruşturmalara yardım etmek amacıyla Belçika'ya gidebileceğine dair bir ifade imzaladı. Namlı 27 Nisan günü serbest bırakıldı ve aynı gün Bulgaristan'dan kayboldu.

Namlı'nın peşine sadece Belçikalı gümrükçüler düşmemişti. İtalyan polisi de 3 yıl önce Namlı'nın İtalyan mafyasına ait 50 milyon doları akladığını düşünüyordu. Namlı bu nedenle İstanbul'da tutuklanmıştı ama İtalya'ya iade edilememişti. İtalyan polisinin araştırmalarından sonra Hakkı Yaman Namlı'nın kontrolündeki First Merchant Bank'ın olumsuz şöhreti tüm Avrupa finansal çevrelerine yayılmıştı. First Merchant Bank'ın gözü kara patronu yeni bankalar satın alarak faaliyetlerini genişletmeyi ve bu olumsuz şöhretten kurtulmayı planlıyordu. Hakkı Yaman Namlı ve First Merchant Bank Türkiye'de Susurluk skandalının tam ortasında yer alırken aynı günlerde banka satın almayı sürdürüyordu. 2000 yılı yazında Libra Bank olarak bilinen Romanya'daki Banka Romana Relansare Economika'yı satın aldı. Romen bankasının en önemli özelliği İtalya'da bir şubesi ve bankacılık lisansı olmasıydı. Bu FMB'ye AB ülkelerinde bankacılık sektörü için bir Truva atı olabilirdi. Namlı'nın stratejisi kredi kartı verme yetkinliğine sahip Orta Avrupa ülkesi bankalarını satın almaya yönelmişti. Bu bankalar para aklamanın en iyi yolunu oluşturuyordu, çünkü yatırılan paraları kredi kartlarının sahiplerine kolaylıkla nakletmek ya da Off Shore hesaplarına aktarmak mümkündü. Hakkı Yaman Namlı tutuklandığı günlerde Bulgaristan'da da iflas etmiş bir Bulgar bankasını satın alıp turizm ve kumarhane yatırımları için imkânları araştırmaya gelmişti. Balkanska Universal Banka'yı ve Hotel Rodina'nın kumarhanesini satın almayı planlıyordu. Otelin ve bankanın sahibi adı skandallara bulaşan işadamı Vasil Ninov'du. Balkanska Universal Bankası iflas etmişti ve tasfiye memurlarının kontrolündeydi. Ninov ise bankayı "hortumlayarak" İspanya'ya kaçmıştı. Ancak Hakkı Yaman Namlı'nın tutuklanması bu girişimlerine nokta koymasına yol açtı.

FMB'nin gizemi tam olarak çözülemedi. Bir varsayıma bakılırsa Tarık Ümit ve Hakkı Yaman Namlı'nın ellerinde bulunan Türkmen ve Kazak tahvillerini karşılık göstererek yüklü miktarda borçlanmayı planlıyordu ve Susurluk çetesindeki ilk anlaşmazlık bu bankaya havale edilen kara para yüzünden çıkmıştı. FMB'nin bir suç cenneti olan Rusya'yla ilgisi belirgindi. Bankanın ortakları arasında esrarengiz Ruslar bulunuyordu. Tarık Ümit'in kaçırılmasını soruşturan Jandarma Astsubay Ahmet Altıntaş, TBMM Susurluk Komisyonu'na bilgi verirken 4 milyon mark tutarında bir kayıp paradan söz etmişti. Altıntaş'a göre, Ömer Lütfü Topal'a ait olan ve uyuşturucu kaynaklı bu para aklanmak üzere Tarık Ümit'in KKTC'deki bankası First Merchant Bank'a aktarılmış, ancak ihtilaf çıkmıştı.

Arena programında yayınlanan haberde First Merchant Bank'ın "5 milyar dolarlık Vatikan parası"yla ilgili pazarlıklar yaptığı ileri sürüldü. Bu iddialara göre, Avrupa ülkelerinden Vatikan için toplanan paralar 50-100 milyon dolarlık partiler halinde First Merchant Bank'a yatırılacak, bunların toplamı 5 milyar doları bulacaktı. Bu para daha sonra, Türkiye hariç, çeşitli ülkelere transfer edilecek, transfer işlemlerinde Vatikan adından söz edilmeyecekti. Ancak, varılan anlaşma daha sonra bozuldu, Vatikan son anda bu kararından vazgeçmişti. Hakkı Yaman Namlı Mali Suçları Araştırma Kurulu'nun "kara para aklandığını tespit eden" raporu üzerine 30 Aralık 1999'da Kadıköy 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nde açılan davada kara para aklama suçundan iki yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ve Namlı ailesinin 5 milyon dolarına el kondu. Karar Yargıtay 7. Dairesi'nde bozuldu. Yeniden başlayan davada yeni bir bilirkişi heyeti oluşturuldu ve bu defa bilirkişiler para aklamaya dair delil bulunamadığı yolunda rapor verdi. Namlı beraat etti ve bu karar Yargıtay'da da onaylanarak kesinleşti.[12]

12 Bir iddiaya göre Mehmet Eymür Tarık Ümit olayının ayrıntılarını açıklaması için Hakkı Yaman Namlı'ya baskı yaptı. Ancak başaramayınca Vatikan Operasyonu'nu basına sızdırdı. Namlı bunun üzerine Eymür'le görüştü ve "Konuşursam yaşatmazlar" dedi. Namlı bu olaydan sonra Arena programı hakkında hakaret davası açtı ve kazandı. *Derin Devletin Peşinde*, Necdet Açan, Serhan Yedig, s. 128.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORGANİZE SUÇ YÜKSELİYOR

Çeteler Dönemi

Türkiye '90'lı yıllardan itibaren organize suçun yükselişini yaşadı. Hızlı şehirleşme, yağmalanan kamu fonları, kayıt dışı ekonomi ve adalet sisteminin çıkmazları çeteleşmenin mahalle aralarına kadar yayılmasını sağlayan büyük bir bataklık oluşturuyordu. 1995 yılında Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürü Mustafa Tören Yücel tarafından yapılan araştırmaya göre 23 bin silahlı mafya üyesi olduğu tahmin ediliyordu. Sadece büyük kentlerde organize suç grupları 50-60 trilyon liralık bir ciroya hükmediyordu.[1]

Narkotik kaçakçılık çeteleşmede kritik bir role sahipti. Kamu kaynaklarının yağmalanması dışında kaçakçılıktan elde edilen kriminal cirolar da çetelerin gelişmesinde önemli bir kaynak oluşturuyordu. Hızlı büyüyen şehirler, devasa kamu yatırımları ve olağanüstü boyutlarda kayıtdışı ekonomi "çeteler" için son derece ılıman bir iklim oluşturdu. Eroin kaçakçılığı ile suçlanan isimler siyasette de boy gösteriyor ve küçük çaplı skandallar yaşanıyordu. 24 Aralık 1995 seçimlerinde MHP'den İzmir 1. Bölge 2. sıra milletvekili adayı olan Ali Rıza Gürbüz de bu isimlerden bi-

1 "Bakanlığın Türk Mafyası Raporu", Reşat Yazıcı, *Nokta*, 30 Temmuz-5 Ağustos 1995, s. 39-41.

riydi. Gürbüz'ün adaylığı MHP'lilerin de itirazlarına neden olmuş, uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı yolundaki haberler gazete sayfalarında yer almıştı. Alaaddin Çakıcı'nın desteği ile aday olduğu ileri sürülen Gürbüz aleyhindeki haberleri "tekzip" ettikten iki ay sonra 21 Şubat 1996 günü Zürih'te 40 kilo saf eroinle yakalandı.[2] Seçim kampanyasında 70 milyar lira harcayan Gürbüz'ün Alibaba Reisen adlı bir turizm şirketi vardı.

Organize suç anlamında "çete" kavramı gazete başlıklarına 11 Haziran 1996 tarihinde Adana Pozantı turnikelerindeki bir çatışmadan sonra girdi. Pozantı turnikelerinde Adana polisi yerine "İstanbul polisi" tarafından yapılan bir operasyonda Mehmet Sena Söylemez ve adamları yakalandı. Polis, Söylemez'lerin Bucak'lara ve Necmettin Dede'ye saldırı hazırlığı içinde olduğunu ileri sürüyordu. Yakalananlar içinde polisler ve askerler de vardı.

Ancak Söylemez'lerin yakalanmasından bir süre sonra bu defa başka bir çete; Altıncı Filo kamuoyunu şaşkına çevirecekti. Altıncı Filo ismini ilk defa gazeteci Yıldırım Çavlı 5 Nisan 1996 tarihinde *Hürriyet* gazetesindeki yazısında telaffuz etti. Çavlı bu grubun ihale takibi, iş takibi, haraç toplama, cinayet ve benzer işleri yürütmekle birlikte asıl olarak yüzde 35 komisyonla alacak tahsili yaptığını söylüyordu. Örgütün tümü sağ-muhafazakâr eğilimli milletvekili, bakan ve polis müdürleriyle ilişkili olduğunu anlatan Çavlı 6. Filo'nun devlet hesabına da silahlı operasyon yaptığını söyleyerek "çeteler dönemini" müjdeliyordu. Örgütün liderinin İlksan skandalıyla adını duyurduğunu belirten Çavlı, 6. Filo'nun bir televizyon kanalı yöneticisinin senetlerini eline geçirdiğini, olayın daha sonra Orhan Taşanlar'ın girişimiyle tatlıya bağlandığını, ayrıca örgütün Necdet Menzir ve Mehmet Ağar tarafından da iyi bilindiğini yazdı.

İzmit Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sefa Sirmen'in Protokol ve Dış İlişkiler Müdürü İskenden Gül'ü evinin önünden kaçıracak kadar fütursuz davranan 6. Filo'nun şefi Mehmet Hadi Özcan 11 Temmuz 1996 günü Rize'de yakalandı. Özcan polise 15 Temmuz günü 39 sayfa ifade verdi; Abdullah Çatlı'dan, İbrahim Şahin'den, Yeşil'den, Ali Şen'den, Sefa Sirmen'den, Ali Haydar Veziroğlu gibi işadamlarından bahsetmiş, önemli suçlamalarda bulunmuştu. Ancak polisteki ifadesi kuşa çevrildi ve bu isimlerin büyük bir

2 "Eroinci Çakıcı'nın Adamı", *Milliyet*, 22 Şubat 1996.

bölümü çıkartıldı, araya eklemeler yapıldı. Özcan, ifadesinde Abdullah Çatlı'yı gerçek adıyla tanıdığını, BOTAŞ ihalesini birlikte aldıklarını ayrıntılı olarak anlatmış, hatta Çatlı'nın bulunduğu şirketlerden, adreslerden söz etmişti.[3] Emniyet Müdürü Affan Keçeci kendisine "Çatlı'yı yakalayacaklarını" söylemişti. Özcan ifadesiyle aylar öncesinden kusursuz bir Susurluk tablosu çizmişti ve eroin kaçakçılığının bu tabloda belirgin bir rolü vardı. Özcan uyuşturucu kaçakçısı Hurşit Yavaş'ın Necdet Menzir'in Emniyet Müdürlüğü döneminde İstanbul'da imparatorluk kurduğunu, Türkiye'de iki cinayetle ve kırmızı bültenle aranırken elini kolunu sallayarak dolaştığını ileri sürüyordu. Özcan, Hurşit Yavaş İngiltere'de cezaevine girdikten sonra ona ait olan malların Urfalılara geçtiğini de anlattı.

Hadi Özcan sayfalarca ifade vermiş ve birkaç ay sonra Susurluk skandalı ile ortaya dökülecek hemen her şeyi anlatmıştı. Ancak Özcan'ın bu ifadesi Kocaeli Emniyet Müdürü Affan Keçeci tarafından hasıraltı edildi. Özcan uyuşturucu kaçakçılığından petrol kaçakçılığına kadar bir dizi yasadışı alandaki faaliyetlerden söz ediyordu. Ağustos ayında kamuoyuna yansıyan bir MİT Raporu da benzer bilgilerle doluydu. Kürtlere karşı yürütülen operasyon burada ayrıntılarıyla anlatılıyordu. Ancak her şeyin tartışılması için kasım ayı başındaki Susurluk kazasını beklemek gerekecekti.

Yüksekova'daki Helikopterler

Yüksekova'da bir araç içinde yakalanan uyuşturucuyu soruşturan astsubay Hüseyin Oğuz hayli karışık bir yumağın ucunu yakaladığını başlangıçta fark etmemişti. İlk soruşturmada Hakkâri Özel Harekât Şube Müdürlüğü'nde görevli 4 polis ve 6 korucu gözaltına alındı. Bir itirafçı olan Kahraman Bilgiç kaçırılma ve cinayet olaylarının üzerine yıkılacağı korkusuyla astsubay Hüseyin Oğuz'a verdiği ifadede her şeyi anlattı ve şaşırtıcı ilişkilerden söz etti. Güvenlik güçleri içindeki bir çete bölgede PKK adına para topluyor, uyuşturucu kaçakçılığına göz yumuyordu. Bilgiç'e göre bu faaliyetleri bizzat Yüksekova Tugay Komutanlığı Kurmay Başkanı Albay Hamdi Poyraz, sınır taburu komutanı Yarbay Kanber

3 Mehmet Hadi Özcan'ın 15 Temmuz 1996 tarihli ifade tutanağı.

Oğur ve dağ komando taburu komutanı Mehmet Emin Yurdakul yürütüyordu. Operasyonlarda yakalanan kilolarca eroin kayıtlara geçirilmemiş, bu eroinin 8 kilosunu İzmir'de satmak isteyen bir astsubay yakalanmıştı. Milletvekili Esat Canan'ın yeğeni Abdullah Canan da yine bu çete tarafından öldürülmüştü.

İlk soruşturmada çeşitli baskılarla belirli isimlerin ifadelerden çıkarılması sağlandı. Ancak soruşturmayı yürüten askerler de işin peşini bırakmaya niyetli değildi. CHP'nin bölgeye yolladığı milletvekilleri düzenledikleri Yüksekova Raporu ile hem bu olayları hem de soruşturmanın nasıl örtbas edildiğini kayda geçirdiler. 13 Ekim 1996 tarihinde bir grup özel timci ve korucu hakkında Diyarbakır DGM'de "çete" suçlamasıyla dava açıldı. Ancak önemli isimler bu davanın dışında tutulmuştu. Astsubay Hüseyin Oğuz'un olayın ayrıntılarını Susurluk Komisyonu'na anlatması ve örtbas edildiğini söylemesiyle soruşturma tekrar başladı. Eski tabur komutanı binbaşı M. Emin Yurdakul önce Susurluk Komisyonu'na ifade verdi. Daha sonra tutuklandı. Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcılığı tarafından hazırlanan iddianame uyuşturucu ticaretinin olağanüstü koşullarda nasıl yürütüldüğünü de gösteriyordu. İddianameye göre korucubaşları İsmet ve Kemal Ölmez tarafından 15-20 kilo eroin Hakkâri Tugay Komutanlığı'na getirilmiş, Kurmay Albay Hamdi Poyraz'ın emriyle komonda tugayından kalkan helikopterlere konularak Diyarbakır'a götürülmüştü. Kurmay Albay Hamdi Poyraz bizzat Diyarbakır'a giderek çanta içinde eroin teslimatı da yapıyordu. Albay Poyraz koruculara ve itirafçı Kahraman Bilgiç'e arama noktalarından rahatlıkla geçmelerini sağlayacak belgeler vermişti. Yüksekova Belediye Başkanı Ali İhsan Zeydan da askerlerle birlikte uyuşturucu kaçakçılığına karışmıştı. İddianame eroin üretimini ve kaçakçılığını ayrıntılarıyla ortaya koyuyordu:

> "Eroinin ham maddesi olan baz morfin ve asit anhidrit çete üyeleri tarafından Kuzey Irak ve İran'dan yasadışı yollarla Türkiye'ye sokulur. Daha sonra Yüksekova DYP'li Belediye Başkanı Ali İhsan Zeydan'ın aşiretine ait Büyükçiftlik köyünde çete üyeleri tarafından eroin haline dönüştürüldükten sonra Binbaşı Mehmet Emin Yurdakul tarafından verilen talimatla İstanbul'a sevki yapılır. Sevk işi Astsubay Ali Kurdoğlu ile Belediye Başkanı'nın şoförü Oğuz Baygüneş tarafından gerçekleştirilir. Kah-

raman Bilgiç'in verdiği ifadelerle tam üç kez eroinler askeri cemselerle Van'a oradan da İstanbul'a götürülür."[4]

Bu tüyler ürpertici iddialara rağmen yargılama sağlıklı yapılamadı. Yüksekova davasındaki çete ve uyuşturucu kaçakçılığı ayrı ayrı mahkemelere bölündü ve duruşmalar yıllarca sürdü.[5] Duruşmalar sırasında TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun üyelerine bilgi veren sanıklardan özel tim polisi Fatih Özhan "Yüksekova'da bir değil beş tane ayrı çete var. Bu çeteler yeri geldiğinde birleşiyor, yeri geldiğinde ayrılıyor. Tek kelime söylüyorum, ben o adama dokunduğum an ben bittim. Ta yukarılardan, en yukarıdan hemen önümüz kesiliyor, bir telefon... Adamı aldık, adamın evinde silah çıkıyor, eroin çıkıyor. Adam 100 bin markı nakit önüme koydu. Başımda amirim de var, biliyor musunuz, hem de 1994 yılında. Şahıs, adres kurum belirtmiyorum ama kanunsuzluk var. Bakın tek kelime söylüyorum. Kanun adına kanunsuzluk yapan gaflet uşakları diyorum ben onlara. Başka kelime söylememe gerek yok."[6]

Yüksekova Çetesi'nden sonra da Van ve Hakkâri'de içlerinde askerler ve polislerin yer aldığı pek çok çete yakalandı. 19 Ağustos 1997 günü Hakkâri'den İstanbul'a giden bir otomobili arayan askerler 178 kilo eroin ele geçirdiler. Otomobili Astsubay Ertuğrul Bulut kullanıyordu ve Jandarma İstihbaratı'nda görevliydi. Astsubay ilk ifadesinde Tunceli Jandarma Bölge Komutanlığı Lojistik Şube Müdürü Albay Nevres Özalp'ın adını verdi. İkisi astsubay, biri subay dokuz kişilik çete dört yıl boyunca yaklaşık 1,5

4 "Askeri araçlarla uyuşturucu kaçırıldı", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1997.

5 Diyarbakır 4 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde açılan "Yüksekova Çetesi" davası 22 Mart 2001'de sonuçlandı. Mahkeme Kurmay Albay Hamdi Poyraz'ın delil yetersizliğinden beraat etmesine karar verdi. Çeteyi ortaya çıkaran itirafçı Kahraman Bilgiç ise 30 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Binbaşı Mehmet Emin Yurdakul ise 25 yıl 2 ay 6 gün hapis cezasına çarptırıldı. Davanın diğer sanıkları olan Yüksekova Belediye Başkanı Ali İhsan Zeydan, Astsubay Ali Kurtoğlu, Korucubaşı İsmet Ölmez, Hasan Öztunç, Et Balık Kurumu Eski Müdürü Mustafa Koca ve şoförü Oğuz Baygüneş, Yüzbaşı Nihat Yiğiter ise delil yetersizliğinden beraat etti. Davanın Yargıtay aşamasında önce karar eksik soruşturma nedeniyle bozuldu, ardından Yargıtay davaya esastan bakarak verilen cezaları onayladı ve Kemal Ölmez ile özel harekâtçı Enver Çırak hakkındaki beraat kararını bozdu. Hapis cezası kesinleşen Binbaşı Mehmet Emin Yurdakul firar etti ve bir daha yakalanmadı. Firardayken "emekli olmayı" da başardı. *Derin Devletin Peşinde*, Necdet Açan Serhan Yedig, s. 50-51.

6 "Özel Timciden Eroin İtirafı", Ergun Aksoy, *Radikal*, 30 Mayıs 1998.

ton eroini İstanbul'a taşımıştı. Nevres Özalp'ın adı Van'da görev yaptığı sırada Senar Er'in babası Kadir Keremoğlu'nun kaçırılması olayında da geçti. Astsubay Bulut mahkemede bu ifadesini reddetti ve baskı altında Nevres Özalp'ın adını verdiğini söylediği için albay tahliye edildi.

II. MİT Raporu ve Susurluk

İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek'in 21 Eylül 1996 tarihinde yaptığı basın toplantısıyla açıkladığı yeni MİT Raporu başlangıçta hiç kimse tarafından önemsenmedi. Raporda Abdullah Çatlı, Haluk Kırcı, Abdurrahman Bulday, Sami Hoştan (Hoşnav olarak yazılmış), Sedat Peker, Mehmet Gözen, Ali Yasak gibi isimlerin Mehmet Ağar ve Korkut Eken tarafından yönetilen bir çete oluşturduğu belirtiliyordu. Ayrıca, Abdullah Çatlı'nın Mehmet Özmen veya Özbay adına düzenlenmiş kimlik kullandığı anlatılıyor, iş adresi ve ev telefonu gibi ince detaylar veriliyordu. İranlı uyuşturucu kaçakçılarının ve Tarık Ümit'in bu çete tarafından kaçırıldığı ve Korkut Eken'in isteği üzerine öldürüldüğü ileri sürülüyordu. Başrolde yine eroin kaçakçılığı ve kamu görevlileri vardı. Görünüşte PKK ve Dev-Sol gibi yasadışı örgütlere karşı istihbarat operasyonları yapmak amacıyla kurulan ekip uyuşturucu kaçakçılığı ve cinayetlerle suçlanıyordu.

MİT bir açıklama yaparak "herhangi bir kuruluşa verilen böyle bir rapor yoktur" demeyi tercih etti. Gazeteler raporu neredeyse görmezlikten geliyordu. Bu yüzden gündemden düşen ve itibar görmeyen bu rapor altı hafta sonra Susurluk'ta meydana gelen kazadan sonra deyim yerindeyse "patladı". Kazadan tam 43 gün önce MİT Raporu'nda açıklandığı gibi, Çatlı'nın üzerinden Mehmet Özbay kimliği çıkması ve Hüseyin Kocadağ ve Sedat Bucak'ın da arabada bulunması dikkatleri bir anda raporun üzerine çekti. Raporda ileri sürülen devlet çetesi iddiası Mehmet Ağar tarafından verilen "Yeşil Pasaport" ve "silah belgeleriyle" ete kemiğe büründü. Raporda dikkat çeken devlet çetesinin öldürdükleri PKK'ya finansman sağlayan uyuşturucu kaçakçılarıyla işbirliği içinde oldukları ifadesiydi. Rapor ağırlıkla MİT adına çalışan İranlı uyuşturucu kaçakçıları Aksar Simitko ve Lazım Esmaeili'nin öldürülmeleri ve Tarık Ümit'in kaçırılması olaylarına ilişkin ayrıntılar üzerinde duruyordu.

Raporun kaynağı yine Tarık Ümit'ti. Mehmet Eymür Tarık Ümit ile MİT görevlileri arasındaki görüşme notlarını 1998 yılında İstanbul DGM'ye delil olarak sunduğunda MİT raporunun kaynağının da bu kayıtlar olduğu anlaşıldı. Tarık Ümit Mehmet Eymür ve adamlarıyla düzenli olarak görüşüyordu.[7] Kaçırılmadan kısa bir süre önce MİT kaynaklarına önemli bilgiler vermişti.

Susurluk'taki kazadan sonra sadece MİT raporundaki iddialar doğrulanmış olmadı. Kaçakçı Hüseyin Baybaşin'in de ileri sürdüğü iddialar dikkat çekici bir nitelik aldı.

Baybaşin 24 Aralık 1995'te Hollanda'da gözaltına alınmıştı. Bu sırada 1994 yılında kendisiyle temas kuran eski bir emniyetçinin Dursun Karataş ve Behçet Cantürk'ün öldürülmesi için kendisine bir servet önerdiğini ileri sürdü. Kazadan birkaç ay önce Hollanda'daki hücresinde *Aydınlık* dergisine açıklamalar yapan Baybaşin Mehmet Ağar'la ilgili suçlamalarını tekrarladı ve kaçakçılığın camiler, dernekler ve kültür evleri bünyesinde yapıldığını ileri sürdü. Baybaşin NATO içindeki bir örgütlenmeden söz ediyor, pek çok politikacı ve bürokratın bu işin içinde olduğunu ileri sürüyordu.[8]

Hollanda Hükümeti Baybaşin'in iadesini isteyen Türk hükümetinden can güvenliği garantisi istemiş ve bu garanti verilmişti. Ancak Susurluk'taki kazada ortaya dökülen ilişkilerden sonra Hollanda mahkemeleri Baybaşin'in iddialarını ciddi bularak "Geçmişte siyasilerle işbirliği yaptığı ve can güvencesi olmadığı, hapishanede öldürülebileceği" gerekçesiyle Türkiye'ye iade edilmesini engelledi.

Susurluk Kazası'nın yaklaştığı günlerde MİT hem Çatlı'yı hem de benzer grupları yakından izliyordu. Mehmet Eymür atin.org adresindeki internet sitesinde bu faaliyetin detaylarını anlattı:

> "MİT Kontr-Terör Başkanlığı, 1995 yılı içinde Abdullah Çatlı dahil bu tip faaliyetler içinde olan kişi ve kuruluşlara ait 25 ayrı telefonun 1994-1995 yılları içerisinde farklı dönemlerini içeren görüşme dökümlerini, aranan telefon numaralarına ait

7 Mehmet Eymür Kanal D televizyonunda Tuncay Özkan ile yaptığı röportajda "İkinci MİT raporu dediğiniz konu yabancı değildir. Bizim resmi yazışmalarımız da vardır Bu tarafımdan yazılmıştır. Çok daha kapsamlıdır. O raporda bazı eksik ve ilaveler olduğunu ben gördüm. Kamuoyuna yansıyan yüzde 90 hatta fazlası bizim kalemimizden çıkmış şeylerdir" sözleriyle raporu üstlendi. *"Eymür: Keşke Yeşil Sağ Olsa"*, *Milliyet*, 10 Haziran 1998.

8 *Aydınlık*, 18 Mayıs 1996.

abone bilgileriyle birlikte, toplam 1756 aboneye ait 9512 görüşme bilgisini, özel bir bilgisayar programı vasıtasıyla inceleyerek ikili ve çoklu telefon ilişkileri ortaya çıkarttı, fiş kaydına rastlanan şahıslar için 755 sayfa tutarındaki 3468 adet fiş kaydını inceledi ve benzerliği bulunan 1101 isim için fiş tetkiki yaptı ve bunlardan 495'i için aynı kişi adına açılmış fiş kayıtlarına rastladı. Durumları önemli görülen kilit şahıslar hakkında tetkik tahkik çalışmaları yaparak bu telefon abonelerinin kimlik bilgilerinin derlenmesine ve gerçek telefon kullanıcıları olup olmadıklarının tespitine çalıştı. Önemli veriler elde edilen bu çalışma Nisan 1995'te sonuçlandırıldı."[9]

3 Kasım 1996 günü Susurluk'ta meydana gelen kaza bir skandala dönüşürken daha önce kamuoyuna yansıyan ve yansımayan pek çok olay da Susurluk Skandalı'nın şemsiyesi altında soruşturuldu. MİT raporu sadece Emniyet Genel Müdürlüğü çevresindeki paramiliter grubu hedef almıştı. Ancak Susurluk kazasından sonra bütün taraflar ellerindeki malzemeyi ortaya dökmeye başladı. Topal, Cantürk, Ersever gibi cinayetler, Yüksekova, Kocaeli gibi çetelerle ilgili ayrıntılar kamuoyuna yansıdı.

Mehmet Ali Yaprak'ın kaçırılması kamuoyunda yeteri kadar yankı bulmasa da "skandalın" en önemli ayrıntılarından birini oluşturuyordu. Gaziantep'te uyuşturucu kaçakçılığı ile tanınan ve aralarında yerel Yaprak TV'nin de bulunduğu pek çok şirketin sahibi olan Mehmet Ali Yaprak 25 Mayıs 1996 tarihinde kaçırılmıştı. Yaprak TV binasının önünden kendilerini polis olarak tanıtıp emniyete götüreceklerini söyleyen kişiler tarafından bir otomobile bindirilmiş ve elleri, ayakları ve gözleri bağlanarak kaçırılmıştı. Savcılık iddianamesine göre Yaprak Siverek'in bir köyüne götürülmüş ve 15 milyon mark fidye istenmişti. Pazarlıklar sonucu ödenen 3 milyon marktan sonra 6 gün rehin tutulan Yaprak Hilvan girişinde serbest bırakıldı. Savcı olayda Mehmet Yahya Efe, Turgay Maraşlı, Müfit Sement, Haluk Kırcı gibi tanınmış MHP'liler vardı. Gaziantep 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davanın sonucunda "delil yokluğu", mağdurun şikâyetçi olmaması ve sanıkları teşhis edememesi gibi nedenlerle sanıklar hakkında delil yetersizliğinden beraat kararı verildi.

Kutlu Savaş Susurluk Raporu'nda Topal cinayeti ile ilişkilendir-

9 "MİT Mercedes'i Takip Etmiyordu", *www.atin.org*, 17 Ekim 2002.

diği bu olaya ayrıntılı olarak yer verdi. MİT 30 Kasım 1997 günü Kutlu Savaş'a verdiği brifingte Mehmet Ali Yaprak'ın 24 Aralık 1995 seçimlerinden önce Mehmet Ağar için DYP'ye 500 milyar lira verdiğini, ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü Özel Harekât Dairesi Başkanı İbrahim Şahin'e de 100 milyar lira rüşvet verdiğini anlattı. MİT'e göre bu paraları duyan Abdullah Çatlı ekibi Yaprak'ı kaçırmıştı. Mehmet Eymür kaçırılma olayıyla ilgili olarak kendisinden yardım isteyen Haluk Koral'a da 'Yaprak'ın Çatlı tarafından kaçırıldığı' duyumunu iletmiş ve Bucak'larla görüşmesinin yararlı olabileceğini söylemişti. Yaprak'ın serbest bırakılmasından sonra MİT görevlilerinden Müfit Sement'in de olaya karıştığı, Yaprak'ın kaçırıldığı otomobilden parmak izlerinin çıktığı anlaşılmıştı. Kutlu Savaş raporunun en ağır yargılarından birine bu olayda yer verirken, "Bu arada saygın bir kuruluş olan MİT'in eski mensuplarının (Müfit Sement, Hasan Aydostlu) gibi şahısların nasıl bir ilişki içinde oldukları, yine saygın bir kuruluş olan Emniyat Teşkilâtı'nın uyuşturucu imalatını durdurmak değil, diğer uyuşturucu tacirlerinin hizmetine girdiğini gösteren acı bir örnek olduğu belirtilmelidir," diyordu.

Susurluk kazasından bir ay sonra başka bir skandalda da yine kara para ve uyuşturucu şüphesi vardı. 12 Aralık 1996 günü Atatürk Havaalanı'nda üzerinde 28 milyar lira karşılığı Peseta, Mark, Esküdo ve Florin bulunan bir valizle yakalanan Dilek Örnek'in ifadesi yine özel timcilere uzanıyordu. Daha önce 58 sefer daha yaptığını anlatan Örnek her seferde 3 bin dolar aldığını, parayı Özel Harekât Dairesi'nde görevli polislerden Ayhan Akça'ya teslim edeceğini söyledi. Adı Tarık Ümit'in kaçırılmasına da karışan Akça Azer Döviz Bürosu'nun ortakları Abdullatif ve Abdullah Alakel kardeşler ile yakın ilişki içindeydi. Silah alışverişi yapmıştı ve Alakel kardeşlere ait bir BMW'yi üç ay önce üzerine geçirmişti. Yine 1995 yılı başında yakalanan 1,5 ton baz morfinin sahibi olduğu ileri sürülen Hurşit Han da ifadesinde Azer Döviz'den söz etmişti.

Susurluk kamuoyunda tartışılırken 1997 yılı başında Frankfurt Eyalet Mahkemesi yargıcının sözleri uyuşturucu kaçakçılığı ile Başbakan Tansu Çiller'i ilişkilendirdi. Alman DPA Ajansı'nın geçtiği habere göre yargıç Rolf Schwalbe 17. Ceza Dairesi'nin bir kararında "Türk hükümeti ve Başbakan Tansu Çiller'in uyuşturucu kaçakçılığını himaye ettiğini" ileri sürmüştü. Bu sözlerin gazete

ve televizyonlarda "şırıngalı bayrak" ile verilmesi Türkiye'de büyük tepki yarattı. Türkiye iki günde Almanya'ya dört ayrı nota verdi ve olay bir siyasi krize dönüştü.[10] Sanki tarih tekerrür ediyor '30'lu yıllardakine benzer biçimde Türkiye Cumhuriyeti bir kez daha uluslararası kamuoyunda "uyuşturucunun kaynağı" olarak gösteriliyordu.

Yargıdaki Çürüme

Uyuşturucu maddelerin üretimi, kullanımı, satışı ve ihracı konusunda yapılan sık değişiklikler, ortaya karmaşık bir mevzuat çıkardı. Ancak yasal düzenlemelerle, pratik işleyiş arasında bazen dikkat çekici boyutlarda farklar vardı. 1952 yılından sonra yapılan düzenlemeyle uyuşturucu ticaretinde idam cezaları öngörülmüştü. 1991 yılına kadar uygulamada kalan bu düzenlemeye rağmen, tek bir uyuşturucu kaçakçısına bile idam cezası verilemedi. Adaletin işleyişi aynı dönemde adi ve siyasi suçlarla yaklaşık 60 kişinin idam sehpasına çıkmasını sağlamıştı.

'80'li yılların başından itibaren ortaya çıkan irili ufaklı skandallarda mafyanın bürokrasiden sonra yargıyı da etki altına alma çabası içinde olduğunu gözlemek mümkündü. Yargıdaki tuhaflık kimi zaman gazete haberleri, kimi zaman resmi devlet raporlarıyla gün ışığına çıktı. 17 Ocak 1992 gecesi İstanbul'a yapılan rutin kontrollerden birinde bir Mercedes'i çeviren polis, içeride ünlü uyuşturucu kaçakçısı ve Magaryanların Türkiye'deki adamı olan Çillo lakaplı Mehmet Yıldırım'la karşılaştı. Mehmet Yıldırım'ın ilişkileri Turan Çevik'ten Mehmet Çelikel'e, Muhammed Celal Zehebi'ye kadar yeraltı dünyasının ve hayali ihracatın önemli isimleriyle anılıyordu. Ancak çevrilen otomobilde Mehmet Yıldırım'ın yanında hiç olmayacak bir isim vardı; DGM savcılarından Cemalettin Çelik! Çelik kısa bir süre önce Mehmet Yıldırım'ı idamla yargılayan ancak delil yetersizliğinden beraatine karar veren mahkemenin üyesiydi. Dahası birkaç gün sonra Çillo Mehmet'in bürosunda arama yapan polis kasada Magaryan kardeşlerle iş yapan Türklere ait bir listeyi içeren "çok gizli" bir rapor buldu. İsviçre Adalet Bakanlığı tarafından Türk yetkililere teslim edilen bu raporun aslı Emniyet Genel Müdürlüğü'nde bulunuyordu. Kopyaları

10 "Almanya ile Kriz", *Hürriyet*, 23 Ocak 1997.

ise İstanbul Emniyet Müdürlüğü, MİT ve İstanbul DGM Başsavcılığı'ndaydı. Çillo Mehmet ile savcının sadece aynı otomobilde seyahat etmedikleri açıktı, ancak olay daha fazla soruşturulmadı.

Aynı yıl İsveç'te uyuşturucu kaçakçılığından 12 yıl hapse mahkûm olan Heybet ve Ali Ay kardeşler cezalarını çekmek üzere gizlice Türkiye'ye getirilmiş, ancak iki kardeş getirildikleri gün önce DGM tarafından, sonra da bir savcı tarafından serbest bırakılmıştı.[11]

Bir başka sarsıcı gelişme 1995 yılında yaşandı. Dönemin DGM Başsavcısı Erdal Gökçen "rüşvet iddialarının" yaygınlaşması ve dönemin bazı savcı-hâkimlerinin rüşvet nedeniyle görevlerinden alınmaları üzerine Adalet Bakanlığı müfettişlerini göreve çağırdı. 1995 yılında başlayan soruşturma kısa sürede sonuçlandı. Aralarında hâkim ve savcıların da bulunduğu 32 soruşturma tanığından 30'u rüşveti kabulleniyordu. Suçlamalar Adalet Bakanlığı'na, Yargıtay üyelerine kadar uzanıyordu. Adalet Bakanlığı Başmüfettişi Yılmaz Poyraz'ca hazırlanan 400 sayfalık raporda milyon dolarlık rüşvetler karşılığı özellikle uyuşturucu sanıklarını beraat ettiren hâkim ve savcılardan söz ediliyordu. Hâkim ve savcıların suçları bazen kuvvetli delillere rağmen sanıkları beraat ettirmek, uluslararası kaçakçılık dosyalarından elebaşıları görmezden gelmek, toplu kaçakçılık suçunu bireysel suça dönüştürmek gibi hukuk ayıplarıydı. Yapılan soruşturma sonucu DGM'de bir fiyat rayici de ortaya çıkmıştı. Uyuşturucu kaçakçılıklarında beraat için tarife 1 milyon dolardan başlıyor, liste yapılan işe göre yüz bin dolarlar, pahalı hediyelerle sürüyordu.[12] Poyraz'ın raporundan sonra üç yargıç meslekten çıkarılırken, soruşturmada adı geçen yargıçlardan bir bölüm de başka mahkemelere atanarak sürgün edildi.

Yargı mensuplarının yasadışı işlerle uğraşanlarla ilişkileri hep sorun yarattı. 1999 yılında Sarıyer Cumhuriyet Savcısı Ertaç Giray kesinleşmiş hapis cezası bulunduğu için aranan Banker Bako'yu evinde sakladığı için yargılandı. Bir yıl sonra İstanbul DGM Başsavcısı Oktar Çakır, aranan kanun kaçağı Melik Giray'ın otomobiliyle Ankara'ya giderken kaza yaptı. Kazada ölen Melik Giray cezaevleri ihalelerinde söz sahibiydi ve yeraltı dünyasıyla yakın ilişkisi vardı. Çakır görevinden alındı.

---

11 *Hürriyet*, 21 Mart 1992.

12 "Adalet'te Durum İçler Acısı" Sedef Şenkal, Ersin Bal, *Sabah*, 10 Mart 1998.

Futbol ve Kaçakçılar

1980-81 sezonunda, futbol dünyasının pek de alışık olmadığı bir şey yaşandı. Gaziantepspor, Altay deplasmanı için geldiği İzmir'de, Çiğli Havaalanı'nda polis tarafından didik didik arandı. Takımın futbol toplarını bile keserek içine bakan polis eroin arıyordu. Aramadan bir şey elde edilemedi. Gaziantepspor bütün topları kesildiği için Altay'dan emanet aldığı toplarla antrenman yapabildi. İzmir Polisi'ni harekete geçiren şey kulüp başkanı Halil Kırmızı'nın eroin ve silah kaçakçılığı yaptığı yolundaki şüpheleri di. Kırmızı kısa bir süre sonra kiralık bir katil tarafından öldürüldü. Cinayetin gerisinde eroin kaçakçılığına ilişkin bir anlaşmazlık yattığı ileri sürüldü, ancak soruşturma sonuçsuz kaldı. Daha da ilginci ölen başkanın yerine bu defa kaçakçılıkla, özellikle eroinle ilişkisi tartışılmayacak bir ismin, Halil Havar'ın seçilmesiydi. Babadan kaçakçı olan Halil Havar Hollanda'da uyuşurucu işini kontrol eden en önemli Türk babalardan biriydi. Fakat başkanlığın tadına varamadı. Birkaç hafta sonra İnterpol'deki hayli kalın dosyası nedeniyle eroin kaçakçılığından tutuklandı.

Gaziantepspor bu defa Fenerbahçe ile yapacağı maç için İstanbul'a inmişti. Yeşilköy Havaalanı'nda İzmir'dekine benzer bir karşılama yapıldı. Polisler futbolcuları ayakkabılarının içine varana kadar aradı, hatta tozluklarını bile silkelediler. Bu defa farklı olan polisin futbol toplarını kesmeyip, havalarını indirerek tartıya sokmalarıydı. Futbolcular bu zorlu deplasmanlarla uğraşırken, başkan da kendisini mahkemeye götüren iki jandarma ve bir başçavuşun arasından kaçıp gitti. Gaziantep'in her iki başkanı da babaoğul Kısacık'lar, Hasan Nehir ve Ahmet Erdem gibi büyük kaçakçıların yakın çevresindendi.[13] Kaçakçılıkla futbol kulüplerinin yakınlığı Gaziantep Kulübü'yle başlamamıştı. Daha otuzlu yıllarda Galatasaray Kulübü başkanlığı da yapan Ahmet Robenson'un Amerika'ya uyuşturucu kaçırdığından şüpheleniliyordu. Futbol kulüplerinin yöneticilerine getirdiği dokunulmazlık ve ün, kaçakçıların her zaman ilgisini çekmişti. 19 Temmuz 1985'te Fenerbahçe futbol takımının Münih Havaalanı'nda didik didik aranması da benzer bir kuşkuya dayanıyordu. Ancak aramadan hiçbir şey bulunamadı. Fenerbahçe'nin karizmatik başkanı Ali Şen 1963

13 "Beyaz Ölüm", Yıldırım Çavlı, Kasım Gence, Oktay Özeskici, 7. bölüm, *Hürriyet*, 18 Ocak 1983.

yılında Danimarka'nın Roadbyhaum kentinde uyuşturucu ile yakalanmış ve 1,5 yıl cezaevinde kalmıştı.[14] Şen ortakları tarafından dolandırıldığında tahsilat için Çakıcı'ya başvurmuş, tahsilat kendiliğinden halledilince Çakıcı'nın komisyonunu ödememiş ve bu yüzden de komisyona kefil olan yine eski Fenerbahçe başkanlarından Emin Cankurtaran Çakıcı'nın adamları tarafından ayağından vurulmuştu. Ali Şen 1997 yılında Susurluk Davası'nın sanıkları arasında yer alan uyuşturucu kaçakçılığından sabıkalı Sami Hoştan ile ortak olarak bir şirket de kurdu.

Yeraltı dünyasıyla kulüpler arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkarlara dayanıyordu. Bir MİT mensubu olan Süleyman Seba 1982 yılındaki Beşiktaş Kongresi'nde seçilirken salonun "güvenliği" Alaaddin Çakıcı'nın 50 adamına emanet edilmişti. Bu dönemde Ertan Sert ve Turan Çevik'in kulübe parasal destek sağladığı da ileri sürülüyordu.

Başkanlarıyla ün kazanan kulüplerden biri de Malatyaspor'du. Malatyaspor başkanlarının uyuşturucu ve yasadışı işlerle ilgisi vardı.[15] Malatyaspor'da hayali ihracatçı Turan Çevik, Uyuşturucu Kaçakçısı Nurettin Güven ve yine uyuşturucu kaçakçılığından hüküm giymiş Oral Çelik sırayla başkanlık koltuğuna oturdu. Nurettin Güven Brezilya'nın ünlü futbolcuları Eder, Carlos ve Serginho'yu Malatyaspor'a getirmiş, hatta Maradona için görüşmeler yaptıkları yolunda demeçler de vermişti. Futbol ve yeraltı dünyası arasındaki ilişki en belirgin biçimde 1997 yılı sonundaki federasyon başkanlığı seçimlerinde ortaya çıktı. Görünürde seçimlere üç aday katılmıştı.

Perde arkasında çarpışanlar MİT'in kontrolündeki Alaaddin Çakıcı ve Sedat Peker ile Emniyet'in desteklediği Susurluk çetesiydi. Çakıcı ekibi adaylardan Mustafa Kefeli'yi, Ağar ekibi ise Haluk Ulusoy'u destekliyordu. Çakıcı Kefeli için kulis yaparken Mehmet Ali Yılmaz, Ali Şen, Celal Doğan gibi isimlerle ilişki kurmuş, bu isimlerin desteğini almıştı. Her iki taraf da delegelerin bulunduğu Ankara Sheraton Oteli'nde müthiş bir "kulis" faaliyetine girişmişti. Çakıcı ve Peker'in adamları nazik bir dille Alp Yalman'ın adaylıktan çekilmesini sağlarken, Ağar'ın desteklediği Haluk Ulusoy için Ağar Korkut Eken'i delegeleri ikna et-

14 *Tempo*, 30 Ekim 1996.

15 "Önce Bedava Veriyorlar", *Nokta*, 17 Şubat 1985 s. 28.

mesi için otele göndermişti. Sonuçta seçimi Ulusoy kazandı. Çakıcı'nın tehditleri sürdü ancak Galatasaray Kulübü yöneticilerinden Ergun Gürsoy'un arabuluculuğuyla taraflar barıştılar. Sadece gazeteci Hıncal Uluç'un yazdığı bu olaylar Ankara Başsavcılığı tarafından soruşturuldu, ancak dosya bir sonuca varmadan kapandı.[16]

Susurluk çetesi üyelerinden Ali Fevzi Bir gazetelerde "Susurlukspor" olarak anılan Özsahrayıcedid kulübünün başkanlığını yapmış, yönetimde de uyuşturucu kaçakçılığından sabıkası bulunan Sami Hoştan'a yer vermişti. Hoştan aynı günlerde Fenerbahçe Kulübü eski başkanı Ali Şen ile ortak olmuştu. Özsahrayıcedidspor yöneticilerinden aldığı "güçle" 3. lige kadar çıktı. Ali Fevzi Bir bir başka skandalda da başroldeydi. Kadıköy Cumhuriyet Savcılığı tarafından düzenlenen iddianameye göre Ali Fevzi Bir hakemlere kadın sağlayarak birinci lig maçlarında şike yapıyor ve bahisleri yönlendirerek para kazanıyordu. Önemli hakemlerin ve teknik direktörlerin karıştığı bu skandal mahkemenin telefon kayıtlarını delil olarak kabul etmemesi nedeniyle sonuçsuz kalacaktı.[17]

'90'lı yılların ikinci yarısından sonra yeraltı dünyasıyla kulüpler arasındaki ilişki perde arkasından perde önüne çıkıyordu. Sedat Peker'in kardeşi Vedat Peker Rizespor'un ikinci başkanı seçilmiş, ayrıca Peker "çete" davasında Trabzonspor Kulübü'nün ikinci başkanı Atilla Yıldırım ile birlikte yargılanmıştı. Yine bu davada yargılanan Mecnur Odyakmaz da Sivasspor yönetimine girmişti. Peker Fenerbahçe Kulübü Başkanı Aziz Yıldırım ile kaçak olduğu dönemde görüşecek kadar yakın bir ilişkiye sahipti. Benzer biçimde Alaaddin Çakıcı'nın kardeşi Gencay Çakıcı da 3. ligdeki Arsinspor'un başkanlığına seçildi. Galatasaray'ın Avrupa kupalarında başarılı olduğu dönemde kulüp başkanı Faruk Süren ünlü hayali ihracatçılar Orhan Aslıtürk ve Muhammet Ciğer'le birlikte "naylon fatura" kullandığı için yargılanıyordu. Süren'in pek çok şirketi hayali ihracata karışmıştı. 2001 yılı başında Yunanistan'da yakalanan 520 kilo eroinin sahibi de Kocaelispor Başkan Yardımcısı Mustafa Karslı'ydı. Karslı 1992 yılında 44 kilo eroinle yakalanmış ve 5 yıl cezaevinde kalıp çıkmıştı. Kocaelinde kum ocak-

16 Ecevit Kılıç, *Kirli Kramponlar, Futbol ve Mafya*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004, s. 57-59.

17 Ecevit Kılıç, *Kirli Kramponlar*, s. 71-124.

ları işleten, belediyeden ihaleler alan saygın bir işadamıydı. Ancak Urfi Çetinkaya ile birlikte çalışıyordu.[18]

Ajan X'ler, Ödüller ve Kirli Polisler

Narkotik operasyonları duyuran haberler hep aynı sözcüklerle başlar: "Bir ihbar üzerine". Gerçekten de operasyonların elektronik dinleme ve izleme mekanizmaları kadar, ihbarlar üzerine kurulu olması, narkotik operasyonlarda kullanılan ajanlar ve bunlara verilen ödüller buzdağının görünmeyen kısmını oluşturuyor. Ve sık sık soru işaretlerine yol açıyor. Genellikle küçük miktarlarda alışveriş yapmalarına göz yumulan bu ajanlar bazen iki taraflı hareket ediyor ve polis için küçük partiyi yakalatırken, mafya hesabına da büyük partinin geçmesini sağlıyor. Kaçakçılığı ihbar edenlere verilen ödülün uyuşturucuyu da kapsaması 1983 yılında Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun'da yapılan yasal düzenleme ile gerçekleşti. Yasanın 60. maddesine göre muhbir ve müsadirlere ikramiye verilmesi öngörüldü.

Ajan X olarak adlandırılan ve bazen yüzbinlerce dolar ödül alan bu muhbirlerin kimliğini bir tek operasyonu yapan birimin başındaki emniyet müdürü biliyor ve yasal olarak da bu kimliği hiç kimseye açıklamak gibi bir zorunluluğu yok. Yine muhbirler 1918 sayılı yasaya göre duruşmalarda kendi istekleri dışında tanıklık yapmama hakkına sahipler. Ajanlar ödüllerinin yarısını ihbar ettikleri partinin yakalanmasından sonra kamu davası açılmasını izleyen üç ay içinde, kalan yarısını da müsadere kararının kesinleşmesinden sonraki üç ay içinde alıyor. Ödemeler eroin için Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü, baz morfin, afyon ve esrar için Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından yapılıyor. Maliye Bakanlığı tarafından aktarılan ödenekle karşılanan ikramiyelerin tutarı bazen trilyonlarca liraya ulaşabiliyor. Operasyona katılan polisler de ödülden payını alıyor. Ödül sabit bir göstergenin memur maaş katsayısı ile çarpımının ele geçen uyuşturucunun kilosuyla çarpımıyla belirleniyor. Bu rakamın yarısı ihbarcıya yarısı da operasyona katılan güvenlik görevlilerine dağıtılıyor. Yasalara göre muhbire verilen ikramiyenin bir sınırı yok, ancak operasyon ekibine dağıtılan para bir yılda Başbakanlık

18 "Kocaelispor'da Eroinci Şoku", *Sabah*, 7 Ocak 2001.

müsteşarı maaşının 20 katını geçemiyor. Sağlık Bakanlığı 1998 yılında 165 kaçakçılık olayında 216 milyar lirası müsadirlere ve 110 milyar lirası muhbirlere olmak üzere 326 milyar lira ikramiye ödedi.

Muhbirlere Ödenen İkramiye

Yıl	Yakalama	Muhbir sayısı	Toplam ödeme (milyar TL)	Milyon $
1988	2763	212	1.3	0.9
1989	2822	234	2.2	1.0
1990	1781	112	3.8	1.4
1991	2467	118	11.0	2.7
1992	6535	422	29.6	4.2
1993	2199	94	32.2 (İlk altı ay)	2.9

Kaynak: "Uyuşturucu Kaçakçıları da Muhbirleri de Zengin Ediyor", Vural Ergül, *EP*, 29 Ağustos-5 Eylül 1993.

1993 yılında *EP* dergisine açıklamalar yapan ajanlardan biri, C.S. isimli muhbir "Ben kendimi ödül avcısı olarak tanımlıyorum. İçinde yer aldığım uyuşturucu âleminde olup bitenleri biliyorum. Şebekelerin içindeyim, çevresindeyim. Bir biçimde uyuşturucu bulunduğunu öğrenirsem hesabını kitabını yapıyorum. Yakalatıracağım uyuşturucunun saflık oranı ne, kaç kilo? Yani elime ne kadar ikramiye geçer? Önce bunu hesaplıyorum, sonra bakıyorum, uyuşturucuyu yakalattığımda ihbarın benden çıktığı belli olur mu? Daha doğrusu girdiğim riziko alacağım ikramiyeye değer mi. Buna bakıyorum. Evet dersem, gözümü kırpmadan işin içine giriyorum" diyordu. Muhbir C.S. "Polisin ihbarcının kim olduğunu gizleyebileceği aklınıza nasıl yattı?" sorusuna da "Çok kimsenin aklına yatmaz. Çünkü akıl alacak şey değil. Şüpheyi iş edinmiş bu adamların o kadar açık gerçekleri göremeyişini anlamak mümkün değil. Tabii şüphe bazen insanın gözünü de kör edebiliyor" cevabını veriyor. Muhbir C.S.'ye göre ihbarda bulunup ikramiyesini alan, ama hapis de yatan pek çok sağlamcı muhbir de var! Ajanların narkotik dünyasının içinde yeralması beraberinde pek çok sorunu da getiriyor. Öncelikle ajanlarla kurulan ilişkiler özellikle narkotik, istihbarat, kaçakçılık ve organize suçlar gibi birimlerinde çalışan zaman zaman polislerin bu dünyaya "hızlıca" girmesine de yol açabiliyor. Ve bu yakın temas mesafesi yüzünden kaçakçılarla işbirliği yapan kirli polisler her zaman varoluyor.

Polis müdürleri de artık sadece rüşvet ya da korumayla yetinmiyor, bizzat eroin paketlerine dokunuyorlardı. İstanbul Narkotik Şube Müdürlüğü'ne atanmaya hazırlanan bir polis müdürü olan Zahit Avcıbaşoğlu, 15 Aralık 1979'da Ankara'da yapılan bir eroin operasyonunda tesadüfen yakalandı. Avcıbaşoğlu Nizamettin Kılıç adlı bir kaçakçının çetesinde yer alıyordu ve AP hükümeti döneminde İstanbul Narkotik Şube Müdürlüğü'ne getirilmesi düşünülmüştü.[19]

Benzer biçimde 1992 yılı başında eroin kaçakçılığı yaparken yakalanan bir polis emniyet müdürü rütbesi taşıyordu. Hollanda polisi bir operasyon sırasında dinlediği telefonlarda taraflardan birine "müdürüm" diye hitap edilen bir konuşma kaydetmişti. Hollanda'nın Arnheim kentinde bir otel odasında konuşan müdürün kimliği kısa sürede anlaşıldı. Bilecik Güvenlik Şube Müdürü Şevket Zelzele! Konuşmada müdüre teslim edilen malın eksik çıktığı ve tamamlanması gerektiği anlatılıyordu. Zelzele rapor alarak yurtdışına gitmiş ve kaçakçılarla eroin pazarlığı yaparken yakalanmıştı. Şevket Zelzele 1986 yılında döviz ve sahte para olayına karıştığı için polislikten çıkarılmış, ancak mahkeme kararıyla geri dönmüştü.[20]

1996 yılında İstanbul Narkotik Şube'de de çalışmış eski polis komiserlerinden Hüseyin Polat'ın iki kişiyi öldürdüğü için yargılandığı davada ileri sürülenler de şaşırtıcıydı. Maktul Hidayet Bozçiçek'in eşi Güllü Bozçiçek mahkemede "Kocam sanığın Cavit Kocakaya'yı kaçırarak borcunu tahsil etmesi için yardım etmişti. Kısa bir süre sonra eve telefon eden Polat eşimden İngiltere'deki eroini satmasında aracı olmasını istedi. Kocam da eroini yarısı peşin, yarısı çekle sattı. Çek karşılıksız çıkınca da eşimi öldürdü".[21]

Bora Barış Güler Cinayeti

Bahçelievler'de 3 Aralık 1997 gecesi patlayan silahlar ve bir narkotik komiserinin vurulmasının ardından ortaya dökülen ilişkiler Lucky S'ten İstanbul polisine ve Ajan X'lere uzanan kirli ilişkilerin ortasında gerçekleşmişti. O gece Komiser Bora Barış Güler hayli kuşkulu biçimde öldürüldü. Polis tarafından verilen ilk bil-

19 Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, s. 109-110.

20 *Hürriyet*, 8 Şubat 1991.

21 "Eski Narkotikçiye Bir Suçlama Daha", Cumhur Elmas, *Sabah*, 25 Ocak 1996.

giye göre 25 yaşındaki Güler alıcı kılığında uyuşturucu satıcısı Nazmi Deliktaş ile pazarlığa girişmiş ve Deliktaş'ı yakalamıştı. Satıcı üzerine gizlediği silahla aniden ateş açmış ve komiseri öldürmüştü. Zanlı Nazmi Deliktaş birkaç gün sonra Edirne'de yurtdışına çıkma hazırlığı yaparken yakalandı. Kaçtığı otomobil Edirne polisinden sonra bir de İstanbul Narkotik Şube'de aranmış ve yarım kilo da eroin bulunmuştu. Ancak katil zanlısı Nazmi Deliktaş mahkemede bambaşka şeyler anlattı. Deliktaş uyuşturucu satıcısı değil "narkotik ajanı" olduğunu söylüyordu. Komiser Yardımcısı Ertuğrul Erdil'e bağlı olarak çalıştığını anlatan Deliktaş bir uyuşturucu operasyonu için takibe aldıkları Ünal Okan adlı kişiyle dostluk kurmuştu ve operasyondan hemen önce Okan'ın polis memuru Bora Barış Güler tarafından yarım kilo esrarla yakalandığını ve 100 milyon lira karşılığında serbest bırakıldığını öğrenmişti. Deliktaş, "Bunu bilen Güler, olay günü beni tehdit ediyordu. İtiş kakış sırasında polis memuru Halil Cincik tarafından vuruldu. Suçu benim üzerime yıkmak istiyorlar" dedi. Deliktaş çatışmada Halil Cincik'in de beylik tabancasını almış ve kaçmıştı. Aylarca süren mahkeme sırasında Bora Barış Güler'i öldüren mermi çekirdeği uzun süre bulunamadı. Mahkemede Komiser Ertuğrul Erdir, Deliktaş'ın bir ajan olduğunu doğruladı.

Bu sarsıcı iddialar kamuoyunda pek de yankı uyandırmazken Nazmi Deliktaş bu açıklamasını yaptıktan sonra Metris Cezaevi'nde Azmi Derin isimli bir tutuklu tarafından tabancayla vuruldu. Azmi Derin yeraltı dünyasının ünlü isimlerinden Ayvaz Korkmaz'ın adamıydı. Deliktaş'ı ölümden kurtaran infaz koruma memuru Veli Ünal oldu. Ancak Veli Ünal da bu tuhaf gücün gazabından kurtulamadı. Birkaç hafta sonra evinden çıkarken kimliği belirsiz kişilerin silahlı saldırısında 11 kurşun yarası aldı ve ancak felçli olarak kurtulabildi.

Bora Barış Güler cinayetindeki tuhaflıklar mahkeme aşamasında da sürdü. Yakın mesafeden ateş edilen Güler'in vücudundan çıkartılan ve ateşlendiği silahın belirlenmesiyle cinayete de ışık tutacak olan mermi çekirdeği sekiz ay boyunca bulunamadı. Adli Tıp Kurumu maktulden çıkan mermi çekirdeğini belirleyememişti. Sanık Deliktaş'ın isteği üzerine mahkeme Adli Tıp'tan mermi çekirdeğinin hangi silahtan atıldığının ve maktulün üzerinden çıkıp çıkmadığının belirlenmesini istedi. Adli Tıp merminin hangi silahtan çıktığını tespit etmişti, ancak maktulün üzerinden çıkıp

çıkmadığını belirleyemedi. Nazmi Deliktaş polisin "mühürlü zarf içinde" aldığı mermiyi yok ettiğini ileri sürüyordu.

O gece izinli olan Güler gelen bir telefonla evinden çıkmış ve bir başka polisle buluşarak olay yerine gelmişti. Üç ay önce bir başka çatışmada eroin satıcısı Yüksel Yılmazer tarafından ayağından vurulan Güler bu operasyona hiç kimseye haber vermeden gelmişti. Deliktaş ile Bahçelievler'de buluşmuşlardı. Görgü tanıkları yaklaşık 10 el ateş edildiğini söylüyorlardı. Ve Bora Barış Güler yakın mesafeden ateş edilerek öldürülmüştü. Mahkemede tanıklık yapan polisler arasında da bir gerilim hissediliyordu. Nazmi Deliktaş'ın ajanlığını yaptığı Ertuğrul Erdir ile Ercan Çakmak arasında bir çekişme vardı.

Yıllar süren bu davada Nazmi Deliktaş Bora Barış Güleri cinayetinin faili olarak mahkûm edildi. Cinayetin en önemli tanıklardan biri olan, başkomiserin ajanlığını yapan Ünal Okan da bir uyuşturucu bağımlısıydı. Bu önemli tanık Nazmi Deliktaş'ın cezaevinde vurulmasından 15 gün önce Kasımpaşa'da bir futbol sahasında aşırı dozda uyuşturucu almış olarak ölü bulundu. Tuhaf ölümler bununla da bitmedi. Adı pek çok spekülasyona karışan ve bu davada da geçen Narkotik Şube Müdürü Ferruh Tankuş'un eski şoförü olan Mehmet Yavuz Avcılar'da yine çok şüpheli bir trafik kazasında öldü. Ayvaz Korkmaz ifadesinde Nazmi Deliktaş'ın vurulması isteğinin Tankuş'un şoförü Mehmet Yavuz aracılığıyla istediğini anlatmıştı. Bora Barış Güler'in ölümünden sonra yaşanan skandallarda da Tankuş ismi hep ön plandaydı.

Tankuş Depremi

Üçüncü sınıf emniyet müdürü olarak İstanbul Narkotik Şube'nin başında bulunan Ferruh Tankuş'un 14 Aralık 1998 günü görevden alınması bir skandala yol açtı. Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'ne atanan Tankuş Narkotik Şube'nin brifing salonunda bir basın toplantısı düzenledi. Önce yaptıkları çalışmalar sonucunda yaklaşık 5 ton uyuşturucunun yakalandığını anlatan Tankuş birdenbire gazetecileri bile şaşırtacak kadar sert konuşmaya başladı:

> "Bu sabah aldığım bilgilere göre çalışmalarımızdan rahatsız olan uyuşturucu kaçakçıları bazı emniyet üst düzey yetkililerine 4 milyon dolar vermişlerdir. İstanbul ve Mersin Narkotik

Şube Müdürlüğü ekiplerinin ortaklaşa yaptıkları operasyonda ele geçirilen 375 kilo eroinin mal sahibi Sultan Doğan'ın incelenmesi gerekir. Doğan emniyetteki yakın dostlarına bu 4 milyon doları vermiştir."

Tankuş Doğan'ın ortağı olan ve uyuşturucu kaçakçılığı suçundan cezaevinde bulunan kuyumcu Yasin Uno'nun İstanbul Emniyet Müdürü Hasan Özdemir'e Mersin Emniyet Müdürü olduğu sırada bir villa hediye ettiğini ve bu olayın örtbas edildiğini de ileri sürdü. Özdemir'in oğlunun Etiler'de 150 milyar liraya bir villa satın aldığını da söyleyen Tankuş Özdemir için "İstanbul'dan İzmir'e atanan kişi" diyordu.

Ferruh Tankuş Emniyette Ağar-Erkan ikilisine yakın ve MHP eğilimli bir polis olarak tanınıyordu. Ağar tarafından Elazığ'a İstihbarat Şube Müdürü olarak atanmıştı. Görevden alındığı sırada hakkında 13 ayrı soruşturma süren Tankuş '80'li yıllarda Ankara Emniyeti'nden DAL olarak bilinen bir ekipte de çalışmış ve işkenceyle adam öldürülmesi suçlamasıyla soruşturulmuş, ancak suçsuz bulunmuştu. Açıklamalarının ardından Tankuş Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü görevinden de alındı ve iki mülkiye müfettişi olayı soruşturmaya girişti. Tankuş hakkında iki de ceza davası açıldı. Polislikten uzaklaştırılan Tankuş disiplin cezalarının affedilmesinin ardından göreve iade için İçişleri Bakanlığı'na başvurdu. Tankuş'un bu talebi önce reddedildi, ancak Tankuş idare mahkemesi kararıyla görevine geri döndü.

Şüpheli Bir Ölüm: Hüseyin Uzun

Tankuş'un yarattığı skandaldan sadece iki hafta sonra, yine uyuşturucu kaçakçılığı ekseninde başka bir skandal Hüseyin Uzun'un gözaltında ölümüyle yaşandı. Uzun cinayet zanlısı olarak aranırken kendi isteğiyle teslim olan bir uyuşturucu kaçakçısıydı. 14 Haziran 1998 günü Bakırköy'de Kemal Sarıtaş, ardından 1 Temmuz günü Küçükçekmece'de kardeşi Cemal Sarıtaş öldürüldü. Her ikisi de uyuşturucu ticaretine bulaşmışlardı. Her ikisi de ünlü Stoçi ailesindendi. Cemal Sarıtaş'ın İspanya'ya yönelik uyuşturucu kaçakçılığını kontrol ettiği biliniyordu. Dayıları Atabilir Stoçi yeğenlerinin "Berber Yaşar" ismiyle tanınan Yaşar Aktürk'ün ve bazı polis müdürlerinin de aralarında bulunduğu bir çete tarafın-

dan ortadan kaldırıldığını ileri sürmüştü ve nakliyatçılık yapan Hüseyin Uzun'un bu cinayetin kilit ismi olduğunu ileri sürmüştü. Cinayeti azmettiren isim ise Ayvaz Korkmaz'dı. Hüseyin Uzun da Avyaz Korkmaz'ın adamlarından biriydi.

Atabilir Stoçi'nin ifadesinden sonra aranmaya başlayınca çareyi 22 Aralık salı günü Kısıklı Karakolu'nda polise teslim olmakta buldu. Ve götürüldüğü Organize Suçlar Bürosu'nda görülmemiş bir ifade vermeye başladı. Video kasede de kaydedilen bu ifadede Uzun yeraltı dünyasının sırlarını ifşa ediyor, özellikle uyuşturucu çetelerinin polis ve yargı içindeki uzantılarını deşifre ediyor, aralarında Narkotik Şube eski Müdürü Ferruh Tankuş'un da bulunduğu bir grup polisin uyuşturucu kaçakçılarıyla birlikte çalıştığını, operasyonları önceden haber verdiklerini söylüyordu. Dört gün boyunca ifade veren uzun öyle şeyler anlatıyordu ki Ankara'dan Organize Suçlar ve İstihbarat daire başkanları İstanbul'a gelerek Uzun'u bizzat dinledi ve ifadesinin DGM Savcısı tarafından alınmasına karar verildi. Ayrıca yine DGM Savcılığı'ndan üç gün daha ek gözetim süresi alındı. Uzun'un ifadesiyle birlikte önce Narkotik Şube Müdürü Ferruh Tankuş'un şöförü Mehmet Yavuz gözaltına alındı. Ayrıca yine narkotik şubede görevli biri komiser üç polisin daha ifadesi alındı. Ayrıca savcılık Ankara'da bulunan dört üst düzey polis müdürünün ifadesinin alınması için harekete geçti.

Uzun videoya da kaydedilen ifadesinde saatler boyunca uyuşturucu kaçakçılığını anlattı. Ve 26 Aralık cumartesi akşamı nezarethanedeki tuvalette ölü bulundu. Polisin açıklamasına göre Uzun duş almak istediğini söylemiş ve gözaltındaki kişilerin duş aldığı tuvalete götürülmüştü. Uzun süre ses çıkmayınca içeri giren polisler Uzun'u kalorifer borusuna asılı bulmuşlardı. Uzun nezarethanede kullandığı battaniyenin kenarındaki kumaşı sökerek kendini asmayı becermişti. Aslında Uzun gözaltındayken silah teslim edeceği için polis tarafından Maltepe'deki evine götürülmüş, evde bulunduğu sırada masanın üzerindeki suyu içtikten sonra kendinden geçmiş ve hastaneye kaldırılmıştı. Yapılan tahlilde suyun içinde bol miktarda uyku ilacı olduğu anlaşılmıştı.[22] Avukatları Hüseyin Uzun'un kendi isteğiyle teslim olduğunu ha-

22 *Hürriyet*, 27 Aralık 1998. Uzun, daha sonra ifadesinde uykusuzluk çektiği için evinde her zaman İnsidon bulunduğunu, bunun bir intihar girişimi olmadığını anlattı.

tırlatarak ölümünü inandırıcı bulmadıklarını, intiharın oluş şekli ve olay yerinde yapılan inceleme itibariyle pek akla yatkın gelmediğini söylediler. "Müvekkilim 100 kilo ağırlığında, 1.80 boyundaydı. Ölü bulunduğu tuvaleti gördüm. Tuvalette asılı olduğu nokta yerden 150 santim yükseklikteydi. Boyundan kısa yerde kendini asan kişide böyle tahribat olur mu?" Uzun teslim olmadan önce konuştuğu avukatlarına "Anlatacağım şeyler bakanlara kadar tırmanacak" da demişti.[23]

Hüseyin Uzun ifadelerinde Ayvaz Korkmaz'ın ilişkilerinden de söz etti. Korkmaz'ın yurtdışına kaçmadan önce polisin pek çok biriminde rüşvet dağıttığını söyleyen Uzun, ayrıca Polis Şehitleri Vakfı'na 37,5 milyar lira, Cinayet masasında görevli başkomiser K.G.'ye 37,5 milyar lira verdiğini ileri sürüyordu.

Ancak en önemlisi de Bora Barış Güler cinayeti ve Tankuş'la ilgili açıklamalarıydı. Hüseyin Uzun ifadesinde "Narkotikçi komiser Bora Barış Güler'in katili Nazmi Deliktaş'ı Ayvaz Korkmaz cezaevinde vurdurmuştu. Ayvaz bunu polise yaranmak için yaptı. Bu konudaki isteğin Narkotik Şube eski Müdürü Ferruh Tankuş'tan geldiğini duydum" demişti. Ayrıca polislerle eroin ticareti arasında ilişki olduğunu da ileri sürüyordu "Ayvaz Korkmaz, bir dönem Kemal ve Cemal Sarıtaş kardeşlerle birlikte eroin ticareti yaptı. Kemal Sarıtaş, İstanbul Narkotik eski Müdürü Ferruh Tankuş'un şoförü M.Y. tarafından şubeye götürülerek sorgulandı. Bu sırada Sarıtaş'ı gözaltından Ayvaz Korkmaz kurtardı."

Hüseyin Uzun videoya kaydedilen itiraflarında Bora Barış Güler'in rüşvete tanık olduğu ve buna karşı çıktığı için öldürüldüğünü anlattı. Hüseyin Uzun'a göre "Büyük Asa" adıyla tanınan Muhammed Asa 30 Kasım 1997 günü dört kişiyle birlikte Büyükçekmece'de gözaltına alınmış ve narkotik şubeye sevk edilmişti. Narkotik Şube'den sanıkları devralan Bora Barış Güler'di. Hüseyin Uzun'a göre Muhammed Asa 1,5 milyon dolar rüşvet karşılığı serbest bırakıldı. Bora Barış Güler tanık olduğu bu olaya karşı çıktığı için öldürülmüştü. Ayrıca Hüseyin Uzun'a göre Nazmi Deliktaş'ın Narkotik Şube Müdürü Ferruh Tankuş'un "ricası" üzerine Ayvaz Korkmaz tarafından bir jest olarak cezaevinde vurdurulmuştu.

Gerçekten de 30 Kasım 1997 günü Büyükçekmece İlçe Emniyet Müdürlüğü aralarında Mehmet Çelik'in de bulunduğu 5 kişiyi

23 *Sabah*, 28 Aralık 1998.

gözaltına aldı. Mehmet Çelik olayın mağduruydu ve diğer dört kişi tarafından sıkıştırılmıştı. Polis işin içinde eroin alışverişi olduğunu öğrenince 1 Aralık günü sanıkları Narkotik Şube'ye havale etti. Ancak Narkotik Şube'nin başında bulunan Ferruh Tankuş bu adamların kendileriyle bir bağlantısı olmadığını ileri sürdü ve Mehmet Çelik'i serbest bıraktı. Oysa İran asıllı olan Çelik'in gerçek adı Muhammed Asa'ydı ve uyuşturucu dünyasında Büyük Hacı ya da Asa lakabıyla tanınan ünlü bir kaçakçıydı. Amerikan hükümeti de bu ünlü kaçakçının peşindeydi.

Yine Hüseyin Uzun'un ifadesinde, Ayvaz Korkmaz'ın İranlı Hacı Asa ile uyuşturucu işi yaptığını belirterek, "İranlı Hacı Asa, bir miktar uyuşturucuyu yakalattığı için Ayvaz Korkmaz'ın adamları tarafından öldürülmüştü. Daha sonra bir miktar uyuşturucu yakalandığı için Kemal Sarıtaş'la Ayvaz Korkmaz'ın arası açıldı. Ayvaz Korkmaz 170 kilo eroinin üstüne yattı. Kemal Sarıtaş'ı da Erdoğan Karaçam adlı tetikçisine vurdurttu" dedi.

Hüseyin Uzun'un ifadeleriyle kamuoyuna yansıyan ilişkiler daha sonra da pek çok skandala neden oldu. Emniyet Genel Müdürlüğü Interpol Daire Başkanlığı 8 Temmuz 2002 tarihinde 190 kilo eroin kaçırdığı suçlamasıyla aranan Abdulvahap Barutçu'nun sevgilisi Harpuz Viorica Gheoghe'nin Moldova'daki ev telefonlarıyla Türkiye'deki üç telefonun görüştüğünü tespit etmiş ve bu telefonların takibini istemişti. Ancak Interpol Daire Başkanlığı'nın takibini istediği 0 216 652 XX XX numaralı telefon İstanbul Mali Şube eski müdürü Ayhan Mimaroğlu'nun ev telefonuydu.

İstanbul Emniyet Müdürü Hasan Özdemir bu telefonu listeden çıkardı ve teknik takibe alınmasını engelledi. Ayrıca konuyu Ayhan Mimaroğlu'nun da öğrenmesini sağladı. Özdemir Ayhan Mimaroğlu hakkında ön inceleme ve disiplin soruşturması yapılmasına da engel oldu. Bu konuda valilik tarafından verilen inceleme kararına karşı Hasan Özdemir'in idare mahkemesine yaptığı itiraz da mahkeme tarafından "hakkında soruşturma izni verilmesini gerekli kılacak yeterli kanıt elde edildiği" gerekçesiyle reddedildi ve dosya İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na gönderildi.[24]

---

24 İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'nin 4 Mart 2004 tarihli kararı. Esas no. 2004/26, dosya no. 2004/96.

Susurluk zinciri jandarma, polis ve MİT çevresinde örgütlenen pek çok çete oluşumunun kamuoyu tarafından anlaşılmasını sağladı. Sadece Susurluk kazasıyla ilişkili olarak 25 ayrı dava açılmıştı. Tuhaf biçimde Susuruk skandalından sonra Türkiye'de gerçek anlamda bir çete patlaması yaşandı ve çeteler 1998 yılına damgasını vurdu. Artık basit trafik kazalarında bile yeni çeteler ortaya dökülüyordu. Örneğin Bafra'da 1 Şubat 1998 günü basit bir trafik kazasına karışan otomobilde şüphe üzerine yapılan aramada silahlar, patlayıcılar, hatta TNT kalıpları bulundu ve soruşturma ilerlediğinde 11 kişilik bir çete ortaya çıkarıldı. Balıkesir'de iki otobüs şirketi arasındaki rekabet her iki grubun da çeteleşmesine yol açmış, bu çatışmada 1993 yılından beri 11 kişi ölmüştü. Sadece polislerden oluşan çeteler de ortaya çıkıyordu. Genelev mafyasının patronları Menteres Kutlu ve Cemal Aktaş arasında süren çatışmada bile Adana, Mersin, İzmir ve İstanbul'da her iki taraftan 43 kişi öldürüldü.

Çeteleşmedeki artışa karşı 1998 yılı mart ayında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan toplantı ve hazırlanan rapor yeni bir yapılanma öngörüyordu. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün raporunda "Türkiye'de İtalyan tipi mafyalaşmaya giden 12 grubun varlığı" tespit ediliyor ve "Bu gruplar, iş çevreleri başta olmak üzere organize bir şekilde kişi ve kuruluşlar üzerinde korkutucu ve sindirici bir etki yapabilmektedirler. Bazı illerimizde ise yerel halk üzerinde baskı kurabilen suç örgütleri bulunmaktadır. Güvenlik güçlerinin olanakları ölçüsünde mücadele edilen bu tip örgütlerin sayısı son yıllarda dikkat çekici bir şekilde artmıştır" deniyordu. Raporda "Kimileri güvenlik güçlerinin bir kısmının değişik sebeplerle bunlarla yeterince mücadele etmediğini, kimileri adli mekanizmanın hızlı ve etkili olmayışı nedeniyle normal vatandaşların dahi bunlardan yardım istediğini ve bu nedenle çoğaldıklarını, bazı çevreler ise bu tip kişilerin adliyeden ziyade poliste maruz kalacakları davranışlardan çekindiklerini, ancak CMUK sayesinde polisten de çekinmediklerinden daha rahat hareket etmeye başladıklarını ileri sürmektedirler" tespitleriyle polisin rahatsızlığı da açığa vuruldu.

Raporun öngördüğü yeniden yapılanma ile İstihbarat Daire Başkanlığı bünyesinde Organize Suçlar Şubesi kuruldu. Bu şube-

nin merkezde ve illerdeki gruplarıyla irtibata geçerek organize suç gruplarını teknik ve taktik usullerle izlemesi öngörülüyordu. Ayrıca bünyesinde "Mali", "Narkotik", "Teknik" adıyla üç şube barındıran Kaçakçılık ve Organize Suçlar Daire Başkanlığı'nda "Organize Suçlar Şubesi" de oluşturuldu. Bunun dışında organize suçlarla mücadelenin koordine edileceği Asayiş Daire Başkanlığı'nda da, "Organize Suçlar Büro Amirliği" kuruldu.[25]

1998 yılında organize suç örgütlerine karşı operasyonlar adeta bir "Babalar Operasyonu" yaygınlığına ulaştı. Polis tam 169 çete ortaya çıkarmıştı. Ve bu çetelerin 69'u İstanbul'da faaliyet gösteriyordu. Bin 87 kişi gözaltına alınmıştı. Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'nın raporuna göre Türkiye'de 75 çete lideri tespit edilmişti ve bunların 10'u ulusal ölçekte faaliyet gösteriyordu. Çeteler adam kaçırma, cinayet, çek senet tahsilatı, gasp, uyuşturucu, kadın kaçırma gibi pek çok suçu bir arada işliyordu. Ancak Ömer Lütfi Topal'ın oğlu ve kızı, Horzum olayındaki bankacı Fikret Öngen gibi isimler de "çete liderleri" listesine dahil edilmişti.[26]

Aranan pek çok çete lideri yurtdışında da takip edildi ve iadesi sağlandı. Yine de organize suç örgütleriyle mücadele için gereken yasa ancak 1999 yılında ve pek çok eksiklikle çıkarılabildi. Özellikle 2001 yılında yapılan değişiklikle yasanın kapsamı daraltılırken etkinliği de azaldı. 1998 yılında başlayan bu zincirleme polis operasyonları adeta geçmişteki Babalar Operasyonlarını andırıyordu.

Operasyonlar yurtdışına da uzanıyordu. Açıklamalarıyla dikkat çeken kaçakçı Hüseyin Baybaşin ve ailesinin en önemli isimleri 27 Mart 1998'de aynı anda İngiltere, Belçika, Almanya, İtalya ve Hollanda'da başlatılan polis operasyonuyla gözaltına alındı. Baybaşin ailesinin servetine mahkeme kararıyla el kondu.

Çetelerle ilgili operasyonların faturası da ağır oldu. 11 Ağustos 1998 günü Belçika'da Alaaddin Çakıcı'nın yakalanmasından sonra piyasaya çıkan ve Çakıcı ile önemli politikacıların görüşmelerini içeren kasetler hükümetin düşmesine yol açan gelişmelerin başlangıcı oldu. Çakıcı devlet hizmetini güce dönüştürmesini beceriyordu.

---

25 "Çetelere Merkezden Darbe Vurulacak", Anadolu Ajansı, 2 Mart 1998.

26 *"1998'in Çete Bilançosu", Anadolu Ajansı*, 21 Aralık 1998.

Türkiye'de Organize Suç Soruşturmaları

Yıllar	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*
İşlem yapılan suç Örgütü	72	104	88	116	88	68
Gözaltına alınanlar	1138	1289	2353	2678	1805	1432
Tutuklananlar	205	292	415	430	304	352
Aydınlatılan cinayet	3	19	16	13	15	12
Aydınlatılan adam kaçırma	19	21	12	20	11	7
Elde edilen çek senet	37	10254	722	1279	641	472
Elde edilen uyuşturucu	14	50	876	578	209	1333

Kaynak: Adil Serdar Saçan, *Türkiye'de Mafya, Akbabalar Örgütü.*

Karapara, Çatlı, Kırcı

21 Aralık 1998 gecesi Edirne'de TEM Otoyolu'nun 17'nci kilometresinde Avar Turizm'e ait bir otobüsü polis lambası takılmış bir otomobille durduran ve polis kimliği gösteren meçhul kişiler 6 kişiyi kurşuna dizdi. Geriye bir tek görgü tanığı Polonyalı Renata Weselowska kaldı. Katiller otobüste bulunan ve Laleli esnafına ait olduğu ileri sürülen 2,5 milyon dolar ile 500 bin Alman markını almışlar, ayrıca iki dolu mermi bırakmışlardı.

Bir ay sonra ihbar üzerine yakalanan 7 failden ikisi eski özel timci polisler Cemil Andırmak ve Önder Topbaş'tı. 11 Aralık günü Batılı Turizm'e ait bir otobüs Romanya-Polonya sınırında 78 kilo eroinle yakalanmıştı. Eroin Niğde'den Selahattin Büyüköztekin'e aitti. 1980 öncesinde öldürülen Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un katil sanıkları arasında yer alan Büyüköztekin malın Avar Turizm'in patronları tarafından ihbar edildiğini düşünüyordu. Otobüste öldürülenlerden Ömer Balaban ve Ayhan Fındık para aklama işinde çalışan kuryelerdendi. Fındık, Sultan Tekstil'in para taşıyan kuryelerinden biriydi. Sultan Tekstil hayali ihracat yaparak kara para aklıyordu.

Hepsi de Macaristan'da üstlenen kendisine ait 21 tabela şirketine ihracat yaptığını göstermek için gümrük çıkış belgeleri alan Sultan Tekstil ihracat dövizini gümrükten geçerken üzerinde milyonlarca dolarlık döviz olduğunu beyan eden kuryelerle sağlıyordu. Bu sayede yurtdışında ya da yurtiçinde kaynağı belirsiz para sisteme ihracat dövizi olarak sokuluyordu. Yapılan incelemede gümrük memurlarının da çeteye yardım ettiği ve olmayan dövizi beyanname üzerinde kabul ettikleri anlaşıldı. Sultan Tekstil'in ortaklarından ve Budapeşte'de Mesut Yılmaz'a yapılan yumruklu

saldırının azmettiricisi olan Aydın İpekli 1992-1994 yılları arasında 28 kez Türkiye-Macaristan arasından giriş çıkış yapmıştı ve her defasında ortalama 500 bin dolar döviz beyan etmişti. Oysa Macaristan'da yapılan araştırmada Türkiye'den milyonlarca dolarlık ithalat yapan şirketlerin yıllık cirosu 50 bin doları bile bulmuyordu. 1999 yılının ilk günlerinde yakalanan Haluk Kırcı Susurluk kazasından sonra bir özel televizyon kanalıyla yaptığı röportajda "Bu memleket için 30 milyon dolarlık ihracat yaptık" demişti. Kırcı'nın kastettiği Abdullah Çatlı'nın ve Aydın İpekli'nin ortak olduğu Sultan Tekstil şirketiydi.[27]

Susurluk skandalının uyardığı kamuoyuna rağmen 1998 ve 1999 yıllarından itibaren kaçakçılık yoğunluk kazanırken yakalanan asit anhidrit ve eroin miktarı önemli ölçüde arttı. Genellikle TIR kamyonlarının kullanıldığı kaçakçılıkta polis daha çok ajanlardan gelen ihbarlarla hareket ediyordu. Partiler giderek büyüyordu. 1998'de Mersin'de üç TIR'da toplam 638 kilo eroin yakalandı. Kaçakçılar hemen her zaman bürokratlar ve askerlerle yakın ilişki kurmayı beceriyordu. 1997 yılında İstanbul'da 14 kilo eroinle yakalanan Malatyalı kaçakçı Ali Adnan Duran istihbaratçı bir astsubay olan Fahrettin Akbaş'a ait bir BMW kullanıyordu. Duran Yeşilyurt Kaymakamı İzzettin Sevgili'ye de kadın buluyor, otellerde bu kadınlarla buluşmasını sağlıyordu. Partiler giderek büyüyordu ama yakalananlar genellikle işin son halkasındaki isimler oluyordu. 2000 yılı Nisan ayında Bursa'da yakalanan 123 kilo eroinin sahibi olarak 23 yaşında bir galerici ve bir üniversite öğrencisi yakalanabildi. Uyuşturucu tanınmış kaçakçılardan Selahattin Döger'e aitti. 1998 yılının narkotik kaçakçılıktaki en büyük olayı Matador Operasyonu'ydu. Operasyon Avrupa'daki eroin ağının merkezindeki isimlerden birine, Urfi Çetinkaya'ya ve onun devasa organizasyonuna yönelmişti.

Kırmızı Kurdeleli Paketler

İspanya'da gösterişsiz bir Fiat Ducato oto karavana baskın yapan polis renk renk kurdelelerle bağlanmış 115 pakette tam 108 kilo eroin buldu. Paketlerin tümünde İspanyolca "Esta es Mejor Para La Salud-Baldazar Garson" (Bu sağlık için çok iyidir-Baldazar

27 "30 Milyon Dolar Akladı", Adil Küçük, *Radikal*, 13 Ocak 1999.

Garson) yazıyordu Bu tuhaf bir şakaya benziyordu çünkü Baldazar Garson tanınmış bir ağır ceza hâkimiydi. Eroin paketlerinin sahibi olan Urfi Çetinkaya'yı bir süre önce 4 yıl hapis cezasına mahkûm etmişti. Polis kayıtlarına bakılırsa eroinde Avrupa'nın en büyük toptancılarından biri olan Çetinkaya tonlarca eroini gümrüklerden düzenli olarak kaçırırken de benzer ironik mesajlar kullanıyordu. Mesela bir mal tesliminde alıcı ve satıcı parola olarak "Budala tavuk musunuz? Ben budala tavuğun arkadaşıyım" soru ve cevabını kullandı. İspanya'da "Fermin" lakabıyla anılan Urfi Çetinkaya'dan adamları "Ağa" ya da "Ağabey" diye söz ediyorlardı. Madrit'te basılan karavan İspanyol polisinin 1991 yılından başladığı ve aylarca süren inatçı bir izleme ve dinleme faaliyetinin sonucuydu.

Matador Operasyonu ile yakalanan Urfi Çetinkaya'nın adı ilk kez şüpheli biçimde intihar eden İbrahim Telemen'in ölümünden hemen önce gazeteci Uğur Mumcu'ya gönderdiği mektupta geçti. Telemen 1979 Şubat'ında yazdığı bu mektupta Urfi Çetinkaya'dan büyük kaçakçılardan Nedim Dişkaya'nın yardımcısı olarak söz ediyordu.[28] Urfi Çetinkaya kaçakçılığa '70'li yılların ikinci yarısında başlamıştı. 1980 yılına kadar sigara, demir, bakır, kalay, kurşun, kakao gibi malların kaçakçılığını yaptığını ve çok büyük paralar kazandığını anlatıyordu. Bu suçlardan hiç yakalanmadı ve soruşturulmadı. Ancak 12 Eylül'den sonra babalar operasyonuyla gözaltına alındı, 59 ay boyunca Mamak'ta tutuklu kaldı. Poliste verdiği ifadeye göre tutuklanmadan hemen önce 25 milyon dolarını bir tefeciye emanet etmiş ve çıktığında servetini katlanmış olarak bulmuştu. 1988 yılında İstanbul'da bir polis baskınından kaçarken polisin açtığı ateşle yaralandı ve sakat kaldı.

Zaman içinde Urfi Çetinkaya Avrupa'nın büyük uyuşturucu organizatörlüğüne evrildi. 1992 yılında İspanya'da yakalandı ve uyuşturucu kaçakçılığından 4 yıl hapis cezasına çarptırıldıktan sonra 1996 yılında serbest kaldı ve Türkiye'ye döndü. Organizasyonu '90'lı yıllar boyunca faaliyetini sürdürdü. Tonlarca baz morfini eroine dönüştürüp, parasını aklamak gibi birkaç aşamalı karmaşık bir faaliyeti büyüyerek sürdürdüğü ileri sürüldü.

Hiç kuşkusuz burada kurduğu güçlü ilişkilerin payı vardı. 1998 yılı Mart ayında hazırlıkları başlayan ve iki buçuk yıl sonra,

28 Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, 7. basım, s. 13.

19 Ağustos 2000 günü polisin harekete geçmesiyle tamamlanan çokuluslu Matador operasyonu[29] ile açığa çıkarılan organizasyonun 1990-2000 yılları arasında 10 tondan daha fazla eroini Avrupa'ya kaçırdığı ve 2 milyar dolar civarında gelir elde ettiği ileri sürülüyordu. Çetinkaya denizcilikten döviz büfesine, kimyaya ve taşımacılığa kadar değişik alanlarda faaliyet gösteren çok sayıda şirketi kontrol ediyordu. Yine kontrolü altındaki TEM Döviz Büfesi'nde haftada 1-1,5 milyon dolar akladığı iddia ediliyordu. Ancak çok dikkatli davranıyor, hiçbir gayrimenkulu, otomobili ya da şirket hissesini kendi adına almıyor, banka hesabı kullanmıyordu. 1996 yılından bu yana iki oğlu ve iki yakını üzerinden şirketler kurmuş, gayrimenkuller satın almış ve banka hesapları açmıştı. Elde ettiği gelirle 9 okul bir de jandarma karakolu yaptırmayı da ihmal etmemişti. Dikkatli davranan Çetinkaya bu cömertliği yüzünden açık verdi. Milli Eğitim Bakanlığı ile okulların bağışı için yapılan protokollerde kontrol ettiği TEM Şirketler Grubu adına kendi adını yazmıştı. Mahkemede bu delil olarak değerlendirilerek iki oğlu ve iki akrabası üzerinde gözüken şirketlerine, 100 civarında gayrimenkulune ve hesaplardaki 6,5 trilyon liraya el kondu.[30]

Ancak Çetinkaya sadece hesaplarında değil, uyuşturucu ticaretinde de dikkatli davranıyordu. Afganistan kaynaklı baz morfini Türkiye'ye getirerek laboratuvarlarda eroine dönüştürdüğü ve gümrüklerden çeşitli yollarla geçirerek Avrupa'ya gönderdiği ileri sürülüyordu. Polise göre Afganistan'ın Çitu şehrinde baz morfin üreten bir laboratuvarı 24 saat çalışıyordu. Çetinkaya baz morfin temininde İranlılarla da işbirliği yapıyordu. Eroin imalatında kullanılan asit anhidriti elde etmek için bir kimya şirketi bile kurmuştu.

---

29 Matador Operasyonu, Türkiye, İspanya, Hollanda ve Portekiz narkotik birimleri tarafından 14 Ağustos 2000'de yapıldı. Operasyonla İspanya'da 39 kişi ve 774 kilo eroin, Almanya'da 3 kişi ve 317 kilo eroin, Hollanda'da 11 kişi ve 385 kilo eroin, Portekiz'de 7 kişi ve 132 kilo eroin ele geçirildi. Türkiye'de ise organizasyonun lideri olarak gösterilen Urfi Çetinkaya ile birlikte 39 kişi, bin 77 kilo eroinle birlikte yakalandı. Örfi Çetinkaya ile imam nikâhlı eşi Hediye Sekman, kayınbiraderi Şahin Sekman, kasası Cemal Nayır, Bülent Nayır, Çinli bakıcısı Su Meng, Ahmet Reha Yeşeren, Yavuz Battal, Mahmut Atalay, Cemal Cömert, Ayhan Taş, Ahmet Tural Sul, Aziz Kılıçlı, Ali İnal, Hatice Özcan doktor kontrolünden geçirildikten sonra Narkotik Şube Müdürlüğü'nde sorguya alındılar.

30 Maliye Baş Müfettişleri Recep Can ve Mehmet Gökçimen'in İstanbul 10. Asliye Ceza Mahkemesi'ne sunduğu 4 Haziran 2001 tarihli rapor, *Zaman*, 9 Şubat 2002.

Urfi Çetinkaya polisten istihbarat teşkilatlarına kadar uzanan geniş bir alanda ilişkiler geliştirmeyi ihmal etmedi. Bizzat operasyonu yürüten savcı Talat Şalk tarafından Çetinkaya'nın İstanbul ve Ankara polisi içinde köstebekleri olabileceği ifade edildi. Savcının bu şüphesi temelsiz değildi. Çünkü Urfi Çetinkaya Mersin'de hakkındaki giyabi tutuklama kararını polisten önce öğrenmeyi başarmış ve İstanbul'a kaçarak Bahçeşehir'de gizlice kiraladığı bir eve yerleşmiş, ancak polisin uzun takibinden sonra yakalanmıştı. Tek kalemde ele geçirilen en büyük partilerden biri olan 507 kiloluk eroinle ilgili davanın iddianamesinde Çetinkaya'nın Narkotik Şube'nin teknik izleme birimindeki bir polisten ayda 5 bin dolar karşılığı polisin atacağı bütün adımları öğrendiği iddiası yer aldı.[31] Narkotik Şube'nin teknik biriminde çalışan Hasan Çüter Urfi Çetinkaya'nın adamlarına hangi numaraların dinlendiğini bildiriyordu. Kaçakçılar da bu bilgilerle hareket ederek dinlenen telefonları sık sık değiştiriyor ve çeşitli şifreler kullanıyorlardı.

Daha önce de emekli narkotik komiseri A.A. Urfi Çetinkaya adına köstebeklik yaptığı için gözaltına alınmış ancak delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştı. Olay Urfi Çetinkaya ve birlikte iş yaptığı Cumhur Yakut'un organizasyonunda yer alan Şaban Sipahioğlu'nun yakalanmasıyla ortaya çıkmıştı. Sipahioğlu 1998 yılında polislikten istifa eden A.A.'nın Fatih'teki şirketinin ortağı Selahattin Tarlak aracılığıyla 50-100 bin dolar karşılığında polis operasyonlarıyla ilgili bilgi aldığını söylüyordu. A.A. 1992-1997 yılları arasında İstanbul Narkotik Şube'de görev yapmış, askerliğini tamamladıktan sonra dönmek istediğinde hakkındaki olumsuz izlenim nedeniyle Ardahan'a tayin edilince polislikten istifa etmişti.[32]

Polise göre Çetinkaya bu devasa organizasyonu güçlü bir ikinci adam, Cemal Nayır sayesinde kolaylıkla yürütüyordu. Cemal Nayır ilk kez 1983 yılında İstanbul'da dolandırıcılık ve döviz kaçakçılığı suçuyla yakalandı. Nayır '90'lı yıllara kadar defalarca uyuşturucu kaçakçılığı nedeniyle yakalandı ve yargılandı. Genellikle organizasyonun mali işlerini hallediyordu. Sivaslı olan Nayır da Çetinkaya gibi yardımseverdi. Sivasspor'a önemli miktarlarda para yardımı yapıyordu ve bu takıma Cemal Nayır Spor Tesisleri adı altında bir tesis kurdu. Nayır'ın Sivaslılığı poliste, özellikle de Narkotik Şube içinde ilişkiler geliştirmesine yardım etti. Genel-

31 *Sabah*, 5 Şubat 2004.
32 *Zaman*, 28 Ekim 2001.

likle Kaşıbeyaz et lokantasında polislere yemekler veriyor, Beşiktaş'ın eski yıldızlarından Rıza Çalımbay ile birlikte Polat Oteli'nde rütbeli polisleri ağırlıyordu. Matador Operasyonu'ndan sonra Cemal Nayır'ın polislerle olan ilişkileri yine polisin "dinleme ağına" takıldı.

Hepsi de narkotik şubede çalışan aralarında başkomiserlerin de bulunduğu 10 polis Cemal Nayır'la yakın ilişki içinde oldukları, para alışverişinde bulundukları ve operasyonel bilgileri Nayır'a sızdırdıkları için Mülkiye Müfettişleri tarafından soruşturuldular. Polislerin ifadeleri içler acısıydı. Hemen hepsi de 1983 yılından beri defalarca uyuşturucu kaçakçılığından yargılanan, en büyük organizasyonlardan birini çekip çeviren Cemal Nayır'ı "müteahhit zannettiklerini" söylüyorlardı. Nayır genellikle Sivaslılık bağını kullanarak polislerle ilişki kurmuş, kimilerinin bedelli askerlik ödemelerini karşılamış, kimilerine aleni olarak para vermişti. Hatta Nayır'ın çok sayıdaki aracını İstanbul Polisevi müdürünün sigorta işiyle uğraşan karısı sigortalamıştı.[33] Adları Nayır'ın ifadesinde geçen ve Urfi Çetinkaya ve Cemal Nayır'a bilgi aktardıkları ileri sürülen Narkotik Şube Müdür Yardımcısı Hüdai Sayın ve Başkomiser Mehmet Hanlıoğlu da pasif görevlere atandılar ancak başka bir soruşturmaya uğramadılar. Cemal Nayır, cezaevinden Hüdai Sayın'a yazdığı mektupta poliste ağır işkence gördüğünü ve isminin tutanağa bu yüzden geçtiğini anlattı. "Hüdai Bey kusura bakmayın. Ankara ve İstanbul polisinin bir sürtüşmesi olduğunu düşünüyorum" dedi.

Mal varlığını inceleyen müfettişler Ghasemiazar'ın ifadesinden Cemal Nayır'dan 10 apartman dairesi aldığını öğrenince Nayır'ın da milyonlarca dolarlık servetine ulaştılar. Nayır akrabalarıyla birlikte S.S. Ce-Na İlkekent Konut Yapı Kooperatifi yoluyla 60 daireli bir apartman inşa etmiş ve para aklamıştı. Ayrıca Bülent Nayır da ifadesinde 64 daireli bir başka kooperatiften söz ediyordu. Cemal Nayır hakkında yapılan inceleme genişletildi ve sonuçta Nayır'ın sahte yapı kooperatifleri, gayrimenkuller, banka hesapları ve ortaklıklar kurarak narkotik kaçakçılıktan elde ettiği geliri akladığı belirlendi. Buna göre Nayır akrabalarıyla birlikte 24.3 trilyon liralık geliri "aklamıştı".[34]

---

33 *İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişleri Ön İnceleme Raporu 18.09.2000.*

34 Maliye Başmüfettişi Uçar Demirkan tarafından hazırlanan 16.07.2004 tarihli ve 8 sayılı TC Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu.

Çetinkaya organizasyonu kürtlere olduğu kadar ülkücülere de uzandı. Bu organizasyonun önemli isimlerinden biri olan Ersin Zorluer 1980 öncesi iki öğretmeni öldürdüğü için cezaevinde yatmış ülkücü bir militandı. Ülkü Ocakları Başkanı Atilla Kaya ile koğuş arkadaşıydı ve bu ilişkilerini daha sonra da sürdürdüler. Zorluer gerçekten şaşırtıcı ilişkilere sahipti. Adına kayıtlı bir telefon Yeşil ile ilişkili olduğu bilinen MİT mensubu Astsubay Duran Fırat tarafından kullanılıyordu. Yeşil'in Ankara'da 1994-97 yılları arasında kullandığı ev telefonundan aradığı Zorluer'e ait ev telefonu Milli İstihbarat Teşkilatı lojmanlarına kayıtlıydı. Abdullah Çatlı ile aynı dönemlerde MİT tarafından "eleman" olarak kullanıldığı öne sürülen ve ismi Susurluk dosyalarına giren Ersin Zorluer, bugüne kadar tanınmadı. Hatta Ersin Zorluer isminin MİT yöneticisi Mehmet Eymür'ün kullandığı bir kod isim zannediliyordu. Zorluer 2000 yılında bir nakliyecinin aracında yakalanan 80 kilo eroinin alındığı adreste Faruk Gözen ile birlikte yakalandı. Eroin paketlerinin üzerinde parmak izleri bulunan Zorluer, Hasan Erkuş ile birlikte eroinin sahibi olarak polis kayıtlarına geçti ve tutuklandı. Çetinkaya organizasyonunun ilişkileri Susurluk skandalıyla kamuoyunda tanınan Gümrük Müdürü Ali Balkan Metel'e de uzandı. Gümrük Teftiş Kurulu tarafından yapılan soruşturmada 13 Eylül 1999 günü İstanbul Merter'de yakalanan 80 kilo eroinle ilişkili olarak Ali Balkan Metel'in 300 bin mark rüşvet karşılığında sanıkların lehine sahte belge ve rapor düzenlediği ileri sürüldü.

20 Aralık 2000 tarihinde bir DEA ajanı tarafından İstanbul Emniyet Müdürlüğü Narkotik Şubesi'ne getirilen "X Muhbir" 27 Aralık'ta Bursa ve İstanbul'dan hareket edecek iki ayrı otobüsün Yunanistan'a yüklü miktarda eroin götüreceğini ihbar ediyordu. Muhbire göre eroinin sahibi yine Urfi Çetinkaya'nın adamı Mustafa Karslı'ydı. Gerçekten de Yunanistan'a kadar izlenen otobüslerde 520 kilo eroin yakalandı. Ancak muhbir tutanağı dışında hemen bütün sanıklar Urfi Çetinkaya'yı reddediyordu.

Urfi Çetinkaya organizasyonu, para mekanizmalarını gizlemekte olduğu kadar, olağanüstü durumlara da hazırlıklı olduğunu gösterdi. Polise bakılırsa şebeke, 1999 yılındaki bu ağır operasyondan iki yıl sonra tarihin en büyük kaçakçılık partilerinden birine girişebilecek kadar ayaktaydı.

20 Ton Baz Morfin

2001 Ağustosu'nda İstanbul İl Jandarma Komutanlığı'nın bir narkotik muhbirinden aldığı ihbar Sakarya'da 9,5 ton baz morfinin saklandığını bildirdi. Muhbir morfinin eroine dönüştürüldükten sonra yurtdışına gönderileceğini söylüyordu. İhbardan sonra jandarma ekipleri önce şüphelileri teknik takip altına aldılar. Telefonları dinleniyor, ilişkileri izleniyordu. Operasyonun merkezinde Gözde Kimya Şirketi ve ortakları yer alıyordu. Kritik isim İran asıllı İngiliz vatandaşı Abol Ghassem Cyrus Ghomchey'di. Oxford mezunu olan Ghomchey Gözde Kimya Şirketi'nin ortaklarındandı. Jandarma Ghomchey'in Urfi Çetinkaya ile ilişkili olduğunu düşünüyordu. İlk operasyon sevkıyat için zulalar yapılan küçük bir minibüsün izlenmesiyle başladı. Bursa'dan Yalova'ya giden minibüs üç gün boyunca izlendi ve İstanbul'a geldiğinde Samandıra gişelerinde çevrilen minibüste 156 kilo eroin yakalandı. Bu sırada Jandarma Genel Komutanlığı'na bağlı bir başka ekip de 9,5 ton baz morfinin ihbarını almıştı. Her iki ekibin çalışması birleştirildi ve 27 Mart günü Darbe-1 adını taşıyan büyük operasyon başladı. Aynı anda 36 ayrı jandarma timi Sakarya, Kocaeli, İstanbul ve Düzce'de 14 ayrı noktaya baskın düzenledi. Bu ilk baskınlarda Gözde Kimya'nın bütün ortakları yakalanmıştı ancak baz morfin bulunamamıştı.

Sanıklardan Atilla Özyıldırım malın yerini söylediğinde operasyonun ikinci ayağı başladı. Baz morfin Hendek'in Yarıca Köyü'nde bir marangoz atölyesine yapılan baskında saman balyaları altına gizlenmiş halde 306 çuval içinde bulundu. Baz morfin üzerinde Mini Salami ve Bella Pasta yazan makarna paketlerine konmuştu. Toplamı 7.456 kiloydu ve bu dünyada bir partide ele geçirilen en büyük miktardaki narkotik maddeydi. Mal Afganistan'dan Ghomchey tarafından birkaç parti halinde getirilmiş, önce Gözde Kimya'nın Kayışdağı'ndaki deposuna konmuş, sonra Düzce Kuzuluk'ta bir tavuk çiftliğine götürülmüştü. Tavuk çiftliğinde 100 kilosunun çalınması üzerine Sakarya'daki bu marangoz atölyesine taşınmıştı. İhbar edilen rakama göre 1,5 tonluk bölümü eksikti. Sanıklar arasında Adnan Bağlan isimli bir polisin yer alması da dikkat çekiyordu. Gazetelerde bunun Taliban'ın eritmeye çalıştığı afyon stoklarına ait bir parti olduğu yolunda yorumlar yapıldı. Olayın İstanbul Devlet Güvenlik Mah-

kemesi'nde görülen davasında en ağır ceza İranlı Ghomchey'e verildi.[35]

Operasyonu başlatan X muhbirin ifadesine göre organizasyonun başında Urfi Çetinkaya vardı. Ancak operasyon boyunca 18 Mart 2002 tarihli muhbir tutanağı dışında hiçbir delile ulaşılamadı ve Urfi Çetinkaya için bu dosyada 9 Temmuz 2002 günü takipsizlik kararı verildi. Çetinkaya mahkemelerde suçlamaların Sadettin Tantan'ın komplosu olduğunu ileri sürdü. 1976 yılında Tantan'a İstanbul'da tokat attığını ileri sürüyor ve Tantan'ın bunu hiç unutamadığını söylüyordu. Güçlü ilişkilere sahipti. Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürü Cenk Alp Durak bu görevinden ve hâkimlik mesleğinden istifa ettikten sonra Çetinkaya'nın avukatlığını üstlendi. 25 Haziran 2003 tarihinde tahliye edilmesi üzerine Adalet Bakanlığı soruşturmasında tahliye kararı veren İstanbul 3 Nolu DGM Başkanı Ahmet Durmaz'a görev yeri değişikliği cezası verildi.[36]

Çetinkaya tahliye edildiği günlerde bu defa yine İstanbul'da yakalanan 580 kilo eroin, 150 kilo baz morfin yüzünden tutuklandı. Polise göre Çetinkaya organizasyonu Güneydoğu'dan elde ettiği baz morfinle Rize'de bir köy evinde eroin üretiyordu. Ancak bütün ayrıntıları tespit edilen bu operasyonda Çetinkaya ile ilgili tek delil 27 Temmuz ve 15 Ağustos 2003 tarihli iki ayrı "muhbir

35 İstanbul 2 Nolu DGM'nin 2002/211 Esas ve 2003/290 karar sayılı dosyası. Türkiye'de yaklaşık 10 yıldır ikamet eden "İranlı Ali" lakaplı İran asıllı İngiliz vatandaşı Abolghassem Cyrus Ghomchey hakkında, Türkiye'ye 4,5 ton baz morfin ithal etmek suçundan 36 yıl ağır, 771 milyar 374 milyon ağır para cezası verildi. Adli Tıp Kurumu tarafından yapılan analiz sonucu, 7,5 tonun 4,5 ton kısmının uyuşturucu madde özelliği taşıdığı tespit edildi. Ghomchey, karar sonrasında jandarmalar arasında cezaevi aracına götürüldüğü sırada, avukat Nedim Konan'a hitaben, "Nedim, 771 milyar ceza ucuz" şeklinde seslenmesi dikkat çekti. Ghomchey'in ortağı işadamı Atila Özyıldırım hakkında, yurtdışından uyuşturucu ithal etmek suçundan cezalandırılmasına yeterli, kesin ve inandırıcı delil bulunamadığından beraat kararı verilirken eski özel timci polis Adnan Bağlan ve Yavuz Cüce hakkında sanıkların teşekkülün ortaya çıkarılması için samimi itiraflarda bulundukları ve duruşmadaki iyi halleri dikkate alınarak cezaları 12 yıl 6'şar ay ağır hapis, 289 milyar, 265'şer milyon para cezası verildi. Sanık Tuncay Arı, Yıldıray Terzi, İbrahim Bağlan, Kadir Özban, Çetin Özpehlivan ve Tekin Salmak, teşekkül halinde uyuşturucu madde nakledip saklayan diğer sanıkların eylemlerine taşıyıcı olarak katıldıkları, teşekküle dahil oldukları gerekçesiyle 18'er yıl ağır hapis, 694 milyar 234 milyonar ağır para cezasına çarptırıldı. Diğer sanıklara da 15 yıl ile 7 yıl arasında hapis cezası verilirken para cezalarının 24 eşit taksitte tahsil edilmesine karar verildi.

36 "Bu Sefer Fena Yakalandı", Fuat Akyol, *Aksiyon*, sayı 466.

tutanağıydı". Ayrıca eroini üreten ve pazarlayan bir numaralı isim olan Talip Doğan'ın 2 Eylül 2003 günü çiftliğe girdiğine ilişkin bir polis tutanağı ve belli belirsiz bir video kaydı vardı. Çetinkaya çok sayıda tanıkla desteklediği ifadesinde "Talip Doğan ile dört yıldır kavgalıyım, görüşmüyorum, çiftliğime girmesini de yasakladım" diyordu. Polisin buna karşı çiftliğin güvenlik kamerasına kayıtlı bir görüntüyü delil olarak mahkemeye sunması ise adli bir skandala yol açtı. Çünkü Çetinkaya'nın çiftliğinde çekildiği ve Talip Doğan'ın yer aldığı görüntünün bulunduğu ileri sürülen kaset boştu![37] Urfi Çetinkaya'nın bacanağı olan Doğan Son Tango, Demirkapı, Zeybek gibi isimler verilen toplam 5.4 ton eroinin yakalandığı üç ayrı operasyonun da organizatörü olarak aranıyordu.

İranlılar ve Polisler

İranlılar kaçakçılar '50'li yıllardan beri Türklerle işbirliği yapıyordu. '80'li yıllarda bu işbirliği Türkiye'den yapılan hayali ihracatta "partner" olarak yer almalarını da sağlamış, değişik ihracatçılar adına Türkiye'ye döviz transferi yapmışlardı. İranlı kaçakçılar Türkiye'deki narkotik trafikte önemli bir rol oynuyordu ve bu durum polis istatistiklerine de yansıdı. Özellikle 1995 yılından beri Türkiye'de yakalanan İranlı kaçakçı sayısı hızla arttı. Sadece 1998 yılında 150 İranlı uyuşturucu kaçakçısı Türkiye'de yakalanmıştı ve 1999 yılında yakalanan yabancı uyruklu uyuşturucu kaçakçıları içinde İranlıların payı yüzde 55'i buluyordu.[38] İran dünyada en çok morfin ve eroin yakalanan ülkelerden biriydi ve İranlı kaçakçıların Türkiye'deki faaliyetleri de buna paralel olarak yoğunlaşıyordu. İranlı kaçakçılar doğal olarak İran Gizli Servisi'nin de etkinliğini artırıyordu. Pek çoğu iki taraflı çalışan birer ajandı.

37 Talip Doğan 12 Kasım 2004 günü Büyükçekmece'de 110 kilo eroinin ele geçirildiği polis operasyonunda yakalandı.

38 Türkiye'de Yakalanan İranlılar.

Yıl	*Toplam Yabancı Sanık*	*İranlı Sanıklar*
1995	229	62
1996	264	73
1997	400	110
1998	412	150
1999	384	215

Kaynak: *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele* 'Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı E.G.M. K.O.M. Daire Başkanlığı, s. 36.

Konu narkotik kaçakçılar olunca, gizli servis bağlantıları kendiliğinden geliyordu. İzmirli bir Musevi olan Abraham Sardaş da bu bağlantıların merkezinde oturan kaçakçılardan biriydi. Yeraltı dünyasında "İbo" ya da "Erol" isimleriyle tanınan Sardaş ilk kez 1983 yılında eroinle yakalandı ve tutuklandı. 1989 yılında İsrail'de yine eroinle yakalandı ve tutuklandı. Üç yıl hapiste kaldıktan sonra 1992 yılında hapisten kaçarak Türkiye'ye gelen Sardaş son olarak 1995 yılında yakalandığında İsrail güvenlik yetkilileri araya girdi ve Sardaş'ı polisten istedi. Tutuklanan ve cezaevine giren Sardaş 1998 yılında Marmara Denizi'nin ortasındaki İmralı'dan görülmemiş biçimde kaçmayı başardı.[39]

Dikkat çekici olan İranlıların serbest biçimde çalışma izni alabilmesi ve bunu da kolaylıkla oturma iznine dönüştürebilmesiydi. Başbakanlık Teftiş Kurul Başkanı Kutlu Savaş "Susurluk Raporu"nda "Yabancı Sermaye Dairesi'nin eroin kaçakçılarına, Güneydoğu illerinde Arap asıllı kimliği belirsiz kişilere de çalışma izni verdiği ilk defa 1989 tarihli bir raporumuzda tenkit konusu yapılmıştı" diyordu.

İranlılar genellikle para aklama ve sahte pasaport işinde çalışıyor ve polisle yakın ilişkiler kurmayı beceriyordu. 1998 yılında öldürülen sahte pasaportçu İranlı Artin Sirop Melko cinayetinde 6 polisten oluşan bir çete sanıktı. Yine sahte pasaport düzenlediği bilinen İranlı otel sahibi Firouz Ghorbanzadeh'in öldürülmesinde birlikte çalıştığı üç polis memuru sanıktı.

Sakarya'da yakalanan tonlarca baz morfin için DGM'de 771 milyar liralık para cezasına çarptırıldığında bunu "ucuz" bulan Ghomchey Türkiye'de narkotik kaçakçılık ve para aklama olaylarına karışan pek çok İranlıdan biriydi. Benzer biçimde 12 Aralık 1996 günü Yeşilköy Havaalanı'ndan para dolu bir çantayla yakalanan Dilek Örnek pek çok uyuşturucu dosyasında yer alan bir İranlı'nın adını verdi; Lokman Ghodsi Mahbud Alam. 1993 yılında İstanbul'da sahte pasaport ile yakalanan Alam, sınırdışı edilmek üzere Ankara'ya götürülmüş ancak dönemin Özel Harekât Dairesi Başkan Vekili İbrahim Şahin'in gönderdiği Ayhan Çarkın tarafından alınarak serbest bırakılmıştı. Şahin, Alam'ı sahte belgelerle Gürbulak sınır kapısından Madrit'e gitmiş gibi gösterdi.[40]

39 "Uyuşturucu Trafiğinin İki Gizli Aktörü", Fuat Akyol, *Aksiyon*, sayı 464.

40 Uyuşturucu Baronunun Susurluk Kalkanı, Nihat Altıntaş. *Milliyet*, 18 Temmuz 2001.

Alam, pek çok kara para organizasyonunun merkezindeki isimdi ve polislerle sıkı fıkıydı. Hurşit Han'la birlikte İran'dan getirilen uyuşturucunun satışından elde edilen parayı akladığı için yargılanıyordu. Dilek Örnek yurtdışından getirdiği paraları Azer Döviz Büfesi'nin sahibi olan ve Lokman Ghodsi'nin ortağı Felemez adını kullanan Youssef Gharachehdaghi'ye teslim ediyordu. Alam'ın Çetinkaya organizasyonu için de çalıştığı ve organizasyona para aklama hizmeti verdiği ileri sürülüyordu. Gıyabi tutuklu olarak aranan bu İranlı İspanya'da yakalanmıştı.[41]

Benzer biçimde Çetinkaya organizasyonunun baz morfin tedarikçilerinden olduğu ileri sürülen İranlı Lotfollah Ghasemiazar 2001 Ekim'inde İstanbul'un Caferi nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Altınşehir'de 103,5 kilo eroinle yakalandı. Görünürde Dubai'de bulunan ve iş makineleri tamiri yapan bir şirketi vardı. İhracatla uğraşıyordu. 15 yıldır Türkiye'de oturan Ghasemiazar İran'da yerleşik Davut Hafızi ile İspanya'daki Muhammed Zülfigari arasında mal ve para trafiğinde yer alıyordu.

Bir başka İranlı para aklayıcısı olan Abbas Hemati de 1996-1999 yılları arasında İş Bankası Sirkeci Şubesi ve Bank Kapital Merkez Şubesi'ni kullanarak milyonlarca dolar aklamış, bu arada getirdiği dövizler Erol Marks Kohen'in organizasyonunda Cam Pazarlama ve Çukurova gibi şirketler üzerinden geçirilerek "Hayali İhracatta" kullanılmıştı.[42]

Aşiret Baskını

Güneydoğu'da yaşanan savaşta da narkotik kaçakçılık her iki taraf için önemli bir yer tutuyordu. Yer yer 3500 metrenin üzerindeki dağlardan geçen kontrol edilmesi neredeyse imkânsız olan İran sınırından katırlarla kaçırılan baz morfin ve eroin belirgin merkezler üzerinden İstanbul'a ulaştırılırken, olağanüstü koşulla-

41 Tarık Ümit cinayetine karışan Özel Timci polislerle yakın ilişkisi olan Alam 1993 yılında İstanbul polisi tarafından yakalandı, ancak devreye giren hatırlı isimler tarafından sınırdışı edilmesi engellendi. Ankara'ya gönderilen Lokman Ghodsi için sahte bir sınırdışı yazısı alındı İran elçiliğinden alınan vize ile Lokman Ghodsi Gürbulak Emniyet Amirliği tarafından düzenlenen sahte tutanakla sınırdışı edilmiş gibi gösterildi. Bu işlem için polis müdürleri Orhan Taşanlar ve İbrahim Şahin soruşturulmuştu.

42 Hazine Başkontrolörü Zekiye Baloğlu'nun Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Hazine Kontrolörleri Kurulu 14 Şubat 2002 tarihli ve 76/1 sayılı raporu.

rın yarattığı bir perdeden de yararlandı. Özellikle devletin "koruculuğu" kabul eden aşiretlere kaçakçılık için gösterdiği tolerans uyuşturucu ticaretinde de dokunulmazlık yarattı. Van ve Hakkâri'nin sınır köylerinde ilişkileri sınırın her iki yanına da uzanan aşiretler kaçakçılıkta bu dokunulmazlıktan da yararlandı. Bu dokunulmazlık aşiret reislerinin karakol basıp polisleri döverek adam kaçırmasına kadar evrildi.

Adı defalarca uyuşturucu kaçakçılığı ile anılan eski milletvekili Mustafa Bayram 7 Temmuz 2004 günü adamlarıyla birlikte Bölge Trafik Trafik Müdürlüğü'nü basarak oğlu Hamit Bayram'ı kaçırdı. Hamit Bayram Malatya polisi tarafından bir uyuşturucu operasyonunda "tuzağa" düşürülmüştü. Mustafa Bayram 10 Temmuz günü tutuklandı ancak 23 Temmuz'da 30 milyar lira kefaletle serbest bırakıldı. Oğlu Edremit Belediye Başkanı Hecer Bayram'la birlikte hakkında tekrar gıyabi tutuklama kararı çıkarılan Bayram kayıplara karıştı. Bayram İran sınırında bulunan Yüksekova ve Başkale'yi kontrol eden iki büyük aşiretten Etruşi'lerin Şerefi ya da Şeref Han olarak anılan kolunun lideriydi. 1976 yılında Van'da silahını alan Asayiş Şube Müdürü Sarper Baltacıoğlu'nu tokatlayan Bayram, uyuşturucu kaçakçılığı suçlamasını tokatladığı bu polisin 1986 yılında karşına narkotik şube müdürü olarak çıkmasıyla bir komplo olarak açıklıyordu. 1979 yılından beri defalarca uyuşturucu kaçakçılığı ile suçlanmış, defalarca tutuklanmış ancak tek bir mahkûmiyet bile almamıştı. 1995 ve 1999 yıllarında iki defa milletvekili seçildi. Her defasında geniş ailesinden bir isim işi üstleniyordu. Bayram'ın oğulları defalarca tutuklandı. Damadı Cumhur Yakut ise İstanbul Taksim'deki Yakut Otel'in sahibiydi ve sekiz ayrı narkotik kaçakçılığı dosyasında yüzlerce kilo eroin kaçırdığı iddiasıyla aranıyor, ancak her defasında izini kaybettiriyordu.

Gözaltına alındığı sırada kaçırdığı en büyük oğlu Hamit bir eroin bağımlısıydı. Bayram'ın oğlunu bağımlılığı yüzünden polislere konuşmasından korktuğu için kaçırdığı da ileri sürüldü. Polise göre Hamit Bayram alıcı kılığındaki polislerle anlaşmıştı ve 48 kilo eroini Van'da teslim edecekti. Polisler eroinin yerini bulmak için operasyon düzenlemişti ve üzerinde 10 gram eroin olan Hamit Bayram'ı gözaltına almıştı. Ancak Mustafa Bayram, polisin açığını da biliyordu. İfadesinde oğlunun "devlet içindeki çeteler" tarafından fidye için kaçırıldığını zannettiğini söyledi.

Polisin Hamit Bayram'ı Emniyet Müdürlüğü'ne götürmeyip Bölge Trafik İstasyonu'nda tutmasını fidye ile açıklıyordu. Polisler de Bayram'ın Van'ın arka sokaklarında dolaştırılmasını bir türlü izah edemiyordu.

Mustafa Bayram bölgede kaçakçılardan "canı" karşılığında haraç alan Yeşil'e direnmiş "Diğer insanlar size inandılar, güvendiler, mezbahaya götürdünüz. Ben kurbanlık koyun gibi mezbahaya gitmem. Ben hazırlıklıyım. Görüştüğümüz yerde vuruşuruz" diyerek haraç vermemişti. Bir süre sonra kendisini takip eden sahte plakalı sivil bir otomobili adamlarıyla birlikte çevirmiş ve polis kimlikleriyle karşılaşmıştı. Bayram bir başka aşiretle arasında olan kan davası için polisten teklif aldığını da anlatıyordu:

> "İstanbul Emniyet Müdürülüğü'nde üst düzey bir görevli bana 'Senin düşmanların varmış. Onları istedin yerde sana teslim edelim. İster infaz et, ister ne yaparsan yap. Yalnız bunun faturası 150 bin marktır' dedi."[43]

Olağan İşler

Bayram yerel bir siyaset biçiminin tipik temsilcisiydi. Kan bağına dayanan aşiret hiyerarşisinden aldığı güçle merkezi politikaya girmişti. Kaçakçılık, başka işin yapılamadığı bu bölgede çözüm yollarından biriydi. Belki bu nedenle Van Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Mustafa Bayram ve adamları hakkında düzenlenen iddianamede Bayram'ın polislere "Benim oğlum 30 kilo uyuşturucu işi yapmaz. Biz yaparsak 1 ton yaparız" dediği ileri sürülüyordu. Van'ın 15 aşiretine bağlı 75 ayrı ailenin büyük bölümü geçimini geçmişten beri sınır kaçakçılığı ile sağlıyordu. Baz morfin ve eroin bu kaçakçılığın önemli bir unsuruydu. Narkotik kaçakçılık bu bölgede sıradan bir iş gibi görülüyor, taşıyıcılar malı yerine ulaştırdıklarında "şükür namazı" dahi kılıyordu. Van adliyesine '90'lı yıllarda şikâyet başvurusu yapan bir köylü dilekçesinde "Ben M.E.'ye eroin verdim. Karşılığında bana tarla verecekti. Ancak şimdi ne tarlayı vermek istiyor ne de benden aldığı malı" demiş ve tutuklanmıştı.[44]

---

43 "Benden 500 bin Mark haraç istediler", Mehmet Korkmaz, *Aktüel*, 1997, *Derin Devletin Peşinde*, Necdet Açan Serhan Yedig, s. 56-57.

44 "Van'da Ne Oldu" *Yeni Şafak*, 12-16 Ağustos 2004.

Sınır nedeniyle İran'dan gelen mala ve dolayısıyla kaçakçılığa hâkim olan Kürt aileler ve aşiretler '90'lı yıllar boyunca hâkimiyetlerini artırmıştı ve '80'li yıllarda ancak Karadeniz mafyasıyla işbirliği yaparak satabildikleri malı artık Avrupa'daki dağıtıma hâkim organizasyonları sayesinde satabiliyorlardı. Bu da aileler arasındaki işbirliğini artırmıştı. Bu işbirliği sayesinde İran'da toptan fiyatı 3 bin dolar civarında olan eroin Türkiye'de 7-9 bin dolara satılıyor, kilo başına 3 bin dolar maliyetle Avrupa'ya gönderildiğinde toptan fiyat bu defa ülkesine göre 20-60 bin dolarlık kilo fiyatına ulaşıyordu. Pazarlama ağı da olan bir grup sokakta bu eroini 50-100 bin dolar kilo fiyatıyla satabilirdi.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EROİNİN GELECEĞİ

Afyonla Direniş

Vietnam'dan sonra eroin ve gerilla savaşları arasında kurulan denklem hem Afganistan'da hem de dünyanın başka bölgelerinde yürürlükte kaldı. 1979 yılından itibaren Afganistan'da Sovyet işgaline karşı savaşan direnişçiler Amerikan hükümeti tarafından destekleniyordu. Daha 1979 Nisan'ında Mac Leans adında bir Kanada dergisi Afgan direnişinin finanse edilmesinde afyonun rolünden söz eden bir habere yer vermişti. Ancak Afgan direnişiyle afyon arasında bağlantı kuran ilk haberlerin örneğin *New York Times*'da yer alması için 1986 yılını beklemek gerekecekti.[1] 11 Eylül sonrasına kadar uzanacak bu sessizlikte CIA'nın örtülü operasyonlarının ve hükümet politikalarının payı vardı.

Taliban'ın örtülü desteğiyle savaşan gönüllü grupların boy gösterdiği Bosna'daki iç savaşta, Kosova'da ya da Çeçenistan'da uyuşturucu kaçakçılığı gerilla mücadelesinin önemli kaynaklarından biri oldu. Yasadışı afyon, baz morfin ve eroin ticaretini besleyen Asya'daki üretimdi. Sadece Afganistan, Burma ve Laos'taki yasadışı afyon üretimi yılda 4500-5500 ton arasındaydı. Bu ülkelerden en önemlisi ise üretimin yüzde 70'ini gerçekleştiren Afganistan'dı.

1 Medya ve Kontra: Uyuşturucu Meselesi Peter Dale Jonathan Marshall, *Özgür Üniversite Forumu*, sayı 12, Ekim Aralık 2000, s. 119.

Aslına bakılırsa Afganistan İran ya da Hindistan gibi geleneksel bir afyon üreticisi değildi. Sovyet işgalinden önce küçük çapta ve bölgesel pazara yönelik olarak yapılan afyon üretimi, CIA'nın Afganistan'daki operasyonlarıyla birlikte bu ülkeyi dünyanın en büyük üreticilerinden biri yapacak kadar arttı. İşgal döneminde Pakistan istihbaratının verdiği örtülü destekle Afgan afyonu Pakistan'daki laboratuvarlarda eroine dönüştürüldü.[2] Pakistan İstihbarat Servisi ISI'nın aracılığıyla CIA ile eroin ekonomisi için ilk ilişki kuranlardan biri ISI kontrolündeki mücahitlerden Gülbeddin Hikmetyar'ın grubuydu. Mücahitler ihtiyaçları olan silahları afyon üretiminden elde edilen gelirle satın alıyorlardı. 1984 yılından itibaren Özbekistan ve Tacikistan'daki yoğun mücahit saldırılarının ardında da yine CIA desteği ve eroin-silah formülü vardı. 1988 yılında Sovyetler'in Afganistan'dan çekilmesinden sonra değişen bir şey olmadı. "Silah için afyon" Afganistan ekonomisinde kalıcı bir üretime dönüştü.[3] Körfez krizi sırasında Saddam Hüseyin'i destekleyen Hikmetyar Amerikalılar tarafından gözden çıkarıldı. Ancak Hikmetyar'ın yerini yine Pakistan istihbaratının himayesindeki başka bir isim, Usame Bin Ladin alacaktı. Benzer biçimde istihbarat örgütlerinin desteğini alan radikal dinci Özbekistan İslâmi Hareketi eroin trafiğini kontrol altına alacak kadar güçlendi.

Taliban'ın egemenliğini ilan etmesinden sonra haşhaş ekimi ve kaçak afyon ticareti bu yoksul ülkenin en önemli gelir kaynaklarından biri olmayı sürdürdü. Ekonomisi harap olmuş Afganistan için buğdaydan 30 kat daha kârlı olan haşhaş ekmek ciddi bir seçenekti. Başlangıçta uyuşturucuyu yok edeceğini vaat eden Taliban da buna izin vermekten başka çare bulamadı. Bu ideolojik çelişki "Afyon Batılı kâfirler tarafından tüketiliyor" sözleriyle formüle edildi ve afyonun yüzde 20'si zekât olarak alındı. Bununla birlikte Taliban afyon üretimini "uluslararası toplum tarafından tanınmanın" bir koşulu olarak pazarlık masasında tutmayı da sürdürdü. Bu dönemde Afganistan'da gerçek bir üretim patlaması yaşandı. Taliban'ın denetim altına aldığı toprakların artmasıyla birlikte 1999 yılında yıllık afyon üretimi 4600 tonluk rekor düzeye ulaştı. Bu üretimin yüzde 40'ı Pakistan ve İran sınırları arasında kalan bölgede yetişiyordu. Bunun dışında Badahşan ve Nanga-

2 Ahmed Raşid, *Taliban*, Everest Yayınları, s. 196-201.

3 *The Opium Economy In Afghanistan*, UN Office on Drugs and Crime, UN New York, 2003, s. 88-89.

har da önemli üretim bölgeleri arasındaydı. Taliban afyonu genellikle güneyde Pakistan ve kuzeyde Türkmenistan üzerinden Batı'ya kaçırılıyordu. Bunlar dışında üçüncü bir kaçakçılık rotası İran üzerinden Türkiye'nin doğusuna da geliyordu. Türk kaçakçıların Afgan afyonunu büyük miktarlarda eroine dönüştüren Pakistan'la da doğrudan ilişkileri vardı.

Afganistan'ın Komşularında Afyon ve Eroin Bağımlılığı

Ülke	*Tahmini Bağımlı*	*Nüfusa Oranı (%)*
Kazakistan	131.600	0.9
Kırgızistan	7.800	1.5
Tacikistan	45.500	0.7
Özbekistan	62.800	0.3
Toplam	313.700	0.6

Kaynak: UN Office on Drugs and Crime The Opium Economy in Afghanistan, New York, 2003, s. 191.

Pakistan'da gizli servisin denetimi altında yürütülen bu faaliyet ülke içinde çeteleşmeye ve organize suç örgütlenmesinin orduya sızmasına yol açtı. Daha önemlisi eroin, ardında bağımlılar bırakarak ilerledi. Afganistan'daki devasa üretimin etkisi Pakistan, İran, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi komşu ülkelerde milyonlarca bağımlının ortaya çıkmasına yol açtı. 1995 yılından itibaren Pakistan'da gizli servisin de desteğini alan uyuşturucu çeteleri eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne yöneldi. Tacikistan'da rejime muhalif "Ali Hoca" grubuyla yapılan işbirliğinden sonra Pakistan kaynaklı baz morfin ve eroin Pamirler üzerinden Yukarı Badakşan yoluyla Kırgızistan'a ulaştırıldı. Gelişen ikinci yol da Termez üzerinden Özbekistan sınırı boyunca ilerleyerek Türkmenistan'daki Merv şehrine ulaşıyordu. Her iki rota da Buhara'da buluşuyor, eroin burada Rusya üzerinden Polonya yoluyla Avrupa'ya kaçırılıyordu. Rota değişikliği etkisini hemen gösterdi. Sadece Türkmenistan'da 1995 yılında 3 bin 500 civarında olan kayıtlı uyuşturucu bağımlısı sayısı 2000 yılında 13 bine ulaştı. '90'lı yıllar boyunca bu ülkelerde kayıtlı bağımlı sayısı yılda yüzde 15'in üzerinde artış kaydetti. Ve bağımlıların 1992 yılında yüzbinde 38 olan oranı, 2000 yılına gelindiğinde yüzbinde 129'a yükseldi.[4] Benzer bir gelişme komşu İran'da da yaşanıyor-

4 UNODCP *The Opium Economy in Afghanistan*, New York, 2003, s. 185-188.

du. Özellikle İran'ın Afganistan'a komşu Horasan bölgesinde afyon ve eroin bağımlılığı büyük bir sorun haline gelmişti. İran'da '90'lı yıllar boyunca hastaneye tedavi için başvuran bağımlı sayısı üçe katlanmış ve 2001 yılında 30 binin üzerine çıkmıştı. Resmi kayıtlara göre 2001 yılında 2106 kişi uyuşturucuyla bağlantılı nedenlerle öldü. İran'da 15 yaş üstü nüfus içinde afyon, morfin ve eroin bağımlısı olanların sayısının 1 milyon 200 bine ulaştığı tahmin ediliyordu ve bunun üçte biri eroinmandı. Pakistan da Afgan afyonu için kurulan laboratuvarların ve kaçakçılığın bedelini fazlasıyla ödedi. 1982 yılında 30 bin civarında eroin bağımlısı olduğu tahmin edilen Pakistan'da 2000 yılında bağımlıların sayısı 500 bine dayanmıştı. Pakistan'da nüfusun yaklaşık yüzde 2'sinin eroin bağımlısı olduğu tahmin ediliyordu.

Bu ülkelerdeki organize suç gruplarının Afganistan'da üretilen afyon, morfin ve eroinden yıllık cirosunun 3.9 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Örneğin sadece İran'a kilosu 1.650 dolardan giren morfin Türkiye sınırında en az 4 bin 500 dolara satılıyor. En yüksek kârı ise Moskova yolu üzerindeki ülkeler elde ediyordu. Örneğin Tacikistan'a 760 dolar kilo fiyatıyla giren eroin Moskova'ya ulaştığında 33 bin dolar ediyor. Sadece 2001 yılında komşu ülkelerde eroin değeri olarak 37 ton afyon ve türevi yakalandı.

Dünya üretiminin yüzde 70'ini karşılayan Afganistan'da afyonun faturası Taliban'a kesiliyordu ama Afganistan'ın Kuzeyindeki Taliban'la çatışan farklı gruplar da uyuşturucu üretimi ve ticaretinin önemli bir bölümünü kontrol ediyordu. Aslına bakılırsa 1980 yılından beri Afganistan'da savaşan bütün mücahit grupları uyuşturucu gelirinden yararlanıyordu. Bu çevre ülkelerde de etkisini gösteriyordu. Tacikistan'tan başlayarak, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan gibi ülkelerde hem kaçakçılık hem de bağımlılık ciddi biçimde artış gösterdi. Afganistan'daki üretimden en çok etkilenen Tacikistan oldu. Orta Asya'nın bu en yoksul ülkesinde, Duşanbe'deki hükümete karşı savaşan Tacik mücahitlerin kontrolünde Tacikistan'dan geçip Kırgızistan'ın Oş kenti üzerinden Moskova'ya ulaşan ciddi bir eroin yolu oluşturuldu.

Taliban'ın İntiharı

Ancak Taliban'ın 2000 yılı Temmuz'undan itibaren yürürlüğe koyduğu politika hayli şaşırtıcı ve radikaldi. Mollalar intihara benzer

bir kararla haşhaş ekilen alanları yüzde 90 oranında azalttılar. Yasadışı üretim 86 bin hektardan, 8 bin hektara geriledi. Asıl etki ise bir yıl sonra 2001 yılında ortaya çıktı. Taliban 2001 Şubat'ında da en az 3 bin ton ürünü tarlalarda yok etti. Bu yüzden yıllık afyon hasadı 4 bin tondan, 185 tona geriledi. Bu orandaki bir gerileme bütün dünyadaki yasadışı pazarın üçte iki küçülmesine yol açtı. Bu Batılıların enformasyonuyla taban taban zıt bir durumdu. Mollalar, belki tek geçim kaynaklarını gözden çıkarmışlardı.[5]

Fakat bu başka anlamlara da geliyordu. Afyon ticaretinden elde edilen gelirin sadece yüzde 1'i çiftçilere kalıyordu. Bu gelirden Pakistan ve Afganistan'daki tüccarlar yüzde 2,5, afyonu Batı'ya taşıyan aracılar yüzde 5 alıyordu. Cironun geriye kalan yüzde 90'ı Avrupa ve Amerika'daki tüccarlar, dağıtıcılar, satıcılar arasında paylaşılıyordu. Yine de 25 milyar dolarlık bir ciro yaratan afyonda yüzde 1'lik pay ortalama 30 dolar ile 50 dolar arasında değişen kilo fiyatıyla yılda 120-200 milyon dolar demekti ve yoksul çiftçiler için bu hiç de fena değildi.[6] Mollaların radikal kararı için yapılan yorumlardan biri bunun ABD ve Rusya'ya karşı bir ekonomik savaş biçimi olduğuydu. Karar 2001 yılı boyunca Pakistan'daki yönetici cuntayı asli yabancı gelir kaynağından mahrum etmişti. Bu Pakistan hükümetinin Taliban ve Usame Bin Ladin'i gözden çıkarması demekti. Haşhaş tarlalarının yok edilmesi zincirleme olarak Rus finans sisteminden Batılı bankalara kadar bütün bir yol üzerinde aklanan milyonlarca doların yarattığı para ve güç ilişkilerinin de bir anda çözülmesi anlamına geliyordu.[7] Taliban'ın aldığı bu kararın ilk sonucu Kuzey ittifakının kontrol ettiği bölgelerde haşhaş üretiminin 3'e katlanması oldu. Bu kısıtlamanın yarattığı jeopolitik basınç üretimin eroin yolu üzerindeki eski Sovyet Cumhuriyetlerine Tacikistan, Kazakistan ve Özbekistan'a doğru yükselmesini sağladı. Asit anhidriti kolayca üreten ve elde eden bu ülkelerde eroin imalatı kısa sürede önemli ölçüde arttı. Ardından 30-60 dolarlık kilo fiyatı yükselmeye başladı. 10 Eylül 2001 günü yani New York'taki saldırıdan bir gün önce şaşırtıcı bir

5 David Kohn, "Taliban'ın Gidişi Uyuşturucu Ticaretini Artırabilir", Eurasia Insight, 5 Aralık 2001 iç: *Kayıp Halka*, Derleyen Halil Dalmaz, Istanbul, Kim Yayınları, 2002, s. 232-236.

6 Ahmed Raşid, *Taliban*, Everest Yayınları, s. 194-195.

7 Michel C. Ruppert, "Taliban, CIA ve Afyon", From The Wilderness 18 Eylül 2001, iç: *Kayıp Halka*, Der. Halil Dalmaz: s. 226-231.

tesadüfle afyonun kilo fiyatı 700 dolarlık zirve noktasına çıktı. Amerika ve müttefiklerinin operasyonundan sonra yeniden gerileyen afyon fiyatı 100 dolara kadar indi. Ancak 2002 ilkbaharından itibaren Taliban'ın kontrolü kaybetmesiyle üretim yeniden artmaya başlarken, fiyatlar da yeniden yükselmeye başladı. 2002 yılında üretim yeniden 3 bin tonun üzerine çıkarken afyonun kilosu 300-400 dolar arasında oynuyordu.[8] Karzai yönetimi kısa süren bir kampanyayla çiftçilere üretimi sona erdirmeleri için hektar başına 1.750 dolar ödedi. Ancak hektar başına 12 bin dolar ciro elde edilen afyon için bu pek de etkili olmadı ve Afganistan tarlalarındaki haşhaş patlaması sürdü.

Kaçakçılıkta Türkiye'nin Rolü

Birleşmiş Milletler uzmanları bugün dünya üzerinde 15 milyon afyon türevleri bağımlısı olduğunu ve bunların da 9 milyonunun eroin bağımlısı olduğunu tahmin ediyor. Hesaplamalara göre dünyada 15-64 yaş arasındaki nüfusunun yüzde 0.23'ü eroin kullanıyor.[9] Sadece Avrupa Birliği'nin sınırları içinde yılda yaklaşık 8 bin kişi aşırı doz nedeniyle ölüyor.

Dünya ölçeğinde yasadışı pazar için yaklaşık 4 bin 500 ton afyon üretiliyor. Bu yasadışı üretimin yüzde 76'sını Afganistan tek başına karşılıyor. Burma yüzde 18'ini, Laos yüzde 2'sini ve Kolombiya yüzde 1'ini üretiyor. Geriye kalan yüzde 3 ise Meksika, Pakistan, Tayland ve Vietnam gibi ülkeler tarafından gerçekleştiriliyor. Yasadışı üretimin merkezindeki Afganistan'da Taliban'ın devrilmesinin ardınan giderek artan üretim Batı Avrupa ve Amerika'ya ulaşan yollar üzerindeki bütün ülkelerde bir kaçakçılık ve bağımlılık patlamasını da beraber getiriyor. Tacikistan, Türkmenistan, Rusya, Pakistan, İran ve Türkiye Afganistan'da üretilen ve yol boyunca çeşitli noktalarda morfin ve eroine çevrilen afyonun geçiş yolu üzerindeki ülkeler olarak artan bir bağımlılık sorunuyla karşı karşıya kalıyor. Türkiye de bu yol üzerinde olmanın bedelini fazlasıyla ödüyor. Kaçakçılıkta yükselen dalgalar birkaç yıl art zamanlı olarak ülke içinde yükselen bağımlılık dalgalarına ve ölümlere dönüşüyor.

8 *Afghanistan Opium Survey*, 2002 UN Office for Drug Control and Crime Prevention, Ekim 2002, s. 9-14.

9 UNODC, *World Drug Report*, 204, s. 80.

Dünyada Yakalanan Eroinin Ne Kadarı Türkiye'de Yakalanıyor (Metrik Ton)

Yıllar	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Türkiye'de yakalanan	3.5	4.6	3.6	6.0	4.3	2.5
Dünyada yakalanan	33.3	32.6	35.8	53.3	54.4	49.2
Oran (%)	10.6	14.1	10.0	11.2	7.9	5.0

Kaynak: UNODC, World Drug Report 2004, s. 283.

Türkiye 2002 yılında dünyada en çok eroin ve morfin yakalanan ülkeler arasında üçüncü sırada yer aldı. Dünyada yakalanan eroin ve morfinin yüzde 14'ü Türkiye'de yakalandı. Yakalanmalar aslında kaçakçılığın boyutunu göstermesi açısından anlam taşıyor, '90'lı yıllar boyunca yasadışı üretimin ancak yüzde 10 ile yüzde 20 arasında bir bölümünü yakalanıyor. Bu yakalanan eroinin iyi ihtimalle beş katı kadar bir miktarın kaçırıldığını ve piyasaya sürüldüğünü ortaya koyuyor. Türkiye de tıpkı İran, Pakistan, Türkmenistan ya da Rusya Federasyonu gibi Afganistan'dan gelen kaçan afyonun bütün dünyaya dağıldığı yolun en önemli aktörlerinden biri.

Eroin Yolundaki Ülkelerde Toptan ve Perakende Fiyatı

Ülke	*Sokak fiyatı (gr/$)*	*Toptan fiyat (kg/$)*
Afganistan	2-3,4	2.060-3.400
Pakistan	1-2,0	900-4.000
İran	0,8-1,5	3.400
Türkmenistan	9-17	35.600
Özbekistan	15-35	22.000
Türkiye	15-20	5.600-9.400
Rusya	29-33	14.100-16.950
Arnavutluk	2,2-3,6	12.000-17.000
Yunanistan	18-70	11.000-19.000
İtalya	53-83	24.000-42.000
Almanya	17-59	13.000-27.000
Hollanda	22-47	20.000-37.000
İngiltere	44-150	23.900-37.300
ABD	60-100	18.000-10.0000

Not: Sokak fiyatlarında ve toptan fiyatlarda oynamalar bölgesel riskler kadar eroinin kalitesi ve saflık oranına bağlı olarak da değişiyor.
Kaynak: UNODCP World Drug Report Volume 2 Statistics, s. 366-368.

Birleşmiş Milletler araştırmaları Afganistan'daki üretim patlamasının hızından hiçbir şey kaybetmeden sürdüğünü gösteriyor.

Afgan çiftçilerle yapılan anketlerde 2004 yılında üretiminin artacağını söyleyenlerin oranı yüzde 69. Araştırmaya göre afyon ekeceğini söyleyen çiftçilerin üçte biri bunu yoksulluk nedeniyle yaptıklarını, üçte biri ise yüksek afyon fiyatları nedeniyle yaptıklarını söylüyorlar. İç ticarette uzun süre 100 doların altında kalan afyonun kilo fiyatı 2001 yılındaki 700 dolarlık zirveden sonra hâlâ 300 dolar civarında ve bu yoksul ülke için vazgeçilemez bir rakam. 2003 yılında haşhaştan hektar başına 12 bin 700 dolar ortalama gelir elde eden çiftçilerin buğdayın hektar başına 222 dolarlık ortalama gelirini kabul etmemeleri de çok doğal. Bu fark ücretlere de yansıyor. Buğday tarlalarında çalışan tarım işçileri günde 3 dolar alırken, haşhaş tarlalarında afyon sakızı toplayanlar

Eroin Değeri Olarak 1980 Yılından Beri Yakalanan Narkotik Maddeler (Metrik Ton)

Yıllar	*Eroin*	*Afyon*	*B.Morfin*	*A.Anhidrit*	*Eroin değeri*
1980	118	3	77	0	161
1981	140	4	68	0	178
1982	55	8	37	0	76
1983	288	8	64	11	330
1984	195	13	88	803	686
1985	101	0	83	1.247	833
1986	166	8	51	772	620
1987	1.332	3	384	3.484	3.460
1988	1.077	2	427	300	1.477
1989	755	0	117	891	1.309
1990	1.036	0	475	4.464	3.752
1991	1.026	3	144	25.016	14.864
1992	1.068	0	1.564	0	1.928
1993	2.021	0	3.196	204	3.891
1994	1.591	9	267	23.687	14.767
1995	2.408	13	773	57.000	34.185
1996	3.064	0	904	27.793	18.847
1997	2.484	55	404	3.190	4.467
1998	3.738	124	727	9.460	9.354
1999	3.605	318	1.010	37.763	24.965
2000	5.230	215	1.299	22.611	18.404
2001	4.041	172	6.500	41.381	30.394
2002	2.124	86	230	18.023	12.173
2003	3.639	187	712	4.564	6.561
Toplam	41.302	1.231	19.601	282.664	207.683

NOT: Bu tabloda eroin dışındaki maddelerden afyon 0.11 ile, baz morfin ve asit anhidrit ise 0.55 ile çarpılarak yaklaşık üretilebilecek eroin değeri bulunmuştur. Bu spekülatif hesaplamanın amacı narkotik kaçakçılığın zaman içindeki seyrini bir bütün olarak göstermektir.

için bu rakam 9 dolara yaklaşıyor.[10] Bu verilerle de önümüzdeki yıl Afganistan'da yasadışı piyasa için üretimin 3 bin 500 tonun da üzerine çıkacağını tahmin etmek güç değil. Zaten Birleşmiş Milletler tarafından yapılan araştırmalar da bunu doğruluyor. Türkiye de bu gelişmeden payını alıyor.

Dünyadaki yasadışı üretim artışı fiyatları da önemli ölçüde düşürüyor. Toptan fiyatlar ve buna bağlı olarak sokak fiyatları da hızla geriliyor. 1990 yılında sokakta gram fiyatı 244 dolar olan eroin 1999 yılında 100 doların altına düştü, 2003 yılında ise ortalama 69 dolara kadar indi. Benzer biçimde ABD'de de 1990 yılındaki 396 dolarlık gram fiyatı 130 dolara kadar geriledi.[11] Türkiye, 2001 yılında ortalama 17,5 dolarlık sokak fiyatıyla Avrupa'da en ucuz eroin satılan ülkeydi. Aynı yıl İzlanda'da eroinin fiyatı 400 dolara yaklaşırken Danimarka, Finlandiya, Norveç gibi ülkelerde 100 doların üzerindeydi.

Avrupa ve ABD'de Eroin Fiyatının Değişimi (Gram/$)

	Toptan fiyat		*Sokak fiyatı*	
Yıllar	*ABD*	*Avrupa*	*ABD*	*Avrupa*
1990	229	132	396	244
1995	176	63	236	144
2000	87	30	135	68
2003	80	31	130	69

Bu veriden yola çıkarak yapılacak spekülatif bir hesap eroinin önümüzdeki yıllarda da Türkiye'nin en önemli toplumsal sorunlarından biri olmayı sürdüreceğini gösteriyor. Türkiye'de son beş yılda afyon, baz morfin ve eroin türevlerinden hepsinin eroin değeri olarak yılda ortalama 18 ton narkotik madde yakalanıyor. İran sınırında kilosu 5 bin dolardan el değiştiren eroin, İstanbul'a geldiğine kilosu yaklaşık 15 bin dolara ulaşıyor. Her tonda 10 bin dolarlık brüt katma değer yaratıldığını düşünecek olursak ve tüm dünyada standart olarak yakalanan malın en az 5 katının kaçırıldığını göz önüne alırsak 2004 yılında en az 90 ton eroin kaçırılacağını varsayabiliriz. 90 ton eroinin sadece İstanbul fiyatlarıyla yarattığı brüt katma değer ise en iyimser tahminle bile yaklaşık 1

10 *"Afghanistan Farmers" Intentions Survey 2003/2004*, UN Office on Drugs and Crime, Şubat 2004.

11 Kaynak: UNODC *2004 World Drug Report*, Volume 2, s. 363.

milyar dolar. Bunun bir bölümünün yurtiçinde satıldığı göz önünde bulundurulursa bu rakamın daha da yükseldiğini söylemek hiç de zor olmaz.

Afganistan'da patlayan afyonun uyardığı kaçakçılığa bağlı olarak gelişen bağımlılık dalgası 2003 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'de kendini gösterdi. Partiler giderek büyümeye başlamıştı ve bu iç piyasada da eroinin bollaşacağını gösteriyordu. 2003 yılında toptan sayılabilecek ve transit ticarete konu olan eroin yakalamaları da ciddi biçimde arttı. Kasım ayında Beykoz Kavacık'ta Urfi Çetinkaya'nın bacanağı Talip Doğan'a ait olduğu ileri sürülen 505 kilo eroin yaklandı. Bu parti bir muhbirin ihbarına dayanıyordu ve muhbire göre işin arkasında yine Urfi Çetinkaya vardı. Ardından 28 Ocak günü Büyükçekmece'deki Rona Küp Şeker fabrikasında preslenmiş 1 ton eroin yakalandı. Bu partide dikkat çeken pek çok farklılık vardı. Eroinler 13 ayrı tarzda paketlenmişti. Polise göre satıcılar Yüksekovalı kaçakçılardı. Oysa alıcılar şimdiye kadar tanınmayan yeni isimlerdi. İstanbul fiyatlarıyla 20 milyon euro değer biçilen bu parti gelmiş geçmiş en büyük yakalamalardan birini oluşturdu.[12]

2003 Yılında Dünyada Yasadışı Afyon Üretimi ve Üretimin Potansiyel Cirosu

Ülke	*Kilo fiyatı ($)*	*Üretim (ton)*	*Potansiyel değer (milyon $)*
Burma	130	810	105
Afganistan	283	3600	1019
Laos	160	120	19
Diğer Asya Ülkeleri (*)251	102	25	
Kolombiya	194	50	10
Meksika	194	84	16
Toplam		4765	1195

(*) Pakistan, Tayland, Vietnam ve diğer Asya ülkeleri
Kaynak: Global Illicit Drug Trends, 2004, s. 68.

Dördüncü Dalga

Aynı günlerde aşırı dozdan ölümler de sanki saat gibi işleyen bir mekanizmayla kamuoyuna yansımaya başladı. İlk ölüm 30 Kasım 2003 günü 21 yaşındaki Bilkent Üniversitesi öğrencisi Selen Atıl-

12 "Narkotikte Rekor" Veli Sarıboğa, *Sabah*, 28 Ocak 2004.

gan aşırı doz eroin yüzünden hastaneye kaldırıldı, ancak hastaneye ulaştığında yapılacak bir şey kalmamıştı. Bir gün sonra 42 yaşındaki Yılmaz Taşır yine aşırı dozda eroin yüzünden öldü. Taşır bir eroin bağımlısıydı ve 10 yıl cezaevinde kalmıştı. 10 Aralık günü Beyoğlu'nda bir sinema tuvaletinde komaya giren Lise öğrencisi K.V. güçlükle kurtarılabildi. K.V. 13 yaşında eroine başlamıştı. Bayrampaşa'daki evinde aşırı doz eroin yüzünden ölen 30 yaşındaki Nejat Güler de yıllardan beri eroin kullanan klasik bir bağımlıydı. 1 Ocak günü Yalova Çınarcık'ta bir umumi tuvalette eroin komasına giren Irmak Kahya üniversite çevresinde tanınan bir bağımlı satıcıydı. Irmak'ın babası da İstanbul'da 22 kilo eroinin yakalandığı bir kaçakçılık davasının sanıkları arasındaydı. Babasının ifadesine göre Irmak beş yıldan beri bağımlıydı ve tedavi gördükten sonra yeniden başlamıştı. Irmak bir ay önce ölen Selen'i de tanıyordu. Ve polisin iddiasına göre son partiyi o satmıştı. Irmak poliste verdiği ifadeye göre Selen'in ölümü üzerine paniğe kapılmış ve Balıklı Rum Hastanesi'nde 15 gün tedavi olmuştu. Ancak çıkar çıkmaz dayanamamış yeniden eroin almıştı.

Eroinde en büyük sansasyon ise 5 gün sonra tanınmış bir manken olan Burçin Bircan'ın Zeytinburnu Kozlu mezarlığında ölüsünün bulunmasıyla yaşandı. Burçin Bircan uzun yıllardan beri eroin bağımlısıydı. Nevşehir SSK Hastanesi'nde çalışan 25 yaşındaki Yeliz Kurt da Bircan'la aynı gün aşırı doz eroinden öldü. Ancak bu gazetelerde küçük bir haber olarak bile yer almadı. Dört gün sonra 60 yaşında bir bağımlı-satıcı olan A.K. ve aynı gün 59 yaşındaki yine sokak satıcısı olduğu bilinen M.S. aşırı dozda eroinden öldü. Özellikle satıcıların ölümü dikkat çekiciydi ama gazete sayfalarına yansımadı.

Burçin Bircan'ın ölümünün gazete ve televizyonlarda yoğun biçimde yer alması eroin konusundaki tartışmaları da alevlendirdi. Ancak bu tartışmalar yine bildik "beyaz zehir" ve "gençliği zehirleyen cani satıcılar" klişeleriyle süslüydü ve ne bağımlılığın toplumsal yanı ne de kaçakçılığın dinamikleri göz önüne alınıyor, her şey suç işlemeye ya da bağımlı olmaya eğilimli insanların kişisel zaaflarıyla açıklanıyordu.

Burçin Bircan'ın ölümünü izleyen günlerde gazetecilerle konuşan 30 yaşında üç çocuk babası bir bağımlının anlattıkları bağımlı satıcılar sayesinde eroin tüketiminin geometrik bir hızla büyüdüğünü gösteriyordu. Erhan K. "Kimler satıyor?" sorusuna "Babalı

oğullu içen vardı. Annesine babasına aşılayanlar bile var. Her içen bir satıcıdır. Çünkü kendine bir şekilde o malı sağlayacak. Ya hırsızlık ya da fuhuş yapacaksınız sizi ayakta tutan o zehiri temin edebilmek için her türlü yolu deniyorsunuz. Mecburen içiciyken kendine mal temin edebilmek için satıcı olmak zorundasınız. Parası olan bir arkadaşınızı aşılıyorsunuz eroin içmesi için çeşitli yollar deneyerek bir kere bile olsa tanıştırabilirseniz sizin için artık yeni bir kaynaktır... Krize girmiş bir arkadaşınız size geliyor mal istiyor, sizin de bir tanıdığınız torbacı varsa arkadaşınızdan aldığınız parayla hem size hem de para aldığınız arkadaşınıza yetecek kadar mal alıp veriyorsunuz ve birlikte tedavi oluyorsunuz. Bu da demek oluyor ki her içici bir potansiyel satıcıdır."

Erhan K. İstanbul'daki yasadışı pazarın zannedildiği gibi Taksim ve Kadıköy'ün arka sokaklarındaki barlarla sınırlı kalmadığını anlatıyordu:

> "Benim zamanımda eroin satıcıları genelde yabancı uyrukluydu. İranlılar, Azeriler, Pakistanlılar, Afganlar, Aksaray'da Kumkapı'da ikamet eder ve çok rahat uyuşturucuyu sokaklarda pazara sürerlerdi. Avcılar Küçükçekmece, Zeytinburnu, Bayrampaşa, Kocamustafapaşa, Aksaray, Kumkapı, Kadıköy, Güngören, Kurtuluş, Dolapdere, Cihangir, Unkapanı, Fatih Kadınlar Pazarı, Kasımpaşa ve Beyoğlu hemen hemen her semtte bulabilirsiniz. Ben bu semtlerden her Allahın günü 3 sene boyunca mal aldım; tıpkı peynir ekmek alır gibi. Tabii en önemlisi paranız varsa... Her gün yaklaşık 100 veya 200 dolar eroine verirdim."[13]

Kamuoyundaki tartışmalar adli tıp uzmanlarının kaçakçılıkla aşırı dozda ölümler arasında bağ kuran araştırmalarından uzak biçimde yine "polisin başarısıyla" açıklanıyordu. Narkotik polisi kaçakçılara ağır darbeler indirmişti ve uyuşturucu kaçakçıları İstanbul polisini zor duruma düşürmek için "sosyal olaylara dikkat çekiyordu". Bu haberler polisin de işine geldi, gerçekten de dikkatler kaçakçılıktan uzaklaşıyordu. Kim olduğu belirsiz "uzmanların" açıklamaları her şeye rağmen büyük bir cesaretle sürdü:

> "Uzmanlara göre aşırı dozda eroin kullanımından ölümler bunun için iyi bir araç. Ölümlerden sonra kamuoyu baskısında kalacak olan Narkotik Polis, enerjisini daha çok sokak satıcıla-

13 "Süt parasını eroine verdim", Abdurrahman Şimşek, *Sabah*, 11 Aralık 2003.

rına yönelteceği için, kaçakçılık alanında bir boşluk oluşacak. Bu da uluslararası eroin baronlarına sevkıyat için istediği zamanı kazandıracak."

Önceki bölümlerde yer verdiğimiz adli tıp kayıtları sadece İstanbul'da yılda en az 70 kişinin aşırı dozda eroin yüzünden öldüğünü hiçbir tartışmaya yer vermeyecek kadar açık ve net biçimde ortaya koyuyor. Peşi peşine yaşanan ölümler de bu araştırmaların bulgularını doğruluyor. "Yakalamalar artmıştı ve ölümler de artıyordu."

Piyasayı alt üst edecek kadar büyük rakamlar tek partide ele geçiyordu. Ancak ölümlerin ardında yakalanan malın büyüklüğünden çok, sansasyonel olayların piyasayı alt üst etmesiydi. Satıcılar ortadan yok oluyor ya da çevre değiştiriyor ve eroin kullanımı ani değişen saflık oranları yüzünden başlı başına ölüm riski taşıyordu. Dünyada benzer araştırmaların da gösterdiği gibi ölenler genellikle uzun bir arınma dönemini izleyen cankiler ve bulgular "doz ayarını" yapamadıklarını gösteriyor. Örneğin Burçin Bircan sağ koluna iki enjeksiyonu üst üste yapmıştı ve normalin iki katı eroin almıştı. Benzer biçimde yıllardan beri eroin kullanan deneyimli sokak satıcılarının da aşırı dozdan ölmesi ortada piyasanın alt üst olmasından kaynaklanan bir "ayar" sorunu olduğunu açıkça gösteriyor. Benzer biçimde 1996 yılında Glasgow'da bir hafta içinde aynı parti eroinden kullanan yedi kişi ölmüştü.[14]

Afganistan'da "Talibandan sonra" patlayan üretimin jeopolitik basıncı Pakistan-İran ve Türkmenistan üzerinden baz morfin ya da eroin olarak Türkiye'ye ulaşmıştı. Transit ticarete konu olan bu malların bir bölümü çeşitli riskleri dağıtmak ya da ödemeleri karşılamak için iç piyasaya giriyordu.

Yine araştırmaların ışığında günümüzdeki ölümlerin "iki yıl öncesinin" bağımlı kuşağı olduğunu hatırlatmakta yarar var. Onlarca tonluk transit ticaret yüzünden iç piyasaya sürülen eroinin yarattığı bağımlılar kuşağının ölümleri ise iki yıl sonra, çok daha irkiltici bir tablo olarak önümüze çıkacak.

---

14 *Kapitalizm ve Uyuşturucular*, Audrey Farrell, *International Socialism*, Aralık 1997.

KAYNAKÇA

Kitaplar

121 Uyuşturucu Madde Müptelası Hakkında Kriminolojik Anket, İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü Hukuk Fakültesi Yayınları, no. 157, Ceza Hukuk ve Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, no. 9, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1958.

2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 31- Suç Ekonomisi, TÜGİAD, Raporu Hazırlayan Doç. Dr. Ahmet Fazıl Ozsoylu.

Açan Necdet, Yedig Serhan, *Derin Devletin Peşinde*, Karakutu Yayınları, 1. basım, İstanbul, Aralık 2002.

Afyon: Türkiye'de ve Dünyada, İktisat Vekaleti, Uyuşturucu Maddeler İnhisarı, Ankara, 1936.

Akar Atilla, *Horzum Labirenti*, BDS Yayınları, İstanbul, 1989.

Akar Rıdvan, *Aşkale Yolcuları*, Belge Yayınları, İstanbul, 1999.

Akar Yıldırım, *Kara Paranın Aklanması Sermaye Piyasası Kurulu Yayını*, no. 90, Ankara, Eylül 1997.

Alavi Ahmad, *Haşhaş (The Opium Popy)* 1974.

Altındal Aytunç, *Haşhaş ve Emperyalizm 1979*, Havass Yayınları, İstanbul, 1979.

Amerikan Psikiyatri Birliği DSM IV Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Hekimler Yayın Birliği, Çeviri Editörü: Doç. Dr. Ertuğrul Köroğlu, 4. baskı, İstanbul, 1994.

Arcayürek Cüneyt, *Darbeler ve Gizli Servisler*.

Arcayürek Cüneyt, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 6 - Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973*, Bilgi Yayınları, 1. basım, Ankara, Mayıs 1985.

Arlacchi Pino, *Mafya Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Arslan Şaban, *Hortum ve Cinnet*, Om Yayınevi, 1. baskı, İstanbul, 2001.

Atay Falih Rıfkı, *Çankaya Bateş Atatürk Dizisi*, 1998.

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

Aydemir Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, 3. basım, İstanbul, 1973.

Babaoğlu Ali N., *Uyuşturucu ve Tarihi*, Kaynak Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1997.

Bahtiyar Galip, *Türkiye İstihsalatı: Afyon İstanbul Ticaret ve Sanayii Odası Neşriyatından: 8*, İstanbul, 1933.

Bakırköy'de 10 Yıl, İstanbul Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Yıllığı, 1937.

Baksi Mahmut, *Teyre Baz Ya da Hüseyin Baybaşin*, Peri Yayınları, İstanbul, 1999.

Baytop Turhan, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul, 1985.

Behmoaras Liz, *Mazhar Osman; Kapalı Kutudaki Fırtına*, Remzi Kitabevi, 3. basım, İstanbul, 2001.

Bengü Sarp, *Taklamakan*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2000.

Berberoğlu Enis, *Susurluk 20 Yıllık Domino Oyunu*, İletişim Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1997.

Bilginer Engin, *Babalar Senfonisi*, Cep Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 1990.

Booth Martin, *Haşhaştan Eroine Uyuşturucunun 600 yıllık Öyküsü*, Çeviren Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.

Bora Tanıl, Can Kemal, *Devlet, Ocak, Dergâh, 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1991.

Bovenkerk, Frank, Yeşilgöz Yücel, *Türkiye'nin Mafyası*, İletişim Yayınları, 1. basım, İstanbul, 2000.

Büker Melih, *Afyon Bölgesinde Haşhaş'ın Üretim Girdileri ve Maliyeti*, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Eskişehir Araştırma Enstitüsü, 1987.

Christiane F., *Eroin: Küçük Chiristian F.'in Korkunç Anıları*, Çevirenler: Ümit Kıvanç, Erol Özbek, Kelebek Yayınları, 1. baskı, 1981.

Çelik Kuntay, Koçağra Selen Işıl, Güler Kadir, *Kara Para Aklama*, TC Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Yayın, no. 1, 2. basım, Ankara, 2000.

Çetin Bilal, *Soygun*, Bilgi Yayınevi, 3. basım, Ankara, Eylül 1998.

Çölaşan Emin, *Banker Skandalının Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, 8. baskı, Kasım 1984.

Çulcu Murat, *Dünyamızı Saran Mafia I, II, III*, Kastaş Tarihsel Araştırmalar Dizisi, 1. basım, İstanbul, Eylül 1992.

Çulcu Murat, *Mafia Üzerine Notlar*, Kastaş Yayınevi, 1. basım, İstanbul, Kasım 1998.

De Quincey Thomas, *Confessions of an English Opium Eater Wordsworth Classic*, 1994.

Doğan Taylan, *Savaş Ekonomisi*, Avesta Yayınları, İstanbul, 1998.

Doğukan Suphi Rıza, *Türkiye'de Haşhaş Ziraati ve Afyon İstihsali Toprak Mahsulleri Ofisi*, 1950.

Engin İlhan, *Dünyadaki İsimsiz Savaşın İçyüzü: Eroin-Silah-Ölüm 1985* (1982/83 *Tercüman* ropörtajları).

Erdemir Ayşegül Demirhan, *Afyon ve Tıbbi Etik*, Güneş & Nobel Kitabevi, Bursa, 1996.

Erhan Çağrı, *Beyaz Savaş: Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

Eymür Mehmet, *Analiz: Bir MİT Mensubunun Anıları*, Milliyet Yayınları, 3. basım, İstanbul, Nisan 1999.

Forensic Science International Proceedings of the 3rd Europen Academy of Forensic Science Meeting, Volume 136, Suppl. 1, Eylül 2003.

Genç Süleyman, *Kuşatılan Devlet Türkiye Boyut Kitapları*, 1. basım, Kasım 1997.

General Sherill, *Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1935.

Gökay Fahrettin Kerim, *Heroin İptilası ve Müşahedeler*, Tıp Dünyası Ekstrelerinden, İstanbul, 1933.

Gökdemir Orhan, *Devletin Din Operasyonu Öteki İslam*, Sorun Yayınları, 2. basım, İstanbul, 1998.

Grew Joseph C. *Yeni Türkiye Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları*, Türkçesi: Dr. Kadri Mustafa Orağlı Multilingual, İstanbul, 1999.

Grew, Joseph C. Grew, *Yeni Türkiye*, İstanbul, 1999.

Güçhan Muzaffer Esat, *Morfin, Heroin ve Kokain İptilaları*, 1940 CHP Konferanslar Serisi Kitap: 13, 1940.

Gün Nil, Eroin: *Sahte Cennetten Gerçek Cehenneme*, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Güner Kanat, *Eroin Güncesi* 2, 2. basım, Ada Yayınları, İstanbul, 1998.

Gürsoy Melih, *Dünyadaki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Metis Yayınları, 1989.

Hacıkadiroğlu Tahir, *Yasemin'in Çığlığı*, Gül Yayınları, 1998.

Hidayetoğlu Sadık, *Türkiye ve Cihanda Afyon*, Ankara Ticaret Lisesi Talebe Kooperatifi Neşriyatından, Talebe Etüdleri: 1, Ankara, 1933.

Himmetoğlu Hüsnü, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt 1-2, İstanbul, 1975.

Işıkan Mustafa, *Haşhaş Çiçekleri Üzerine Biyolojik Araştırmalar*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 1955.

İllesch Andrei, *Kızıl Babalar*, Sel Yayıncılık, 1. baskı, İstanbul, Ekim 1991.

İnce Hakan, *Beyaz Ahtapot Türkiye'de Narko-Dolar Savaşları*, Karakutu Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2002.

İncekara Fethi, *Türkiye Haşhaş Çeşitleri ve Bunların Tohum ve Afyon Bakımından Değerleri*, Toprak Mahsulleri Ofisi, 1949.

İskender Fahrettin, *Salgın Hastalıklar ve Heroin Müptelaları*, Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul, 1933.

İstanbul 1914-1923, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

İstanbul 1920, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

Uyuşturucu Maddeler Mevzuunda Kollokyum, İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü, 23 Şubat 1956, İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, no. 6, İstanbul, 1957.

Kara Para Aklama Faaliyetleri ve Önlemler (Seminer Notları), Yayına Hazırlayan Ali Tarhan, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, 1. basım, Ankara, Kasım 1999.

Kara Para Aklama Tipolojileri, TC Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Yayın, no. 7, Ankara, 2000.

Karaca Emin, *Cumhuriyet Olayı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1. basım, 1994.

Kayıhan S., *Afyon ve Diğer Uyuşturucu Maddeler*, 1946.

Kemalettin Şükrü, *Mütareke Acıları*, Selamet Matbaası, İstanbul, 1930.

Kızılyalın, Ahmet Arif, *Uyuşturucu Zehirler ve Cinsel Çılgınlıklar*, Tekin Yayınevi, 1983.

Knabe Ricardo, *Uyuşturucu, Gerilla ve İktidar*, Çevirenler: Seyla Kaya, Saliha Nazlı Kaya, Gökkuşağı Yayınları, Kasım 1996.

Koçer Kemal, *M.M. Örgütü'nün Gizli Eylemleri*, Özne Yayıncılık, İstanbul.

Köknel Özcan, *Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. basım, İstanbul, 1983.

Küçük Yalçın, *Türkiye Üzerine Tezler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997.

Lamour Catherine, Lamberti Michel R., *Eroin Dosyası: Amerika'nın Afyon Oyunları*, Milliyet Yayınları, Aralık 1973.

Mağmumi Mecit, Afyon Mevzuu Matbai Ebuzziyya, 1940.

Mansel Philip Konstantinopolis, *Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, Kasım 1996.

Marakoğlu Ekrem, *Kırmızı Kadife*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2002.

Morton James, *Gangland*, International Warner Books, Londra, 2000.

Mumcu Uğur, *Alaturka Kapitalizm*, Bütün Yazıları 18, UmAg Yayınları.

Mumcu Uğur, *Papa, Mafya, Ağca*, Umag Yayınları, 23. basım, Ankara, 1998.

Mumcu Uğur, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983.

Nebiler Halil, *Mafyanın Ekonomi Politiği*, Sarbal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Ögel Kültegin, *İnsan, Yaşam, Bağımlılık: Tartışmalar ve Gerçekler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Ögel Kültegin, *Madde Bağımlılarına Yaklaşım ve Tedavi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Ögel Kültegin, *Türkiye'de Madde Bağımlılığı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Ökçesiz Hayrettin, *Adli Yargıda Yolsuzluk Araştırması*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1999.

Ökçün A. Gündüz, *1920-1930 yılları arasında kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, no. 324, Ankara, 1971.

Özden Akil Muhtar, *Afyon, Morfin ve Eroin Manileri Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı*, Tom 7, no. 25'ten Ayrıbasım, İstanbul, 1937.

Özden Salih Yaşar, *Uyuşturucu Madde Bağımlılığı*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 1992.

Pakkan M. Fahrettin, *Eroin Kurbanı Vezirhan*, Emniyet Kütüphanesi, İsmail Nazım Ergenel, İstanbul, 1941.

Parlar Suat, *Kirli İşler İmparatorluğu Uyuşturucu Kaçakçılığı-Mafya-Devlet*, Bibliotek Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 1998.

Raith Werner, *Yeni Mafya Karteli*, Türkçesi: Kaan Ökten, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Raşid Ahmet, *Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Türkçesi: Osman Akınhay, Everest Yayınları, İstanbul, 2001.

Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, İstanbul, 1968 I-IV.

Robinson Jeffrey, *Karapara Aklayıcıları*, Arion Yayınları, 1. basım, Mayıs 2003.

Russel (Pasha), Sir Thomas, *Egyptian Service 1902-1946*, Butler & Tanner Ltd., Londra, 1949.

Saçan Adil Serdar, *Akbabalar Örgütü Türkiye'de Mafia*, 1. basım, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Haziran 2004.

Sağtürk Yıldız, Büyükakın Bülent, *Eroin Dosyası*, Kastaş Yayınları, Temmuz 1997.

Saka Reşat, *Uyuşturucu Maddeler Hakkında Milli ve Milletlerarası Hukuki ve Sosyal Durum*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1948.

Sarıbaş, Şükrü Yusuf, *Alkolden Başka Zehirlerle Toksikomani*, Afyon, Morfin, Heroin Menşeleri...6, Milli Türk Kongresi Raporu, 1935.

Schivelbusch *Wolfgang Cennet, Tat ve Mantık*, Dost Kitabevi Yayınları 1. basım, Ankara, Ekim 2000.

Sherill, Charles H. *Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1935.

Siverekli İsmet, *Tarikat-Kara Para-Kemalizm Üçgeninde Milli Görüş*, Peri Yayınları, İstanbul, 2000.

Songar Ayhan, *Haşhaş Meselesi ve Türkiye*, 1. baskı, Hareket Yayınları, 1974.

Sözer Sabri, *Uyuşturucu Maddeleler ve Problemleri*, 1956.

Şen Abdullah, *Bir Eroinmanın Annesi Olmak*, Atlantik Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Şener Nedim, *Naylon Holding*, Om Yayınevi, 1. baskı, İstanbul, 2002.

Şener Nedim, *Tepeden Tırnağa Yolsuzluk*, Metis Yayınları, 1. basım, Haziran 2001.

Şenocak Bülent, *Levant'in Yıldızı*, İzmir Şenocak Kültür Yayını, İzmir, 2003.

Şerif Kamran, *Afyon Türkiye'de ve Dünya'da İktisat Vekaleti Uyuşturucu Maddeler İnhisarı*, 1935.

Tansu Samih Nafiz, *Hüsamettin Ertürk Anlatıyor: İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964.

Tarıman Celal, Fethi İncekara, *Haşhaş Ziraati Nasıl Kazançlı Olur?*, Ziraat Vekaleti, 1954.

Temel Mehmet, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Terör ve Terörle Mücadelede Durum Değerlendirmesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1983.

Terry, Charles E., Pellens Mildred, *The Opium Problem, The Commitee on Drug Addictions in collaboration with The Bureau of Social Hygiene*, Inc. New York, 1928.

Taştemur İrfan, *Banker Bako*, Arkadaş Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1989.

The Heroin Trail, The Staff and Editors of Newsday, New American Library, June 1974.

Oğultürk Lütfü, *Kokain, Heroin*, T.C. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu, Yayım Sayısı 32, İstanbul, 1936.

Uzman Mazhar Osman, *Heroinciler*, Kader Basımevi, İstanbul, 1951.

Uzman Mazhar Osman, *Tababeti Ruhiye*, Fasikül II, 3. basılış, İstanbul Üniversitesi Yayınları: 140, İstanbul, 1947.

Uzman Mazhar Osman, *Keyf Veren Zehirler*, Kader Matbaası, İstanbul, 1934.

Uzman Mazhar Osman, *Tababeti Ruhiye*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, (Üçüncü Basılış) Fasikül I. İstanbul, 1941.

Werner Raith, *Yeni Mafya Karteli*, Sarmal Yayınevi, Ekim 1995.

Wilkerson David, *Eroin Kurbanları*, Çev. Ali Şimşek 1979 (2. basım 1985).

Yalçın Soner, *Binbaşı Ersever'in İtirafları*, Kaynak Yayınları, 4. basım, Şubat 1994.

Yetkin Çetin, *Vatan Sağ Olsun*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

Yılmaz Ali Kemal, *Uzaydan Gelen Eroinman*, 2. basım, Özgür Yayınları, İstanbul, 1998.

Yurdakul Doğan, *Abi I-II*, Ümit Yayıncılık 2. basım, Ankara, 2002.

Yurdakul Doğan, Yalçın Soner, *Bay Pipo*, Doğan Kitap, 1. basım, İstanbul, Aralık 1999.

Yücel Mustafa, *Tören Adalet Psikolojisi*, 3. basım, Ankara, 1997.

Ziegler Jean, *İsviçre Daha Beyaz Yıkar*, Afa Yayınları, Çeviren: Zafer Üskül, İstanbul, 1990.

Ziegler Jean, *Suçun Derebeyleri*, Doğan Kitap, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, 1. basım, İstanbul, Mayıs 1999.

Resmi Belgeler ve Raporlar

Afghanistan Opium Survey 2002 Un Office For Drug Control And Crime Prevention, Ekim 2002.

Annual Report For The Year 1931, Egyptian Government, Central Narcotics Intelligence Bureau, Cairo 1932.

Annual Report on the state of the drugs problem in the European Union 2000 E.M.C.D.D.A. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction).

Annual Report on the state of the drugs problem in the European Union 2001 E.M.C.D.D.A. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction).

Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele '98.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele '99.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2001 Raporu.

Kaçakçılık ve Sahtecilik Olayları Değerlendirmesi 1997.

Global Illicit Drug Trends 2002 UN Office for Drug Control and Crime Prevention.

Historical Survey, United Nations ODCCP Bulletein on Narcotics 1953.

İllicit Traffic in Heroin, ODCCP Bulletein on Narcotics 1953/2.

İllicit Traffic in Opium, Bulletein on Narcotics 1953/3.

Legal Trade in Narcotics in 1949, UN ODCCP Bulletein, 1951.

National Archives Microfilm Publications M1224.

Records of The Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944.

Roll 7 867.114 Narcotics/136-600 Traffic in Narcotics 1930-39.

Roll 8 867.114 Narcotics/601 867.1152/7 Traffic in Narcotics 1930-39.

Roll 24 867.114 Narcotics/101-12-2344 Traffic in Narcotics 1940-44.

Opium Production Throught The World UN ODCCP Bulletein 1949/1.

Present State of the Struggle Against the Abuse of Opium in Iran ODCCP Bulletein on Narcotics, Issue 3, 1959.

Societe des Nations, Trafic de L'Opium et Autres Drogues Nuisibles Rapports Annuels des Gouvernements pour Turquie 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942.

The Opium Economy in Afghanistan United Nations Office on Drugs and Crime New York 2002.

The World Geopolitics of Drugs 1997-1998 OGD (Observatoire Geopolitique Des Drouges) Annual Report.

The World Geopolitics of Drugs 1998-1999 OGD (Observatoire Geopolitique Des Drouges) Annual Report.

TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası'nın "Haşhaş Ekiminin Yasaklanması" Hakkındaki Görüş ve Önerileri Ziraat Mühendisleri Odası, 1974.

UNDCP, Statistics and Analysis on Suply of and Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1996.

United Nations, International Narcotics Control Board Report 2001.

UNODCCP, Global Illicit Drug Trends 2002.

UNODCCP, Global Illicit Drug Trends 2003 UN New York 2003.

UNODC World Drug Report 2004 Volume I-II.

Yasadışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu (10/89, 110, 124, 125, 126) Tutanakları, cilt I, II, III, TBMM Basımevi, Ankara, 1998.

Tezler ve Makaleler

"Adli Amaçlarla Eroin Analizi", Sevil Atasoy, Faruk Biçer, Birgül Alikaşifoğlu, Nürgül Can, Hüseyin Güngör, *Adli Tıp*, 1985.

"Adli Amaçlarla Eroin, Morfin, Kodein Analizi ve bu Maddelere Bağlı Ölümlerde Otopsi Bulguları", Gündoğmuş, Ümit Naci, İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1990.

"Bir Afyon Tesemmümü Vak'ası ve Suni Teneffüsün Ehemmiyeti", Ruhi Duman, 1937.

"Drug Overdose Deaths in Istanbul Between 1990-2000", Sadık Toprak, Uğur Günaydın, Gökhan Ersoy, Esin Akgül Bülent Sam Institute of Forensic Medicine, Ministry of Justice, İstanbul, 2003.

"Drug Overdose Deaths in Istanbul", Toprak Sadık, Pac Mustafa, Ersoy Gökhan, Akgül Esin Institute of Forensic Medicine, Ministry of Justice Istanbul.

"Drug Use as a Social Ritual", Part II Health Consequences of Chasing and Injecting: A Comparsion.

"Drug-Related Death in Geneva 1999-2002", Palmiere Cristian, La Harpe Romano, Institut Universitaire de Medecine Legale, Geneve Switzerland.

"Eroin Bağımlılarında İntihar Düşüncesi, Planı ve Girişimi" Psk. Ayşe Koyuncu, Dr. Hasan Mırsal, Dr. M. Fatih Yavuz, Dr. Ö Aylan Kalyoncu, Dr. Mansur Beyazyürek 9. Ulusal Psikiyatri Kongresi Poster Bildirisi, *Bağımlılık*, cilt 4 sayı 3, 2003.

"Heroin İptilası ve Müşahadeler", Fahrettin Kerim[Gökay], *Tıp Dünyası*, (ayrıbasım), İstanbul, 1933.

"Heroin Overdose Deaths and Quality of Heroin", Toprak Sadık, Günaydın Uğur, Ersoy Gökhan, Akgül Esin, Institute of Forensic Medicine, Ministry of Justice Istanbul, 2003.

"Heroin ve Esrar", Hayrullah Diker, Üniversite Konferansları 1936-37, İstanbul Üniversitesi Yayınları, XXX.

"Heroinmanide Tesemmüm Hadiselerinin Patojenisi Hakkında", İhsan Şükrü Aksel Tıp Fakültesi Mecmuası, yıl 3, sayı 14'ten ayrıbasım, İstanbul, 1940.

"İstanbul Adli Otopsilerinde Uyuşturucu Maddelere Bağlı Ölümler", Özdemir Kolusayın, Gürsel Çetin, Derya Azmak, Zeki Soysal, *Adli Tıp*, cilt 9, s. 45-53, 1993.

"Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına", Şahap Erkoç, *3P*, cilt 9, sayı 3, Eylül 2001, s. 499-521.

"Medya ve Kontra; Uyuşturucu Meselesi", Peter Dale Jonathan Marshall Çeviren Gökçer Özgür Özgür Üniversite Forumu, sayı 12, Ekim-Aralık 2000.

"Morfin İptilasını Tedavi", Mazhar Osman [Uzman], İstanbul Seririyatı, yıl XXXIII, no. 9, s. 3747-3752.

"Opiates, cocaine and alcohol combinations in accidental drug overdose deaths in New York City, 1990-1998" Philip O. Coffin, Sandro Galea, Jennifer Ahern, Andrew C. Leon, David Vlahov, Kenneth Tardiff Center for Urban Epidemiologic Studies, New York Acadmy of Medicine, New York and Departmen of Psychiatry Weill Medical College of Cornell Unuversity, New York.

"Öjenik; İyi Nesil Yetiştirme", Mazhar Osman Uzman, *İstanbul Seririyatı*, no. 2, İstanbul, Şubat 1939.

"Öjenik", CHP Konferansları Dizisi.

"Ölüm Yıldönümünde Mazhar Osman" Dr. Şahap Erkoç, *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmokoloji*, cilt 9, sayı 3, Eylül 2001.

"Suicide among drug addicts in the UK" A. Oyefeso, H. Ghodse, C. Clancy, J.M. Corkery The British Journal of Psychiatry 175:277-282 1999.

"Türk Basınında Germanofiller", Nevzat Gözüaydın, *Tarih ve Düşünce*, sayı 4, Nisan 2002.

"Türkiye'de Uyuşturucu Zehirlere Karşı Savaş" Fahrettin Kerim Gökay, Tıp Fakültesi Mecmuası, yıl 1, sayı 7, s. 846, İstanbul, 1939.

"Uyuşturucu Bağımlısının Yaşam Hakkı" Dr. Ayhan Kalyoncu, *Bağımlılık*, yıl 1.

"Uyuşturucu" Doç. Dr. R. Erol Sezer, *Gençlik ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı*, Milli Eğitim Basımevi, 1987.

Gazete ve Dergi Haberleri, Dizi Yazılar

"Abuzerin Esrarengiz Yılları", Faruk Mercan, *Aksiyon*, sayı 348, 4 Ağustos 2001.

"Adalet'te Durum İçler Acısı", Sedef Şenkal, Ersin Bal, *Sabah*, 10 Mart 1998.

"Afyon Raporu", Özgen Acar, *Cumhuriyet*, 5-22 Temmuz 1970.

"Almanya'da Yitik Kuşak", Metin Gür, *Cumhuriyet*, Ağustos 1998.

"Askeri araçlarla uyuşturucu kaçırıldı", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1997.

"Bakanlığın Türk Mafyası Raporu", Reşat Yazcı, *Nokta*, 30 Temmuz-5 Ağustos 1995 s. 39-41.

"Beyaz Ölüm", Yıldırım Çavlı, Kasım Gence, Oktay Özeskici, *Hürriyet*, 12-22 Ocak 1983.

"Bir gram eroin için!...", Savaş Ay, *Yeni Yüzyıl*, 23 Eylül 1996.

"Büyük Kaçakçılığa Hasıraltı", *Hürriyet*, 10-12 Aralık 1987.

"Çetenin Kasasını Devlet Dolduruyor", Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 6 Ekim 1998.

"Eroin Bağımlılığı Tarihe Karışıyor", *Nokta*, 2 Aralık 1990.

"Eroin Kördüğümü", *Nokta*, yıl 2, sayı 18, 25 Haziran 1 Temmuz 1984, s. 12.

"Eroin ya da Methadon", Yeşim Çobankent, *Radikal İki*, 23 Mart 1997, s. 6/7.

"Eroinler Elde Kalınca", İsmet Berkan, *Radikal*, 30 Kasım 1996.

"Hayali İhracat Olayı", Erhan Işıl, *Güneş*, 26 Ekim 1987.

"Hedef Liseli Gençler", *Nokta*, 17 Şubat 1985.

"How Aspirin Turned Hero", Richard Askwith, *Sunday Times*, 13 Eylül 1998.

"Kocaelispor'da Eroinci Şoku", *Sabah*, 7 Ocak 2001.

"Kod Adı Atilla", Faruk Mercan, *Aksiyon*, 25 Kasım 2000.

"Körler ve Sağırlar Hep Karşılaşırlar", Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 9 Kasım 1998.

"Mafia davasında 4. ölüm", Mehmet Demirel, *Hürriyet*, 2 Aralık 1987.

"Medya ve Kontra: Uyuşturucu Meselesi", Peter Dale, Jonathan Marshall, *Özgür Üniversite Forumu*, sayı 12, Ekim Aralık 2000, s. 119.

"MIT Raporuna Kaynak Olan Etüdler", *Nokta*, Eki, 4 Eylül 1988.

"Money Laundering, That Infernal Washing Machine", The Economist, 26 Temmuz 1997, 19-21.

"Önce Bedava Veriyorlar", *Nokta*, 17 Şubat 1985, s. 28.

"Sarı Ceket" Yıldırım Çavlı, *Hürriyet*, 4-12 Ağustos 1977.

"Son Çığlığı", Figen Yanık, *Hürriyet*, 16 Nisan 1998.

"Şekerci'nin Özal ve Türkiye Bağlantıları", İrfan Taştemur, *2000'e Doğru*, yıl 3, sayı 23, 4 Haziran 1989, s. 16.

"Taliban, CIA ve Afyon", Michel C. Ruppert, *From The Wilderness*, iç: Kayıp Halka, Der. Halil Dalmaz, 18 Eylül 2001, s. 226-231.

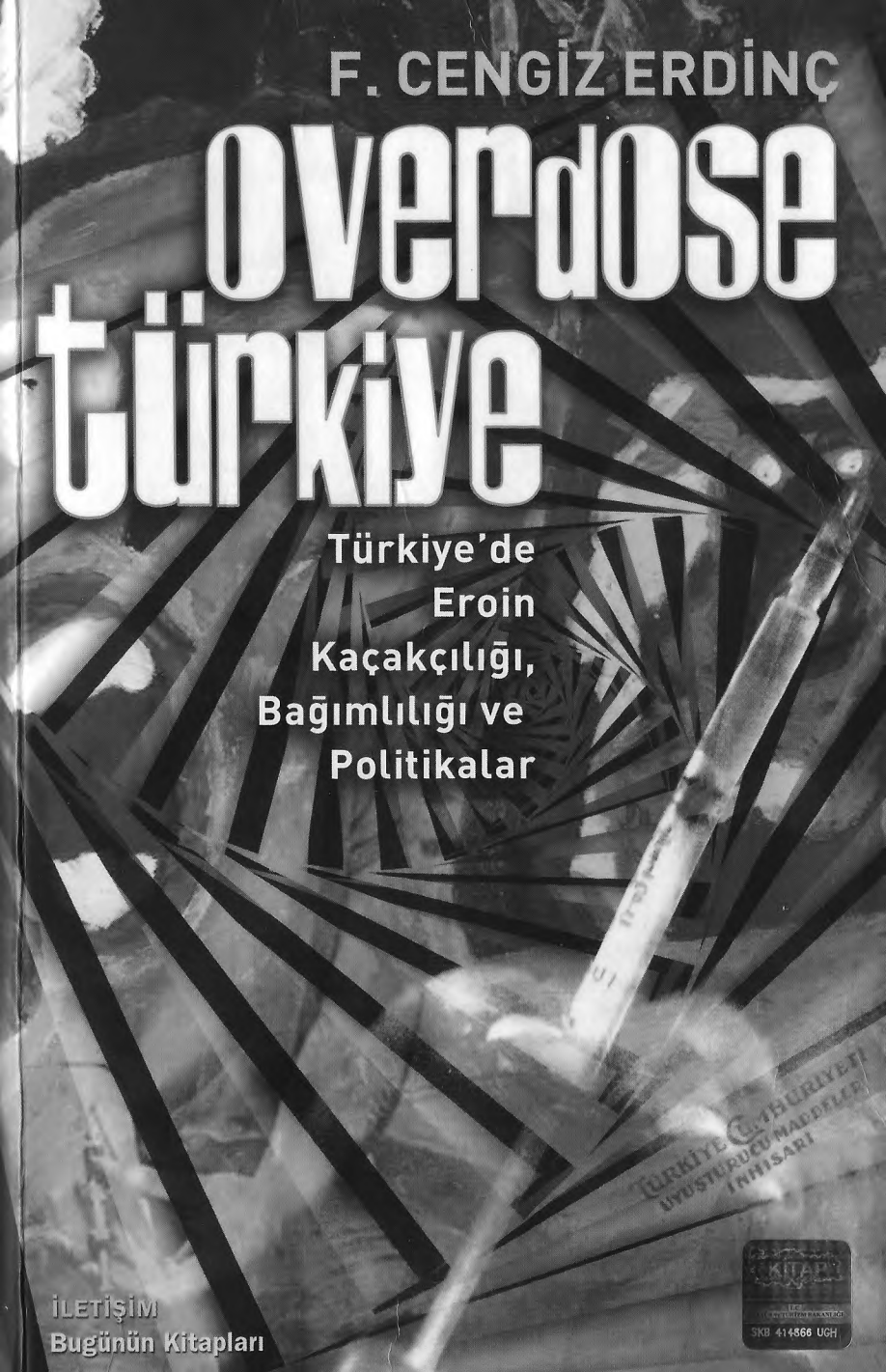
"Taliban'ın Gidişi Uyuşturucu Ticaretini Artırabilir", David Kohn, Eurasia Insight, 5 Aralık 2001, iç: Kayıp Halka, Derleyen Halil Dalmaz, Kim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 232-236.

"Türk Mafyası", *Siyah Beyaz*, 9-14 Ocak 1997.

"Türk Mafyasının Kasası İsviçre", Çetin Yetkin *Milliyet*, bölüm 2, 30 Ağustos 1989.

"Uyuşturucu Baronunun Susurluk Kalkanı", Nihat Altıntaş, *Milliyet*, 18 Temmuz 2001.

"Yeraltında Kavga", Ruşen Çakır, Mehmet Yalçın, Mahmut Övür, Hakan Akçaoğlu, Nuray Şirin, *Nokta*, 4 Ocak 1987, s. 12-16.


F. CENGİZ ERDİNÇ
overdose
türkiye
Türkiye'de
Eroin
Kaçakçılığı,
Bağımlılığı ve
Politikalar
İLETİŞİM
Bugünün Kitapları

İLETİŞİM
Bugünün Kitapları

Türkiye'nin uyuşturucuyla ilişkisi, genellikle hep 'dolaylı' bir ilişki olarak konu edildi: 1970'lerde haşhaş ekiminin yasaklanması ve uluslararası eroin ticaretinin önemli bir transit yolu olması dolayısıyla...

Peki, 1930'ların ortasında İstanbul'da eroin üreten üç fabrika bulunduğunu... bu işletmelerin yönetim kurullarında dönemin saygın isimlerinin yer aldığını... Türkiye'nin o dönemde bu fabrikalar nedeniyle büyük bir uluslararası baskıya maruz kaldığını biliyor muydunuz?

Türkiye, uluslararası eroin piyasasının üretim, kullanım, dağıtım döngüsünde kilit bir ülke. Eroin, Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal 'düzenini' anlamak için hesaba katılması gereken bir faktör.

Cengiz Erdinç, bu ayrıntılı incelemesinde, Türkiye'de eroin olayını bütün boyutlarıyla ele alıyor: Üretim yapısı... kaçakçılık 'sektörü'... polisiye ilişkiler... tıbbi etkiler ve sorunlar... toplumsal ortam ve alt-kültür...

Overdose Türkiye, Türkiye'nin karanlık yüzüne ışık tutuyor ve bu netameli maceranın uzun tarihinde iz sürüyor.

İLETİŞİM
BUGÜNÜN
KİTAPLARI

OVERDOSE
CENGİZ ER
9789750502712

17,500.000 TL
17,50 YTL

ISBN 975-05-0271-X
9 789750 502712

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13

TEŞEKKÜR 17

BİRİNCİ BÖLÜM
AFYON, MORFİN, EROİN 19
Kriz ya da Ölüm 19
Bayer'den Dünyaya 22
Afyon Meselesi 26
Alarm Zilleri 28
Şanghay'dan Sonra 31
İşgal Günleri 34
Rus Enfiyesi ve Eroin 38
Marsilya'dan Gelen Gemi 41
Bin Yıllık Haşhaş 44
Uluslararası Önlemler 47
Porter Ruhu 51

İKİNCİ BÖLÜM
İSTANBUL'DA EROİN FABRİKALARI 53
Fabrikalar Kuruluyor 54
146 Numaralı İlaç 57
Bütün Dünyaya Eroin 60
Mafya, İtalyanlar, Yahudiler 62
Belçikalılar ve Aferistler 65
Taksim'de Bir Yakuza 68